DR
470
H219
cilt.3

Hammer-Purgstall, Joseph,
Freiherr von
Osmanli devleti tarihi

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

1/3

دولت عثمانیه تاریخی

عثمانلیلرك مبادئ ظهورندن قاینارجه عهد نامه‌سنه قدر

مؤلفی

هامه‌ر

مترجمی

محمد عطا

LIBRARY
JUN 10 1971
UNIVERSITY OF TORONTO

اوچنجی جلد

قسطنطینیه‌نك فتحندن بایزید ثانینك برادری شهزاده جمك ارتحالنه قدر

۸۵۷ — ۸۹۹
(۱۴۵۳ — ۱۴۹۴)

استانبول — باب‌عالی جاده‌سی، « مساعی » مطبعه‌سی

۱۳۲۹

بو تاریخك ایکنجی دوره‌سی ایچون مؤلفك مراجعت ایلدیکی

منابع شرقیه جدولی

برنجی جلدده بیان اولنان وقایعنامه‌لر، کلی وعمومی تاریخلر ، تراجم احوال، اثار جغرافیه ، مجموعه‌لر ایله وثائقدن بو ایکنجی دوره‌ده دخی اقتباس اولنمشدر ؛ بونلردن باشقه شو اثرلره دخی مراجعت ایدلمشدر :

۱ . تواریخ خصوصیه

۱ . سلیمنامهٔ اسحاق چلبی (یاخود) اسکوبی؛ اسحاق چلبی شعرادندر ؛ پدری اسکوبلی ابراهیمدر. ۹٤۹ (۱۵٤۲) ده وفات ایتمشدر. یالکز سلیم اولك جلوسندن وبرادری احمد ایله محاربه سنده‌کی وقایعدن بحث ایدر. اوچ مختلف نسخه‌سی واردر؛ بری بیوك قطعه‌ده ۳۸ ورقه‌در ؛ دیکرلری کوچك قطعه‌ده سکساندن یوزه قدر ورقه‌یی محتویدر . [کشف الظنونه کوره تاریخ وفاتی ۹٤٤]

۲ . سلیمنامهٔ سجودی؛ شاعر؛ اسحاق تذییل ایدر؛ اثری مصر فتحنه قدر کیدر. کوچك قطعه‌ده ۳۸ ورقه‌لق بر جلد؛ قوللکسیونده موجوددر .

۳ . سلیمنامهٔ کشفی. کوچك قطعه‌ده ۹۰ ورقه؛ قوللکسیونده موجوددر .

٤ . سلیمنامهٔ سعدالدین . سعدالدینك تاریخ دولت عثمانیه‌سندن بسبتون باشقه‌در . کوچك قطعه‌ده ۲۱ ورقه ؛ قوللکسیونده موجود . دیه‌زك (*Denkwürdigkeiten Asien's*) آسیایه دائر خاطرات کتابنه مراجعت (جلد ۱ ، ص ۲۵٦) ؛ کذلك پارسده کتبخانهٔ ملینك ۷٤ نومروسنده سلیمنامهٔ سعدی ابن عبدالمتعلص [؟] ه مراجعت . اشبو کتاب اخیر سلیمنامهٔ سعدالدیندن باشقه برشی اولمادیغی تورینور .

۵ سلیمنامهٔ جلال زاده؛ سلیمان قانونینك نشانجیسی؛ بیوك قطعه‌ده . دره‌سد کتبخانهٔ قرالیسنده .

٦ . سلیمنامهٔ شکری؛ ترکی ، موزون ؛ قوللکسیونده وسط قطعه‌ده طقسان صحیفه‌لك بر جلد [کشف الظنون بونك مؤلفنی امرای اکراددن امیر شکری اولمق اوزره قید ایدر .]

۷ . سلیمنامهٔ یوسف ، کاتب مصری ، سلیمنامهٔ شکری یی ده نثره نقل ایلمشدر . شو یدی کتابك اك ایسی اولان اشبو سلیمنامه ایران ومصر سفرلرنده پادشاهك معیتنده بولنمش اولان ذوالقدریه سنجاغی متصرفی قوچی بكك ویردیکی معلومات اوزرینه ترتیب اولنمشدر. وسط قطعه‌ده ۱۱۸ ورقه ، قوللکسیونمده موجوددر .

آثار آتیه بالخاصه مصر فتحندن بحث ایدرلر :

۸ . تاریخچهٔ شیخ احمد بن زینل الرمال ، ممالکه حکمدارلرینك صوکی اولان طومانبایك سراینده رمال صفتیله مستخدم ایدی . بر جلددر ؛ وسط قطعه‌ده ۸۰ ورقه .

۹ . تاریخ مصر قدیم وجدید ، مؤلفی سهیل ، استانبول ، ۱۱٤۲ (۱۷۲۹). بو اثرك اکثر مندرجاتی جلال زاده صالح ایله ابراهیم واصف شاهك اثرلرندن مأخوذدر . [برنجی جلدده ۲۵ نجی صحیفه‌ده ۱۹ و ۲۰ نومرویه مراجعت]

۱۰ . المنح الرحمانیه فی دولة العثمانیه ، مؤلفی زین الدین محمد بن أبی السرور البکری الصدیقی الفلکی ؛ قاهره‌دن ؛ (۱) وسط قطعه‌ده ۱۰٤ ورق ، قوللکسیونمده موجوددر .

۱۱ . لطائف المنیفه فی ذکر الدولة العثمانیة وتملکها لهذه الاقطار المصریه . ۱۰۳۸ (۱٦۲۸) تاریخنه قدر مختصر تاریخ مصر . کوچك قطعه‌ده ۳۱۰ صحیفه ؛ قوللکسیونمده موجود .

۱۲ . نزهة الطالب ، سلطان احمد اول عصرنده محمد پاشانك امریله آولونیه‌لی احمد چاوش طرفندن ترکجه‌یه مترجم . بواثر ، مصر تاریخ وجغرافیاسندن باحث اولان اولکی اثرلرك بر خلاصه‌سندن عبارتدر . وسط قطعه‌ده ۱۱٦ ورق ؛ قوللکسیونمده موجوددر .

۱۳ . نزهة الناظرین فی تاریخ من ولی مصر من الخلفاء والسلاطین ، مؤلفی شیخ امام مریئی ابن یوسف الحنبلی . بو اثر قاهره قاضیسی عزمی زاده نامنه اتحاف اولنمشدر ؛ ۱۰۳۲ (۱٦۲۳) به قدر مصرك برمختصر تاریخیدر . وسط قطعه‌ده بری ۷۹ ودیکری ۷۵ ورقلق ایکی نسخهٔ عربیه ؛ قوللکسیونمده موجود .

(۱) آثار آتیه دخی اونکدر : درالجمان فی اصل منبع آل عثمان ؛ فیض المنان فی دولة آل عثمان ؛ الکواکب السائره فی اخبار مصر وقاهره ؛ آل یازیلری حقنده‌کی ایضاحاتده سیاوه‌ستر دوساسی یه (جلد ۱ ، ص ۱٦۵) وتذکرة الشرفایه مراجعت .

١٤ . تاریخ مصر ، مؤلفی محمد بن یوسف ؛ وسط قطعه‌ده ٢٧٩ ورقلق بر جلد . سلاطین عثمانیه‌نك تملکندن بری مصرده حکومت ایدن والیلر زمانینده یازیلان تاریخلرك الك ایسی بودر .

١٥ . السبع السیار فی اخبار ملوك التاتار . قریم خانلرینك برنجیسی اولان منکلی کرایدن سلامت کرایه (١١٥٠ – ١٧٣٧) قدر قریم خانلرینك الك ایی تاریخلرندن بریدر ؛ ٢٣٤ ورقه‌لق بیوك قطعه‌ده برجلد . روسیه ایمپراطورینك روما سفیری شوالیه ایتالینسکی طرفندن موقتاً بکا ویرلمش ومؤخراً شوالیه‌نك پترسبورغ شهرینه اهدا ایلدیکی ال یازیلری آره‌سنه اعاده اولنمشدر . بوقیمتدار کتابدن استساخ اولنمش برنسخه — که کوزیمك‌اوکنده‌در — قره‌حصار شرقیده ابراهیم ادهمی طریقتی درویشلرندن خلیل راتب طرفندن یازلمشدر .

٢ . مجموعه‌لرله وثائق

١٦ . انشاء سلطان بایزید ایله برادری شهزاده جم ووالده‌لری آره‌سنده تعاطی اولنان مکتوبلر ، کوچك قطعه‌ده ٨٩ ورقه‌لق برجلد ، قولکسیونمده موجود .

١٧ . منشأت ابراهیم بك الدفتری(١) ، ویانه کتبخانهٔ ایمپراطوریسنده ٤٢٤ نومروده ، کوچك قطعه‌ده ١٠٠ ورقلق بر جلد .

١٨ . انشا ، فارسی وترکی لسانلرنده محرر اثار سیاسیه مجموعهٔ قیمتداری . اورته قطعه‌ده ١١٤ورقلق برجلدکه‌پادشاهلرك وشاهلرك ١٥٠ مکتوبلرینی‌حاویدر .

١٩ . دستورالانشا ، رئیس صاری عبداه افندینك اثار سیاسیه‌سنی حاوی برمجموعهٔ قیمتداردر . اورته قطعه‌ده ١٧١ ورقه‌لق برجلد .

(١) دفتردار دیمکدر ، نصل‌که مقدما مالیه دائره‌سنه دائرهٔ « دفتری » دیرلردی .

Digitized by the Internet Archive
in 2009 with funding from
Ontario Council of University Libraries

http://www.archive.org/details/osmanlidevletita03hamm

اون اوچنجی کتاب

پطریقك انعادی . — استانبولك یکی مهاجرلرله شناندیرلمسی . — صدر اعظمك اعدامی . — مورهٔ ایشلری وامانتنامه‌لر . — صربیه‌یه اردو سوقی . — صربیه و ونديك ایله صلح . — نووویه ردانك ضبطی و بلغرادك محاصره‌سی . — مجارستانه دخول . — صربیه‌نك کاملاً تحت اطاعته آلنمسی . — سنت دوکونی . — مورهٔنك فتحی . — مورهٔنك انقسامی ، ایکی دسیوت ایله صوك آتنه دوتهٔسنك عاقبت قطعیه‌سی .

محمد ثانی قسطنطنیه‌یه حاکم و صاحب اولنجه — تسخیر بلدهٔنك اوچنجی کونی دونانماسنی غنائم کلیه ایله اعزام ایتدکدن صوکره — دردنجی کون بر مظفریت آلاییله فاتحانه شهره کیردی . آیاصوفیه کلیساسنك اوکنه وصولنده خرستیانلغك شرقده کی مرکزینی تسلم ایتمك اوزره آتندن اینمدی (۱) . اورادنده بوقدر عصرلردن بری بیوك قسطنطین اعقابنك اقامتکاهی اولان سرایه عزیمت ایتدی . خالی دائره‌لری کورنجه انسانلره عائد اشیاده کی انقلاباته محزونانه ارجاع نظردن کندیسنی منع ایده‌میه‌رك — جلد ثانی خاتمه‌سنده بیان اولندیغی اوزره — بر شاعر ایرانینك :

« پرده داری میکند در قصر قیصر عنکبوت ،
بوم نوبت میزند بر طارم افراسیاب ! »

بیت مشهورینی ایراد ایلدی (۲)

( ) آیاصوفیه کلیساسی فاتح طرفندن — صالی یه مصادف اولان فتح کونی — تسلم واو کون جامعه تحویل ایدلشدر . دردنجی کون جمعه یه مصادف اولغله اوکون جمعه نمازی اوراده ادا و سلطان محمد نامنه خطبه قرائت اولنمشدر (سعدالدین ، جلد ۱ ص ٤۲۹) . متنده روم تاریخلرندن منقول اولدیغی مظنون اولان آلای اشبو جمعه آلایی اولهجقدر . (مترجم)

(۲) سعدبن وقاص . فاتحدن سکز یوز سنه متقدم عجم کسرالرینك سرای شهیری اولان ایوان مدائنه کیردیکی زمان سورهٔ دخانده آل فرعون حقنده نازل اولان « کم ترکوا من جنات و عیون ... الخ » آیت کریمه‌سنی تذکار ایلمشیدی . خاقانی ، ایوان مدائن حقنده کی قصیده‌سنده « زرین ترمکو ؟ ، برکو ، رو ، کم ترکوا برخوان ! » مصراعیله بوکا اشارت ایدر . ترجمه بجمو عه‌سنه مراجعت . (مترجم)

سلاح ایله اطاعت ایتدیردیکی خرستیانلرك محبتلرینی قزانمق ایچون محمد ثانی اونلرك حامیسی اولدیغنی اعلان و ۱۴۵۳ حزیرانك برنجی اعتباراً یکی برروم پطریقنك انتخابنه ابتدار ایلدی [۱] . شو صورتله بربیوك قوماندانلق هرینه بردولت آدمی مهارتی علاوه ایلیوردی ؛ الی هنوز قایجنده ایکن یکی فتح ایتدیکی مملکتلرده حکومتی تأسیسات سیاسیهٔ حکیمانه ایله تأمین ایتمك ایستیوردی. فرار ایدن اهالینك هردرلو قورقودن آزاده اولهرق خانهلرینه عودت ایلمرینی ، خلقك ایشلریله اشتغال و اولکی معیشتلرنده دوام ایتمرینی اعلان ایلدی . ینه بوصیرهده، وفات ایدن پطریقك یرینه بریکیسنك انتخاب وعادات قدیمه وجه ایله تقدیس ایدلسنی امر ایتدی . بیزانس حکمدارلری زمانندہ جاری اولان اصول تشریفات شوصورتده ایدی : پطریق جدید ، اصطبل ایمپراطوریدن چیقارلمش واوزرینه غایت قیمتدار طاقم اوریلوب بیاض غاشیه قونلمش برآت ایله بوقولهٔون سرایندن پطریقخانهیه عزیمت ایدهرك اوراده بیوك راهبلر کندیسنه یمین ایدرلردی . بتون مجلس اعیان اعضاسی اطرافنده بولندینی وکندیسی تخت نشین اولدینی حالده ایمپراطور دخی حاضر بولنور وباشی آچیق اولهرق پطریقه اینجیلرله ، قیمتدار طاشلرله مزین برعصا ویرر ایدی ؛ سرایك باش راهبی (۱) بو هیئت مجتمعهیی مبارکه (۲) ایدر ؛ خادم اعظم (۳) آلهیلر ایله (تمجید) منظومهسنی، قادیل محافظی ده « یاملك السماوات ! » منظومهسنی تغنی ایلر ایدی . بوترنمات ختام بولنجه ایمپراطور النده عصای حکمداری وصاغ طرفنده ولی عهد ، صول طرفنده ارکانی مترپولیدی بولندینی حالده آیاغه قالقاردی . انتخاب اولنان پطریق هیئت حضورنده اوچ دفعه باشنی رکوع صورتنده اکر وایمپراطورك آیاقلرینه قاپانیرایدی. ایمپراطور، عصاسنی پطریقك اوزرینه اوزادهرق شو سوزلری سویلردی: « بکا بو دولتی ویرمش اولان اقانیم ثلثهٔ مقدسه سکا یکی روما پطریقلکنی تفویض ایدیور . » پطریق شو صورتله ایمپراطور طرفندن مأموریتنی آلیر ، واوندن صوکره ایمپراطوره (افخارستی ٤) ویرمك آیینی

(۱) ς πιγκ Πανωτου ὁ ، فرانزه‌س ، اوچنجی کتابك نهایتنده، ص ٦٨ ، آلهرتشیلی.

(۲) تغنیٔ دوام برکت مناسبتیله استعمال اولندی : Benir . (مترجم)

(۳) بیوك دومستیق، املای عربیسی : (دال وميمك ضمیله) دمستق . (مترجم)

(٤) حضرت عیسانك دم ولحمی مقامنده قائم اولق اوزره ویریلن شراب واکمك : eucharistie . (مترجم) .

اجرا ایدردی. کلیسا مغیلری هپ برآغیزدن « بوافندیمز چوق سنه‌لر یاشاسین ! » مألنده‌کی نظم‌ایله عفوکناه‌دعاسنی اوقورلرایدی . مؤسس اولان تشریفات اصولنده شوصوك نقطه‌دن باشقه‌هیچ برشی‌د کیشدیرلمدی. محمدثانی، کنادیوس دخی دینلن پطریق یورکی خولاریورسك انتخابنه اشتراك ایدن قلیل‌المقدار بیوك‌پاپاسلرله‌صفت روحانیه‌یی‌حائز اولمیان مأمورلرك فتحدن‌اول‌مرعی عادات مقدسه‌یی‌محافظه ایتملرینی ایستدی. بعده‌پطریقی مکلف برضیافته دعوت‌ایله برصورت مطنطنه‌ده‌قبول ایلدی . اوزون ودوستانه برملاقاتدن صوکره کنادیوسك مفارقت ایده‌جکی زمان محمد‌ثانی کندیسنه قیمتدار برعصا ویره‌رك : « پطریق اولیکز ، جناب حق سزی محافظه ایتسین ؛ هروقت مودتمدن استفاده ایده‌بیلیرسکز ؛ هرخصوصده اسلافکزك حقوق وامتیازاتنه مالك اولیکز . » دیدی . پادشاه اسلام ، پطریقی حولیه قدر تشییع آرزوسنده بولنه‌رق اوراده ، اکابر مأمورینك سینوده قدر کنادیوسه رفاقت ایتملرینی امر ایلدی. پطریق — وزرادن ، دیکر پاشالردن مرکب برالای ایچنده — پادشاهك اك کوزل آتلرندن برینه راکب اولدیغی حالده ایاصوفیه‌نك جامعه تحویل‌اولنمسندن دولایی پطریقلق‌مقری اولمق اوزره تعیین اولنان‌حواریون کلیساسنه‌عزیمت ایلدی . آنجق بوکلیسانك بولندیغی محله خسارزده اوله‌رق خالی قالمش وکلیسانك اوك حولیسنده برترك مقتول بولنمش اولدیغندن کناد یوس پطریقخانه‌نك — مؤخراً فتحیه جامعنه تحویل اولنان — مریم کلیساسنه نقلنه پادشاهدن مساعده آلدی (۱). اوزمانه قدرمریم کلیساسنده اقامت ایدن تارکۀ دنیا راهبه‌لر (ترولنوس) اوزرنده‌کی عزیزیه‌یی کلیساسنه نقل اولنمشدرکه ژوستینیه‌ن رینوٴتمه‌توس زمانننده بشنجی مجلس رهابین بوراده انعقاد ایتمشیدی . شو نقل اثبات ایدیورکه بوراهبه‌لردن بعضلری عرضلرینی دکلسه بیله حیاتلرینی ترکلرك اللرندن محافظه ایتمشلردر (۲). یکی پطریقخانه‌نك شمالنده کائن سرای مکلف ، پطریقه اقامتکاه اولدی. پادشاه کندیسنه شخصنك تعرضدن مصونیتنی متضمن بر برات کوندردی . براتده شویله محرر ایدی : « کیمسه پطریقه تحکم ایتمسین ؛ کیم اولورسه اولسون هیچ برکیمسه کندیسنه ایلشمسین ؛ کندیسی و معیتنده

(۱) Hammer (۱۶۶۱) مریم کلیساسنی جامعه تحویل ایدن محمد ثانیدر ، قانته‌میرك خطاءً عالینك شهادتنه استناد ایله دیدیکی کبی (۲ ، ص ۱۲۰) سلیم اول دکلدر .

(۲) بزانس مورخلرینك افاده‌سی ارانلغه غرضدن خالی اوله‌میه‌جغی درکاردر. (مترجم)

بولنان بیوك راهبلر هردرلو خدمات عمومیه‌دن مؤبداً معفو اولسون . » ینه بو برات روملره شو اوچ امتیازی تأمین ایلیوردی : « کلیسالری جامعه تحویل ایدلیه‌جکدر؛ازدواج ودفنلری ، عادات سائره‌لری روم کلیساسی‌اصول وقواعدینه توفیقاً کما کان ایفا اولنه‌جقدر ؛ عید فصحك اجراسنده دوام اولنه‌رق بو مناسبتله فنار ، یعنی روم محله‌سی قاپیلری اوچ کیجه آچیق قاله‌جقدر (۱) »

محمد، نیات حسنه‌سنه تأمینات اولمق اوزره یکی پطریق تعیین ایده‌رك روملرك آسایشنی تأمین ایلدکدن صوکره حزیرانك ایکیسنده غلطه جنویزلریله اشتغال ایلدی . سکنهٔ موجوده تحریر اولندی؛ لاتین کیلرینه قاچمش اولانلرك خانه‌لری کشاد ایدلدیسه‌ده یغما ایدلدی. منقولاتك دفتری یاپیله‌رق اصحابنك اثبات حقوق ایتمسی ایچون اوچ آی تعیین ایله بو مدتك ختامنده اشیای باقیه‌نك حکومته عائد اولمسی قرارلاشدیرلدی . اوندن صوکره پادشاه غلطه‌نك قره طرفی دیوارلرینی یپقدیردی ؛ لکن لیمان استحکاماتنی براقدی . استانبول سورلرینی تعمیر ایتمك و خالی قلان درونی تکرار شنلندیرمك ایچون بر چوق دولکر و کیرچجی جلب ایتدیکی کبی کلدکلری حالده اعدام ایدیله‌جکلری تهدیدیله طربزون ، سینوب ، آسپروقاسترون بلده‌لرندن بش بیك خانه‌نك استانبوله نقلنی امر ایلدی . کوله‌لرندن سلیمان ، دیوارلرك تعمیری ایچون اقتضا ایدن کیرجك اغستوسده حاضر بولنمسنه و مهاجرلرك یکی وطنلرینه کمك اوزره اسکی وطنلرینی ایلوله ترك ایتلرینه نظارت ایتمکه مأمور ایدلمش ایدی (۲ و۳) . اصالتلرینی اثبات ایده‌جك روملرك ، بیزانس ایمپراطورلری زمانندن زیاده نائل احترام اوله‌جغنه ومقدما حائز اولدقلری رتبه‌لره معادل رتبه‌لر ویریله‌جکنه دائر پادشاهك تأمینات علنیه‌سی اوزرینه بونلردن برچوغی بونك ایچون تعیین

(۱) بر حریقده ضایع اولان بو براتك صحتی سلیم اول زمانده — قسطنطینیه فتحنده حاضر بولنمش — بر یکی چرینك شهادتیله اثبات اولنمشدر . قانته‌میر، ۱۱۹ .

(۲) « فاتح استانبولی‌تسخیر وسور وباروسنی تعمیرایتدکده سلیمان‌بك نام قولنی استانبول سوباشیسی تعیین‌ایله تعمیر شهری‌اکا تفویض‌ایلدی». سعدالدین، جلد۲. ص۴۴۷. (مترجم)

(۳) فرانزه‌س، اوچنجی‌کتابك‌نهایتنده بونلری Zonaras (سورکون) تسمیه ایدیور . [ترجمهٔ مترجم : مورخ هامر بو کلمه‌یی منی مناسبته آکلامشدر: واقعا اومعناده دخی استعمال اولنورسه‌ده « ایلری سورمك » تعبیرندن آکلاشلدیغی وجهایله سوق‌مناسبته‌ده کلیر: بویراده شوه نا ایلهدر.]

اولنان آیاپترو یورطیسی کونده عرض وجود ایلدیلر ؛ لکن ساده‌دللکلرینك جزاسنی چکدرك رؤس مقطوعه‌لری سرای مردیونلرینی آلودهٔ خون ایلکده تأخر ایتمدی [۲].

قسطنطنیه فتحنك یکرمنجی کونی (۱۸ حزیران ۱٤٥۳) محمد ثانی ادرنه‌یه عزیمت ایده‌رك — روم اصیلزادکانی قیز وقادینلری اوزون بر سمط (دیزی) تشکیل ایلکده اولدقلری حالده — طنطنه‌لی بر آلای ایله شهره داخل اولدی. قادینلرك آره‌سنده غران دوق نوتاراسك زوجه‌سی‌ده بولنیوردی. بوپرنسس — که فضائلی، طبیعت علویه‌سیله شایان دقت‌ایدی — اثنای راهده مزینه کوینی‌قربنده وفات ایده‌رك اورایه دفن اولندی. مظفریت الاینی ترکیب ایدنلردن بری‌ده صدراعظم خلیل‌پاشا ایدی‌که چاندارلیلرك دردنجیسیدر وخدمت صدارت کندیسنه قدر خاندانینده فاصله‌سز انتقال ایلمشدر. خلیل پاشانك باشی کسلدی. دولتلك بیوك مأمورینك اعدامنه بوبرنجی مثالدرکه عثمانلی تاریخنك بوکونه قدر (۱) صایدیغی‌ایکی یوز ایکی صدر اعظم صفوفنده یکرمی دفعه‌دن زیاده تکرر ایلمشدر. سلطان محمدك بوحرکتنه روملرك کیزلی دوستی اولان وکندیسنی ارتشادن آلهمامش بولنان‌خلیلك ماسبقده‌کی انتریقه‌لری صورت‌حقانیت ویرر. نوتاراسك، پادشاه ایله ایلك ملاقاتنده محمدثانی شهرك مصرانه مقاومت ایتمسی سببنی سؤال ایتمسی اوزرینه خلیلك ایمپراطوری وسناتوسنی‌ثباته ومدافعه‌یی ترك ایتمه‌مکه تشویق ایدن‌مکتوبلری سبب‌اولدیغنی افاده ایتمشیدی. محمد ایکی کون منویاتنی اخفا ایلدیسه‌ده اوچنجی‌کون صدر اعظمی محبسه آتدیردی‌که اورادن انجق قرق کون صوکره — اعدام اولنمق اوزره — چیقمشدر (۲). یوز یکرمی بیك دوقه ایله مالی اولان خزینه‌سی مصادره واوداسی ماتمنی طوتمقدن منع اولندی. معاونلری اولان یعقوب ومحمد پاشالر منصبلرندن عزل ایله بتون اموالاری ضبط ایدلدکدن صوکره نفی ایدلدیلر (۳). بك چوق زماندن بری سلطان محمد، خلیلك کندیسنی روم

(۱) مورخك زمانه قدر.

(۲) عثمان زاده‌نك حدیقة‌الوزرامی. [کاتب چلبی تقویم‌التواریخنده (استانبول طبعی، ص ۱۲٤) خلیل پاشانك جلوس خصوصنده سلطان محمدك کندیسنه اینجینمش اولدیغی وفتحده صلح ایچون رشوت آلدیغی جهتله یدی ثلاثه حبس وقتل اولندیغنی ۸۵۸ تاریخیله قید ایدر. خواجه سعدالدین بونخصوصده ساکتدر. مترجم]

(۳) قالکوندیل ۱۰۸.

آلتونلرینه صاتمش اولسندن شبهه‌لنیوردی . برکون ، بر ذاتیه زنجیر ایله باغلانمش برتلکی کوردرك « زوالللی مجنون! حریتکی صاتین آلمق اوزره نجون خلیله مراجعت ایتمدك ؟ » دیمشیدی . بو سوزلر وزیره دهشت ویردیکندن مکیه کیتمك صورتیله پادشاهك غضبندن اختفایه نیت ایتمشیدی. بونکله برابر شبهه‌لرینی ازاله ایدن بر نامهٔ خصوصیٔ شاهانه اوزرینه خدمتنده دوامه قرار ویردی. لکن خیانتته بدل و — مرادی ایکنجی دفعه اولمق اوزره تخته اجلاس ایلدیکنی اصلا عفو ایتمهمش اولان — محمدك کین قدیمی اثری اولمق اوزره حیاتنی ویردی. پادشاه، ادرنه‌دن مصر سلطانینه ، ایران شاهنه ، شریف مکیه ظفرنامه‌لر ارسال وقومشولری اولان خرستیان حکومتلرینك سنوی ویرکیلر تقدیم ایتمك تنبیاتیله تبریك مظفریت ایتملرینه اعطای جواب ایلدی (۱) . صربیه و موره دسپوتلری — برنجیسی اون ایکی بیك ، ایکنجیسی اون بیك دوقه آلتونیله — هر سنه برر ایلچی کوندرمکه موافقت ایتمك مجبوریتنده بولندیلر . ساقیز و مدللی حاکمی اولان ایکی جنویز بکندن بری اوچ بیك دیکری التی بیك دوقه سنوی ویرکی ویرمکه تعهد ایتدیرلدیلر . طربزون ایله قره دکیزك آسیا ساحلی ایچون هر سنه بر ایلچی واسطه‌سیله خاك پای شاهانه‌یه تقدیم اولنمق اوزره ایکی بیك دوقه ویرکی وضع اولندی (۲) . عثمانلی پادشاهلرینه الك اول

(۱) منشأت فریدونده : ۲۰۲ نومرو مصر سلطانینه ، ۲۰۳ اونك جوابی ؛ ۲۰۴ شریف مکیه ، ۲۰۵ جوابی ؛ ۲۰۷ نومرو ایران حکمداری جهانشاهه ، ۲۰۸ جوابی . [استانبول فتحنده عزیز مصر اینال شاهه — ملا کورانی انشاسیله — یازلش اولان نامهٔ همایون استانبول مطبوعی منشأت فریدونك ۲۲۸ — ۲۳۱ وجوابی ۲۳۱ و ۲۳۲ صحیفه‌لرده مندرجدر. عزیز مصر بعض هدایای نفیسه کوندریور. شریف « السیدالاحسنی العجلانی الحسنی » یه محرر فتحنامهٔ همایون ۲۳۲ و ۲۳۳ وینه مکه شریفنه کوندرلك اوزره عزیز مصره ارسال اولنان نامهٔ همایون ۲۳۳ — ۲۳۶ وشریف مشارالیه طرفندن هدایای متبرکه ایله کلن جوابنامه ۲۳۶ — ۲۳۷ صحیفه‌لرده مندرجدر . ایران شاهی جهانشاه میرزایه خواجه کریمی انشاسیله محرر نامهٔ همایون ۲۳۷ — ۲۴۱ وجوابی ۲۴۱ — ۲۴۳ صحیفه‌لرده‌در. ایران شاهی ده مفصل دفتریله برابر هدایا کوندریور . عزیز مصر وشریف مکه ایله مخابره عربی . ایران شاهیله فارسیدر . مترجم]

(۲) دوقاس ، ۱۳ . ص ۱۷۷ . قالکوندیل ، ۹ . ص ۱۴۲ . قالکوندیله نظراً مدللی طربزون کبی ایکی بیك دوقه ویرکی ویررردی .

اطاعت ایتمش خرستیان حکومتی اولان راغوزه حکومتنك‌ده ویرکیسی بیك بش یوز دوقه‌دن اوچ بیك دوقه‌یه ابلاغ قلندی . جمهوریت ، فراری روملره ارائه ایلدیکی مسافرپرورلکك ؛ قومنه‌ن ،لاسقاریس ، پاله‌ئولوغ ، قانتاکوزن اصیل عائله‌لری حقنده کوستردیکی احترامك ؛ ژان‌لاسقاریس ، دیمیتریوس ، قالقوندیل ، تئودور سپاندوجینو ، پول‌تارخونیاتەس کبی او زمانك علماسی حقنده اوعائله‌لر درجه‌سنده ابذال ایتدیکی حرمت ایله بونلرك لورانچو دومه‌دیچینك سراینه سیاحتلری ایچون اعانه‌اولمق اوزره‌ویردیکی هدایانك جزاسنی ویرکیسنك تزییدیله‌چکمش اولیوردی[۳]. ردوس استاد اعظمی ایله وندیك دوجنك سفیرلری صلح مذاکره‌سی ایچون ادرنه‌ده بکلنیوردی . بوصیره‌لرده ، یعنی اغستوس آینده‌صربیه دسپوتنك ایلچیسی وضع اولنان ویرکی ایله کلدی . ایلچی بو ویرکیدن باشقه اسرایه صدقات کثیره ویردیکی کبی دسپوت ژورژك امری موجبنجه اسیرلردن کنج ، اختیار یوز راهبه‌یی صاتین آلدی (۱) .

صوك بیزانس ایمپراطورینك قرداشلری دیمتریوس وتوماس ، قسطنطنیه‌نك فتحندن صوکره ایتالیایه کیتمك اوزره سفینه‌یه‌راکب اولمق ایستدکلری زمان‌موره رومللریله اونلرك ارناودلردن بولنان معاونلری آره‌سنده وحتی بالذات رومللرك صفوفنده اختلافات حادث اولمشیدی ؛ ارناوودلر ایمپراطورك قرداشلرینه اطاعتدن استنکاف ایله طویال پیه‌رك امری التنده آچیقدن آچیغه اختلال چیقاردیلر وموره اقلیمنك حاکمیتی ایچون اونلرله منازعه‌یه چیقشدیلر . واقعا دیمتریوس وتوماس فرار تصور جانتکاریسندن نکول ایله محمد ثانینك کندیلرینه تحمیل ایلدیکی اون ایکی بیك دوقه ویرکیی وعد ایتمش ایسه‌لرده رومللر ایکیه آیرلمش وامانوئل قانتاکوزن ، پاله‌ئولوغلره مخالف فرقه‌نك ریاستنه کچمشدر . ارناودلر مملکتی تخریب ایتمك ایچون بوقاریشقلقدن استفاده ایلدیلر واکرموره خطه‌سنك حاکمیتی ذات شاهانه‌لری کندیلرینه بخش ایده‌جك اولور ایسه رومللرك ویره‌جکی ویرکیی ویره‌جکارینی پادشاهه عرض ایتدیلر .

موره دسپوتلغنی غصب ایتمش اولان امانوئل قانتاکوزندن صوکره دیمتریوس وتوماس علیهنه عصیانك التهابکه‌لی ایکی رئیسی صوك بیزانس ایمپراطورینك قاینلری لوقانوس وسانته‌ریون زاخاریا نامنده ایکی روم اولمشدر . توماس بونلری برزماندن

(۱) دوقاس . ۱۳ . ص ۱۷۷ .

بری خلوموچا (١) شهرنده ، دها دوغریسی شهرك قربنده‌کی تورنه‌س قله‌سنده محبوس بولندیریبوردی ؛ سانته‌ریون، مراد ثانینك هه‌قسامیلون‌علیهنده‌کی تشبثنده اخائی خطه‌سنه فرار ایتدیکندن ، لوقانوس‌ده برطاقم نوظهورلرك باشنه کچه‌رك روم وارناودلری دسپوتلری علیهنه قیام ایتدیردیکندن دولایی بومحبوسیته‌مستحق اولمش ایدیلر (٢) . بونلر محبسلرندن فراره موفق اوله‌رق روم وارناود اختلاجیلرینك قوماندەسنی الارینه آلدیلر وصوك‌ایمپراطورك قرداشلرینی — محمدك برویرکی مقابلنده کندیلرینه ترك ایتمك لطفنده بولندیغی — حاکمیتی اللرندن المقله تهدید ایلدیلر . قورینت روم قوماندانی هازان باب هایوندن معاونت طلب ایتمه‌مش وپادشاه بومعاونتی ابذال‌ایله‌مش‌اولسه‌یدی‌ایکی‌دسپوتك موره‌ده‌کی‌حکومتلری‌بیتمش اوله‌جقدی (٣). اوتوزسنه مقدم (٤) ترکلرك برنجیسی‌اولمق اوزره هه قسامیلونك ضبطندن صوکره برزخدن مرور ایله‌سپارته (لاکه‌دەمون)، اشقودره‌یه (له‌ئونتو- پولیس)، غاردیقایه قدر ایلریله‌مش‌وتاویاده ارناودلری مغلوب ایتمش اولان طورخان — اوغللری (٥) کندیسیله برلکده و بر ترك اردوسنك باشنده — روملری ینه او ارناودلره قارشی حمایه ایتمك ایچون موره خطه‌سنده تکرار کورندی(١٤٥٤). طورخان، پاله‌ئولوغلری دعوت ایله — هرنه‌قدر شمدی متفق ایسه‌ده مقدما دشمن بولندیغی جهتله — خلقك کندیسندن زیاده وطنداشلری اولان پاله‌ئولوغلره‌امنیتی اوله‌جغنی بیان ایله اونلری اهالیه کورتمکه تشویق‌ایلدی . قالقوندیل ،طورخانك نطقنه بویله ختام ویردیریور : «اکر پادشاه سزه مرحمت ایدوب همان غائب

(١) فرانزه‌س ، ٤ ، ١٤ ، ص ٨٥ ، آلتار تمثیلی . پوکویله‌ده مراجعت . ٤ ، ص ٢٤٤ . خلوموچا ، یاخود تورنه‌س قله‌سی الیوم خلاموستیر ، یاخود قله موزی نامیله یاد اولنور .

(٢) قالقوندیل ، ١ ، ١٣ ، ص ١٢٨ . بال تمثیلی .

(٣) *Et profecto parum aberat, quin res Peloponnesi translatæ essent ad Albanos ni Asanes profectus in januas regis ab eo exercitum impetrasset.* [متنده‌کی افاده‌نك مأخذیدر . هازان کله‌سی (Hasan) املاسنده اولدیغندن حسن اولسی خاطره کلیرسه‌ده بوشخصك قورینت روم قوماندانی اولسی مسلمان بولنمسنه مانعدر . غالباهامه‌رك‌ده مأخذی عیناًنقل ایتمسی نوندن طولایی اوله‌جقدر. مأخذ ، قالقوندیلك لاتینجه ترجمه‌سی اولدیغی استدلال اولنیور . مترجم]

(٤) ١٤٢٣ ده ، Chronicon ad calcem Ducæ اثرندن .

(٥) فرانزه‌س ، ٤ ، ١٤ .

اولمق درجه‌سنی بولان حکومتمکزی تکرار الکزه ویرمك ایچون امدادیکزه یتشمه‌مش اولسه ایدی ایشکزك بیتمش اوله‌جغنی بن پك کوزل بیلیرم . کندی تجربهٔ مخصوصه‌کز سزه اوکرتمشدرکه اداره‌کز فنادر . استقبالده تبعه‌کز اوزرنده دها ایی حکومت‌ایتمکزی ضرورت سزه حاکمانه امرایدیبور . بالخاصه توصیه‌ایدرم که اختلافات داخلیه‌ایله کندی خرابیکزی تعجیل ایتمکز . هردرلو اختلال مسببلرینه قارشی بی امان اولیکز ، یکدیلکلره تشبث ایدنلره قارشی پك مرحمتلی کورنمیکز . بز ترکلری ایکی شی ذروهٔ اقتداره چیقارمشدر : اونلرك بری یارامازلره مجازات و دیکری اییلره مکافاتدر (۱) . اکر قرارلاشدیرمش اولدیغمز تأدیباتك تأخیرینه احوال بزی اجبار ایدرسه طلب اولنان عفوی ویریرز . فقط تمامیله امنیتلی برحالده بولنمق اوزره اونی اجرایه مقتدر اولدیغمز وقت کسب استحقاق اولنمش جزایی اجرا ایدرز و بزه ایدیلن حقارتلرك انتقامنی ثبات ایله تعقیب ایلرز (۲) . » طورخان سوزینی اکمال ایدنجه آرناودلراوزینه یورومك امرینی ویردی ؛ دیمتریوس ضعیف برروم فرقه‌سیله ترکلرك آرقه‌سندن — اپیرلیلرك قادین و چوجقلرینه التجاکاه یاپمش اولدقلری — باربوسته‌یس (۳) بوغازینه کیتدی . اردونك بو قسمی دشمنی محافظه ایدن استحکاماتك آلتنه درحال لغم قازمغه باشلادیلر . آرناودلر کیجه قاچدقلرندن اون بیك قادین ترکلرك النه دوشدی . دیمتریوسك کوچك قرداشی توماس دیکر برفرقه ایله ایتوم (وولقانو تپه‌سی) یولندن ئه‌توس شهرینه کیتدی . بو بلده سانته‌ریون طرفنی طوتمشیدی ؛ بیك اسیر ایله اسلحه و ذخیره ویره‌رك کندیسنی صاتین آلدی . سائر آرناود رؤساسی — روملردن آلنان آتلری اعاده‌یه مجبوراولمامق شرط مخصوصیله — عرض مطاوعتده تأخرایتمدیلر . طورخان ، عزیمتندن مقدم پاله‌ئولوغلری حسن امتزاج ایله یاشامغه تکرار تشویق ویکی شیلره قالقیشانلرحقنده شدت عظیمه توصیه‌ایده‌رك شوسوزلری سویلدی : « روم بکلری ، سزك کندی منفعتکزه اولمق اوزره یاپمکزی ایستدیکم خصوصاتی صورت کافیه‌ده ایضاح ایلدم : سز متحد بولندقجه حکومتکز سعادت حال بوله‌جق

(۱) ایشیدیلمرك خاطرده قالمش بر روایته کوره حضرت فاروق کندیسندن تعلیمات ایسته‌ین بروالیه شو خط حرکتی چیزمش‌ایدی : «تخویف اشرار ، ترغیب اخیار» (مترجم)

(۲) قالفوندیل . رویجه متنده طورخان ترکلردن غائب صیغه‌سیله بحث ایدیور .

(۳) قالفوندیلك باربوسته‌یس تسمیه ایتدیکی قاپیلرك بوغازنده کائن باردونیا . یونانستانده سیاحت اثرنده ، ۲ ، ص ۵۹۴ .

و اصلا متزلزل اولمایه‌جقدر ؛ لکن اره‌کزه اتفاقسزلق کیرسه عکسی وقوع بوله‌جقدر . خصوصیله شوکا دقت ایدیکزکه تبعه‌کز اسایش حالنده سزه حرمت ایتسین و فنالق یاپانلرك مرحمتسز انتقامجیسی اولیکز . » طورخان بو سوزلری سویلیه‌رك وداع ایتدی وموردبی ترك ایتمك اوزره آتنه راکب اولدی (١). بوترك سیاستی قاعده‌لری ایکی دسپوته فائده بخش اولمادی . طورخانك عزیمتندن صوکره برشدت عاقلانه کوستره‌جك یرده تبعه‌لرینه هروقتدن زیاده یوز ویردیلر. بوصورتله اونلرك صداقتلرینی تأمین ایتمك امیدنده ایدیلر؛ حال‌بوکه اختلال‌وایجاد فکرینی تشویق‌ایتمکدن باشقه برشی یاپمیورلردی (٢). لوقانوس برفرقهٔ فسادیه‌نك باشنه کچه‌رك برچوق بیزانسلیلری، ارناودلری، موره‌لیلری بوفرقه‌یه ادخال‌ایلدی. فرقه‌نك مقصدی دسپوتلرك حکومتندن قورتلق ایدی . بونك ایچون قورینت ایله همان بالعموم موره خطه‌سی قوماندانی هازانه مراجعت ایتدیلر ؛ هازان — علی‌الخصوص پادشاه طرفندن وضع اولنان ویرکیی بروجه پیشین تأدیه‌یه مقتدر اولمادقلری جهتله — باب‌هایونه عرض کیفیت ایده‌میه‌جکنی بیان‌ایلدی. دیمیتریوس وتوماس اون ایکی بیك دوقه‌یی (٣) درحال استانبول سراینه کوندره‌رك اختلاجیلرك تصورلرینی بوزدیلر ؛ پادشاه بو مسارعتدن خشنود اوله‌رق موره‌نك باشلیجه عائله‌لری‌حقنده بربرات لطف کوندردی که بوندەروملرك شخص ومالله‌رنده تعرض کورمیه‌جکلری وکندی زمان حکومتنده روملرك منافعی اولکی حکومتلر زمانندن زیاده حمایه کوره‌جکی‌ایچون باباسنك‌طوپراغنه، بلنده‌کی قلیجه، مسلمانلرك یوز یکرمی درت بیك پیغمبرلرینه، قرآن کریمه قسم ایدیوردی [٤] .

محمد، اسکی بیزانسك فتحنی تعقیب ایدن قیشی ادرنه‌ده استراحتله کچیردی . پای تختك ایلری محافظلری دیمك اولان ودیوارلرینك متانتنه اغترار ایله بتون محال متجاوره ایچنده ، عثمانلی اردولرینك هجومنی او قدر چوق دفعه‌لر یالکزجه دفع ایتمش بولنان (٤) سلوری‌وبیغادوس سلطان‌محمدك استانبولی فتحنی‌متعاقب (٥) محاربه‌سزجه عرض تسلیمیت ایتدیلر.سلوری قدیم‌سلیمبریادرکه

(١) قالکوندیل، ١ ، ٨ . ص ١٢٩ .
(٢) کذلك. ١، ١٣٠ . «ترك ـ روم» تاریخی. (*Turco - Graecia*)، ص١٧ .
(٣) کذلك. ١٣٠ ، بال تمثیلی .
(٤) دوقاس ، ٣٨ ، ص ١٤٥ .
(٥) قانته‌میر ، ص ١٦٠ .

بونك مترەپولید مقری اولان باش کلیسا سنده عزیزاوفه‌مینك بقایای عظامی ویاخود ترکلرك تعبیری وجه‌ایله قدیدی (۱) محافظه اولنوردی . شمدی دخی اورادە قانتاکوزەنك سرایی خرابه‌لری مشاهده اولنور . بیزانسلیلرك ئەپیبادوس دیدکلری بیغادوس صوك ذکر اولنان ایمپراطورك رقیب ذی‌اقتداری اپوقوقوسك سرایله مشهوردر (۲) . روم ایمپراطورلغی پای تختیله بقیهٔ ممالکنك تملك سکون بخشای ایچنده محمد ثانی دها اوزماندن صربیه‌نك فتحنی دوشوندی. قسطنطنیه‌دن عزیمتندن برسنه صوکره‌کی بهار ایچنده (۱٤٥٤-۸٥۸) اختیار صربیه قرالنه شویولده برنامه ایله‌ایلچی کوندردی : «حکومت ایتمکده‌اولدیغك مملکت سنك‌دکل، لازارك اوغلی اتیه‌نکدر ؛ بناءً علیه بنمدر (لازارك قیزینك قاین والده‌سنك حائز اولدیغی حقوقدن دولایی) . بونکله برابر بابانك وولکك حصه‌سیله صوفیه شهر واراضیسنی سکابراقه‌بیایرم . اکر بوصورت تسویه‌یه موافقت ایتمزسه‌ك (۳) ملاحه مراجعت ایده‌جکم » . سفیر ، خلافنده حرکت ایدرسه باشی کسیله‌رك جسدی وحشی حیوانلرك اوکنه اتیله‌جغی تهدیدیله یکرمی بش کون ایچنده عودته مأمور ایدی . ژورژ ، هونیادن استمداد ایچون طونه‌یی کچمش ایدی ؛ ایلچی مختلف بهانه‌لرله اویالاندیریله‌رق شهرلره ذخیره طولدرمق واستحکاملرینی علی العجله تعمیر ایتمك ایچون لازم‌اولان وقت شو صورتله قازانلدی. اوتوزنجی کون محمدایلچیسنك عودت ایتمدیکنی کوردرك وآرتق صبره تحملی قالمیه‌رق بتون قوتیله فابه اوزرینه یوریدی . اورادە ایلچیسنه تصادف ایتدی ؛ ژورژك مجارستانه قاچدیغی حقنده ویردیکی ملوماتی نظر دقته الهرق ایلچینك حیاتنی باغشلادی. بومعلومات کندیسنه وقتنده ، یعنی اردونك صورت حرکتنی تعینه مساعد برزمانده‌واصل اولمشیدی . عثمانلی اردوسنك حرکتی اثناسنده مجارلر طونه‌دن عبورایله‌طرنوه وحوالیسنده‌کی ممالکی کاملاً غارت ایتمش وغنائمی حاملاً تکرار نهردن کچمش ایدیلر. محمد ثانی، صوفیه‌یه وصولنده اردوسنك قسم عظیمیله بتون دیوانی اورادە براقه‌رق یکرمی بیك خفیف سواری ایله دشمنه مصادف اولمقسزین صربیه حدودینی کچدی .

(۱) قانته‌میر ، محمد ثانی زمان سلطنتی ، II اشارتلی نوطه ۱ ص ۱۲۱ . [متنده Momie (مومیا) دینلمش ایسه‌ده حاشیه‌ده قدید لفظی عیناً مذکوردر: مترجم]

(۲) قسطنطنیه وبوغازاچی ، ۲ ، ص ۹۰ .

(۳) دوقاس ، ٥۲ ، ص ۱۷۸ .

ژووژ ، مجارلرك قریباً امداده کله‌جکلرینی وعد ایله تبعه‌سنك مواقع مستحکمه‌یه التجا ایتملرینی امر ایتمش ایدی(۱). محمد ، اردوسنی ایکیه تقسیم ایده‌رك بونلردن بری سمندره ودیکری اوستروویچ اوزرینه حرکت ایتدیلرکه شو ایکی موقع مملکتك اناختارلریدر . سواریلر بتون صربیه‌یی دولاشه‌رق برابر اللی بیك اسیر کتیردیلر ؛ بونلردن درت یکیله‌پادشاه قسطنطینیه قربنده‌کی کویلری شنلندیردی(۲). محمد ثانینك بتون قوتی سمندره‌یه قارشی نتیجه‌سز قالدی . خارجده‌کی استحکام ترکلرك النه دوشدیکی صیره‌ده شهره حاکم اولان قلعه ناقابل غلبه بر مقاومت کوستردی(۳) . استروویچ (٤) ، دیوارلرینك عثمانلی طوپلریله‌مبدل رماد اولدیغنی کوره‌رك — شجیعانه‌مدافعه‌سنه ومحافظلرك شدتلی برهجومنه‌رغماً — قاپیلرینی آچدی وفقط محافظلرك سربستانه چکیله‌بیلملرینی شرط اتخاذ ایلدی . بوشرط ترکلر طرفندن قبول وبونك ایچون یمین ایدلمش ایسه‌ده محافظلر اسیر ایدلدیلر . محمد سمندره‌نك محاصره‌سنی رفع‌ایدوب صوفیه‌یه واورادن ادرنه‌یه عودت ایله‌کندیسنه عائد اولان خمس ایچون الك کوزل دلی‌قانلیلری آله‌رق اسرایی تقسیم ایلدی . فیروز بکی (٥) — هونیاد ایله دسپوت ژورژك قوماندەسی آلتنده اجتماع ایدن اردویی طوتمق ایچون — اوتوز ایکی بیك کشی ایله موراوه اوزرنده بولنان قروسواچده براقمش ایدی . هونیادایله ژورژ ،فیروز بکی مغلوب واسیرایتدکدن صوکره پیروتا وودین اوزرینه یوریه‌رك بوایکی شهری احراق وهپ او حوالیی غارت ایتدیلر . محمد مجار اردوسنك مظفریاتنه خاتمه ویرمك‌ایچون پیروتا وصوفیه آره‌سنه کلوب اردو قوردی (٦) . لکن هونیاد بلغراد طریقیله مظفراً مجارستانه عوت‌وژورژ اوتوزبیك‌دوقه سنوی‌ویرکی ویرمکی عرض‌ایتمش اولدیغندن[٥]پادشاه

(۱) دوقاس . ۱ ، ۱۷۹.

(۲) توروچ واوندن نقلاً انکل . صربیه تاریخی .

(۳) دوقاس . ص ۱۷۹ .

(٤) اوستروویچا . نشری طرفندن . ص ۲۰۰ ، سیوریجه حصار وادریس طرفندن، ورقه ۸۱ .سیوریحصاراسمیله‌ذکر اولنیور .ادریس‌بوندن باشقه‌اوهول قلعه‌سندن‌ده‌بحث‌ایدر.

(٥) هونیاد ایمپراطوره اولان راپورنده (قاتونایه مراجعت ، ۱ ، ۱۳ ، ۳ ص۹٦٤) فیروزی فریز بك یازار . توروچ‌ده اویله . ص ۹۷۰ .

(٦) هونیادك ماندوروالبادن یازدیغی راپور، قاتونا . ص ۹٦٥ .

صلحه موافقت ایده‌رك ادرنه طریفیله استانبوله عودت ایلدی(۱). آزوقت‌مقدم ، وندیك ایله برعهدنامه عقد ایتمشیدی ؛ جمهوریتك سفیری مارسه‌للو ایله مذاکره اولنان بوعهدنامه‌ده ایکی مملکت تجارینه سربستیٔ تجارت تأمین اولنمقده ایدی . دوق دوناکسوس ، وندیکك مالکانه اصحابندن اولمق صفتیله بوعهدنامه احکامنه داخل بولونیوردی ؛ ارناودلقده‌کی وندیك مستملکاتی ویرکیسی مراد ثانی زمانند‌ه‌کی مقدارده تعیین وجمهوریته تبعه‌سنك حمایه‌سی ایچون قسطنطینیه‌ده ایلچی (۲) اقامه‌سی حق اعطا اولندی (۳) (۱۸ نیسان ۱٤٥٤) .

محمد بوصورتله تأسیس صلح ایلدکدن صوکره پای تخت جدیدنده تزیینات وادارهٔ داخلیه تصوراتنه دوام ایلدی . استانبولك محاصره‌سی اثناسنده صحابیٔ بیغمبرینك قبرینك کشف اولندیغی محلده ایوب جامعنك ایلك طاشنی وضع ایلدی. حواریون کایساسنك واسکی ایمپراطورلر مقابرینك (ئه‌تودوز میدانی) خرابه‌لری اوزرینه کندی اقامتکاهی اولمق اوزره الیوم اسکی سرای دینیلن سرایی انشا ایتدی (٤) . ترکلر محمدك عودتنه قدر شهرك الك مشهور مناسترلرینه تملك ایتمش ایدیلر ؛ شمدیکی سرایك منتهاسنده کائن ترسانه مناسترینه درویشلر وبانتوقراتور سراینه چرپیچیلر وقوندره اسکیجیلری یرلشمش ایدیلر (٥) [*].

دولتك برنجی منصبی برسنه آچیق قالمش ایدی [٦] . اوزماندن بری صفحات وقایع دولتده بوحادثه‌نك تکررینی کورمیورز. پادشاه وزرات‌عظمی مسندینه — والده‌سی صربلی، پدری روم اولان — محمود پاشایی تعیین ایلدی . محمودپاشا هنوز پك کنج ایکن نووبردادن سمندریه کیدر یول اوزرنده دردست اولنمش ایدی . سرای خدمه‌سی صنفنه قبول اولنه‌رق خزینه دائره‌سنده استخدام اولنمش

(۱) انکهل . صربیه تاریخی، ص ٤٠٦، دوقاسه نظراً، ٤٢، ص ۱۷۹. [هرنیادك عودتی وصربیه دسپوتنك ویرکی ویرمکه موافقتی پادشاه ایله حربه قدرتسز لکلرندن نشأت ایلدیکی آشکار کورینور . مترجم]

(۲) وندیك ایلچیلرینه فرانسزجه Bayle تعبیر اولنورکه ایتالیانجه تلفظیله بالیوزدر. (مترجم)

(۳) لوژیه . وندیك تاریخی ، ۷ ، ص ۹۹ . مارینو سانوتو، ٦، ص ۲۸۸ . موراجه دوسون ، ۷ ، ص٤٤.

(٤) دوقاس،٥٢ . ص۱۷۹. حاجی قالفه‌نك تقویم‌التواریخنده ۸٥۸ سنه‌سی. ادریس، ورق ۸۸ .

(٥) دوقاس ٤٢ ، ص ۱۷۹.

وذکاسیله محمدك انظار توجهنه نائل اولهرق جلوسنده محرم خاص درجهسنی وروم ایلی والیلکنی احراز ایتمش ایدی (۱) .

۱۴۵۵ (۸۵۹) بهارنده صربیه حدود قوماندانی اسحاق زاده عیسی بك پادشاهه تقدیم ایلدیکی بر عریضهده بو مملکتك تسخیرندهکی سهولتلری عرض ایدیوردی . محمد، همان اردوسنی ادرنه صحراسنده طوپلادی ؛ نظر تفتیشدن کچیردکدن صوکره اسکوبك غربنده کوموش معدنلریله مشهور اولان قزهطوه طاغی اتکنده اردو قورمغه کیتدی(۲) . اوراده عقدایلدیکی مجلسده محاربهیه — صربیه بلاد مستحکمهسنك الك معموری والك منبتی اولان — نووبهردانك تسلیمی تکلیفیله باشلانلسی تنسیب اولندی . نووبهردا ، یاخود نووبرودو ـ که ندئوبریدوم ، نووبیرژیوم ، نوومونته [۷] اسملریلهده معروفدر — تاریخ قدیمده زنکین کوموش معدنلرندن دولایی امالبلاد نامیله یاد اولنوردی. اونسکز سنه مقدم ، صربیه حدودی ترك قوماندانلرندن باباسی اورنوس زاده اسحاق بکك بوشهرك تسخیرینی مراد ثانیدن نه صورتله استدعا ایلدیکنی وسمندرهنك تسخیرندن صوکره نهوجه ایله عثمانلیلر النه دوشدیکنی مقدما نقل ایتمش ایدك . نووبهردا مؤخراً صربیه دسپوتنك ید حکومتنه کچدیکندن عیسی ، وقتیله فتح اولنمش اولان بوبلدهیی دولته اعاده ایدوبده — پدرینك مراد ثانینك التفاتنه مظهریتی طریقیله — محمد ثانینك توجهنه نائل اولمق ایستمش ایدی . عیسی — صربیهنك صوك دسپوتی لازار کندیسنه خلف اولهجق اوغل براقمدیغی جهتله — شهر پادشاهه عائد اولدیغنی بیان ایدهرك تسلیمنی قوماندانه تکلیف ایلدی . قوماندان ، لازار اوغل براقمامش ایسه برقیزی قالدیغنی وقیز بوسنه قرالنه تزویج اولندیغندن قرالك شوصورتله لازاره وارث اولدیغنی افاده ایتدی . بوجواب رد اوزرینه پادشاه بالذات کلهرك محاصرهنك قوماندهسنی درعهده ایلدی . شهر، یدی کون طوپه طوتیلهرق نهایت حزیران ابتداسنده (۱۴۵۵) هجوم ایله ضبط

(۱) عثمان زاده افندینك تراجم احوال وزراسنده محمود پاشانك خرواتی الاصل اولدیغی بیان اولنمشدر . قالفوندیل ، ۷ ، ص ۸۳۷ ، بویله یازیور: *Materno genere tryba- lus . paterno genere græcus erat .* (والدهسی صربلی ، پدری روم)

(۲) حاجی قالفهنك روم ایلیسی ، ص ۹۲ .

اولندی (۱) . اردونك شهرده بولدیغی ثروت جسیمه غالبلر آره‌سنده تقسیم ایدلدی. محمد قلعه‌یه بك ، قاضی ، قلعه قوماندانی تعیین وبو مفتوحهٔ مهمه‌نك محافظه‌سنی قوماندانه تودیع ایلدی . تره‌چیا وطاش حصار قلعه‌لری‌ده بتون خزینه‌لریله پادشاهك قبضهٔ اقتدارینه داخل اولەرق محمد ثانی اورادن — ترکلرك خرستیانلر اوزرینه ایکی غلبه‌سیله مشهور — قوصوه صحرای متجاورینه عزیمت ایلدی . قوصوه‌ده میلوشك خنجریله حیاتنی وثمرهٔ مظفریتنی (۲) غائب ایتمش اولان جدی مراد اولك تذکار خاطره‌سی ایچون محمد ثانی اقینجیلره هدایای ذی‌قیمت توزیع ایده‌رك بالکز شخصی ایچون معین اولان معیتیله قسطنطنیه‌یه عودت ایلدی . بوقدر مظفرانه قازانمش برمحاربه‌نك یورغونلغنی بر قاچ آیلر حرم اذواقی [۸] ایچنده قالمق صورتیله چیقاریور ایدی .

محمد ، اردوسنی ترك ایتمکله — اوزمان اطه‌لردکزنده دولاشمقده بولنان — دونانماسنك صخنهٔ حرکاتنه قریب اولمق ایستمش ایدی . ساقیز، استانکوی، ردوس اطه‌لری اوزرینه تشبثات مختلفه‌سی انتظار ایلدیکی نتایج ایله تتوج ایده‌مه‌مش اولان امیرالنك جسارتنی بالذات حضوریله آرتیره‌جغنی امید ایلیوردی . عهد قریبده ردوس استاد اعظمی علیهنه اعلان اولنمش اولان محاربه‌یه بوقوهٔ بحریه‌نك استعمالنه احتیاج مس ایتدیرمش ایدی . محمدك صربیه محاربه‌سنه عزیمتندن‌مقدم، استاد اعظم عزیز یحیی طریقتندن برقاچ شوالیه‌یی غایت کوزل هدایای حاملاً سفارتله قسطنطنیه‌یه اعزام ایده‌رك شوالیه اوجاغنك لیسی وقاری سواحلنده وترکلرك ردوس اطه‌سنده سربستیٔ تجارتنی تأمین ایده‌جك بر عهدنامه عقدینی تکلیف ایتمش ایدی. وزیرلر ساقیز، مدللی، لیمنی، ایمروز کبی دیکر جزائر بحرسفیده تمثیلاً ردوس شوالیه‌لرینك ده برویرکی ویرملرینی تکلیف ایتدیلر. سفیرلر کندیلرینك تعایماتنده بویله بر تکلیف احتمالی منظور اولمادیغندن هیچ بر شیئه قرار ویره‌میه‌جکلرینی بیان ایلدیلر . بناءً علیه بونلره ، استاد اعظم ایله مذاکره ایتمك

(۱) ۱۱ حزیران تاریخنده ایدی‌که راب شهرینه بر پوسته تاتاری ورود ایله سلطان محمدك سیتینجا نهری اوزرنده‌کی دیکر شهرلرله توبوردویه‌استیلاسنی خبرویردی : - *Voro Bordo caput illius patriæ et ob mineras bolli nervus* انکمل. صربیه تاریخی ، ص ۴۰۷ .

(۲) قوصوه‌ده مراد اول شهید اولدیسنده محاربه قازانمش ایدی : ثمرهٔ مظفریت ضایع اولمادی. (مترجم) .

اوزره وکالت نامه‌یی حائز بر ترك ایلچیسی ترفیق اولندی. ردوسه سرایك برنجی درجه‌ده مأمورلرندن بری کوندرلمشدی ؛ لکن ویرکی طلبی اوزرینه استاداعظم، طریقتك پاپایه مربوط اولمسندن دولایی کندیسنك یالکز باشقه بردینه معتقد حکمدارلره دکل ، خرستیان حکومتلرینه بیله هیچ بر درلو ویرکی ویرمکدن ممنوع بولندیغنی ومع‌هذا باب همایونه نشانهٔ احترام اولمق اوزره هرسنه هدایا ایله برسفارت اعزامنه حاضر اولدیغنی افاده واکر بوتکلیفاتی پادشاه طرفندن قبول اولنمازسه کندیسی‌ده ایستدیکی کبی حرکت ایده‌جکنی علاوه ایلدی. محمد ، نتیجهٔ مذاکراتی خبر آلنجه استاد اعظمك طرز مغرورانه‌سندن جریحه‌دار اولەرق درحال ردوس شوالیەلرینه اعلان حرب ایتدی . قاری سواحلنده دولاشان اوتوز عثمانلی کمیسی مخصوصاته باشلامق ایچون امر آلدیلر و ردوس واستانکوی اطەلرینه چیقەرق غنائم کثیره واسرا دردست ایلدیلر. بوآرالق، محمد — یکرمی بشی اوچ صیره ، اللیسی ایکی صیره ، یوزدن زیاده‌سی برصیره کورکلی کمیلردن مرکب — بردونانما تجهیز ایلدی . نووبه‌ردانك فتحندن صوکره بودونانما دریا قپودانی حمزه قوماندەسیله کلیبولیه عزیمت واورادنده ردوسه یاناشه‌جق یرده مدللیه توجه ایلدی(۱). حمزه لیمانه کیرمیەرك آچیقده تیمور آتدی. مدللی‌دوقەسی قاتەلوزیو عادته امتثالاً امیرال کمیسنه هدیەلر کوندردی . مورخ دوقاسك تقدیمنه مأمور اولدیغی بوهدیەلر ایپك البسه ، التی بیك کوموش فلورین، یکرمی‌اوکوز، ایکی قویون، سکزیوزاوچی‌شراب، اکمك وکورك، اون قنطار پنیردن وطائفه‌یه مخصوص اولمق اوزره سرینلك ویرەجك برچوق مشروباتدن مرتب ایدی . دونانما قرق سکز ساعت اقامتدن صوکره ساقیزه کیتدی ؛ لکن اورادە مدللیده اولدیغی کبی علائم احترام ایله قبول اولنمادی . براز وقت مقدم ، پادشاه غلطه تاجرلرندن فرانسوا دراپەری (۲) — ویرمش اولدیغی شاب بدلی اولەرق — ساقیزدن مطلوبی اولان قرق بیك دوقەیی تاجر نامنه طلب ایلمش ایدی . ترك آمیرالی‌ده بوطلبی تکرار وساقیز اهالیسی پاره ویرمدیکی حالده جزیره‌یی تخریب ایله تهدید ایلیوردی . حمزه پادشاهك امرینی جزیره‌نك معبوتلرینه قرائت ایلدی ؛ بونلر

(۱) دوقاس ، ۴۳ ، ص ۱۸۱ .

(۲) بك اوزلده الیوم موجود اولان فرانسیسکن کلیسای بوجنویز عائله‌سنك اسمیله، یعنی سانتاماریا آ دراپەری (Santa-Maria à Draperie) نامیله موسومدر .

بورجی انکار ایله هیچ برشی ویرمیه‌جکلرینی بیان ایتدیلر. آمیرال، نه — مدخلی یکرمیدن زیاده ایی تسلیح اولنمش کمی ایله تجاوز دن مصون اولان — لیمانه، نه ده — اوچ تواز (۱) عمقنده چفته خندق وکثیر المقدار ایتالیان محافظلر ایله مدافعه ایدیلن — شهره دخول تصور نده بولنه‌بیلدی. بلده قربنده‌کی باغ وباغچه‌لری خسارزده ایتمکله اکتفایه مجبور اولدی. اوندن صوکره جزیره حکامنك دراپه‌ر ایله اویوشمق اوزره ایچلرندن برقاچ کشی‌یی کمی‌یه کوندرملرینی تکلیف ایلدی. بونلر — بر رخصت نامه الدقدن صوکره — کیریقوس جوستینی‌عائله‌سندن (۲) ترفیق ایلدکلری برکنج ایله برلکده براختیاری تعیین ایتدیلر. بوآدملر یولده، ویرلمش سوزی بوزمغی یالکز جائز دکل، مدحه لایق برخدعهٔ حربیه عد ایدن (۳) ترکلرك کندیلرینی اسیرصایه‌رق براقامقدن اجتناب ایتمه‌جکلری قورقوسنه دوشدیلر. درحال مدهش برهیجانه طوتیله‌رق آتلرینك باشنی چویروب شهره دونمك ایچون ایکی طرفدن مهمیزلدیلر؛ لکن هنوز باغچه‌لرده بولنان ترکلر اونلره ممانعت ایلدیلر؛ ایکی مبعوثه رفاقت ایدن فرنك سواریلری خصمله ینه مقابله ایده‌جك مقداردہ اولمادقلرندن قاچدیلر. اختیار ایله کنج ارقداشی جبراً دونانمایه کوتورلدی؛ دونانما دخی متعاقباً تیور آله‌رق ردوسه دوغری یلکن آچدی. ردوس لیمان وشهری استحکاماتی ساقیزدن‌ده بسبتون باشقه صورتده محفوظ وناقابل تسخیر اولدیغندن هردرلو تعرضده امکانسزلق کورینه‌رك حمزه استانکوی صولرینه کیتدی. لکن اوجزیرەنك مرکزنده خرابه‌دن باشقه برشی بوله‌مادی؛ قالمش اولان برقاچ اختیار، اهالینك راشه‌یایه چکلمش اولدقلرینی خبر ویردیلر. بونلر کیلره النه‌رق راشه‌یا قلعه‌سی صولرینه کیدلدی؛ دراپه‌ر خرستیانلری تسلیمه دعوت ایتدی؛ انجق بونلر هپ طوپلرینی آتشلمکله مقابله ایتدیلر. یکرمی ایکی کون دیوارلردن چیقمغه چالشمق ومنجنیقلرله اوغراشمق صورتلریله بیهوده محاصره‌دن

(۱) تواز، التی قدمدن عبارت یرنوع اسکی اوچلی. (قاموس فرانسویدن. ش. سامی)

(۲) بوکیریقوسی‌له‌سبوس (مدللی) دوقه‌سی کیریقوس، یاخود کیریاقوس ایله قاریشدیرمامليدر. قالقوندیل، ۱۰. ص ۱۶۵.

(۳) *Turci qui seclusejusmodi generosum facimus ac strategc ana prudens aestimaturi sint.* دوقاس، ۴۳، ۴۳. ص ۱۸۳ (نقل اولنان عبارەنك مأخذیدر. بودوقاسك زعم عداوتکاریسیدر.)

وعسکر آردسنده ظهور ایدن بردیسانتری سبیله برچوق آدم غائب ایتدکدن صوکره حمزه چکلمکه مجبور اولدی . اثنای راهده ساقیز اهالیسنك برصورت ائتلافیه بولمق اوزره پادشاهه برهیئت سفارت کوندرمسنی کیریقوس ایله مذاکره ایلدی . کیریقوس وساقیز حاکملری بوکا پك مساعد بولندیلر؛ فقط حمزه جزیره قارشیسنده تیمور آته‌رق کندیسیله برابر کله‌جك هیئت مبعوثیه انتظار ایتدیکی صیرده مصابتلی بر حادثه یکی اختلافاته باعث اولدی . امیرالك دونانمادن چیقمامارلری حقنده‌کی امرینه مخالف اولهرق سرخوش برقاچ کمیجی یوزه‌رك قره‌یه چیقمق اوزره دکیزه آتمشلردی . بونلردن بری برکلیسانك سقفنه چیقه‌رق کره‌میدلری یره آتمغه باشلادی . برلاتین کمیجی‌یه اوردیغندن شوحال برقاریشقلق وقوعنه اشارت اولدی . دکنك وقلیج ایله مسلح اولان لاتین ورومار ارقداشلرینك امدادینه قوشوشان ترکلرك اوزرینه آتلدیلر . بونلر حمزه‌نك قدرغه‌لرندن برینك تیمور آتمش اولدیغی ساحله دوغری قاچدیلر ؛ خرستیانلر تعقیب ایلدیلر؛ قاچانلر وغالبلر قارمه قاریشیق قدرغه‌یه آتلدقلرندن کمی بونقلته تحمل ایده‌مدی، معصوم وجانیلری برلکده چکوب کوتوردرك قعردریایه باتدی . جزیره‌نك آرخونتلری — طبعاً معتدل اولان — حمزه‌یی قدرغه‌نك ایکی قات بدلنی وکمی ایله برلکده باتان اشیا واسرانك قیمتنی ویرمکله حمزه‌یی تسکینه موفق اولدیلر . بو ترضیه‌نك استحصالندن صوکره حمزه مدللی‌یه عزیمت ایده‌رك اورادە مورخ دوقاس، جزیره دوقه‌سنك امریله کمی‌یه مکانب برطمام کتیرمشدر . آمیرال ایکی آی مفارقتدن صوکره اورادن کالیبولی‌یه عودت ایلدی (تشرین اول ١٤٥٥) . حمزه ادرنه‌یه عودتله محمدك حضورینه چیقدیغی زمان پادشاه برطور تهدید ایله « اکر بابام سومه‌مش اولسه‌یدی سنی دیری دیری بوغدیررردم » دیدی ، وسفره دائر افاده‌سنی دیکلمك ایستمکسزین حضورندن دفع ایتدی . لکن قدرغه‌لرندن برینك ساقیز اوکنده غائب اولدیغنی خبر آلمسی اوزرینه آمیرالی یکیدن چاغیره‌رق: «حمزه، ساقیز اهالیسنك باتیرمش اولدقلری قدرغه نره‌ده‌در ؟ » دیه سؤال ایتدی . حمزه « دکیزك دیبنده‌در » جوابنی ویردی . پادشاه بوحادثه‌نك صورت وقوعنی سؤال ایلدی ؛ حمزه برقاچ عسکرك امری خلافنه حرکتله مستحق اولدقلری براولومی بولمش اولدقلرینی وبوندن دولایی ساقیزلیلرك اتهام اولنه‌مایه‌جغنی افاده ایلدی . اوزمان پادشاه دراپاره دونارك : « سکا اولان قرق بیك دوقه بورجی بن تعهد

ایدیورم ؛ تلف اولان ترکلرك بدلی اولق اوزره ایکی مثلی بن ایسته‌جکم » دیدی . دراپه‌ر ، پادشاهك الچی اوپمك شرفنه نائل اولدی ؛ حمزه امیراللقدن عزل وکلیبولی‌یه بدل آدالیه حکومتنه تعیین اولندی. حمزه‌نك اوغرادیغی بوادبار ، محمدك ساقیز پرنسی حقنده‌کی نیاتنی اولدقجه ایضاح ایدیوردی ؛ پادشاهك پرنسه اعلان حرب ایتمسی تأخر ایتمدی (۳۰ حزیران ۱۴۵۵) (۱) .

بوآره‌لق مدللی پرنسی دوریا غاته‌لوزیو لمنیده وفات ایتدی . اونك وفاتندن برآی صوکره (۱ اغستوس ۱۴۵۵) مورخ دوقاس — که مدللی سرایینده برتبهٔ رفیعه‌ده بولونیوردی — یکی پرنس نیقوله‌طرفندن برنجیسی اوچ بیك وایکنجیسی ایکی بیك بش یوز دوقه‌یه بالغ اولان مدللی ولیمینك سنوی ویرکیلریله نزد پادشاهی‌یه اعزام قلندی . ایمروز جزیره‌سنك تملکی ایچون معین اولان ایکی بیك دوقه آلتونیله‌ده اینوز پرنسی ورود ایلدی . دوقاس ، حضور شاهانه‌یه مثولنده اوزمانك اصول تشریفاتی اقتضاسنجه — پادشاه طعام ایتمکده اولدیغی حالده — اونك قارشیسنه اوتوره‌رق یمکدن صوکره ویرکیی تقدیم ایلدی . وزیرلر — یکی پرنس بالذات کلوب‌ده باب همایونه‌عرض تأمینات وصداقت ایتمدکجه اونی طانیمق ایستمدکلرندن اولکنك وفاتنی بیلمیورلر ایمش کبی — اختیار مدللی پرنسنك خاطرینی استفسار ایلدیلر . دوقاس ، دوریانك بیوك اوغلی اولان کنج پرنسی آلوب حضور پادشاهی‌یه کتیرمك اوزره مدللی‌یه عودت ایلدی . انجق محمد ، استانبولده وبالقانك اوته طرفنده‌کی ولایاتده اجرای خسارایدن وبادن(۲) دولایی بوآرالق اقامتکاهنی صیق صیق تحویل ایلمکده ایدی . دوقاس پادشاهی ادرنه‌ده ، صوفیه‌ده ، فلبه‌ده آرادقدن صوکره نهایت ایزلادی بوغازنده اردوسنی قورمش اولدیغی برطاغ اوزرنده تصادف ایلدی . مدللی پرنسی صدر اعظم محمد پاشایه ووزیر ثانی سیدی احمد پاشایه هدیه‌لر ویردکدن صوکره پادشاهك چادرینه قبول اولنه‌رق ذات شاهانه کندیسنه التفات کوستردی ، وحتی اوپمك اوزره الچی اوزاتدی . لکن ایرتسی کون ایشلر دکشدی : وزیرلر افندیلرینك نامنه اولهرق خاشوز (طاسوس) جزیره‌سنك ترکنی واوزمانه قدرتأدیه اولنان ویرکینك ایکی قاتی

(۱) دوقاس . ۴۳ ص ۱۸۳ ـ ۱۸۵ .

(۲) قالکوندیل دخی (۱ ، ۸ ، ص ۱۴۸ . بال تشیل) بوبادن وپادشاهك نامزده اقامتندن بحث ایدر .

ایستدیلر . دوقاس ، اوقدر پارهیی طوپلامقدهکی امکانسزلغی افادیه چالشدی ایسهده نهایت ویرکینك برنلشدن زیاده آرتیرلمامسنه آنجق موفق اولهبیلدی . بناءً علیه یکی عهدنامهده اوچ بیك دوقهیه ابلاغ ایدلدی . پرنسه عزیمتندن اول کنارلری صیرمه ایشلمهلی برقفتان ، دوقاس ایله دیکر معیتی خلقنه ایپکلی قافتان الباس اولندی (۱) . بو آراده ، ایکی واوچ صیره کورك چکن اونر سفینهدن مرکب دونانمایکی آمیرال ویکی کلیبولی والیسی اولان (۲) — محمد ثانینك ندیم بدیع الجمالی — یونس پاشا (۳) قوماندهسنده ساقیز علیهنه حرکت ایتمشیدی . برفورطنه دونانمایی تروا [*] ساحللرینه پریشان ایتدیکندن یدی کمی قضازده اولهرق یالکز آمیرال قدرغهسی ساقیز صولرینه دوشدی ؛ دیکر اون ایکیسی مدللی لیمانده توقفه مجبور اولدیلر. یونس پاشا ساقیز قارشیلرنده پرنس نیقولاینك قیراشی طرفندن قاتلان دکیز حیدودلری علیهنه استکشافه کوندرلمش برمدللی قدرغهسنه تصادف ایلدی . چونکه مدللی پرنسنه ویرکیدن باشقه جزائر بحرسفید ایله شمدی بایرام (٤) دینیلن آسوس شهرندن کیرماخ (قائیکوس) منصبنه قدر اناطولی سواحلنك محافظهسی تودیع اولندیغی جهتله بوطرفلرده عثمانلیلردن آلنهجق اسیرلردنده پرنس مسئول ایدی . یونس پاشا — ایچنده ساقیزلی زنکین بر روم قادینی ، یعنی مدللی پرنسنك قائن والدهسی بولنان — بوکمینك آرقهسنه دوشدی ؛ مدللی لیمانه قدر تعقیب ایدرك اوراده — هر نه قدر سفینه پادشاهك حمایت وخدمتنده سفر ایتمکده ایدیسهده — آمیرال کندیسنه عائد بر غنیمت اولمق اوزره کمیی ایستدی . عکسی حالنده افندیسنك غضبیله تهدید ایلدی. مدلایدن یکی فوچهیه دوغری یلکن آچهرق اورایه ترك محافظلری قویدی. بلده اصلا مقاومت کوسترمهمش اولمقله برابر یوز دلی قانلی وکنج قیزی برابر آلهرق پادشاهه هدیه اولمق اوزره کلیبولیدن براً استانبوله کوندردی . یونس پاشانك حرکتنده دوقاس پادشاه نزدنده یکی برمأموریته تعیین ایدلمشیدی ؛ آنجق

(۱) دوقاس ، ::: ، ص ۱۹۰ - ۸۷ .

(۲) Κοντοσταυλον یرینه σταλων . σταυ ρ ، *Comes classium* .

(۳) دوقاس Γεωργης تسمیه ایدر . حاجی قالفهنك قپودان پاشالر جدولنده بالطه اوغلی متعاقب یونس پاشا ذکر اولنمش وحمزهدن بحث اولنامشدر .

(٤ دوقاس (::: ، ص ۱۸۰) Μαχραιτος تسمیه ایدر .

دعواسنك حق اولمسی آمیرانه [illegible] . مرقومه ثانك ضبطی خبری آلنجه‌یه قدر آلیقونلدی . محمد اولدقدن صکره یرینه آیغرس (اینوس ، اینوز ، انهز) عزیمت ایلدی که یونس پاشا اون قدرسه [illegible] کندیسنه التحاق ایده‌جك ایدی (۲۴ کانون ثانی ۱۴۵۶) . قره طریه و ایپساله قاضیلری کندی دائرهٔ قضاسلرنده اینوز حاکمی دوریا (۱) طرفندن ایقاع اولنان افعال متحکمانه‌دن واونلرك اهل اسلامدن باشقه‌سنه طوزصاتمری مسلمانلره ضرر عظیمی مؤدی اولمسندن دولایی پادشاهه شکایت ایتمش ایدیلر . محمد ثانی ، بو فنالغه اینوزك فتحیله سریعاً چاره ساز اوله‌جغنی وعد ایلدی . دوریا ، ترکلرك تقربنده اولا سوماتراکی (سامدیرك) جزیره‌سنهٔ التجا ایتدیسه‌ده مؤخراً دها ایی دوشونه‌رك نادر برکوزلدکه مالك اولان قیزینی آغیرهدیه‌لرله پادشاهه کوندردی . قیز پادشاهدن باباسنك عفوی و بعض مملکتلرینك تیار اوله‌رق عهده‌سنه توجیهی عاطفتنه نائل اولدی . فقط دوریا یولده کیدرکن کندیسنه رفاقت ایدن ترکلرك اوزرینه آتیله‌رق اونلری جملةً اعدام ایله خرستیان ممالکنه عزیمت ایلدی (۲) . دوقاس اینوزك فتحی حقنده آنجق برقاچ کلمه سویلیور ؛ لکن عثمانلی مورخلری اینوز ایله اینوزکورفزینك مدخلنده کائن اولوب (۳) ترکلرك طاشوز (٤) ، سمندرك ، ایمروز دیدکلری طاسوس ، ساموتراکی ، ایمبروس جزیره‌لرینك تسخیرینی بر باب مخصوصده تفصیلات عظیمه‌ایله نقل ایدرلر(۵) . [*] بساقیز کندیسنی تهدیدایدن فورطنه‌دن قورتلق ایچون غائب اولان قدرغه‌نك تضمیناتی اولمق اوزره اوتوز بیك دوقه تأدیه و بوندن باشقه سنوی اون بیك دوقه ویرکی تعهد ایلدی (٦) . محمد ، بودفعه‌لق ساقیز ومدللینك تسخیرندن صرف‌نظرله یالکز لیمنینك (استالیمنه)

(۱) قالقوندیلده Nic quo . نتاریا .

(۲) براتوتیده سعدالدین ، ۲ ، ص ۱۶۸ .

(۳) *Ad quam movit, quâ receptâ ad ductisque pueritis* [illegible] *Cattis maribus ac feminis Adrianopolim contendit* دوقاس ، ٤ ، ص ۱۸۹ .

(٤) ادریس ، ورق ۸۸ ، نشری ، ورق ۱۹۹ ، عالی ، یدنجی فصل ، صولاق‌زاده ، ورق ۵۲ ، روضة‌الابرار ، ورق ۲٦٤ ، حاجی قالفه ، تقویم‌التواریخ ، ۸۵۹ (۱۴۵۵) وقایعی ، دفتردار طورسون بك تاریخی ، ورق ۵۲ .

(۵) حاجی قالفه‌نك روم ایلی ، ص ۱۹٦ واینوز ، ص ٦۸ .

(٦ دوقاس ، ٤ ، ص ۱۹۰ .

ضبطیله اکتفا ایلدی . لیمنی اهالیسیله مدللی پرنسنك قرداشی نیقولا غاتهلوزیو آره‌سنده‌کی اختلافدن دولایی آطه‌لیلرك بر ترك والیسی ایستمه‌لری بویکی غصبه وسیله اولدی (۱) . محمد بو مأموریته — یقینده بك صفتیله آدلیایه کوندرلمش اولان حمزه‌بکی تعیین وبکی آمیرال وکلیبولی بکی‌اولان خادم اسماعیلی (۲) حمزه‌نك لمنی‌یه اقامه‌سنه مأمور ایلدی . بو خبر اوزرینه مدللی پرنسی — اکر قرداشیله لمنی اهالیسی آره‌سنده ائتلاف ممکن دکل‌ایسه — قارداشنی آلوب کتیرمك اوزره ژان‌فونتانا و سپینه‌تا قولومبوتوس قوماندەلرنده کمال استعجال ایله بر قدرغه تهیئه ایلدی (۳). بونلر وظیفه‌لرینی ایفا ایلدیلر؛ فقط سلاحه مراجعته مجبور اولدیلر (مایس ۱٤٥٦). اوچ کون صوکره آمیرال‌اسماعیل، یکی بك ایله برلکده قره‌یه چیقدی. لیمنیلیلری پك چوق ستایش‌ایده‌رك عزیمتنده جزیره‌ده بولنان مدللیلری برابر کوتوردی . دولتك مجارستان ایله محاربه‌سی غاتولوزیو قارداشلر ایچون موجب بختیاری اولق‌اوزره محمد ثانینك بوطرفدن تحویل نظرایله تأخیر انتقامنه باعث اولدی (٤) .

نیسان ابتداسنده بتون مجارستانده بر روایت انتشارایتدی‌که‌محمد — بلغرادی محاصره ایتمك اوزره — کثرتلی بر اردو طوپلامقده‌در ؛ او زمان ناقابل تسخیر عد اولنان بو قلعه شمالاً طونه وغرباً صاوه نهرلرندن متشکل بر شبه جزیره اوزرنده مبنیدر. ینه‌او آرالق خبر آلندی‌که پادشاه بونیته بناءً موراوا (مارکوس) اوزرنده کائن غروسواچده (٥) طوپلر دوکدیرمکده‌در . ۱۳ حزیرانده عثمانلی

(۱) عثمانلیلرك عادلانه اجرای حکومت ایتلری واطه‌لرده‌کی پرنسلر حکومتنك حال فترتده بولنمسی اهالینك پادشاهء التجاسنی ایجاب ایتمش اولمسی جهتله اوزمانك معاملات سیاسیه‌سنه کوره بونی غصب عد ایتمك دوغری دکلدر: ذاتاً عهود وحقوق دول‌زمانمزده بیله نه‌قدر مراعیدر ! (مترجم)

(۲) دوقاس ، ٤٥ ، ص ۱۹۰ . بواسماعیل‌ده حاجی قالفه‌نك دریا قپودانلری دفترنده یوقدر . قالقوندیل (۷ ، ص ۲٤۸) اسماعیلك خلفی اولق اوزره زوغانوس [زغنوس، زاغانوس] کوسترکه حاجی قالفه بونی‌ده یازمامشدر .

(۳) دوقاس ، ٤٥ ، ص ۱۹۰ .

(٤) دوقاس ، ۱ وقالقوندیل ، ۷ ، ص ۲٤۸ ، که اینوز ، طاشوز ، ایمروز ایله سماندیرکك تسخیرندن برترتیب تاریخیه رعایت ایتمکسزین بحث ایدر .

(٥) توروچ ، ٥٥ . بونفینیوس ، اوچنجی عشره ، ص ۸ .

اردوسی تقریباً یوز اللی بیك کشی ایله (۱) باغداد اوکنده کورندی . اردونك آرقه‌سنده اوچ یوزدن زیاده افواه‌ناریه‌یی شامل برطوپچی زمره‌سی بولونیوردی که بو طوپلردن یدیسی طاشدن کوللهلر آثار هاوان طوپلری اولدیغی کبی یکرمی ایکیسی ده (۲) یکرمی یدی قدم‌طولنده آشیری‌بیوك ایدی (۳). طوپچیلر کیجه کوندوز قلعه‌یه برق افشان اولهرق طوپلرك سسی سه‌گه‌دینده ، یعنی یکرمی‌درت مجار میلی مسافه‌یه قدرایشیدلدی (٤) . محمد ، قسطنطنیه‌نك فتحنه نسبتله بلغرادك فتحنی بربازیچه عد ایلدیکندن بعض مورخینك سوزلرینه اعتماد ایتمك لازم کلیرسه — باباسنك آلتی آی بی‌فائده محاصره ایلدیکی — قلعه‌یی اون‌بش کون‌ایچنده آله‌جغنی مفتخرانه سویلمش‌وایکی آیه قدراوفه‌ن‌اوکنده کورنمکی امیدایتمکده‌بولنمش‌ایدی (٥). ایکی یوز چکدرمه‌دن (٦) مرتب بر اینجه دونانما ، سه‌گه‌دینده احضار ایدلمکده اولان امدادلره حائل اولمق اوزره ودینده طوپلانه‌رق‌طونه‌دن یوقاری چیقدی . مجارستانك‌بیوك‌حرب آدمی‌هونیاد — که اووقت‌قرالغك‌عمومی قوماندانی ایدی — اولااوفه‌نده ، صوکره سه‌گه‌دینده اهل صلیب اردوسنی‌جمع‌ایتدی ؛ اواهل‌صلیب اردوسنی‌که پاپا اوچنجی قالیکست طرفندن برنامهٔ عمومی ایله دعوت ووکیلی ژان آنژه‌لو طرفندن کناهلرینك کاملاً مغفرت ایدیله‌جکی وعد ایدیلهرك ترکلر علیهنه صلیب وسلاح آلمش ایدیلر [۹] . پاپانك دعوتنه ، دها دوغروسی واعظ غیور ژوانس قاپیسترانونك تشویقاتنه تخمیناً آلتمش‌بیك‌کشی اجابتله هونیادك بایراقلری آلتنده طوپلانمش‌ایدیلر. معهذا بوغلبه‌لكك آراسنده انجق‌اوچ مانیات (۷) بولو- نیوردی : ماقوو ، اوربان ، پوزه‌غانك بیوك پالاتینی وبانی (۸) ژان‌دوقوروغ — که

(۱) ایبیدوس ژونیئی. بونفینیوس ، ۳ ، ۱۸ ، ص ۱۸۸ . تاغلیاقوزویه نظراً یوز التمش بیك ؛ برانقوویچه نظراً یوز اللی بیك . انکهل ، صربیه تاریخی ، ص ٤۰۸ .

(۲) اوچ یوز طوب غالبلرك الته دوشمشدر . انکهل ، اثر مبحوث عنه .

(۳) قاتونادہ تاغلیا قوزو ، ۳ ، ص ۱۰٦۸ . انکهل ، اثرمبحوث عنه ، ص٤۸ ، یالکز یکرمی ایکی قدم دیور .

(٤) توروچ ، ٥٥ .

(٥) قاتونادہ تاغلیاقوزو ، ۱۳ ، ص۱۰۷۰ ؛ توروچ ، ص ۱۰۹۲ .

(٦) قالقوندیل ، *Naves autem erant numero ducente* .

(۷) مانیات ، مجارستان اصیلزادکانك عنوانیدر . (مترجم)

(۸) پالاتین ، آلمانیا ومجارستانده والی . اسکی تاریخلریمزده پك چوق تصادف اولنان بان دخی حکومت ملکیه رئیسی‌عنوانیدر. (مترجم)

بلغراد (۱) اونك بانامی داخلده‌در — ؛ بیستریانك بیوك پالاتینی قپودان میشل زولا کی ؛ قانیژالی کنج لادیسلاس (۲) . حقیقت‌حاله دیکر برچوق اصیلزادکان صلیبه صارلدیلرسه‌ده قلیجه ال اورمدیلر ؛ هونیادك عسکری قازیق ، دکنك ، صابان ، قلیچ ایله مسلح اولمق اوزره اصنافدن ، کویلیدن ، طابه‌دن ، دیلنجی پاپاسلردن مرکب بر مخلوطه ایدی (۳) . قاپیسترانو کندیسی کبی فرانسیسکن طریقتندن‌التی ارقداشنی برابر آلمشیدی (٤) کهاونلردن‌ایکیسی، یعنی‌ژان‌تاغلیا قوزو وفارالی نیقولا بوشایان دقت زمان حقنده‌کی اثرلریله کندیلرینك وقاپیسترانونك اسملرینی اخلافه نقل ایتمشلردر (٥) . تموزك اون دردنده هونیاد ، برقسمی چتاری سلانقامنده طوپلانمش ، برقسمی بلغراددده زولا کینك‌نظارتیله انشا اولنمش اولان وعثمانلی دونانماسنه مساوی اولهرق ایکی یوز چکدیرمه‌دن مرتب بولنان برانجه دونانما ایله عثمانلی دونانماسنی قارشیلامغه چیقدی . حرب همان بریاناشمه‌دن عبارت قالدی . ترك کمیلرینك مانوره‌لری آغیر وکمیجیلری تجربه‌سز اولدیغندن آز وقت ایچنده پریشان اولدیلر(٦). محمد، دیرکلری قیرلمش وطائفه‌لری تلف اولمش اولان کمیلری محاربلرك الته دوشمه‌مك ایچون یاقدردی (۷) . ترکلر یدی قدرغه غائب ایتدیلرکه اوچی غرق اولمش ودردی ضبط اولنمشدر . محاربه‌ده بش یوزدن زیاده عثمانلی تلف اولدی (۸) . قاپیسترانو محاربه‌نك امتداد ایتدیکی مدتجه نام مسیحی یاد وصلیبیون بایراغنی تحریك ایده‌رك ساحلده طوریوردی . طونه اوزرنده‌کی مغلوبیتدن یدی کون صوکره برهجوم عمومی امرایده‌رك بالذات یکی

(۱) قاتونا ده تاغلیاقوزو (Tagliacorzo) ، ۱۳ ، ص ۱۰۷۷ .
(۲) توروچ ، ٥٥ .
(۳) تاغلیا قوزو ، کذلك ، ۱۰۱۹ .
(٤) کذلك .
(٥) پره‌ی ، شئون، قسم ثالث ، قاتونا ، ۱۳ ، ص ۱۰۷۲ و۱۰۹٦ .
(٦) قالکوندیل ، توروچ ٥٥ ، تاغلیاقوزو .
(۷) Has quidem naves illico rex incendi curavit, ne in pannonum potestatem redigerentur. (متنده‌کی افاده‌نك مأخذیدر) .
(۸) قاتونا ده تاغلیا قوزو ، ۱۳ ، ص ۱۰۷۵ . قاتونا ۱۰٦٥ نجی صحیفه‌ده لهستانلی مورخ دولوغوس (Dlugoss) ایله هونیادو قاپیسترانونك راپورلرینی دخی‌نقل‌ایدیور.

چریلرك باشنه کچدی (۱) . اوزمانه قدر محاصره‌یی ماهرانه وبختیارانه اداره ایتمش اولان روم ایلی بکلربکی قره‌جه برکون اول برطوپ کوللەسی اصابتیله ترك حیات ایلمشیدی . ۱٤٥٦ تموزینك یکرمی برنجی کونی صباحی عثمانلی اردوکاهی داول وترمیه صدالریله مالامال ایدی؛ یکی‌چریلر شدتلی برهجوم ایله کدکاردن واروشه داخل اولەرق دست تسخیره آلدیلر ؛ اورادن‌ده شهرك داخلنه کیدن کوپری‌یه اوقدر جسورانه استیلا ایلدیلرکه هونیاد بیله مغلوبیته اینانمش ایدی ؛ لکن قاپیسترانونك شجاعت دیندارانه‌سی اوزمان‌ده مختل اولمایەرق غلبه‌یه امنیتی‌بردوام اولدی . قلعه‌یه آرقه قاپیدن یکی امداد دوکدی ؛ هجومه چیقان ترکلرك اوزرینه طوتوشدیرلمش واوزرلرینه کوکورت دوکلمش چالی دمتلری آتدیرەرق اونلری بوصورتله خندقه رجعت ایتدردی (۲) . اوکاه‌یه دوغری محاصرلر ، طوتمش اولدقلری موقعلری ترکه مجبور اولدیلر (۲۲ تموز) . بوآن قطعیده قاپیستراتو علمدار پیەر ایله کندی هم طریقتلرندن وسلاح ارقداشلرندن ایکیسنی — که بری تاغلیا قوزودر — برابر الەرق دشمنك محاصره طوپلرینی دردست ایتمك اوزره بیك اهل صلیب ایله خارجه شدتلی بر هجوم یاپدی (۳) . ترکلر طرف طرف « الله ! » دیه باغیریشەرق قاچدیلر ؛ خرستیانلر اسم یسوعی یاد ایدەرك ترك اردوکاهنه قدر کیردیلر . محمد، عزبلرك‌هپ قاچقده اولدیغنی و طوپلرینك ضبطایدلمك اوزره بولندیغنی کورەرك ارسلان‌کبی جنك ایتدی. برقلیچ‌ضربه‌سیله برخرستیانك باشنی یاردی (٤) ؛ لکن کندیسی‌ده قالچه‌سندن‌مجروح اولەرق (٥) چکلمکه مجبور اولدی . حدتی اشتعال ایدەرك یکی‌چری اغاسی حسنه مدهش تهدیدلرده بولندی . حسن‌اغا، عسکرك اکثریسی مجروح اولەرق دیکرلری‌ده کندیسنه اطاعت ایتمکده بولندیغنی جواباً اتیان ایلدی ؛ اوندن‌صوکره پادشاهك کوزی اوکنده شرفلی براولومه قارشی کیدەرك مجارلرك صفوفی ایچنده ترك‌حیات

(۱) قالکوندیل ..

(۲) قاتونادە تاغلیاقوزو ، ۱۳ ، ص ۱۰۸۲ .

(۳) قالکوندیل . ص ۱۳۲ ؛ تاغلیاقوزو . اثر مبحوث عنه . ص ۱۰۸٦ .

(٤) ادریس واوندن نقلاً سعدالدین . قالکوندیل . *Ex loco peremit virum Pannonum rex* (متنده‌کی افاده‌نك اصلیدر) .

(٥) Verum vulneratur femur . کذلك . (متنده‌کی افاده‌نك اصلیدر) .

ایتمکده تأخر ایلدی (۱) اهل صلیبی نهایت رجعته اجبار ایتمك اوزره التی یتمك عثمانلی سواریسی وقتنده یتشدی . محمد. انتظامسز برصورتده رفع محاصره ایده‌رك ویوز آرابه‌یه مجروح طولدیغی حالده صوفیه‌یه چکیلدرك فراریلری اعدام ایتمك تدبیریله عسکرك قاچمسنك اوکنی آلدی (۲). اوچیوز طوپ غالبلرك النه کچه‌رك قلعه‌نك دیوارلری آلتنده‌ده یکرمی درت بیك ترك[۱۰]تلف اولمشیدی [*]. لکن هونیاد بوغلبه‌سندن صوکره چوق یاشامادی : بوصوك محاربه‌نك یورغوناقلری، محاصره اثناسنده آلمش اولدیغی یاره ، دفن ایدیلدرك قالمش عثمانلی اجسادندن انتشار ایدن آغیر تعفنات ایله مالی محللرك هواسی برلشه‌رك شدتلی بر صتمه‌یه طوتیلوب محمدك فرارندن یکرمی کون صوکره ترك حیات ایلدی (۱۱ اغستوس ۱٤٥٦) . قاپیسترانوده اوکا اقتفاده تأخر ایتمدی . اوسنه تشرین اولنك یکرمی اوچنده — میدان محاربه‌ده کندیسنه دها لایق برمماتی برچوق دفعه‌لر ارادقدن صوکره — بلغراددده یاتاغنده جان ویردی. قاپیسترانو اعزه زمره‌سنه ادخال اولندی ؛ شمدی دخی ویانه‌ده سنت اتیه‌ن کلیسا سنده یورطیسی طوتیلور؛ کندیسی اکثریا اوراده ترکلرك علیهنه اهل صلیب قیامی ایچون وعظلر ویرمکده سر زلری حضاری تهییج ایله معتقدینه غیرت مقدسه واعتقاداتیمنلرددخی واعظ حقنده حرمت القاایلرایدی (۳) . بومظفریتی واهل صلیبك بلغراده اعانه‌سنی مخطر اولمق ایچون پاپا اوچنجی قالیکست « عید تجلی » (٤) یی قاپیسترانونك اوقدر شجاعتله دوکشمش اولدیغی ٦ غستوس

(۱) قالکوندیل ، ص ۱۳۳ .

(۲) انکه‌ل ، مجارستان تاریخی ، ص ٤۰۹ .

(۳) قاپیسترانونك ترجمهٔ حالی ایچون شواثره مراجعت : « نام مقدس مسیحك مدافعی، مذهب اعتزالك مخربی، قتولیك اردوسنك کفاره قارشی سائقی اولان» جیووانی قاپیسترانونك حیات وفضیلت وعظمتی (ایتالیانجه) ؛ مؤلفی : جیووانی باتیستا باربه‌ریو رومانو، روما، ۱٦۹۰ . وسط قطعه . بواثرده قاپیسترانونك بلغراد محاصره‌سنده‌کی وقایع فوق العاده‌سی ۳۵ نجی یابده ۲۱۳ — ۲۲۳ صحیفه‌لری املا ایدن یوز سکسان التی کرامتنه نسبتله ایکنجی درجه‌ده قالیور . [هامه‌ر بوکرامتلری بالطبع اینانمیه‌رق یازمش ایسه‌ده پاپاسك اهل صلیبه مواعظنی زمانی انجانجه تقدیرسز کچه‌مه‌مشدر . « کفار » تعبیری ایتالیانجه‌نك « Infideli » کلمه‌سنك مقابلی اولوب بوندن اثر مبحوث عنهی یازانك مقصدی ترکلر اولدیغنی ایضاحه حاجت یوقدر . بوراسی اسکی اوروپا تاریخلرنده‌کی الفاظ تعصبیه بزم اسکی تاریخلرده‌کی الفاظ تعصبیه‌دن اشاغی اولدیغنی اثبات ایدر . مترجم]

(٤) حضرت عیسانك اعتقاد نصارایه کوره تبدیل شکل ایله کورینمشی . (مترجم)

تاریخنه تعیین ایلدی. ینه بوپاپادرکه سکسان یاشنده اولدیغی حالده ترکلر علیهنه بشنجی محاربهٔ صلیبیه‌نی چیقارمشدر. قاپیسترانونك غلبه‌سی بو سفر صلیبیه عائددر؛ نصل‌که ازمیرك ضبطی (۱) پاپا آلتنجی قلهمان زماننده‌کی برنجی ؛ صربلیلر جنکی (۲) ؛ پاپا آلتنجی اوربهن زماننده‌کی ایکنجی؛ نیکبولی پوزغونلغی (۳) اون برنجی غره‌غوار زماننده‌کی اوچنجی؛ وارنه فلاکتی ده (٤) دردنجی اوژهن زماننده‌کی دردنجی اهل صلیب‌سفرلرینه تعلق ایدر. بو اهل صلیب محاربه‌لری ایچون دائما غیرتله مالی اولان قالیکست ایرتسی سنه (۱٤٥۷—۸٦۱) کندی مصرفیله اون سکز قدرغه‌دن مرکب بر دونانما تجهیز ایده‌رك. وندیك بطریقی قاردینال لوئی اسقارامپا قوماندهسنده بحرسفیده کوندردی. بودونانما عثمانلیلره قارشی (٥) بحرسفیدك باشلیجه یدی آطه‌سنی، یعنی ردوس، ساقیز، مدللی، لمنی، ایمروز، طاشوز، سمادیرك جزیره‌لرینی محافظه‌ایده‌جك ایدی. پاپادونانماسی اولا ردوس، اوندن صوکره ساقیز ومدللی آطه‌لرینه تیمور آتدی. ساقیز ومدللی اهالیسی، قاردینالك عثمانلیلر طرفندن وضع اولنان ویرکیلی ویرمه‌مك حقنده‌کی تکلیفندن محظوظ اولمادیلر. ساقیز آرخونتلری دونانمانك عزیمتنی متعاقب محمد طرفندن تعرضات جدیده وقوعندن قورقدقلری کبی مدللی پرنسی برسنه اوّل، یعنی بلغرادك استخلاصنی متعاقب سفیری دوقاس واسطه‌سیله ویرکیسنی ارسال ایتمشیدی(٦). اوچنجی دفعه اولمق اوزره ایفای سفارت ایدن دوقاس لمنی اهالیسنی ، حقلرنده اسناد اولنان خیانت تهمتندن قورتارمغه چالشدی ایسه‌ده فائده‌سی اولمادی ؛ بالکز شوقدرینه موفق اوله‌بیلدیکه اعدامه محکوم اولانلر قصاص میداندن اسیر پازارینه کوتوریلهرك اوراده محمد طرفندن بیك دوقه آلتونله «روخت ایتدیرلدیلر (۷) . پاپا دونانماسی قرق قاتالانلی قورصان کمیسیله تزیید قوت ایتمش اولدیغی حالده لمنی اوکنه وصولنده ساقیز ومدلیده کوردیکی معامله‌دن بسبتون باشقه بر صورت قبوله

(۱) ۲۸ تشرین اول ۱۳٤٤ [۷٤۷].
(۲) ۱۳٦٤ [۷٦٦] سنه‌سنده .
(۳) ۲۹ ایلول ۱۳۹٦ [۷۹۷] .
(٤) ۱۰ تشرین ثانی ۱٤٤٤ [۸٤۸] .
(٥) دوقاس، ٤٥ ، ص ۱۹۰ . بهرینی، ص ۸٦ .
(٦) دوقاس، ٤٥ . ص ۱۹۰.
(۷) دوقاس، اثر مبحوث عنه .

نائل اولدی. اسقارامپا، لمنی، سمادیرك، ایمروز، طاشوز آطه‌لرینه محافظ براقه‌رق ردوسه عودت ایلدی. لاتینلرك بوتشبثه قیامنی لمنی پرنسنك ال آلتندن تشویق ایتدیکندن اشتباه ایتمکده اولان سلطان محمد آغستوس آینده اونك علیهنه اسماعیل قوماندهسیله مدهش بر دونانما کوندردی. ترکلر مه‌تمنوس بلده‌سنی محاصره ایتدیلر- سه‌ده موفق اوله‌مه‌دیلر چکلدیلر(١). دوقاس پادشاهه مدللی ورکیسنی کوتوردیکی زمان مولداویه پرنسی‌ده بالاختیار ویرکی تقدیم ایتمك اوزره کلمش و ایکی بیك دوقه سنوی بر ویرکی تأدیه‌سی مقابلنده — قوای عثمانیه‌نك قومشولغندن دولایی — تهلکه آلتنده کوردیکی ممالکنك آسایشنی صاتین آلمش ایدی (٢).

محمد، ادرنه‌یه عودتنده بلغراد اوکنده‌کی مغلوبیتنی محتشم دوکونارله اونوتدرمق ایستدی (١٤٥٧ - ٨٦١). برنجیسی اماسیه‌ده، ایکنجیسی مغنیسا‌ده اقامت ایدن شهزاده‌لری بایزید و مصطفانك ختانی مراسمنی ترتیب ایلدی. ایکی شهزاده سرایلری خلقیله ادرنه شهرینه دعوت اولندیلر. مملکتك هر طرفنه نشر اولنان او امر (٣) امیرلری، فقیرلری، فقهایی، بکلری، شاعرلری، قاضیلری دوکونه دعوت ایدیوردی. ادرنه قربنده مریچ صولرینك تشکیل ایلدیکی بیوك آطه‌یه اردوکاه ترتیب اولنه‌رق پادشاهك دبدبه‌لی قبوللرینه تخصیص اولنان جادره‌ده برتخت قورلدی. سلطان محمد، دوکونه علمانك بر اجتماعیله ابتدا ایلدی؛ بتون علائم شوکتنی حامل اوله‌رق تختی اوزرینه جلوس ایتمش اولدیغی حالده الك ممتاز علمادن دردی اطرافنده موقع شرفده بولنیورلردی. صاغنده معلم سلطانی خیرالدین (٤)، صولنده مراد ثانی زمانننده ایراندن کلمش اولان مولانا علی‌الطوسی وار ایدی. استانبولك فتحندن صوکره طوسی فاتحك مدرسه‌یه تحویل ایلدیکی کلیسالرك برنده

(١) قالقوندیل ١٣٥ نجی صحیفه‌ده اشبو پاپا دونانماسنك سوقی یازار؛ لکن سهواً، اوچنجی قالیکستك خلفی ایکنجی پی زمانده وضع ایدر. اسقارامپانك ضبط ایتدیکی محلر صیره- سنده ایمروزی ده کوسترکه دوقاس بوندن ساکندر؛ فقط قالقوندیل نه طاشوزدن، نه ده سمادیرکدن بحث ایدر.

(٢) انکل، مولداویه تاریخی، ص ١٣١. قانته‌میرك، مولداویه‌نك آنجق ١٥٣٦ ده ویرکی تأدیه‌سنه باشلادیغی حقنده‌کی افاده‌سی سهودر دیمك اولور. قالقوندیل (٤، ص ٦٤) ویرکیی ذکر ایتمه‌رك یالکز بوپرنس ایله صلح عهدنامه‌سی عقد اولدیغندن بحث ایدر.

(٣) قسطمونی حاکمی اسماعیله تسطیر اولنان دعوتنامه منشأت فریدونك ٢٠٩ نومرو- سنده وجوابی ٢١١ نومروده مندرجدر. [استانبول تمثیلنده ص ٢٤٣ و ٢٤٤]

(٤) حاجی قالفه، تقویم‌التواریخ، ص ٢٠٤.

مدرسلکده [۱۱] استخدام ایدیلبوردی. مؤخراً استانبول قرینده بولنان واوزماندن بری مدرس کوپی (۱) دینیلن قریه — کمال علمنه مکافاةً — طرف پادشاهیدن تملیکاً اعطا اعطا قلندی. پادشاهك قارشیسنده بیزانس پای تختنك بعد الفتح ایلك عثمانلی قاضیسی خضر بك چلبی [۱۲] ایله مولدی شیروان اولان طبیب سلطانی شکرالله بولونیوردی (۲). بودرت ذات — محمدك حضورنده تفسیر قرآن و یاخود مقامه مناسب قصائد قرائت ایلمکده اولان — مجلس علمیه ریاست ایتمکده ایدیلر. ترك انجمن دانشی اعضاسنك بو اجتماعی عقیبنده مدرسلره شکرلهلرله مالی تپسیلر، مدرسلك نامزدی دیمك اولان دانشمندلره میوه شکرلهلری قوطیلری ویرلدی که بونلری آلوب خانهلرینه کوتوردیلر. جملهسی التوندن معمول قیمتدار هدایا و مکلف البسه ایله عودت ایلدیلر (۳). ایکنجی کون شیخلر، فقیرلر قبول اولنهرق پادشاه اونارله مسائل دینیه حقنده مکالمه ایتدی. بونلرده برکون اول دعوت اولنان ذوات کبی مظهر توقیر اولدیلر. اوچنجی سلاح تعلیملری، آت قوشولری، اوق تعلیملری وقوع بولدی. سنت دوکونلك خاتمهسی اولان دردنجی کون خلقه باره آتلدی. اکابر دولت کندی صیرهلرنجه پادشاهه هدیه تقدیم ایتدیلر: صدراعظم، هدایاسنك طنطنهلی آغیرلغیله جملهسنه تقدم ایتدی [۱۳]. بودوکون ختام بولور بولماز اورتوسك ایکی حفیدندن — که حسنك اوغلی عیسی و اسحاقك اوغلی عیسادر — برنجیسی آرناوودلقده، ایکنجیسی مجارستانده سفره مأموره اولدیلر. اوفهن شهری بر آی ترکلرك جولانته معروض قالدی (٤).

بوندن صکره کی کتابده اسکندر بك ایله ترکلر آرهسنده عقد اولنان متارکه مناسبتیله مراد ثانینك ارتحالندن ۱٤٥۸ (۸٦۲) سنهسنه قدر آرناودلقده جریان ایدن وقایعی نقل ایدهجکز؛ آنجق بوراده عیسانك مجارستانه دخولنی یرلشدرمك

(۱) « استانبول و بوغاز ایچی » نه مراجعت، ص ٥٧٢.

(۲) طاش کوپری زادهنك شقائق النعمانیهسی. سعدالدین وعالی خضر بك چلبی بن محمد ثانی سلطنتی علماسی میانده ذکر ایدرلر.

(۳) نشری، ورق ۲۰۲، براتوتیده سعدالدین، ۲، ۱۷۹. دفتردار طورسون، ورق ٥۸، بو دوکون حقنده تفصیلات ویرر. [بزم تاریخلرك افادهسی تذییلات مترجمه تلخیص اولنهجقدر]

(٤) آرنپهك (Arenpek) شئون، ورق ۱۲٦۱. سهلهی (Clley) شئون، ورق ۱۱۰، ژولیوس سهزار (Julius Cæsar) ایستیریه تاریخی، ٦ ص ۱۸۷.

اوزره بر دقیقه سلسلهٔ افاده‌مزی کسمك مجبوریتنده‌یز . بو وقعه‌یی مجار مورخلری مسکوت عنه کچیورلرسه‌ده قالقوندیل ایله عثمانلی مورخلری ذکر ایدییور . کذلك صربیه محاربه‌سنی ده اتیان ایده‌جکزکه بو مملکت اوندن صوکره قطعیاً بر عثمانلی ولایتی اولمشدر . نهایت روملرك حریتلرینی بسبتون غائب ایتمش اولدقلرینی بیان ایتمکسزین بحثه ختام ویرمیه‌جکز .

١٤٥٨ سنه‌سی ابتداسنده محمد بالدیزلی قانی قرینده‌یدی قلعه‌نك تملرینی آتدیغی متعاقب مورەنك استیلاسنه تخصیص ایلدیکی اردونك قوماندەسنی بالذات اله آلمش ایدی (١) . بنه او صیرەده صدراعظم محمود پاشا — کرك روم ایلی بکلربکی ایکن بلغراددە وفات‌ایدن قره‌جه‌یه خلف اولمسندن‌دولایی وظائفی‌داخلنده بولندیغی ایچون اولسون . کرك محمود پاشا هر نه قدر حریم سلطانیده تربیه کورمش ایسەده وطنی اولان روم اقلیمنی تحت اطاعته المغه اونی مأمور ایتمك احتیاطسزجه بر حرکت اولەجغنی پادشاهك دوشونمش اولدیغی ایچون اولسون — هنوز مقاومت ایتمکده اولان صربیه قلاعنك تسخیرینه مأمور اولدی. محمود ، قسم کلیسنی کندی مصرفیله تجهیز ایتمش (٢) وکندی حکومتی دائرەسندن واناطولی سنجاقلرندن طوپلامش اولدیغی اردوسنی پادشاه طرفندن ترفیق اولنان بیك کشیلك بر یکیچری فرقەسیله تقویه ایلدی . اوندن صوکره عسکرینه استانبول قربنده‌کی صحراده بر کچید رسمی اجرا ایتدیرەرك سرعتلی مشیت اله طونه‌یه توجه ایلدی . آز بر زمان ایچنده رەسووا ، کوریقواچ ، درونو ، برانیقواچ قلعه‌لرینی (٣) ضبط ایده‌رك بلغرادك جنوب‌شرقیسنده وژەسووا وطونه نهرلرینك منصبنده‌کائن سمندره قلعه‌سنك محاصرەسنه عزیمت ایتدی . اسحاق بك اله قره‌مان پاشا قلعه‌نك تسلیمنی تکلیف ومذاکره‌یه مأمور اولدیلرسه‌ده بتون استحکامات خارجیه ترکلرك النه دوشمش

(١) دوقاس ، ٥٥ ، ص ١٩٢ . « استانبول وبوغاز ایچی » نه مراجعت ، ١ ، ص ٦١٩

(٢) *Nam hic cum primus inter duces Januarum ferret exerci-tum proprium alere potuit.* قالقوندیل ، اثر مبحوث عنه ، ١٣٠ . (متنده‌کی افاده‌نك اصلیدر .)

(٣) سعدالدین ، نشری ، ادریس ، صولاق زاده بو قلعه‌لری رەسااو ، فوروجه برانیچه تسمیه ایدرلر. براتوتی‌یه مراجعت، ٢، ص ١٨٦ . [سعدالدینده : رصاو ، امول ، صاوه، کروچه، براتیچه، جلد ١، ص ٥٦٤. مترجم]

اولمقله برابر قوماندان قلعه‌نك تسلیمندن استنکاف ایلدی (۱). محمود ، زمان وقوعی سمندره دیوارلری اوکنده غائب ایتمك ایسته‌میه‌رك محاصره‌یی رفع ایله — بلغراده انجق اوچ فرسخ مسافه‌ده محمد ثانی طرفندن انشا اولنمش اولان — (۲) حواله قلعه‌سنه کیتدی . بونی حال مدافعه‌یه قویدقدن صکره بربرینی متعاقب اوسترویچا رودنیك ، مارژونه قلعه‌لرینه هجوم ایله ضبط ایلدی (۳) . بایرامی نیشده کچیره‌رك طونه‌نك صاغ طرفنده بولنان قولومباج (قولومبراریا) (٤) نامنده‌کی کوچك موقع مستحکمه عزیمت ایتدی . محافظلری صوسزلقدن دولایی عرض تسلیمیته مجبور اولدیلر . محمود موقعه صو ویرمکده اولان منبعك یولنی دکیشدیرمش ونهردن صو آلمغه کلن عسکری منع ایتمش ایدی . بو شهرك دیوارلرینی تعمیر واسباب مدافعه‌سنی استحکامات جدیده ایله اکمال ایلدیکنی متعاقب منت بك زاده محمد بکی طونه‌نك اوته طرفنده‌کی مملکتلری اورمق اوزره تفریق ایلدی . محمد بك سملین قریبنده طراق قلعه‌سنی (کدرك اولمسی ملحوظدر) ضبط وصاوه وطونه نهرلری آره‌سنده بولنان راحوه قضاسنی دوچار خسار ایده‌رك کنج دلی قانلیلردن ، کنج قیزلردن ، حیوانلاندن ، قیمتلی اشیادن مرتب غنائم وزره ایله مجهز ایکی یوز عسکر ایله نهراً عودت ایده‌رك بونلری — او زمان اسکوبده بولنان [۱٤] — پادشاهه تقدیم ایتمکه کیتدی.

بلغرادك استخلاصندن آز وقت صوکره دسپوت ژورژ — زوجه‌سی ایره‌نی، مراد ثانیدن طول قلمش اولان قیزی مارایی ، غره‌غوار و اتیه‌ن ولازار اسمنده اوچ اوغلنی براقه‌رق — بلده‌نك مدافع جسوری هونیاد ایله قاپیسترانویی تعقیب ایلمش ایدی . اوچ اوغلندن ایلك ایکیسینك حین محبوسیتلرنده مراد ثانینك امریله کوزلری چیقارلمش ایدی. لازار بو ایکی اعمی قارداشنی مملکتدن تبعید ووالده‌سنی تسلیم (٥) ایده‌رك — پادشاهه سنوی ویرکی نامی آلتنده یکرمی‌بیك آلتین تقدیم‌ایتمك صورتیله — غصبنی تقویه ایتمك ایستدی لکن ثمرهٔ جنایتندن چوق زمان مستفید

(۱) براتونیده سعدالدین ، ۲ ، ص ۱۸٦ . بشری ، ورق ۲۰٤ . ادریس ، ورق ۹۵ . صولاق زاده ۵۳ .

(۲) حاجی قالفه‌نك روم ایلیسی ص ۵۲ .

(۳) عثمانلی مورخلریله ، مارینی وبراتویده اوسترویچا یرینه سیوریچه یازیلیدر .

(٤) کوکرجینلك (مترجم)

(٥) انکل ، مربیه تاریخی ،ص ٤۱۲ . رائیچ (Raïtsch)، ۳، ۲۲۲

اولهمیه‌رق حکومتنك ایکنجی آینده ترك حیات ایتدی. همشیره‌سی مارا سلطان، برادری غره‌غوار وعمجه‌سی توماس قانتاکوزمن ایله برلکده سلطان محمدك نزدینه التجا ایلدی. پادشاه، مارا سلطانك صربیه تختی اوزرنده‌کی حقوقنی التزام ایده‌جکنی تعهدایله کندیسنه آینه‌روزدن پك‌اوزاق‌اولمایان، ایستریمون‌نهری‌اوزرنده کائن‌یاسوووده اقامتگاه (۱) تعیین ایلدی. سلطان مرادك طول حلیله‌سی « دسپوت ژورژك قیزی متقیه جاریچه مارا »، (۲) اوراده حال عزلنده یاشایور ایدی. قارداشی ژورژك وفاتندن صوکره پوئیل شهرندن جلب ایتمش اولدیغی — قونت دوسیله‌یدن طول قالمش — همشیره‌سی قته‌رین برابر بولونیوردی (۳). لازارك طول قالان زوجه‌سی الهن، قیزینی بوسنه تختی‌ولی‌عهدینه تزویج وصربیه‌قرالغنی پایایه مالکانه‌شکلنده تقدیم ایتمك صورتیله صربیه‌یی ترکلرك الندن قورتارمق ایستدی؛ پاپاده وکیلی قاردینال سن آنژه‌لو واسطه‌سیله صربیه‌نك حکمرانلغنی (٤) قبول ایتدی. صربیه بویارلری (٥) مملکتلرینك شو صورتله بخش اولنمسندن و قرالیچه‌نك قاتولیك مذهبنه کوسترديکی توجهدن ناخشنود اولهرق عثمانلیلرك حکومتنه ترجیح و صدراعظم محمود پاشانك برادری میشل آبوغوویچی کندیلرینه رئیس انتخاب ایتدیلر [۱۵]. الهن احترامات جمایه‌ایله آبوغوویچی قلعه‌یه جلب ایده‌رك اسیراً محبارستانه‌کوندردی. محمود بوصیره‌ده پرزرینی (٦) تحت اطاعته آلیوردی، بکلمدیکی برزمانده سمندره اوکنده‌کورینه‌رك — الهن‌خزینه‌لریله برابرسربست‌چیقه‌بیلمك‌شرطیله — موقع ایلك تکلیفده تسلیم اولدی. ویشه‌سلاو، چه‌رنوو، به‌لاسته‌نا قلعه‌لری سمندره‌نك کوسترديکی مثاله امتثال ایلدیلر (۸ تشرین‌ثانی ۱٤۵۹)؛ میلچه‌و احراق اولندی (۷). انه‌ناس سیلویوسه اینائمق لازم کلیرسه ایکی یوز بیك اهالی اسیر ایدلمشدر. ایشته بوصورتله، قسطنطینیه‌نك فتحندن آلتی سنه صوکره صربیه عثمانلی دولتنك بر ولایتی و قدیم

(۱) انکل، اثر مبحوث عنه، سیاندوژینو، ص ٤٦.

(۲) رائیچ طرفندن محافظه اولنمش اولان ۱۳ نیسان ۱٤۷۹ تاریخلی بر وثیقه‌یی بووجه ایله امضا ایدیور.

(۳) انکل اثر، مبحوث عنه، ص ٤۱۲.

(٤) Suzeraineté مقابلی استعمال اولندی. (مترجم)

(٥) صربیه و رومانیا اصیلزادکانك عنوانی. (مترجم)

(٦) ۱٤۵۸ [۸٦۲] ده. انکل، صربیه تاریخی، ص ٤۱٤

(۷) انکل، اثر مبحوث عنه، ص ٤۱۵

تربیالیه‌نلرك پای تختی اولان و ایکی دفعه عثمانلیلرك هجومنه مقاومت ایدن سمندره ، یاخود سپاندروب ترکیه‌نك شمالنده بر موقع مستحکم اولمشدر . محمد اولك رقیبی موسی ۱٤۱٤ [۸۱۷] ده(۱)، قسطنطینیه‌نك ترکلر طرفندن محاصره‌سندن آز اول بو موقعی محاصره ایتمشیدی. مراد ثانی ۱٤٤۰ [۸٤٤] ده اوچ کون طوپ ایله دوکدکدن صوکره(۲) ضبط ایلدی، لکن برمدت مرورنده اعاده اولنه‌رق صدراعظم خلیل پاشانك — ایزلادی محاربه‌سنده اسیرایدیان — برادری محمود بکك فدیهٔ نجاتی تأدیه‌یه خدمت ایتدی. نهایت محمود پاشا بربرینی تعقیب ایدن ایکی سنه ظرفنده ایکی دفعه محاصره ایده‌رك برنجی دفعه — که املاك ویرکیسنك بتون عثمانلی ممالکنده بر چفت اوکوز باشنه یکرمی اوچ آقچه‌یه (۳) ابلاغ اولندیغی سنه‌در — موفقیتله نائل اولهمادی ایسه‌ده ایکنجی دفعه — که طالعسز جملك سال ولادتنه مصادفدر — نتیجهٔ کامله استحصال ایلدی (٤) . [*]

بیزانس ایمپراطوریلك قرداشلری ایکی موره دسپوتی دیمتریوس و توماس کندیلرینی تهدید ایدن مهالکی کورمه‌مك حماقتنده بولنه‌رق اختلافات بینیه‌لریله کندیلرینه ضعف ویرمکدن باشقه بایه‌جق ایی برشی بوله‌میورلردی. محمد ثانی دائرهٔ قدرتنی توسیع فرصتنی هیچ غائب ایتمه‌رك — اورنوسك ایکی حفیدندن برینی آرناودلغه، دیکرینی صربیه‌یه کوندردکدن صوکره — موره اردوسنك قوماندهسنی بالذات النه آلدی (۱۵ مایس ۱٤۵۸) .

سلطان محمد ، قسطنطینیه‌نك فتحندن باشقه برشی دوشونمدیکی وبتون قوتنی بومقصده جمع وحصر ایتدیکی زمان روم وطن پرورلرینك صوك بقایسی موره‌یه مهاجرت ایلدکلرندن پادشاهده اونلرك اورادہ نفس واپسینده بولنان حکومتلرینی

(۱) قالکوندیل ، ۳ ، ص ٥٦

(۲) بو تاریخك ایکنجی جلدنده اوتجی کتابه مراجعت . ترکلر او وقت برنجی دفعه اولق اوزره — وندیکلیلردن التمش سنه صوکره — محاصره طوپنی استعمال ایلمشلردر. کوویچیارـ دینیك (Guicciardini) ایتالیا تاریخنده مراجعت ، ۱ .

(۳) سعدالدین ، صولاق زاده ، ورق ٥۳ .

(٤) سعدالدین، صولاق زاده، ۸٦٤ (۱٤٥۹) . ایتالیان منابعندن آلان سیسوندی، سمندرهنك تسخیرینی ۱٤٥۸ ده ذکر ایدر . مارینی سانوتو (Marini Sanuto) نك بر جدول تقویمه نظراً شهر انجق ۱۵ نیسان ۱٤٦۰ تاریخنده تسلیم اولمشدر ؛ بو ایسه صرب وترك منبعلرندن آلنان معلوماته آچیقدن آچیغه مغایردر.

راحتسز ایتمکه موافقت کوسترمشدی بو ائتلاف موقت، اسپارتی اقامتکاه اتخاذ ایدن دیمتریوس ایله پاتراسده حکومت ایدن توماسی تأمینه کفایت ایلدی ایکی قارداشك آره‌سنده‌کی اتفاقسزلق (١) محرومن انتظام بر طاقم آرناودلرك مملکتلری ایچنه کتیرلمسنه باعث اولهرق بونلرك ایسه عصیانده تأخر ایتمدکلرینی و ایکی قارداشك حکومتلرینی انجق عثمانلیلرك معاونتیله وسنوی آخر بر ویرکی تعهدیله نصل دردست ایده بیلدکلرینی اولجه نقل ایتمش ایدك . ترکلره مورنك فتحنی تسهیل ایدن احوالی دها ایی آ کلامق ایچون او زمان مملکتده بربریله منازعه ایدن فرقه‌لره بر عطف نظر ایتمك مناسب اولور . قسطنطین پای تختنی مدافعه ایدرکن سلاح بدست ترك حیات ایلدیکی زمان آرخونتلرحق اکبریت ایله‌وارث تاج اولان دیمتریوسی ایمپراطور اعلان ایتمك ایسته‌دیلر . عربده جویانه ، حریصانه ، ظالمانه (٢) بر طبیعت صاحبی اولان کوچك قارداشی توماس حکومتی اوکا ترك ایتمکه قطعیا مخالفت ایلدیکندن — ارناودلرك اختلالی قریباً اللرندن الهجقلری تهدیدینی کوسترمکده بولنان — موره حکومتنی آره‌لرنده تقسیمه مجبوریت حاصل اولدی . شدت ووحشتده محمد ثانی یه معادل وفقط مهارت واقتداردە مدانی اولمقدن بعید اولان توماس اونك سیاست خونریزانه وغاصبانه سنی تقلید ایلدی (٣) . غلاره‌نزا و آخائی مملکتلرینی ضبط ایتمك ایچون بو قضالرك — کندیسنك اقرباسندن بولنان — حاکمنی بر امان نامه ایله پاتراسه جلب ایده‌رك اوغللریله برابر محبسده اجلقدن اولدردی . بو وحشیلکلری آخائی پرنسنك دامادی حقنده‌ده اجرایه‌قدر کیده‌رك — قاین پدرینك اسارتی صیره‌سنده ازدواجه جرأت ایتمش اولدیغی ایچون — کوزلرینی چیقارتدی، برونتی . اللرینی ، قولاقلرینی کسدیردی مورەنك الك بیوك اصحاب واملاکندن اولان تەئودر بوقالی(٤) — حالی اقتضاسنجه حائزاولدیغی نفوذدن دولایی — کوزینی واموالنی غائب ایتمك جزاسنه اوغرادی . امانوئل قانتاکوزەن ایچون‌ده بویله بر

(١) *Tanta era la discordia, che sit rovava tra Demtri e Tom-maso su fratello , che l'uno nevrebbe mangiato il cuor all'altro* سپاندوزینو ص ٢٩ . (متنده‌کی افاده‌نك شاهدیدر) .

(٢) سپاندوزینو ص ٤١ . *Il quale veramentè fù tiranno.* (متنده‌کی افاده‌نك اصلیدر) .

(٣) فاتح حقنده بیزانس مورخلرندن انتقال ایدن بو التفات تنقیده بیله دکمز .

(٤) فرانزه‌سده Μπουχαλης .

طوزاق ترتیب اولنمش ایسه‌ده اونلردن دها بختیار اولەرق قورتلمق چاره‌سنی بولدی . روجه اسمنی بر ارناود اسمنه تحویل ایتمك صورتیله حال عصیانده‌کی ارناودلرك نظر خوشنودیسنی جلب ایده‌رك اونلرك باشنه‌کچه‌رك بتون مملکتی تخریب ایتدی وباتراس ایله اسپارتی اقامتگاه اتخاذ ایده‌رك ایکی دسپوتی محاصره ایلدی (١) .

محمد ، شو قاریشیقلق زمانتی — بحق — تصورات فتحنه اك مساعد فرصت اولمق اوزره کوردی. ١٠٥٨ مایسنك اون‌بشنده [٨٦٢] استانبولدن حرکتله قورینتی آبلوقه واردوسنك بقیه‌سیله موره خطه‌سنده — مقدما اخائی حکومات مجتمعه‌سی اجزاسندن بولنان — فیلیوسه (٢) قدر ایلریله‌مکده دوام ایلدی . آنجق فیلیوسك آرناود قوماندانی دوقسیاس، شهری شدتلی بر مقاومت کوسترمدکجه ترك ایتمه‌مکه قرار ویره‌رك عثمانلی اردوسنی — مستحکم و بتون اراضی‌یه حاکم بر تپه اوزرنده استقبال ایلدی. محمد باشلیجه مواقعك تسخیرندن صوکره مطلقا الته دوشه‌جك اولان بر دشمن ایله اوغراشمنی فائده‌سز کوره‌رك تارسوس اوزرینه یورودی . اورانك محافظلری ایلك اخطارده تسلیم اولدیلر . پادشاه اوچ یوز دلی قاپلی‌یی برابر آله‌رق شهره بر محافظ تعیین ایله خطه‌نك دها ایچریسنه بوریدی . تارسوسده تسلیم اولان ارناودلر فرار تشبثنده بولندقلرندن اونلری بر مثال مهیب ایله تدهیش ایچون ایچلرندن یکرمی نفری اشکنجه ایدلمك اوزره آلندی؛ آیاقلرینك واللرینك کمیکلری طوتماقلرله قیریله‌رق شو حال ایله اولوملرینی بکلمکه مجبور اولدیلر . بو وحشتك موقع اجراسی طوتماق حصار نامنی آلدی (٣). دها ایچریده ومرتفع برنقطه‌ده کائن اولان وقالقوندیل طرفندن اسمی ذکر ایدلیوب فقط فرانزه‌سك ئه‌توس (٤) دیدیکی محل اولمق لازم کلن بلده صورك چوپرلمسی صورتیله اوقدر مضایقه‌یه

(١) سپاندوژینو ، ص ٤٢

(٢) قالقوندیل، طوزنجی کتابك ابتداسنده. عثمانلی مورخلری فلك تسمیه ایدرلر ؛ براتوتی، ص ١٨٤، ئه‌لك دیور. اشبو فیلیوس شهرنده تاریخ‌قدیمده غانیمد (Ganimède)، ئه‌به (Hébé) ، دیوسکورلر (Dioscures) معبدلرنده کوزلك ، کنجلك ، قوت نامنه عبادت اولنور ، وبتون موره شرابلری آره‌سنده مشهور اولان او ناحیه‌نك شرابی ایچون باغ بوزومی ناظمی اولان باقوس نامنه عرض تعظیمات ایدلیر ایدی (پوزانیاس ، ، ٢ ، ص ١٢) .

(٣) قالقوندیل ، سعدالدین، صولاقزاده ، ادریس، عالی .

(٤) فرانزه‌س ، ٤ ، ١٥ ، ص ٨٦

دوشورلدی که اهالیسی ، اکمکلرینی کسدکاری یوك حیواناتی قانیله یوغورارلردی. شدائد آلتنده ازیلهرك عرض تسلیمیت ایدهجکاری صیرهده یکی چریلر دیوارلردن طیرمانوب ایچری کیرهرك شهری یغمایه باشلادیلر بورادن محمد، اردوسنی — آقوبه دخی دینیان — روپهلا بلدهسنه (۱) دوغری سوق ایتدی که آرناودلر ورومللر عائلهلریله اورایی التجا کاه اتخاذ ایتمشلردی ایکی کون نجومی متعاقب، پادشاه عسکرندن قسم کلیسنك مجروح اولدیغنی کورهرك چکیلهجکی صیرهده شهرك مبعوثلری عرض اطاعته کلدیلر. مبانینك تخریبندن اجتناب اولندیسهده اهالی استانبوله نقل ایدلدیلر . مانتینه طریقیله بازه نیقایه (۲) دوغری حرکتده دوام اولنهرق بازانیفانك آرناود محافظلری قانتا کوزهن واسطهسیله پادشاهطرفندن تسلیمه دعوت اولندی. ارناودلر قانتا کوزهنك تکلیفنه موافقت ایتمهلری اوزرینه بونلری مدافعهیه تشویق ایتمش اولمسندن شبهه ایدیلهرك قانتا کوزهن نظر توجهدن سقوط ایتدی ، ارناودلر ایسه — ترکلر استحکاملرك اتکنه قدر کلمش اولدقلری حالده — مقاومت کوستردیلر. ایکنجی کون محمد، بو موقعی ترك ایله تهژهیه باقلاشدی و اوندن صکره — توماسك قاپانمش اولدیغی اسپارت اوزرینهمی ، یوقسه دیمتریوسك چکلدیکی اپیدور اوزرینهمی یورویهجکنی بیلمیهرك — تردد ایچنده قالدی. بولك تهژهدن ایلریسی عسکر ایچون نا قابل مرور اولدیغنی اوکرهنهرك اردوسنی تهژه قضاسنده موخلا شهری اوزرینه یوروتدی. [۱۶] بو موقع آزانهس دیمتریوس طرفندن و دها زیاده صارپ بر طاغ اوزرندهکی موقع منیعی ایله مدافعه اولونیوردی ، یالکز بر طرفندن کیرلمك ممکن اولدیغی حالده اوجهتده اوچ قات دیوار ایله مدافعه ایدیلیوردی. اردوکاه قوریلهرق طوپلر یرلشدیرلدی؛ صو یولی چورلدی؛ اورنوس حفیدی عیسی، موقعك تسلیمنی تکلیف ایتمك اوزره بر ترجمان آلهرق ازانهس ایله کورشمکه کیتدی. قالقوندیل، عثمانلی مأمورینك اقتدار شاهانهیی اطرا وروم قوماندانلرینك موخلانك قوتنی مبالغه ایدن نطقلرینی اتیان ایدر . مکالمات بیهودهدن صوکره پادشاه — یکانه قابل تقرب و اوچ قات دیوار ایله محفوظ اولان جهتندن — قلعهیه تعرض ایلدی . برنجی استحکام آغیرطوپلر واسطهسیله رماده منقلب اولدقدن صوکره ازانهس ایکنجیسنك

(۱) سعدالدینن واضحاً اکلاشیلیرکه قالقوندیلك روپهلاو فرانزمسك آقوبا دبدیکی محللرك ایکیسی بر شهردر .

(۲) نشرپده بازهنیقاه صولاق زادهده بجنه .

آرقه‌سنده ثبات ایله مدافعه ایتدی. لکن یدی قنطارلق بربیوك کوله اکمك پاپیلان یره دوشه‌رك محافظلرك ذاتاً آزاولان اکمك لازمه‌سنی محو ایتدی. پاپاس، وطننه خیانتله رعیتی صادقانه محافظه ایده‌جك یرده بیه‌جك آزلغی پادشاهه اخبار ایده‌رك محاصره‌ده دوامه تشویق ایلدی. محمد، موقعك تسلیمنی تکرار اخطار ایله برابر محصورلرك بیه‌جك خصوصنده دوچار اولدقلری مضایقه‌یه ایچریده‌کی دوستلری معرفتیله پك ابی معلومات آلمش اولدیغنی بو اخطاره علاوه ایتدی. بونك اوزرینه آزانه‌س دیمتریوس واسپارتلی لوقانوس اردوکاهده پادشاهك حضورینه کلدیلر. سلطان محمد بونلره خطاباً: «افندیکزه خبر ویریکزکه مورەنك شمدیه قدر کچدیکم یرلری بکا عائد اولمق وهنوز اونك اندەکی یرلر ایچون سنوی بش یوز لیبره آلتین ویرمك شرطیله کندیسنه صلح ودوستلق اعطاسنه حاضرم؛ پاتراس پرنسی توماسه کلنجه اوکاده بیلدیریکزکه همان مملکتی بکا ترك ایتمك لازم کلیر؛ اولمادیغی تقدیرده اندە سلاح اولدیغی حالده اونی بالذات بن دردست ایده‌جکم.» دیدی. آزانه‌س دیمتریوس ولوقانوس بو خبرلر ایله — منافع مشترکه‌لری حقنده مذاکره ایتمك اوزره تریپیزه پونا (١) (شمدیکی تریپولیچه) (٢) ده یرلشمش اولان ایکی دسپوتی کورمکه کیتدیلر. موخلانك سقوطنی متعاقب قورینت (٣)، دسپوت دیمتریوسك قاچی وپالوسك اوغلی باشقه بر آز انه‌س ایله دیکر بر لوقانوس نیکه فوراس (٤) طرفندن پادشاهه مدافعه‌سزجه تسلیم اولنمش ایدی. دسپوتلر پادشاه طرفندن بیان اولنان تکلیفاته موافقت کوستردیلر (تموز ١٤٥٨). دیمتریوس ـ عثمانلی اردوسنك کچمش بولندیغی فیلیازیا ناحیه‌لریله قورینت وقالاوریتا جوارینی پادشاهه ترك ایلدی. توماس‌ده پاتراسی بلاد تابعه‌سیله ترك ولازار نامنده بر مأموری واسطه‌سیله تسلیم ایتدی (٥). بوصورتله عقد صلح ایدیلەرك مورەنك بتون جهت شمالیه‌سی عثمانلی حکومتنه کچدی. ابلك دفعه اولەرق اکسامیلونی مرور ایتمش اولان طورخانك اوغلی عمر پاتراسدن قالاوریتایه (٦) قدر آخائی حکومتنه تعیین اولنەرق شهرلره یکی جری اقامه ایدلدی.

(١) فرانزه‌س، ١، ٤، ص ١٥.
(٢) بزم تاریخلرده طراپولیچه املاسنده دخی کوریلور (مترجم)
(٣) پراتونی قورینتی قورنه پاپیور! عاشق پاشا زاده (واتیقان نسخه‌سی، ص ٣٤١) مورەنك کلیدی تسمیه ایتدیکی ایدوز قلعه‌سیله شبه‌سزکه آقرو ـ قورینتی مراد ایلیور.
(٤) فرانزه‌س، ١، ٤، ١٥.
(٥) کذلك.
(٦) کذلك.

محمد ، اچیائولی عائله‌سنك بر خیانتیله طورخانك اخیراً ضبط ایتمش اولدیغی آتنه‌یی کورمکه کیتدی .

آتنه‌نك صوك دوقه‌سی اولان رائینه‌رك طول قاریسی وندیك — سناتوسنك ناپولی‌دی رومانیا والیلکنی تفویض ایتمش اولدیغی وندیکلی برکنج اصیلزاده‌یه تعشق ایده‌رك — زوجی کبی برونديك اصیلزاده عائله‌سندن اولان — زوجه‌سنی اولدرمك شرطیله وندیکلی‌یه دست ازدواجنی وآتنه حکمدارلغنی تکلیف ایلمش ایدی (١). دوشسك زوجی ورائینه‌رك هنوز حال صغرده بولنان اوغلنك وصیسی اولمش اولان قاتل، پادشاهك نزدنده بوجنایتله اتهام اولندیغی کبی آتنه‌لیلرك کینی ایله تعقیب ایدیلیوردی؛ رائینه‌رك کنج اوغلیله برلکده عتبهٔ شاهانه‌یه التجا ایتدی‌که صوك آتنه دوقه‌سنك یکنی فرانقو آچیائولی دخی اوراده بولونیوردی . محمد ثانی ، آتنه حکومتنی تحمیسی اولان فرانقویه تفویض ایلدی‌که بونك حقنده بر انجذاب مذمومی اولمندن اشتباه ایدیلیوردی (٢). فرانقو، آتنه‌لیلر طرفندن — پادشاهك امرینه امتثالاً — بیوك مسرت علامتلریله قبول اولندی . حکومتنك برنجی ایشی اولمق اوزره رقیبه‌سنك حیاتنه سبب اولان دوشسی مه‌غارده حبس و اعدام ایلدی . ایلك زوجه‌سنك قاتلی اولان وندیك دلی قانایسی ده ایکنجی زوجه‌سی دوشسك قتلندن دولایی فرانقویی اتهام ایلدی. بونك اوزرینه محمد، دفع نزاع ایچون آتنه‌یی کندی نامنه ضبط ایتمسنی عمره امر ایلدی. عمر — پادشاه طرفندن تهب وبه‌اوتی ولایتنی وعد ایده‌رك — فرانقویی خزینه‌لریله برلکده چکیلوب کیتمکه سهولتله اقناع ایتدی. بونك اوزرینه درکه پادشاه — عمرك حرکت رویتکارانه‌سیله بوقدر صلح پرورانه برصورتده تسخیر ایتمش اولدیغی — آتنه‌نك زیارتنه کیتمشدر . سلطان محمد ، آقروپولیسك موقع وحشمتنی ، او قدر محفوظ اولان لیمانك وسعتنی کورنجه کمال حیرت ایله : « دین و دولت بویله بربرك تسخیرندن دولایی طورخانك اوغلنه نصل متشکر اولماسین ؟ » دیمشدر (٣) .

---

(١) قالقوندیل، ١ ، ٩ ، ١٤٢ .

(٢) *Quo per amorem abusus fuerat, ut fertur.* قالقوندیل، ص١٥٣. (متندکی افاده‌نك — زجه، موثوقیتی جای اشتباه اولان — مأخذیدر) .

(٣) *Quanta gratia debetur lege nostrâ Omari Turchanis filio.* (عیناً ترجمه‌سی : دینز اورخان اوغلی عمره تشکر ایتمکه نه قدر بورجلیدر !) قالقوندیل، ص ١٢٢ .

سلطان محمد، شهرك بتون اوابدنی — هر یرنی کورمك زیارت ایتدکدن صوکره مورەنك ایکی دسپوتی عقد ایدیان صلح اوزرینه یمین ایتدیرمك ودیمتریوسه قیزینك تزویجنی تکلیف ایتمك ایچون برایلچی کوندردی [تشرین اول ١٤٥٨] (١). دسپوتلر طلب اولنان یمینی ایتدیلر، دیمتریوس‌ده — اولکی کتابلرده کورلدیکی اوزره اکثریسی بیزانس پرنسلرینی حرم سلطانیه تسلیم ایتمش اولان — اسلافنك مثال شین آورینه امتثالاً قیزینی ویردی (٢) . فقط او قدر موجب شین و اوندن زیاده مشئوم اولمق اوزره دیکر دسپوت ویردیکی یمینی آزوقت ایچنده نقض ایتمك جرمنی ایشلدی (٣) . فرانزەسك بوندن دولایی مورەنك ضیاعنه سبب اولمقله اتهام ایتدیکی لوقانوس نیکەفوراسك کوستردیکی دلائله بناءً ، توماس مورە رومللریله آرناودلرك ترکلر علیهنه قیامه حاضر بولنمدقلرینه قناعت حاصل ایدەرك عهدنامەنك یمین ایله تأییدندن اوچ آی صوکره یالکز ترکلرك دکل، کندی قارداشنك‌ده علیهنده آچیقدن آچیغه خصومته ابتدار ایلدی (کانون ثانی ١٤٥٩). بو خیانتی اجرا ایدن شخصك معاونتیله طوماس ترکلردن یالکز قالاوریتەیی آلدی(٤)، لکن قارداشندن — بعدما مملکتلرینك ادارهٔ ملکیەسی کندیلرینه عائد اولەجغنی اهالیسنه وعد ایدەرك — قاریتەنا (شباط ١٤٥٩)، آیاورکی، بوردونیا، قاستریجا شهرلرینی ضبطه موفق اولدی. مەسەنی کورفزنده بولنان زارناتا و قالاماتە قصبەلرینی محاصره ایلدی ؛ حال بوکه او آرەلق قارداشی دیمتریوس‌ده عسکریله توماسك النده‌کی محللردن لەاونتاری و آقوبانی استیلا ایدیوردی (٥) لکن الك مصیبتلی بلا آرناودلر ایدی که فرانزەس بونلری «الك اخلاقی بوزوق، الك فائدەسز و دائما بر دسپوتدن دیکرینك حکمی آلتنه کچەرك برپازار کونی ایچنده اوچ دفعه افندی دکشدیرر ، برقوم اولمق اوزره یاد ایدر(٦). قورینت، پاتراس، آمیقلا ترکلری ایسه فرصتدن استفاده‌ایله قتل‌وغارت‌ایدر ومنازعات داخلیەلری کندیلرینی محقق بر خرابیه سوق ایدن دسپوت و آرخونتلرله استهزا

(١) قالقوندیل، ص ١٤٣ ؛ فرانزەس، ٤، ص ١٦ .
(٢) بیزانس مورخلری بویله کورمك ایستمشلردر. (مترجم)
(٣) قالقوندیل وفرانزەس، بیان اولنان صحیفەلر.
(٤) قروچیئی (Crucii) نك ترك وروم تاریخنده روم وقایعی، ص ١٧ .
(٥) فرانزەس، ١، ٤، ١٦ .
(٦) فرانزەسك ارناودلر حقنده‌کی بو تقدیری جوابدن مستفنیدر. (مترجم)

ایلرلر ایدی (۱) . بو آره‌لق سلطان محمد اسکوبده بولنه‌رق محمود پاشا مجارستان سفرندن آلمش اولدیغی اسیرلری کندیسنه عرض ایدیوردی. پادشاه، موره قاریشیقلقلرینی طورخان اوغلنه عطف ایده‌رك اونی عزل ایله یرینه حمزه‌یی تعیین ایلدی (۲) . حمزه، پاتراسك رومللر طرفندن محاصره‌سنی رفع ایتدردکدن صوکره دسپوت دیمتریوسك متفقی صفتیله — توماسك درونینه قاپانمش بولندیغی — له‌ئونتاری اوکنده کورندی. توماس دعوت اولندیغی حربی قبوله مساعد بولندیسه‌ده علی الخصوص سپاهیلر قوماندانی یونس بکك حرکات ماهرانه‌سی اوزرینه مغلوب اولدی و ایکی یوز آدم غائب ایلدی(۳). روملرك، آرناودلرك، آرخونتلرك. دسپوتلرك النه کچمین اشیا ترکلرك شکاری اوله‌رق (٤) تخریبات تا او وقته قدر دوام ایتدی که نهایت ایکی قارداش ضایعات واقعه‌لرینك نه قدر بیوك اولدیغنی وبسبتون محو اولمغه نه‌قدر یاقلاشمش بولندقلرینی حساب ایده‌رك قاریچاده ملاقات واسپارت متره‌پولیدینك اجرا ایلدیکی لیتوریا آیینده ایکیسی برلکده بولنه‌رق یکیدن یمین ایله مصالحه ایلدیلر (٥) .

سلطان محمد ، ایکی قارداشك اتفاقندن خبردار اولمسی اوزرینه محاربهٔ داخلیه‌یی طورخان اوغلی عمرك خطاسنه اسناد ایلدیکی کبی بودفعه‌ده حمزه پاشایه عطف قصور ایله اونك یرینه کلیبولی بکی ودونانمـا قوماندانی زاغانوس پاشـایی تعیین ایلدی . زاغانوسك موره‌یه وصولنده عثمانلیلرله مخاصمهٔ علنیه حالنده بولنان دسپوتلر عساکر معاونه‌سنك درحال طاغلدیغی کورلدی . توماس ، بو دفعه‌ده عثمانلیلره قارشی نقض یمین ایتمش اولمسـنك نتایجنی تفکر ایله قارداشـنك حاکم اولدیغی اراضیدن لاقونیه ومه‌سه‌نیی ضبط ایله قالاماتیی محاصره وبوصیره‌ده کندی حسابنه پادشاه ایله محاربه‌یه کیریشدی . محمد ، اوزون حسن علیهنده آناطولی‌یه عسکر سوقی تدارکاتیله مشغول اولدیغندن شواوچ شرط ایله، یعنی: روم عسکرلری ترك قلعه‌لرندن اوزاقلاشمق، ویرکی اوله‌رق سنوی اوچ بیك لیره التون ویرملك، برترك ایلچیسنك کوندریله‌جکی قورینته یکرمی کونه قدر دسپوت بالذات کلمك اوزره توماسك تکلیفاتنه حوالهٔ سامعهٔ اعتبار ایلدی.

(۱) فرانزه‌س ، ص ۸٦ .
(۲) قالقوندیل ، ۱ ، ۲۰ ، ص ۱٤٤ .
(۳) کذلك .
(٤) فرانزه‌س، ٤ ، ۱٦، ۸۷ .
(٥) فرانزه‌س، ص ۸۸.

توماس‌هپسنی وعد ایلدی، فقط ویرکی تدارك ایده‌مدی. محمد بوندن منفعل اوله‌رق اناطولی‌یه عسکر سوقی ایرتسی سنه‌یه تأخیر ایله ایکی‌قارداش علیهنه موره‌یه طوغری بالذات یوریدی (١٣ نیسان . ١٤٦) (١) . قورینتده آزانه‌سك قانی دیمتریوسی زنجیره اوردیردقدن صکره اسپارت اوکنده کورندی. دیمتریوس قارداشی طرفندن خیانت کوردیکی کبی کندیسی‌ده یونانستان دعوای عمومیسنه خیانت صورتیله بر التجا کاه بولمق‌ایچون پادشاهك اردوکاهنه کیتدی . سلطان محمد . کندیسنی ملتفتانه قبول و قیزینی تزوج ایده‌جکنی یکیدن وعد ایله برابر موره‌نك ترکندن دولایی بر عوض ویره‌جکنی بیان ایلدی . ودیمتریوسی اردوده آلیقویه‌رق اسپارت شهرینه ترك محافظلری تعیین ایتدکدن صوکره قاستریجا اوزرینه یوریدی. بلده درحال هجوم ایله ضبط و یغما ایدلدی لکن ناقابل تسخیر بر موقعده بولنان قلعه مقاومت ایده‌رك بر چوق یکی جریلر دیوارلرك یوقاریسندن اشاغی دوشیرلدیلر ، بونکله برابر قلعه‌نك اوج یوز نفر محافظلری تسلیم اولدیلر. پادشاه. مدافعهٔ جسورانه‌لرینك وکندیسنك سوزینه امنیتلرینك جزاسی اولمق اوزره بونلری برمیدانده طوپلایه‌رق اعدام ایتدیردی، قوماندان امتیاز مخصوص‌اوله‌رق ایکی‌یه ایجلدی. متعاقباً، له‌ئونتاری اوکنده کورندی‌که‌سکنه‌سی قادینلریله، چوجقلریله غاردیقاقلعه‌سنه التجا ایتمشلردی. جسارت نومیدانه ایله برمدت‌عزیمارك هپ‌هجوملرینه مقاومت ایلدیلرسه‌ده شجاعتلری کندیلرینی تخلیص ایده‌میه‌رك شهر، هجوم ایله تسخیر اولندی . التی بیك ارکك وقادین نعشی یوك حیوانلری جسدلریله قارمه قاریشیق بولنه‌رق ترکلرك مظفریتی اعلان ایدیوردی، چونکه محمد براسیرك بیله‌محافظهٔ حیاتی منع ایتمشدی [١٧]. شهرك سقوطندن صوکره، قلعه محافظلری تسلیم اولمغه موافقت‌کوسترمکلری‌حالده حیاتلرینه ایلیشلمیه‌رك چکیلوب کیتملرینه‌ده مساعده اولنه‌جغنی وعدایتدی. انجق بونلر قاپیدن چیقار چیقماز — بیك اوچ یوز مقدارنده اولدقلری حالده — قادین ارکك طار برمیدانده جمع ایله اعدام ایتدردی (٢) . قلعه قوماندانی بوقالیس ، زوجه‌سنك انشته‌سی اولمسندن‌دولایی صدراعظم‌محمود پاشایه قرابتی‌اولوب‌ده حیاتنی قورتارمامش اولسه‌یدی بلکه اوده ایکی‌یه ایجیله‌جك ایدی [١٨] . بودرلو آثار وحشت، موره‌ده دیکر مواقعك جسارتنی قیره‌رق بالاختیار عرض تسلیمیت ایتمك اوزره هر طرفدن

(١) فرانزه‌س، ٤، ١٦، ص ٨٨ . قالقوندیل، ١، ٩، ص ١٤٨ .
(٢) قالقوندیلاس، ١، ٩، ص ١٥٠ .

مبعوثلر کلدیلر . آیا یورکی ڤوماندانی قروقونتهلوس — که فرانزهسك تعبیرنجه تمساح (١) نامنی آلمسی لازم کلیر — پادشاهك آیاقلرینه قاپاندی (٢). غرب جهتنك اك مستحکم ایکی لیمانی اولان آوارین و آرقادیا تسلیم اولدیلر . ارقادیانك اون بیك مقدارنده بولنان اهالیسی زنجیرلره اوریلهرق محمد بونلری اعدام تهدید ندهبولندیسهده مؤخراً قرای متجاورهیی شنلندیرمك اوزره استانبوله نقل اولندیلر . روملر اوزرنده اجرا اولنان وحشیلکلره شاهد اولمق ایچون معیتنده کوتوردیکی دیمتریوسك رأیی موجبنجه پادشاه، اورنوس حفیدی عیسی بکی -- شهری تسلم ایتمك ودسپوتك زوجه وکریمهسنی آلوب کتیرمك اوزره — جهت شرقیهیه، یعنی اپیدوره ، نام اخرله مونامبازیا (مالوازیا) یه [١٩] کوندردی (٣) . نیقولا پالهئولوغ — طمارلرنده جریان ایدن قانه دسپوتدن زیاده لایق اولدیغی ایچون — اونك امریله شهری ترکلره تسلیمدن امتناع ایلدی (٤)؛ فقط پرنسس ایله قیزینك سربستانه عزیمتلرینه مساعده کوستردی . محمد ، نشانهٔ توقیر اولمق اوزره بونلره برخادم آغاسی ویرهرك بهئوتیه کوندردی و دسپوت دیمتریوسك ده برابر کیتمسنی امر ایتدی. قارداشی توماس، لهئونتاری وغاردیقانك سقوطندن صوکره موفقیتدن نومید اولهرق قالاماتهیی ترك ایله خرستیان ممالکنده التجاکاه بولمق ایچون چوجقلریله برابر کمیه راکب اولمش ایدی (٥) .

سلطان، هنوز مقاومت ایدن دیکر شهرلرك تسخیرینی بکلربکی زاغانوسه تودیع ایدهرك کندیسی — وندیکلیلرده بولنان مودون وپیلوس لیمانلرینی استکشاف ایتمك اوزره — ساحل بویجه ایلریلهدی ؛ بو ایکنجی شهرك اوکنه واصل اولدیغی زمان دسپوت توماسك سفینهسی هنوز لیمانده ، یاخود ساحلدن کوریلهجك بر نقطهده ایدی. وندیکلیلر بو پرنسه اورالردن اوزاقلاشمسنی اخطار ایله صلحده ودوستلقده برقرار اولدقلرینی پادشاهه یکیدن افاده ایلدیلر (٦) . معهذا ترك سواریلری پیلوس اطرافنی تخریبده دوام ایدهرك ارناودلری اسیر ایتدیلر . محمد شمالهٔ دوغری

(١) تمساحك روبجهسی قروقوندیلوس اولدیغندن فرانزهسك تشبیهی بوکا مبتنیدر.(مترجم)
(٢) فرانزهس، ١، ٤، ١٩ .
(٣) قالقوندیل وفرانزهس ، ١ ، ٤ ، ص ١٦ و ١٨ .
(٤) قالقوندیل وسپاندوژینو ، ص ٤٤ .
(٥) فرانزهس، ٤ ، ١٨ ، ٩١ .
(٦) قالقوندیل، ٩ ، ص ١٥١ .

یورویه‌رك یولی اوزرنده بولنان وهنوز تسلیم اولمیان دیکر شهرلری، یعنی پوستیچا، له‌سترهنه، پاتراس، قالاوریته بلده‌لرینی فتح ایلدی(١). بوصوك شهرك جسور قوماندانی اولان آرناود دوقباس (٢) که — فرانزه‌سك تعبیرینه کوره نه پادشاهه، نه‌دسپوته، نه‌ده اللهنه صادق اولمشدر — ایکیيه یچلدی ؛ محافظ عسکرلرك یا باشلری کسلدی، یاخود اسیر اوله‌رق صاتلدی . پاله‌ئولوغ سغورومالو (٣) طرفندن مدافعه اولنان قاریته‌نا آنجق شجیعانه برمدافعه‌دن‌صوکره تسلیمیت کوستردیکی کبی — پاله‌ئولوغلردن بر دیکری اولان غره‌چاسك (٤) مدافعه ایتمکده اولدیغی — سالمه‌نیقوس قلعه‌سی، شهر تسخیر ایله یغما ایدلدکدن صوکره‌ده مقاومت ایتدی . نهایت ، غره‌چاس — رجعتی خلیدار اولمامق ایچون عثمانلی عسکری اردوکاهنی قلعه‌دن برفرسخ مسافه‌یه نقل ایتمك شرطیله — ترك موقع ایده‌جکنی پادشاهه بیلدیردی . سلطان محمد ، پاله‌ئولوغلرك شجاعتلرینه حرمةً بوتکلیفه موافقت وقلعه‌نك تسلمنی — زاغانوسك یرینه منصب‌قدیمنه اعاده‌اولنان — حمزه‌یه‌تودیع‌ایده‌رك بسبتون چکلدی. انجق پادشاهك عزیمتندن‌صوکره‌ده قلعه — غره‌چاسك خفیف‌سواری‌قوماندانی صفتیله وندیك (٥) خدمتنه دخولنه‌قدر — تام برسنه دها مقاومت‌ایلدی. زاغانوس‌پاشانك حمزه‌یه خلف اولدقدن صوکره منصبنی تکرار سلفنه ویرمکه‌مجبور اولمسی‌سانتاماریا قلعه‌سی ارناود محافظلری حقنده کوستردیکی خیانتدن منبعثدرکه پادشاه بوحرکتنه پك‌منفعل اولمش ایدی (٦) . زاغانوس بونلرك سربستانه مرورینه سوز ویردکدن صوکره بر قسمنی اعدام ایتدیرمش وبقیه‌سنی اسیر ایتمش ایدی (٧) . سلطان محمد طرفندن ، ویرلمش سوزك نقضی یولنده واقع اولان حرکت رومللرك مواقعنی مدت قلیله ظرفنده تسلیم

(١) فرانزه‌س، ٤، ١٩، ص ٩١ .

(٢) فرانزه‌س قوماندانك اسمنی سویلیور؛ قالقوندیل تصریح ایدیور.

(٣) پادشاهك حسن آغا واسطه‌سیله موره‌لیلره ویردیکی امانامه‌ده ، پاله‌ئولوغلرك بر شعبه‌سی اولان سغورومالو عائله‌سندن بالدفعات بحث اولنمشدر.

(٤) فرانزه‌س، ١٩٠٤، ص٩١. بوغره‌چاس — سپاندوژینونك موخی‌موقعنی محمدفاتحك اللی درت‌کون مدافعه ایتدیردیکی — پاله‌ئولوغ غیریچی اولق کرکدر. سپاندوژینو، ص ٤٤.

(٥) فرانزه‌س، ١، صحیفهٔ مذکوره .

(٦) قالقوندیل، ٩، ١٥٠ و ١٥٢ .

(٧) فرانزه‌س، ١٩٠٤ . پوکویل سانته‌مه‌ری دیور. ٣، ٥٦٣ ؛ ٤، ٤٣٦ .

ایتدیرمك نتیجهٔ مفیده‌سنی استحصال ایتمش اولدیغی حالده زاغانوسك معامله‌سی هنوز اطاعت ایتمه‌مش اولان بلده‌لرك ارناود محافظلری اوزرنده عکسنه تأثیر ایده‌رك اونلرك سلاحلریله‌نومیدانه مدافعه‌لرینه باعث اولدی. محمد، کندیسنك ایزنجه حرکت ایتمش اولان قوماندانك عزلیله دوغریدن‌دوغری‌یه فعل‌خیاتی‌دکل، بونك اجراسنده کوستریلن مهارتسزلکی جزالاندرمش ایدی. آتنه‌یه وصولنده، فرانقو آچیاؤلینك مستقل برحکومت تأسیس ایتمك تصورنده بولندیغندن خبردار اولدی. معتبراندن اون کشی‌درحال رهن‌اولمق‌اوزره استانبوله کوندریلمك‌زاغانوس‌ده فرانقونك‌ازاله‌سنه مأمور اولدی. زاغانوس، دوقه‌لقدن معزول اولان فرانقویی بایراغی آلتنه دعوته کیجه اوزون مدت بی‌تکلفانه قونوشدقدن صوکره بر لطف مخصوص اولمق اوزره اونی کندیسنك چادرینه اعاده ایله اوراده بوغدیردی (١). صوك آتنه دوقه‌سی اولان ندیم قدیم پادشاهینك عاقبت حالی بوکا منجر اولهرق بتون یونانستان عثمانلی حکومتنه کچدی. دسپوت دیمتریوسه اینوز بلده‌سی اقامتکاه کوستریله‌رك ملحه‌لر وارداتیله سنوی آلتمش بیك آقچه‌معیشتنه تخصیص قلندی (٢). آنجق محمد، اونك قیزینی بعدما حرم سلطانیده بولنمغه لایق کورمیه‌رك توقیراً خدمتنده بولنان یلکنز بر خادم آغاسی‌ده آلندی (٣). دسپوت توماس خزینه یرینه آیا آندره‌نك (٤) بقایای عظام رأسنی آله‌رق آوروپایه فرار ایلمشیدی. آنجق رومایه عزیمت ایتمزدن اول، مونامبازیا (ناپولی دی مالوازیا) شهریني موره‌نك جنوب شرقی حکومتیله مبادلهٔ تکلیف ایتمك اوزره محرملرندن آرخونت راله‌سی قورقه‌دن پادشاهه‌کوندرمش ایدی. راله‌س سلطان محمدی آشاغی ماکدونیاده و قره‌فریه (بهرویا) ده بولدی. راله‌س معیتیله برابر درحال زنجیره اورلدیسه‌ده برقاچ کون صوکره پادشاهك انفعالی سکونت بولهرق محبوسلرك حرمتنی اعاده و اکر دسپوت بالذات کلیره، یاخود کندی یرینه اوغلنی کوندرر ایسه حقنده رعایت وحرمت کوسترمه‌جکنی و عکسی حالده ایستدیکنی یاپه‌جغنی بیان ایلدی (٥). سلطان‌محمد موره فاتحی صفتیله ادرنه‌یه عودت

(١) قالقوندیل، ٩، ص ١٥٣. سپاندوژینو، ٤٤.

(٢) فرانزه‌سه نظراً، ١. ٤، ٢٠، ص ٩٢، لمنی، ایمروز، سمادیرك آطه‌لری ویرکیلری ده تخصیص ایدلمشیدی.

(٣) قالقوندیلاس، ص ١٥٣.

(٤) کذلك و سپاندوژینو، ص ٤٢.

(٥) قالقوندیل، ١، ٩، ص ١٥٣؛ فرانزه‌س، ١، ٤، ١٩، ص ٩١.

ایتدی (۱) .

سلطان محمد ثانی شوصورتله جلوسنك اوتجی وفتح قسطنطینیه‌نك یدنجی سنه‌سی وندیکلیلر النده بولنان بر قاچ لیماندن (۲) باشقه بتون موره مملکتی تسخیر ایتمش ایدی. لاقونیه، آخائی، آتیك پرنسلرینی طوتمش، سورمش، بوغازلامش، شهرلری بیقمش، یاقمش، ایصسز براقمش، مدافعلرینی اعدام ایلمش ایدی.

موره‌ده روملرك بقیهٔ حکومتی بوصورتله منقرض اولدی . آنجق شو بدبخت مملکت سلاح ایله مساعدهٔ طالعه مظهر اولهمامش ایسه اکثریا فائده‌سز وفقط دائما شرفلی یکی مقاومتلردن کری طورمدی. ترکلر علیهنه خصومت طوپراقده یرلشمش وروملرده بر سوق طبیعیٔ ارثی اولمشدر . ملتك استقلالی ایچون اوچ یوز التمش یدی سنه امواج خون آقه‌رق نهایت عصریمزده یونانستان ، متعدیلر ایله مخاصمه‌دن مظفرانه چیقمش وافتراقدن دولایی غائب ایتدیکی برملیتی قازانمشدر [*].

(۱) محمد ثانینك موره فتحنه دائر ایران حکمداری جهانشاهه نامه‌سی منشأت فریدونده ۲۱۷ و جوانی ۲۱۸ نومره‌ده‌در . [استانبول مطبوعی ، ص ۲۵۵ — ۲۵۷ . مترجمك تذییلاتنه]

(۲) بزم تاریخلر موره فتحی حقنده تفصیلات ویرمیورلر ؛ هامه‌ر ، بو وقایعی هپ روم مورخلرندن آلمش ومطالعاتی اونلرك معلوماتنه بنا ایتمشدر . روم مورخلری ایسه بالطبع بی‌طرف عد اولنه‌مازلر. بوتاریخك بعض محللرنده بیان ایلدیکم وجه ایله اندلس قطعه‌سنده مسلم وموسویلردن کیمسه براقلمدیغی، عثمانلیلرك فتح ایلدکلری یرلرده‌ایسه اهالیٔ قدیمه‌نك قالدیغی مه یسه ایدیلنجه ایکی طرفك فرق آکلاشیلیر. عثمانلیلر دور استیلالرنده بولندقلرندن تسخیر ممالکه تشبثلری صیره‌سنده تخریب بلاد طبیعی اولدیغی کبی او زمانك تجویزاتندن اولان استرقاق قاعده‌سنك جریان ایتدیکی انکار اولنماز ایسه‌ده عناصر قدیمه‌نك موجودیتلرینی محافظه ایتمش بونلری روم مورخلرینك بو بابده‌کی افاداتنك بیوك مبالغه‌لردن خالی اولدیغنی اثبات ایدر . بو مورخلر روملرده ابیلك ایتمه‌مشلردر . چونکه شو روایات مبالغه کارانه ممالك مفتوحه‌نك عنصر قدیمیله ترك عنصری آره‌سنده بر منافرت بسلمکه خدمت ایده‌رك هر ایکی عنصرك اتحادندن تولد ایده‌جك منافعی اخلال ایتمشلردر ؛ حال بوکه فاتحك اصل مقصدی زیر دستانه سیاناً معامله ایده‌رك جمله‌سنی رفاهیت ومدنیته سوق ایتمك ایدی.

اون دردنجی کتاب

اسکندر بکك غلبه‌لرینه عطف نظر . — محاربه و محاصره‌لر . — متارکه . — عقد صلح . — سینوب ، اماصره ، طربزون فتحی . — قازیقلی وویوده ولاد . — مدللی، بوسنه. اکسامیلون ایله وندیکلیلر علیهنه محاربه‌ده قورینتك تسخیری. — ایکنجی و اوچنجی قره‌مان محاربه‌لری . — اسکندر بك ایله صلحك فسخی . — سلطان محمدك اسکندر بك اوزرینه عسکر سوقی. — هرسکك ضبطی. — ایستریا استیلاسی. — برقاچ آطه‌نك ضیاعی. — محمد ثانینك انشا آتی. — اغریبوز فتحی .

قسطنطینیه‌نك ضبطندن بری یدی سنه کچمش اولدیغی حالده سلطان محمد ثانی آوروپاده‌کی فتوحاتی ، یونانستانك تحت حکمه ادخالی، صربیه و آرناوودلق محاربانی ایله او قدر مشغول اولمش ایدیکه بو مدت ظرفنده آناطولی‌یه آیاق باصمغه وقت بوله‌مادی. صربیه اطاعت ایتدیرلدی، لکن آرناوودلق اسکندر بکك ثبات قهرمانیسی سایه‌سنده استقلالنی محافظه ایتمش ایدی. موره‌ده یزانس ایمپراطورلرینك بقیهٔ حکومتی عثمانلی سلاطینه اورتەدن قالدیرلدی، فقط طربزونده برقومنەن هنوز روم ایمپراطورلغی خرابه‌لری اوزرنده حکمدارلق ایدیوردی. بوصوك حکومتی زیر وزبر ایتمك ایچون آناطولیده بر محاربه اقتضا ایدیورسه‌ده اولا روم‌ایلی طرفنك آسایشنی تأمین ایتمك لازم کلیوردی. بوسببله‌درکه محمد ثانی موره‌نك فتحنی متعاقب دینیله‌بیله‌جك برزمانده اسکندر بك ایله صلح عهدنامه‌سی عقدینه قرار ویردی. مراد ثانینك وفاتندن بری آرناوود قهرمانی حقنده اختیار سکوت ایلدك ، بو اون سنه ظرفنده اسکندر بك، علیهنه کوندرلمش اولان اردولره — دائما شان واکثریا موفقیتله — مدافعەدن کری طورمامش ایدی . عثمانلی مورخلری یالکز بو مدت ایچنده دکل، اوندن صوکره‌کی یدی سنه ظرفنده دخی اسکندر بکك محاربه‌لری حقنده هیچ برشی سویلیه‌رك سلطان محمدك بالذات آرناوودلغه حرکتنه قدر ایپر قهرمانندن بحثه تنزل ایتمزلر . عثمانلیلرك بیان مغلوبیتلری حقنده اونلرك کوستردکلری احتیاطه امتثال ایتمکه هیچ بروجه ایله مجبور اولمدیغمز کبی اسکندر بکك وقایع حیاتنی نقل ایدن آوروپالیلرك سوزلرینی ایشتمك وظیفه‌مز ایجابندندر ، شو قدرکه بو مختلف

محاربه‌لرك بتون احوال ووقایعی حقنده — اونك ترجمهٔ حالنی یازان دیکرمورخلرك جمله‌سنه مأخذ اولان — بارله‌تی قدر تفصیلات مدققانه ویرمك جهتنه کیده‌میه‌جکز. دها مهم وقایع ایله مشغول اوله‌جغمزدن — بارله‌تینك اثرنده یدیدن اون برنجی‌یه قدر اوچ بیوك کتابده اطناب ایدیلمیان — بو اون سنه‌لك وقوعاتی صیقیشدیره‌رق شو اوچ نتیجه‌یه ارجاع ایده‌جکز : ١، محاربه و محاصره‌لر؛ ٢، موزه‌س و حمزه‌نك اسکندردن آیریلیشی؛ ٣. برنجی متارکه واوی تعقیب ایدن ایکی سنه‌لك مصالحه.

محمد ثانینك جلوسنی متعاقب اسکندر بکك یکنی حمزه برلك قوهٔ عسکریه‌سنك کذلك حمزه تسمیه اولنان قوماندانی اسیر ایتمش ایدی (١) . عثمانیلرك دیکر بر عسکر سوقلرنده نحی درت بیك ترك — اسکندر بکك مزراغنی (٢) بر طرفندن برطرفنه کچیردیکی — قوماندانلری دبره‌آس ایله برابر مقتول اولمشلر ایدی. مؤخراً اسکندربك — صربیه ده‌کی شانلی محاربه‌لرینی نقل‌ایلدیکی (٣) — هونیاد وقاپسترا- نوی مثال کوسترمك صورتیله عسکرینك شجاعتنی اشعال ایده‌رك آرناودلقده بلغراد موقعنی محاصره ایتدی بو موقعك محاصره‌سنده تعبیهٔ الجیش نقطهٔ نظرندن غایت ماهرانه تدابیر اجرا ایده‌رك کندیسنی قلعه‌نك صاحبی عد ایتمکده بولندیغی حالده امداد یتشمسی (٤) انتظاریله عقد اولنان برمتارکه‌نك انقضاسندن اول سه‌والی (٥) برعثمانلی اردوسیله یتیشوب کله‌رك آرناودلری مغلوب ایتدی. اسکندر بك شکارینی الندن قاچیرمش اولمسندن‌دولایی شدتله منفعل اوله‌رق — مجلسه مذاکره‌ده. یاخود موقع محاربه‌ده شدتلی براحتساسه اوغرادیغی زمانلر واقع اولدیغی وجه ایله — آلت دوداغنك چاتلایوب قان فیرلادیغنی حس ایتدی (٦) . بش بیك شجاعتلی محارب غائب ایتدکدن باشقه الك ماهر قوماندانلرینك ، الك صادق دوستلرینك و — اسمی

(١) لونجه‌روسده بارله‌تی، ورق ١٢٦ .

(٢) کذلك، ورق ١٣٠ .

(٣) بارله‌تیده اسکندر بکك نطقلرینه مراجعت. ورق ١٣٤ .

(٤) لونجه‌روسده بارله‌تی. ورق ١٣٨ .

(٥) بارله‌تی سه‌بالیاس دییور . | بو وقایعك بزم تاریخلرده بیان اولنمامسندن دولایی — یاکلشلغنده شبهه اولمیان — اشبو سه‌والی اسمیله دیکرلرینی هامه‌ر تطبیق و تصحیح ایده‌مه‌مش اولدیغی کبی بزده بوله‌مادق ؛ فقط یوقاریده موزه‌س یازیلان اسمك موسی ودبره آسك دبره‌لی دیمك اوله‌جغی ملحوظدر. مترجم |

(٦) بارله‌تی. ورق ١٤٢ .

آرناودلغك برقضاسنده ابدی قالمش اولان — موزا کینك ضیاعیله‌ده متأسف اولدی؛ مقتولار آره‌سنده موره ناپولیس خلقندن — همان جمله‌سی موزا کینك یانندهجان ویرمش — یاردمجیلرده بولنیور ایدی . بوغالبیتدن مغرور اولان ترکلر ، مقتوللرك استانبوله کوندرمك اوزره باشلرینی کسمك ، جسدلری شیشه کچیرمك ، دریلرینه صمان دولدیرمق ایچون اجساد ایله مالی موقع محاربه‌یی دولاشدیلر (١) . میدان محاربه‌ده قالان آرناودلر جسیم الجثه اولدقلرندن ترکلر شو حرکتلریله نه‌درلو آدملرله اوغرا - شدقلرینی کوسترمك ایستیورلردی اسکندر ، بو شجاعتلی آدملرك نعشلرینی تحقیردن قورتارمق ایچون الممتاز عسکرندن یدی بیك کشیی سلاح آرقداشلری حقنده وظائف اخیریی ایفایه مأمور ایلدی (٢) ومغلوبیتندن محجوب وسلاح ارقداشی دیره‌لی موزه‌سك کندیسنی ترك ایله اوتهکی طرفه کچمسندن دها زیاده متأثر اولهرق چادرنده قالدی اسکندری سفه‌تیغراد محاصره‌سندن دوندرمش اولان بوخائن. آرناودلق بلغرا - دنده واقع اولان هجومارده چکیلهرك (٣) سوالینك فاتحانه استانبوله عودتنده ترك غالبنه رفاقت ایتمشیدی ، لکن سلطان محمد — که اسکندر بکك مزیتنه بیان حیرت ایچون هیچ برفرصتی فوت ایتمزدی — بوآدمه بر بیوك اثر رعایت کوسترمدی . معهذا عاصی اسکندرك باشنی پیش اقدام سلطانیه وضع ایتمك اوزره موزه‌س طرفندن عرض اولنان تکلیفی مساعده‌کارانه قبول ایله بو تصورك اجراسی ایچون موزه‌سك امری آلتنه اون بش بیك کشیلك برارده وضع ایلدی (٤) . اسکندربك، خائنی اون بیك کشی ایله اشاغی دیره‌ده بکلیه لکمغلوب وفراره مجورایتدی. موزه‌س، پادشاه طرفندن محقرانه معامله کورمسی اوزرینه کندیسنی کیزلیهرك وطننه عودت ایله اسکندر بکك آیاغنه قاپاندی ، اسکندر ماضیی عفو ایله بر دوست قدیم کبی تلقی ایتدی (٥) . آنجق اسکندر بکه الك مؤلم ضربه یکنی حمزه‌نك خیانتیدرکه سلطان

(١) بارله‌تی، ورق ١٤٤ .

(٢) کذلك، ١٤٥ .

(٣) کذلك، ١٤٦ .

(٤) کذلك. ١٤٨ و ترکیه ایله جورجیو اسکندر بکك محاربه‌لری تفصیلاتی عنوانیله ١٤٥١ ده وندیکده مطبوع اثرك ٢٠ نجی ورقه‌سی.

(٥) لوچینه‌روسده مارینی بارله‌تی ، یدنجی کتابك نهایتی ، ورق ١٥٤ ؛ اسکندر بك محاربه‌لری. ورق ٢٠ .

محمدك اغفالاتنه منجذب اولەرق وطن وعائله ودینی انکار ایتمشدر (١) . پادشاه ، حمزه ایله اورنوسك حفیدی عیسی بکی [١] قرق بیك سواری ایله ارناودلغك تخریبنه مأمور ایلدی . بتون عسکری اون بر بیکدن زیاده اولمیان وایچنده التی بیکدن فضله سواری بولنمیان اسکندر بك وندیك اداره‌سنده‌کی آله‌سیو اوزرینه چکلدی (٢) . حمزه ، پادشاه طرفندن ایپر والیسی تعیین اولنەرق (٣) مملکتی خراب ایلدی . نهایت ماتیا وآلبولا (درین ودریلو) نهرلری آره‌سنده محاربه‌یه طوتوشلدی . اسکندر بکك قلت عسکرینه مقابل موقعی ایی اولدیغی کبی آرقه‌سنی تەمەنیون طاغنه ویرمش ایدی. اوتوزبیك ترك (٤) میدان محاربه‌ده قالەرق درین نهرینك طالغه‌لری قانه بویاندی (٥) . رئیسلری عیسی بك چوق زحمتله قورتیله بیلدی؛ لکن برسنجاق بکیله حمزه الەچیریلەرك اسکندر بك مظفرانه قرویایه کیردی. سلطان محمد، محاربه‌نك غائب وسنجاق بکنك دردست ایدلمسندن دولایی دوچار حجاب اولەرق اسیر اولان بکك فدیهٔ نجاتی اولمق اوزره اون بش بیك دوقه ویرمکی تکلیف ایلدی؛ پاره‌یی، صلح مذاکره‌سنده مأمور اولان مزید بکله کوندردی. اسکندر بك سفه‌تیغراد وبلغراد کندیسنه ویرلمدکجه حربه فاصله ویرمك ایستمدی(٦). مع‌هذا مزید بك — اسکندرك مطالبنی پادشاهه بیلدیرمك اوزره — برمتارکه عقدینه موفق اولدی ؛ اسکندرده تکلیف اولنان پاره‌یه مقابل یالکز سنجاق بکنی ویرمکله اکتفا ایتمه‌رك معتبر ترك اسیرلرندن قرقنك حریتنی اعاده ایلدی (٧) . سلطان محمد ، اسکندر بکله برفاصلهٔ حرب مذاکره‌سی ایچون درحال اومور وسنان بکلری کوندردی ، وبر موافقت ضمنیه حاصل اولدی (٨) . ارناودلق پرنسی یکنی حمزه‌یی عفو ایتدی ؛ حمزه‌نك استانبولده براقمش اولدیغی زوجه‌سنی وچوجقلرینی آلوب وطننه کیتمك اوزره

(١) بارله‌تی ، زمانك مقتضاسی اولەرق بونلری وتفصیلات آتیه‌یی خرستیانلق تعصبیله یازیور. (مترجم)

(٢) بارله‌تی. ورق ١٦٠؛ اسکندر بك محاربه‌لری. ورق ٢١ .

(٣) بارله‌تی. ورق ١٦١ .

(٤) اسکندر بك محاربه‌لری. ورق ٢١ .

(٥) بارله‌تی. ورق ١٦٦ .

(٦) بارله‌تی. ورق ١٦٨ .

(٧) کذلك.

(٨) بارله‌تی. ورق ١٦٩ و ١٩٨؛ اسکندر بك محاربه‌لری. ورق ٢١ .

فرار ایدر کبی کورینه‌رك پای تخته کیتمسنه مساعده کوستردی . آنجق بو تصوری اجرا ایتمك، یاخود اجراسنی ایستمك وقت بولمقسزین حمزه ، ظن اولندیغنه کوره — درین اوزرنده‌کی بوزغونلغك سببی اولمق اوزره حقنده نفرت پیدا ایدن — محمدثانی طرفندن تسمیم ایدیلمه‌رك ترك حیات ایلدی، (١) اسکندر بك ناپولی قرالی الفونسك وفاتندن صوکره خلقی فردیناند نزدینه عزیمتله اونك طرفندن فرانسه قرالی یدنجی شارل علیهنه استعمال سلاح ایلدی. بومدت ظرفنده سلطان محمد موره‌یی تسخیر ایتدی. اوخطه‌نك فتحندن صوکره اناطولی یه عسکر سوقنی غایت خفی اولهرق تصور ایتدیکی صیره‌ده اسکندر بك کبی بردشمنه — اوغلنی رهن صفتیله کوندرمك اوزره — صلح و آرناودلق ایله اپیر قطعه‌لرینك اندیشه‌سزجه تضرفنی تکلیف ایتمك احتیاطه مخالف و شائنه مغایر اولمایه‌جغنی دوشوندی (٢) . اسکندر بك، پك معقول اولمق اوزره. اوغلنك ادارهٔ حکومته مقتدر اولهمیه‌جق درجه‌ده کنج بولندیغنی بهانه‌ایده‌رك بوشرطی قبول ایتمه‌مکله برابر صلحه موافقت ایلدی (٣) و درحال اعلان کیفیت اولندی (١٤٦١—٨٦٥) (٤) .

بیزانس ایمپراطورلغی سلاله‌سنك ایکی شعبه‌سندن غرب شعبه‌سی موره‌نك فتحیله منطقی اولمش ایدی شمدی طربزون تختنی بیقه‌رق شرق شعبه‌سنی استیصال ایتمك لازم کلیوردی . فقط قره دکیزك ساحل شرقیسنده طربزوندن دها قریب اولهرق اسفندیار اوغللری ممالکنك پای تختی اولان سینوب وجنوبزلرك قره‌دکیزده‌کی مستملکاتنك مرکزی اولان اماصره (آماستری) بولونیوردی. طربزونه بورالردن کیدیلیردی؛ پادشاه، تصوراتی پك کرلی طوتدیغندن تدارکات حربیه‌سی اماصره جنوبزلری

(١) بارله‌تی، ورق ١٧٢. طقوزنجی کتابك نهایتی. [حمزه تسمیم ایدلمش ایسه اسکندر بك طرفندن تسمیم ایدلمش اولمسی لازم کلیر ؛ چونکه اسکندر اونك طرفندن بالدفعات ضرر کورمشیدی. سلطان محمد طرفندن تسمیم ایدلمسنك امکانی ضعیفدر. مترجم]

(٢) سلطان محمدك اسکندر بکه ٦ مایس ١٤٦١ تاریخلی مکتوبی.

(٣) اسکندر بکك ١ حزیران ١٤٦١ تاریخلی جوابی، بارله‌تیده ورق ١٩٢ .

(٤) سلطان محمدك اسکندر بکه ایکنجی مکتوبی، ٢٢ حزیران. ورق ١٩٣. [بومکتوبلر منشأت فریدونده یوقدر ؛ نه درجه‌یه قدر موثوق اولدقلری معلوم اولمادیغی جه اسکندر بکه خرستیان اولدیغی ایچون . یاخود بلکه خرستیانلق اسنادیله. و بر طرفدنده عثمانلیلر علیهنه غیظلرینك سوقیله آوروپا مورخلری اونك طرفدارلغنی التزام ایلدکارندن اسکندر بکك — منافعت موقعیه‌دن استفاده ایله — سرکشلکده دوامنی مبالغه ایلدکلری آکلاشیلیر . مترجم]

اوزرینه‌میدر، سینوب ترکلرینه‌میدر، یوقسه طربزون رومللرینه‌میدر، بورالری بیانه‌مزدی. اوچ حکومت حقنده‌ده احتسات خصمانه‌سی وارایدی. آنجق نهایت براعلان حرب ایله جنویزلر علیهنه اعلان خصومت ایلدی. جنویزلر استانبول فتحندن ری پادشاه ایله صلح حالنده بولنه‌رق بیزانس ایمپراطورلری زمانلرنده اولدیغی کبی غلطه‌یی تصرف ایتملرینه پادشاهك مساعده کوسترمه‌جکنه امید وار اولمش و بوطلبی بر سفیر واسطه‌سیله عرض ایتمش ایدیلر. محمد، غلطه حقنده غدر و حیله صورتنده بر معامله‌یه تشبث ایتمدیکی کبی قوهٔ جبریه ایله‌ده تسخیر ایتمش اولمایوب قسطنطینیه‌نك فتحندن صوکره اهالیسنك غلطه آناختارلرینی کندیلکلرندن تسلیم ایتمش اولدقلرینی وبونلری کوتولك دکل. ایلك باشمق ایچون قبول ایلمش اولدیغنی بیان ایلدی. بو افاده، جنویز جمهورینی اعلان حربه قرار ویردیرمش اولمسی اوزرینه سلطان محمد درحال جنویزلری تأدیب ایچون بر دونانما و بر اردو تجهیز ایله بوغاز ایچی قربنده‌کی غلطه‌یی ویرمك تویله طورسون قره دکیزده‌کی اماصره‌یی‌ده آلمغه تشبث ایلدی. صدراعظم محمود پاشا یوز اللی کمیدن مرکب اولان قوهٔ بحریه‌نك باش قوماندانلغنی آلدی (١). پادشاه آناطولی اردوسنی ازمید - صیانجه یولی اوزرنده‌کی آق یازیدن بر چوق دوه و دیکر یوك حیوانلریله براً سوق ایلدی(٢). شمدی اماصره و برزمانلر سه‌ساموس دینیان آماسترا برکوچك شبه‌جزیره‌اوزرنده کائن وشرق وغرب روزکارلرندن محفوظ ایکی لیمانه‌مالکدر. اوایدینك کوزللکندن دولایی کنج پلین «چشم‌عالم» تسمیه ایدر (٣)، اوندن صوکره‌کی ارباب قلم مهم بر تجارت بلده‌سی اولمق اوزره ثنا ایدرلر (٤). بو منافع، جنویزلرك نظر دقتنی جلب ایلدیکندن صوك زمانلرده قره دکیز تجارتلری ایچون مخزن اتخاذ ایتملرندی. سلطان محمدك ایلك اخطاری اوزرینه جنویز تاجرلری عرض تسلیمیت ایلدیلر[٢]. پادشاه اهالیسنك ثلثنی شهره براقه‌رق — الیاقیشقلی دلی‌قانلیلری خدمهٔ خاصه سلکنه ادخال ایچون آلدقدن صوکره — ایکی ثلثنی اعمار بلده ایچون استانبوله نقل ایتدی.

(١) قالقوندیل. ١، ١٠. ص ١٥٣ .

(٢) کذلك، ص ١٤٥ . نشری ، ورق ٢٠٦ . براتوتیده سعدالدین . صولاق زاده. ورق ٥٣. ادریس. ورق ١٠٠ .

(٣) پلینیوس. مکاتیب. ١، ١٠. ص ٩٩ .

(٤) پافلاغونیالی ایچه‌تا. هیاسینت. ١. ٢٨ . مله‌رده. ١، ٦٠ ص ٧ .

پادشاه یازین استانبولدن محاربه ایچون عزیمت ایلدیکی زمان (۱) — آزیوقاریده دخی یازلمش اولدیغی وجه ایله — مقصد اصلیسنی کیمسه بیلمزدی اردو قاضیلرندن بری وجهله عزیمتی سؤال ایتمسی اوزرینه منفعلانه : « اکر صاقالمك تللرندن بری تصور ایتمه مطلع اولسه یدی اونی درحال قوپارر یاقاردم » جوابنی ویردی(۲). بروسه ده برمدت محمود پاشانك یوزللی کیمسنك اکمال تجهیزاتنه انتظار ایده رك بوصیره ده مقدما اوغللرینك سنت دوکونه دعوت ایتمش اولدیغی (۳) سینوب بکی اسفندیار زاده اسماعیله، دونانما ایچون مأکولات تدارکنی و اقتضا ایتدیکی تقدیرده باقیر معدنلری حاصلاتندن آچمه اعطاسنی یازدی (٤) ایکنجی بر مکتوبله ده اسماعیل بکك، اوغلی حسنی آنقره ده استقبالنه کوندرمسنی بیلدردی (۵). اسماعیل بك — که برادری قزل احمد (٦) پادشاهك اردوسنده بولنیوردی — امره اطاعتله اوغلنی آنقره ده فاتحه تعظیماتنی عرضه ارسال ایلدی. حسن ملتفتانه قبول اولندیسه ده متعاقباً شویله برخبر ایله اعاده اولندی: «بابا که سویله که اللهدکی سینوب شهرینی شدتله آرزوایدیورم، اوکا مقابل فابه حکومتنی ویره جکم. راضی اولمادیغی صورتده قریباً اقامتکاهنده بولنه جغم(۷)». بوصیره ده سینوب بکی اسماعیله عائد اراضینك قسم کلیسی، یعنی قسطمونی قضاسی قارداشی قزل احمده تفویض ومتعاقباً براتی تسییر اولندی(۸). محمد، سینوب اوکنده کورینه رك محمود پاشا، اللهدکی مملکتك یاریسی برادرینه ویرلمش اولمسندن دولایی بروجه ایله مقاومت ممکن اولمادیغی حقنده اسماعیلی تحریراً وشفاهاً اقناعه موفق اولدی(۹). اسفندیار زاده پادشاهك قوتنه بالاختیار عرض مطاوعت ایلدی ؛ محمود پاشا، اسماعیل بکك کندی

(۱) قالقوندیل، ۱، ۹، ۱٤۵ .

(۲) یئه بویله بر مناسبتله اراغون قرالی پیه ر، اکر بر الی دیکرینك سرندن خبردار اولور. ه اونی کسدیره جکنی سویلمشدر. جیووانی ویللانی، ۸، ۱۷۷ .

(۳) دعوتنامه منشأت فریدونده ۲۱۱ وجوابی ۲۱۲ نومروده مندرجدر. [استانبول مطبوعنده ۲٤۳ و ۲٤٤] .

(٤) نشری . ورق ۲۰۸ . مکتوبك تمامی آنجق دفتردار طورسون بك تاریخنده واردر. ص ورق ۷۸ .

(۵) نشری، ورق ۲۰۸ .

(٦) قالقوندیل، قزل احمدی «آماره س» شکلنه قویمشدر.

(۷) دوقاس، ۱، ٤۱. ص ۱۹۳ ؛ قالقوندیل، ۱، ۹، ۱۵٤ .

(۸) محمود پاشانك کندی قلمیله یازدیغی مکتوب عالی تاریخنده محمد ثانی سلطنتنك اون ایکنجی فصلنده محرردر. قالقوندیل (۱، ۱۰) محمود پاشا ایله اسماعیل بکك نطقلرینی یازیور.

(۹) نشری، سعدالدین، صولاق زاده. ادریس.

الی اوچمکه حاضرلاندیغنی کورمسی اوزرینه بوکا میدان ویرمیه‌رك و « بیوك قارداشم » (١) دیه‌رك بیوننه صارلدی (٢) . اسفند یار زاده، سلطان محمدك کندی حقنده هردرلو قواعدحقانیتی اخلال ایلمسندن بحث ایله محمودپاشایه شکایت ایلدیسه‌ده (٣) بونك برفائده‌سی اولهمایوب پادشاهك ناقابل تغییر اولان قرارینه مطاوعته مجبور اولدی اسماعیل بك ، عرض تسلیمیت ایتمسی وسائط مدافعه‌نك فقدانندن منبعث اولمادیغنی اثبات ایچون سینوبك موقعنی واستحکاماتنك حالنی ارائه ایلدی . سینوب قره‌دکیزك ساحل جنوبیسنده کائن وهمان هرطرفدن دکیزایله محاط اولهرق اوزمان استحکاماتی درت یوز طوپله مجهز ایدی، محافظلری ایکی بیك طوپچی ایله اون بیك منتظم عسکردن مرکب ایدی ممالکنك ضیاعندن دولایی یکی شهر، اینه‌کول ایله یارحصار تضمینات اولهرق تعیین ایدلدی. سینوب شوصورتله آتش ایدلمکسزین تسلیم اولدی (٤). لیمانده‌کی سفائن ایچنده طقوز یوز طونولق برکمی بولونیوردی که وندیکلیلرك سفینه‌لرندن وآراغون قرالی آلفونسك بابدردیغی ایکی بیك طونولق مشهور کمیدن صوکره اول وقت معلوم اولانلرك اك بیوکی بو ایدی محمد ، بو غنیمتك استانبوله کوندرلمسنی امر و اوندن صوکره وندیکلیلرله آراغونلیلرك بو قبیل انشاآتنه رقابت ایلدی . ایلك ایکی بیك طونولق کمی آلفونسك ترسانه‌لرندن چیقمش اولدیغی کبی پادشاهده کندی ترسانه‌لرنده اوچ بیك طونولق سفینه انشاسنی امرایلدی، آنجق آلفونسك کمیسی حقنده واقع اولدیغی وجه ایله بو اوچ بیك طونولق سفینه‌ده آچیق دکیزه چیقمقسزین لیمانده غرق اولدی (٥) .

سینوبك‌ده آماصره کی ایکی لیمانی واردر . پك اسکی زمانلردن بری اهمیت تجاریه‌سی جهتله پون قرال وفاتحلرینك مطمح انظاری اولمشدر. بوقرالغك مؤسسی برنجی میتریدات شهره قارشی تعرضاتیله سینوب اهالیسنی بلده‌لرینه استحکام ویرمکه مجبور ایتمشدر. پون حکمدارلغی کندیسیله برابر منقرض اولان بیوك میتریدات سینوبی پای‌تخت اتخاذ ایتدی. لوکولوس سیزیك حکومتنی امحا ایدنجه سینوبی تسخیروشهره

(١) نشری، ورق ٢٠٩ .

(٢) کذلك. دوقاس وقالقوندیله نظراً اسماعیل بکه فلبه‌ده ویرلدی. نشری‌یه‌کوره فلبه‌نك ویرلمسی دها صوکره‌در.

(٣) نشری . سعدالدین ، ادریس .

(٤) قالقوندیل، ١، ٩ ص ١٥٤ .

(٥) قالقوندیل، ١، ٩، ص ١٥٤ .

دخولنده — فراره وقت بولهمیان — سکز بیك سیلیزلی‌یی قتل‌عام ایلدی ، آنجق سکنهٔ شهرك مالارینی وسینوب بلده‌سنك بانیسی اولدیغی روایت ایدیلن آرغونوت اوتولیقوسك هیکل بدیعی اعاده ایتدی . شهری تزیین ایدن اوابد صنعت ایچنده بیلاروس کرمسی وژوپیتر هیکلی بالخاصه جالب نکاه تماشا اولیوردی. بونلراسکندریه‌یه نقل ایدیلهرك ژوپیتر استراپیس نامنده برمعبد محتشم ایچنده معبود انام اتخاذ اولنمشدر. لکن سینوبك دها زیاده اشتهار وافتخارینه لایق برعنوانی دیوژه‌نك وطنی اولمسیدر. مملکتك اوزمانکی تجارتی بوکونکی کبی باشلیجه خلاط ، ایپ واوساحللرده مبذول اولان پلاموط ایله دیکر بالقاردن عبارت ایدی

محمد، سینوبی دوغریدن دوغری‌یه تحت اداره‌سنه آلدی. بولی‌یی (قدیم آدریانوپولیس) اسماعیلك اوغلی حسنه وپافلاغونیه‌نك بقیه‌سنی، مرکزی اولان قسطمونی وغایت زنکین معدنلری ایله برلکده سنوی اللی بیك دوقه ویرکی ایله سنجاق اولمق اوزره اسماعیلك برادری قزل احمده ویرمش ایدی (١) . قسطمونی ترك خزینه‌سی دفترلرنده منابع مهمه‌سیله جالب اهمیت اولدیغی قدر تاریخ ادبیات عثمانیه‌ده دخی شعر ایله اهمیت بولمشدر . مترجم احوال لطفی محبت وطنیه ایله منجذب اولهرق بو شهرده متولد اون ایکی شاعر صایار (٢) . لکن آنجق برقاچی شایان ذکردر.

سلطان محمد سینوبدن ساحلی تعقیب ایتمدی ، اردوسنك نقطهٔ عزیمتی طربزون دکلده ، آق قویونلو خاندانك بیوك حکمداری اوزون حسنه متجاور ممالك ایمش کبی، آماسیه وسیواس طریقیله ارضرومه کیدن یولی طوتدی (٣). طربزون ایمپراطوریله قرابتی بولنان اوزون حسن برسنه مقدم — قاین برادری داوید قومنه‌نك منافعی ایچون — پادشاهه برهیئت سفارت کوندرهرك ایمپراطورك باب همایونه مدیون اولدیغی ایکی بیك دوقه [٣] ویرکینك ترکنی طلب ایلمش ایدی . آنجق بو سفارت پادشاهك عزت نفسنه طوقونهرق افکاری تألیف ایده‌جك یرده تخدیش ایلدی. طربزون اوزرینه وضع اولنان ویرکیی دها امین برصورتده ترك ایتدیره‌بیلمك ایچون اوزون حسن ده پادشاه عصرك بیوك پدری محمد اولك قره یولوغه سنوی ویرمکده اولدیغی بیك خالی ایله غاشیه و صاریقاری ایستدی. ایلچیلر آلتمش سنه‌دن بری ویرلمین بو

(١) کذلك.

(٢) لطیفی، تذکرة الشعراء .

(٣) لوزونغ دالهر (Lusong d'Haller) .

هدیه‌نك مترا کمنی‌ده طلب ایلدیلر. پادشاه بونلره : « هایدی، سز راحتجه کیدیکز، کله‌جك سنه بن کندم کلیر، بورجمی اوده‌رم » جوابنی ویردی (۱). توقادك شرقنه مصادف اوله‌رق سیواسدن ایکی مرحله‌ده وارضروم یولی اوزرنده — که بورالرده منبت صحرالردن مرور ایدر — کائن قویونلو حصار قلعه‌سنی اوزون حسن برزمان مقدم صاحبی حسینك الندن آلمش ایدی. محمد، روم‌ایلی بکلربکی حمزه‌بکی بوموقعك ضبط و تمکن اولمادیغی حالده اوطرفلرك خسارزده ایدلسنه مأمور ایلدی. حمزه بك صحرالری تخریب وارمنی قیز ودلی قانلیلرینی عسکرینك تعدیاتنه تسلیم ایده‌رك بونلرك شکایاتی اوزون حسنك پادشاه علیهنه انفعالنی تزیید ایلدی. لکن سلطان محمد قویونلو حصاری [*] آلوب‌ده ارزنجان اوزرینه یورویجه آق قویونلو حکمداری والده‌سی ساره‌بی وچمشکزك کرد بکی شیخ حسینی — صلح مذاکره‌سی ایچون — قیمتدار هدیه‌لرله پادشاهی قارشیلامغه کوندردی (۲). سلطان محمد بلغار طاغی قربنه وصولنده ایلچیلرله تلاقی واونلری احترامات عظیمه‌ایله قبول ایلدی، اوزون حسنك والده‌سنه « آنا » دیه خطاب ایده‌رك [*] وشیخه بابا عنوانی ویره‌رك اونلرك وساطتی اوزرینه اوزون حسن ایله مصالحه (۳) وبعده بلغار طاغی طریقندن طربزونه توجه ایلدی. بو طاغ مرتفع وچیقلمسی مشکل اولدیغندن پادشاه همان دائما یایان کیدردی. اوزون حسنك والده‌سی ساره : « اوغلم، بر طربزون ایچون کندیکی بوقدر یورمق چوق دکلیدر؟ » دیدی . سلطان محمد ایسه : « والده ، سیف اسلام بنم المده‌در، اکر بو مشقتلره قاتلانمایه‌جق اولورسه‌م غازی عنوانه مستحق اوله‌مام وبوکون یاخود یارین حضور رب العالمینه چیقدیغم زمان دوجار محجوبیت اولورم . » جوابنی ویردی ؛ طاغی کچدی، طربزونه ایندی [*] .

طربزونك (٤) الك اسکی زمانلرده اسمی ، سفره یاخود مربع دیمك اولان

(۱) دوقاس، ص ۱۹۲ .

(۲) بو سفارت بحثی قالقوندیلاسده مندرجدر، ۱، ۹، ص ۱۵۵ . قالقوندیل اوزون حسنك والده‌سنه اوزون بر نطق سویلتدیرر . ادریس ، نشری . سعدالدین، صولاق زاده، عالی، روضة الابراء جملة قویونلو حصار فتحندن بحث ایدرلر.

(۳) سعدالدین، صولاق زاده، نخبه التواریخ.

(٤) الیوم طربزون نامیله یاد اولنان ترابه‌زوس ، اوچ طوغلی بر پاشانك اقامتکاهی ولازستانك باشلیجه شهریدر . کاتب چلبی لازلری طاغستان لزکیلری جنسندن عد ایتمشدر. پاشانك حکومتی شهردن باشقه سورمنه ، اوف، کیره‌سون (کره‌سونت) ، تیره‌بولی (ترپولی) ، ریزه، جاوری، ماجوغه (ماچوقه) ، آره‌پولی. یونیه (اوینوپولیس) . کوشخانه، که‌اورغون، آتنه، اروئی، باطوم، همشین، صوغوجاق، ساش، صخوم قضالرینه شاملدر.

ترابه زوسدرکه — برطاغ یوقوشی‌اوزرنده واقع‌قلعه‌یی الیوم‌احاطه ایتمکده اولان —

شهر بر برون اوزرنده واقعدرکه بونك برطرفی کنیش. دیکر طرفی طار اولدیغی جهتله اهالی‌طاوسه تشبیه ایدرلر. شهرك اطرافی برساعتده دولاشیله‌بیلیر. سورندن ماعدا اورته‌ده‌کی قلعه‌نك ده بر دیواری واردر . اورته‌ده رومللك yonda دیدکاری قله بولنورکه طرپزون ایمپراطورلرینك اقامتکاهی ایدی: اوراده بر جامع ایله مسلمان خانه‌لری واردر. وسط شهرده کائن اولوب اورته حصار دینیلن قلعه‌نك درت قاپیسی، برقاچ کوزل جامعی، ایکی حمامی اولدیغی کبی پاشا سرایی دخی او موقعده‌در.

آشاغی حصار تعبیر اولنان محلك‌ده درت قاپیسی واردر وتیمور قاپیلی ایکی چفته سپر ایله آشاغی حصاردن تفریق اولنمشدر. ترکلرك ایلری کلنلری و بعض ارباب صنایع بوراده اقامت ایدرلر. دیوارلر قیا پارچه‌لریله، اوزرندن آرابه کچه‌جك قدر قالین یاپلمشدر. ذکر اولنان ایکی حصار دخی یاچین قیا اوزرینه آچلمش برخندق‌ایله محاطدر. بوراده اوزاقجه برمحله قوزغون دره وایسه ـ له‌پول ایرماقلری جاری واوزرلرنده کوپریلر مبنیدر.

رومللر ، ارمنیلر اصل شهر دینیلن محال متجاوره‌ده ساکندرلر ؛ (چونکه بقیه‌سی قلعه تسمیه اولنور، وخرستیانلرك اوراده اقامتلری‌ممنوعدر) (*). بومحله‌لرده سکزبیك خانه موجود اوله‌رق بش یوزی ارمنیلره عائددر ؛ ارمنیلرك خانه‌لری سکز محله تشکیل ایدر . بیك بش یوزی رومللره وآلتی بیکی اسلامه عائددر؛ اونلرده یکرمی سکز محلهیه منقسمدر. سلطان احمد وسلطان محمود زمانلرنده [احمد ثالث ومحمود اول اوله‌جقدر] اون سکز بیك خانه بولندیغی مرویدر. ارمنیلرك درت، رومللرك یکرمی درت کلیسالری واردر؛ فقط روم‌کلیسالرندن یالکز یدیسی استعمال اولنمقده‌در. یونلردن بری لازستان روم رئیس روحانیسنك مقریدر.

بیان اولنان محله‌لرده شایان دقت آلتی جامع واردرکه بری سلیم اولك والده‌سنك تربه‌سی قربنده بنا اولنان عمارت جامعیدر. مکتبی، عمارتی، مطبخی، فرونی واردر. عمارتدن کونده ایکی دفعه فقرا و طلبه‌یه اکمك ویریلیر . مسافرین حیواناتی ایچون برده آخور یاپلمشدر. طرپزونك دکانلری، مغازه‌لری، کارکیر بزازستانی، یولجیلر ایچون اون باب خانی دخی بوراده کائندر. قسم شرقیده مربع بر میدان واردرکه کاربانلر اوراده توقف ایدرلر؛ بو میدانك غرب طرفنده میدان جامعی بولنور. اشبو جامع طرپزونك اك کوزل صو منبعی و ۱۷۹۱ سنه‌سنده والی بولنان کرجی حاجی عبدالله پاشا طرفندن انشا اولنمش بر صو فسقیه‌سنی حاویدر. واروشك دکزه ناظر اولان اوجنده ویران حصار دینیلن موقع واردرکه روایته کوره وقتیله فرنکلرك اقامتکاهی اولمق اعتباریله فرنك حصار تسمیه اولنور ایمش . ۱۷۹٤ سنه‌سنه دوغری طرپزون والیسی ارشینجی اوغلی احمد پاشا اوراده رومللرك خانه‌لرینه استیلا وکارکیر بر سرای بنا ایتمشدرکه الیوم خرابدر.

طرپزون لیمانك عمقی آز وپویراز روزکارینه معروض اولدیغندن قیش موسمنده کیلر بارینمق ایچون طرپزونه قریب پلاتانه لیمانه کیدرلر . موخانه اوکی دینیلن باشلیجه اسکله‌سی مولوز اسکله‌دن طالغه‌لرك شدتی قیرمق اوزره قونلش قازیقلرله تفریق اولنمشدر. (فرانتزجه‌یه مترجمك حاشیه‌سیدر) [طرپزون ولایتك تقسیمات اخیره‌سی ایچون قاموس الاعلامه مراجعت.]

(*) بو ممنوعیت اسکی زمانه عائد اولدیغی محتاج اخطار دکلدر. (مترجم)

سورینك شکلندن دولایی بوصورتله تسمیه ایدلمش اولمسی ملحوظدر(١). طربزون، مرکزه تابع اولمق اوزره برسینوب روم مستملکه‌سی حالنده ایکن اقسه‌نوفونك ایران حکمداری طرفندن تعقیب اولنه‌رق عودتنده برابر بولنان اون بیك یونانی‌یه مسافر پرورانه برصورت قبول کوسترمشدر میتریدادك طربزون ایچون نه درلو اعمار ایتدیکی مجهول ایسه‌ده تراژان، آدریان، ژوستینیه‌ن طرفندن امر اولنان تزیینات حالا کتابه‌لردن، مدالیه‌لردن، لیمان وصوبندی آثار باقیه‌سندن استدلال اولنمقده‌در(٢). تراژاندن بری قاپادوقیا پای تختی درجه‌سنه ترفیع اولنمش وغوتلرك قره‌دکیزده‌کی ایلك حیدودلقلرینه هدف اولمشدر . چفته سورینه واون بیك محافظنه رغماً بووحشیلرك بغتةً دست استیلاسنه کچه‌رك یغما واهالیسی قتل عام اولندی. غوتلر، کیلرینی آلدقلری غنائم ایله طولدردیلر (٣). استانبولك اهل صلیب طرفندن ضبطندن صوکره آنژه‌لی ولاسقاریس خاندانلری اپیر وازنیقده بیزانس ایمپراطورلغی انقاضی اوزرنده حکومت ایتدکلری زمان قومنه‌ن خاندانی طربزونده تأسیس تخت ایلدیلر . ایمپراطور عنوان مفخرتی آلان اشبو قدرتمند طربزون حکمدارلری هرطرفدن کندیلرینه نسبتله دها قوتلی قومشولرله محاط قاله‌رق صهریت ایله اونلرك حمایه‌لرینی تأمین ایتمك ایستدیلر. قیزلرینی یالکز بیزانسه کوندرمدیلر، آق قویونلو ، قره قویونلو عائله‌لری شهزادکانی ایچنده‌ده اونلره قوجه آرادیلر، تیمورك احفادینه ولازلرله آبازه‌لرکبی دیکر متجاور وحشیلره (١) دخی تزویج بنات ایلدیلر . آق قویونلو حکمداری اوزون حسنك زوجه‌سی، طربزونك صوك ایمپراطوری داویدك سافی وبرادری ژانك قیزیدرکه اشبو ژان شیخ اردبیلی طرفندن شدتله تضییق اولندیغی ومعیتی خلقی طاغیله‌رق یالکز اللی کشی ایله قالمش بولندیغی حالده قلعه ایچنده مقاومته قدرت یاب اولمشیدی. شیخ ایرانی چکلدی، لکن اماسیه عثمانلی قوماندانی خضر بك — که اورادہ مقیم اولان شهزاده بایزید نامنه سنجاغی اداره ایدردی — طربزونی علی الغفله باصه‌رق تقریباً ایکی بیك اسیر آلوب کوتوردی. اوزمان ژان، برادری داویدی عثمانلی پادشاه جدیدی

(١) تورنفورت، ١، ٣، ٤٧، ص ٧٩ .

(٢) کذلك .

(٣) زوسیم، ١، ١، ص ٣٢، ٣٣؛ ژیبون، ١، ١، ص ٢١٩ .

(٤) قالقوندیل، ١، ٩، ص ١٤٥، بال تمثیلی. قالقوندیل آبازه‌لری قابازیته Caboe zitoei تسمیه ایدر .

محمد ثانی‌یه کوندره‌رك سنوی ایکی بیك دوقه ویرکی تعهدیله اسرایی استرداده موفق اولدی (١) .

داوید ، برادرینك مقامنه قائم اولنجه طربزون تخت متزلزلی اوزرنده بقاسنی او ویرکیی تأدیه‌ده دوام ایله تأمین ایده‌بیلدی ؛ تا اوزمانه قدر که دامادی اوزون حسنك مداخلهٔ مغرورانه‌سی اوزرینه ویرکی بارندن قورتیله‌جق یرده تختنك پیقلدیغنی کوردی. سلطان محمدك اردوایله طربزون پیشکاهنه وصولنده خیلی کون مقدم دونانما ایله کلمش بولنان محمود پاشا برقاچ دفعه تعرض ایتدیسه‌ده بر نتیجه‌یه نائل اوله‌مادی پادشاه ، ایمپراطورك خزینه‌لری وبندکانی ایله برلکده سربستانه چکیلوب کیتمسنی و عکسی حالنده حیاتیله برابر هرشیئی غائب ایده‌جکنی کندیسنه بیلدیردی (٢) . محمود پاشا ، اینوزده دیمتریوسك رفاهیت وراحتله وقت کچیردیکنی مثال کوسترەرك ایمپراطوری بوصورتله عرض تسلیمینه اماله‌ایتمك ایستدیکی حالده داوید بردرلو رضا کوسترمه‌مش ایدی ؛ لکن پادشاهك غایت‌قیصه اولان آخطاری‌اوزرینه همان‌موافقت ایتدی . ایمپراطور ، برکمی‌یه بینه‌رك استانبوله کیتدی ؛ طربزون‌ده کلیبولی سنجاق بکنك قوماندەسی آلتنده بولنان یکی‌چری وعزبلر طرفندن اشغال اولندی ؛ اماسیه بکی خضربك طربزون جوارینی تصرف‌ایلدی(٣). طربزون دلی‌قانلیلرندن برطاقمی سپاهیلر ، سلحدارلر ، یکی‌چریلر آره‌سنه آلنه‌رق برطاقمی‌ده چادرخدمتنه وسلطانك اذواق منفوره‌سنه تخصیص اولندیلر (٤) . طربزون ایمپراطوری قیزینی پادشاهه تزویج ایتمك ایستدی ؛ لکن بوده دیمتریوسك قیزی کبی رد اولندی . داویدك برادر وسلفی ژانك اوغلی — که بیزانس تختنك اصل وارثیدر — تحت اسارتده بولندیرلدی . داویدك سکز اوغلندن اك کوچکی ادرنه‌ده بابالرینك دینی ترك ایله قبول اسلام ایلدی . بیزانس ایمپراطورلغنك صوك ایکی پرنسی اولان پالەئولوغ دیمتریوس‌وقومنه‌ن‌داوید — که ایکیسی‌ده حکومتلرندن نزع‌اولنه‌رق غالبلرینك مرحمتی سایه‌سنده حفظ‌حیات‌ایتمکده‌ایدیلر — ادرنه سرایننده خاك‌پای شاهانه‌یه یوز سورركن

(١) قالقوندیل، ١، ٩، ١٤٧؛ دوقاس، ١، ٤٢، ص ١٧٧ .

(٢) دوقاس، ١ ، ٤٥ ، ص ١٩٤ . دوقاسده پادشاهك اخطار مختصری قالقوندیلده (ص ١٥٦) محمود پاشانك نطق مفصلندن زیاده ترکلرك اصل فکرینه موافقدر.

(٣) قالقوندیل، ص ١٥٦ و ١٥٧ .

(٤) قالقوندیل، ص ١٥٧. [خدمات منفوره سوزی قالقوندیلك غرضی اثریدر. مترجم]

بربریه تلاقی ایتمشلردر . بونلردن پالهئولوغ دیمتریوس اینوزده ، قومنهن داوید سیروزده اقامه ایدلمشلردی . مؤخراً پالهئولوغ کسوهٔ ایمپراطوری خیالاتی اونوتمق ایچون لباس رهبانیته کیردی، قومنهنك وعائلهسنك دوچاراولدیغی جزادن بوصورتله قورتیلهرق یاشادی . قومنهنه کلنجه ، اوزون حسنك زوجهسی بولنان یکننك — سابق ایمپراطورك اوغللرندن برینی ، یاخود عمجهسی آلکسیی کندی یانه دعوتی متضمن — داویده کوندرمش اولدیغی مکتوبك ویردیکی شبهه اوزرینه سلطان محمد هپ قومنهنلری ادرنهده زنجیره اوردردی واوندن صکرهده بو اسکی حکمدار عائلهسنك جملهسنی استانبولده اعدام ایلدی . داوید، قارداشی آلکسی ، سلفی ژانك صبی اوغلی اولان یکنی ، داویدك یدی اوغلی جلاد ساطیری آلتنده ترك حیات ایلدیلر(١). یالکز سکزنجی اوغلی مسلمان اولدیغی ایچون حیاتی محافظه ایتمش (٢) وباباسنك پادشاهه تزویج املنده بولندیغی پرنسس آنا حرم سلطانی یه کیدرك (٣) فقط خرستیانلقده قالمشدر، مؤخراً بوپرنسس، خرستیان دینی محافظه ایتدیکی حالده تسالیا والیسی زاغانوس پاشا ایله ، دها صوکره قبول اسلام ایدرك اورنوس زادهلردن بریله ازدواج ایتمشدر(٤). داویدك سرایندهکی باشلیجه ضابطانك وحکومت مأمورلرینك اوغللری یکیچریلکه ، یاخود سرای خدمهلکنه آلندیلر ، پادشاه ، کنج قیزلری اوغللرینه، یاخود خدمهسنه اهدا ایلدی، برطاقمنی ده اسیر اولمق اوزره حرمه آلمش ومؤخراً بونلردن بعضلرینی تزوج ایتمشدر(٥). طرزون خاندان حکمداریسی اعضاسندن یالکز بری — که قانتا کوزهن عائلهسندن بولنان ایمپراطوریچه ئهلهنیدر — قوت وجسارتله مشاقه تحمل و ماقابهلرك (٦) والدهسی کبی شان ایله ترك حیات ایتمشدر . اعدام اولنان قومنهن عائلهسی اجسادینك کوپکلره ، صیاد قوشلره طعمه

(١) قالقوندیل، ١، ٩، ١٥٧؛ سپاندوژینو، ص ٤٧ .

(٢) سپاندوژینو، ص ٤٧ .

(٣) قالقوندیل ، ص ١٥٧ و ١٦٨ ، بونی ایکی دفعه یازدیغی جهتله سپاندوژینودن زیاده شایان اعتماددر.

(٤) قالقوندیل ، ص ١٦٧ . ترك ـ روم تاریخی صاحبنك ظنی کبی معلم سلطانی ایله ازدواج ایتمش دکلدر.

(٥) قالقوندیل، ١، ٩، ص ١٥٨ .

(٦) ماقابهلر، یدی اسرائیلی قراشلردرکه سوالف ایامده اصنامه عبادت ایتدکلری ایچون والدهلریله برلکده اعدام ایدلمشلردر. هامهرك تشبیهنده بوی تعصب استشمام اولنور. (مترجم)

اولمسی حقنده صدور ایدن ارادهٔ ظالمانه‌یه رغماً یوزینه قالین بر اورتی اورتمك والنه برقازمه آلمرق سیاستکاهه کلمش وبرچوقور حفر ایله محبتلرینه حصر حسیات ایلدیکی اولادینك نعشلری اوزرندن اقشامه قدر کوپکلری وصیاد قوشلری قوغمش وکیجه اون نعش دفن ایلمشدر . بوقادین برمدت صوکره بار اکدار آلتنده ختم حیات ایله مقبرده اولادینی تعقیب ایتدی. غریبه اولدیغی کبی شرقده دخی بیزانس نسل حکمداریسی بوصورتله منطفی اولمرق خجالت‌ایچنده غائب وفان‌ایچنده مغروق اولمش وبیزانس دولتی کرك اوروپاده ، کرك آسیاده — قسطنطینیه فتحندن بری « حاکم البرین والبحرین » عنوانی اختصاص ایتمش اولان — سلطان محمدك دائرهٔ حکومتنه کیرمشدر .

پادشاه طربزون سفرندن عودت ایدر ایتمز افلاق وویوده‌سی ولاد طرفندن میدان حربه دعوت اولنمشدر. بو وویوده، محمد ثانیدن دها ماهر ودها غدار برظالم ایدی (١) . مجارستان ، افلاق ، ترکیه وقایعنامه‌لری — طبیعت مخوفه‌سنی اولدقجه کوسترن — اوچ مختلف نام ایله یاد ایدرلر. ولاد، مجارلر طرفندن عمومیتله دراکول (شیطان)، اولاخلر طرفندن چپه‌لوچ (جلاد)، ترکلر طرفندن قازیقلی وویوده (٢) تسمیه اولنمشدر. وحشت دوز خیسی حقنده بر فکر حصولنه کفایت ایتمك اوزره شو برقاچ وقعه‌یی نقل‌ایده‌جکز: الك سودیکی تماشا، قازیق‌اشکنجه‌سی‌ایدی؛ خصوصیله قازیقلره اورلمش واشکنجه ایچنده جان ویرمکده بولنمش ترکلرك تشکیل ایتمکده اولدیغی قالین بر دائره‌نك اورتسنده سراینك خلقیله برلکده طعام ایلمکدن پك محظوظ اولوردی (٣) . النه ترك اسیرلری کچنجه آیاقلرنده‌کی دیرنك یوزلمسنی و میدانه چیقان قرمزی اتلرك طوزایله اوغوشدیرلمسنی و اوندن صوکره تزیید الام وعذاب ایچون کچیلره یالاتدیرلمسنی امر ایدردی (٤) . کندیسنه کوندریلن عثمانلی ایلچیلری باشلری آچیق اولمرق ایفای رسم آشنائی ایتمکدن استنکاف ایتلریله بابا-

(١) وویوده‌نك ارتکاب ایلدیکی شنایع ایله فاتحك افعالی آره‌سنده اصلا مناسبت اولمادیغندن بو قیاسی قطعیاً رد ایدرز. (مترجم)

(٢) برنجی جلدك ٢١٣ صحیفه‌سنده‌کی ٤ نومرولو حاشیه‌ده بوعنوانك باشقه‌سنه عطفی اثر سهودر. (مترجم)

(٣) بونفینیوس ، عشره ٣، ١، ١٠، ص ٥٣٢ ؛ انکمل ، افلاق تاریخی ص ١٧٨ ومقدمه‌سنده، ١، ٢٢ .

(٤) بونفینیوس، ص ٣٥٢ ؛ انکمل، ص ١٧٨ و مقدمه‌سنده ٢٢ .

لرینك عاداتنه توفیقاً و دها قوتلی بر صورتده باشلرنده طورمق ایچون صاریقلرینی اوچر چیوی ایله باشلرینه چاقدیرمشدر. برکون مملکتك بتون دیلنجیلرینی بربیوك ضیافته چاغیره‌رق ایچه طویوردقدن صوکره سفره ماصه‌سنه آتش ویردیروب هپسنی یاقشدر . بر دفعه بر طاقم زواللی قادینلرك ممه‌لرینی کسدیره‌رك اونلرك برینه چوجقلرینك باشلرینی یاپشدیرتمشدر، چوجقلری والده‌لرینك آتشده قیزاردلمش اتلرینی یمکه اجبار ایلمشدر. انسانلری سبزه‌کبی دوغرامق وچوملك ایچنده پیشیروب قایناتمق ایچون اصول مخصوصه ایجاد ایلمشدر. برکون اشك اوزرنده تصادف ایتدیکی برپاپاسی اشکله برابر قازیقلاتمشدر. باشقه‌سنك مالنه ال دوقوندیرلمامسنی وعظ ایتمش اولان بر راهب، سفره‌ده دراکولك کندیسنه آیبردیغی براکمك پارچه‌سنی آلمش اولمسندن دولایی همان اوراده قازیغه اورلمشدر . محبوبه‌لرندن بری کندیسنی سهواً حامل ظن ایتمسی اوزرینه جاناوار بالذات قادینك قارنی یارمشدر. الك بیوك شنلکلری، برچوق آدملری بردن اشکنجه‌یه قویمق ایدی . لسان اوکرنمك ایچون افلاقه کوندرلمش اولان درت یوز مجارستان و ترانسیلوانیا دلی قانلیلرینك جمله‌سنی بردن آتشده یاقشدر . آلتی یوز بوهمیا تاجرینی پازار محلنده قازیغه اوردیرمشدر. اصیلزادکاندن کندیسنجه شبهه‌لی کورینن بش یوز کشی — بولندقلری قضاده‌کی اهالینك دوغری بردفترینی ویرمه‌مش اولدقلری بهانه‌سیله — ینه اوجزایه اوغرامشلردر (١) . فقط بونلرك جمله‌سی عثمانلیلرك علیهنده‌کی محاربه‌سنده بلغاریه اهالیسی حقنده اجرا ایتمش اولدیغی قتل عامه نسبتله لاشی حکمنده‌در .

بوخونریز ، افلاق حکومتنه سلطان محمدك معاونتیله نائل اولدیغی ارکك، قادین، چوجق یکرمی بیکدن زیاده انسانك آز وقت ایچنده اتلافی صورتیله قوتنی تأیید ایلش ایدی (٢). پادشاه ، اونك مظالمی ایچون دکل ، ماتیاس ـ قوروینوسه ایلچیلر کوندردیکی وخزینه‌یه‌سنوی اون بیك‌دوقه ویرکی‌نی تأدیه‌یه حاضراولدیغنی بیان‌ایده‌رك فقط بوندن باشقه طلب اولنان بش یوز دلی‌قانلی‌نی کوندرمکدن وبالذات باب همایونه کلمکدن امتناع ایلمش اولدیغی ایچون‌حکومتنی بیقمق ایستیوردی(٣)، ولادك دردست

(١) عثمانلی ایلچیلرینی قازیقلره اوردیرمقدن باشلایه‌رق بورایه قدر ذکر اولنان اون وحشیلکك مأخذی انمك افلاق تاریخی مقدمه‌سی و تاریخی و خصوصا مقدمه‌ده و تاریخده مندرج اسکی ساقسون یازیلریدر. مقدمه، ٢٢، ص ٧٦، ٧٧، ٧٨، ٧٩؛ تاریخ، ١٧٨ .

(٢) قالقوندیلاس، ١، ٩، ص ١٥٣ (١٤٦١—٨٦٦) .

(٣) قالقوندیلاس و دوقاس ، ١، ٤٥، ١٩٤ .

ایتمسنه مساعد بولنمش اولدیغی افلاقی‌ده اونك برادری رادوله ویرمك آرزوسنده ایدی (١) . اشبو رادول قرداشنك حکومتنی آله‌بیلمك ایچون محمد ثانینك آرزوی منفورینه تسلیمیت کوسترمك شناعتنده بولنمشدر (٢). پادشاه بونی الك زیاده شونك ایچون سوردیکه دلی‌قانلی اولا النده‌کی قلیج ایله مدافعهٔ نفس ایتمش ایدی ؛ فقط حرص‌اقبال مؤخراً محمد ثانینك آچیقدن آچیغه محبوبی اولمسنه قرار ویردیر- مشدر(٣و٤). ولادی تحت‌اطاعته آلمق‌ایچون پادشاه، اولا — مراد ثانینك شرابداری اولوب‌مؤخراً دونانما قپودانی وموره‌والیسی واخیراً ودین‌والیسی‌اولان — چاقیرجی‌حمزه پاشایی — ومقدما قاتابولینوس وشمدی یونس بك دینیلن رومدن دونمه کاتبیله‌برابر — اعزام ایلدی (٥). بوایکی آدم وویوده‌یی برمکالمه‌یه دعوت ایتدیلر. مقصدلری خدعه ایله کندیلرینی اللرینه کچیرمك ایدی ، ولاد ایسه نیتلرینی کشف ومعیتلریله برلکده دردست ایدمك ایاقلرینی واللرینی کسدکدن صوکره هپسنی قازیغه اوردی ؛ فقط پاشایه برموقع شرف ویردی : یعنی دیکرلرندن دها یوکسك بر قازیغه اوردیردی . دراکول ، بوامتیازی مقدما کندی معیتندن بری‌حقنده‌ده ابذال ایتمش‌ایدی : بریاز کونی، قازیغه اورلمش‌برچوق انسانلرك ایچندن‌ایکیسی‌برابرکچرکن معیتنده‌بولندیردینی شخص بواموانتدن انتشار ایدن قوقویه نصل تحمل ایتدیکنی صورمشیدی ؛ وویوده اونی‌درحال — قوقودن‌مضطرب‌اولماسین‌دیه — دها یوکسك‌برقازیغه اوردیرمشدر(٦).

قازیقلی وویوده پادشاهك تشبثه حدتلنه‌رك حمزه پاشا ایله یونس بکك اعدامندن صوکره بلغاریه‌یه استیلا صورتیله مخاصمه‌یه باشلادی . مملکتی خراب‌ایتدکدن، یولی اوزرنده‌کی قصبه وقریه‌لری یاقدقدن صوکره — آرقه‌سنده یکرمی بش بیك اسیر

(١) قالقوندیلاس ودوقاس .

(٢) *Cum enim amore ardens puerum vocaret ad coitum.* قالقوندیل ، ص ١٥٨ .

(٣) *Non multò post rediit in Januas regis ejusque concubinus factus est.* قالقوندیل، کذلك .

(٤) هامه‌ر ، بو ایکی فقره‌نك مأخذینی ارائه ایچون قالقوندیلاسك روجه‌دن لاتینجه‌یه مترجم تاریخنك فقره‌لرینی عیناً نقل ایدیور ؛ فقط قالقوندیلاسك بو روایتی اصلا شایان اعتماد اوله‌ماز . او عصرك یونانی مورخلری قسطنطینیه‌یی فتح ایتمش اولان سلطان محمدك علیهنده ایدیلر. (مترجم)

(٥) نشری، ادریس، عالی .

(٦) انکلك تاریخی مقدمه‌سنده ساقسون اسکی یازیسی، ص ١٧٨ .

بولندینی حالده (١) — طونه‌دن مرور ایله افلاقه عودت ایلدی . صدراعظم محمود پاشا، ایلچینك مهمات فجیعنی وبلغاریه‌نك تخریبنی عرض ایتمکله کلدیکی زمان محمد ثانی، ایلك اثر حدتله محمود پاشایه اورمش ایدی قالقوندیلك مطالعه‌سنه‌کوره « پادشاهلرك قابیسنده — حضیض مذلتدن اوج اقباله چیقاردقلری قوللری ایچون — دایاق‌یمك موجب خجلت دکلدر . » (٢) ، سلطان محمد درحال — قسطنطنیه فتحنده‌کی مقداره معادل اوله‌رق ایکی یوز اللی بیك تخمین اولنان (٣) — اردوسنی طوپلامق ایچون بتون ولایتلره تاتارلر چیقاردی . صدر اعظم ایکی یوز بیك کشی ایله طونه اوزرینه‌ایلریله‌دی. پادشاه، وقوع بولان تحقیرك اخذ انتقامنده بالذات بولنمق‌ایستیه‌رك یکرمی بش قدرغه ویوز اللی دیکر سفینه‌ایله قره‌دکیزی کچوب ودینه قدر طونه‌دن یوقاری چیقدی. اوزمان وسعت تجارتیله پك مشهور اولان ابرائیل (پرائیلابوس) ایله عساکر عثمانیه‌نك رهکذارنده بولنان شهرلر رماد حالنه کلدی . دراکول ، افلاق قضالری نسوان واطفالندن برطاقمنی پراشووایه (قرونشتاد)، برطاقمنی مملکتی ستراپدن درین اورمانلره کوندردی اردوسنی ایکی فرقه‌یه بولدی(٤)؛ برنجیسنی — عثمانلیلرله اتفاق ایده‌رك برمدت کیلیایی محاصره ایتمش وعدم موفقیتی اوزرینه افلاق اوزرینه آتیلوب رهکذارینی‌خون‌وآتشه غرق‌ایلمش اولان— مولداویه‌پرنسی‌اوزرینه سوق ایلدی ؛ یدی ، ویاخود اون بیك کشی قدر اولان ایکنجی فرقه ایله‌ده (٥) اردوی عثمانی‌یه قارشی یوریدی . دراکول ، تبدیل قیافتله بالذات پادشاهك عسکری آره‌سنه کیره‌رك دقتله استکشاف ایلدکدن صوکره برکیجه باصقینی‌تصورنده بولندی. ترکلرك کیجه وقتی هرنه اولورسه اولسون یرلرندن قیملدانمامق عادتنده بولنمارى کندیسنی امیدوار ایدیوردی دراکولك سواریلری فنارلر ، فانوسلر تدارك ایتمش اولدقلری حالده عثمانلی اردوسنك اوزرینه دوشدیلر، ترکلر برهیجانه طوتیله‌رق

(١) قالقوندیل، ٩، ١٥٩ وانکمل، اثر مبحوث عنه، س ٧٩ .

(٢) قالقوندیل، ١، ٩، ١٥٩ .

(٣) کذلك، س ١٦٠ ؛ دوقاس، ٤٥ ، س ١٩٤ ، عثمانلی اردوسنی آنجق یوز اللی بیك اوله‌رق ذکر ایدر. عثمانلی مورخلری دراکولك اردوسنی یوز بیکه چیقاررلر.

(٤) عالی. محمد ثانی سلطنتندن اون بشنجی باب وقالقوندیل.

(٥) *Bladus habebat equites pauciores quam decem mille. Sunt tamen qui tradunt eum non plures quam septem mille equites duc-tasse.* قالقوندیل، (ایکنجی فرقه‌نك مقداری یدی بیك اولدیغنی بیان ایدیور) .

هیچ برحرکته مقتدر اولهمیورلردی. ولادك مقصدی دوغریدن‌دوغری‌یه‌پادشاهك چادرینه کیتمك ایدی ؛ لکن یاکیله‌رق صدر اعظم ایله اسحاق پاشانك چادرلرینه تعرض ایله انسانلردن زیاده آتلری ، دوه‌لری اولدردی . بوصیره‌ده ایسه عثمانلی سواریسی آتلانمش ایدیلر. افلاقلیلر خیمهٔ سلطانی‌یه واصل اولدقلری‌زمان‌یکی‌چریلرك مدافعه‌یه حاضر اولدقلرینی کوردیلر (۱) . بغتةً واقع اولان ایلك هجومك ویردیکی انتظامسزلغه رغماً عثمانلی اردوسی صف حرب قورمغه موفق اولمش ایدی . صاغ جناحده ، اسکی موره بکی وطورخانك اوغلی عمر بك ؛ اورنوس اوغلی احمد بك ؛ میخال اوغلی علی بك ایله مالقوچ اوغلی بالی بك بولونیوردی . صول جناحده ، آرناودلق بکی نصوح بك ، اسود بك ، میخال بکك دیکر اوغلی اسکندر بك وار ایدی [٤] . هرایکی طرفجه ضایعات کلیه‌یی موجب اولمقسزین صباحه قدربتون کیجه قره‌غول محاربه‌لری دوام ایلدی . طلوع شمسده ولاد رجعت‌ایتدی ؛ آقینجی قوماندانلغی عائله‌سنده ارثی اولان علی بك آقینجیلرله دشمنی تعقیب و بیك اسیر ایله عودت ایلدی (۲) . محمد ، بونلری اوراجقده اعدام ایتدردی . اولکی کیجه محاربه‌سنده عثمانلیلرك الته دوشمش اولان برافلاقلی صدر اعظم‌محمود پاشانك چادرینه کوتورلدی [٥] . اسیر، ایراد اولنان ایلك سؤالاره جواب کافی ویردی؛ لکن ولادك نه‌طرفدن کلمش، نه‌طرفه چکلمش اولدیغی صوریلنجه بونلری پك ایی بیلیرسه‌ده هیچ بروقت‌سویله‌مجکی جوابنی ویردی؛ چونکه درا کولك‌وحشتندن‌زیاده قورقیوردی. اولوم ایله تهدید اولندی ؛ برشی سویله‌مکده اصرار ایتدی . محمود پاشا درحال تهدیدنی ایقاع ایلدی ؛ لکن اسیرك اعدامی قرارینی سویلدیکی صیره‌ده بو عادی نفر ایچون اظهار حیرتدن کندیسنی منع ایده‌میه‌رك : « اکر بوآدم براردونك باشنده بولنسه‌یدی مطلقا بربیوك شان قازانیردی (۳) » دیدی . ولاد صانکه برقوهٔ سحریه ایله اورته‌دن غائب اولدیغندن محمد ، درا کولك پای تختی اوزرینه یورویه‌رك افلاق ایچنده ایلریله‌دی؛ فقط پای‌تختی محاصره ایتمکسزین کچدی. بوشهردن برازمسافه‌ده ، برنهرك اروا ایلدیکی اووه‌نك مدخلنده قازیقلردن بر اورمان تشکل ایتمش اولدیغنی کورنجه کندیسنی اظهار نفرتدن منع ایده‌مدی ؛ یاریم فرسخ طولنده بر مسافه

(۱) قالقوندیل، ۹، ص ۱٦۲ .
(۲) عالی آقینجیلره اون بیك اسیر آلدیریور؛ فقط اعداملرندن بحث ایتمیور.
(۳) قالقوندیل، ۹، ص ۱٦۲ .

ایچنده (۱) — برطاقمی قازیغه اورلمش، برطاقمی چارمیخه کهرلمش — یکرمی بیك ترك وبلغار بولونیوردی . بونلرك اورتهسنده ودیکر قازیقلردن دها اوزون برقازیق اوزرنده — ایپك وارغوانی الك کوزل البسهسنی لابس اولهرق — حمزهپاشانك(۲) جسدی حالا تفریق ایدیلهبیلیوردی . والدهلرك یانندہ چوجقلرکوریلیوردیکهقوشلر باغرساقلرینك اوزرینه یووه قورمشلردی (۳) . بوتماشای دهشت نمونی کورنجه وحشی (٤) پادشاه: «بوقدر بیوك ایشلر یاپمش، تبعهسنی وقوتنی بوقدرابی برصورتده استعمال ایتمش اولان برآدمی مملکتنـدن چیقارمق محالدر . » دیدی ؛ لکن افکار خفیهسنی بوصورتله اظهار ایتمش اولمسندندولابی دوچار خوفاولمش اولمق کرکدرکه متعاقباً «بوقدر جنایتلر ایقاع ایدن برآدم شایان حرمت دکلدر (٥ و ٦)» سوزلرینی علاوه ایلدی . ولاد ، احوال اراضیيه معلوماتی سایهسنده — گاه بر طرفده ، گاه باشقه طرفده کورینهرك — محمدك اردوسنی طریق حرکتنده متمادیاً اتعاب ایلدی . لکن نهایت عثمانلیلره قارشی مدافعه ایچون مملکتنده آنجق بیك کشی براقه - بیلهرك مولداویه طرفنه چکلمکه مجبور اولدی . بو برآوج سواری طورخان اوغلی عمربکه قارشیفرط شجاعتایله محاربه ایتدیلرسهده نهایت غلبهعدد جهتندهکورینهرك عمربك — عسکرك مزراقلرینهصاپلانمش — ایکیبیك افلاقباشی تحفهسیله اردوکاهه عودت ایلدی . پادشـاه خدمتنه مکافاةً عمر بکه تسـالیه بکلکنی ویردی . عثمانلی سواریلری، قارشیلرنده دوکوشهجك اردوبولمدقلرندن برچوقفرقهلره انقسام وبتون افلاقه انتشار ایدهرك ایکی یوز بیکه قریب آت ویوك حیواناتی کتیریلر .. درا کول، مولداویه حدودی اوزرندهکی موقعنی ترکه مجبور اولهرق مجارستانه چکلمش ایدی؛ کندیسی مانیاس قورویتوسدن استمداد ایتمش وبوامیدایله اورایه کیتمش اولدیغیحالده

(۱) اون درت ستاد طولنده وید ستادی عرضنده . قالقوندیل.

(۲) دوقاس، ٤٥، ص ۱۹۰ .

(۳) *Volucres nidos fecerant in inferioribus eorum.* (متندهکی افادهنك مأخذیدر) دوقاس.

(٤) روم مورخلرینك مقتضای غرض اولان سوزلریدر. (مترجم)

(٥) *Virum qui tanta patraverit non multi faciendum esse.* (متندهکی افادهنك اصلیدر) .

(٦) روم مورخنك پادشاهه سویلتدردیکی بو سوزلرك برنجی پارچهسی صرف اثر خیال اولدیغندہ شبهه اولمادیغی کبی قازیقلی وویوده اردوسنه اسناد ایتدیکی شجاعت دخی خیالی اولهجقدر. بوسفر حقنده بزم مورخلرك افادهلری ذیلده تلخیص اولنهجقدر. (مترجم)

مانیاس وویوده‌بی اوفنده ، یاخود بلغارده محبسه القا ایتدیردی . سلطان محمد ، ایکی قارداش فرقه‌سی محاربه‌سی دیمك اولان بوسفردن یوریله‌رق التفات کرده‌سی رادولی افلاق وویوده‌لغی مقامنه اقعاد ایتمك امریله اقینجی قوماندانی علی‌بکی‌براقوب کندیسی استانبوله توجه ایتدی (۱) . رادول سنوی اون بیك دوقه‌ویرکی ویره‌رك اون سنه حکومت سوردی (۲) . لکن بوپرنسك قضاءً وفاتی اوزرینه ولادمحبسدن قاچه‌رق ، یاخود براغیله‌رق افلاق اوزرنده برنجم خونین کبی تکرار کورندی . ایکی سنه صوکره برکوله انسانیتك شین وبلاسی اولان بوجاناواردن یریوزینی مؤبداً قورتاردی (۳) . ترکلر بونك باشنی علامت ظفر اولمق اوزره بتون بلده‌لرده دو - لاشدیردیلر . واقعا محمد اوّل ، الی سنه مقدم افلاقی ویرکی آلتنه آلمش وبونك تأدیه‌سنی تأمین‌ایچون‌یرکوکی [٦] قلعه‌سنی انشا ایتمش‌ایسه‌ده عثمانلی پادشاهلری آنجق ولادك وفاتندن بری کندیلرینی افلاقك صاحبی عد ایدرلر ،

سلطان محمد ثانی افلاق سفرندن عودتنده ، ۸٦٦ - ۱٤٦۲ موسم صیفنك نهایتنه دوغری (له‌سبوس)ك فتحنه عزیمت ایتدی وقیشك حلولندن اول جزیره‌نی ممالك عثمانیه‌یه الحاق ایلدی . له‌سبوس (که مرکز اداره‌سی اولان میتیله‌ن شهرینك اسمندن دولایی ترکلر مدللو« مدللی » تسمیه ایدرلر) ایمپراطور برنجی ژان پاله‌ئولوغ طرفندن — جزائر بحرسفیدی قاتالان دکز حیدودلرندن تطهیر ایچون ایمپراطورلغه واقع اولان خدمتنه مکافاةً — غاته‌لوزیو نامنده‌کی زنکین جنویز عائله‌سنه ویرلمش ایدی. بوعائله — طبیعت موقعیه‌لری اقتضاسنجه مدللی‌یه مربوط کورینن — اینوز بلده‌سیله ایمروز ، طاشوز ، لمنی ، سمادیرك جزیره‌لرینی حس ایتدیرمکسزین دست تصرفه آلدی . مدللی آطه‌سی ترکلرك آطه‌لر دکیزنده جولانندن بالدفعات متأثر اولمشیدی : اورخان زمانننده(٤) ایونی ساحلی بکی اومور بك طرفندن تخریب ایدلدی ؛ مراد اوّل زمانننده یکیچری ضابطی یونس بك شمدی مولیووه (مولوه)

(۱) قالقوندیل، ۹، نهایته دوغری، نشری، ورق ۲۱۳. صولاق زاده، ورق ۵۵ . براتوتیده سعدالدین، ص ۲۲۲-۲۱۵، طقوزنجی باب. ادریس، ورق ۱۰٦-۱۱۰ . عاشق پاشا زاده‌یه نظراً (واتیقان کتبخانه‌سی الیازیسی) ولادك اوغلی باباسنك یرینه کچمشدر.

(۲) دوقاس، ٤۵، ص ۱۹٤. دهل شیورویه نظراً (ص۱۷۷) اون ایکی بیك دوقه .

(۳) انکل، افلاق تاریخی، ص ۱۷۹ .

(٤) پاخیاره‌س، ٤، ۱۹، ص ۲۳۷؛ ۵، ۲٦، ص ۳۱۲ .

دینیلن مولیبوس(۱) قصبه‌سنی محاصره ایتمش ایسه‌ده برنتیجه‌یه دسترس اوله‌مادی، مراد ثانی زمانینده ، عثمانلی دولتنك برنجی آمیرالی بالطه اوغلی — که بوغاز ایچنك برکوبی، نامنی اخلافه نقل ایتمشدر — قالونا (قالونیه) شهر مستحکمنی (قدیم پیرها) ضبط ایلدکدن صوکره مدللی جزیره‌سنی تخریب ایلدی (۲) . حمزه پاشا ایله یونس‌پاشانك تشبثاتندن یوقاریده بحث ایتمشیدك . وقایعی تحریر ایله مشغول اولدیغمز زماندن بدی سنه مقدم ، نیقولاغاته‌لوزیو جزیره‌نك حکمدار لغنی — جنویز باتیستانك معاونتیله — بیوك قارداشی دومینیك غاته‌لوزیودن اغتصاب واوتی اخناق ایتمشیدی . محمد ، یکی جزیره دوقه‌سنك برجناتله مالك تخت اولمسنه اصلا اهمیت ویرمیه‌رك یکی دوقه‌نك ایزلادی بوغازنده عرض ایتمکه کلدیکی‌ویرکی‌ایله تعظیماتی قبول‌ایلدی، لکن نیقولانك آراغون دکیز حیدودلریله اتفاق واونلرك جولاشدن حاصل اولان مهالك ومنافعه اشتراك ایتمسی حدتی جلب ایتمش اولدیغندن اوزمان دومینیکك اعدامندن دولایی اخذثار ایتمکی دوشوندی (۳) . مع‌هذا ، قارداشنی اولدیرن‌جنویزه قارشی محمدثانینك میدانه قویدیغی شو سبب — جزیره‌یه تعرضنه صورت حقانیت ویرمك اوزره — دوشونمش عادی بر بهانه‌دن عبارت ایدی . آلتمش قدرغه ویدی کمی (٤) — که بونلره برچوق طوپ وهاوانلر ایله ایکی‌بیك‌طاش‌کوللە تحمیل اولنمش‌ایدی — صدر اعظم محمود پاشانك امری آلتنده مدللی‌یه عزیمت ایتدیلر . محمد ، برقاچ بیك یکی چری‌یی بالذات ، ایدا سلسلهٔ جبالنك جنوبنده واقع آسوس صحرای لطیفنه سوق ایتدی (٥) پادشاه، آسوسدن ادره‌میتی، یعنی ادرمید (آدرامیتوم) وکمر (قوریفاس) طریقیله ایازمه‌یه کیده‌رك اورادن مدللی جزیره‌سنه کچدی ومقابلنده اراضیٔ معموره ویره‌جکنی وعد ایله امارت وپای تختنی تسلیم ایتمسنی دوقه‌یه اخطار ایلدی . نیقولا شهری حال مدافعه‌یه وضع ایده‌رك وبرچوق طوپلری‌اولمسنه ، بلده‌نك استحکاماتنه، صورت مکمله‌ده تجهیز ایدلمش‌بش بیك‌عسکرینه، ارکك، قادین، چوجق یکرمی بیکه بالغ اولان نفوسه مغروراً ترك ایلچیسنه : « کندیسی حیاتده قالدیغی مدتجه جزیره

(۱) قالقوندیل، ۱۰، ابتدای کتابده .
(۲) قالقوندیل.
(۳) کذلك، ۱۰، ص ۱٦٦ .
(٤) دوقاس، ص ۱۹٥ . قالقوندیله کوره یکرمی بش قدرغه ویوزدن زیاده کمی.
(٥) قالقوندیلده ئه‌سیپه‌دون Essipedon .

وپای‌تختی خیانت ایله تسلیم ایده‌میه‌جکی » جوابنی ویردی (١) . بوجواب اوزرینه پادشاه محاصره‌نك اداره‌سنی وزیراعظم محمود پاشایه تفویض ایده‌رك اناطولی‌یه عودت ایلدی . محمود پاشا یکرمی یدی کون شهری طوپه طوتدی . نیقولا ، عسکرینك مدافعهٔ شجیعانه‌سنه رغماً، شهرك مه‌لانودیون دینیلن قسمیله قه‌لردن برچوغنك آرتق رماد حالنه کلدیکنی (٢) ومحافظلرله قورسانلرك مهاجمهٔ خروجلرنده دائما ضایعات ایله پوسکوردلدکلرینی کوره‌رك محمد طرفندن تکلیف اولنان شروط ایله تسلیم اوله‌جغنی صدر اعظمه بیلدیردی . محمود پاشا درحال پادشاهه برپوسته تاتاری کوندردی ، محمد ثانی همان مدللی‌یه عودت ودوقه طرفندن عرض اولنان عهدنامه‌یی قبول ایلدی(٣). نیقولا ، اغلایه‌رق پادشاهك آیاقلرینه قاپانوب ایلك اخطار اوزرینه تسلیم اولمامش اولمسندن دولایی عفوینی استرحام ایلدی . پادشاه ، احتیاطسزلقله ، خفتله حرکت ایتمش اولدیغی ایچون دوقه‌یی توبیخ ایتدی ؛ بونکله برابر هرنه‌قدر اطاعتده تأخر ایتمش ایسه‌ده حیات واموالنك تحت تأمینده بولندیغنی تسلیت کارانه بیان ایلدی ؛ لکن عثمانلی عسکرینی جزیره‌نك باشلیجه شهرلرینه‌دوقه‌نك بالذات اقامه‌ایتمسنی ایستدی. محمد ثانی مدللی شهرینه ایکی یوز یکی‌چری محافظ براقدی ، بلده‌ده بولنان اوچ یوز قورسانی — محمود پاشانك وکندیسنك وعدلری عسکرك حیات واموالنك تأمینیله تماماً ایفا ایدلمش اولدیغنی بیان ایده‌رك — ایکی‌یه بولدیرمك صورتیله اعدام ایتدیردی(٤). غدار — الك مدهش اولدیغنی اوکرنمش اولمسندن بری — بودرلو اشکنجه‌یی سوردی(٥). مدللی سکنه‌سنی اوچ صنفه تقسیم ایتدی : فقرادن عبارت اولان برنجی صنف شهرده قاله‌جق ایدی ؛ اورته صنف اسیر اوله‌رق یکی‌چریلره ویرلدی ، زنکینلری حاوی اولان اوچنجی صنف استانبوله کوندرلدی . اصیل عائله‌لردن کندیسی ایچون سکز یوز قیز ودلی قانلی انتخاب ایلدی . صوك طربزون ایمپراطورینك عمجه‌سی قومنه‌ن الکسیاسك طول‌زوجه‌سی — که اوزمانك الك کوزل قادینی ایدی — حرم‌سلطانی‌یه التحق شرفنه لایق کوریله‌رك اوغلنه‌ده معاملهٔ تلطیفیه کوسترلدی . ایمپراطور داویدك

(١) دوقاس، ص ١٩٥ .
(٢) دوقاس.
(٣) قالقوندیلاس، ورق ١٦٦ .
(٤) قالقوندیل . دوقاسك — موستوکزیدی طرفندن ایتالیانجه محرر و سن ـ مارق کتبخانه‌سنده موجود — ایتالیانجه ترجمه‌شنه‌ده مراجعت، منتخبات، جلد ٥، ١٩، ص ٥١ .
(٥) قالقوندیل، ١، ١٦٧ .

طول قیزی آنا ما کدونیا بکنه تزویج اولندی (۱) . مدللی دوقه‌سیله اونك یکنی ودومینیکك قتلنده شریك تهمتی‌اولان اسکی‌اینوس حاکمی لوچیو سربست براقلدی. سلطان محمد ، قارداش اولدرمك ومسلحاً عصیان ایتمك جنایتلرینی عفو ایده‌بیلمش ایدی ؛ فقط نظرنده خطای عظیم اولان باشقه برمسئله بوایکی جنوبزك اطاعتی فائده‌سز براقدی . بر ایچ اوغلانی سرایدن قاچه‌رق مدللی‌یه التجا ایتمش ومدللی دوقه‌سی‌اونی خرستیان پاپه‌رق کندیسنه ندیم‌اتخاذ ایتش‌ایدی(۲) . سرایده‌اونوملمش اولان بودلی‌قانلی مدللی تسلیمندن صوکره سلطان محمدك انتخاب ایلدیکی دیکر ایچ اوغلانلره قاریشه‌رق یینه سرایه کلدی ، فقط اسکی ارقداشلری طرفندن بیلندی . پادشاه بوندن خبر آلدی ؛ حال‌بوکه هرشیئی عفو ایده‌بیلیر ، فقط خدمه‌سنه رقابتی اصلا معفو کوره‌مزدی . درحال مدللی دوقه‌سنی ویکنی حبس ایتدیردی . بونلر مسلمان‌اوله‌رق وصورت علنیه‌ده سنت ایدیلوب قافتان‌کیه‌رك محبسدن‌چیقدیلر، لکن تبدیل‌دین‌ایتمکدن‌ده چوق‌زمان‌استفاده‌ایده‌مدیلر؛ محمد، دینلرینی بغتةً دکشدیرملرندن دولایی کندیلرینی دها محقر کوره‌رك امهال ایتمش اولدینی جزایی اجراده تأخر ایتمدی. بر مدت صوکره ایکیسی‌ده بر حبسخانه‌ده مخنوق بولندیلر (۳و٤) .

ایشته له‌سبوس (مدللی) بوصورتله عثمانلیلرك دائرهٔ حکومتنه کیرمشدر . بو جزیره تاریخ قدیمده ثروت طبیعیه‌سی قدر اهالیسنك ذکاسیله شهرتکیر ایدی . مدللی شرابلری ، مدللی شرقیلری هه‌لاد (٥) یورطیلرنده بتون شراب و شرقیلر تقدم ایدردی . دالغه‌لرك هه‌بر (٦) منصبندن مدللی ساحلنه کتیرمش اولدینی اورفه‌نك باشنی دیندارانه دفن ایتمش اولدقلری ایچون آپولون، له‌سبوسلیلری حمایه‌سی

(۱) کذلك .

(۲) قالقوندیل، ص ۱٦۸ .

(۳) قالقوندیل، ۱۰، ص ۱٦۸. منتخبات (جلد ٥، ۱۹، ص ٥۲) ، بو پرنسلرك مماتی حقنده باشقه تفصیلات ویرمز .

(٤) بوایچ اوغلانی مسئله‌سنك نه قدر موثوق اوله‌جغنی آکلامق ایچون راوینك بیزانس مورخی اولدینی و استانبولی فتح ایتمی اونلرك نقطهٔ نظرینه کوره اك بیوك قباحتی اولان فاتح حقنده غرضکارانه لسان قوللاندقلرینی دوشونمك کافیدر . شوراسینی‌ده اخطار ایدرزکه اوغلان ، کلمه‌نك صورت استعمال قدیمنه کوره دلی قانلی دیمك اولدینی کبی ایچ اوغلانی ، سرایده واکابر یاننده محافظهٔ ذاتیه ایچون استخدام اولور دلی قانلیلر دیمکدر. (مترجم)

(٥) قدیمده موره‌نك شمالنده بر قطعه . (مترجم)

(٦) مریجك نام قدیمی. (مترجم)

آلتنه آلمش ایدی. سافو ، آلسه ، تەرپاندر . آریون (١) اسملری آلهۀ یونانیەنك مدلیلره التفاتی اشعار ایچون سامعۀ اطلاعمزه قدر واصل اولمشدر لەسبوس یالکز شاعرلر وموسیقی شناسلر دکل ، حکیملر، سیاسیلر دخی یتشدیرمشدر . یونان قدیمك عقلای سبعۀ مشهورەسندن اولان لەسبوسلی پیتاقوس مملکتنی ظلمه الندن قورتارمشدر. ایکور وارسطو مدلیده تعلیم حکمت ایدرلردی. آلسیبیاد وتراسیبول — مدلیدن باشقەسی لاکه دەمونیالیلره صادق اولان — لەسبوس جزیرەسی قصبەلرینك یونانستان قدیم ایله اتفاقنه جالشمشلردر . مەتیمن قصبەسی ، تراسیبولك لاکەده مونیالیلر علیهنه قازاندیغی محاربه ایله مشهوردر . ژول سەزار ، ایلك سلاحشورلغنی مدللی شهری محاصرەسنده کوسترەرك ارباب حرب آرەسنده ممتاز اولمش واوراده برنفرك حیاتنی قورتارمقله تاج مدنیه (٢) کسب استحقاق ایلمشدر . فارسال محاربەسندن صوکره مارسەللوس ، رومایه کیدوبده غالبدن مرحمت دیلنمکدن ایسەمطالعەیه حصرحیات ایتمکی مرجح کورەرك لەسبوسه التجا ایتمشدر . تاریخ قدیمك بوخاطراتندن شمدی ترکلرده قالان شی ، لەسبوس قیزلرینك سرکذشت عشقنەدائر حرملرده محفوظ بعض حکایاتدن عبارتدر . لکن طوپراغنك قوۀ انباتیەسی ، شرابلری ، زیتون یاغی ، بوغدایی، اینجیرلری شهرت قدیمەلرینه مالکدر (٣) جزائر بحرسفید ایچنده مدلیدن دها واسع اولان انجق اغریبوزدر .

مدللی جزیرەسنك محاصرەسی صیرەسنده، فلورانسەلیلر — سن ـ مارق جمهوری علیهنده افتراده بولنمش وخرستیان پرنسلرینك تجهیزات حربیەسنی عثمانلیلره خبرویرمك صورتیله دناءتکارانه جاسوسلغه تنزل ایتمش اولملرندن دولایی — وندیکلیلرك مضرتنه اولەرق پادشاهدن امتیازات تجاریەیه نائل اولمشلردر . [٧] (٤) [*]

(١) سافو ، نام دیکر سابجو ، یسوعدن آلتی عصر اول لەسبوس جزیرەسنك مدللی شهرنده دوغمش بر شاعرەدر ؛ آلسه، ینه مدللی شهرنده یسوعدن یدی عصر اول دوغمش بر شاعر ربابیدر ؛ تەرپاندر ، کذلك یدی عصر اول یاشامش لەسبوسلی بر شاعر موسیقی شناسدرکه ربابه درت تل علاوه ایتمشدر ؛ آریون ده یدی عصر مقدم یاشامش بر شاعر وموسیقی شناسدرکه موسیقی سایەسنده بر اولومدن قورتلمشدر (Sapho, Alcée, Terpandre, Arion) . (مترجم)

(٢) قدیم رومالده جان قورتارانلره ویریلن تاج افتخار (Couronne civique). (مترجم)

(٣) مدلینك زیتون محصولی ترکلرك زمانده اسکیسندن بك چوق زیاده برمقداره وارمشدر. بعض محصول سنەلرینك زیتونلری بش یوز بیك عثمانلی لیرالغی مقدارینه بالغ اولور. (مترجم)

(٤) حاجی قالفه، تقویم التواریخ، ٨٦٧ (١٤٦٢) سنەسی. قالقوندیل، ١٠، ص١٦٨.

سلطان محمد ، وندیك ومدللی سفرلرینی تعقیب ایدن قیش اثناسنده استانبولك احکام وتزیینیله مشغول اولدی . دکیز اوزرنده تأسیس قدرت املنه حصر افکار ایتمش اولدیغندن برچوق کمیلر واستانبولده وساحل ممالکنك نقاط مختلفه‌سنده ترسانه‌لر انشا ایتدیردی (۱) . قسطنطینیه‌ده ایمپراطور ژولیه‌نك یاپدرمش بولندیغی لیمانی(۲) توسیع ایتمکه بالخاصه عطف‌نظر دقت ایلدی. اناستاس دیقوروس بونی تطهیر وسدلرله احکام ایلش وکنج ژوستنیه‌ن تزیین‌وزوجه‌سی صوفینك شرفنه اولمق‌اوزره ریختیم‌اوزرنده‌برسرای‌انشاایتدیرمش‌ایدی. بولیمان‌فاتح‌زمانندهقدرغه‌لیمانی اسمنی آلدی. مؤخراً لیمان قالمامش ایسه‌ده اسم قالمشدر. سلطان محمد، هه‌لسپون اوزرنده سه‌ستوس وآبیدوس(آیدوس)دن آز برمسافه‌ده اقدکیز بوغازی قلعه‌لرینی انشا ایتدیردی. اوروپا ساحلنده‌کی، « سدالبحر » عنوان فخارانه‌سنی آلدی ، اسیا ساحلنده‌کی — طوپراق معمولاتی مناسبتیله — «چناق‌قلعه‌سی» نام تواضع نمونیله تسمیه ایدلدی . بو قلعه‌لرك هرایکیسی بیوك‌چاپده اوتوزرطوپ ایله تسلیح اولندی‌که کوله‌لری برطرفدن برطرفه واصل اولوردی ، بنابرین بوغازدن رخصتسز کچمك ایستین کمی مطلقا اوریله‌جق ایدی . محمد ثانی ، بوتدابیری اجرا ایتمکله پای تختنی بالخاصه — جزائر بحرسفید صولرندن واسکی شرق ایمپراطورلغنده داخل بولنان مستملکه‌رینك جمله‌سندن طرد ایتمکه قرار ویرمش اولدیغی — وندیکلیلرك تعرضندن مصون بولندیرمق ایستمش ایدی . عثمانلی جغرافیونك افاده‌لرینه کوره روملرك ، یونانستانك نشانلیسی»تسمیه ایتدکلری (۳) اسکوب (اسقوپی) شهرنده دخی واردار (آقسیوس) نهری اوزرنده قله‌لرله محفوظ برکوپری بنا ایتدیردیکی کبی طونجه ومریج نهرلرینك‌ملتقاسنده کائن ادرنه سراینه‌ده اوصیره‌ده استحکام یاپدیردی (٤) ، بنه بو آره‌لق — مقدما ایاصوفیه کلیساسی‌وایمپراطورك قبری‌ایله برابر ایمپراطور ژوستینیه‌نك‌زوجه‌سی تئودورا طرفندن انشا اولنان حواریون کلیساسنك (٥) بولندیغی محله —

(۱) فاتح هرشیئه نافذ اولان نظر احاطه‌سیله — مرکز ایله آره‌لرنده دکیزلر بولنان محلر کبی — جزائرکده محافظه‌سی دونانمایه محتاج اولدیغنی تقدیر ایلش ایدی. (مترجم)

(۲) استانبول وبوغاز ایچنه مراجعت، ۱، ص ۱۲۳ . سلطان محمد اوچ بیك طونولق بیوك کمی‌یی بولیمانده انشا ایتدیرمشدر.

(۳) حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسی، ص ۹۵ .

(٤) قالقوندیل، ص ۱٦۸ .

(٥) استانبول وبوغاز ایچی، ۱، ص ۳۸۷ .

جامع کبیرك تملی آتدیردی. یدی تپه‌نك وسطنده کائن اولوب دیکر معابدك جمله‌سنه امر واشارت ویریور کبی کورینن بوجامعك (فاتح جامعی) معماری رومی‌الاصل خریستو دولاس، خدمتنه مکافاةً شهرك برسوقاغنی صورت مؤبده‌ده اولمق اوزره کاملاً آلمشدر . سلطان محمدك بو تملیك ایچون ویردیکی برات اوچ عصر صوکره سلطان احمد ثالث طرفندن معتبر طوتلمش واوحلهٔ‌نك رومللرینه کلیسالرینك تملکنی تأمین ایلمشدر (۱) .

سلطان محمد ، وندیکلیلره اعلان حرب ایتمزدن اوّل آدریاتیق ساحلنده بولنان حکومتلری اومغرور جمهورجیلره اعانه‌یه مقتدر اولهمیه‌جق برحاله کتیرمکی موافق احتیاط بولدی . ایلك بهارك حلولنده (۱٤٦۳ - ۸٦۸) فتوحات جدیده‌ده بولنمق اوزره یوزالتی بیك کشیلك برارداوایله ، ممالکنك جهت شمالیه‌سنه متوجهاً استانبولدن حرکت ایلدی . برسنه مقدم بوسنه قرالنی ویرکی آلتنه آلمق ایستمش ایدی . قرال ، ورود ایدن عثمانلی ایلچیسنی خزینه‌سنه کوتوره‌رك وطلب اولنان پاره‌یی (۲) کوسترەرك : « ایشته کوریورسك که پاره بوراده حاضردر ، لکن پادشاهه کوندرمك نیتنده هیچ دکلم : چونکه بنمله محاربه‌یه قرار ویرمشدر ، دها زیاده موفقیتله حرب ایده‌بیلمك وترك وطنه مجبور اولدیغم حالده رفاهیتله کچینه بیلمك ایچون پاره‌یه احتیاجم واردر . (۳) » دیمش ایدی . پادشاه بو جوابی خبر آلنجه همان بوسنه‌یه داخل اولمق ایستدی ، لکن دراکولك بغتةً هجومی ومقاومت مصرانه‌سی، انتقامی سنهٔ جدیده‌یه تأخیره مجبور ایلدی. رومایلی واناطولی عساکرینی جمع ایتدکدن صوکره حدود محافظه‌سنه مأمور اورنوس حفیدی عیسانك مقر اقامتی اولان اسکوبه کیتدی [۸] . ووالجترینه وصولنده قرالك بابچا ـ اوچاق قلعه‌سنده مدافعه ایتمك ایستدیکنی استخبار ایتمسی اوزرینه صدر اعظم محمود پاشانك ایلریه کیتمسنی امر ایده‌رك کندیسی‌ده اردونك بقیهٔ جسیمه‌سیله‌ده صربیه وبوسنه‌یی تفریق ایدن درین (درینوس) وصول ساحلنده مرتفع برطاغ اوزرنده بابچا ـ اوچاق (٤)

(۱) قانته‌میر، محمد ثانی، نن اشارتلی حاشیه، ص ۲۲ وسلیم اوّل، مم اشارتلی حاشیه، ص ۱۸۳ .

(۲) قالقوندیل، ۱۰، ۱۷۰ .

(۳) نشری وعالی وادریسه نظراً قرال ایلچی‌یی حبس ایتدیرمشدر ، حتی مشاوری طرفندن مداخله ایدلمه‌مش اولسه اعدام ایتدیره‌جك ایدی.

(٤) قالقوندیل، دوبوبیقا تسمیه ایدر.

قلعه‌سنك بولندیغی قره‌یووا (ایلیریسوس) نهرلرینی کچه‌رك پیشدار فرقه‌سنی یاقیندن تعقیب‌ایلدی. قلعه، طوپلردن تضییق کورمکله‌برابر دها زیاده قوماندانك‌خیانتنه بناءً محاصره‌نك‌اوچنجی کونی تسلیمیت کوستردی(۱۹حزیران۱٤٦۳) (۱). مدللی‌اطه‌سی خلقی کبی اهالیسی اوچ صنفه تقسیم اولنه‌رق عوام طاقمی شهرده قالدی ؛ اورته طاقم عسکره ویریله‌رك الك زنکینلر استانبوله کوندرلدی (۲) . محمود پاشا ، پای‌تختی‌اولان یائیجا (غائیتیا) یه وصولندن اول قرالی دردست ایتمك اوزره خفیف سواری ایله ایلری کیتمکه مأمور اولدی . صدر اعظم بوشهره تقربنده قرالك اوراده توقف ایتمه‌رك غرباً ایکی مرحله دها اوته‌ده وسانتا اوزرنده قلیکوس [۹] قلعه‌سنه قاچمش اولدیغنی اوکرندی . شهرك آلتنده اوچ قوله آریلوب‌ده مرور ایچون سهولت کامله عرض ایلدیکی محلده — وه‌رپاس نهرندن مرور ایتدی . طورخان اوغلی عمر همان کندینی نهره آتوب یوزه‌رك کچدی وبو صورتله، بتون اردویه نمونهٔ امتثال‌اولدی ایکنجی کون محمود پاشانك سواریلری قلیکوس پیشکاهنده بولونیورلردی . دها یاواش یاواش برصورتده اردوبی تعقیب ایتمکده اولان سلطان محمد ، یائیجا قلعه‌سنك سقوطندن صوکره عرض اطاعتده بربرینه مسابقت ایدن یائیجا شهریله دیکر بلده‌لرك اناختارلرینی آلدی خاك پاینه فرش‌تعظیمات ایتمك‌ایچون‌استقبالنه کلن یائیجا اهالیسنك استرحامی اوزرینه کندی ایشلرینی کندیلری کورمك مساعده‌سنی احسان ایله برابر قلعه‌لرینه برمقدار عساکر محافظه تعیین وباشلیجه عائله‌لرك دلی‌قانلیلرینی کندیسنه وامراسنه تخصیص‌ایلدی. شوصیره‌ده صدراعظم قلیکوسك‌محاصره‌سنه‌ابتدار ایتدی‌که مغلوب‌اولان قرال آرتق‌دوکوشمکه مقتدراولهمدینی ایچون اون اوچ یاشنده یکنیله برلکده‌اورایه التجا ایتمش‌ایدی، قلیکوس باطاقلقلرله محاط‌اولدیغندن بونلردن کچمك پك کوچ اولدینی حالده موسمك فوق‌العاده صیجاقلری باطاقلغی قوروتمش وایچنده‌کی قامیش ودالرینی کسمك قولایلاشمش‌ایدی. پادشاه‌بونلردن‌یغینلر یاپدیره‌رق شهرك خندقلرینه آتدیردی ، وصوکره آتش ویرلدی. اهالی بوندن متدهش‌اولهرق کندیلرینك وقرالك حیاتی مصون بولنمق وبونك ایچون یمین ایدمك شرطیله عرض مطاوعت ایتمك‌اوزره صدراعظمه برهیئت مبعوثه کوندردیلر. محمود، طلبلرینی‌اسعاف ایله تسلیمنامه‌یی امضا ایلدی . سائر محلرده اولدینی کبی سکنه اوچ قسمه تقسیم ایله

(۱) شیمه‌ك ، ۱٤۷ ، لوقاریسدن نقلاً .
(۲) قالقوندیل ، ۱۰ ، ص ۱۷۰ .

برنجیسی یرلرنده ابقا ، ایکنجیسی عسکره اعطا ، اوچنجیسی استانبوله اسرا ایدلدی. محمود پاشا، قرالك حیاتنه ایلیشمه‌مك صورتیله یمینی محافظه ایتمش ایسه‌ده اونی سربست براقمغه مجبوریت کورمیه‌رك توقیف و یکنیله برلکده پادشاهك حضورینه اعزام ایلدی (۱) .

محمد، صدراعظمنك موافقت کوستردیکی شرائط تسلیمدن پك ناخشنود اولدی. چونکه کندیسنك قاعدهٔ سیاستی اقتضاسنجه ممالك مفتوحه‌نك حکومتی آنجق اسکی حکمدارلر عائله‌سنك اطفاسیله ممکن اولوردی. طربزون ایمپراطورینی، آتنه و مدللی دوقلرینی اعدام ایتدیکی زمان بوقاعده‌یه امتثال ایتمش ایدی. صدراعظمك امضا ایلدیکی مقاوله‌نامه نا قابل تغیر اولمق اوزره وضع ایلدیکی قاعدهٔ حرکتدن شمدیلك انحراف ایتمسنی موجب اولیوردی ؛ بناءً علیه قرال و یکنی (۲) اردونك آرقه‌سندن کتیریلیوردی. پادشاه ، صدراعظم ، ترحاله والیسی طورخان زاده عمر ، هر بری برفرقه‌نك باشنده بتون بوسنه‌یی دولاشه‌رق امر تسخیری اتمام ایتمکله اوغراشدقلری صیره‌ده اوچ کوچك بوسنه پرنسلری — که قسطنطین، قوواچ، پول [۱۰] اسملریله معروفدرلر — ترك ایتمکده اولدقلری محللره مقابل دیکر یرلردن تعویضات آلمق شرطیله تسلیم اولمق ایچون صدراعظمك نزدینه بالذات کلدیلر . هر آرزولرینه موافقت کوسترلدی ؛ فقط خنکارك نیاتنی تعیینده آلدانمش اولدقلرینی آز وقت ظرفنده آکلادیلر. آز بر مدت صوکره — بوسنه قرالی کبی — زنجیره اورلدیلر.

سلطان محمد ، بو سفرنده — علمی درجه‌سنده تعصبیله مشهور اولان — شیخ علی بسطامی‌یی برابر آلمشیدی . بو عزیز آدمك سلسلهٔ نسبی دوغریدن دوغریه امام فخرالدین رازی‌یه منتهی اولوردی . تاریخ عثمانیده ، کوچك مصنف دیمك اولان « مصنفك » (۳) عنوانیله مشهوردرکه هنوز پك کنج ایکن تألیفه ابتدار ایتمش اولدیغی ایچون بووجه ایله تلقیب اولنمشدر. آثارینك عدد ومزیتی کندیسنی عصرینك برنجی مؤلفلری صیره‌سنه قویمشدر. بوسنه سفرندن یکرمی‌سنه مقدم، ممالك عثمانیه‌یه کلمك اوزره ایراندن هجرت ایتمش ایدی. علمانك حامیسی اولان وزیراعظم محمود پاشا طرفندن حسن قبول اولنه‌رق اونك نامنه « تحفهٔ محمودیه» عنوانلی بر اثر

(۱) قالقوندیل، صولاق زاده، نشری، ادریس، عالی، سعدالدین.
(۲) عثمانلی مورخلرینك جمله‌سی قرالك بو یکنی قارداشی باپارلر.
(۳) کوچك آدم دیمك اولان مرددمك لفظنده اولدیغی وجه‌ایله کاف، ادات تصغیردر. (مترجم)

تألیف ایلمشدر. شیخ تقوا شعار پادشاهك‌ده نظر توجهنی جلبه موفق اولدی. سلطان محمد ، محمود پاشا طرفندن قسم ایله توثیق اولنان عهدنامه‌یی ابطال ایدوب‌ده بوسنه قرالی حقنده‌کی منوی ضمیرینی اجرا ایتمك ایچون شیخ ایرانی‌یی آلت اتخاذ ایلمك ایستمش ایدی . اون سنه مقدم قسطنطینیه فاتحیله برابکده بولنان مشایخ، پیغمبرك سلاح آرقاداشی اولان ایوب (۱) قبرینی کشف ایدرك و شو صورتله مهاجملرك غیرتنی آرتیره‌رق کندیسنه بیوك خدمتلر کورمش ایدیلر. پادشاه، بودفعه متعصب فقیهدن دها مهم بر خدمت ایستیوردی: مسلمان بولنمیان بر آدم حقنده محمود پاشا طرفندن واقع اولان تعهدی ابطال ایله جلادك دست اجراسنی سربست براقمق ایچون کندیسنه بر فتوی لازم ایدی. بوصورت، حالده موجود اولان برمشکلی رفع ایتمش اولهجنی کبی یمین ایله تأمین اولنان عهودك نصل ابطال اولنه‌بیله‌جکنی اوکرتمکله استقبالاً اسلافنه‌ده شایان‌امتثال برمثال‌ارائه‌ایتمش اولهجق‌ایدی. پادشاهك صریحاً بیان ایتدیکی آرزو اوزرینه شیخ عالم، ولی‌نعمتی‌اولان محمود پاشایه مدیون شکران اولدیغنی اونوده‌رق ایستنیلن صورتده فتوی ویردی. مداهنه‌کارلغی ، یاخود تعصبی کندیسنی دها ایلری کوتوردی: چونکه‌حکمك، یعنی جلادلق وظیفه‌سنك اجراسی ایچون ده عرض نفس و هیچ اولمازسه پادشاهك امری اوزرینه بونی تعهد ایلدی . علی‌الصباح ، اردو بوسنه‌دن حرکت ایتمك اوزره امر آلدیغی صیره‌ده سلطان محمد بوسنه قرالنی‌حضورینه جلب ایتدی. قرال، الیم بر شبهه ایچنده بولندیغی ایچون یمین ایله تأمین‌ایدلمش عهدنامه النده بولندیغی حالده کورندی. فتوی‌موجبنجه عهدنامه‌نك حکمسز اولدیغی بیان اولنه‌رق بو قراری ویرمش اولان مفتی ، یعنی فقیه عالم — آلتمش اوچ یاشنده برپیر اولدیغی حالده — جلادك قلیجنی آلدی وقرالك باشنی بالذات دوشوردی [۱۲] (۲). اوچ بوسنه‌لی پرنس‌ده چادرلرنده بوغدیلر.

یدنجی عصردن بری اسقلاووناردك بیزانس ایمپراطورلغندن آییرمش اولدقلری بوسنه ، شو صورتله ، صربلیلرك مریخ اوزرنده‌کی بوزغونلقلرندن بر عصر و قسطنطینیه‌نك فتحندن اون سنه صوکره بر عثمانلی ولایتی اولمشدر. سنجاق بکی

(۱) سلاح آرقاداشی وصفی حضرت خالدك «علمدار پیغمبری» اولمی ظننه مبنیدر؛ حال‌بوکه اوذات محترم جلد ثانیده دخی اشارت اولندیغی اوزره «مهماندار پیغمبری» در. (مترجم)

(۲) بو خصوصه دائر مترجمك ایضاح و مطالعه‌سی مورخك ۱۲ نومرولو ذیلنه علاوه ایدیله‌جکدر .

رتبه‌سنه ترفیع اولنان منت بك بو مفتوحهٔ جدیده‌نك حکومتی آلدی (۱). خدمته مقتدر اهالینك جمله‌سی پادشاه ایچون اخذ سلاحه مجبور اولدیلر (۲) . اوتوز بیك بوسنه‌لی یکیچری کبی خدمت ایتمك اوزره پادشاهك سنجاقلری آلتده یمین ایتدیلر. اشبو ایلك بوسنه سفری اثناسنده باشلانمش و اوسفری متعاقب محمود پاشا طرفندن موره قطعه‌سنده اجراسنه دوام ایدلمش اولان وندیك سفرندن قریباً بحث ایده‌جکمز صیره‌ده باشقه وقایع ذکرینه محل قالمامق ایچون بو تاریخدن بر سنه صوکره ، یعنی ۱٤٦٤ (۸٦۸) سنه‌سنده وقوعه‌کلن ایکنجی بوسنه سفرینی‌ده بورایه تذییل ایده‌جکز. ماتیاس قوروینوسك کچن سنه‌نك نهایتنه دوغری (۱٦ کانون اول ۱٤٦۳) (۳) قانلی بر محاصره‌دن صوکره ضبط ایتمش اولدیغی یائچایی تکرار آلمق ایچون سلطان محمد بالذات اورایه کورنمش ایدی. بوموقعك قوماندانی خرم بك‌ایله ایکی یوزعثمانلی اسیری قرالك تتوج ایچون اوفه‌نی بلده‌سنه دخول مظفرانه‌سنده تحفهٔ حرب اوله‌رق آرقه‌سنده بولندیرلدیغی ایچوندرکه پادشاه قلعه‌نك ضبطنی بیوك برحقارت اوله‌رق تلقی ایتمشیدی. محمد، ملك مفتوحنك بوقدر آز بر وقت ایچنده سقوطنه انفعال ایله قیشك مرورینه قدر کوچلکله صبر ایده‌رك اوتوز بیك کشیلك برارودو وبرچوق طوپجی ایله وسرعت کامله ایله یتشدی. ۱٤٦٤ بهارنده یائچایی محاصره ایتدیکه شوتضییق شهرك اوچ آی مقدم ماتیاس قوروینوس طرفندن دوچار اولدیغی محاصره‌دن آز دهشتلی اولمامشدر. پادشاه عسکرینی — بربرینی ولی ایدن اوچ کون ظرفنده کدکلر اوزرینه قوای جدیده سوق اولنه‌بیلمك ایچون — اونر بیك کشیلك اوچ فرقه‌یه تقسیم ایلدی. وعد و وعیدده امساك ایتمین پادشاهك حضوریله تشوق ایدن ترکلر آرسلانلر کبی هجومه چیقدیلر (٤) . بر چوغی قلعه‌نك باروسنه چیقمش ایدی. حتی بر عسکر قوروینوسك بایراغنی اورادن قاپمق اوزره بولنمش اولدیغی حالده برمجسار، بایراغی قورتارمق ایچون عثمانلی بی یاقه‌لایه‌رق ایکیسی برلکده قلعه‌نك ذروه‌سندن دوشدیلر . محمد ، اردونك قانتی ، شجاعتنی بیهوده اسراف ایتدی ؛ شهری آله‌میوب قوروینوسك قوهٔ امدادیه ایله تقربی خبری اوزرینه محاصره‌یی رفع

(۱) نشری، صولاق زاده، سعدالدین.
(۲) نشری، عاشق پاشا زاده، واتیقان کتبخانه‌سی ال یازیسی.
(۳) شیمك (Schimek) ص ۱۵٤ .
(٤) بونفینیوس، عشره ۳، ٤۰، ص ۵۳٤ و ۵۳۵ .

ایلدی ، ماتیاس بوسنه‌یه دخوانده سربرنیك قلعه‌سنی ضبط وایزوورنیق محاصره ایلدی ، لکن ایزوورنیق محافظلری محمود پاشانك قریباً امداده یتیشه‌جکی امیدیله یائیجانك مجار محافظلری قدر شجاعتله مقاومت ایتدیلر . محمود پاشا بتون روم ایلی بکلرینی ، یعنی امور ، اورنوس حفیدی عیسی ، میخال اوغلی اعقابندن علی‌بکلری طوپلایه‌رق محصورینه یاقینده تخلیصلرینه کله‌جکنی بیلدیردی. میخال اوغلی آقینجیلرله برلکده کورینجه ماتیاس رجعت ایچون اوقدر عجله‌امر ویردی که مجار اردوسی طوپلرینی، آغیرلغنی ترك ایلدی (۱) . کمال سرعتله واردونك قسم کلیسیله بتشمکده اولان محمود پاشا برچوق اسیر وبرچوق آت آله‌رق قرالی‌ساوه نهری کناریندن‌قدر تعقیب ایلدی[۱۳]. ایزوورنیق محاصره‌سنك ماتیاس طرفندن رفعندن ایکی آی صوکره قرالك عمجه‌سی میشل سیلاجی ایله غره‌غوار لاباتان‌سمندره قریبنده بوزاریس نامنده‌کی موقعده علی‌واسکندر بك قارداشلر طرفندن محصور وتسلیمه مجبور اوله‌رق استانبوله کوتورلدیلر. میشل سیلاجی اعدام اولندی ، مقدما وارنه محاربه‌سنده دخی اسیر دوشدیکی حالده فراره موفق اولمش اولان لاباتان اعدام اولنه‌جغی صیره‌ده برترکك استرحامی‌اوزرینه‌اوغلیله برابر عفو اولنه‌رق کلیتلی برفدیهٔ نجات مقابلنده سربست براقلدی (۱) .

بوسنه سفرینك کشاد اولندیغی زمانده ، یعنی ۱۴۶۳ – ۸۶۷ بهارنده ایدی‌که موره‌ده وندیکلیلرله محاربه‌یه باشلانلمش ایدی. فقط بومحاربه بوسنه‌سفری کبی آزمدت ایچنده ختام بولمادی ، اون آلتی سنه قره‌ده ، دکیزده موجب خسار اولدی . شو بلیه ایسه کوچك برسببله حادث اولمش ایدی . آتنه پاشاسنك برکوله‌سی اون‌بیك آقچه آله‌رق قرونه قاچمش ووندیك اصیلزاد کانندن وندیك‌حکومتی مشاوری ژه‌روم والاره‌سونك خانه‌سنده التجا کاه بولمش ایدی . پاشا اسیرینی ایستدی ، تنصر ایتمش اولدیغی ایچون اعاده‌اولنمادی(۲). موره‌بکی اورنوس‌اوغلی عیسی‌وندیکلینك اعاده‌سی طلبنك

(۱) براتوتیده سعدالدین، ۳، ص ۲۳۷ .

(۱) بونفینیوس، عشره ٤، ص ٥٤٤ و ٥٨٢ .

(۲) دارو، وندیك تاریخی، ۲، ص ٤٤٣ ؛ پارسده کتبخانهٔ ملیده ۹۹٦۰ نومروده ۱٤٥۷ دن ۱٥۰۰ سنه‌سنه قدر وندیك تاریخی . لکن کرك دارو، کرك لوژیه بو محاربه ایچون الك ابی مأخذ اولان « محمد ثانینك موره‌ده محاربه‌سنه دائر سینیور سیکیسموندو مالاتستانك برکاتبی طرفندن محرر مکتوب » اثرینه — که سانسوویونك مجموعه‌سنده مندرجدر — مراجعت ایتمشلردر: *Lettre d'un segretario del signor Sigismondo malatesta delle cose fatte in Morea per Mohammed II* . (Collection de sansovino)

ردندن دولایی انتقام الق ایچون آرغوس اوکنده کورندی. شهر. اعتزال تعصبیله لاتینلرك استیلاسنه ترك استیلاسنی ترجیح ایدن روم پاپاسلرندن برینك خیانتیله تسلیم اولندی(١). برطرفدن ده طورخان اوغلی عمر له پانتو (نوپاقتوس) حوالیسنده کی وندیك اراضیسنی اشغال وباشقه برترك فرقه‌سی مودون [مدون] خطه‌سنی تخریب ایلدی .

بو تعرضات اوزرینه وندیك دولت عثمانیه یه اعلان حرب ایتدی. لویجی لوره‌دانو قوهٔ بحریه‌نك عمومی قپودانی تعیین اولنه‌رق بوزمانلر وندیکلیلر الندہ بولنان اغریبوز (نه‌غره‌پون ، نام قدیمی اوبه) صولرینه کوندرلدی ؛ بر تولدوده‌سته عساکر بریه باش قوماندانلغنه نصب ایدلدی . وندیك دونانماسی یکرمی بش قدرغه ایله اون ایکی دیکر سفینه‌دن مرکب ایدی . ایکی بیك ایتالیان سواریسیله کریده التجا ایتمش اولان درت بیك ارباب شرت — که وندیك سناتوسی کندیلرینه عفو عمومیٔ تام وعد ایتمش ایدی — محاربه‌دن زیاده مملکتی عصیان ایتدیرمك ایچون موره‌یه چیقارلدیلر. برتولدو دخی برطرفدن — صلیبیون جانبندن صورت مؤثره مظهر معاونت اوله ـ جقلرینی امیدایتدیره‌رك — اهالیی تشجیعدن خالی قالمادی؛ آز برمدت ایچنده سپارت، تەناروس ، ئەپیدامنوس ، آرقادی ، آتنه اهالیسی تمامیله عصیان حالنه کلدی . لوره‌دانو ناپولی‌دی‌رومانیایه، یعنی مونامبازیا (مالوازیا) یه بوغدای ویردی؛ چونکه بو قضا طاغلق اولدیغندن ذخیره‌لری آز اولوردی . مونامبازیایه اوتوز میل مسافه‌ده بولنان واتیقا قلعه‌سنی آلدقدن صوکره ناپولی‌یه دونه‌رك مایس ، حزیران ، تموز آیلرنده جزائر بحرسفیدی دولاشوب ١٤٦٣ اغستوسنك برنده ینه ناپولی‌یه کلدی . برتولدو قره عسکریله اوراده لوره‌دانویه منتظر ایدی (٢) . بونلر زیاده مقـاومت کورمکسزین آرغوس شهرینی ضبط وتالان ایلدیلر ؛ قلعه‌سنده‌کی ارناود محافظلر بر مدت دها مدافعه کوسترديلرسه‌ده نهایت اونلرده مجبور تسلیم اولدیلر . عساکر محاصره‌نك امدادینه کوندرلمش اولان برناپولی مفرزهٔ عسکریه‌سی — الندہ‌کی تعلیمات موجبنجه ساحلی تعقیب ایده‌جك یرده مملکتك ایچریسنه ایلریلیه‌رك ترکلرك پوصوسنه اوغرامش اولان — رئیسلرینك خطاسیله برقاچ یوز آدم غائب ایتدی (٣). آرغوس قلعه‌سی ارناود محافظلری‌ده قورینته چکیلیرکن ناپولی مفرزه‌سنه پوصو قوران ترکلر طرفندن اعدام ایدلمشلردر .

(١) قالقوندیل؛ مالاتستانك کاتبی.
(٢) قالقوندیل، ١٠، ص ١٧٨؛ مالاتستانك کاتبی.
(٣) قالقوندیل؛ مالاتستانك کاتبی .

آرغوسك تسلیمی موره عصیانك اشتدادینی مستلزم اولدی. روملرله ارناودلرك رجاسی اوزرینه وندیك جنرالاری بتون موره‌نك معاونتی تأمین ایچون قورینت برزخی استحکاماتنی تکرار انشا ایتمکی قوردیلر. اشبو دیل اوزرنده دسپوت توماس وقسطنطین طرفندن انشا اولنان استحکاماتك مراد ثانی طرفندن نه‌صورتله تخریب ایدلدیکی مقدما کورلمشدر(۱). بونلری تکرار یاپمق ایچون لویچی‌لوره‌دانو و برتولدو دسته بتون موجود معیتلرینی استخدام ایلدیلر: ایکی هفته ایچنده اوتوز بیك عمله برزخده بر دکیزدن اوته‌کی دکیزه قدر التی میل مسافه‌ده واون ایکی قدم ارتفاعنده برقوری دیوار یاپدقلری کبی بو دیوارلری مدافعه ایچون چفته خندق ویوز اوتوز التی قله انشا ایتدیلر ؛ اورته‌سنه برعبادتخانه یاپیله‌رق اوزرینه سن ـ مارقك بایراغی رکز ایله درونده بردعای عمومی آیینی اجرا اولندی (۲) . وندیکلیلر بو استحکاملره طوپ نقلیله مشغول اولدقلری صیره‌ده ایدی‌که طورخانك اوغلی عمرك یوز بیك کشی ایله کلمکده اولدیغی خبر آلندی . فی‌الحقیقه عمر واصل اولدی . استحکاماتی استکشاف ایچون بالذات اوچ یوز آدیم مسافه‌یه قدر کلمشیدی (۲۵ ایلول) ؛ بونلر حیرتی جلب ایتدی . آز قالدی ، کندیسی‌ده مراقنك قربانی اولهجق ایدی ؛ چونکه ضابطلردن ایکیسی یانی باشنده برکوللە ایله تسلیم روح ایلدی . اوندن صوکره وندیك عسکرندن اون بش بیك کشی (۳) قورینتی محاصره‌یه کیتدیلر . شهرك دیوارلری آلتنده لوره‌دانو وبرتولدو ۲۰ تشرین اول ۱۴۶۳ تاریخنده ترکلرله محاربه ایتدیلر. بوغوغاده برتولدونك باشنه برطاش اصابت ایده‌رك اون بش کون صوکره اقسامیلون استحکاملری اوزرنده جان ویردی. اونك وفاتی کونی(٤ کانون‌اول) خبر الندی‌که محمود پاشا سکسان بیکدن زیاده آدم ایله تقرب ایلمکده‌در . طورخان اوغلی عمر بك صدر اعظمه برارناود کوندرمك برزخك ایکی یوز طوپ، ایکی بیك طوپچی، برچوق اکبوز توفکجیسی وزرهلی عسکر ایله محافظه اولنمقده بولندیغنی بیلدیرمش ایدی(٤). محمود پاشا بوخبری پادشاهه عرض ایله برابر موره‌ده شدتله محاربه امدلك اوزره وقت غائب ایدلمه‌سی لزومنی علاوه ایلدیکندن صدراعظمك، بوسنه‌یی تسخیر ایدن اردونك

(۱) بوتاریخك جلد ثانیسنده. ۱۱. ص ۲۲۷ واوندن صوکره کیلر.

(۲) مالانستانك کاتبی. دارو (Daru)، وندیك تاریخی، ۲. ص ٤٤٠ و ٤٤٥ .

(۳) کذلك .

(٤) قالکوندیل. ص ۱۷۹ .

قسم کلیسنی آله‌رق همان موره شبه جزیره‌سنه کیتمسی طرف سلطانیدن امر اولنمش ایدی . وندیکلیلر صدراعظم محمود پاشانك یاقلاشدیغنی ایشیدیر ایشتمز اوقدر زحمتله انشا ایتدکلری استحکاماتی آلجاقجه ترك وقورینت محاصره‌سنی رفع ایده‌رك ناپولی‌دی‌رومایه‌دوغری پریشانلقله فراره شتاب کوستردیلر . کونش دوغارکن واصل اولان ووندیکلیلره بغتةً هجوم تصورنده بولنان محمود پاشا کیلرك تیمور آلمق اوزره بولندقلرینی کوردی . اقسامیلونی اشغال وقورینت طریقیله آرغوس اوزرینه حرکت ایلدی ؛ اشبو موقع اخیری‌ده همان توفك پاتلامقسزین آلدی . آرغوسده‌کی وندیك محافظلرندن یتمشی بوغازلرنده زنجیر ایله پادشاهه کوندره‌رك (١) کریدلی آلتمش ارکبوزجی‌ده قلیجدن کچیرلدی(٢). آرغوسدن تکه اراضیسی طریقیله له‌ئونتاری‌یه کیده‌رك اورادہ اورنوس حفیدی عیسایی [١٤] موره بکلکندن عزل ایله یرینه ایکنجی دفعه اوله‌رق زاغانوس پاشایی تعیین وپاتراس ایله آخائی قطعه‌سنك دیکر بلده‌لرینه ذخیره یتشدیرلمسنی اوکا تودیع ایلدی . طورخان اوغلی عمری‌ده یکرمی بیك سواری ایله وندیك اراضیسنی تالان ایتمکه مأمور ایتدی(٣). عمرك مدون حوالیسنی تخریب ایده‌رك صدراعظمه کتیردیکی بش یوز اسیر اونك طرفندن‌ده پادشاهه کوندرلدی . سلطان محمد، بووسیله‌دن استفاده‌ایله سودیکی اشکنجه‌نك برچوق کشی‌اوزرنده‌بردن اجراسنی تجربه ایتدی : هپسنی ایکی‌یه بولدیردی. روایت اولنور که براوکوز شوصورتله ایکی بچلمش بربدنی برلشدرمشیدی . بو حال پادشاهك فکر اوهام پرستانه‌سنده او درلو جرائمه ختام ویرلمسی‌حقنده اشارت اسمانی دکل، میتك منسوب بولندیغی ملت‌حقنده بربیوك نشانهٔ مسعودیت اولمق‌اوزره تلقی‌اولنه‌رق بوکرامتلی‌چارپا سرای آخورلرنده بسلندی (٤) . یوز اللی سنه‌لك برمدت ایچنده بزه رهبر اولان آتنه‌لی قالقوندیل [خالقوندیلاس] روایت تاریخیه‌سنه بوتفأل موهوم وسپارت‌اهالیسنی پادشاهك‌دائرهٔ اطاعتنه عودته تشویق ایچون عمر ایله حسنك اونلره خطاباً ایراد ایلدکلری نطق‌ایله ختام ویریور (٥) . عصیاندن صوکره قوای عثمانیه‌یه مقاومت ایده‌مه‌مش اولان

(١) قالقوندیل ، کذلك .
(٢) مالاتستانك کاتبنك مکتوبی .
(٣) قالقوندیل، ١٠، ص ١٧٩ .
(٤) کذلك، ص ١٨٠ .
(٥) قالقوندیلك اوکوزماصالی تاریخنه حسن‌خاتمه تشکیل‌ایتدیکنی مورخ‌ده ضمناً آکلاتمش اولیور. (مترجم)

سپارتلیلر ، تکرار عثمانلیلرك حکومتی آلتنه کیرمکدن ایسه مملکتلرینی ترك ایتمکی ترجیح ایلمش ایدیلر . بونلری خانه‌لرینه ارجاع ایچون عمر وحسن طرفندن صرف اولنان مساعی نتیجه‌سز قاله‌رق اکثریسی پانتاداقتیلون وئه‌گه‌تس طاغلرینك الك زیاده ناقابل تخطی یرلرینه چکلمش ایدیلرکه میستراداون پك‌اوزاق اولمیان سپارت شهر قدیمی خرابه‌لری بوطاغلرك اتکنده‌در. بوآدملرك مایوت عنوانیله یاد اولنان اعقابی شو التجا کاهده برقاچ عصر ترکلره مقاومت ایتمش وتمامیله ازاله‌لری هیچ بروقت ممکن اولمامشدر .

ایرتسی سنه بهارینك ابتداسنده (نیسان ۱٤٦٤) وندیك آمیرالی لویجی لوره‌دانونك خلفی اورساتو جوستینیانی، له‌سبوس جزیره‌سنه‌هجوم ایده‌رك مرکزی اولان مدللی شهرینی آلتی هفته محاصره ایلدی . فقط محمود پاشا ، عددجه وندیك قوهٔ بحریه‌سنه فائق برعثمانلی دونانماسیله یتیشوب کلمش وصوك اجرا اولنان هجوم(۱۵مایس) دخی محافظلرك مدافعه‌سیله نتیجه‌سز قالمش اولدیغی جهتله آمیرال رفع محاصره‌یه مجبور اولدی . شهردن آله‌بیلدیکی قدر رومی کمیلره قویه‌رق وندیکلیلر النده بولنان اغریبوزه کوتوردکدن صوکره تکرار جزیره‌یه کلدی (۱۰ تموز) ؛ آیاقئودور قلعه‌سنه عسکر چیقاره‌رق ینه آله‌بیلدیکی قدر خرستیانی ترکلرك اسارتندن تخلیص ایله اغریبوز آطه‌سنه کوتوردی . آمیرال برمدت صوکره وفات ایتدی (۱) . عساکر بریه قوماندانی برتولدوده‌ستهنك یرینه ریمینی سینیوری سیگیسموندو مالاتستا نصب اولنمشیدی ؛ بومحاربه‌نك الك تفصیللی ، الك زیاده شایان وثوق (۲) اولان وقایعی اونك کاتب خصوصیسندن اخذ ایدیورز . موره‌نك برچوق شهرلری مالاتستایه قاپیلرینی آچدیلر ؛ مالاتستا سپارتی محاصره وحتی چفته سپری ضبط ایتمش ایسه‌ده قلعه‌یی آله‌میوب همان ایتالیایه عودت ایلدی (۳) . دردنجی اوژن زمانی فلورانسه مجلس رهابننده بلاغتیله کسب امتیاز ایتمش اولان بیزانسلی فیلسوف ژورژ یاس گه‌میستوس پلیتونك کیکلرینی برلکده کتیردیکندن ریمینیده حکیم ایچون برقبرانشا ایتدیردی(٤). وندیك طرفندن موره والیسی تعیین اولنان ژاق بارباریغو. مالاتستانك عودتندن

(۱) مالاتستانك کاتبنك اثری.

(۲) قوماندانك کاتبی بی‌طرف اوله‌میه‌جغی جهتله موثوقیتی جای نظردر. (مترجم)

(۳) مالاتستانك کاتبی .

(٤) سپاندوژینو، ص ۵۰ .

صوکره قره عسکری قوماندانلغنی النه آلمش ایسه‌ده اسلافندن دها آز نائل موفقیت اولمشدر . باتراسی محاصره ایتدی ، لکن عمر بك اون ایکی بیك کشی ایله یتیشه‌رك باربا ریغونی حربه اجبار ایتمسی اوزرینه مصادمهٔ واقعه‌ده وندیك والیسیله برچوق ضابطلر موقع محاربه‌ده قالدیلر (۱) ، وندیکلیلرك ضایعاتی اون بیکه چیقدی. جمهور خدمتنده‌بولنان میشل‌رالی نامنده‌کی‌روم قاپیتانی، باتراس‌تشبثنی‌تصویب ایتمه‌مش اولمسیله برابر قازیغه اورلدی . مغلوب اردونك بقیه‌سی قالاماتیه چکلدی ، اوراده دخی بر محاربه وقوع بوله‌رق وندیکلیلر باتراسه‌کی قدر فلاکته اوغرادیلر ، عثمانلیلرك آلدقلری اسیرلر کلیبولی‌یه کوندرلدی. مورخ قانتاکوزه‌ن سیاندوژینو هنوز چوجق اولدیغی حالده او وقت بونلردن بعضلریله اوراده کوروشمشدر (۲) . قوهٔ بحریه قوماندانلغنده اوراستوجوستینیانی‌یه‌خلف‌اولان ژاق‌لوره‌دانو کلیبولی‌یه‌دوغری یلکن آچدی ، فقط فیلوسنك بقیه‌سی کلمزدن اول بوغازه کیرمکه جسارت ایده‌میه‌رك چناق قلعه اوکنده طوپ منزلی‌خارجنده بریره تیمور آتدی، وندیك کورفزی قپودانی ژاق وه‌نه‌ریو طوپلانمش اولان دونانمایه، فائده‌سز اولدیغی‌قدر جسارتکارانه بر تشبث عرض ایلدی . قلعه‌لرك طوپی آلتنده اولدیغی‌حالده — عزیمتنده یالکز یدی‌سکز، عودتنده ایسه فقط بش تلف ویره‌رك — بوغازدن اینوب چیقدی . آمیرال ژاق لوره‌دانونك خلفی ویقتور قاپه‌لو ایمروز ، طاشوز ، سمادیرك آطه‌لرینی ضبط ایتدی؛ حتی آتنه‌یی‌ده آلدیسه‌ده محافظه ایده‌میه‌رك ینه ترکلره ترك ایلدی (۳) . دها جدی تشبثده بولنه‌میه‌جق قدر ضعیف اولان وندیك دونانماسنك حرکتی بوجولانلردن عبارت قالدی. پاپا ایکنجی پینك ترکلر علیهنه آلتنجی برمحاربهٔ صلیبیه‌یه دعوت ایتمش اولدیغی پرنسلرك کندیلرینه‌قوتلی متفق اوله‌جغنی‌تصورایله امیدلنمش اولان وندیکلیلر پاپانك ۱۶ آغستوس ۱۰۶۴ ده خفیةً وفاتی اوزرینه دوچار یأس اولدیلر . وندیك دوجلرندن قریستوف مارونك ریاست ، پاپانك بالذات اونی تعقیباً رفاقت ، بورغونیا دوقه‌سی‌فلیپك‌ده اشتراك‌ایده‌جکی‌ولوق، بولونیا، مودەن شهرلریله دیکربلده‌لرك برچوق آچه‌لرومتعدد قدرغه‌لرله معاونت‌کوسترەجکی بوسفر، درحال دینیله‌بیله‌جك برزمانده ترك اولندی. آنقونه‌ده جدال پرور پاپایه رفاقت ایدن قاردیناللرك پاپا ریاستنده عقد

(۱) مالاتستانك کاتبی.
(۲) سپاندوژینو، ص ۵۲ .
(۳) مالاتستانك کاتبی.

ایتـدکلری مجلس ، جمهورك امری آلتنـه بش قدرغه ویره‌رك وندیك دونانماسی بونلرله برلکده دکزه آچلدی ، لکن عثمانلیلره مقابله‌یه دکل، وندیك بایراغنه وقوع بولان تحقیرندن دولایی ردوس شوالیه‌لرینی تأدیبه کیتدی (۱) . بوزمانك علماسندن ثه‌نه‌آس سیلویوسك‌ده ترکلر علیهنه حرکات‌عظیمهٔ حربیه احراسی ایچون خرستیانلق عالمنه تشر ایتدیکی دعوتدن نتیجه حصـولنی کورمسی میسر اولهمادی . پاپا وکیلی صفتیله سویلدیکی بلیغ نطقلر ، پاپالق مقامنه کچدیکی زمان اهداف ایلدیکی امرنامه‌لر، عبدهٔ یسوعی کفار(۲) علیهنه یوروتمك ایچون‌اختیارایتدیکی بونجه اوزون وتعب آور مساعی ، قوتنی احیا ایتمکدن ، عمرینی قیصالتمقدن باشقه برثمره ویره‌مه‌مشدر .

ینه بو ۱٤٦۳ — ۸٦۸ سنه‌سنده — که اوروپاده بوسنه ووندیك محاربانتك‌ده زمان ظهوریدر — آسیاده دخی دولت عثمانیه‌ایچون پك مهم برواقعه‌حدوث‌ایلمشدر: قرهمان اوغلی ابراهیم بکك وفاتندن بحث ایتمك ایسـتیورز . بکك اتمام حیاتی، بابا لرنك میراثی منازعه‌سـنه قیام ایدن یدی اوغلی آره‌سـنده محاربهٔ داخلیه حدوثی ، سلطان محمد ایله مناسبتلرینك انقطاعی ، نهایت حکومتلرینك زوالی نتایج وخیمه‌سنی استلزام ایلمشدر . قرهمان اوغللری یوز اللی سنه‌در عثمانلی خاندانه‌مخاطره‌لی برر‌قیب اولمش وپادشاهلر هرنه‌وقت باشقه برطرفده سفرله‌مشغول اولدیلر ایسه بوبکلردرحال حرب آچمشلردر : مراد اول زمانننده قرهمان بکی علاءالدین مغلوب واسـیر اولمش ایدی (۱۳۸٦ — ۷۸۸) . بیلدیرم بایزید قرهمانلیلرله ایکی دفعه حرب ایده‌رك برنجیسی ایکی‌حکومت ایچون چهارشنبه صویندن سنور کسلمسنی (۱۳۹۰—۷۹۳)؛ ایکنجیسی مملکتك کاملاً تسخیریله بکك اعدامنی (۱۳۹۲-۸۰۵) انتاج ایلمشدر . بوبکك خلفی تیموره التجا ایله انقره محاربه‌سندن صوکره اعادهٔ حکومت ایلدی. محمد اوّل زمانننده قرهمان بکلریله یالکز بر محاربه وقوع بولدی (۱٤۱٤—۸۱۷)؛ مراد ثانی‌زمانننده ایسه‌اوچ محاربه‌اولدی:(۱٤۲٦—۱٤۳۲،۸۳۰—۱٤٤٤،۸۳٦—۸٤۸)؛ محمدثانی، جلوسنی متعاقب‌قرهمان بکی ابراهیمی تحت‌اطاعته المشدر (۱٤۵۱—۸۵۵)؛

(۱) دارو ، ۲، ص ٤۵۵ . پاپانك ترکلر علیهنه آچدیغی محاربه‌یه دائر برنینی خاطرات تاریخیه‌سی : *Bernini Memorie historiche di ciò che hanno operato i sommi pontifici nelle guerre contre i Turchi,* ص ۹۷، ۱۱٦ .

(۲) بوراده ترکلر حقنده اولان بوکلمه هامهر طرفندن موقع استهزاده ایراد اولندیغی ظاهردر. (مترجم)

اخیراً وفات ایدن ، بو ابراهیم بکدر . بوندن یدی اولاد قالمشدرکه آلتیسی ، یعنی پیر احمد ، قره‌مان ، قاسم ، علاءالدین ، سلیمان ، نورصوفی (۱) سلطان محمدك خاله‌سندن تولد ایتمشلردر . یدنجیسی اسحاق بر جاریه‌دن دنیایه کلمشیدی ، فقط باباسنك سوکیلیسی اولدیغندن ابراهیم بك اونی سلطاندن اولان اولادینك محرومیتیله وارث حکومت اعلان ایلدی (۲) . ابراهیم حیاتنده خزینه‌لریله ایچ ایل (کیلیکیا) قضاسنی بواوغلنه (۳) ویره‌رك سلفکه (٤) شهرینی اقامتکاه کوسترمش ایدی. ابراهیمك سلطاندن متولد آلتی اوغلی، شوصورتله حقلرندن اسقاط ایدلملری اوزرینه آچیقدن آچیغه اعلان خصومتله بابالرینی قونیه‌ده محاصره و اورادن اخراج ایلدیلر. ابراهیم بك کاواله قلعه‌سنده کدر وشیخوختدن اتمام انفاس ایلدی(٥). یوخبر اوزرینه خاله سلطان اوغلرینك اك بیوکی پیر احمد قونیه ایله حکومتك بتون جهات شمالیه‌سنی ضبط ایده‌رك قارداشی اسحاق ایچون طاش ایلنی براقدی . سلیمان ونور صوفی سرای همایونه التجا ایتملریله پادشاه طرفندن تیمارلر احسان اولندی . کندیسیله تخت وتاج منازعه‌سنده بولنان قارداشندن کوردیکی تضییقه بناءً اسحاق‌بك آق قویونلو خاندانی حکمداری اوزون حسنه مراجعتله اوندن استمداد ایلدی ، اسحاق ، عساکر معاونه‌نك بیه‌جکی ایچون مرحله باشنه بیك دوقه آلتونی‌ده وعد ایلدیکی جهتله اوزون حسن بودعوتی قبوله مسارعت کوسترردی . اوزون حسن ارزنجاندن سیواسه بالذات عزیمت ایلدیکندن اسحاق متفقنك قره‌مان دیارنده رهبر سفری اولمق ایچون استقبالنه کیتدی (٦) . ترکمن حکمدارینك حمایه‌سی، عسکرینك تعدیات متکرره‌سیله مملکتی خراب واهالیی نومید ایلدی(۷). پیراحمدك مغلوبیتندن

(۱) سعدالدینده نوره صوفی. (مترجم)

(۲) سعدالدین ، نشری ، صولاق زاده، روضة الابرار، ادریس، تاریخ محمد ثانی، اثر طورسون بك. ورق ۲۵ و ۹۸ .

(۳) کنیز زاده، سعدالدین. (مترجم)

(٤) سه‌لوچیا تراکه‌آ ، Selucia Trachea . قرون وسطاده قاستروم سه‌له‌ف، Castrum Seleph .

(٥) فراش موتده ایکن قونیه‌دن چیقاردیلر ؛ قاچوب کواله حصارینه کیرمك اوزره ایکن غلبهٔ ضعف ایله هلاك اولدی. سعدالدین، تمثیل استانبول، ص ٤۹۸ . (مترجم)

(٦) پیر احمد ایله قرداشلری پادشاهه التجا ایده‌رك کندیلری وعد امداد ایله تسلیه اولندی. سعدالدین، ص ٤۹۹ . (مترجم)

(۷) بولدیغی دواب ومواشیی مملکتنه کوتوردی؛ دیشی ارکك یکرمی بیك دوه کوتوردیکی مرویدر، کذلك. (مترجم)

صوکره اوزون حسن عودت ایدرکن بقیهٔ مملکتك تحت اطاعته آلنمسی اسکی قسطمونی بکی قیزل احمده تودیع ایلشدرکه بونك سلطان محمدی کندیسنك قارداشی علیهنه تحریك ایلدیکنی وبرادرینك اسقاطی وسینوبك ضبطیله مکافاةً عهده‌سنه قسطمونی سنجاغنك توجیه اولندیغنی اولجه کورمش ایدك. قیزل احمد قسطمونی حکومتنده ایکن اوزون‌حسنك اغفالاتنه متابعتله اونك سراینه فرار ایتمشیدی[۱۵]. اسحاق بك، هم اوزون حسنك حمایه‌سنی، هم‌ده پادشاهك محبتنی تأمین ایچون حکومتنك الکعالم آدملرندن یعقوب اوغلی احمدچلبی‌یی سلطان محمد نزدینه کوندرمك — کندیسی آق شهرایله بکشهرینی ترك ایتمك اوزره — یکنلرینه معاونتدن صرف‌نظر ایدلمسنی استرحام‌ایلدی. بوشهرلر ذاتاً عثمانلیلر النده بولندیغندن پادشاه، چاوش‌باشی(۱) واسطه‌سیله ایلچی‌یه: «بویله هدیه‌لر ویرمك‌قانبورك صوچنی باغبشلامقدر (۲)؛ اکر قارداشلرندن قورقمایه‌جق برحاله بولنمق ایستیورسه یلدیریم‌بایزید زماننده اولدیغی کبی چهارشنبه صوینك اوته طرفندن سنور کسمکه موافقت ایتملیدر.» جوابنی ویردی. اسحاق بك بوتکلیفه موافقت کوسترمدیکی‌جهتله سلطان‌محمد انطالیه (اولیا) والیسی حمزه بکه قرمانك استیلاسنی امر ایتدی. عثمانلی وقرمان اردولری ارمناکده وبعضلرینك روایتنه کوره طاغ پازارنده تصادف ایتدیلر؛ اسحاق بك بسبتون‌مغلوب اولەرق کیلیکیایه قاچوب زوجه‌سی واولادیله برابر سلفکه قلعه‌سنه قاپاندی. پیر احمد اعادهٔ حکومت ایله آق شهر، بکشهری، صاقلان حصار (۳)، ایلغون (ایلغین) بلده‌لرینك اناختارلرینی — نشانهٔ شکران اولمق اوزره — قرابتیله شرفیاب اولدیغی پادشاه معظمه تقدیم ایلدی [۱۶]. قرمان محاربه‌سی، بوسنه وموره‌نك وجود پادشاهی‌یه عرض احتیاج ایلدکلری برصیره‌ده بووجه ایله ختام بولمش اولدی؛ فقط او وبا ایشلری سکونت بولنجه سلطان محمد، جاریه‌نك اوغلی اسحاق‌ایله خاله‌سلطانك اوغلی پیر احمدی مؤبداً دفع ایله قرمان دیارینی کندی ممالکنه ضم ایتمك ایچون بوحالدن استفاده‌یه‌قرار ویردی، قرمان بکلرینك عثمانلی‌دولتنك دشمنلریله‌مناسبتلرینی

(۱) سرور چاوش اوغلی چاوش باشی احمد بك اسحاق بکه کوندرلمشیدی. کذلك (مترجم)

(۲) ترکلرك ضرب مثلیدر. بر آدمه مالك اولدیغی شیئی ویرمك دیمکدر. (اصلدن) «پادشاه ایلچیسی واسطه‌سیله بیوردیلرکه عرض ایتدیکی پیشکش مقدما صاتین آلدیغمز یرلردر؛ بویله هدیه ویرمك، مرده ازاد ایتمکدر.» سعدالدین، ص ۵۰۰. (مترجم)

(۳) صیقلان حصاری، ایلنون بازاری. سعدالدین، ص ۵۰۰. (مترجم)

واوزون حسن ووندیکلیلرله (۱) تعرضی وتدافعی اتفاقلرینی بو غصب جدید ایچون بهانه اتخاذ ایلدی .

محمد وزیر اعظمیله برلکده وکلیتلی براردو ایله آناطولیه کچدی. اثنای راهده کاواله (۲) قلعه‌سنی تسخیر (۱٤٦٦—۸۷۱) و احمد بکك اقامتکاهی اولان قونیه‌یی ضبط ایلدی. بو موقع مهمه صاحب اولنجه محمود پاشایی — اسحاق بکك التجاکاه ایدنمش اولدیغی — لارنده‌یی ، یعنی بو مملکتلك قدیماً پای تختی بولنمش اولان شمدیکی قره‌مانی استیلایه کوندردی . بوشهرك سورلری آلتنده قانلی برمحاربه وقوع بوله‌رق اسحاق بك اوزون و مدهش برغوغادن صوکره مغلوب اولمشدر. اکر دها شدتله تعقیب اولنسه اله کچیریله‌جك ایدی. محمد، بکك فرارندن، اسیرلرك قتل عامیله انتقام آلدی . محمود پاشا ، تیمورك دونیشندن صوکره قره‌مان طرفلرنده یرلشوب قالمش اولان طورغود تاتار اوجاغی بقایای ضعیفه‌سنی تحری و افنایه مأمور اولدی. صدراعظم طوروس سلسلهٔ جبالنك شعبه‌سی اولان بلغارطاغندن مرورایله طرسوسه قدر طورغودلری آرایه‌رق بلغار طاغی وادیلری ایچنده مختفی بولدی . اله کچیردیکی طورغودلری درزنجیر اوله‌رق پادشاهه کوندردی . اوده — عثمانلی مورخلرینك تعبیری اوزره — بونلرله حسابلرینی کسدی، یعنی اعدام ایتدیردی(۳). صدراعظم هنوز اردوکاهنه عودت ایلمش ایدیکه قره‌مانك ایکی پای تختی اولان قونیه ولارنده شهرلرنده‌کی عمله وارباب صنایعك کاملاً استانبوله اعزامی ایچون امر آلدی. محمود پاشا حس انسانیت پروریدن محروم اولمادیغی مکرراً اظهار ایتمش اولدیغی کبی وطنلرندن جدا ایده‌جکی اشخاصدن بر طاقمی آییرمق صورتیله بو دفعه‌ده

(۱) دارو، وندیك تاریخی، ۲، ص ٤٥٧ .

(۲) ادریس، ورق ۱۲۸ ، بو قلعه‌یی کاواله، یاخود کوواله تسمیه ایدر. کیلیکیانك ایکنجی بوغازنده‌کی کوله‌ك قلعه‌سی اولمق کرکدرکه کنج کیخسرو و اسکندر اورادن مرور ایتمشلردر. (اصلدن) سعدالدینده کواله املاسنده‌در. (مترجم)

(۳) جمله‌سنه سیاست اولتوب قیدلری کورلدی . صولاق زاده (اصلدن) ، سعدالدین، لارنده محاربه‌سنده اسیر دوشن قره‌مانلیلر ایچون «قیدلری کورلدی» جمله‌سنه «طومار اعمارلری دورلدی» جمله‌سیله سجع یاپیور. بو اسیرلرك اعدامی مدار معذرتدنده خالی پك چرکین برشی اولدیغنده شبهه یوقدر. طورغودلر اوتهدن بری ترکلرله مخاصمه ایتدکلرندن و ترکلره عداوت قدیمه ایله متحسس بر قوم اولدقلرندن بونلرك — امور سیاستده منفعتك حق صرفه تقدم ضروریسی قاعدهٔ ازلیه‌سی ایجابنجه — تنکیلی اوته‌کیلرك اعدامندن چوق اهون قالیر.(مترجم)

اثبات ایلدی . لکن محمود پاشانك مخاطره‌لی بر رقیبی اولان روم محمد پاشا ، صدراعظم حقنده‌کی کین قدیمی جهتیله اوکا ایراث مضرت ایچون هیچ بر فرصتی فوت ایتمزدی . پك چوق زماندن بری مقام صدارته حریص اولان بو آدم ، محمود پاشایی، کوندریله‌جك اشخاصك برطاقمنی یرلرنده براقمق وکوشکلك کوسترمك جرملریله اتهام ایلدی. پادشاه، صدراعظمنی انسانیتنه مقابل ایشی اونك اللدن آلوب دفترداریته تودیع ایتمکله جزالاندیردی . روم محمود پاشا — که تبدیل دین ایتمسیله هر درلو احتساسات حقانیتدن‌ده تعری ایتمش کورینوردی — پادشاهدن آلدیغی امر اوزرینه مفرطانه حرکتله معتبران اهالیی ده عمله صیره‌سنه قاتمرق مملکتلرندن آییردی. پیر طریقت مولانا جلال الدین سلاله‌سندن بری دخی بونلرك آره‌سنده ایدی (۱) ؛ لکن پادشاه بوندن خبردار اولنجه اعتذاره مسارعت ایله بر چوق هدیه‌لر ویره‌رك وطننه اعاده ایلدی . محمود پاشا — هرشیدن شبهه‌لنن طبیعتی ایجابنجه ، صدراعظمله بوسنه قرالی آره‌سنده منعقد معاهده‌نی عفو ایتمه‌مش اولان — پادشاهك توجهنزلکنی جلب ایتمش واسحاق بکك فراریله قرمانك ایکی پای تختی اهالیسی حقنده‌کی کوستردیکی مسامحه سلطان محمدك خشنودیسنی تزیید ایلمش اولدیغندن ختکار اجرای مجازات ایچون آنجق ختام حربه انتظار ایدیوردی . اردونك اوزون بر مرحله ایله یوریله‌رق چادرلرینی قورمش اولدیغی برکون محمد ثانی صدراعظمنی بر معامله‌ٔ مخصوصه ایله عزل ایلدی. هردرلو ظواهره کوره تاتارلردن قالمش اولمسی لازمکلن بوعادت اوزمان عثمانلیلرده برنجی دفعه اوله‌رق اجرا اولنوب اوندن صوکره صیق صیق تکرر ایلمشدر . محمود پاشانك چادرینه کیرمسی اوزرینه پادشاه چادرك

(۱) امیر علی چلبینك اوغلی احمد چلبی ، صولاق زاده ، ورق ٥٦ . نشری ، ورق ۲۲۰. عالی، اون‌سکزنجی باب (اصلدن). روم محمد پاشا، محمود پاشا ایله تضاد اوزره اولوب پادشاهك وزیراعظم حقنده‌کی اغبرارینی آکلادیغندن سوالف اطوارینی تخطئه ایله برابر اول سورکونلرك احوالنی خلافی اوزره عرض ایده‌رك و « فقیرلرینی سوردی (*) ، زنکینلرینی رشوت آلوب براقدی» دیه‌رك پادشاهه شبهه ویردی. بوتقریب ایله وزارت عظمی محمد پاشای رومیه تفویض اولندی. اول ستم پیشه اودیار اهالیسنی تشویشه دوشوروب بولدیغی یازدی. حتی «مولانا جلال‌الدین رومی قدس سره العزیز حضرتلرینك سلاله‌ٔ طیبه‌سندن امیر علی چلبی اوغلی احمد چلبی‌یی » برابر سوردی. تجاوزی پادشاهك معلومی اولنجه سائر متضجر اولان اشراف ایله برلکده اطلاق ایده‌رك نوازش و الطاف ایله عودتلرینه رخصت ویردی. سعدالدیندن تلخیص، تمثیل استانبول، ص ٥١٢ . (مترجم)

(*) سعدالدینك مطبوعنده‌کی اخلاکله‌سنده سهو ترتیب اولدیغی وصحیحی اجلا اوله‌جغنی آکلاشیلیر.

ایپلرینی او صورتده کسدردی که چادر ، التفاتدن ساقط اولان صدراعظمك باشی اوزرینه دوشدی (١) . محمد پاشا (٢) — که روم ایکن مسلمان اولمشدر — محمود پاشایه خلف اولدی ، اوچنجی شهزاده مصطفی ممالك مفتوحه یه والی تعیین اولندی. دولت سلجوقیه خرابه‌لری اوزرینه عثمانلی خاندانك تأسس ایتدیکی وقت یرلشمش اولان قرمان سلاله‌سی ایشته بوصورتله یوز آلتمش التی سنه صوکره، کندیسیله برلکده ظهور ایدن اوعثمانلی حکومتنك الیله زیر وزبر اولمشدر (٣) . اسحاق بك اوزون حسنك سراینه التجا ایتمشیدی . زوجه‌سنك درونده دها بر مدت مقاومت ایلدیکی سلفکدن باشقه بتون قرمان دولت عثمانیه‌نك زیر حکمنه کچدی؛ باشلیجه اهالیسی چیقارلمش اولان ایکی مرکز اداره‌سی اسکی احتشاملرینی کیتدکجه غائب ایتدیلر .

قرمان عائله‌سنك مؤسسی طرفندن قدیم لارنده — که بقایاسی بلدهٔ جدیده‌دن آز بر مسافه‌ده حالا منظوردر — خرابه‌لرندن چیقاریلان انقاض ایله انشا اولنان قرمان شهری‌قونیه (ایقونیوم) بلده‌سنك اهمیت تاریخیه‌سنی هیچ بروقت احراز ایتمه‌مشدر. قونیه «اون بیکلر»ك [*] مروری وفره‌دریق باربروسك (٤) ضبطیله شهرت آلمش وسلاطین سلجوقیه والك زیاده بیوك علاءالدین زمانینده انشا اولنان او ابدیله سیاحلرك نظردقتنی جلب ایتمکده بولنمشدر ، طریقت مولویه مؤسسی شاعر متصوف جلال‌الدین رومینك تربه‌سنی حاوی اولمق (٥) ومهد طریقت بولنمق جهتیله قونیه بالخاصه مسلمانلرك حرمتنه مظهر اوله‌رق تختلرندن تبعید اولنان حکمدارلر اورایه

(١) پادشاه قرمان ولایتنی سلطان مصطفایه توجیه ایله پای تخته توجه ایتمشلردی. قره حصاره کلدکده محمود پاشانك اوتاغنی کندیسی ایچنده ایکن بیقدیروب معزول ایتدیلر. بو سفرده روم محمد پاشا کپلو اوغلنی قاضیعسکرلکدن عزل ایتدیروب مولانا ولدان اونك یرینه تعیین اولندی . قرمان اوغلی اسحاق بك بر روایتده اوزون حسنك یانده ، دیکر روایته‌کوره اوزون حسنك امدادیله ملك موروثنی طلب ایتمك اوزره کلیرکن رها (اورفه)ده وفات ایلدی. سعدالدیندن تلخیص، ص ٥١٢ . (مترجم)

(٢) بو وزیر ، عثمان زاده‌نك حدیقة الوزراسنده یوقدر . فقط حاجی قالفه‌نك تقویم التواریخنده مندرجدر، ص ١٧٤ .

(٣) حاجی قالفه، تقویم التواریخ، ٨٧١ (١٤٦٦) وقایعی.

(٤) محاربات صلیبیه تاریخنه وخصوصا رومه‌رك (Raumer) *Geschichte Frie-derich Barbarossas* فره‌دریق باربارووس تاریخنه مراجعت.

(٥) جهانما، ص ٦١٥ .

التجا ایدرلردی. اولدقجه کوزل محافظه اولنمش قبارتمه نقوش — کویا — ایقونیومك پرسه (۱) طرفندن تأسیس اولنـدیغی حقندهکی روایت اساطیریه مصدقدر ، لکن قاپیلر ، دیوارلر اوزرندهکی عربی کتابهلر شهرك بناسنی سلجوق پادشاهلرینه عطف ایدرلر (۲) . بیوك علاءالدینك باشـلیجه انشاآتی قلعه، واسع بر صو خزینهسی، شهرك دیوارلری و کندیسنك تربهسیدر . مؤخراً عثمانلی پادشاهلری مولویخانه ایله جامعی یاپدیرمشلردر؛ سلطان سلیم آیاصوفیهیی نمونه اتخاذ ایدهرك بر جامع ایله متعدد مدرسهلر بنا ایتدیرمشدر. اشبو جامع، قاپیلرینی تزیین ایدن طاش اویمهلرینك حسن طبیعته موافقتیله جلب نظردقت ایدر (۳) قونیه زمانمزده دخی پلینك ویردیکی نامه مستحقدر (٤) .

سلطان محمدك، همان جملهسی برزمانده اولمق اوزره بوسنهده، موره‌ده ، قرهمانده واقع اولان محاربانی تعقیب ایتدکدن صوکره شمدی اسکندر بکك بومدت ظرفنده و ۱٤٦٦—۸۷۱ سنهسنده وفاتنه قدر قازاندیغی غلبهلری سرعتله نظریمزدن امرار ایتهمز لازم کلیر . پادشاه ایله اسکندر آره‌سنده انعقاد ایدن صلح اوچ سنهدن زیاده دوام ایتهمش ایدی؛ چونکه پاپا ایکنجی پی حرب صلیبی پی اعلان ایلدیکی زمان اسکندر بك وندیك ایلچیسنك وپاپا وکیلنك اصرار وتضییقلری اوزرینه — یمین ایله تأمین ایتمش اولدیغی — عهدی نقض ایلمشدی (٦) . دراچ (دوراچو ، دیراچیوم) باش پسقپوسی واسـکندر بکك مشـاور ومحبی اولان پائولی آنجهلو — که دریواستولی بر ارناوددر — کندی دینمده بولنمیانلره قارشی وقوع بولان تعهداتی طوتمق لازم

(۱) ماقدونال کینه‌ئیر، آسیاده سیاحت، ص ۲۲۰ .

(۲) قونیهنك جنوب شرقیسنده‌کی مرام وادیسی سیراب وچیچکلرله میوهلرله مستور بك چوق باغچهلری حاویدر؛ بونلرك ایچنده قرالدین تسمیه اولنور برقایسی اونیغی‌کبی دباغ چیچکی نامنده بر چیچك واردرکه سختیانك قرمزیلغنی کوك ماویسنه تبدیل ایدر. جهانما .

(۳) اولیا چلبی.

(٤) مانهر، ٤ ، ۲ ، ص ۱۹۵ . پلین — اون درت بلدهدن مرکب بر تهترارشینك (tetrarchic) (*) باشنده بولنـدیغی ایچون — قونیهیی Urbs celeberrima (شهر اشهر) تسمیه ایدیور.

(٥) لونچهروسده ، بارلهتینك اسکندر بکك حیات و افعـالی ، ص ۱۹۳ — ۱۹۵ . *Barletii de vita et gestis Scanderbegi,* dans Lonicerus

(*) روما حکومتی دیوکلهسیان زمانمده دوت قسمه تقسیم اولنمش هر برینه بر رشی عنوانی ویرلمشدی. (مترجم)

کلیه‌جکی حقنده اسکندری اقناع ایچون — سلطان محمدك بوسنه قرالی حقنده قسم ایله توثیق ایدلمش تسلیم‌مقاوله‌سنی نقض‌خصوصنده‌کی تصمیمی‌تأییداً — مفتی بسطامی مصنفکك ایراد ایلدیکی‌دلائلی استعمال ایلدی. اسکندر بك بعض مورخلرك روایاتنه نظراً ادامهٔ‌صلح ایچون کوندردیکی‌مکتوبده [۱۷] مندرج‌دلائلدن زیاده‌باش‌پسقپوسك القاآتنه تبعیت ایده‌رك حربه قرار ویرلدی ؛ باش پسقپوس قاردینال اولدی (۱) . صلحك انقطاعی خبری اوزرینه سلطان محمد شرمت بکی اون درت بیك سواری ایله آرناودلغك تخریبنه کوندردی ؛ اسکندر بك‌ده اردوسنی اوخریده طوپلای . اوخری قدیم لیکنوس یاخود لیکنودوسدرکه بیزانسلیلر آخریدا نامیله یاد واکثریا بلغاریه باش پسقپوسلغنك مرکزی اولمق اوزره ذکر ایدرلر . بالنی چوق بر بیوك کول اوزرنده کائن اوله‌رق کولدن آقان صولر دریمون یاخود قاره دیریلون [درین] نهرینی تشکیل‌ایدر. عسکرلك نقطهٔ‌نظرندن غایت‌ایی برموقعده بولنمسی‌جهتله رومالیلر ایله ایللیریا قرالی ژه‌نتیوس آره‌سنده حدوث ایدن محاربه‌لرده بوشهر اهمیت مخصوصه قازانمشدر [۱۸] .

اسکندر بك اون بیك کشی ایله اوخری‌یه اوچ میل مسافه‌ده و اوته‌کی طرف عسکرینك بولندیغی مواقع آره‌سنده بر موقع طوته‌رق شرمت بکی مغلوب ایتدی و محاربه میدانده ترکلره کندی قوتی مقدارنده تلفات ویردیردی . دفتردار ایله باشلیجه اسیرلردن اون ایکیسی قرق بیك دوقه فدیهٔ نجات ویره‌رك کندیلرینی صاتین آلدیلر. سلطان محمد، شرمت بکك مغلوبیتندن دولایی انتقام آلمق ایچون — اصلاً آرناوود اوله‌رق چوجقلغنده اسیر دوشمش و قسطنطینیه حصارلرینه ایلك اوکجه مردیون ایله طیرمانمش اولان — بالابان بادرا اداره‌سنده اون بش بیك سواری و اوچ بیك پیاده کوندردی . اسکندر بك والخالیا وادیٔ لطیفنده درت بیك سواری و بیك بش یوز پیاده ایله بونلرك ورودینه منتظر اولدی. ترکلر اطرافده‌کی تپه‌لری ضبطایتدیلر (۲). اسکندر بك اوچ‌مثلی‌قوتنده اولان‌ترك‌صفوفنك اورتەسندن کندیسنه بر یول‌آچدی، لکن الك جسور قاپتانلرندن سکزی — که یکنی موزاکی ایله دبره‌لی موزه‌س بونلرك ایچنده بولنیوردی — عثمانلیلرك الله دوشه‌رك استانبوله کوندرلدیلر . آرناوودلق پرنسی بونلری پاره ویره‌رك قورتارمق ایستمش

(۱) بارله‌تی، ص ۱۹۸ .

(۲) بارله‌تی، ورق ۲۰۴ ، ۲۰۶ .

ایسه‌ده محمد هیچ برتکلیفی دیکله‌میه‌رك بواسیرلرك دیری دیری دریلرینی یوزدیردی. بونکله برابر بالابان بو ایلك مظفریته پك چوق اعتماد ایتمیوب اوخری‌یه چکیله‌رك اسکندرده یوقاری دره‌ده واقع اورونیك موقعنی طوتدی. بالابان، اسکندره بغتةً هجوم املنده بولنمش ایسه‌ده ضایعات کثیره ایله رجعته و اردوکاهی براقمغه مجبور اولدی آنجق آز برمدت ایچنده اوچ بیك پیاده واون یدی بیك سواری ایله تکرار اوخریده کورندی. دشمن مخوفی هدایا ایله اقناع ایتمك امیدنده ایدی. اوچ آی مدت اسکندری علی‌الغفله دردست ایتمکه فرصت بولمق ایچون بیهوده چالشدقدن صوکره نهایت صف حرب اوزره بر جداله قرار ویردی. اسکندر بکك آتی پیقیلوب دوشه‌رك کندیسی‌ده قولندن آغیر صورتده یاره‌لاندی. فقط ترکلر مغلوب اولدیلر، بالابان مشکلات عظیمه ایله قورتلدی. اوچنجی دفعه اوله‌رق عثمانلی قوماندانی بر اردو ایله کلدیکی کبی آرناوود یعقوب‌ده دیکر بر فرقهٔ عسکریه ایله دیکر بر طرفدن اسکندر بکك حوزهٔ ممالکنه داخل اولدی؛ لکن بو قوهٔ امدادیه بالابان ایله برلشمزدن اول اسکندر بك بالابانی حربه اجبار ایلدی. بالابان عزیمتدن مرکب اولان پیاده‌یی صول جناحده اوکه، علوفه‌جی تعبیر اولنان آیلقلی سواریلری اسکندرك قاپیتانلرندن تانوزیبو ـ توفیه‌نك قارشیسنه قویدینی کبی آقینجیلری زاخاریا غروبانك مواجهه‌سنه، یکی چریلری مانوئل پلکك مقابله‌سنه برلشدیرمش ایدی. کندیسی‌ده اك معلم و منتخب عسکر ایله صاغ جناحده بولنیوردی. بتون بوتدارکاته رغماً تمامیله مغلوب اولدی. غنائم اردوده هنوز تقسیم اولنمه‌مش اولدیغی برزمانده ایدی‌که اسکندر بکك همشیره‌سی مامیزانك پتراله‌دن کوندرمش اولدیغی براولاق واصل اولدی: آرناود یعقوبك اون آلتی بیك کشیلك براردوایله — رهکذارنده‌کی اماکن واشخاصی یاقوب قتل عام ایده‌رك — براته قدر کلمش وشمدی آرکیلاته نهری قربنده کوچك تیرانا (تیران)ده اردو قورمش اولدیغنی خبر ویرییوردی. اسکندر بك یعقوب ایله قارشیلاشمغه چیقدی. ایکی عسکر طوتیشه‌رق کوکس کوکسه غوغا ایتدیلر. اسکندر اك کشیف برکتله آره‌سنه کیرمرك یعقوبك بولندیغی یره قدر واردی؛ مزراغنی برطرفندن برطرفنه کچیره‌رك باشنی کسدی. ترکلر بوحالی کورنجه میدان محاربه‌ده درت بیك مقتول ومجروح وآلتی بیك اسیر براقه‌رق قاچدیلر. آرناودلق پرنسی واخالیا وادیسنده مقتول دوشن جسور ارقاداشلرینك بو چفته مظفریتله انتقامنی

آلدقدن صوکره قرویایه | آچمه حصار | عودت ایتدی (۱) .

بومغلوبیتلردن ویکی تنصر ایتمش قیافتنه کیرن قاتلرواسطه‌سیله ایکی‌دفعه اسکندر بکی قتل تشبث بیهوده‌سنده بولندقدن (۲) صوکره محمد ثانی نهایت‌یوز بیك کشیلکدن زیاده براردو ایله بالذات آرناودلغه یوریدی (۳) . ۱٤٦٥—۸٦۹ سنه‌سنده قرویایی تسخیر نیتیله بو خطه‌یه داخل اولەرق خیلی قلعه‌لری و خصوصا سفه‌تیغراد وبلغراد موقعلرینی استیلا ایتمش ایسه‌ده تلفات کلیه ویردی . اسکندر بك بو مواقعك هیچ برنده قپانمیه‌رق اورالردن چیقار وترکلرك اوزرینه دوشردی . محمد ثانی هرموقعده اسکندر بك طرفندن تعجیز اولنه‌رق ودائما اك منتخب عسکرینك ضیاعی تأسفنه اوغرایه‌رق قرویا محاصره‌سنی رفعه مجبور اولدی . آنجق اپیرایله ماکدونیایی تفریق ایدن طاغلری‌کچمزدن اول قدیم خائونی قطعه‌سنده کائن کیدنا قضاسی اهالیٔ شجیعه‌سندن ، قرویالیلرك مقاومتی انتقامنی آلدی : بواهالی ، مستبدك مواعیدینه منجذب اولەرق تسلیم اولمشلردی ، فقط اونلری النه کچیرنجه ایچلرندن سکز بیکینی بردن اعدام ایتدی (٤) . بالابانی سکسان بیك کشی ایله ومحاصره‌یی آبلوقه‌یه تحویل‌ایتمك اوزره قرویا قارشیسنده براقدی. بالابان عسکرینك برقسمنی‌وادیه حاکم برطاغ(٥) اوزرینه یرلشدیره‌رك قارداشی یونسك (٦) کتیره‌جکی قوهٔ امدادیه‌یی بکلیوردی . اسکندر بك یونسك حرکتندن وقتیله خبردار اولدیغندن اونی قارشیلامق ایچون برکیجه صباحه قدر یوریه‌رك محاربهٔ واقعه‌ده یونس بکی مغلوب وکندیسیله اوغلی خضر بکی اسیر ایتدی (۷) . اسکندرك امری اوزرینه یونس زنجیرلره اوریله‌رق شوحال ایله بالابانك انظار تماشی اوکنه وضع اولندی . اسکندر بك ، بو منظرهٔ الیمه‌نك عثمانلی صفوفنه نشر ایتدیکی دهشتدن استفاده ایله ایلری یوریدی . بالابان کندینی ضبط ایده‌میه‌رك قرویا دیوارلری پشکاهنه شتاب کوستردی‌ومحصورینه‌تصور اولنه‌بیله‌جك هردرلو مواعیدده بولندی ، لکن آرناود ژورژ آلکسیذاك آتدیغی بر

(۱) مارینی بارله‌تی، ۲۱۰، ۲۱۲، ۲۱٤، ۲۱۵، ۲۱۷، ۱۱نجی کتابك خاتمه‌سی.
(۲) بارله‌تی، ۲۱۸. [دشمن متعصب سوزی اولدیغی اونودلاملیدر. مترجم]
(۳) بارله‌تی، پادشاهك اردوسنی ایکی یوز بیکه. بالابانك اردوسنی سکسان بیکه چیقاریور.
(٤) بارله‌تی، ۲۱۹ .
(٥) بارله‌تی، ورق ۲۲۳، بوطاغی قرونوس تسمیه ایدیور.
(٦) بارله‌تی ، «یونیماس» دیور.
(۷) خضره‌ده هه‌ده‌ر دیور.

توفك دانه‌سیله بوغازندن پك آغیر صورتده یاره‌لاندی؛ صوك برسوق طبیعی ایله آتنك باشنی اردوکاهنه چویروب چادرینك اوکنه قدر کلدی ، اورادہ بی‌روح اوله‌رق آتندن دوشدی . بونی متعاقب عثمانلی اردوسنڭ رجعتله قرویایه سکز میل خطوه‌ده واقع تیرانده اردو قورمق اوزره اورایه کیتدی . اسکندر بك سائقهٔ حدتله تعقیب خصمه آتیلان عسکرینی طوتمغه چالشدیسه‌ده برفائده‌سی اولمدی. اوچ کون محاربه‌دن و ضایعات عظیمه‌دن صوکره کندیلرینه تیراندن بر یول آچدیلر ، آنجق مواقع مختلفه‌یه تفریق ایدلمش اولان محافظلرك جمله‌سی اسیر ، یاخود اعدام ایدلدی (۱) .

محمد شمدیلك قرویایی تسخیر ایده‌میه‌رك وبونکله برابر آرناودلرك کنی چکمك ایستیه‌رك والینیه‌لرك شهر قدیمی — که زمانمزده سنجاق مرکزی اولان ایلبصاندر (۲) — یکیدن انشا واحکام ایتدی ، اسکندر بکك دراج قربنده وساحل دریاده بنا ایتدیکی چورلی شهرینی‌ده تخریب ایلدی (۳) . آز برزمان صوکره اسکندربك شانلی حیاتنه آله‌سیوده خاتمه ویردی . بوشهر ، تاریخ قدیمده — مؤسسی سیرا کوزه‌لی ده‌نیسه چیقان اصلیله وماکدونیالی اوچنجی فیلیپك محاصره‌سیله — اسکندر بکك محل وفاتی اولمسندن آز شهرت قازانمامشدر . اسکندر بك اوتوز سنه مدت مملکتنك دین وحریتی ایچون (٤) مراد ثانی ایله محمد ثانینك قدرت مستولیه‌لرینه مظفرانه مقابله ایتدکدن صوکره ۱٤٦۷ کانون ثانیسنك اون دردنده (۸۷۱) آلتمش اوچ یاشنده اولمشدر . پیروس (٥) کبی خصم ممالکنك قلبنه ایصال سلاح ایده‌مه‌مش ایسه‌ده

(۱) بارله‌تی ، ۲۲٥ .

(۲) عثمانلی مورخلرینك اسکندر بکك سلطنت محمد ایله محاربه‌لری وقایعندن ذکر ایتدکلری احوال پادشاهك آرناودلغه عسکر سوق ایتمسی وایلبصانك ضبطی خصوصلرندن عبارت اولمقله برابر اشبو عسکر سوقی ۸۷۲ده، یعنی اسکندر بکك وفاتندن بر سنه صوکره کوسترلر . حاجی قالفه، تقویم التواریخ. سعدالدین. ادریس، نشری، صولاق زاده، عالی.

(۳) بارله‌تیوس، بوشهری «چوریلووس» تسمیه ایدر. ورق ۲۲٦.

(٤) اسکندر بکك شان حکومت ایچون آچدیغی فائده‌سز محاربه‌لری « دین و حریت محاربه‌سی» عد ایتمك اثر تعصب وخطادر. (مترجم)

(٥) بیروس (Pyrrhus) ، قدیم اپیر قرالیدرکه رومالیلره قارشی محاربه ایده‌رك ایتالیانك فتحنه تشبث ایتمش ویسوعدن ۲۷۹ سنه مقدم آسقولوم (Asculum) شهرنده ضایعات کلیه ایله بر محاربه قزانه‌رق بو مناسبتله « بویله بر مظفریته دها نائل اولورسه ایشم بیتمشدر » سوزلرینی سویلمشدر . ۲۷۲ ده مظفراً آرغوس (Argos) شهرینه کیردیکی صیره‌ده بر قوجه قارینك طام اوزرندن آتدیغی کرمیت ایله مقتول اولمشدر. نتیجهٔ قطعیه‌یی موجب اولمیان مظفریت حقنده «پیروسك مظفرینی قبیلندن» دینیلیر. (مترجم)

ژه‌نتیوسدن (۱) دها بیوك كورینوب مغلوبلرك نتیجهٔ حالنه دوچار اولمامشدر . اپیر قهرمانی بیوك قوماندانلرك مابه‌الامتیازی اولان اوصافی جمع ایتمشدر ؛ آنجق طبیعت ملیه‌سنك برصفت ممیزه‌سنی ، یعنی اسکی اپیر اهالیسنك هیچ برزمانده ترك ایتمه‌مش اولدقلری وحشتی نفسندن تمامیله ازاله‌ایده‌مه‌مشدر . بنه اوسنه ، اسکندرك قومشولرندن اولان هرسك پرنسی اتیه‌ن قوساریك‌ده ترك حیات ایتمشدر . اتیه‌ن ، اوغللریله منازعه حالنده بولنه‌رق اك كنجنی رهن صفتیله باب‌همایونه كوندرمش ایدی . بوچوجق برمدت صوكره دینی ترك ایله سلطان محمدك التفاتی قزانمش وبایزید ثانی زمانده داماد وصدر اعظم اولمشدر . بایالرینك وفاتنده قوساریكك دیكر ایكی اوغلندن ولادیسلاس یوقاری هرسكه ، ولادقو اشاغی هرسكه نائل اولدی . آنجق ولادیسلاس بر مدت صوكره مجارستانه (۲) قاچدی ؛ ولادقو دخی برقاچ قلعه‌ده آنجق برمدت طوتونه بیلدی . بتون مملكت آز وقت ایچنده حكومت عثمانیه النه كیره‌رك هرسك نامیله دولتك بر سنجاغنی تشكیل ایلدی (۳) .

قره‌مان بكلربه اسكندر بكك وفاتنی تعقیب ایدن سنه ایچنده مظفریات سریعه سلسله‌سی منقطع اوله‌رق نه‌بر مملكت تخریب وفتح ایدلمش ، نه‌ده محافظه‌لری اولدیرلمش ویاخود بچلمشدر . سلطان محمد بوزمان سكونی قسماً تجهیزات بحریه‌یه ، قسماً یكی سرایك انشاآتنه حصر ایلمشدر . بوسرایك بنا اولندیغی محل اسكی بیزانسك آقروپولیس آبده‌سنك ومؤخراً ایمپراطورلر سرایلرینك بولندیغی یردركه تاریخ قدیمده مظفر پالاس ایله نپتون ، باكوس ، ژوپیتر ، هه‌قات ، پروزه‌رپین (٤) معبدلری وخرستیانلق

(۱) ژه‌نتیوس (Gentius) میلاددن ایكی عصر اوّل ایللیریا قرالی ایدی . ظالم ، شدتلی ، سرخوش بر حكمدار اولوب زوجه‌سنی آلق ایچون قارداشنی اولدردی . تبعه‌سنك دكیز جیودولغنه خاتمه ویرمك ایچون رومالیلر ۱۷۱ ده دونانمسنی ضبط ایتدیلر . ۱٦۸ ده رومالیلر علیهنه ماكدونیا قرالی پرسه ایله اتفاق ایتدی . بر آی صوكره مغلوب اوله‌رق تسلیمیت كوسترمش ورومایه كوتوریله‌رك غالبلرك تحفهٔ مظفریتی اولمشدر . (مترجم)

(۲) سپاندوژینو ، ص ٥٤ .

(۳) سعدالدین ، ادریس ، نشری ، صولاق زاده ، عالی ، حاجی قالفه‌نك روم ایلیسی ، ص ۱۷٤ . انكه‌لك صربیه تاریخنه ، ص ٤۳۰ ؛ وكه‌یهاردینك بوسنه تاریخنه ، ص ٤۷۲ ، مراجعت . هرسك كلمه‌سی آلمانجه دوقه‌لق دیمك اولان *Herzogthum* هرزوغتوم كلمه‌سندن آلنمشدر .

(٤) اساطیر یونانیه‌نك آلهه‌سی . (مترجم)

دورنده اعزه‌دن دیمتریوس ، میناس ، تهئودور سرکیوس [جرجیس] ایله مریم البتول کلیسالری بوراده انشا اولنمش ایدی ؛ خالك سرایی ، قدملی عساکر خاصه وفرقهٔ محافظه (۱) قوغوشلری وبونارك یدی قبه‌لری بوموقعده کوریلور ، آصمه ساعتیله ، ایمپراطورك اون طقوز دعوتلیسنك (۲) سفره‌سی، خزینه اوطه‌سی، بتون التونلرله لامعه‌دار تخت صالونی، قیصرلرك ارغوانی قماشلرایچنده ولادتکاهی اولان قرمزی صالون بوراده جلب انظار حیرت ایدردی . سلطنت عثمانیه‌نك یکی سراینك انشاآتی هجرتك سکز یوز یتمش ایکنجی سنه‌سی اتمام اولنمش واوزرنده « الله صاحبنك شانی تایید ایلسون ! الله بناسنی تشیید ایلسون ! الله اساسنی محکم قیلسون! » کتابه‌لری کورلمکده بولنمشدر (۳) .

ترسانه‌نك تجهیزاتنه سرعتله دوام اولندیغی صیره‌ده آقینجی تسمیه اولنان عثمانلی خفیف سواریلری دولتك حدود شمالیه‌سنی تجاوزایله اسقلاووانیا، قارنتیا ، ایستیریا ایالتلرینی دولاشه‌رق سیلیزیه قدر نفوذ ایتدی [۱۹] . نه اختیارلر ، نه‌ده چوجقلر کوزه‌دلیه‌رك بتون مملکت دوچار خسار وحیواناتاریله برابر ایکی بیکدن زیاده اهالی قتل عام ویکرمی بیکدن زیاده‌سی اسیراً بری طرفه نقل اولندی (٤) . آنجق

---

(۱) *Scholæ et excubia* (عساکر خاصه ومحافظه).

(۲) *Novemdecim accobitoram* (اون طقوز مدعو) .

(۳) استانبول وبوغاز ایچی، ۱، ۱، ۱۹۷، ۲۲۱، ۲۲۵ اصلدن. [بو اوچ جلەدن برنجیسی — که فرانسزجه‌سی « *Que Dieu éternise l'honneur de son posse-ess«ur !* » در — «خلدالله عزصاحبه» جلهٔ دعائیهٔ عربیه‌سنك ترجمه‌سی اولەجغی آکلاشیلیور. بوجلهٔ سعدالدینك استانبول تمثیلنك ٤٤٨ نجی صحیفه‌سنه نظراً فضلای عصردن برینك:

« حرم من جمال صاحبه تسجد الشمس فی جوانبه
الهم الحق فیه تاریخا خلد الله عز صاحبه »

قطعهٔ تاریخیه‌سنك مصراع تاریخیدرکه ۸۸۳ ی کوسترر. فرانسزجه‌لری « *Que Dieu consolide sa construction !* » و « *Que Dieu fortifie ses fondements* » اولان ایکنجیسی ایله اوچنجیسی یکه ۸۸۳ ی کوسترن « خلدالله للعلی ابداً » تاریخنك ترجمه‌لرینه بکزر. عبدالرحمن شرف بك افندی حضرتلری تاریخ عثمانی انجمنی مجموعه‌سنده طوپ قپو سرای همایونه دائر بر مقاله تحریر بیوردقلرندن اوتدن و معلومات سائره‌دن اقتباساً تذییلات مترجمه دها بعض تفصیلات ویریلەجکدر.]

(٤) مولکك (Moelk) شئونه نظراً ، ۱٤٦۹ *Turci abducunt ex Sla-vonia 30,000 hominum* (ترکلر اسلاوونیاده اوتوز بیك کشی اولدردیلر.) پاپانك

بوقولای ونمشر حیدودلق مسرتنه مقابل ، نیقولا قاناله قوماندهسندهکی وندیك دونانماسی برقاچ آطهیه وبرقاچ لیمانه استیلاسیله ضایعات وقوعه کلشدر (۱) . تراکیا ساحلنده اینوز ایله ایمروز جزیره سیده وندیك عسکری طرفندن تخریب وباتراس کورفزنده لوستیچه لیمانی احکام ایدلدی (۲) . وندیکلیلر بومخاصماته، اعادهٔ صلح ایچون نتیجهسز تشبثاتده بولندقدن صوکره باشلادیلر. برعهدنامه مذاکره سنه مأمور ایدیلهجك ژان قاپهللو ایچون رخصتنامه طلب ایتمك اوزره استانبوله کوندریلن یهودی داوید باب همایوندن یك سرت برجواب ایله اعاده اولندیغی جهتله وندیك حکومتی کمال شدتله محاربهده دوامه قرار ویردی . بونکله برابر هرایکی طرفدن فائدهسز تخریباتدن باشقه برشی یاپلمقسزین اوچ سنه کچدی (۳) .

سلطان محمد ، وندیکلیلرك جولاننده برتشبث عظیم ایله اخذثار عزمنده بولنهرق بوتصورله بیقرار اولدیغندن اغریبوزك تسخیرینی تصمیم ایلدی. قپودان پاشالق ایله کلیبولی والیلکنده بولنمقده اولان وزیر اعظم محمود پاشا یتمش بیك جنکاوری حامل یوز قدرغه وایکی یوز دیکر سفینه ایله لیماندن چیقدی (٤) . پادشاه دخی قوتی اوندن آز اولمیان برارده ایله بالذات استانبولدن حرکتله اغریبوز قارشیسنه عزیمت ایلدی. سرخس زمانندن بری آطهلر دکیزی بوقدر کثرتلی بر دونانما کورمهمشیدی ؛ وقتیله ایران اردولریله مستور بولنمش اولان اوسواحل اوزرنده عثمانلی اردوسی

بر قاردینالنك ـ پرهی وقاترنا طرفندن نقل اولنان ـ مکتوبیده قارینتیا و ایستیریاده ترکلرك تخریباتندن بحث ایدر. مارینی سانوتونك شئونی « *Turchi fin a Goricia* 1469 *Allemania scorgada dai* » دیور.

(۱) لوژیه، ۷، ۵۲۲ .

(۲) سانسووینوده مالانستانك کاتبنك اثری ، ص ۲٤۹ . عثمانلی مورخلری اینوزك وندیکلیلر طرفندن ضبطنی ۸۷۲ (۱٤٦۷) ده کوسترلر. نشری، ورق ۲۲۱. براتوتیده سعدالدین ، ۲ ، ۲٤٤ . صولاق زاده ، ٥٦ . فرانزهسهده باقیکز، ٤، ۲۳ ، ص ۹۹، آلتهرك تمثیلی.

(۳) *David Ebreo mandato a Constantinopoli per salvocondotto per Zuan Capello per trattar la pace. Porta la riposta datta dal bassa.* (متندمکی افادهنك مارینو سانوتونك شئون عثمانیهسندن منقول مأخذیدر.)

(٤) دارو، وندیك تاریخی . ۲، ص ٤٦٥ . مالانستانك کاتبی طرفندن محرر اثره نظراً محمدك اردوسی ایکی یوز بیك عسکردن زیاده ایدی.

قوریله‌رق سلطان محمد ثانینك اوتاغی‌ده شهنشاه ایرانی اوتاغنك وضع‌اولنمش اولدیغی تپه‌نك اوزرینه رکز اولندی . لکن نیقولا قاناله ، سرخسك مقابله‌سنده بولنان ته‌میستوقلیس دکل ایدی . محمود پاشا ، کچرکن شیره‌یی خساره اوغراتدقدن صوکره اغریبوزه یاناشوب برفرقه عسکر چیقاردی، وواسیلیقون ایله ستورا بلده‌لرینی بغتة ضبط وتخریب ایلدی . بوصیره‌ده نیقولا قاناله ایسه اوتوز بش قدرغه ایله سالامین جزیره‌سی آلتنده سارونه کورفزی ایچنده کریددن کله‌جك قوهٔ امدادیه‌یه انتظاراً تیموز اوزرنده بولنه‌رق شو صورتله عثمانلیلرك قدرغه‌لردن بر اسکله قوروب‌ده بتون قوتلرینی اغریبوز جزیره‌سنه کچیرملرینه قارشی برحرکت اجرا ایتمیوردی . اکر وندیك دونانماسی آمیرالی شو وقعه‌ده اشغال ایتدیکی موقع رفیعه پك‌ده لایق اولمیان برصورتده داورانمش ایسه بعض ضابطان اوکا امتثال ایتمدکلرندن طرز حرکتلری تاریخجه سزاوار تذکاردر . بونلردن آنتونیو اوتوبونی قدرغه‌سیله عثمانلی دونانماسی آره‌سندن بریول آچه‌رق قدیماً خالکی دینیلن اغریبوز، یاخود نغره‌پونت لیمانه تیموز آتمغه موفق اولدی. قارداشی ستەفانو دها آز بختیار اوله‌رق قدرغه‌سی — یاناشمش اولدیغی برترك سفینه‌سی طرفندن — احراق ایدلدی (۱) . اغریبوز جزیره‌سنك والی وقوماندانی وندیك پالیوزلرندن پول اریچو ایدی . برفرقه قوماندانلغنده بولنان لویچی قالوو واونك سائی جیووانی بادوئر مزیت مجربه وبصیرت عظیمه اصحابندن ایدیلر . اغریبوز سکنه‌سنك شجاعتلری — استحکاملر اوزرنده ارکلکلره معاونت ومجروحلری تداوی‌ایلین وحتی بعضاً کدکلراوزرنده‌حرب‌ایدن — قادینلرك‌جسارتیله ازدیاد ایدیوردی. اون‌یدی کون طرفنده(۲) ترکلر بش هجوم مدهش‌اجرا ایتدیلر. قلعه‌نك آتشی ایلك اوچ دفعه‌سنده یکرمی بیك کشی اتلاف واوتوز قدرغه محو ایلدی . سلطان محمد شهری جبراً آلمقدن نومید اوله‌رق شو تدبیره مراجعت ایلدی:

(۱) بو ایکی قارداش ایچون وندیکك سنت ـ آنتونیو کلیسا سنده شو کتابه کوریلور: *Stephano patri , Antonio avo , Hector Othobonus monumentum P . P . Hic euboicum portum ab hoste occupatum trepidante classe navi sua solus ingressus est A. 1470 Ille prœlio navali ad coriplasium expugnata Turcarum maxima navi igne concepto comburitur .*

(۲) بش هجومك تاریخلری : ۲۵ ، ۳۰ حزیران ، ۵ ، ۸ ، ۱۲ تموز، لوژیه، وندیك تاریخی ، جلد ۲۶ .

محصورلرك طوپجی قوماندان (له به نو)لو توماسو چیاوو (١)یی اطماع ایتدی . آنجق اریجو ، توماسونك مناسبت جنایت کارانه سنی کشف ایده رك بوغدیروب اوطه سنك پنجره لرنده کی تیورلره آصدیردی . اول وقت محمد، سفینه لرنده کی طائفه نك بقیه سنی قره یه چیقارده رق ولایات متجاوره دن یکی عسکر وکمیجی طوپلاتدی. شهرك امدادینه کلمك ، جزیره نك بوغازنده قره یه تمدید اولنمش قدرغه کوپریسنی قیرمق، شوصورتله هردرلو مناسبات خارجیه دن محروم اولهرق اغریبوزده محصور قالهجق محاصرلری آجلغه دوشورمك ایچون وندیکلیلرك انتهاز فرصت ایده جکی برزمان ایدی . لکن نیقولا قاناله ، ضابطلرینك اخطاراتنه احالهٔ سامعهٔ اعتبار ایتمیه رك وپول اریجونك مضایقهٔ کامله ایچنده بولندیغندن بحث ایله واقع اولان استمدادلرندن تعامی ایده رك هیچ برحرکتده بولنمادی (٢) . دردنجی برهجومده ترکلر یکیدن اون بش یك کشی غائب ایتدیلر (٣)؛ نهایت بشنجی وصوك وهپسندن قانلی برهجومده سلطان محمد شهری قبضهٔ تسخیرینه آلدی ؛ قلعه برقاچ کون دها مقاومت ایتدیسه ده قوماندان اریجو ، محاربات واقعه ده ویردیکی تلفات ایله محافظلرك آلتی بیك کشی غائب ایتدیکنی کوره رك دها زیاده مقاومت عزمنده بولنه مایوب کندیسنك وعسکرینك حیاتنه ایمنیتله مك شرطیله تسلیم اولدی (٤) . محمد بوکا موافقت ایلدی ؛ لکن سوزینك شرفنی — اغریبوز سورلری اوکنده (٥) اللی بیك عثمانلینك ضیاعندن دولایی — اخذ ایتمك ایستدیکی ثاره فدا ایده رك بتون محافظلری الك وحشی اشکنجه لرله اعدام ایتدی ؛ وندیکلیلرك برطاقمی قازیغه اورلدی ، برطاقمی درده بولندی ، برطاقمی ده رجم اولندی (٦) ؛ یالکز روملر کوزه دیله رك بونلر اسیر ایدلدیلر ؛ پول اریجو — مقدما قالاوریتا وله ئونتاری مبعوثلری حقنده یاپلدیغی کبی — ایکی یه بچلدی[٢٠] . اریجونك کوزل وشجاعتلی کنیج قیزی آنا بوصیره ده باباسنه لایق اولدیغنی کوستردی؛

(١) مالانستانك کتبنك اثری. سانسووینوده نامعلوم بر مؤلفك « اغریبوزك ضبطی » *La Presa di Negroponte* اثرینه مراجعت، سانسووینو، ص ٣٢٢ .

(٢) دارو، وندیك تاریخی، ٢، ص ٤٦٦. لوژیه، ٧، ص ٢٣٥ .

(٣) دارو ولوژیه، یه اوحیفه لر.

(٤) دارو. ٢، ٤٦٧ .

(٥) عثمانلی مورخلرینه نظرا یتمش بیك.

(٦) « اغریبوزك ضبطی » اثری.

پادشاهك جادرینه سوروکلنه‌رك کوتورلمش اولدیغی حالده آرزولرینه ، تعرضلرینه مقاومت کوستره‌مسیله سلطان محمدك امریله پاره پاره ایدلدی [۲۱] .

قدمانك — آزوپوسك قیزی نامنه نسبتله — ئوبه‌آ ، یاخود شکلنك اوزونلغندن دولایی ماقریس ، یاخود دمیر معدنلرندن دولایی خالکیس وخالقوندانتیس ، یاخود ایلك سکنه‌سی اولان آبانتیلره نسبتله آبانتیس تسمیه‌ایتدکلری نغره‌پونت(اغریبوز)، وسعتیله ، اهمیتیله ، قوهٔ انباتیه‌سیله ، شهرلریله ، برونلریله ، ئوریپك (۱) یدی دفعه وقوع بولان مدوجذریله، برآن ایچون قارئك جلب نظر دقتنه‌شایاندر. ئومیروس(۲) طرفندن باغلرینك ستایشیله شهرت ویریلان هیستیه‌آ، یاخود اوره اوس شهری — که جزیره‌نك پای تخت قدیمی ایدی — ته‌له‌تریبوس (۳) طاغنك مائلهٔ شمالیه‌سنده وقلونه‌ئوم برونیله ارته‌میس معبدی وتمیستوقلیسك عجمله‌ره (٤) ایلك غلبه‌سیله اشتهار ایدن آرته‌میس جزیره‌سنك غربنده کائندر. شمدی نه‌غره‌پونت دینیلن واسم قدیمی خالکیس اولان مرکز اداره‌سی دها زیاده جنوبده واقع اوله‌رق ئوریپ دکیزی بوراده اوقدر طارلشمشدرکه اطه‌دن اصل قره‌یه قله‌لرله محاط برکوپری آنمق ممکن اولمشدر (٥) . قرون وسطاده آره‌دکی برزخ اغریپوس تسمیه اولنمش وبرآز بوزیله‌رق اوندن آلنان نه‌غره‌پونت‌اسمی ئه‌غریپ کوپریسی معناسنی متضمن بولنمشدر. شمدی غراوالینائیس(٦) کوینك بولندیغی موقعده ئوبه‌نك الك قدیم والك مشهور شهرلرندن بری اولان ئه‌ره‌تریا وه‌توس قائم ایدی. دها جنوبه دوغری شمدی قاستل ـ رونسو دینیلن وشرابلری، مرمری ، یانماز طاشی (حجر فتیله) ایله مشهور اولان قاریستوس وبرنه‌پتون معبدینی حاوی اولان گرائیستوس شهرلری بولنیوردی . ئوبه بغدای ، شراب ، تیمور، طوز ، معدن صولری ایله ثروتدار ایدی. عثمانلی حکومتنك اداره‌سزلکی اسکی دمیروطوز معدنلرینك آثارینی بیله‌محو ایتمشدر. دیپسو(ئه‌دنسوس) معدن صولری حالا بتون یونانستانك الك زیاده مظهر رغبتیدر . موقع وطبیعتیله شو صورتله حائز امتیاز اولان بوجزیره حکومات متجاوره آره‌سنده ابدی بر سرمایهٔ

(۱) لیوسوس، ۲۸، ٦ .
(۲) اومیروس، ۲، ۵۳۷ .
(۳) استرابون، ۹، تیت ـ لیو ۲۸ .
(٤) قورنه‌لیوس نه‌پوس، ته‌میستوقلیس، ۳ .
(٥) والپولك خاطراتنه باقیکز. عدد ۳۳، س ۵۲۸ .

اختلاف اولمشدر . زمان زمان ، یونانستانده بربرینی تعقیب ایدن حکومتلرك النه کچمشدر . بر وقت آتنه‌لیلر ، سپارتلر ، ماکه‌دونیالیلر اغریبوز ایچون آره‌لرنده منازعه‌یه طوتشدیلر . ماکدونیا قرالرندن روما جمهورینه، صوکره بیزانس ایمپرا - طورلرینه ، اونلردن وندیکلیلره کچمشدر. تاریخ قدیمده برمدتجك اعاظم حکمدارلاندن سرخسك آنتیوکوسك ، میتریداتك ، الندہ بولنمش ایدی . محمد خان ثانینك قرق ایکی یاشنده وجلوسنك یکرمنجی سنه‌سنده فتوح سائره‌سنه علاوه‌سنه قدر وندیکلیلر تملك ایلدیلر (١) .

(١) یونانك استقلالیله ضایع اولدی. (مترجم)

اون بشنجی کتاب

التزام اصولنك احداثی . — توقاد اوکنده تخریبات . — محمود پاشانك ایکنجی وزیراعظملغی. — مکتوب پادشاهی. — آق قویونلو وقره‌قویونلو سلاله‌لری . — قره‌مانه دردنجی سفر. — اوزون حسنك تاریخی. — اوزون حسنك بکلربکی مراد پاشایه غلبه‌سی، ترجانده پادشاه ایله محاربه‌سنده هزیمتی . — اهل صلیب دونانماسنك تسخیراتی . — وزیر اعظم محمود پاشانك عزل واعدامی . — آدالیایه هجوم . — قره‌مان قلعه‌لرینك فتحی. — بشنجی سفرده تحت تابعیته آلنان قره‌مانه شهزاده جمك والی نصبی .

سلطان محمد ، نه‌قدر مملکت فتح ایتسه قانه‌مدینی جهتله آناطولیده یکیدن سفرلر تصمیم ایتدی‌که بونلر کندیسنی بش سنه متمادیاً ومنحصراً اشغال ایده‌جك ایدی . پادشاهك مظفریاتی قره‌مان خلقنك کندی ناملرینه منسوب عائله‌یه ارتباطلرینی تمامیله محو ایده‌مه‌مش ایدی. استحاقك اوغلیله والده‌سی — که سلفکه شهرینی حالا اللرنده بولندیریورلردی — خلق آره‌سنده کیزلی کیزلی جریان ایدن میلان عصیانی اشعال ایچون مقر حکومتلرینی مرکز القاآت حالنه قویمشلردی . برطرفدن‌ده کنج بکك عمجه‌سی واسحاقك قارداشی اولان‌قاسم بك حامیسی اوزون حسنك یاردیمیله اهالینك اسکی خاندانه محبتندن تمامیله استفاده ایدیوردی . محمد ، قره‌ماندن عزیمتندن مقدم طورغود تاتارلری عشیرتی یاری یاری‌یه تشکیل ایتش ایسه‌ده بنه تاتارلردن وارساق دینیلن وتیمورك استیلاسندن بری اورالرده قالمش اولان عشیرته ایلیشمه‌مش ایدی ؛ علائیه اراضیسی‌ده آسیای صغرانك صوك حکمدارلری اولان سلجوقیلر خاندانندن قلیج ارسلانك تحت حکومتنده هنوز مستقل ایدی . بر طاقم خلقك محبتسزلکی ، برطاقمنك‌ده قورقوسی، آره‌لرنده — عثمانلیلرجه مخاطره‌لی اولەبیله‌جك— برمقارنتی استلزام‌ایتمش وبرفسادوجودینه شبهه‌براقمیه‌جق صورتده وقوعه کلن حرکات، مخاطره‌یی آرتیرمش ایدی. بوفسادی باصدرمق ایچون وزیراعظم روم محمدپاشا کلیبلی براردوایله آناطولی‌یه عزیمت امرینی آلدی [۱] . سائقهٔ طمعله . قره‌مانك ارکلی ولارنده قضالرینی ویرکی آلتنده ازدی . لارنده‌لیلر ، جامع ومدرسه‌لرینك روضهٔ پیغمبری‌یی

حاوی اولان مدینهٔ مقدسه‌یه وقف (۱) ایدلمش اولدیغنی بیان ایله هیچ اولمازسه بونلره ایلیشلمه‌مسنی استرحام ایتدیلر ، وزیر ظالم ، جواب مقامنه قائم اولمق اوزره هیئت مبعوثه‌لرینی کاملاً اعدام ایتدیردی .

روم محمد پاشا قره‌مان بلده‌لرینی سراپا مظالم آلتنده ایکله‌دیرك وارساقلرك (۲) بولندقلری یرلره تجاوز واونلر حقنده‌ده معاملهٔ وحشیانه‌سنی تکرار ایلدی . فقط وارساق رؤساسندن اویوز بك نامنده بری طاش ایل دربندلرینه آتلمش وشجیع آرقاداشلریله ترك سواریسنك هجومنه منتظر بولنمش ایدی . موقعنك مناعتی ، علیهنده اجرا اولنان هجوملره مدافعه‌یه کفایت ایتدی ؛ بوغوغالرده عثمانلی عسکرینك یاریسی ضایع اولەرق روم محمد پاشا بونلرك بقیه‌سنی آنجق اووقته قدر الهبیلمش اولدیغی غنائمی ترك ایده‌رك قورتلدی. وارساقلر محمد پاشا ایله عسکرینك‌هپ قاچقده‌اولدقلرینی کورملری اوزرینه وزیراعظمی‌بارمقلریله رئیسلرینه کوستره‌رك مستهزیانه : « نه‌وزیر کریم ایمش‌که بزم ایاغمزه قدر آلتونلر کتیردی ! » دیه باغیردیلر (۳) . پادشاه — هزیمتندن طولایی حیثیتی غائب ایتمش اولان — وزیر اعظمی عزل ایده‌رك مقامنی، اسارتدن بوسنه‌والیلکنه قدرارتقا ایتمش اولان‌اسحاق پاشایه ویردی. بووزیراعظمك مظالمی ، وحشیلکی دولتنه سبب اولدیغی کبی فلاکتنده باعث اولمشدر . روم محمد پاشا — که ملتك اثر سعادتی اولمق اوزره آنجق اوچ آی وزارت عظمی مسندنده بولنمشدر — تاریخ عثمانیده آنجق ایکی جنایتنك خاطره‌سنی براقمشدر ، اونك زمان

(۱) وقف کلمه‌سی، صورت‌عمومیه‌ده، ترك، تخصیص، تودیع خصوصلرینی متضمن اولوب علی العاده صورت قبولنه کوره بر حس شفقتله بر جهت قدسیه‌یه ، احتیاجات انسانیه‌یه ، وظائف دینیهٔ عمومیه‌یه تخصیص اولنمق فکرینی حاویدر. اوچ نوع وقف واردر: ۱، جوامع؛ ۲، فقرایه و عموماً انسانلرك حوائجنه اعانه ایچون آچیلان مؤسسات ؛ ۳، جوامعه مربوط اوقاف عادیه (فرانسزجه‌یه‌مترجمك‌حاشیه‌سی). بو، مترجمك کندی نقطهٔ نظرینه کوره برملاحظه‌سیدر ؛ اوقافك تعریف و تقسیمی صددن خارج اولمقله برابر حاشیهٔ منقوله‌ده محتاج ایضاح برشی اولدیغندن علاوهٔ مطالعه‌یه حاجت کورلمدی .

(۲) طوروس طاغنك، سلفکنك شمال شرقیسنده‌کی قسمنه حالا وارساق طاغی دینیلیر. جهانمأ، ص ۶۱۱ .

(۳) براتوتیده سعدالدین، ص ۲۵۰؛ صولاق زاده، ورق ۵۷ ؛ نشری، ص ۲۲۲. اصلدن. « وارسق بکجکزلری اویوز بکی قارشولیوب (بوپاشا نه‌خوش دولتلو ایمش‌که جمع ایتدوکی مالی آیاغمزه کتوروب دوکدی) دیو تهکم طریق ایله آلقشلادیلر . » سعدالدین ، ص ۵۱۷، مترجم .

اداره‌سنده‌درکه مقاطعه اصول مالیه‌سی ادخال ایدلمشدر . سلطان محمد بونی بالذات کندیسی تصور ایتدیکی ایچون نظرنده قیمتدار ایدی. قسطنطینیه‌نك فتحنی متعاقب ، محمد، ایصسزاولان بای‌تختی‌شنلندیرمك ایچون‌هرطرفدن مهاجرلر کوندرلدیکی صیره‌ده بویکی کلنلره ویریلن خانه‌لر اوزرینه اجاره مقامنه قائم بر ویرکی طرح ایتمش ایدی . بومعامله ، بلدهٔ مفتوحه‌یه هنوز نقل ایدلمش اولان برچوق مسلمینك عودتنه سبب اولدی . مراد ثانینك سلاح ارقداشی لالا شاهینك عرض واخطاراتی اوزرینه، محمد بواجاره‌یی لغو ایلدی؛ لکن‌روم محمدپاشا ، زمان‌صدارتنده اوویرکیی تکرار احداث وزراعت اولنان اراضی‌یه‌ده تعمیم‌ایلدیکندن‌بوتاریخده برقاچ‌دفعه ذکری گچه‌جك‌اولان مقاطعه ، یعنی قراده التزام اصولنك احداثی ینه‌اونك زمان‌اداره‌سنده اولمشدر(۱) .

یکی وزیر اعظم اسحاق پاشا، روم محمد پاشانك بوزغونلغندن‌صوکره‌بتون‌مملکتی اسکی بکلربنك لهنه قیام ایتدیرمش اولان‌اسحاق بك قارداشی قاسم‌بکی اورمق‌اوزره زمان فوت ایتمکسزین قره‌مانه عزیمت ایلدی . وزیراعظم ، قاسم بکه موت قلعه‌سنده تصادف ایده‌رك محاربه‌یه اجبار وبالکلیه رهین انهزام ایلدی؛ موت ونیکده قلعه‌لرینی تکرار انشا ایتدیردکدن‌صوکره وارکوی(۲)، اوچ حصار، اورنه حصار قلعه‌لری ایله آق سرای (غارسا اورا) شهرینی فتح ایلدی (۳) . پادشاهك امر قطعیسی‌اوزرینه آق‌سرای اهالیسنی قالدیره‌رق قسطنطینیه‌یه نقل ایلدی‌که الیوم آق‌سرای تسمیه‌ایدیلن محاله‌ده اسکان ایدلمشلردر . بتون بووقایع ، محمدك اغربیوز اطه‌سی سفرینی اجرا ایلدیکی سنه ظرفنده جریان ایتمش ایدی (۱٤۷۱ — ۸۷٦) ایرتسی سنه، عادی بر یکچری نفرلکندن اوچ طوغلی پاشالغه ارتقا ایتمش اولان کدك احمدپاشا ، براردو ایله علائیه‌نك تسخیرینه کوندرلدی . سلطان سلجوقی علاءالدین کیقباد(٤) طرفندن ساحل بحرده وقدیم‌قوره‌چه‌زیوم بلده‌سنك برنده انشا ایدلمش‌اولان یوشهر، بش آلتی یوز قدم ارتفاعنده وبربرینی ولی ایدن بیاض وقرمزی طبقه‌لرندن دولایی شایان‌دقت بولنان‌قیه‌القلعه‌اوزرینه بنا ایدلمش ایدی(۵). پاشا علائیه‌حکمداری‌قلیچ‌ارسلانی تسلیم

(۱) نشری، ورق ۱۹۳، قسطنطینیه‌نك فتحنی متعاقب .

(۲) سعدالدینده «وارەکوینی». (مترجم)

(۳) قاوفرك قسطنطینیه خریطه‌سنه مراجعت.

(٤) جهانما، ص ٦۲۱ .

(۵) بوفورك قارامانیاسی، سالنامهٔ ادبیات، اون دردنجی کتاب.

اولق ایچون اقناع ایله حرمی وچوجغیله برابر باب همایونه کوندردی. پادشاه مطاوعت عاجله‌سنه مکافاةً ، اداره‌سی ایچون کوملجنه‌یی تخصیص ایلدی (۱) فقط بر آز صوکره قلیچ ارسلان آو بهانه‌سیله فرار ایده‌رك مصره کیتدی . حرمی واوغلی کدرلرندن ترك حیات ایده‌رك کوملجنه‌ده ایکیسی برقبره دفن ایدلدیلر. قلیچ ارسلان ، پادشاهك ویرمش اولدیغی براماسی ذات‌شاهانه‌یه‌اعاده اولنمق اوزره مصردن کدك احمد پاشایه کوندرمش ایدی . احمد پاشا بونی قیونجیدن الدیغی برچوق احجار ثمینه‌نك ایچنه قاتەرق — استانبوله وصولنده — جلوسنی پادشاهه تقدیم ایلدی . سلطان محمد مجوهر تدن پك کوزل آ کلاردی ؛ کندی‌الماسنی کورر کورمز طانیدی؛ هرنه‌قدر پاشالرینك بودرلو احوالنه مسامحه ایتمك معتادی دکلسه‌ده کدك احمد پاشانك قرمانده اعادهٔ آسایش امرندەکی خدماتنی نظر دقته آلەرق کندیسنی عفوایتدی(۲). قرمان بکی اسحاق بك اوزون حسن نزدینه فرار ایلدیکی وقت حرمیله اوغلی محمد بکك سلفکه قلعه‌سنه قپانمش وعثمانلیلرك بتون قوتلرینه قارشی اوراده ثبات ایلمش اولدقلرینی اولجه سویلمش ایدك . بکك حرمی، زوجنك وفاتی‌خبری اوزرینه‌پادشاهه برهیئت سفارت کوندرەرك عرض اطاعت ایتمش اولدیغندن سلطان محمد کدك احمد پاشایی قلعه‌یی تسلم ایتمکه مأمور ایلدی . وزیر بو امری ایفا ایلدکدن صوکره ، —ایچریسنده اسحاق بکك برادری پیراحمدك عائله‌سیله ابراهیم بکك اوغللرندن باباسی صاغ ایکن وفات‌ایدن محمد بکك کریمه‌سی وبو بکلرك یکنی‌اولان‌ملاحت‌فوق‌العاده‌سیله مشهور برقیزك بولندیغی— موقان(۳) قلعه‌سی اوزرینه یوریدی کدك احمد قلعه‌نك تسلیم اولمسی اوزرینه بولدیغی خزینه‌لرله محمد بکك کریمه‌سنی پادشاهه ارسال‌ایلدکدن

(۱) حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسی، ص ٦۹ .

(۲) سعدالدینك مترجمی هامەر بوالماس‌فقره‌سنك برآز رنکنی دکشدیرمشدر. خواجه‌دن ملخصی بودر : « قلیچ آرسلان سیاحت طریقیله مصره کیتمشیدی. کندیسی جواهر صنعتنده ماهر اولدیغندن رنکه‌چکمك‌اوزره مقدما پادشاه کندیسنه برآغیرطاش ویرمش؛ طاش، آرسلان بکك یانندە قالمش؛ مصرده بولمش؛ حضور شاهانه‌یه ایصال اولنمق اوزره کرك احمد پاشایه کوندرمش. پاشا «برقیوجی کتیردی، صاتیلقدر.» دیه عرض ایتمش. فاتح کورر کورمز ، تشخیص ایله «بونجم قلیچ آرسلانه ویردیکم طاشدر» بیورمشلر. پادشاهك کوردیکی الماسلرك نهایتی ایکن بونی طانیمسی اوزرینه کدك احمد پاشایی حیرت المش . خواجه افندی فقره‌یی «عقول الملوك ملوك العقول» بازیچهٔ الفاظیله ختم ایدر. (مترجم)

(۳) براتوتیده موقانو، کتاب ۲، ص ۲۵۵ . [سعدالدینده موقن . مترجم]

صوکره لولکه (۱) قلعه‌سنی محاصره‌یه کیتدی. قلعه‌نی ضبط ایلدیکی وقت محافظلرندن برقسمنی قتل ایتدیره‌رك دیکر قسمنی‌ده سورلردن اشاغی آتدیردی . لکن اوزون حسن اردوسنك تقربی پاشانك فتوحات جدیده‌سنی محافظه یه مساعده ایتمدیکندن کدك احمد قونیه‌یه طوغری چکلدی .

اوزون حسن ، سلطان محمده قارشی ، قرمان بکلربنك حقوقنی مدافعه‌یه قرار ویره‌رك حدود عثمانیه‌یی تجاوز ایله توقاده طوغری ایلرلمش ایدی. نزدنده ، محمدك عمجه‌زاده‌لری پیر احمد ایله قاسم بك بولنیوردی ، اردو ، اوزون حسنك وزیری عمر بك ایله یکنی یوسفجه میرزانك قوماندالری آلتنده ایدی. توقادك تیمورطرفندن حین ضبطنده کورلمش اولان وحشتلر بودفعه شهر تکرار آلندیغی وقت تجدد ایتدی. بلده رماده قلب ، اهالیه بیك درلو اشکنجه اجرا ایدلدی ، بوترکمنلر — عثمانلی مؤرخلرینك قولنجه مقتضای طبیعتلری اولان (۲) — وحشتلرنی اجرا ایتدکدن صوکره عمر بك ، اوزون حسنك یکنی یوسفجه میرزا ایله پیر احمد وقاسیمی اون بیك نفرله توقات خرابه‌لرنده براقه‌رق دیاربکر اوزرینه یوردی . یوسفجه، قرمان بکلربنك القا آتنه تابع اولمه‌رق اونلرك ادعای حقوق ایلدکلری ممالکی تخریب ایلدی(۳).

توقادده ارتکاب ایدیلن وحشتلر وقرمانده اجرا اولنان تخریبات خبرلری اوزرینه سلطان محمدك جدتنه نهایت اولمدی . ایلك سوزی جادرینك همان اسکیداره قورولمسنی امر ایتمك اولدی. بتون پاشالره، بکلره برامرنامهٔ عمومی کوندردی . آناطولی ساحلنده ومعیتنده اجتماع ایتمك اوزره مشیت سریعه‌ایله کلمرینی امر ایتدی. تهلکه پك قریب ایدی ، دشمن برقاچ مرحله دها کلمش اولسه آسیای صغرانك قلبنده بولنه‌جق ایدی وزیر اعظم اسحاق‌ایله قرمان والیسی بولنان شهزاده مصطفی بتون ایران اردولرینك هجومنه معروض ایدیلر . معیتلرنده مدافعه ایده‌جك عسکر پك آز اولدیغی جهتله — دیشلرینك وضعیتندن دولایی کدك تسمیه‌اولنان — احمد پاشا فرقه‌سنك یوسفجه میرزایه مغلوبیتندن صوکره هردقیقه دشمنك النه کچمك تهلکه‌سنده بولنیورلردی. سلطان محمد ، محمود پاشایی وزارت عظمادن عزل ایتمش اولمسیله

(۱) براتوتیده سعدالدین، کتاب، ۲، ص ۲۵۵ ، صولاق زاده ، ورق ۵۷، نشری، ورق ۲۲٤ .

(۲) «طبیعت ترکانیه مقتضاسنی ظهوره کتیردکدن صوکره» صولاق زاده .

(۳) سعدالدین، صولاق زاده، نشری، ادریس.

کندیسنه ترتب ایدن ضرری شو خطرلی زمانده تقدیر وخطاسنك تعمیرینه مسارعت ایده‌رك اومحترم خادم دولتی ایکنجی دفعه اولهرق دولتك الك بیوك مسندینه دعوت ایلدی . ینه بوزمانده ایدی‌که احوال حاضره‌ده نه‌صورتله حرکت ایده‌جکنی متضمن اولهرق اوغلی سلطان مصطفایه کندی الیله یازلمش برامر (خطشریف) کوندردی. عثمانلی دولتنك بدایتلرنده پادشاهلر صناعت تحریره اشتنا اولمادقلری زمان الرینی مرکبه باتیره‌رق کاغد اوزرینه باصدقلری نشانه‌دن باشقه خط شریف یوق‌ایدی. اونشانه‌دن الیوم مشاهد اولان طغرای همایون ظهور ایلدیکی مقدما یازلمش ایدی . مؤخراً پادشاهلر بالذات یازی یازمغه وبالذات ادارهٔ حکومته تنزل ایتدکلری وقتلرده دخی کاملا کندی الرندن چیقمش وثائق پك نادر اولمشدر . شمدی دخی خط شریف بر عهد نامه‌نك ، بر براتك ، دیوان همایوندن چیقمش امرنامه‌لرك بالاسنه ، پادشاهلرك کندی الریله یازدقلری بر سطردن ، یاخود بر قاچ کلمه‌دن عبارتدر . صورت عمومیه اوزره، سلاطینك نامه وفرمانلری کندی قلملرینك محصولی دکلدر، نصل‌که آوروپا حکمدارلرینك خط دستی دینیلن وثیقه‌لرده — بر چوق دفعه‌لر برکاتبك اثر خامه‌سی اولمادیغی فرض اولنسه بیله — کندی فکرلرینك محصولی دکلدر. ترکیه‌ده بو قاعده‌نك مستثنالری ممالك سائره‌دن دها آزدر ، بنابرین او درلو وثائق — علی‌الخصوص اجالهٔ قلمدن زیاده اعمال سیف ایله معتاد بر آمر مطلقك، یاخود بر فاتحك یازیسی اولدیغی حالده — تاریخ نقطهٔ نظرنجه بر اهمیت مخصوصه آلیرلر. سلطان محمده کلنجه، یالکز ادبیات وصناعاتك حامیٔ غیرت پروری اولمایوب هرنه زمان آرزوی شان وظفر نفسنده سکون بولوب ده فتوحات جدیده تصورندن خالی قالیر ایسه علوم ایله وبالخاصه شعر ایله اشتغال ایدردی . مع‌هذا زمان سلطنتنه عائد اوراق دولت، اوتوز سنه ظرفنده بتون آوروپا و آسیا حکمدارلرینه کوندریلن مکتوبلر — که عثمانلیلرك رونق مظفریتلرینی حس ایتدیرمك ایچون هپ ازهار بیان ایله مزیندر — پادشاهك دکل ، سرایك الك ممتاز علماسنك اثر خامه‌سیدر. استانبولك فتحنده مصر سلطانیله ایران شاهنه یازیلان ظفرنامه‌لر، زمانك الك متحیز علماسندن اولان معلم سلطانی ملا کورانی انشاسیله‌در . فاتحك یکرمی بش قطعه محرزات سیاسیه‌سندن (که تحریر وقایعیله مشغول اولدیغمز وقتدن برعصرصوکره — اولا رئیس الکتاب، صوکره نشانجی باشی اولان — فریدونك تاریخ عثمانی تتبعاتی ایچون نا قابل تقدیر بر قیمتی حائز بولنان اثرنده جمع اولنمشدر) یالکز دردی ،

یاخود بشی محمد ثانینك قلمیله اولمق کرکدر. دیکر بر قاچی‌ده، بلکه، کنجلکنده مغنیسا والیسی ایکن — جالس تخت اولدقدن صوکره امر مخابره‌یی معلمنه یاخود کاتب دولتنه ترکه‌مجبوریتی‌وقتنده‌بوله‌میه‌جق‌اولدیغی — اوقات خالیه‌سی ایچنده یازلمشدر. اکر او وثائقدن برقاچی بالذات پادشاهك اثر قلمی‌ایسه بونلردن بری اوزون‌حسنه قارشی کوندریلن اردونك سر عسکرلکنه. یعنی باش قوماندانلغنه تعیین اولندیغی متضمن اوغلی مصطفایه محرر اولان مکتوبدر. بونك هر عباره‌سنده محمدك طرز جولان فکری نمایاندر. مکتوب زیرده نقل اولنور (۱) :

«ابوالفتح و المغازی جنتمکان سلطان محمد خان غازی حضرتلرینك طرفلرندن مخدوملری و قرمان حاکمی اولان شهزاده سلطان مصطفی حضرتلرینی مومی‌الیه اوزون حسنك محاربه‌سنه سردار نصب ایلدکلرنده اصدار بیوردقلری برات شریفك صورتیدر.

«فرزند ارجمند دولتیار، وولد سعاد تمند کامکار، نورحدقهٔ سلطنت وشهریاری، ونورحدیقهٔ خلافت ونامداری، عضد الدنیا والدین، عون الاسلام والمسلمین، المؤید من عندالله الملك الاعلی، اوغلم مصطفی، طال بقاه و نال مناه، توقیع رفیع همایون واصل اولیجق معلوم‌اوله که: مرحوم‌ومغفورله جهانشاه پادشاه، وسعیدوشهید سلطان ابوسعید، نورالله مرقدهما، واقعه‌لرندن صوکره مستحق دارورسن اولان اوزون حسن، دمره الله، بو جانبه مرةً بعد اخری بی‌ادبانه مکاتیب کوندروب کنایه‌دن خالی اولمامغین (جواب الاسفه السکوت) اوزره روباه مزبوره خواب خرکوش ویریلوب شیران بیشهٔ غزا وهزبران کوه وغابرله آنك تدارکنده‌یز، ان شاءالله تعالی. اما بو ایامده آنك بعض امراء نکونساری قرمان اوغلی تحریکیله دیار اسلامه قصد ایتدوکین عرض ایلدوکك اجلدن دفع و رفعیچون سنی سر عسکر ایدوب بیوردمکه آناطولی وروم ایلی بکلر بکیسی ایله وقت حاجتده اوزرلرینه واروب

(۱) مورخك ترجمه‌سی یرینه عنوانیله برابر منشأت فریدوندن عینی آلیورز.

(۲) بو خط همایون منشأت فریدونده ایکی یوز یکرمی آلتنجی پارچه‌در. بتون منشأت ۲۶۷ پارچه‌دن مرکب اولهرق بونلرك ۱۲۸ ی پادشاهلر طرفندن کوندرلمشدر. یاریسندن زیاده‌سی اونلرك جوابی، یاخود سائر وثائقدر.

بتوفیق الله باب مدافعه‌ده دقیقه فوت ایتمیه‌سز . تحریراً فی اوائل شهر صفر ختم باخیر والظفر، سنه سبع وثمانین وثمانمائه (١) بمقام قسطنطینیه » (٢) .

محمود پاشا ، دونانما آمیرالنك (قپودان پاشانك) مقر معتادی اولان کلیبولیدن اسکداره عزیمتله پادشاهك الینی اوپمك شرفنه نائل اولدی . شمدیه قدر اجرا اولنان تدارکاتك بوسنه قیش کلمزدن اول اوزون حسن اردوی مدهشنه غلبه ایتمك امیدیله محاربه‌یه کیریشه‌بیلمکه کافی اولمادیغنه حکم ایتمسندن ، یاخود سلطان مصطفایه اولان غرض شخصیسی جهتله بالذات پادشاهك معیتنده اولمادیغی سفر مخاطرات و شرفنی شهزاده ایله مقاسمه‌یه رضا کوسترمه‌مکی و اونك امری آلتنده خدمت ایتمه‌مکی عزم ایتمش بولنمسندن دولایی موسم پك ایلریله‌مش اولدیغنی، قره‌مانده قیشك پك شدتلی حکم سوردیکنی، اردونك لوازم حرب وذخائری هنوز اکمال ایدلمه‌مش بولنسدیغنی پادشاهه عرض ایله مملکتك باشلیجه مواقعنه امداد و رکمن عشیرتلرینك تعدیاتی منع ایتك اوزره آناطولی بکلربکی داود پاشانك ایلری کوندرلمسنی استرحام ایتدی. محمد بو صورته موافقت ایده‌رك قرارك طرف پادشاهیدن سلطان مصطفایه تبلیغی متعاقب داود پاشا جهت مأموریه‌یه عزیمت ایلدی . مع هذا یوسفجه میرزا قره‌مان اوغللریله برلکده متفقلرینك ممالکنی تالان ایدیوردی . آق شهردن (٣) جنوبه دوغری ، یعنی حمید (٤) قضاسنده واقع قره‌موت (٥) اوزرینه یوریدی، اورادن ده شرقده — ینه او نام ایله یاد اولنان — کول اوزرنده قوره ایلنه (٦)

(١) ٨٨٧ — ١٤٧٢ [٢] .

(٢) منشأت فریدونك استانبول تمثیلنك ٢٧٢نجی صحیفه‌سندن. «نورحدیقه» ده‌کی نور یزده باشقه برکلمه اولمق ایدی ظن اولنور ؛ چونکه تکرر ایتمش بولنیور. نال مناه = آرزوسنه نائل اولسون. «وسعید وشهید»، حرف عاطفه زیاده اولمق محتملدر. «جواب الاسفه السکوت» = عقلسزه ویریلمجك جواب سکوتدن عبارتدر. هامه‌رکده اشارت ایتمش بولندیغی اوزره ضرب مثلدر. (مترجم)

(٣) آق شهر ترکلرك حکیم ضحك پروری نصرالدین خواجه‌نك خوابکاهیدر . اولیا سیاحتنامه‌سنه و(Jahrbücher der Litteratur) سنین ادبیات) اثرینه مراجعت، ١٩، ص ٦٤ .

(٤) ماق کینه‌نیر، ص٢٠٨. بوقره‌موت [بزم‌سعدالدینده، ص٥٢٤، قره‌موق] یوقاریده‌کی موت دکلدر. قره‌موت قره‌مان ایله حمیدایلی حدودی اوزرنده، موت ایسه آطنه ساحلنده‌در.

(٥) جهانما ، ص ٦٣٩ ؛ سنین ادبیات، ١٩، ص ٧٢ .

(٦) قورمایلی قدمانك (قورالیس Coralis) دیدکلری کولدر. جهانمانك ٦١٩نجی صحیفه‌سنده فیضانه مقابله‌ایچون کول کنانده مبنی سدلردن بحث ایدیلیور. [سعدالدینده، ص٥٢٤، قیرایلی]

توجه ایتدی. بوکولك کنارنده، برکون اول یلواجدن کلمش اولان شهزاده مصطفی ایله داود پاشا قوماندهسنده بولنان عثمانلی اردوسنه تصادف ایتدی ، قانلی بر جنك وقوع بولدی. بوصفحه میرزا اردوسی تمامیله بوزیلهرق کمال شتاب ایله اوزون حسنك ممالکنه عودت ایتدی. سر عسکر شهزاده مصطفانك نتیجهٔ محاربهیی اعلام ایچون پادشاهه کوندردیکی عریضه اولجه نقل ایتدیکمز خط شریف کبی صاحبنك طرز تفکرینی متضمن اولدیغندن بزجه فیالحقیقه شهزاده طرفندن یازلمش کورینور. وجیز ، بسیط ، فرمانبرانه ، محویتکارانه اولمسی جهتله دیکر ظفر نامهلردن ممتاز اولدیغی ایچون ترجمهسنی وجیبه عد ایدیورز (۱) :

« درگاه فتح قرین ، وبارگاه ظفر ضمین ترابنه عرض بندهٔ کمترین بودرکه : حالیا فرمان شریف ورودندنصکره مستحق دارورسن اولان اوزون حسن، دمره اللهك اقارب عقارب شعارندن ابن عمی یوسف بدبخت برایکی قرنداشلریله ونیجه بنام شرق بکلربکلرینه قرامان بیخانمانك اولادندن پیر احمد و قاسمك اوکلرینه دوشوب قیصریهدن بری عبور ایتدکلرنده بوبندهلری دخی محمیهٔ قونیه اوکنده بوقلمه ایدوب، حاضر بولنان لشکر ظفر اثر ایله مدافعهلرینه متوجه اولوب، آناطولی بکلربکیسی لالام کدك احمد پاشا صاغ قولمه و روم بکلربکیسی محمد پاشا بندهلری صول قولمده طوروب، ماه ربیع الاولك اون دردی واقع اولان شنبه کونی مصادمهٔ صفین واقع اولوب، قوشلقدن ایکندیيه دکین جنك وجدال وحرب وقتال اولدقدن صوکره بعد العصر دشمنك بختی کنشی غروبه ایریشوب وسردار سربداری اولان یوسف مذکوردن قرنداشلری زینل و عمرو مظفر ایله دل طوتیلوب و سائر امراسی محمد باقر و غیری نامدارلری خاك مذلته دوشوب وباشلری کسیلوب خسر الدنیا والاخره مقولهسندن اولدیلر ، و بقیة السیوف وادیٔ مخوفدن کریزان اولدلرك اکثری تیه مهلکهدن باش قورتارمیوب هلاك اولدیلر: * فقطع دابر القوم الذین ظلموا والحمدلله رب العالمین * وبوجمله فتوحات سعادتلو پادشاه عالمپناهك خیردعالری برکاتنده اولوب، امیددرکه باشبوغلری اولان اوزون حسن دخی تیغ سیاست غزاتدن کشته وسرکشته بیکور وکفن تیه فلاکته دوشوب لاشهسی طعمهٔ مور ومار اوله، انشاءالله تعالی. و بو مژده ایله چاشنکیر باشی محمود قوللری کوندریلوب عقبنجه میراخور کیوان

(۱) مورخك ترجمهسی یرینه منشأت فریدوندن عینی آلنمشدر.

بنده‌لری باجمله آلنان باش و دللر ایله سم سعادتمندلرینه یوز سوری‌یی ایرشمك اوزره‌در. باقی فرمان درگاه معلانکدر، (۱) بندهٔ بی‌ریا
مصطفی،

محمد، دشمن اردوسی قوماندانلرنك دمیره اورلمسنی، سائر اسرانك‌ده باشلرینك کسلمسنی امر ایلدی. ایکی قره‌مان بکی احمد و قاسم میدان حربدن قورتلمشلر ایدی: احمد اوزون حسنك نزدینه کیتدی، قاسم کیلیکیا طرفلرینه کیده‌رك سلفکیه التجا وقلعه‌یی احکام ایلدی (۲).

سلطان محمدی اوزون حسنله محاربه‌سنده تعقیب ایتمزدن اول آق قویونلو ترکمن خاندانلرنك بو حکمدار ذی‌اقتداری ایله او عائله‌یه بر عطف نظر ایتمك ایجاب ایدر. اوزون حسنك افعالی، حتی نامی آوروپا مورخلرنجه پك ناقص اولهرق بیلندیکی ایجوندرکه بو لحاظه‌نك مفید اولهجغنی ظن ایدیورز. هجرتك سکزنجی، میلادك اون دردنجی عصری نهایتنده جنکیز خان سلاله‌سندن مغول ایمپراطوری ارغونك زمان حکومتنده — بری آق قویونلو، دیکری قره‌قویونلو تسمیه اولنان — ایکی ترکمن عشیرتی، بولندقلری چوللری ترك و شرقدن غربه توجه ایله برنجیسی قاپادوقیه، ایکنجیسی بین النهرین خطه‌سنه کلوب یرلشمشلردی: بری جنوباً دیاربکرده، دیکری شمالاً سیواسده. آنجق برعصرصوکره، یعنی مغوللرك ایراندهکی حکومتلرینك تخریبندن پك‌چوق زمان مروریله طقوزنجی عصر هجری ابتداسنده‌درکه آسیاده بوایکی عشیرت ایلك دفعه خاندان حکمداری اولمق‌اوزره کورینورلر. قره‌قویونلو خاندانندن طقسان یدی سنه‌لك بر موجودیت ایچنده آنجق درت (۳)، آق قویونلولردن ایسه طقسانه‌طقوز سنه‌ظرفنده طقوزحکمدار (٤) کلمشدر. ترکمن قره‌یوسف، قره‌قویونلولرك حکومتنی تأسیس ایلدی، تیمورطرفندن، مملکتندن‌اخراج‌اولنمی‌اوزرینه یلدیرم بایزیده التجا و پادشاهی تاتار جهانکیریله محاربه‌یه اغرا ایتمشیدی بو خاندانك الك قدرتلی پادشاهی اولان جهانشاهك سقوطی، اوزون حسنك اوج شرفه چیقارمش اولدیغی

(۱) منشأت فریدون، نومرو ۲۲۷ (استانبول تمثیلی، ص ۲۷۲ و ۲۷۳. مترجم)
(۲) براتوتیده سعدالدین، کتاب، ۲، ص ۲۵۵، صولاق زاده، ورق ۵۸.
(۳) بو خاندان ۷۷۷ (۱۳۷۵) سنه‌سنده تأسس ایده‌رك ۸۷٤ (۱٤٦۹) سنه‌سنده منطقی اولمشدر.
(٤) ۸۰۹ (۱٤۰٦) ده ابتدا و ۹۰۸ (۱۵۰۲) ده انطفا ایتمشدر. تقویم التواریخ.

آق‌قویونلو خاندانی تاریخیله زیاده مربوطدر. جهانشاه، قره‌یوسفك حفیدی وایکنجی جانشینی ایدی: عراقینی (عراق عرب وعجم) ومقدما آنتروپاتن دینیلن آذربایجانی حرباً تسخیر ایلمشدی ؛ مغول شهنشاهلرینك اسکی پای تختلری اولان تبریزده اقامت ایدردی. بالدفعات موضوع بحث ایتمك فرصتنه نائل اولدیغمز قره‌یولوق (قره‌سلوك)، آق‌قویونلوخاندانینك ریاستنده بولنمشیدی. قره‌قویونلو خاندانندن برحکمدار، آسیانك غربنده تیموره رهبرلك ایده‌رك بوسایه‌ده توسیع ممالك ایتدیکی صیره‌ده (۳) قره‌یولوغك قارداشی اولان آق قویونلو خاندانی حکمداری مملکتنی تاتار جهانکیرینك تخریباتنه ترك ایلمکه مجبوریت کوریوردی ؛ اشبو قره‌یولوق اسمی، صاحبی اولان حکمدارك دفعات ایله کوسترمش اولدیغی طبیعت خونخوارانه‌یه دلالت ایدرکه شو حرکتی بو اسمك بحق ویرلدیکنی اثباته کافیدر : کندیسنه مغلوب واسیر اولان اوچ حکمدارك اوچنی‌ده اولدیرمشدر. بونلر توقات وسیواس حکمداری قاضی برهان‌الدین(۱)، حلب وشام حکمداری ملك‌عادل(۲)، ماردین حکمداری ملك‌ظاهرعیسی(۳) ایدی. نهایت قره‌یولوق، قره‌یوسفك اوغلی اسکندره مغلوب اولمسیله کندیسنی ارضروم خندقنه آتمرق ، یاخود قضاءً دوشه‌رك ترك حیات ایدوب اورادە دفن اولندی ؛ لکن اسکندر اوچ کون صوکره مزارندن چیقاره‌رق وجودندن آییردیغی باشنی مصرسلطانینه کوندردی ؛ مصر سلطانی‌ده اوامرکذاری اولان شام وحلب وماردین حکمدارلرینك قتلندن — خیلی کچ اولمق‌اوزره — اخذ انتقام ایتمش بولنمق‌ایچون قاهره‌نك سویده تسمیه اولنان‌قاپیسنده تشهیر ایلدی (٤). اوزون حسن قره‌یولوغك حفیدی واوچنجی خلفی ایدی ؛ تاریخك کندیسنه ویردیکی‌بیوك (٥) عنوانله بستون‌لیاقتی یوق‌دکلدر. زمانده آق قویونلو خاندانینك حکمداری بولنان قارداشی جهانکیره خدمتله مسلکنی

(۳) شاردن (Chardin) سیاحتلر، ٤، ص ۹٤. آمستردام. ۱۷٤۰ .

(۱) ۸۰۱ده (۱۳۹۸) . حاجی قالفه، تقویم التواریخ. عرب شاه. تیمور تاریخی، ٥، ۳ . عرب تمثیلی .

(۲) ۸۰۹ (۱٤۰٦) حاجی قالفه، اثر مذکور؛ جنابی.

(۳) جنابی، ویانه کتبخانه‌سنده ، نومرو ٤٦۹، ص ۲۲۷ .

(٤) کذلك .

(٥) *His name was Alexius; and the epithete of great was applied perhaps to his stature rather than to his exploits* . ژیبون ، ٦۰ . ۱۸۲ . آلکسیوس قره یولوغك قاین پدریدر .

آچمشدر. جهانکیر، برمدتدن بری، قره‌یولوغك قارداشی وکندیسنك عمجه‌سی اولان حسن ایله محاربه‌ده بولندیغندن برادری اوزون حسنی دشمنك اوزرینه کوندردی. اوتهکی حسن بسبتون مغلوب اولهرق اسیر دوشدیکی جهتله یکینك امری موجبنجه اولادی وامراسیله برلکده اعدام اولندی (۱۴۵۱—۸۵۵) (۱). برمدت صوکره برادرینك چکلمش اولدیغی آمد (دیاربکر) قلعه‌سنی بغتةً ضبط ایتدی. اوزون حسنك کمورجی واوت تاجری قیافتیله صوقمش اولدیغی عسکرك سراینه هجوم ایتمسی اوزرینه قارداشی علی‌العجله قاچمقدن باشقه برچارهٔ خلاص بوله‌مدی (۲). اوزون حسن آق قویونلو عائله‌سنك هنوز حکمداری دکل ایدی؛ معهذا آمد شهرینه‌مالك اولور اولماز عثمانلی طوپراغی اوزرینه تجاوزه باشلایه‌رق دوملی حصار قلعه‌سنی ضبط ایلدی. آنجق — یوقاریده سویلدیکمز وجه ایله — سلطان محمد طربزونك فتحنه کیتدیکی وقت پادشاهدن طلب صلحه شتاب ایده‌رك والده‌سی ساره معرفتیله (۳) بر معاهده نامه عقد ایتدی‌که اونك حکمنجه فاتحك طربزون ایمپراطوریله محاربه‌سنده تمامیله بی‌طرف قالمغی تعهد ایدیوردی (۸۶۷ — ۱۴۶۲). ساره‌نك — اوزون حسنك جده وزوجه‌سی کبی — قومنه‌ن سلاله‌سندن اولمسی محتملدر؛ قومشولری اولان عثمانلیلره قارشی. آره‌لرنده‌کی مشارکت منافعی ازدواجلرله تأیید ایتمك — ارمنستانده حاکم اولان آق قویونلو حکمدارلری‌کبی — طربزون ایمپراطورلرینك‌ده سیاستلرینه موافق کلیور ایدی. بونك ایچوندرکه قره‌یولوق، طربزون ایمپراطوری الکسیس قومنه‌نك قیزیله ازدواج ایتمش اولدیغی کبی حفیدی اوزون حسن‌ده(۴)، باباسی الکسیسك وارث حکومتی اولان ژان قومنه‌نك قیزی پرنسس قاتهرین ایله ازدواج ایلدی؛ بالآخره سلطان محمد اوزون حسنه هدیه اولهرق برقومنه‌ن پرنسسی دها کوندردی (۵). اوزون حسن، برادری جهانکیرك وفاتیله آق قویونلو تختنك مالك یکانه‌سی اولور اولماز قره‌قویونلو حکمداری جهانشاه‌ایله محاربه‌ایتدی؛ جهانشاه سلطان محمددن استمداد ایتمش ایدی (۶). لکن پادشاه اووقت اسکندربك محاربه‌سی

(۱) جنابی، ص ۲۲۸.
(۲) کذلك.
(۳) عثمانلی مورخلری وقالقوندیلاس.
(۴) قالقوندیلاس، بال مطبوعی، ص ۱۵۵ و ۱۵۷.
(۵) سپاندوژینو، ص ۴۷، قالقوندیلاسه عطفاً.
(۶) سعدالدین وصولاق زاده.

وایلبصان قلعه‌سنك بناسی ایله مشغول اولدیغندن جهانشاهك رجاسنی اسعاف ایده‌مدی. جهانشاه، مظهر معاونت اولهامقله برابر شجیعانه محاربه‌یه دوام ایلدیسه‌ده برچوق غوغالرده طالعك مساعده‌سزلکنه اوغرایوب اسیر دوشه‌رك اعدام ایدلدی (۱). خصمنك سلطان محمددن استعانه ایتمش اولدیغنه معلوماتی اولان اوزون حسن، پادشاهه برظفرنامه یازه‌رق بری جهانشاهك مشاورینك (۲) اولمق اوزره اوچده باش کوندردی [۳]. اوزون حسن، مکتوبنك نهایتنده آره‌لرنده منعقد اتفاقك حقانیت وصمیمیتیله محافظه‌سنی توصیه ایتمکله برابر پادشاهی آق‌قویونلو خاندانك اقبالی ومملکنك توسعی ایچون دعا خوان اولمغه دعوت ایدیوردی. تیمورك حفیدی اولوب بتون ماورای جیحونده سلطنت ایتمکده اولان میرانشاه زاده ابو سعیده — که اوزون حسنه قارشی اعلان حرب ایتمشیدی — دها مغرورانه برظفرنامه کوندردی؛ بالذات جهانشاهك باشی‌ده برابر ایدی (۳). ابو سعیدك پدری میرانشاه، آذربایجان حکومتنی میراث تیمور اولهرق آلمش اولدیغی حالده اوزون حسن، جهانشاهك وفاتندن صوکره بوقطعه‌یی کندی مملکنه الحاق ایتمك ایستیور ایدی ابوسعید، بدبخت حکمدارك رأس مقطوعی منظره‌سیله دوچار خوف اولیه‌رق باباسندن وبیوك باباسندن قالان مملکتی استرداد ایچون بالذات حرکت ایتدی. اوزون حسن بردربنده پوصویه کیره‌رك دشمن اردوسنی همان کاملا محو وتیمورك حفیدینی اسیر ایتدی (٤). نه تیمورك احفادندن برحکمداره کوسترلمسی لازم اولان حرمت، نه ده مملکنك حکومتنی آسیای غربیده کندیسنه رهبرلك ایتدیکی بوجهانکیره مدیون بولنان جدینك خاطره‌سی غالبك انتقامنه مانع اولهیلدی؛ صاغ براقیله‌میه‌جق درجه‌ده ذی‌قدرت اولان ابوسعیدك‌ده باشنی کسدی. مملکت سیحون حکمدارینك باشی تهدیدآمیز برظفرنامه ایله مصر سلطانه کوندرلدی. مصرسلطانی اوزون حسنك اخطارات وتهدیداتنه اهمیت ویرمیه‌رك ابوسعیدك باشنی بیقاتدی واحترامات ایله دفن ایتدیردی [٤].

اوزون حسن، ماوراءالنهر پادشاه شوکت اقترانه غلبه‌سیله قابنه صیغمیه‌جق قدر مغرور اولهرق تیمورك حفید زاده‌سی یعنی حسین بیقرانك اوغلی وعمر شیخك

(۱) جنابی.
(۲) اوزون حسنك مکتوبنده «حاکم دیوان» در. مترجم.
(۳) جنابی. ص ۲۲۸.
(٤) کذلك.

حفیدی حسینی‌ده خراسان تختندن جدا ایتمك قرار متجاسرانه‌سنی‌ویردی. بومقصده بناءً حسینك یکنی اولوب سلسلهٔ نسبی محمد ، بایسنقور [٥] ، جهانکیرك اوغلی شاهرخ واسطه‌سیله تیموره منتهی اولان یادکار محمدك خراسان تختنی ضبط ایچون ادعا ایلدیکی حقوقی محافظه ایده‌جکنی اعلان ایلدی . سلطان حسین ، رقیبنك مالك اوله‌بیلدیکی قوهٔ فائقه اوکنده رجعتله اولا هراته ، صوکره اوراسنی‌ده ترك ایده‌رك بلخه چکلدی (١) ؛ اوزون حسنك تحمیسی اولان محمد یادکار، هرات تختنه جلوس وافعال سفیهانه‌سیله تلویث ایلدی (٢). اوزون حسنك مسافری‌ومتفقی اولان‌قره‌مان بکی پیر احمده یازدیغی ظفرنامه زمان سلطنتی تاریخی ایچون قیمتدار بروثیقه‌در. مالی اولدیغی تفاخرلردن قطع نظرله‌احتوا ایلدیکی وقایع‌اوزمان حدود سلطنتی‌خراساندن قره‌مانه قدر امتداد وایرانك قسم عظیمنی احاطه ایدن اوزون حسنك وسعت‌قدرتنی اثبات ایدر [٦] .

بوظفرنامهٔ پرطمطراق پیر احمده : « سلطان حسین بایقرا اولا اوزون حسنه تأمین دوستی ایده‌رك اوزون حسن‌ده اونك اظهار ایلدیکی مودته مقابلةً سفیر کوندرمش ایسه‌ده (٣) بومحبتك نه‌ثابت ، نه‌ده صمیمی اولمادیغنی آز وقت ایچنده آکلادیغندن تیمور سلاله‌سندن یادکار محمدی بابالرینك میراثنه نائل اولمق ایچون‌انتخاب ایده‌رك بونك حقوقنی کندیسنك اوغلی خلیل بهادر وامراسندن یوسف بك ، شاه منصور بك ، علیجان بك قوماندەلرنده براردو ایله مدافعه ایتمش اولدیغنی ؛ سفر شعشه‌دارینه مکافاةً خلیله سیحون و سند نهرلرینه قدر خراسانك شرق وغرب قسمنی باغشلادیغنی(٤)؛ دیکر اوغلی محمدی مازندران، طبرستان، استرآباد، قومیس ، وافغان ، سمنان ، بسطام ، فیروزکوه ، لارجان (٥) بلادینه والی تعیین ایده‌رك حکومتنه‌حرمت‌ایتدیرمك‌ایچون معیتنه اوتوزبیك‌کشیلك براردو ویردیکنی، اوچنجی اوغلی زینل بك بهادره دخی بصره کورفزینه قدر کرمان وسیرجان ایالتلریله‌عراقك

(١) جنابی، ص ١٧٣ .
(٢) کذلك .
(٣) سفیرك اسمی قاضیدر. سعدالدین ، عالی ، یونس . [« قاضی صدرالدین علی‌لشکر نویس. » مترجم]
(٤) « شهرهرات، تاکنار آب آمویه وسرحد هندوستان. » (مترجم)
(٥) « مملکت مازندران ومجموع طبرستان چون ساری واسترآباد وبلاد قوم وخراسان ودمغان وبسطام وسمنان وفیروزکوه ولارجان.» (مترجم)

برقسمی (۱) والیلکنی تفویض ایلدیکنی، خراسان، نون، قائیس، تاین(۲) بلده‌لری آره‌سنده یکرمی‌بیك عسکر اقامه‌سیله بو محالرا هالیسنك کندیسنك حکومتنه اطاعت وابراز صداقت ایتمکه مجبور ایدلدیکنی ، اعلام ایدیوردی . اوزون حسن بونلره علاوةً متفقی پیراحمده شوراسی‌ده خبر ویریور ایدی‌که: « اقلیم‌فارسی، زیر متابعتنده طوتمغه کافی عسکرله اشغال ایتمکده اولدینی کبی لورستانده ابوسعید و جهانشاهك ضبط ایده‌مه‌مش اولدقلری خرم آباد قلعه‌سنی تسخیر وکردستانك پای تختی اولان جزیره شهرینی [۷] تحت تملکنه ادخال ایلمشدر، الحاصل، بعنایة الله تعالی شمدی حکومت واسعه‌سی — برسد اسکندر ایله محاط ایمش کبی — بتون استیلای اجانبه قارشی تمامیله محفوظ بولنمشدر . » (۳)

بوموفقیتلر اوزون حسنه‌اوقدر غرور ویردی‌که کندیسنی شرقك خداوندی ، آمر مطلق نظریله کورمکه باشلادی . اوزماندن اعتباراً — وقتیله تیمورك بایزید ایله جنك ایتدیکی کبی — اوده محمد ثانی ایله حرب ایده‌بیلیرم صاندی . تیمورك کوستردیکی مثاله امتثالاً ، عثمانلیلرك تختلرندن طرد ایتدکلری بکلرك دخالتی‌قبول‌ایله مملکتلرینی استرداد ایتملری ایچون معاونت ایلدی . قسطمونی حاکمی قزل احمد ایله قرمان بکلری اونك سرایننده التجا کاه بولمشلردی. بوحرکت، فاتحك جاب انفعالی مقصدیله یاپلمش ایدی ، لکن پادشاهك الك زیاده حمیتنه دوقونان شی — محمد ایله دائما مناسبات دوستانه‌ده بولنمش اولان — جهانشاهك بوزولدیغی و اولدیرلدیکنی متضمن اوزون حسنك کوندرمش اولدینی ظفرنامه‌در (٤و٥). اوزون حسن دیکر

(۱) « از ممالك مرغوب عراق مثل سلطانیه‌ودیکر ولایت. » (مترجم)

(۲) « تون وطبس وقاین وجایر تاسارجان. » (مترجم) [مراصد الاطلاعه (جلد ۲ ص ۱۹۵) نظراً تاین ، یاخود طایس وطبس اولیوب طبسدر . تون آسیاده بر خطه‌نك، نون بر بلده‌نك اسمی (برهان قاطع) اولمغله هامه‌رك دیدیکی کبی نون‌می، یوقسه بزم نقلمز کبی تون‌می اولمه‌جغی قطعیاً کسدیریله‌مز. مراصد الاطلاع، (جلد۳، ص ۲۳۹، حاشیه نومرو ۷) «مدینة نون» و (جلد ۱، ص ۲۱۹) « تون، مدینة من ناحیة قوهستان قرب قائن » دیمسنه کوره «تون» اولمسی دها محتملدر.]

(۳) منشأت فریدونده نومرو ۲۲۳ (اصلدن) استانبول تمثیلی منشأت فریدونده اوزون حسنك پیر احمده ظفر نامه‌سی مندرج دکلدر . آنجق شومأللده سلطان محمده ارسال ایلدیکی برنامه مندرجدر. (ص ۲٦۹ — ۲۷۱) بومکتوب فارسی مترجمك تذییلاتنه علاوه اولنه‌جقدر. یوقاریده مترجم حاشیه‌لرینه تمنتین ایچنده نقل اولنان عبارەلر اومکتوبدن مأخوذدر.

(٤) ظفرنامه، فریدون‌بك منشأتنده نومرو۲۲۲، تاریخسز وجوابسز [تمثیل استانبول، ص ۲٦٦، ۲٦۷. مترجم]

(٥) فریدون بك منشأتنك ۲۰۷ و۲۱۷ نومرولرنده قسطنطینیه وموره فتحی مناسبتیله

برمکتوبنده‌ده پادشاهه سلطان عنوانی ویرمیه‌رك ساده‌جه (محمدبك) تسمیه ایدیوردی (۱). بوصوك مکتوبده اوزون حسن بتون اقلیم فارسی فتح ایله هپ دشمنلرینی هزیمته اوغراتمش وشیرازی پای‌تخت اتخاذ ایتمش اولدیغنی، حسین بایقرانك کندیسنی متبوع طانیمقده اولدیغنی، اونك ممالکنده هپ خطبه‌لرده یالکز کندی نامنك ذکر وسکه‌نك کندی اسمنه ضرب ایدلمکده بولندیغنی بیان ایده‌رك لطف حق ایله آرتق قورقه‌جق دشمنی قالمدیغنی ایراد ایلیوردی . سلطان محمدك حسین بایقرا ایله مناسباتی جهان‌شاه ایله اولدیغی قدر دوستانه بولندیغندن (۲) شومکتوب دها زیاده انفعالنی موجب اولدی (۳) . جوابی اوزون حسنك مکتوبندن زیاده محقرانه ایدی . فاتح اوزون حسنی عادی برعجم خانی کبی طوته‌رق خطاب ایدیوردی . مکتوبی شودر :

فاتحك اوزون حسنه جوابی

« بسم‌الله الرحمن‌الرحیم ، وبه نستعین. * هذا کتابنا ینطق علیکم بالحق انا کنا نستنسخ ما کنتم تعملون . اللهم مالك الملك تؤتی الملك من تشاء وتنزع الملك ممن تشاء وتعز من تشاء وتذل من تشاء بیدك الخیر * والسلام علی من اتبع الهدی، خالق الکونین، ورازق الثقلین، جلت قدرته وعلت کلمته حضرتلرینك بن قولی که والی البلاد، حامی العباد،

پادشاهك جهانشاهه کوندردیکی ایکی مکتوب ایله جوابلری مندرجدر ؛ ۲۱۱ نومروده دخی جهانشاهك بغداد فتحنه دائر نامه‌سی و ۲۱۲ نومروده جوابی کوریلور . ۱۸۸ و ۱۹۰ نومروده جهانشاهك حال شبابنده و هنوز مراد ثانینك پادشاه بولندیغی زمانده ارسال ایلدیکی نامه‌لر و۱۸۹ و۱۹۱ نومرولرده جوابلری محرردر. (مترجمك تذییلاتنه)

(۱) فریدون، نومرو ۲۲٤ . [تمثیل استانبول، ص ۲۷۱]

(۲) فریدون، نومرو ۱۹۸ ؛ جوابی ۱۹۹. [مترجمك تذییلاتنه]

(۳) فاتحك جوابیله مقابله اولنه‌بیلمك ایچون اوزون حسنك مکتوبنی فریدونك ۲۷۱ نجی صحیفه‌سندن برو جه آتی نقل ایدیورز:

« جناب امارتمآب ایالت نصاب ، امیراعظم واکرم، قدوة الامراء فی الزمان شمس‌الدین محمد بك ، زید دولته ؛ بعد از سلام تام واهتمام مالا کلام ، معلوم داندکه بمین تأییدات حضرت سبحانی، وحسن توفیقات جناب صمدانی، عزشانه، ابواب فتوحات جاودانی، واسباب سعادت وکامرانی برچهرهٔ احوال وصفحهٔ آمال ما کشاده، وآماده کشته؛ واز مکامن غیب من عنایات بلاریب هردم نصرت تازه، وهرلحظه فرصت بی‌اندازه روی می نماید؛ وازجلهٔ مخایل این معنی انکه، بعد ازتسخیر ممالك آذربایجان وعراق، عنان بجانب فارس معطوف فرمودیم، اعادی ومخالفانکه درآنجا بودند، از منهیان معنیٔ (جاء الحق وزهق الباطل) شنیدند، و ان

محیی سنة رسول‌الله، ومجری شریعة نبی‌الله، علیه‌وعلی آله صلوات‌الله ، شاه‌سروران، سلطان محمد بن مراد بن محمد بن بایزید خانم ، سکا که سردار عجم ، خان اعظم ، کیخسرو یکانه ، فریدون زمانه حسن‌خانس، مثال شریفمده شویله‌اصدار بیوردمکه: آگاه اوله‌سن ، کشی دولته مغرور اولوب ، حدندن تجاوز ایدوب بی انصافلر حرکاتك قیلمق علامت انتقال دولت وامارت زوال مملکت‌در، پس شول وساوس شیطانیه کیم دماغك جوفنی مقر ایدنمشدر ، استنشاق ماء انابت برله آنی‌زائل‌وعقل امامنی پیشوا ایده‌سنکه بزم مملکتمز دارالاسلامدر ، ابا عن جد دولتمز چراغی کفر اهلنك یورکی یاغیله روشندر ، اسلام اهلنه اکر یاوز قصدك وار ایسه اعدای دولت وشریعتدن بعضی سنسن وسکا متابعت ایدوب‌معاونت ایدنلردر، پس بزم‌دخی اول طائفه‌نك قمی قصدینه آتمز ایرلنمشدر ، وقلیجمز قوشانمشدر ، « بیلمدم ، ویا غافل ایدم » دیمیه‌سن . هیچ سن برو کلمك حاجت دکلدر ، شوال مبارکده ، عمت میامنه، فتاح ذوالمنن دستوریله لشکر منصورم برله قلعهٔ قره‌حصارك اوزرینه وارزرین ، شول قصده‌که قهار جبابره ، تقدست اسماؤه ، بن قولنی سبب قیلوب ، سنك ظلمکی مظلوملر اوزرندن کوتورم ، ونام ونشانکی نابدید قیلم . بالجمله تطویل کلام لازم دکلدر ، مثال میمونه جواب کوندره‌سن . والسلام علی من ارادنی‌بالخیر، والحمدلله الواهب النصرة علی خیرالخلق ، وعظیم الخلق ، محمد وآله وصحبه اجمعین ، الی یوم‌الدین (۱) .

المفر کویان جای اقامت ندیدند ، و صورت (فهز موهم باذن الله) برصحایف روزکار ناپایدار ایشان نقش بست، وغبار نا امیدی برخسار نکبتنشان نشست ، وچون بنات النعش متفرق شدند، وفرزندان اعز دولتیار وامراء کبار درعقب ایلغار نمودندکه، امیدکه بکرم رب‌الارباب عن قریب اعادی دستکیر دولت قاهره خواهد کردانید. واکنون بفیض الهی تمامی مملکت خوزستان وفارس از ایادی و شیاطین خناس انتزاع نمودند ، دردست اقتدار نواب کامکار استقرار دارد ، ودارالملك شیراز مقر سریر سلطنت ومسند خلافت شد ، واز جانب پادشاه اعظم سلطان حسین بیقرا ایلچی رسید ، و تبرکات لایقه باسکه وخطبه بنام همایون مارسیدند، وعرض اطاعت وانقیاد ومخالصت ووداد نمود، وبعنایةالله تعالی ازهیچ جهت دغدغه ونکرانی نماند، احبای دولت مسرور واعدای خلافت مقهور، (وذلك فضل‌الله یؤتیه من یشاء). وظیفه انکه این مژدها ابتهاج نموده ، در دولتخواهی و نیکخواهی کوشند. و ابواب عرض حالات مفتوح دارند، والسلام. »

(۱) منشأت فریدون ، نومرو ۲۴۴ ، بو مکتوبك نه تاریخی ، نه‌ده جوابی واردر. لکن ، قونت دولوچوك لطفنه مدیون بولندیغم دیکر بر ترك وعجم مجموعهٔ ونائقنده — که

مارت نهایتنه دوغرو (١) فاتح اسکداردن حرکت ایدهرك یکیشهره عزیمت ایلدی ، روم ایلی عسکری‌ده کلیبولی اسکله‌سندن آناطولی‌یه نقل اولندی . اردو بکبازارینه واصل اولدیغی زمان قرمان والیسی شهزاده مصطفی کلهرك پدرینك الی اوپدی ، برآز ایلریده اولان قازآبادده دخی اماسیه والیسی شهزاده بایزید مواصلت واو وظیفه‌یی ایفایه‌مسارعت ایلدی. محمد، سیواس‌صحراسنده اردوسنی یوقلمه‌ایتدی. روم‌ایلی بکلر بکی — پاله‌ئولوغ سلاله‌سندن ویتوسك (٢) اوغلی — خاص مراد پاشا . شهزاده بایزیدك معیتنده ، قرق سنجاق ویکرمی بیك یکی‌چریدن مرکب‌اولان صاغ جناحه قوماندہ ایدیوردی ، شهزاده مصطفانك معیتنده بولنان داود پاشا یکرمی درت سنجاق ایله بکرمی بیك عزبدن مرکب صول جناحك‌باشنده ایدی. مرکزده ، معتاد وجه ایله ، بالذات پادشاهك معیتنه مخصوص سواری عسکری بولنیوردی : صاغده سپاهیلر ، صولده سلحدارلر ، سپاهیلرك آرقه‌سنده علوفه‌جیلر ، سلحدارلرك آرقه‌سنده غربا وار ایدی ، شوصورتله تقسیم ایدلمش اولان اردو یوز بیك کشی‌یه بالغ اولیوردی (٣). ابا عن‌جد آقینجیلر رئیسی اولان میخال‌اوغلی علی‌بك دشمنك توقانده ارتکاب ایتمش اولدیغی وحشتلرك انتقامنی آلمق وبتون‌اووه‌ده‌کی ممالکی تخریب ایتمك اوزره ایلری‌یه کوندرلمش ایدی. اوزون حسن، سلطان محمدك ورودندن هم آقینجیلرك هجومی ، هم‌ده پادشاهك یوقاریده نقل ایتدیکمز مکتوبی‌ایله خبردار اولمش ایدی ، بونك ایچون فرات کنارنده کندیسنه مساعد بر موقع انتخاب ایتمکه وقت بولدی ، صاغنی نهره ویره‌رك ، آرقه‌سنی‌ده طاغ ایله ستر ایده‌رك اخذ موقع‌ایلدی . میخال اوغلی عجمارك تفوق عودیسنی کوره‌رك رجعت‌ایتمش اولدیغی حالده طلیعه‌ده‌کی

منشأت فریدون قدر قیمتداردر — مکتوبك جوابی شوالك بری تاریخیله‌در. [هامه‌ر یالکز «کشی دولته مغرور اولوب» سوزلرندن «والسلام علی...» جمله‌سنه قدر ترجمه ایتمشدر . استانبول تمثیلی فریدونك ٢٧١ نجی و٢٧٢نجی صحیفه‌سندن تمامنی عیناً نقل ایلدك. مترجم]

(١) هجرتك ٨٧٧ سنه‌سی شوالی ایچریسنده .

(٢) قروزیئینك (Crusii) ترك ـ روم تاریخنده ، ص ٢٤ .

(٣) براتوتیده سعدالدین، ٢، ص ٢٦٥ ؛ صولاق زاده، ورق ٥٩؛ ادریس ١٤١. بو مورخلرك جمله‌سی محاربه ترتیباتنی بو صورتله کوستریورلر. شو حالده، آناطولی قطعه‌سنده حرب ایدلدیکی ایچون آناطولی بکلربکنك صاغ وروم‌ایلی بکلربکنك صول قوله قوماندہ ایتمسی قاعده‌سنده بر استثنا وقوعنه شبهه ایدلمه‌مك لازم کلیر، مکرکه ادریس بر خطا ایتمش ودیکرلری‌ده اونی استنساخ ایلمش اولسون .

خفیف سواریه قومانده ایدن کنج جنرال خاص مراد پاشا عجم اردوسیله چارپشمق آرزوی شدیدینه قاپلمش وبرقاچ قره‌غول مصادمه‌سنده‌کی موفقیتنه آلدانمش اولدیغندن دشمنك آرقه‌سندن آیریله‌میه‌رق هجوم ایلدی . مراد پاشانی تعقیب ایتمکده اولان محمود پاشا ، اوکا کری دونمك وبرآدیم ایلری کیتمه‌مك ایچون امر ویردیسه‌ده مراد ، شجاعتنه مغروراً ایلریله‌دیکندن اوزون حسنك — ساخته برجعت حرکتی اجرا ایده‌رك — قورمش اولدینی طوزاغه دوشدی. مراد، تدبیرسزلکنك نتایجوخیمه‌سنی پك کچ آکلادی ؛ مزیت قهرمانیسی کندیسنی قورتارمغه کفایت ایتمدیکندن قومانده ایتدیکی عسکرك قسم کلیسیله برابر میدان حربده قالدی . عثمانلی اردوسنك الك متحیز ذواتندن اوچی ، یعنی اسکی موره والیسی طرخانك اوغلی عمر بك ، روم ایلی دفترداری حاجی بك ، فقهادن فناری زاده فقیه احمد چلبی دشمن النه اسیر دوشدیلر. اوزون حسن بونلری — چادرلرنده محافظه‌ٔقویه آلتنده بولندیره‌رق — آرقه‌سندن کوتوردی . سائر اسرا بایبورده (به‌به‌ردوم) نقل ایدلدی. اوزون حسن، بونجیب اسیرلری کورنجه ، برطور مظفرانه ایله عمر بکه خطاب ایده‌رك « عثمانلی اردوسنك الك کزیده عسکری اولان روم ایلی عسکرینی تنکیل ایتدکدن وموره فاتحنك اوغلی کندی النه اسیر دوشدکدن صوکره آرتق عثمانلی دولتنده اسکی قوت قالمامش » اولدیغنی سویلدی . عمر بك اوکا جواباً نشئه‌سنك هنوز وقتسز اولدیغنی وپادشاهك دها کندی کبی یوز بیکلرجه آدمی بولندیغنی بیان ایتدی . بوسوزلر ایران فاتحنك حدتنی موجب اولدیغندن عمر بك آنجق بعض کلمات مداهنانه ایله اونی تسکین ایده‌بیلدی (۱) .

سلطان محمد، بومغلوبیته فارشی — حقیقةً کورمش ، یاخود عسکرینك یکیدن جسارتنی اعلا ایچون اختراعی مناسب بولمش (۲) اولدینی — برروایا ایله متسلی اولدی. ایکیسی‌ده پهلوان قیافتنده اوله‌رق کندیسنی اوزون حسنله مصارعه ایدیور کورمش ایدی؛ سلطان محمد، خصمنك ایلك حمله‌سنه مقاومت ایده‌میه‌رك دیزاوستی دوشمش ایسه‌ده متعاقباً بتون قوتنی طوپلایه‌رق اوزون حسنك کوکسنه اویله ضربه ایندیردی که خصمنك یورکندن برپارچه‌سی یره دوشدی[۸] . فاتح اویانجه بورؤیای قوماندانلرینه

(۱) نشری، ص ۲۲۷ . بو حادثه‌یی بالذات محمد بکك آغزندن روایت ایدر. سعدالدین وصولاق زاده دها مفصل نقل ایدرلر.

(۲) ترقیات اخیرهٔ فنیه دخی رؤیالرك اهمیتنی آرتیرمشدر . سلطان محمدك رؤیایی حقیقةً کوردیکی بزجه جای اشتباه اولهماز. (مترجم)

ووزراسنه نقل ایتدی . رؤیا پك مساعد برصورتده تعبیر ایدیلدیکی کون اردویه انتشار وهرکسی تشجیع ایتمش اولدیغندن دشمنك اوزرینه امنیتله یورونلدی . بو رؤیانتایج مأموله‌سنی تماماً استحصال ایتدی ، چونکه برقاچ کون صوکره حقیقت اولدی . بادشاه ارزنجان قربنده اوزون حسنه قارشی بر موفقیت مشهوره قازاندی . عثمانلی اردوسی بایبورده (۱) توجه ایله اوزون حسنك ممالکی داخلنده آلتی کون یول آلمش ایدی . یدنجی کون — که ۸۷۷ ربیع‌الاولنك برینه (۲) و۱٤۷۳ تموزینك یکرمی آلتیسنه مصادف پازار ایرتسی [۹] کونیدر — ترجان قربنده اوچ آغیزلی نامیله یاد اولنان محله مواصلت ایلدی . اوراده محمد ، دشمن اردوسنك اوتلق بلی تپه‌لرنده صف حرب اوزره دیزلمش اولدیغنی کوردی ؛ اوزون حسنك صاغ جناحی کوچك اوغلی زینلك ، صول جناحی‌ده بیوك اوغلی اوغورلو محمدك قوماندای آلتنده ایدی. پادشاه، ایکی شهزاده‌سنی اوزون حسنك اوغللرینك مقابله‌سنه کوندردی . شهزاده مصطفی آناطولی عسکری وعزبلرله صول جناحه ، شهزاده بایزیدده روم ایلی عساکری ویکیچریلرله صاغ جناحه کیتدیلر . زینل ، سلطان مصطفانك صولت شدیده‌سنه مقاومت ایده‌مدی ؛ عسکری مغلوب اولدی، کندیسی‌ده میدان حربده دوشدی . عزبلر آغاسی محمود (۳) ، زینلك باشنی کسوب شهزاده‌نك پیش اقدامنه وضع ایده‌رك اوده پادشاهه کوندرمکه مسارعت ایلدی. ترجمه‌ده‌وفارسیده چوجقلره بابالرینك جکرباره‌سی دینلدیکی جهتله (٤) محمدك رؤیاسی بوصورتله حقیقته منقلب اولمش بولنیوردی . بوائناده بایزید دخی ، برادری قدر مساعدهٔ طالعه مظهر اوله‌رق دشمنك اوغورلو محمد قوماندای آلتنده بولنان صول جناحی مغلوب ایلدی ؛ بونك اوزرینه ترکمن اردوسی پك پریشان برحاله قالدیغندن اوزون حسن محاربه‌یی غائب ایتمش اولدیغنی آکلایه‌رق میدان حربی ترك ایله فرار ایلدی. محمد ، اوچ کون محاربه میدانده قاله‌رق اسیرلری اعدام ایتدیردی (٥) . یالکز ، حامیٔ علوم اولان

(۱) ماقدونال کینه‌ئیر، ص ۳۵۵؛ جهانما ٤۲٤؛ سالنامهٔ ادبیات ۱٤؛ ص ۳۲ .

(۲) مورخك [۹] اشارتلی ذیلنده ومترجمك ایضاحنده اشارت اولنه‌جغی اوزره ۸۷۸ ربیع‌الاولنك اون آلتنجی کونی اوله‌جقدر. (مترجم)

(۳) عالینك ، محمدك زمان سلطنتنك ۲٤نجی بابنده‌کی روایتنه نظراً زینلی قتل ایدن اوروج نامنده سیواسلی بر سپاهیدر.

(٤) پارهٔ جکر، یورك پارهسی.

(٥) براتوتیده سعدالدین، ۲، ۲۷۹. صولاق زاده، ورق ٥۹ . نشری، ورق ۲۲۸ — ۲۳۰. ادریس، ۱٤۳ — ۱٤۷. عاشق پاشا زاده، ٤۱۱ — ٤۲۳.

اوزون حسنك دائما برابر بولندیردیغی علمایه ایلیشمدی. بونلرك آره‌سنده، عراقك الك بنام علماسندن اولان قاضی محمود شریحی ایله اوزون حسنك امامی قاضی حصن کیفی ونشانجیسی سیدمحمد وارایدی؛ سلطان محمد بونلرك زنجیرلرینك آلتمسنی امر ایله بالذات التفات کوستردی .

اوزون حسنك، جهانشاهك مغلوبیتنده اسیر ایده‌رك او وقتدن بری آرقه‌سنده دولاشدردیغی قره‌قویونلو امراسنك جمله‌سی سربست براقلدی؛ فاتح بونلرك من القدیم عثمانلی پادشاهلرینك محمیسی اولدقلرینی تخطر ایتدی . تیمور سلاله‌سندن اوچ میرزا، یعنی میرزا محمد بك باقر ، میرزا زینل ، مظفر — که والده‌لری جهتندن اوزون حسنك جدی عثمان بایندرینك اقرباسندن ایدیلر — پادشاهك اسیری صفتیله آماسیه‌یه اعزام ایدلدی ؛ اوزون حسنك باشلیجه امراسندن دیکر ایکیسی، یعنی الپاغوت محمد بك ایله چاقرلی بایزیدك اوغلی عمر بك زنجیره اورلدی . تترك سنان بكك اوغلی اولوب عثمانلی اولدیغی حالده اکمال تحصیل مقصدیله ایران شاهنك نزدینه کیتمش و اوزون حسنی روم اوزرینه یوریمکه تشویق ایتمش اولان سنان بك اعدام ایدلدی (۱). اوچ بیك ترکمن ده بو عاقبته دوچار اولدیلر؛ فقط هپسی بردن وایلك نشئهٔ مظفریت هنکامنده اعدام ایدلمدی. بومنظرهٔ ظالمانه‌یی تمدید ایچون اسرا اردو ایله کوتوریله‌رك هرمرحله‌ده درت یوزی تفریق وباشلری قطع اولنور ایدی. اوتاق بلی محاربه‌سنده دوشن عثمانلیلرك روحی ایچون بو قربانلرك کسلمسی یدی کون دوام ایتدی (۲). سکزنجی کون، اردوی مظفر — ارمنستانك او قسمنك الك مستحکم مواقعندن اولان — قره حصار اوکنه واصل اولدی . اوزون حسنله محاربه‌نك بدایتندن بری محمود پاشا دیوان همایونده ، اولا قره‌حصار قلعه‌سنك فتح اولنمسی لازم کله‌جکنی واوقدر مستحکم بر قلعه‌نك اردونك آرقه‌سنده ودشمنك الندہ براقلمسی پك مخاطره‌لی اولدیغنی سویلمش ایدی . پادشاه ، بونك اوزرینه حد لمنه‌رك « مقصد قلعه‌لر فتحی دکل، اردولر مغلوب ایتمکدر» دیمش، فقط آثار غضبنك اظهارینی آتی‌یه براقمش ایدی . ایران فاتحنك مغلوبیتندن صوکره ، قره حصار سلطان محمدك ایلك تکایی اوزرینه تسلیم اولدی. نشرینك روایتنجه بو قلعه پادشاهك هیبت نظرندن

(۱) ادریس، ورق ۱٤۹، براتوئیده سعدالدین، ۲، ۲۷۸ .

(۲) نشری، عالی. ادریس.

تره‌دی (۱) . قره حصار قوماندانی داراب بکك سرعت اطاعتنه مکافات اوله‌رق چرمن سنجاغی ویرلدی. فاتح بو مناسبتله — ابتدای حربده عسکرك معاشنه محسوباً توزیع ایتدیرمش اولدیغی اون میلیون آقچه‌یی — بخش ایلدی؛ ینه بو مناسبتله — کرك جناب حقه عرض شکران ضمننده برنذر نتیجه‌سی اولسون ، کرك مجرد بر حس انسانیت ایله اولسون — ارکك وقادین بالجمله اسیرلرینی‌ده آزاد ایلدی. پادشاهك بر سوزی قرق بیکدن زیاده دلی‌قانلی ایله بر چوق کنج قیزك حریتلرینه سبب اولدی . محمد ، بوصورتله هم عدالت، هم مرحمت کوستردکدن صوکره ظفرنامه‌لر یازدیرمغی دوشونه‌رك — قلعه‌نك جوارنده‌کی شاب معدنلرندن دولایی بویله تسمیه ایدیلن — شبین قره حصارندن تورخ ایلدی . بوظفرنامه‌لر، تیمورك حفید زاده‌سی و خراسان امیری اولوب مقدما اوزون حسنك غلبه ایلدیکی حسین بیقرا (۲) ایله قسطمونی والیسی شهزاده جمه (۳) ارسال ایدلدی . بوندن ماعدا دولتك بالعموم سنجاقلریله بکلربکیلرینه اوتلق بلی مظفریتی شرفنه شنلکلر اجراسی ایچون استحضارانده بولنمری امر اولندی (٤) [*] .

محمدك قسطنطینیه‌یه عودتندن صوکره ایلك سیاسی حرکتی صدراعظم محمود پاشایی عزل ایتمك اولدی. محمودپاشا، بوصورتله ایکنجی‌دفعه وزارت عظمی موقعندن دوشدی . پادشاهك محمود پاشا حقنده‌کی انفعالنه متعدد سببلر وار ایدی : محمود ، اولا، اسکدارده تحشید ایدیلن و قیش اورته‌سنده سفره کیده‌جك اولان اردونك قوماندانی تعهد ایتمك ایستمه‌مش ایدی. ثانیاً حرکات حربیه‌یه شبین قره حصاری قلعه‌سنك ضبطیله باشلانمسی خصوصنده‌کی اصراری پادشاهك حدتی تزیید ایلمش ایدی . بوندن ماعدا ، اوتلق بلی محاربه‌سندن صوکره دشمنك کندی ممالکی ایچریسنه قدر تعقیب ایدلمه‌مسی تکلیف ایلمش وبو تکلیفك سلطان محمدك رأینه مغایر اوله‌رق غلبه ایتمش اولمسی صدراعظم حقنده پادشاهك غضب تامنی جلب ایلمش ایدی . مع‌هذا ، محمد وزیر اعظمنك درایت و شجاعتنه محتاج اولدیغی مدتجه حس

(۱) « خداوندکارك بر نظر هیبتیله فتح اولندی » . سعدالدین، عالی ، صولاق زاده، ادریس، روضة الابرار، حاجی قالفه، تقویم التواریخ.

(۲) منشأت فریدون، نومرو ۲۳۱ .

(۳) کذلك، نومرو ۲۳۲ .

(٤) کذلك، نومرو۲۳۳. قونت لوچوفك، بالاده مذکور منشأت کتابنده، نومرو ٦، سعدالدین دخی بو ظفرنامه‌لردن بحث ایتمشدر.

انتقامنی اظهار ایتمهمش ایدی . لکن حرب ختام بولدیغی وقت بو حس اولا محمود پاشانك عزلیله ظاهر اولدی، پادشاهك طبیعت خونریزانهسی یالکز عزل ایله اکتفا ایدهمدیکی ایچون براز مدت صوکره قتلنه ده فرمان صادر اولدی (۱۴۷۴) (۱) . بونك ایچون بهانه بولمقده مشکل اولمادی. عثمانلی مورخلرینه نظراً محمود پاشا بوبهانهیی بالذات کندیسی چیقاردی . اومورخلرك قولنه کوره شهزاده مصطفانك (۲) وفاتی اوزرینه وزیر سابق اظهار مسرت ایدهرك شطرنج اوینامش وجامهٔ ماتم کیهجك پرده بیاض لباس ایله میدانه چیقمش ایدی. [*] لکن محمود پاشانك اصل جرمی بودکل ایدی: پادشاهك زیاده غضبنه باعث اولان، وزیراعظمك برچوق احوالده اظهار ایتمش اولدیغی استقلال فکری ایدی. برده سلطان محمد، محمود پاشانك حس انسانیته تبعاً بوسنه بکنك حیاتی تمدید و قرهمان بکی اسحاق بکك فرارینی تسهیل ایتمش اولمسندن طولایی انتقام آلمق ایستیوردی . پادشاهك ، بو استقلال فکرندن دولایی بسلدیکی حس انتقام بوسنه، صربستان، اغریبوز فاتحنك خدماتی اونوتدیرمغه کفایت ایتمش ایدی . محمود پاشانك علوم حقنده ابراز ایلدیکی حمایهٔ معارفپرورانه ودولتك کندیسنه مدیون اولدیغی تأسیسات نافعه پاشایی محقرانه برموتدن قورتارهمدی . برروم ایله ایلیریالی بروالهدن متولد اولان محمود پاشایه جوجقلغنده جبراً قبول اسلامیت ایتدیرلمش ایدی . دولت عثمانیهده موقعنك اهلی اولان ایلك وزیر اعظم بودر . برچوغی درت عصر ، یعنی زمانمزه قدر قالمش اولان مبانیٔ متعدده کندیسنك صناعانه اولان محبتنه ومنافع عمومیهیه متعلق تأسیسات ایچون ابراز ایلدیکی اهتمامه شهادت ایدرلر. بومبانی آرهسنده استانبولده (۳) وصوفیهده بانیلری اسمیله یاد اولنان جامعلر وحماملر شایان دقتدر . محمود پاشانك — سلطان ابوسعیدك وزیری اولوب فارسی وچغتایی اشعاریله مشهور وبونلردن زیاده برچوق جامع ، مدرسه ، کاربانسرای ، خستهخانه ، یولجیلر ایچون خان، حمام وکوپری بانیسی اولمقله معروف بولنان — میر علی شیره کوندرمش اولدیغی مکتوبلر مجموعهسی زمانمزده دخی معلومدر (٤) . محمود پاشا شعردخی سویلر

(۱) ۸۷۹ ربیع الاخرینك اوچنجی کونی. (مترجم)

(۲) صولاق زاده ، ورق ٦١ . بلیغ بروسوینك تراجم احوال مجموعهسنده مصطفی حقنده مراجعت، ورق ۲۰ .

(۳) عثمان افندی زاده، تراجم وزراء، اثرعاشق حسن وقنالیزاده حسن.

(٤) تاریخ بلاغت فارسیه ، ص ۳۱۲ .

وعدنی تخلص ایدر ایدی. [۱۰] علما حقنده محق وکریم ایدی، برچوقلری اثرلرینی نامنه اتحاف ایتشلردر (۱) . استانبولده انشا ایتدیرمش اولدیغی مدرسه‌نك ختام بناسنده دانشمندلره ایکیشر عمامه ، قیشلق ایچون برر طوپ یوك قماش، یازلق لباس ایچون بررطوپ ارغوانی قماش ، بشر یوز آلچه هدیه ایتمش ایدی . هفته‌ده برکون علمای سفره‌سنه دعوت ایدر ودائما یمکده — برچوغی آلتوندن اولان — نخود دانه‌لریله قاریشیق پلاو بولنور ایدی . هرکس قاشیغنده بولدیغی قسمتنه صاحب اولور ایدی . محمود پاشا سفره‌یه اوتورورکن « نائل ثروت اولان هرکیمسه‌نك آغزنده دائما ابذ ل ایچون. آلتون بولنمیدر(۲) » دیمك معتادی ایدی . بومعنیدار ومحق سوزلری بر قاچ دفعه‌ده حضور پادشاهیده صرف ایتمش ایدی . برکون پادشاه برملایه ، وقتیله قریمك تدریس علوم ایله مشغول درت یوزدن زیاده علماسی بولندیغی حالده سرعتله زوال بولمسنك فکرنجه نه‌دن ایلری کلمش اولدیغنی صورمش ایدی. ملا، جواباً، قباحتك قریمده‌کی الك صوك وزیرده اولدیغنی وبو وزیرك علمایه حقارت ایده‌رك جنت کبی اولان قریمی خراب برچوله تحویل ایلدیکنی سویلدی. محمد، بونی وسیله اتخاذ ایده‌رك صدر اعظمنه ، علمایه نه‌یولده معامله وعلومی نصل حمایه ایتمك لازم اولدیغنی اخطار ایلدی. محمود، وزیراعظمك قباحتی پادشاهك نه‌ها لیاقتلیسی صدراعظم یاپامقده‌کی خطاسنك برنتیجهٔ طبیعیه‌سی اولدیغی جوابنی ویردی(۳). صدراعظمك بویله سربستانه وپادشاهك خوشنه کیتمیه‌جك برصورتده ادارهٔ کلام ایتمی‌ده موت فجیعنك تعجیلنه آز یاردیم ایتمدی. محمود، ضربهٔ موتی یمزدن اول وصیتنامه‌سنی ترتیب ایلدی. اوراده شوسوزلر بولنور : « بن پادشاهك قاپسنه برآت، برقلیچ ، بش یوز آلچه ایله کلدم، اووقتدن بری اکتساب ایتمش اولدیغم هرنه‌مالم وارایسه پادشاهکدر. اوغلم محمد بك حیاتی محافظه ایلمسنی کندیسندن نیازایلرم، اوقافمی دخی محافظه ایلیه‌جکنی امیدایدرم(٤).»

---

(۱) ازجمله طبیب شکرالله .

(۲) لطیفه‌یه مراجعت. شاهد ترجمه‌سنده، ص ۲۳۰، محمود پاشانك. امر پادشاهی ایله دامادلری قطع ایدیلدکدن وفات ایتدیکی حقنده غیرموثوق حاشیه‌لی ایضاح ایتمك مشکلدر . بو خصوصده شاهد دیه کوستریلن لطیفه‌ده بوکا دائر حرف واحد یوقدر. ذاتاً عثمانلیلر بو طرز اماته‌یی هیچ بر وقت تطبیق ایتمه‌مشلردر.

(۳) شاهد ، شعرای عثمانیه تراجم احوالی، ص ۲۳۲ . عاشق حسن ایله قنالی زاده‌یه دخی مراجعت.

(٤) عاشق حسن. محمودك اوقافنك جدولنی اوکرندیکنی سویلر، بونلرك هپسی مؤسسات خیریه‌دندر .

محمد، صدراعظمنی اعدام ایتدیرمکله برابر اونك خلق عندنده برشهید مظلوم اولهرق تلقی ایدلمسنی‌ده ایستمیوردی . محمود پاشانك وفاتنه دائر برمرثیه زمانمزه‌قدر قالمشدر: محمدك ظلمنه قارشی پرحدت اولان بومنظومه ساده اولدیغی قدر نجیب براسلوب ایله اوندن شکایت ایلر (۱) .

پادشاه ، اوزون حسن علیهنده‌کی سفرندن‌عودتندن‌صوکره قره‌مان‌والیسی‌شهزاده مصطفی ایله — بالآخره صدراعظم محمود پاشایه خلف اولان — کدك احمد پاشانی، برقاچ‌قلعه‌سی‌هنوز پیراحمدوقاسم بکك‌النده بولنان آطنه‌طرفلریله آسیای‌صغری‌ساحلنده حربی اتمام ایتمکه مأمور ایلدی . بو سفرك صورت ختامنی ، عثمانلی مورخلرینه نظراً نقل ایتمزدن مقدم ، پادشاهك اوزون حسنه قارشی یورودیکی اثناده ، وندیك آمیرالی پیه‌ر موزه نیقولك قوماندانسی آلتنده قره‌مان ساحلنده تجمع ایتمش اولان اهل صلیب دونانماسنك حرکاتنه برنظر عطف ایتملیز . پاپا دردنجی سیقست ، پادشاهك قسطنطنیه‌دن حرکتی خبرینی ایشیدنجه وکیللری اولان قاردینال بهساریون ایله بهمبو وبورجیای فرانسه، المانیا واسپانیانی ترکلر علیهنه رفع‌صلیب ایتمکه تشویق وبو مملکتلرك حکمدارلرینی لاتهران سراینده اجتماعه دعوت ایچون کوندرمش ایدی . پاپا اونلرك ورودینه انتظاراً وندیك وناپولی ایله براتفاق مثلث عقد ایلدی ؛ بواتفاق ، معاهده نامه‌نك امضاسی خصوصنده الك زیاده خدمت ایتمش‌اولان مأمورك اسمنه اضافتله قارافا اتفاق نامی آلدی (۲) . دیکر طرفدن ، قره‌مانده ظهور ایدن اغتشاشات باشلایجه ، اوزون حسن‌ده ردوسه ووندیکه برسفیر کوندره‌رك جمهور وسن ژان شوالیه‌لری ایله تدافعی و تجاوزی بر اتفاق مذاکره‌سنه و بالخاصه بو ایکی حکومتدن آتشلی‌سلاحلرایله کندی ممالکنده طوپ اذابه‌سنه نظارت ایچون طوپجیلر ایستمکه مأمور ایتمش ایدی . چونکه اوزون حسن ، بوندن اولکی مغلوبیتلرینه عسکرینك نقصان شجاعتندن زیاده اردوسنده یالکز اسماً موجود اولان طوپلرینك نقصانی سبب اولدیغنه قانع ایدی. وندیك سه‌ناتوسی بو یکی متفقلری مسارعتله قبول ایده‌رك ژوزه‌فا باربارویی درت قدرغه ایله قره‌مان سواحلنه کوندردی : قدرغه‌لردن ایکیسی آسیایه ایکی یوز طوپجی نقل ایلدی ، دیکر ایکیسی‌ده باروت و طوپ ایله

(۱) بومنظومه محمود نامه اسمی ایله هرکسك آغزنده ایدی. محمود نامه. برلین کتبخانهٔ ایمپراطوریسنده دیه‌زك ال یازیسی کتابلری مجموعه‌سنده ۵۷ نومروده بولنور.

(۲) به‌رنیی، ص ۱۲۸ .

تماماً مملو ایدی(۱). ژوزه‌فا باربارو. اوتاریخدن اوتوزیدی سنه اول، آنجق اون آلتی یشنده ایکن آزاق دکیزی(۲) ساحللنده تاناپه سیاحت ایده‌رك بوسیاحتی تعریف ایلمش ایدی . جمهور، بوسفر بعیده ، اوزون حسنك نزدنده‌کی سفیری قاتەرینو زەنونك اشعاری [۱۱] و نیقولوقوقو ایله فرانسسقو قاپەللونك محمد ایله باشلامش و مراد ثانینك حرمی ، صربیه پرنسی مارانك (۳) مدافعه ایتمش اولدیغی مذاکراتك عدم موفقیتی اوزرینه قرار ویرمش ایدی. محمدده وندیکلیلرك اوزون حسنك لهنه اولەرق مداخله‌لرندن چکینه‌رك اشقودره قلعه‌سی قوماندانی لئوناردو بولدو واسطه‌سیله جمهوره تکلیف صلح ایتمش ایدی ؛ لکن ائتلاف ایدیه‌مه‌مش اولدیغندن تکلیفات نتیجه‌سز قالمش ایدی. محمد — وندیك جمهورینك حمایه‌سنه مظهر اولمش اولان اسکندر بکك مراد ثانیدن ضبط ایتمش اولدیغی قرویا شهرینك سەناتو طرفندن کندیسنه اعاده ایدلمسی شرطیله — وندیك تجارینك ویرمکده بولندیغی یوز اللی بیك دوقەدن صرف نظر ایتمکی تکلیف ایلیوردی ؛ لکن جمهور هرشیدن اول اغریبوزك کندیسنه ترك ایدلمسنی ایستیوردی. بوشرط — طرفینك سوء نیتندن زیاده مسافه‌نك اوزاقلغندن و آره‌ده‌کی مشکلاتدن دولایی — ذاتاً کوچاکله ایلریلمکده اولان مذاکراتە ختام ویردیردی وحرب هر وقتدن زیاده شدتله باشلادی.

سکسان بش قدرغه‌دن مرکب بر دونانما ده‌لوس ومدللیی یغما (٤) و ازمیر شهرینی احراق ایتدکدن صوکره قره‌مان سواحلنه مواصلت ایلدی. بو دونانما بابانك — قاردینال قارافا قوماندا سی آلتنده — اون طقوز ، ناپولینك اون یدی ، وندیکك — اون ایکیسی اسقلاووئلر ، ایکیسی ردوس سن ژان شوالیه‌لری طرفندن احضار ایدلمش — قرق یدی قدرغه‌سندن مرکب ایدی . وندیك دونانما سنك باش قوماندانلغنه نصب ایدلمش اولان پیه‌ترو موسه‌نیغو [۱۲] بتون سفره قوماندە ایدیور و معیتنده وندیك والیلری مه‌سه‌ر مارەن مالیپیه‌رو ایله مه‌سه‌ر لوئیجی بەمبو، ویتوره سورانجو بولنیور ایدی ؛ قدرغه قپودانلری آره‌سنده — بو سفرك

(۱) ژوزه‌فا باربارونك ترجمهٔ حالی و وندیکك آسیاده ۱٤٦۹ — ۱٤۷٤ سفرینه دائر قوریولانو چیپیقونك کتابی، ص ۳٤، وندیك ۱۷۹٦ .

(۲) نام قدیمی پالوس مه اوتیس . Palus Meotis .

(۲) چیپیقو، ص ۷ .

(٤) چیپیقو .

تاریخی یازمش اولان — دالماچیاده تراثولو (تراغوریوم) قوریولانو چیپیقو واردی. اهل صلیب دونانماسی چکدیکی یرلری آتش ایله قانه غرق ایتدی، تخریباتندن ضرر دیده اولان شهرلر آره سنده ادالیا و ازمیر قدر مشئوم بر طالعه دوچار اولمش اولانلر یوقدر. اصل صلیبیك ایلك هجومی ادالیا اوزرینه اولدی. ایچه تحکیم و برچوق محافظلر طرفندن مدافعه ایدلمش بر لیمان اولان ساتالیا یاخود ادالیه (انطالیه) [۱۳] یامفیلینك ساحل خالیسنده کائندر. بوراسی اوزمانلر آسیای صغرانك اك بیوك و اك زنکین بلاد ساحلیه سندن بری ایدی. انطالیه غایت واسع برتجارتکاه اولدیغندن هرملتدن وبالخاصه مصر و سوریه دن پك چوق تاجر کلیر ایدی. هندستان و عربستاندن کلن عطریات، بهاریات، قوری قرنفل، دارچین، هرنوعدن عطاریه ایله خالی وسائر مصنوعات کبی اشیا هپ انطالیه یه کتیریلیر واوراده مبذولاً بولنور ایدی. ویتوره سورانجو شهرك حذاسنه کلنجه اون قدرغه ایله ایلریلیه رك لیمانی سد ایدن زنجیری طوپ دانه لری ایله قیردی [۱٤]. بونك اوزرینه وندیکلیلر ایله متفقلری شهرك سورلری اوکنه کلهرك لنکر آتدیلر. چارشی یی یغما و شهرده بولدقلری قیمتدار اشیا ایله کمیلرینی املا ایتدکدن صوکره ایکی قاتلی سور و ایکی قاتلی خندق ایله محاط اولان قلعه یی ضبط ایتمکه قالقیشدیلر. برنجی سور هجوم ایله ضبط ایدلدی. ایکنجی سوری ده دوشورمك ایچون لغم حفر ایدلدیسه ده موفقیت کورلمدی. محصورلر پك زیاده شجیعانه مدافعه ایده رك وندیکلیلرك مساعیسنی نتیجه سز براقدیردیلر. وندیکلیلر هر طرفدن کری پوسکوردلمش ایدی. هجوم ضعف پیدا ایتمش اولدیغی برزمانده سورلرك اوزرندن طاهر اولان بر قادین صداسی، شجاعتلری منکسر اولمقده اولان خرستیانلری جاغیردی: بو، سنه لردن بری ترکلرك تحت اسارتنده بولنان اسقلاوونیالی بر قادین ایدی که انتحار ایتمزدن اول بر حرکت شجیعانه ایله خرستیانلرك. کندیسنی اسارت آلتنده بولندیرانلر علیهنده کی هجومارینی تشدید ایتمك ایستیوردی. قادین خرستیانلری دوام ایچون تشجیع ایلدکدن صوکره سوردن آشاغی آتلدی و اوراده تسلیم روح ایلدی (۱). کوش غروب ایلینجه محاصرلر هجومی براقدیلر. مهاجملرك سورلرده رخنه آچمق ایچون بیوك طوپلری اولمادیغی کبی دیوارلری آشمه ایچون حاضرلامش اولدقلری نردبانلرده پك قیصه اولدیغندن وندیك جنرالری کیجه بر مجلس حرب عقد ایلیه رك تشبثلرندن صرف نظر و ایرتسی کون حرکت ایتمکه

(۱) جیپیقو. ص ۲۳.

قرار ویردیلر. لکن لنکر آلمازدن مقدم تجار دکانلری بولنان محله‌لری یاقدیلر وشهری احاطه ایدن کوزل آغاجلقلری سوکدیلر. دونانما انطالیه‌دن ردوسه دوغری کیده‌رك اورادن آطه‌لر دکیزینه وایونیا ساحلنه قدر ایلریله‌دی. ترکلرك الیوم ازمیر تسمیه ایلدکلری سمیرنا انطالیه قدر تجارتکاه و اونك قدر زنکین بر شهر ایدی. لکن ازمیرك وسائط مدافعه‌سی نقصان ایدی. موسه‌نیغو ایونیا ساحلنه اجرا ایتدیکی آقینلرك برنده قره‌یه غلبه‌لك بر اردو چیقاردی؛ چوق کچمه‌دن، بو اردو ازمیری ضبط ایلدی. وندیکلیلر بوشهرده، عثمانلیلرك هجوم ایله ضبط اولنان شهرلرده ایتدکلری معامله‌نك همان عینی یاپدیلر. محله‌لره داغیله‌رق ارککلری قتل ایلدیلر، قادینلرك وقیزلرك، اونلرك احتراصات بهیمانه‌لرندن قورتلمق ایچون التجا ایتمش اولدقلری جامع قاپیلرینی قیردیلر. ذاتاً — تجارتیله اولدینی کبی صنایعی و اعمالاتخانه‌لریله‌ده مشهور اولان — ازمیر وندیکلیلرك طمع وحشیانه‌لرینی تسکین ایچون یاغلی برشکار ایدی. موسه‌نیغو عسکرینه حسیات انسانیه القا ایتمك شویله‌طورسون، بالعکس اونلری یغمایه ووحشته تشویق ایلبورایدی. موسه‌نیغو کندیسنه کتیریله‌جك اولان هرترك باشی ایچون بر دوقا آلتونی ودیری اوله‌رق کتیریله‌جك هرارکك یاخود قادین ایچون اوچ دوقا آلتونی وعد ایتمش ایدی. اسیر طوتیلانلر مزایده ایله صاتیلدی. پیه‌ترو موسه‌نیغونك امری آلتنده بولنان عسکرك قسم کلیسی — دها زیاده ستراديوت نامیله‌معروف، بودرلو محاربه‌یه پك صالح؛ یغما کرلکه پك حریص اولان — اپیرلیلردن مرکب ایدی. هروندیك کیسنده اپیرلی اون آتلی وار ایدی.

ازمیرك ضبطنك ایرتسی سنه‌سی موسه‌نیغو — سلفکه شهرینی محاصره ایتمکده اولان — قاسم بکه معاونت ایچون قره‌مان سواحلنه عودت ایلدی. موسه‌نیغو — وندیکلیلر طرفندن سان‌تئودوروس تسمیه‌ایدیلن ووقتیله سجلیا قورصانلرینك الك مشهور یتاقلرندن اولان — آغا لیمانده لنکر آتدی (١). ویتوره سورانجو، موسه‌نیغونك سفیری صفتیله حرکات حربیه‌نك مذاکره‌سی ایچون قره‌مان بکنك اردوکاهنه کیتدی. قاسم بك هم سلفکه‌لی، هم‌ده سلفکه‌نك غربنده و آز بر مسافه بعدنده سیکین و قورقوبی محاصره ایدیوردی (٢). سیکین‌ده قومانده ایدن مصطفی

(١) چیپیقو، ص ٣٨. بوراسی غریمستونك مغاره دیدیکی محل اولمسی محتملدر. غریمستون بوموقعی قورصانلرك اسکی بر یتاغی اوله‌رق بیلدیرمشدر. بوفورك قارامانیه کتابه مراجعت، ص ١٧٣.

(٢) چیپیقو، ص ٣٩ و ژوزافا باربارو.

— صارپ بر طاغ اوزرنده بولنان موقعی کندیسنه مدافعه ایچون سهولت ویرمکله برابر — افندیسنك امینتهقاری خیانت ایدهرك تسلیم اولدی. قلعه موسهنیغو طرفندن درحال ، قاسم بكك قوماندانلرندن یوسفه تسلیم ایدلدی (۱) . دونانما، بو سفردن عودتنده قورقو [۱۵] قلعهسنه توجه ایتدی . ایکی طرفندن دکیز ایله محاط اولان قورقو قرهدن . کنیش و درین بر خندق و ایکی قاتلی بر سور ایله محافظه ایدلمش ایدی . چیپیقونك ئهلوزا (۲) تسمیه ایلدیکی آرس نوئه کوچك آطهسی شرقده واقع ومبانیٔ قدیمه خرابهلریله مالیدر . یکی چری قوماندانی ، استقلاوونلقدن دونمه اسماعیل قورقو یاخود قورغوس قلعهسنه قوماندا ایدیوردی. بك چوق مدافعه ایتمکسزین تسلیم اولدی. برقیانك تپهسنده کائن (۳) اولوب ایکی یوز محافظی بولنان سلفکه قوماندانی روم ازی بك ده قلعهیی قولایجه مدافعه ایدهبیلهجك ایکن دیکرلرینك حرکتنه امتثال ایتدی . بو اوچ قلعهنك ضبطی اوزرینه ، قاسم بك وندیك دونانماسی باش قوماندانلغنه — غایت قیمتدار بر صورتده دونادلمش جنس برآت ایله مملکتك عادتنه توفیقاً تربیه ایدلمش بر پارس هدیه ایدهرك — اظهار منتداری ایلدی (٤) . طقسان طقوز سفینهدن مرکب اولان وندیك دونانماسی (٥) بوغدن صوکره مکری کورفزینه (قدیم تیموس) کیتدی. صربدن دونمه قارهغو لیمانه حاکم اولان قلعهیی . بر آز مدافعهدن صوکره تسلیم ایلدی. شهر یغما و احراق، باغچهلر آتش ایله. بالطه ایله تخریب ایلدی. یغما اولنان مال معتاد وجه ایله تقسیم ایلدی: ستراديوتلرك کتبرنکلری — بالاخره مزایده ایله صاتیلان — هر اسیر ایچون اوچدوقا آلتونی ویرلدی. شوصورتله او وقت اسیر تجارتی ترکلر ایچون اولدیغی قدر وندیکلیلر ایچوندهکارلی ایدی(٦). موسهنیغو لیسی ساحلنده فیسکوس ومیرا شهرلرینه دخی تعرض ایتدی، لکن اوزون حسنك [١٦] مغلوبیتی ایشیدنجه قبریس آطهسنه(٧)

(١) چیپیقو . ص ٤١ .
(٢) چیپیقو . ص ٤٢ ؛ بوفور. ١٩٩ .
(٣) بوفور. ص ٤٥ .
(٤) چیپیقو. ص ٤٥ .
(٥) آلتش وندیك قدرغهسی ، اون آلتی ناپولی قرالنی قدرغهسی . بش دانه ناپولی قرالندن. ایکی دانه ردوس باش شوالیهسندن. اون آلتی دانه پاپادن. باربارو. ص ٢٣ .
(٦) دارو: وندیك تاریخی. ص ٤٦٤؛ چیپیقو. ص ١٢ .
(٧) کذلك .

دوغری کیتدی. اوزون حسن اوتاق بلی محاربه‌سنی غائب ایتدکدن صوکره نزدنده بولنان وندیك ، روما و ناپولی سفیرلرینه رخصت ویرمدك ایرتسی سنه ایچون یکیدن امداد طلب ایتمش ایدی .

شهزاده مصطفانك معیتنده اولهرق عثمانلی اردوسنه قومانده ایتمکده اولان کدك احمد پاشا ، قرهمان سفرینی بیتیرمك وهنوز قرهمان بکلرینه تابع بولنان قلعه‌لری ضبط ایلك اوزره کلیکیا داخلنه کیتدی . موسه نیغونك عسکری طرفندن ترکلردن آلنمش اولان سیگین ، قورقو ، سلفکه موقعلرندن ماعدا ارمناك ، مینان ، دوه‌لی حصار قلعه‌لری‌ده هنوز قاسم بك ایله پیر احمده تابع بولنیور ایدی . پیراحمد لارنده قربنده یللی تپه اوزرنده اردو قورمش ایدی ، دوستانه بر ملاقات طلب ایدن احمد پاشانك سفیرلرینی اوراده قبول ایتدی . کندیسنی اسیر ایتمکدن باشقه بر مقصدی اولمیان بر خائنك سوزینه نابجا بر اعتماد کوسترمش بولنان قرهمان بکی ، اونی ضبط ایچون پوصو قورمش اولان عثمانلی سواریلرینك النده آنجق برخارقه اولهرق قورتلدی(۱). احمد پاشا ، احضار ایتمش اولدیغی ترتیب خیانتکاریسنك عدم موفقیتندن ارمناك قلعه‌سنی بر هجوم آنی (۲) ایله ضبط ایده‌رك متسلی اولدی . ارمناك شهرینك جوارنده واقع قوریچه‌لیلرك مشهور صفران مغاره‌سی هنوز براوروپالی طرفندن زیارت ایدلمه‌مشدر(۳). کدك احمد پاشا ارمناکی ضبط ایتدکدن صوکره — پیر احمدك خزینه‌لری وحرمی ایله برابکده التجا ایتمش اولدیغی — مینان قلعه‌سنی محاصره ایلدی. مینان قلعه‌سی صارپ برقیا اوزرنده کائن اولهرق بوصورتله ایی مدافعه ایدلمش اولدیغندن پیر احمد محاصرلرك هجوملرینه اهمیت ویرمدی . قلعه‌یه حاکم اولان مواقعه طوپ نقلی همان غیر قابل ایدی ، محاصرلر پك بیوك زحمتلردن صوکره انجق بر قاچ طوپ چیقاره‌بیلدیلر . محافظلر شدتلی مدافعه‌ده بولندیلر ، لکن قلعه‌یه قومانده ایتمکده اولان یوسف نهایت تسلیم اولمغه مجبور اولدی . یا محاصره اثناسنده قلعه داخلنده بولنان یاخود قلعه‌نك تسلیمی زمانینده کلمش اولان پیر احمد ، کندیسنی دها زیاده محافظه ایده‌مین بو سوردن آشاغی آتلدی (٤) . پیر احمد حرمیله خزینه‌سنی غائب ایتمش اولمق وعثمانلیلرك الیله محقرانه بر صورتده اولمك اضطرابنه

(۱) سعدالدین، ادریس، صولاق زاده .
(۲) ضرب دست .
(۳) جهانما، ص ٦۱۱ ؛ تاریخ ادبیات، ۱۰۲. ص ٥٦ .

تحمل ایده‌مه‌مش ایدی . احمدپاشا میناندن سلفکه شهری اوزرینه یوریدی، اوراده دخی قوت یرینه حیله استعمال ایتمکی ترجیح ایلدی . احمد پاشا بو دفعه پیراحمدی اسیر ایتمك ایسته‌دیکی وقتدن دها زیاده موفق اولدی . سلفکه طوپجیلری پاشانك مواعیدیله اقناع ایدلمش اولدقلرندن باروت مخزنلرینی طوتشدیردیلر : حاصل اولان اشتعالدن دیوارلرده کدیکلر آچلدی ، عثمانلیلر بو حادثه‌نك محافظلره ایراث ایلدیکی تلاش ومأیوسیتدن استفاده ایده‌رك کدیکلردن ایچری آتیلدیلر وشهری ضبط ایتمکده مشکلات چکمدیلر. بکلرینه صادق قالمش وقلعه‌یی مدافعه ایتمش اولان یوز سکسان عسکر قیلیجدن کچیرلدی (۱). شهزاده مصطفی دوه‌لی حصار قلعه‌سنی بالذات ضبط ایتمك ایستیوردی ، فقط کندبسنده خسته‌لق حس ایتدیکندن بو ایشی ، الك جسور قوماندانلردن قوچی بکه براقدی . قوچی بك ، دوه‌لی قوماندانی آتمجه بکه تسلیم اولمسنی تکلیف ایتمسی اوزرینه، آتمجه بك انجق شهزاده مصطفایه تسلیم اوله‌جغی جوابنی ویردی. شهزاده ضعیف بر حالده بولنمقله برابر دوه‌لی حصاره کیتدی . سوزنده صادق‌اولان آتمجه بك شهرك آناختارلرینی تقدیم ایچون استقباله کلدی . لکن شهزاده پك خسته اولدیغندن شهری بالذات آله‌مدی، احمد پاشایی بو ایشه مأمور ایتدی . مصطفی قونیه‌یه حرکت ایدرکن نیکده قرینده بوز پازاراجقده وفات‌ایتدی (۲). یوقاریده سویلدیکمز وجه ایله، بوواقعه محمود پاشانك اعدامنه‌سبب اولدی [۱۷] . وزیر اعظملق کدك احمد پاشایه ویرلدی، شهزاده مصطفانك وفاتیله منحل قالمش اولان قره‌مان والیلکنه‌ده، اولجه قسطمونیده والی بولنان برادری شهزاده جم نصب ایدلدی . (۳)

(۱) سعدالدین، ص ۲۸۸. صولاق زاده، ورق ٦٠ .

(۲) شهزاده خسته‌لقدن پك ضعیف اولمقله برابر « شاهین وار اتمجه اوزرینه پرواز ، ایتدی ، اتمجه بك حصاری‌تسلیم ایلدی، شهزاده بعدالتسخیر کدك احمدپاشایه خبر کوندروب درکاه عالی حدامندن آدم ایستدی . بو حرکت عنیفه ایله شهزاده‌نك مرضی اشتداد ایلدی . قونیه‌یه متوجهاً نیکده‌یه کیده‌رك بوز پازارجغه وصولنده استحمام ایدوب حمامدن چیقنجه حمام اوکنده قورلمش اولان اوتاقده تسلیم روح ایتدی . لالاسی احمد بك ، دفترداری تیمور طاش اوغلی اومور بك زاده علی‌چلبی وفاتنی صاقلادیلر، آرابه ایله قونیه‌یه کوتوردیلر. کدك احمد پاشا بو خبری آلنجه ایچ ایلدن ایلغار ایله کلدرك تعشی بروسه‌یه کوندردی . سعدالدیندن تلخیص . جلد ۱ ، ص ۵۵۱ . (مترجم)

(۳) سعدالدین ، صولاق زاده .

هنوز اون سکز یاشنده بر شهزاده اولان جم بیوك امیدلر بخش ایدیور ، و منور بر فکر ایله بالعموم ممارسات بدنیه ایچون بر استعداد جمع ایلیور ایدی . شهزاده جمك بو فائقیت جسمانیه‌سی کندیسنه قرەمان اهالیسی کبی جسور بر خلقك محبتنی جلب ایتدی . اون یاشنده ایکن قسطمونی والیسی نصب ایدلمش ایدی . شعزه اولان استعدادی — بر چوق شعرانك مسقط رأسی اولان — بوشهرده انکشاف ایلمشدر . ایلك اثری بر ایران منظومهٔ حکائیسنك (۱) ترجمه‌سیدر که پدرینك نامنه اتحاف ایلمشدر . اوندن صوکره جم بالذات غزللر ترتیب ایلمشدر (۲) . قرەمانه کیتدکدن صوکره شعری ترك ایتمه‌مکله برابر ممارسات بدنیه‌یه دوام ایده‌رك بالخاصه مصارعه‌ده مهارت پیدا ایلدی . کیلیکیا اهالیسی سلجوق سلاطینی زمانندن بری مصارعه‌ده پك ماهر ایدیلر . کنج شهزاده — قونیه‌ولارنده‌ده محفوظ بولنان — بیوك علاء الدینك استعمال ایتمش اولدیغی گرزك ثقلتنی برقاچ اوقه تزیید ایتدیردی . بو سلاحی سهولتله قوللانمسندن دولایی زمانك پرنجی پهلوانی عنوانی آلدی (۳) . معتاد اوزره پك آتشلی اولان قرەمان اهالیسی وایچ ایل طاغلیلری او طبیعتده بر شهزاده‌نك ولایتی سایه‌سنده ، فاتحك کندیلرینه تحمیل ایتمش اولدیغی زنجیره مطیعانه کردنداده اولدیلر .

(۱) خورشید و جمشید .

(۲) دیوان جم برلین کتبخانهٔ قرالیسنده ، دیه‌زك ال یازیسی کتابلری میانده ۱۲۹ نومروده بولنور .

(۳) صولاق زاده ، ورق ۵۷ . عالی ولیغ بروسوی ، شهزاده‌لرك ترجمهٔ حالی .

اون آلتنجی کتاب

سابانج قلعه‌سنك تأسیسی . — آوسترپا ایچریلرینه دخول . — اشقودره‌نك ایلك محاصره‌سی. — بغدان سفری. — کفه، آزاق، کیلی ایله آق کرمانك فتحی. — بغدانده سفر جدید. — طونه اوزرنده اوچ اخشب قلعه‌نك تخریبی. — اوستریاده جولانلر، یغمالر. — قسطنطینیه سورلرینك تعمیری . — اه‌پانتو و آنجه حصار محاصره‌سی . — ترکلر ایزونزو اوزرنده . — وندیك و ناپولی ایله مکالمات. — اشقودره‌نك ایکنجی محاصره‌سی ، وندیك ایله صلح عهدنامه‌سی اوزرینه قلعه‌نك اعاده‌سی.

عثمانلی اردولری شرقاً و جنوباً ارمنستان و قره‌مانده دولتك الك ایلری حدودنده احراز مظفریات و جنوباً و غرباً مجارستان و خروواتستانه دوغری تسخیر قلاع ایتمکده اولدقلری حالده عثمانلی حکومتی مواقع مستحکمه انشاسیله و عسکره سرمایهٔ ثروت و دشمن ملکنه موجب مأیوسیت اولان سفرلریله دخی او درجه‌ده تزیید دهشت ایلیوردی . ۱٤۷۱ — ۸۷٦ بهارنده روم ایلی اردوسی قرق بیك کشیدن مرکب وایکی قوله منقسم اولدیغی حالده قرارکاهندن چیقدی. یکرمی بیك کشی آلات ولوازم انشائیه‌یی حامل اولهرق پك کیزلی برصورتده صاوه نهرینه توجه ایتدیلر، بونلر اوراده سیرمی‌یه مقاومت ایده بیله‌جك بر قلعه انشاسنه مأمور ایدیلر . قلعه سابانج یاخود شاباج تسمیه ایدلدی . تقریباً یکرمی بش بیك آقینجیدن مرکب بولنان دیکر قول اردو بوسنه بکلر بکی اسحاق بکك قوماندەسنده بوسنه وخروواتستانی سرعتله مرور ایتدکدن صوکره قارنیولایی استیلا ایلدی . ماتیاس قوروینوس ، او وقت بسبتون بوهمیا (چهستان) وپولونیا (لهستان) ایشلریله پك مشغول اولمقله برابر قولوچا متروپولیدی نمایه‌لوغایت مشهور برجنرال اولان یوانه‌س اونکه‌ری ویرکی وعسکر طوپلامغه مأمور ایتدی . بو عسکر سابانج طرفلرنده واوموقعلرك پالانینی ، یعنی حاکمی اولان شخصك قوماندەسی آلتنده‌کی عسکرله برلشه‌رك سابانجك انشاسنه مانع اولهجق ایدی . فقط دها اونلر واصل اولمازدن مقدم خندقلر حفر ایدلش ودیوارلر یوقاری چیقمغه باشلامش ایدی . خرستیانلرك ، بو انشاآتی تخریب ایچون هپ غیرتلری بیهوده اولدی : ترکلر . عمله‌یی مجار طوپلرینك آتشندن محافظه ایچون همان

بر سپر انشا ایتدیلر ؛ مجارلرك پایه یلدکاری شی ، آنجق ترکلردن بر قاچ کشی اولدورمکدن وساباجك قارشیسنده وسیرمینك یانده بر قلعه‌نك تملرینی آتمقدن عبارت اولدی (١) .

آلمانیا ایمپراطوری اوچنجی فره‌دریقده ، آقینجیلرك خرواتستان ، قارنیولا ، قارینتیا ، ایستریا ایالتلرینه تجاوزاتنی منع ایچون ، ماتیاس قوروینوس قدرده اقتدار یوق ایدی . عثمانلیلرك قارنیولا ، قارینتیا ، ایستیریا ایالتلرینه آقینلری ١٤٧٠ سنه‌سنده باشلامش واون سنه منتظماً دوام ایتمش ایدی ؛ صوکره‌لری دها سیرك اولمق اوزره اون آلتنجی عصرك اواسطنه قدر تکرر ایتمشدر . سکسانلك بر پاشا (٢) خاتمهٔ ایام حیاتنده قارنیولاده آقین یاپمق عهد ایلش و ١٤٧٠ ، یاخود ١٤٧٢ تاریخنده عهدینی ایفا ایلش ایدی . ایکی قول عسکر لایباخ ورودوفسوه‌رت یاخود نوستادتل اوزرینه یورودیلر . بالذات پاشانك اداره‌سنده بولنان ودمدار قولنی تشکیل ایدن اوچنجی بر قولده کولپا اوزرنده واینرید قربنده اخذ موقع ایلدی . بو عسکرك مروری یانمش کویلر وخراب اولمش تارلالر ایله بللی اولدی . ایغ وهوفلاین قصبه‌لرینه قدر کلدیلر(١٤٧٠). بش کوندن آز بر مدت ایچریسنده عثمانلیلره قارشی یکرمی بیك کوکالو جمع ایدلدی؛ لکن بو اردو سن بارتلمی اووه‌سنه واصل اولدیغی وقت ترك سواریسی کولپا نهرینی کچوب کیتمش وقریه وقصبه‌لرك یانغینلری شعله‌سنك آلتنده سکز بیك اسیر آلوب کوتورمش ایدی . ایرتسی سنه (١٤٧١) اسحاق پاشانك اون بش بیك آقینجیسی خرواتستانی آتش وخونه غرق ایده‌رك یکرمی بیکدن زیاده اسیر آلمش وبر چوق قویون سوریسی کوتورمشلردر (٣). غنایمی کندی مملکتلرنده‌کی شهر وقلعه‌لره براقدقدن صوکره اون بیك کشیدن مرکب اوله‌رق تکرار عودت ایله بتون قارنیولایی اوردیلر وایغ قصبه‌سیله سیتیچ مناسترینی یاقدیلر (٤) . ١٤٧٢ ده آقینجیلر لایباخ سورلری

(١) بونفینیوس، ٤، کتاب ٢، ص ٥٦٢ ؛ پره‌ی ، سالنامه، ٤، ص ٧٢؛ قاتونا ، ٨، ١٥، ص ٥٣٥ — ٥٣٨ .

(٢) والواسور، ٤ .

(٣) قاتونادہ دولوغوس، ١٥، ص ٥٣٧ .

(٤) یولیوس سه‌زارك سیله‌یانساشئونی کتابی ، (Chronicon Cillerense). ایلیریا سالنامه‌سی، ٣، ص ١٥٤. قاتونا، ص ٥٣٨؛ والواسور، ٤، ص ٣٧٣ .

اوکنده تکرار کورندیلر. حالا ایکی یرده اردوکاهلرینی محافظه ایدن خندقلر مشاهده ایدلمکده‌در. آقینجیلر، قلعه طوپلرینك صیقی آتشنه دایانه مدقلرندن علی العجله رجعت ایتدیلر. ترکلرك قارنیولا داخلنده اوچنجی آقینی — که قاریتنیایه‌دوغری برتجاوز ایله ختام بولمشیدی — اولکیلرك هپسندن دها مهمدر. (۱) ترکلری، فرانکیان قونتلریله دائما محاربه‌ده بولنان قروپا قونتلری چاغیرمش ایدی. بونك اوزرینه اون بش بیك آقینجی خرواتستانی مرور ایده‌رك قارنیولایه داخل اولدیلر وپاسقالیه‌نك بازار ایرتسی کونی اقشامی لایباخ سورلری اوکنده کورندیلر. ترکلرك احراق ایتدیکی جوار کویلرك آله‌وی ودومانیله اویانان اهالی انجق شهرك قاپیلرینی قپامغه وقت بوله بیلدیلر. اورادن، آقینجیلر ایکی فرقه‌یه آیریله‌رق بری غربده قاریتنیایه کیتدی، صوکره کری کله‌رك سیلیجی باصدی. دیکری شرقه دوغری کیده‌رك اسقلاوونیایه ومجارستانه کیردی (۲) (۲۵ ایلول ۱٤۷۳). طقموز بیك پیاده ایله سکز بیك سواریدن مرکب برنجی فرقه طار اولان قالاولو دربندندن کچه‌رك ۲۵ ایلوله سن ژورژن اوکنده کورندی. فرقه، کیجه‌لین اوچ قوله آیرلدی: قوللرك بری وه‌لکه‌مارق یولی طوته‌رق دراوا نهری اوزرنده بلایبورغ قربنده پورقده توقف ایتدی، مه‌خلینگه‌ن تپه‌لرنده اخذ موقع ایتمش اولان ایکنجی قول، سواریلرینی لاواموند و وه‌لکه‌مارقه قدر سوق ایتدی، اوچنجی قولی تشکیل ایدن آلتی بیك کشی دراوا نهرینی کچه‌رك له‌نکدورف وپولزه‌نسته‌نه قدر دخول ایتدیلر و اوراده هرشیئی آتشه، قانه بوغدیلر: عودتلرنده سن‌وایت، موهلستاد، غلانه‌ق، فه‌لسه‌نه‌ق، و وه‌رت کولی‌طریقیله قلاغنفورته قدر کیتدیلر(۳). بو شهردن — دشمنك برلکده کوتوردیکی و آره‌لرنده‌ژه‌را بکی‌ایله لئونار راوبه‌ر(٤)ك بولندیغی ایکی بیك (٥) اسیردن بر قاچنی استرداد ایده بیلمك امیدیله — بر قاچ‌یوز سواری چیقدی‌ایسه‌ده بونلرده آرقاداشلرندن سکساننی غائب ایتدکدن صوکره‌عودته

(۱) بوآقین، بالذات کورن یوآنه‌س تورس طرفندن نقل ایدلمشدر. تورسك تعریفی مه‌زیسرو والواسورده بولنور. ٤، ص ٥۳۸.

(۲) دولوغوس، قاتونامه، ۱٥، ص ٥۳۸.

(۳) مه‌زیسرده تورس، ص ۱۱۹٦ و والواسور.

(٤) والواسور، ٥، ص ٥۷۳.

(٥) والواسور یکرمی بیك اسیری اونده برینه تخلیه ایتمشدر. مملکتك سجلاتی ده آنجق ایکی بیك کوسترر.

مجبور اولدیلر . یغماجیلر سن میشل یورطیسی کیجه‌سی‌غوتشتاین مناستری قریه‌سنده کچیردیلر . وولفغانغده شولتهاوزینغ والیسی آقینجیلرك بر قسمیله شدتلی محاربه ایتدی ؛ سکز کون صوکره آقینجیلر قارینتیادن چیقدیلر وایستریایه داخل اولهرق ١٤٧٣ تشرین ثانیسنك بشنده وندیشغره‌چده اردو قوردیلر . اوچ کون صوکره تکرار ایکی‌قوله آیرلدیلر، بری وایتانیستاین وغونوویچه دوغری کیتدی ؛ دیکری‌ده اسیرلرله برلکده وولواو وشالهق طریقیله شونستاین اوزرینه یورودی . تشرین ثانینك طقوزنجی جمعه ایرتسی کونی صباحی‌سکز بیك اسیر ساعت سکزده شهره کیرمکه باشلادیلر ؛ اقشام درتده بونلرك مروری هنوز ختام بولمامش ایدی (١) . اسقلاوونیایی استیلا ایتمش اولان ایکنجی قول‌آغستوس ایچریسنده بو ایالتی تخریب ایلدی . تشرین ثانینك برنجی کونی بردن بره وهیچ انتظار ایدلمدیکی بر صیره‌ده ایزونزو نهری اوزرنده گورج سورلری پیشکاهنه واصل اولدی (٢). ایرتسی سنه قیش اورته‌سنه دوغری ترکلر قارنیولا ایله قارنتیا وایستریایی استیلا ایده‌جکلری پرده محارسستانه واوکا متجاور اولان مملکتلره داغلدیلر . ١٤٧٤ شباطنك آلتیسنده — سن ولادیسلاسك مزارینك بولندیغی — وارادینده، قادینلر اختیارلر، داخل اولدیغی حالده اهالیی قتل عام ایلدکدن صوکره شهری‌ده‌یاقدیلر . یالکز دلی‌قانلیلر ایله کنج قیزلر وحشی غالبلرك النده حیاتلرینی قورتاره بیلدیلر (٣) . بو سفره قومانده ایدن بالی اوغلی مالقووویچ قسطنطینیه‌یه ، کله، قولاق، برون ایله ماو برچوق چوال کوندردی [١] .

ترکلر آرناوودلقدن ، اشقودره سورلری اوکنده ، او وقته قدر تخریب ایلدکلری ممالکك هیچ برنده کورمدکلری بر مقاومته تصادف ایتدیلر . روم ایلی بکلر بکی سلیمان پاشا ١٤٧٤ مایسنك ایلك کونلرنده اشقودره اوکنده کورنمش وآنتوان لوره‌دانو قلعه‌یه قیانمش ایدی . سلیمان پاشا ایکی بطاریه طوپ قوردی ؛ بونلرك آتشی آز زمان ایچنده سورلرك بر قسمنی بیقدی . قلعه مدافعلری اهالی‌ایله برلکده رخنه‌لری تعمیر ایچون چالیشیور . لکن ترکلرك طوپلری او قدر عجله ایله پاپیلان بو تعمیراتی درحال تخریب ایدیور ایدی . سلیمان کدینك آرتق غلبه ایتمش

(١) تورسه نظراً مه‌ژیسر و والواسور.
(٢) قاتونادە دولفوس، ١٥، ص ٥٣٧، ٣ .
(٣) قاتونادە تیمون، ٢٠، ص ٧٢٥ — ٧٢٧ .

اولدیغنی فرض ایده‌رك هجوم امرینی ویرمزدن اول قلعه قوماندانته تسلیم اولمسنی وشو صورتله عسکرینك قانی بیهوده آقیتمامسنی تکلیف ایلدی . لکن لوره‌دانو ترك ایلچیسنه شهرتی وجمهورك کندیسنه کوسترمش اولدیغی اعتماد ایله متناسب اولمق‌اوزره شو طرزده جواب ویردی : « بن وندیکلی‌یم ومحافظه‌سنه تودیع اولنان بر قلعه‌یی تسلیم نه‌دیمك اولدیغنی بیلمه‌یین بر عائله‌دنم؛ یاشقودره‌یی محافظه ایده‌جکم ، یا بوراده اولهجکم » . بونك اوزرینه هجومه قرار ویرلدی . محصورلرك مقاومت قهرمانیسنه رغماً ، ترکلر ، ایکی یرده آچیلان رخنه‌لردن قلعه‌یه کیردیلر . او وقت ، بر طرفك سرمستیٔ مظفریتی، دیکر طرفك مأیوسیتی‌مهاجملرله محصورلرٔ آره‌سنده سکزساعت دوام ایدن شدید بر محاربه‌یه سبب اولدی. ترکلر پك چوق عسکر غائب ایتمش‌ایدیلر؛ محاربه‌یه دوام ایده بیلمك ایچون پك ضعیف اولدقلرندن — مجروحلردن باشقه — کدکلر اوزرنده وخندقلر ایچریسنده یدی بیك مقتول براقه‌رق رجعت ایلدیلر . اشقودره اهالیسی محاربه‌نك ابتداسنده هرکسه نصیب اولمیه‌جق درجه‌ده شجاعت ومتانت کوسترمشلردی؛ لکن ذخیره آزالمغه‌باشلاینجه قلعه داخلنده عصیان وکورلتی چوغالدی ، تسلیم اولمق سوزلری میدانه چیقدی. لوره‌دانو، بو یکی تهلکه‌یه قارشی قویمق ایچون عصیان ایتمش اولان اهالیی طوپلادی وترکلر شهره حاکم اولدقلری حالده اهالینك بلا شبهه دوچار اولهجقلری اسارت مصیبت و وحشتلرینی مؤثر بر صورتده تصویر ایلیه‌رك جمهور طرفندن کندیسنه وعد ایدیلن واشقودره‌یه واصل اولمق اوزره بولنسان معاونت عسکریه‌دن بحث ایلدی . نهایت کوکسنی آچه‌رق : « آجلغه تحمل ایده‌مینلر بنم اتمی یسینلر ؛ بن اتمی اونلره ویریورم ، اونکله طویه بیلیرلر» دیدی. بوسوزلربیوك برتأثیر اجرا ایتدیکندن شهر ایچریسنده «وندیکلیلردن باشقه‌سنی ایسته‌میز؛ تسلیم‌اولمقدن‌ایسه اولورز» نداسندن‌ماعدا بر شی ایشیدلمدی(۱). سلیمان پاشا آغستوس اواسطنه قدر، تکرار هجومه جسارت ایتمه‌دن ، قلعه‌یی محاصره آلتنده طوتدی . آمیرال [۲] بویانا نهری منصبنده ترك دونانماسنی مغلوب ایتدیکی زمان اوده محاصره‌یی رفع ایلدی (۲) . بو مغلوبیت عارینی تمیزله‌مك ایچون

(۱) لوژیه، وندیك تاریخی، ۷، ص ۲۸۲ — ۲۸۵؛ اشقودره‌لی بارله‌تی دمل‌آسه‌دیو، ۱؛ سعدالدین .

(۲) بونفینیوس ، ٦ ، ٥ ، ص ٦٠٢ ، بو استیلانی عمر بك ۱٤۷۷ ده ایزنزوی استیلا ایتمسنك عقیبنده اولق اوزره کوستر . فاتونا . اشقودره‌نك ۱٤۷٤ ده‌کی برنجی محاصره‌سنی ۱٤۷۸ ده واقع اولان ایکنجی محاصره‌سیله قاریشدیرمش اولدیغندن بونی باکلش اوله‌رق ۱٤۷۸ ده کوسترمشدر.

اشقودره اوکنده تجمع ایتمش اولان اون‌بش بیك خفیف سواری‌عسکری — رئیس ارئیلری اولان — میخال اوغلنك قوماندا سی آلتنده اولەرق دالماچیانی وقارنیولابی تخریب ایتمك اوزره یوله چیقدیلر واورالردن یکرمی بیك اسیر کتیردیلر . اشقودره محافظلری آرەسنده ضابطلك ایدن ایکی راغوزەلی اثنای مدافعەده شجاعتلریله تمیز ایتمش اولدقلرندن وطنلرینك عثمانلیلره ویرمکده اولدیغی جزیه سکز بیك دوقەدن اون بیك دوقەیه چیقارلدی ؛ اوچ سنه اولدە بوکا مماثل بر وقعەدن دولایی ویرکی بش بیکدن سکز بیکه چیقارلمش ایدی .

روم‌ایلی بکلربکی خادم سلیمان پاشا (١) اشقودرەدن حرکت ایدرکن پادشاهدن، عسکریله مولداویایه کیتمك امرینی آلدی. بو مملکتك بکی اولان پیەر آرون بر ترك استیلاسیله برابر کلن فلاکتلره میدان ویرمەمك ایچون ١٤٥٧ ده محمده آرزوی ذاتیسیله بر ویرکی تقدیم ایتمش ایدی . خلقی اتیەن ، مقتدر دشمنلرك پادشاهه چیقاردقلری مشکلاتدن استفاده ایدەرك بو ویرکیی تأدیەدن صرف نظر ، یاخود — نشرینك روایتنه کوره — ویرکی یی دیوان همایونه بالذات کتیرمکدن استنکاف ایلدی (٢) . خادم سلیمان پاشا ، بو استقلال تشبثندن دولایی بغدان بکنی تأدیب ایچون آرناوود دلقدن چاغیرلدی. سلیمان پاشا، یوز بیکدن زیاده عسکردن مرکب بر اردو ایله — قیشك شدتنه و اوقدر غلبه‌لك بر اردویه مقتضی ذخیرەنك فقدانه رغماً — اتیەنه قارشی یوریدی (٣) . اتیەنك قوتی بر میدان محاربەسنه کیریشمکه مساعداولمادیغندن دشمنی — ترکلرك « آغاج دکیزی » تعبیر ایتدکلری — صیق اورمانلر ایچریسندن ، بەرلات نهری قربنده قراقویچ کولنه قدر جلب ایتدی؛ کندیسی‌ده بتون قوتیله اورادە مناسب بر موقعده بکلیوردی. اکثریسی علی‌العجله سلاحلاندیرلمش فرق بیك بغدانلیدن باشقه ، اتیەنك قوماندا سنده — همان هپسی چەکەلیا خطەسی خلقندن — بش بیك مجار ایله ایکی بیك لهلی پیاده عسکری وار ایدی. بومشهور محاربه ١٤٧٥ سنەسی کانون ثانیسنك اون یدنجی کونی صباحی باشلادی. ترکلر — چەکەلیالیلرك برلکده حرب ایتدکلری — ایلك صفی بوزدقلری

(١) انکمل، راغوزه تاریخی، ص ١٨٥ — ١٨٦ .
(٢) صولاق زاده، نشری، ادریس، سعدالدین، عالی، چیپیقو، ١، ٢١ .
(٣) نشری، ص ٢٣٢ .
(٤) قاتونا، دولغوسدن نقلاً، ١٥، ص ٧٦٦ .
(٥) براتوتیده سعدالدین، ٢، ص ٢٩٧ .

صیره‌ده اتیه‌ن دشمن صفلرینك اورته‌سنه آتیله‌رق و فوق‌العاده بسالت کوسترمکله عسکرینه تکرار انتظام ویردی. عسکرك یکی برغیرتی مظفریتی تأمین ایلدی. ترکلرك آنجق بك آزی فرار ایده‌رك قورتیله‌بیلدی؛ بقیه‌سی میدان‌حربده دوشمش، یاخود غالبلرك تعقیب شدیدندن خلاص اوله‌بیلمك ایچون به‌رلات وسه‌ره‌ت صولرینه آتلمش ایدی. ترکلرك آج قالمش اولان آتلری بو رجعت عاجله‌ده حال حربدن زیاده ایشه یارامدی؛ چونکه اتیه‌ن دشمنی، حرب ایچون انتخاب ایتمش اولدیغی محله چکرکن بغدانك — عثمانلی اردوسنك اورایه قدر کیتمك اوزره مجبوراً کچه‌جکی — قسمنی یاقوب چوله چویرمش ایدی. میدان حربی سترایدن أجساد احراق ایدلدی: اسیرلرك همان جمله‌سی قازیق جزاسنه دوچار اوله‌رق بربری اوزرینه ییغیلان کیمکلرندن طاق ظفرلر انشا اولندی (١). لکن غالبلرك ضایعاتی‌ده مغلوبلر درجه‌سنه وارمش ایدی. میدان حربده تلف اولان خرستیانلر اوچ تپه‌یه دفن ایله — یسوعك صلب ایدلدیکی محلده اولدیغی کبی — اوزرلرینه صلیب رکز ایدلدی [٣]. ترکلردن اوچ پاشا محاربه‌ده دوشمش ویوزسنجاق غالبلرك النده قالمش ایدی. اتیه‌ن، لهستان قرالی قازیمیرك کوسترمش اولدیغی معاونتك نشانهٔ شکرانی اولمق اوزره درت ترك قوماندانیله اوتوز آلتی سنجاغی اوکا کوندردی. بر قاچ اسیر ایله بر قاچ سنجاق ده — اتیه‌نك عثمانلیلره قارشی کندیلرندن تکرار ایستدیکی معاونت طلبنی تأیید ایچون — ماتیاس قوروینوس ایله پاپا دردنجی سیبقسته ارسال ایدلدی. بغدان بکی بتون مملکته بر امرنامه نشر ایده‌رك هیچ کیمسه‌نك مظفریتی — اردولرك مولاسی اولان — اللهدن باشقه‌سنه اسناد ایده‌جك قدر مغرور اولمامسنی ودرت کون اوروج طوتیله‌رق جناب حقه عرض شکران ایدلمسنی تبلیغ ایتدی. قراقویچ مظفریتنك نتیجه‌سی اوله‌رق برچوق قیمتدار غنائم غالبلرك النه کچدکدن باشقه طونه اوزرنده‌کی قلعه‌لرده تسلیم اولدیلر (٢).

عثمانلی اردوسنك بر قسمی آرناوودلقده و بغدانده حرب ایتمکده ایکن سلطان محمد قسطنطینیه‌ده اوچ یوز یلکندن مرکب بر دونانما احضار ایتدیریوردی (٣).

(١) قاتونادہ دولغوس، سیزموندی، ١١، ٣٢، وندیك مورخلرینه اینانه‌رق بوحاربه‌یی ١٤٧٤ ده کوسترمکله بیوك خطا ایتمشدر.

(٢) دولغوس، کتاب مذکور، ص ٧٦٨؛ انکدل، بغدا تاریخی، ص ١٣٩.

(٣) سعدالدین اوچ یوز دیمکله برابر دونانمانك قدرغه‌لر ایله آت کیلرندن وبیوك معونه‌لر

دونانما ایچون کرید آطه‌سندن باشقه کوندریله‌جك یریوقسه‌ده نره‌یه کیده‌جکی هرکس ایچون برسرایدی. دیکر طرفدن محمد وندیکلیلرله مصالحه‌ایتمك ایستر کبی کورونیوردی، چونکه ١٤٧٤ کانون اولی‌ظرفنده ترکیه‌دن وندیکه برمصلحتکذار کلمك پادشاهدن دکل، قادینلرندن — وندیکلی اولمسی پك محتمل بولنان — بری طرفندن بر مکتوب کتیردی. بو مکتوبده پادشاهك صلح مدید عقدینه مهیا اولدیغی بیان ایدیلمك قسطنطینیه‌یه بر هیئت سفارت اعزامی ایچون جمهور تشویق اولنیوردی. سه‌ناتو بو مکتوب حقنده اوچ کون مذاکره‌ایتدی. نتیجه‌سنده تکلیفك قبولی قرار کیر اولدی. بونك اوزرینه وندیك دوجی — سلطان محمد طرفندن یول رخصت تذکره‌سی انتظار ایتمك اوزره — ژه‌روم زورجی‌یی قورفویه اعزام ایلدی. زورجی آنجق ایرتسی سنه، یعنی ١٤٧٥ مارتنك یکرمی سکزنده تذکره‌یی حامل اولهرق قسطنطینیه‌یه کیده‌بیلدی. وزیر اعظم‌له دها ایلك ملاقاتنده، جمهور — اسکندر بکك وفاتندن بری — آرناوودلقده اشغال ایتمکده اولدیغی مواقعی. ازجمله قرویا (آقچه حصار) قلعه‌سنی پادشاهه تسلیم و دیوان همایونه مدیون اولدیغی یوز اللی بیك دوقه‌یی تأدیه ایتمدکجه صلحك عقد ایدیله‌میه‌جکی بیان ایدلدی. وندیك سفیری، بو مطالبك کندی مأذونیتی درجه‌سنی پك زیاده کچدیکنی بیان ایله اعتذار ایلدی. اووقت — سفیری قورقوتمق مقصدیله — یلکنلرینی آچمغه حاضرلانان دونانمانك منظره‌سی کوسترلدی. پادشاه سفیره، باشلامق اوزره بولنان سفر اثناسنده — جمهورك شو مدتجه تبعهٔ دولت حقنده هیچ بر صورتله مخاصمه‌ده بولنمامنی تعهد ایتمسی شرطیله — وندیك علیهنده استعمال سلاح ایلیه‌جکنی وعد ایلدی. بونك اوزرینه زورجی قورفویه عودت ایده‌رك قسطنطینیه‌ده‌کی مذاکراتنك نتیجه‌سنی اورادن دوجه بیلدیردی. بو زمانده ایدیکه وزیراعظم، لیمانلرینه چیقه‌رق آطه‌لر و آدیاتیق دکیزلرنده‌کی وندیك مستملکه‌لرینه دکل، قریمده‌کی جنویز مستملکه‌لرینه، آزاق دکیزینه قارشی یلکن آچمق و جنویزلری اورادہ اشغال ایلدکلری مواقعدن، ازجمله قریم قلعه‌لرینك الك مهمی اولان کفه‌دن طرد ایتمك ایچون امر آلدی. محارب اولمقدن زیاده تاجر اولان جنویزلر آنجق قازانج ایچون سلاحه مراجعت ایدرلر ایدی، یوقاریده کورلدیکی

ایله قایقلردن مرکب اولدیغنی سویلر. [« قدرغه، آت کیسی، کوکه، ماونه اقسامندن اوچ یوزکمی . . . سفن تزاحمی بر مرتبه‌ده ایدیکه قره‌دکیز اردوی سلطانیه دونمش ایدی » تاج التواریخ، جلد ١، ص ٥٥٣ و ٥٥٤ . مترجم]

اوزره ، فاتح ایله اویوشمق خیانتنده بولنمامش اولسه‌لردی قسطنطینیه‌نك ضبطنی تأخیر ، بلکه بسبتون منع ایتملری ممکن ایدی . پادشاهك جنویزلره قارشی منتدارلغی اونلره احتیاجی قالمدیغی کوندن اعتباراً ختام بولدی. کدك احمد پاشا — اعلان حرب ایتمکدن — جنویزلرك اك آز منتظر اولدقلری بر زمانده اوزرلرینه هجوم ایتدی. کفه او زمان بحر سیاه ساحلنده بولنان ممالکده جنویز تجارتنك انباری مقامنده ایدی ایرانك ایپك وپاموغی اژدرخان طریقیله کفه تجارتکاهلرینه کلیردی ؛ قریم خانلری‌ده جنویز قونسولسلرینه بتون تجارتکاهلرنده بیوك امتیازلر ویرمشلردی(۱). سلطان محمدك فکر نافذی ، کفه‌یی تملك ایتمکله تجارت عثمانیه‌نك نه قدر فائده مند اولهجغنی کشف ایتمش ایدی . فاتح ، قریمك دولتنه لزومنی حس ایدیور واونی — بر ایالت اولهرق دکلسه بیله اوامر گذار برحکومت اولهرق — مملکتنه الحاق ایچون وسیله آرایوردی ؛ بو وسیله‌ده آز مدت ایچنده بولندی . جنویز ملتندن ایسقوئه‌ر چیافیقو نامنده بری کفه قاپیلرینی آچه‌جغنی پادشاهه عرض ایلدیکندن (۲) سلطان محمد همان وزیر اعظمی کوندردی . احمد پاشا، وداع ایچون حضوره کیردیکی زمان پادشاه کندیسنه بر خلعت فاخره ایله صیرمه اکرلی بر آت احسان ایلدی (۳) . ۱٤۷۵ حزیرانك برنجی کونی احمد کفه سورلری اوکنه دمیر آتهرق قره‌یه قرق بیك عسکر چیقاردی ومحاصره بطاریه‌لرینی قورمغه باشلادی . شهر انجق اوچ کون مقاومت ایلدکدن صکره بلا شرط تسلیم اولدی. قرق بیك کشی مهاجر اولهرق قسطنطینیه‌یه کوندرلدی ؛ جنویزلردن بیك بش یوز دلی قانلی یکی چریلر آره‌سنه ادخال ایدلدی . سکز کون صوکره احمد پاشا ارمنی اهالیدن ایسقوئه‌ر چیافیقویه‌واونکله متفقاً شهری کندیسنه تسلیم‌ایدن‌باشلیجه معتبرانه

(۱) سیزموندی ، ۹، ص ۳۸ .

(۲) توراید تاریخی (یکی روسیه) ۱، ص ۲۲۰ .

(۳) سعدالدین. [. . . (کدك احمد پاشا) اوچ یوز کمی دونادوب ذخیره واسبابنی احضار و یکی‌چری وعزبن آماده وطیار(!) ایتدکدن‌صوکره استانهٔ سعادته مسح جبین ایدوب امتثال فرمان ایتدوکین عرض ایدیجك شاه عالی جناب (حاضر اولدك‌می؟) دیه‌خطاب بیوردقده (سعادتلو پادشاهك همت بی‌همتاسی وخیر دعاسی رفیق طریق اولورسه حاضردر) دیو جواب ویردی. بوجواب‌دلپذیرخاطرخطیر پادشاهی‌یه‌خوش‌کلدی... پاشا دخی‌دیوان عالیدن کمال‌حشمت ودارات وزین زرین ومرصع الات ایله اسکله جانبنه توجه ایلدی. ارکان سعادت جلهسی آیین عثمانی اوزره مشایعت رسمی اجرا ایتدیلر. سعدالدین، جلد ۱، ص ۵۵۳ و ۵۵٤ . مترجم]

بیوك بر ضیافت چکدی. ضیافتك صوکنده وزیراعظم مسافرلرینه رخصت ویردی: ضیافت محلنك قاپیسی — آنجق بر کشینك کچمسنه مساعد بر درجه‌ده — دار بر مرديونه آچیلیور ایدی. مرديونك صوك باصامغنده طوران جلاد، مرديوندن اینلردن هربرینك بوینی کسدی؛ یالکز چیفیقو قسطنطینیه‌ده اعدام ایدلك اوزره آلیقونلدی(۱). ترکلر، بالخاصه ایپك منسوجاتندن مرکب عظیم مال غنیمت ایله (۲) عودت ایلدیلر. کفه‌نك ضبطیله تدهش ایتمش اولان قریم خانی احمد کرای، فاتحك جنویزلرك مغلوبیتنه دائر کندیسنه یازمش اولدیغی ظفر نامه کلنجه دها زیاده قورقدی (۳). کفه‌نك دوشمسی اوزرینه آزوف (تانه) شهریله بحر سیاه ساحلنده‌کی سائر قلعه‌لر هیچ مقاومت تشبثنده اولمیه‌رق تسلیم اولدیلر (٤). احمد خان، کندیسندن تختی آلمق ایستین اون بر قارداشیله حرب ایتمکده ایکن فاتحك کفه‌ده خرستیانلرك تنکیلنی مبین ایکنجی بر ظفر نامه‌سی ورود ایلدی (٥) بو مکتوبك همان عقیبنده کدك احمد پاشاده منکوب سورلری اوکنده ظهور ایتدی. احمد پاشا حرب ایچون حاضرلانمش ایدی؛ پاشا بر خدعهٔ حربیه ایله بغتةً هجوم ایتمش اولمسه‌یدی، شهر شبهه‌سز اوزون مدت مقاومت ایده‌جك ایدی (٦). تاناکبی، منکوب دخی جنویزلرك النده اولهرق برادری احمد کرای طرفندن طرد ایدلمش

(۱) توریخ تاریخی، کتاب مذکور؛ جوستینیانی، جنوه وقایعنامه‌سی؛ موراویه‌ف ـ آپوستول، توریخ سیاحت، ص ۱۹۱، ۱۸۲۰.

(۲) «قاقم، سمور، زنجاب — که سپاه ظفر انتساب النه کیردی — بی‌حساب ایدی.» سعدالدین، جلد ۱، ص ٥٥٥. (مترجم)

(۳) منشأت فریدون، نورو ۲۳۱؛ جوابسز وتاریخسز.

(٤) «کفه حصارینك مفتاحی کفه کیردکدن صوکره توابع ولوا حتی تسخیرینه (احمد پاشا) اقدام ایدوب یاپوکرمه قلعه‌سنی اسهل وجوه ایله فتح ایلدی؛ آندن آزاق ولایتن — که ممالك صقالبه وولایات شمالیه‌نك بندر معبریدر وکشور ترکستان وماوراء النهر ودیار خواجه ترخاندن کلن تجارك رهکذریدر — ... ضمیمهٔ ممالك اسلامیه ایلدی.» سعدالدین، جلد ۱، ص ٥٥٥. [هامه‌رك (Kaffa) قافا املاسنده یازدیغی کفه‌نك نام حاضری تئودوسیادر. مترجم]

(٥) منشأت فریدون. [استانبول تمثیلی فریدونده یالکز بر ظفر نامه واردر. ص ۲۸۲. مترجم]

(٦) نشری، ورق ۲۳۲؛ براتوتیده سعدالدین، ۲، ص ۲۹٥. صولاق زاده، ورق ٦۱. ادریس، ورق ۱٥۸، عالی، ۲۸ نجی باب. روضة الابرار، ورق ۲٦۸. هزارفن، ورق ۹٤. رضوانزاده تاریخی، ورق ۱۰۱، حاجی قالفه، تقویم التواریخ ۸۸۰ (۱٤۷٤).

اولان منکلی کرای‌ده اورایه التجا ایتمش ایدی . منکوبده ادخار ایدلمش اشیای قیمتدار محمدك خزینه‌لرینی تزیین ایلدی. شهرك اهالیسی‌ده قسطنطینیه‌یه کوندرلدی(۱). بونك اوزرینه عثمانلیلرك توربد قطعه‌سنده حاکمیتی تمام اولمش ایدی. کفه‌نك ضبطندن صوکره ترکه‌نك بو یاریم اطه اوزرینه حاکمیتی اوچ عصر دوام ایتمش وتاتار خانلرینك تاریخی — کندیلرینك اوامر کذار اولمای صفتیله — دولت عثمانیه تاریخنه پك زیاده قاریشمش اولدیغندن قریمه‌کی کرای خاندانی حقنده بر آز معلومات ویرمکه لزوم کوریورز ، علی‌الخصوص که تاریخك بو قسمنی احاطه ایدن پردهٔ مجهولیت ، بوکونه‌قدر منابع شرقیه‌دن استنباطه مقتدرهیچ براوروپالی طرفندن آچیله‌مامشدر(۲).

جنکیز خانك اوغلی توچینك احفادندن طوقتمیشی ، یاخود دها طوغریسی توختمیشی ، تیمور — او طرفلرك حکمدار مشروعی اولان — اوروز [اورس] خانك یرینه قپچاق حکومتنه اصعاد ایتمش ایدی (۳) . قپچاق نامیله تسمیه ایدیلن مملکت بر طرفدن قفقاسیه ایله دون نهری ، دیکر طرفدن شرقده وولغا نهریله امبا ایرماغی آره‌سنده بولنان وبحر خزردن بحر سیاهه امتداد ایدن صحرالری احتوا ایدیوردی . یوقاریلرده یازدیغمز تیمور تاریخنده کورلمش ایدی که توختمیش بو جهانکیر علیهنه عصیان ایده‌رك اوچ دفعه محاربه ایتمش و ۷۹۸ (۱۳۹۵) ده تیمورك جنرالی ایده‌قویه مغلوب اولمش ایدی . اوز بك ایده‌قو اولا توختمیشك خدمتنده بولندیغی حالده بالآخره ۷۹۱ (۱۳۸۸) ده سمرقنده فرار ایتمش وجهانکیر تاتارك توختمیش ایله محاربه‌سنه باشلیجه مشوق اولمش ایدی. ایده‌قو اون آلتی سنه متمادیاً قپچاق مملکتنی حاکم مطلق اولهرق اداره ایلدکدن صوکره حکومتنی توختمیشك ایکی اوغلنه قارشی مدافعه‌یه مجبوریت کوردی . (۸۱٤ — ۱٤۱۱) . توختمیشك بو ایکی اوغلی — بری بیوك محمد، دیکری کوچك محمد نامیله معروف — قادر بردی‌خان وجلال بردی خان ایدی. جلال بردی براوق اصابتیله میدان‌حربده قالدی. بیوك محمد قادر بردی‌دشمنی تمامیله مغلوب ایلدی، ایده‌قو محاربه‌ده مجروح اولهرق

(۱) براتوتیده سعدالدین، ۲، ۲۹۷ .

(۲) بو خصوصده الك ایی اثر شبهه‌سز شودر : *Histoire du royaume de la Chersonèse taurique*, *Petersbourg, 1824*. (قریم حکومتی تاریخی ، پترسبورغ، ۱۸۲٤ .)

(۳) پیتی دولاقروا، تیمور بك تاریخی، ۲، ۲۰، ص ۲۷۷ .

سیحون نهرینه آتیلوب تلف اولدی. قریم خانلرینك سلسلهٔ نسبی (۱) جلال بردی یه، نوغای خانلرینك سلسلهٔ نسبی ده ایده قویه چیقار. جلال بردی ایده قونك وفاتندن صوکره بیله باباسنك تختنده طوره مدی. جنکیزخانك احفادندن دیکر بری اولان محمود، جلال بردی یی تختندن ایندیردی؛ لکن اوده غصب ایتمش اولدیغی تختی دیکر برغاصبه، یعنی اوز بك ابوالخیره ترك ایتمکه مجبور اولدی. ابوالخیر، اولامحمود جنکیزینك حرمیله، صوکره تیمورك حفیدی اولو بکك قیزی وعبدالله بکك حرمی ایله تزوج ایلدی. بو ایکی ازدواج ایله ابوالخیر آسیانك ایکی جهانکیری اولان جنکیز وتیمور خاندانلرینه صهریت پیدا ایتمش ایدی. جیحون نهرینك ایلریسنده کی ممالکك اوزبك پرنسلری ابوالخیر نسلندندر. دشت قپچاق حاکمیتی طلب ایدن متعدد مدعیٔ سلطنتلر آره سنده کی اوزون محاربادن صوکره کوچك محمدك اوغلی حاجی کرای نهایت یکانه صاحب تخت اولهرق قالدی؛ لکن اونك وفاتنده اون ایکی اوغلی بابالرینك میراثی ایچون سلاح ایله منازعه یه باشلادیلر [٤] : بونلردن بعضیلری اون آی، بعضیلری ده اوتوز کون سلطنت ایتدی (۲). احمد کرای برادرلرینك هپسنی مغلوب ایلدی؛ منکلی کرای ده جنویز والیسنك حمایه سنه، کفه یه التجایه مجبور اولدی. احمد کرای جنویزلره خوش کورنمك ایچون امینك بکی (۳) — کفه نك داخل بولندیغی — ایالت والیلکندن عزل ایده رك والیلکی امینك بکك سلفنك اوغلی شیطانه ویرمش ایدی. امینك، بو حقارتدن دولایی اخذ انتقام ایچون قاره موسی وحیدر ایله اتفاق ایتمش ایدی. بونلر آلتی هفته دن بری کفه یی محاصره ایتمکده ایکن عثمانلی دونانماسی کلهرك شهرك اوکنه دمیر آتدی. منکلی کرای — اعدام ایدلمك اوزره — منکوب، تانا. کفه جنویزلریله برابر قسطنطنیه یه سوق اولنهرق بوغاز قلعه لرینك برنده حبس ایدلدی. جنویزلرك کلهلری دوشمش ومنکلی کرای ده اعدام ایدلمکه حاضرلانوب معتاد اولدیغی اوزره ایکی دفعه سجده ایتمش اولدیغی بر صیره ده عفو پادشاهی واصل اولهرق منکلی کرایك باشنه اینمك اوزره اولان ضربه یی توقیف ایلدی. منکلی یی اولجه بردفعه قریم حکمداری اولهرق طاتمش اولان امینك بك، بوخانك اعاده سنی و انجق بر قاچ آی محافظه ایده بیلدیکی تختنه تکرار اجلاسنی عموم ملت

(۱) جنابی، ص ۱۲۹.
(۲) جنابی.
(۳) کذلك.

نامنه استرحام ایدیور ایدی . سلطان محمد ، منکلی کرایی درالجزادن محتشم بر سرایه کوندرمرك بر سنجاق ایله بر طوغ ویردی (۱) وکندیسنی قریم خانی اولهرق طانیدی [۵]. بونك اوزرینه منکلی کرای باباسنك تخت موروثنده کندیسنی محافظه یه مأمور بر مقدار عسکر ایله حرکت ایتدی (۲) . قریم ، دولت عثمانیه‌نك ویرکی ویرر بر ایالتی اولدیغی او سنه ظرفنده محمد مؤسسات دینیه‌نك اداره‌سی خصوصنده مهم تبدلات اجرا ایلدی : اماملر ایله دیکر مأمورین جوامع طرف پادشاهیدن ، مأموریتلرینی مصدق برر برات آلدیلر . بو مأمورلر او وقته قدر آمرلرینك کیفیله تعیین وعزل ایدیلیرلر ایدی ؛ یکی نظام موجبنجه تعیینلری ارادهٔ پادشاهی ایله اولدیغندن عزللری ده دیوان همایوندن امر قطعی یه منوط ایدی .

قریم مغلوب وکفه ضبط ایدلدکدن صکره ، محمدك مجارستان وبغدانده محاربه یه کیتمکدن دها مستعجل برایشی قالمادی. پادشاه، عسکرینك برلات اوزرنده واقع قراقویج محاربه سنده کی مغلوبیتنك انتقامنی آلمق ویکی انشا ایتدیردیکی حالده دشمن طرفندن ضبط اولنان ساباج (ترکجه‌ده بوکوردلن(۳)) قلعه‌سنی استرداد ایتمك ایستیور ایدی [۶]. سنت ایدیله‌رك یکی چری اوجاقلرینه ادخال اولنمق اوزره قسطنطینیه یه نقل ایدلمش اولان بیك بش یوز جنویز اصیلزاده‌سی ترك کیلرینه بیندیرلمش ایدی. بوغیرارادی مهتدیلردن یوز اللیسی راکب اولدقلری سفینه‌یی ماهرانه بر عصیان ایله ضبط ایده‌رك کیلیا لیمانینه داخل اولمش و اوراده اهالی طرفندن حسن قبول کورمش ایدیلر (٤) . کفه‌نك ضبطی خبری قسطنطینیه یه واصل اولنجه ملتجیلره کوسترديکی حمایه‌دن دولایی بغدانی تأدیب ایتمك اوزره بر اردو یوله چیقدی : عثمانلیلر بسارابیایی استیلا ایده‌رك آق کرمانی (یاخود بیاض قلعه معناسنه اولان بیه‌لغورود) ضبط

(۱) جنابی . برآز اول ذکر ایدیلن قریم تاریخی مؤلفی بو توجیهی پیسونله نظراً ، (۲، ص ۲۲۸ — ۲۳۱) ۱٤۷۸ سنه‌سنده اولمق اوزره کوسترییور.

(۲) جنابی ، ص ۱۲۰ ، خانك جلوسی شنلکاری حقنده هیچ برشی سویلز. موهیلوف باش پسقپوسی قریم تاریخنده بو شنلکاری — پیسونلك روایتنه اعتماداً — نقل ایلیور. ص ۳۵۷ .

(۳) بونفینیوس. ٤، ۳، ص ۵۷۸، دولغوس، قاتونادہ توروج. ۱۵، ص ۷۷۹.

(٤) اوبه‌رتوس فولیه‌تا، ۱۱، ص ۶۲۷ — ۶۲۸ . بیزارو : تاریخ ۱٤، ص ۳۲۷. آغوستینو جوستینیانی . جنوه وقایعنامه‌سی. ۵، ص ۲۲۶؛ ترك ـ روم تاریخ سیاسیسی ۱ ، ص ۲۵. سیزموندی ۱۰، ٤۲ .

ایلدیلر . بو قلعه تیمور زماننده بسارابیاده بابا طاغه و ادرنه جوارینه کلهرك یرلشن قطاولی تاتار مهاجرلرندن دولایی آق کرمان تسمیه ایدلمش ایدی (۱) . بغدان بکی اتیهن ایله لهستان قرالی قازیمیر کندیلرینی تهدید ایتمکده اولان فورطنهیی دفع ایتمك ایستدیلر . اتیهن ، اشقیا کروهنك کندی اراضیسی اوزرنده اجرا ایتدکلری تخریباتدن دولایی اونلری جزالاندیرمق ایچون استعمال سلاحه مجبور اولدیغنی سفیرلری واسطهسیله بیان ایتدی . دیکر طرفدن قازیمیرده باب عالینك بغداندن طلب ایتمکه حقی اولان ترضیهیی قرارلاشدیرمق ایچون ترك وله وکیللرندن مرکب بر قومیسیون تشکیلنی تکلیف ایدهرك پادشاهه له تابعیتنده بولنان بر نکه قارشی حرب ایتمهکی توصیه ایلدی . محمد ، اتیهنك سفیرلرینه محقرانه معامله ایدهرك اونلری آتلرندن ایندیرتدی ویایا اولهرق تحقیر آمیز بر صورتده کری کوندردی (۲) ؛ له ایلچیلرینه کلنجه ، اونلری ده کندیسی بغدان اوزرینه کیدنجهیه قدر ، بر سنه آلیقویدی (۳). بهارابتداسنده عثمانلی اردوسی ادرنه قربنده تجمع ایلدی ؛ لهستاندن کان یکی بر هیئت سفارت اردونك حرکتی اثناسنده و وارنه جوارنده ملاقی اولدی (٤) . پادشاه اولتیماتومنی ویردی : ویرکی تأدیهسی ، اسیرلرك اخراجی ، کیلیانك اعادهسی ؛ بو شرطلرله صلح ایتمکراضی اولیور ایدی . اتیهن بو تکلیفلری بر قاچ دفعه رد ایلدیکندن محمد ایلریلمکده دوام وطونهیی بش کوپری اوزرندن مرور ایدهرك بغدانه داخل اولدی. عثمانلی اردوسی — صیق اورمانلرندن دولایی ترکلرك آغاج دکیزی تسمیه ایتدکلری — روزبونی (٥) وادیسنه داخل اولنجه بغدانلیلرله قارشی قارشیه کلدیلر . ۲٦ تموزده . ایکی طرف بر شدت متساویه ایله محاربهیه باشلادیلر (٦). بغدانلیلر اورمانك آغاجلری آرقهسنده سپر آلهرق صیقی آتش ایتدکلرندن بو حال ، بطاریهلر اوزرینه قلیچ اللرنده هجومه آلیشمش اولان

(۱) تاریخ عمومینك ٤۸نجی جلدی اولان اوقرانیا تاریخی . انکمل، افلاق تاریخی ، ص ۱۸۰ و بغدان تاریخی ، ص ۱٤۱ ؛ یکی روسیه تاریخی ، ۱ ، ص ۲۲۰ . بو تاریخ یوقاریدهکی اسیرلری یوز اللی برینه بش یوز دیور.

(۲) انکمل ، بغدان تاریخی، ص ۱٤۰ .

(۳) کذلك، ص ۱٤۱، دولغوس، قرامزه نظراً .

(٤) دولغوس، کتاب مذکور، ۱٦ ، ص ۲ .

(٥) انکمل، کتاب مذکور، ص ۱٤۲ .

(٦) انکمل، مجارستان تاریخی، ۳، ص ۳٤۸ .

یکی چریلری شاشیرتدی ؛ یکی چریلر یوز اوستی یره یاتدیلر ؛ قوماندانلری اولان طرزونلی سکبان باشی محمد آغانك نه اصرارلری، نه تشجیعلری اونلری یردن قالدیره‌بیلدی (۱) . بادشاه بو هزیمتی کورنجه یکی چری آغاسنه « باق آدمارکه ! نه قولای مغلوب اولیورلر، بن اونلردن دها زیاده جسارت بکلردم» دیدی و بونك اوزرینه برقلقان آلهرق و آتنی ایکی طرفندن مهمیز لیه‌رك دشمن اوزرینه آتیلدی. بومثال، عسکرك شجاعتنی تحریك ایلدی؛ اونلرده یردن قالقه‌رق اورمانه کیردیلر. اوراده بوغاز بوغازه برمحاربه پاشلایه‌رق کونشك طلوعندن اوکله وقتنك مرورینه قدر دوام ایلدی (۲) . اتیه‌ن آتندن دوشه‌رك عظیم مشکلات ایله قورتیله بیلدی (۳) . ترکلر ، میدان حربده دوشنلرك باشلرندن اهراملر یاپدیلر ؛ اردو مال غنایمی پایلاشدی . پادشاهك رایتی آلتنده حرب ایدن افلاقلیلرده مکافاةً بر چوق خنزیر سوریلری آلدیلر (٤) . بوندن صوکره عثمانلیلر هرطرفی آتشه، قانه غرق ایده‌رك چکلدیلر ؛ لکن خوتین، سوچاوا شهرلرینی ضبط ایده‌مه‌دن حدودی تکرار کچدیلر (٥) .

محمد، بغدانی تخریب ایتمکده ایکن میخال اوغلی علی بك ایله برادری اسکندر آقینجیلر ایله مجارستانی و طونه اوزرنده کائن ممالکی طولاشیورلردی ؛ لکن قارشیلرنده پیه‌ر وفرانسوا دوسی برادرلرکبی ایکی‌مدهش دشمن بولدیلر. سمندره‌دن اوتوز بیك آدیم مسافه‌ده کائن بوزازیسده ، اون ایکی سنه اول قرال ماتیاس قوروینوسك دایسی میشل سیلاجی ایله غره‌غوار لاباتانك اسیر اولدقلری محلده (٦) ایکی دوسی برادرلر ایکی میخال اوغلی قارداشلردن سیلاجینك قتلی انتقامنی آلدیلر. علی بك سمندره‌دن امدادینه کلن خفیف دونانمایه قدر مشکلات عظیمه ایله واصل اوله‌بیلدی (۷)؛ بتون عثمانلی اردوسی محو اولمش ایدی. جواردہ بر وادیده محاقظه

(۱) براتوتیده سعدالدین، ۲، ۳۰۳؛ صولاق زاده، ورق ٦۱ .
(۲) کذلك .
(۳) دولغوس، کتاب مذکور، ص ۹ .
(٤) صولاق زاده .
(٥) دولغوس، کتاب مذکور، ۱۵، ۱۰ .
(٦) بونفینیوس، ٤، ۱، ٥٤٤ .
(۷) بونفینیوس اسکندر بکك مجارلرك النه دوشدیکنی وقتل ایدلدیکنی صراحةً سویلدیکی حالده اسکندر بك ایکی سنه صوکره اشقودره‌نك ایکنجی محاصره‌سنده بوسنه سنجاق بکی اوله‌رق تکرار ظهور ایدر.

آلتنده بولنان مجار اسیرلری ، وطنداشلرینك ندای ظفرینی ایشیدنجه ترکلرك اردو-کاهی اوزرینه هجوم ایده‌رك محافظلری قتل و — بر آز اول کندیلرینك عدادندن بولندقلری — مال غنایمی ضبط ایلدیلر. ارکك، قادین، چوجق هرکسك — بری بالذات راکب اولدیغی، دیکری‌ده مال‌غنیمتی‌حامل — ایکی آتی وار ایدی (١). ایکی یوز اللی اسیر ایله بش سنجاق نشانهٔ ظفر اولمق اوزره قرال ماتیاسه کوندرلدی (٢). ماتیاس او آره‌لق هم ازدواج مراسمنك استحضاراتیله ، هم‌ده — قارشیسنده اوچ اخشاب قلعه انشا ایتدیردیکی — سمندره قلعه‌سنك محاصره‌سیله مشغول ایدی (٣). محمد — ماتیاسی سمندره محاصره‌سندن صرف‌نظر ایتدیرمك‌اوزره — آقینجیلری دالماچیا وخرواتستان ایله قرالك نشانلیسی‌اولان ناپولیلی پرنسس به‌آتریسك مجارستانه کیتمك ایچون کچه‌جکی بتون ممالکی تخریبه کوندردی . اسیر اولەرق سوق ایدیلن انسان سوریلری، کویلیلردن غصب ایدیلن (٤) حیوان سوریلری، یاقلمش کلیسالر، مناسترلر، بونلرك خرابه‌لری اوزرنده بوغازلامش راهبلر ؛ ایشته قرالك نشانلیسنك دالماچیادن کچرکن کوردیکی منظره‌لر بونلر اولدی . پرنسس هر آقشام مدهش بر قورقو ایچریسنده و هنوز دومانی چیقمقده اولان خرابه‌لرك اورتەسنده اکثریا ترکلرك دها برقاچ ساعت اول براقدقلری محللرده توقف ایدیوردی؛ یول اوزرنده‌ده پرنسسك آتلری، متصل ، هنوز جان چکشمکده اولان زواللی دالماچلرك جسدلرینی چکنیوردی (٥) . پرنسس، آنجق دراوا نهرینی کچدکدن صوکره کندینی امین بر محلده کوردی . آقینجیلر ، دوکون آلاینك کچدیکی یرلرده شهرلری ، قلعه‌لری — اونلرك مقدارنجه مشعله‌لر کبی — یاقەرق آلایك رهکذارینی بو صورتله تنویر ایتدکدن صوکره ازدواج مراسمنك اجرا ایدلدیکی زمانی فرصت اتخاذ ایده‌رك

(١) بونفینیوس، ٤، ٦، ص ٥٨٢ .

(٢) بونفینیوس : *Hæc quinque fere mensibus ante nuptias gesta* . (متنك مأخذیدر) .

(٣) بونفینیوس ، ص ٥٨٢ : *Postquam enim trinis Senderoviam castris, quæ circumvenerat, obsedit* .

(٤) کذلك ، ص ٥٨٣ : *Quin et vulgo bestiarum more utrumque sexum ineunt, abutunturque* .

(٥) کذلك، ص ٥٨٤ : *Ubique jacentia cæsorum corpora nondum contabefacta* .

— او شدتلی موسمده اون درت قدم درینلکنه قدر بوز طوتمش اولان — طونه‌یی کچدیلر [۷] ؛ ماتیاسك، — ترکلرك قوویلوویچ دیدکاری — قولیجده و موراوانك طونه‌یه قاریشدیغی محلك قارشیسنده انشا ایتدیردکاری اوچ اخشاب قامه‌یی یوقاریدن آشاغی تخریب ایتدیلر.

عثمانلی سواریلرینك دالماچیا وخروات‌ستانده اجرا ایلدیکی خسارات، برسنه اول قارینتیاده ، قارنیولاده ، ایستیریاده وقوع بولان تخریباتك تکررندن باشقه برشی دکلدی. ۱۴۷۵ بهارنده ترکلر، اوچنجی دفعه اولەرق ایستیریایه کیردیلر و قارینتیاده ایکنجی بر آقین یاپدیلر . ترکلرك ظهوری خبری واصل اولنجه ، ژورژ شه‌نق مملکتك عسکرینی ران قربنده‌کی اوز وادیسنده علی‌العجله طوپلایه‌رق عثمانلیلر اوزرینه یورودی. ترکلر ایلك مصادمه‌ده برقاچ یوز عسکر غائب ایلدی. لکن احمد پاشا ، ایستیریاده طولاشمده اولان ترك اردوسنی برآز صوکره اون ایکی بك کشی ایله تقویه ایلدی؛ شه‌نق، یاقیندن قوشادلدیغندن کندی عسکرندن بش دفعه زیاده اولان بر دشمنه قارشی حرب ایتمکه مجبور اولدی. آلتی بیك ایستریالی میدان حربده قالدی؛ مملکتك یوزیکرمی درت اصیلزاده‌سی اسیر ایدلدی: بونلرك آره‌سنده رادکه‌سبورغ قوماندانی سیکیسموند دوپولهایم، ویلهلم دوساوراو، مارتەن دیتریشتاین، هانری پریشه‌نق وار ایدی ؛ قریستوف راوبەر ، بەرنار دو هاراق ، قریستوف دوروتمانسدورف، مارتەن قاپفه‌نشتەینەرکی سائر بعضیلری‌ده محاربه‌ده‌تلف‌اولمشلردی. یالکز اون بش ایستریلی اصیلزاده ، فوق‌العاده غیرتله، دشمن صفلری آره‌سندن کندیلرینه بر یول آچه‌بیلدیلرکه اوسته‌رمان داورسبه‌رغ ، غاسپار ، قریستوف دوهامبه‌رغ، ژورژ راوبەر بو طاقمدن ایدی. سیللی حاکمی ژورژ هوهنوارتەر ایله قریستیان تاوفنباخه کلنجه ، بونلر ترکلره تسلیم اولەرق حیاتلرینی قورتاره‌بیله‌جك اولدقلری حالده شرفلی براولومی دشمنك مرحمتنه ترجیح ایلدیلر (۱) . ایستریالیلرك مغلوبیتی، رادکه‌سبورغ شهرینك یوز اللی سنه اول خصملرینك مغلوبیتیله استحصال ایتمش اولدیغی شهرتی ران شهرینه ویردی. بوحادثه‌دن صوکره‌کی سنه ایچریسنده، بر اردو بوسنه‌دن ینه قارنیولایه داخل اولدی (۲) ؛ ینه اوسنه ایچریسنده ایکی دوسی

(۱) یولیوس سه‌زار : ایستریا دوقه‌لغنك تاریخ سیاسی ومذهبیسی ، ٦ ، ص ۲۳۰ ؛ وورمبراندك ایستریا وقایعنامه‌سنه نظراً ؛ مه‌ژیسر ، قارینتیا وقایعنامه‌سی؛ والواسور، قارنیولا وقایعنامه‌سی .

(۲) والواسور، ٤، ص ۳۷٦ .

برادرلر ایکی میخال اوغلنی کلیاً مغلوب ایتدیلر. بوزمان (٨٨٣—١٤٧٦) دولت عثمانیه تاریخنده اوچ یکی تأسیس ایله معروفدر. بو تأسیسات، محمدك دهای فاتحانه‌سیله برابر دهای قانونیسنی ده اثبات ایلدیکندن بوراده اونلری ایضاح ایتمه‌مز ایجاب ایدر. بغدان سفرینه قدر تیمار وزعامت توجیهاتی سجلات اوزرنده یالکز بو توجیهاته نائل اولانلرك اسملریله مقید ایدی. بو زماندن اعتباراً محمد، تیمار وزعاءت اصحابنه منتظم براتلر ویردیردی. براتلر اوزرنده تیمار یاخود زعامته داخل اولان قرانك وارداتی مذکوراولدیغی کبی براتلرك صورتلری دیوان همایونده قید اولندی(١). بنه اوتاریخده پادشاه بر اراده اصدار ایده‌رك وم‌ایلی مسلمانلرینه هرکون بش وقت نمازی ادا ایلمکی امرایتدی، روم‌ایلنده اسکان ایدلمش وهنوز اهتدا ایتمش مسلمانلرك پك چوق اولدیغی دوشونیلورسه بو نماز اعتیادینك اونودلمش اولمسی غریب کوریله‌مز (٢). چولحه‌لره بر ویرکی طرحی‌ده بنه او سنه واقع اولمشدر. بو ویرکینك سبب غریبی ذکره شایاندر. سلطان‌محمد، اردوسنی بغدانه سوق‌ایتدیکی‌اثناده، یانینده‌یورومکده‌اولان آناطولی بکلر بکی داود پاشا طوشانلی بازارده اون ایکی چولحه‌نك (٣) دکانلرینه کیرن بر تلکی‌یی طوتمدقلرینی کوردیکنی نقل ایتمش ایدی. محمد چولحه‌لرك پك بیوك بجرکسزلك کوسترمش اولدقلرینی دوشونه‌رك بونك مجازاتی اولمق اوزره هرسنه مملکتك ضابطنه بشر آقچه ویرمکه مجبور اولملرینی امر ایلدی، بوجزا ویرکی اوله‌رق زمانمزده دخی استیفا اولنمقده‌در (٤).

بر عصردن بری تعمیر ایدلمه‌مش وصوك محاصره‌ده‌بالخاصه دکیز طرفندن عثمانلی

---

(١) سعدالدین، صولاق زاده، ورق ٦٢.

(٢) بواراده مؤلفك کتابخانه‌سنده بولنان برانشا کتابنك ٣٨نجی نومروسنده‌در.

(٣) « جولاه دستکاهلری اولان کارخانه‌یه بر روباه کیروب ... » سعدالدین، جلد ١، ص ٥٦٢. هامه‌رك فرانسزجه‌سنده cardeur یازلمشدرکه خلاج دیمکدر؛ لکن دوغریسی چولحه (tisserand) اوله‌جقدر. (مترجم)

(٤) صولاق‌زاده وسعدالدین، ٢، ص ٣٠٤. [خبر صحیح دیرکه: «بوحکایه‌نك ایرادی فائده‌سز کبی کورینورسه‌ده چولحه‌لرك کارخانه درونته کیرن بر تلکی‌یی اولدیره‌میه‌جك قدر قورقاقلقلرینه مقابل پادشاه طرفندن رسم وضعیله تأدیبلری اوعصرده شجاعتك نه قدر کوزه‌لدیکنی بیلدیرر.» سعدالدینك «جولاه باشنه بش آقچه جریمه بیوریلوب طاوشانلو سوءباشیسنه محصول قید اولندی.» دیمسنه‌کوره بوویرکی عمومی اولمیه‌جقدر. هامه‌رك افاده‌سنه مخالف اوله‌رق بوویرکی اون ایکی چولحه‌نك شخصلرینه منحصر ایدیسه حقیقتلق آز اولمش اولور. مترجم]

طوپلریله تخریب ایدلمش اولان قسطنطنیه سورلری یکیدن تمامیله تعمیر ایدلدی. باربیزه‌سك قیزی فیدالیا — که شهر اونك زوجی بیزاسه نسبتله بیزانس (۱) تسمیه ایدلمشدر — قسطنطنیه‌یی ایلك دفعه اولهرق بر سور ایله احاطه ایتدیرمش ایدی. پوزانیاس سورك ایکنجی بانیسی عد اولنور (۲). ایمپراطور سه‌وه‌ر، بیزانس سورلرینك — کندیسنه مدافعه‌لری اثناسنده — محصورینه نه‌قدر فائده‌لی اولدیغنی کورمش اولدیغندن سورلری یکیدن انشا ایتدیردی (۳) شرقی روما ایمپراطورلغنك مؤسسی قسطنطین سورلری لیمانك ایکی طرفنده‌ده تمدید ایتدیرمش ایدی؛ بر حرکت ارضده دوچار خسار اولدیغندن ایمپراطور آرقادیوس یکیدن یاپدیردی (٤). بیوك قسطنطیندن بر عصر صوکره کنج تئودوز زمانده، کرك قره، کرك دکیز طرفندن یقلمش اولان سورلرك یکیدن انشاسی — آتمیوس وسیروس اسمنده ایکی شهر امینك نظارتی آلتنده — ایکی آیدن آزبر مدت ظرفنده اکمال ایدلدی (٥). اللی سنه صوکره بیوك لئون غرب طرفنده‌کی سورلری یکیدن انشا ایتدیردی (٦). برنجی ژوستینیه‌ن بو طرفده‌کی سوری دکیزه، یعنی یدی قله‌نك بولندیغی محله قدر تمدید ایچون بر چوق اخچه صرف ایتدی (۷)؛ تیبه‌ریوس آبسیماره‌س دکیز طرفنده‌کی قسمی تعمیر ایتدیردی (۸). ایزورلو لئون، زمان سلطنتنك صوك سنه‌سنده یقلمش (۹) اولان سورلرك تکرار انشاسی ایچون برویرکی طرحنی امر ایتمشیدی. لئون بارداس — بلغارلرك استیلاسندن محافظه ایچون — بلاخه‌رن سراینه سور چویرمش ایدی (۱۰). رومانوس‌ده بویوك سرایی شهر اهالیسنك عصیانه قارشی مدافعه ایچون سور ایله احاطه ایتمش ایدی؛ بوندن دولایدرکه سرایی شهر اهالیسی ظالملر

(۱) هه‌سیشیوس میله‌سیوس.
(۲) ژوستینوس، ۱۱، ۱.
(۳) هه‌رودیانوس، ۳، ۱.
(٤) مه‌لالا، آرقادیوس وقایعنامه‌سی.
(٥) نیسه‌فور غره‌غوراس، ۱٤، ۱؛ زونارا‌س.
(٦) قودینی: قسطنطنیه‌نك ابتداسی؛ آپوت باندوری، ص ٥٥ و ۸۲.
(۷) پروقوپ.
(۸) قودینوس، کتاب مذکور، ص ٥٦ و ۸۲.
(۹) تئوفانه‌س، سه‌دره‌نوس، ماناسه‌س.
(۱۰) سیمون لغوفت، لئون بارداس.

قلعه‌سی تسمیه ایدرلردی(۱). ایمپراطور تئوفیل ایله ایمپراطور میشل (۲)، اونلردن صوکره بیوك آندرونیکوس پالئولوغ (۳) بوزدن یاخود دکیزك اورمسندن بوزولمش اولان سورلری تعمیر ایتدیردیلر. قانتاکوزه‌نك خصمی ورقیبی آپوقوقوس بیزانسك اسکی سورینی تعمیرایله اکتفا ایتمیه‌رك (٤)، برنجیسندن دها الحاق وسرای قاپیسندن (لیمان طرفنده‌ن منتهاسی) یالدیزلی قاپی‌یه (دکیز طرفندن منتهاسی) قدر ممتد یکی برسور یاپدیردی. یوانه‌س پالئولوغ یالدیزلی قاپی و یدی قله طرفلرنده کسمه طاشدن ایکی قله یاپدیره‌رق شهرك احکامنه تشبث ایلمشیدی. لکن یلدیرم بایزیدك، انشاآت درحال تعطیل ایدلدیکی حالده پرنس مانوئلك کوزلرینی اویدیره‌جغنی سویلیه‌رك تهدید ایلمسی اوزرینه تشبثندن صرف نظر ایلدی(٥). بیزانس استحکاماتنی بوصورتله تعمیروتزییدایتمش اولانلر آره‌سنده، یالکز قسطنطین شهرك ایکنجی بانیسی عداولنه‌بیلیر؛ قسطنطین، مقرحکومتی تیبر نهری کنارندن بوسفور ساحلنه کتیره‌رك بوعنوانی آلمش ایدی . بیزانسه کلن ایلك مهاجرلر مه‌غار رومللری ایله بونلره قاریشمش اولان بر قاچ تراکیالی ایدی ؛ قسطنطین بورایه یالکز رومالیلردن کتیردی . محمدك قسطنطینیه اهالیسنی همان تماماً محوایتدکدن صوکره اورایه اهالی جلبی ایچون تطبیق ایتدیکی اصول بسبتون باشقه‌ایدی. آسیانك شمال وشرقنده‌کی فتوحاتی پای تخت جدیدینك شنلندیرلمسنه خدمت ایتدی. پونت خطه‌سنك ایچریلرندن، قاپادوقیه‌دن، صربستاندن، موره‌دن لازلر، قره‌مانلیلر، ایللیریالیلر ، روملر مرکز سلطنته نقل ایدلدی. یکی فتح اولنان اونایکی پای تختك[۸] اك زنکین اهالیسی پادشاهك اقامتکاهی اولان بلده‌ده توطن ایتمك اوزره تعیین ایدلدی . بومهاجرلردن پك آزی، یعنی قره‌مانلیلر مسلمان ایدی ؛ مذاهب مختلفه‌دن خرستیان اولان سائرلری آیینلرینی اجرا ایچون مساعده استحصال ایلدیلر .

محمدك وندیکه ویرمش اولدینی برسنه‌متارکه ختام بولمش ایدی . بومدت ظرفنده تعطیل مخاصمات تمامیله رعایت ایدلمش ایدی ؛ لکن پادشاهك سوءنیتی برصلح قطعی عقدی ایچون باشلانمش اولان مذاکراتك حسن نتیجه‌یه اقترانه مانع اولمش ایدی:

(۱) زوناراس، ۱٦، ۲٦ .
(۲) تورنفورك «کتابه‌لر» اثرینه مراجعت، ۲، ص ۱۷٦ .
(۳) نیسه‌فور غره‌غوراس، ۹، ۱٤۳؛ نیسه‌فور، ص ۲۹ .
(٤) نیسه‌فور غره‌غوراس، ۱٤، ٥ .
(٥) دوقاس، ۸، ۱۲؛ نیسه‌فور غره‌غوراس.

وندیك سفیری پادشاهك تکلیفاتنه راضی اولدقجه اودائما یکی برشرط میدانه چیقاره رق مسئله‌نك هر جهتنی تکرار موقع مذاکره‌یه وضع ایتدیریوردی . بونك اوزرینه ، جمهورك باش جنرالی آنتوان لوره‌دانو ـ که ناپولی‌دی‌رومانیاده توقف ایدن دونانمانك قوماندانیدر ـ مخاصماته باشلامق ایچون امر آلدی . بوجنرالك انتخابی سفرك تأمین موفقیتی ایچون اك بیوك برسبب ایدی. لوره‌دانو، عثمانیلرن دکیزدن نبعید ایتدکدن صوکره آسیای صغرایه دوغری یلکن آچدی وساحلده برقاچ یره هجوم ایده‌رك یازك برقسمی ظرفنده مملکتی تخریب ایلدی . ایرتسی سنه (۱۴۷۷) دیوان همایونده لپانتو(۱) محاصره‌سنه قرارویرلدی . اشقودره محاصره‌سنك رفعی اوزرینه قراقوچ محاربه‌سنده بغدان بکی اتیه‌نه مغلوب اولمش اولان خادم سلیمان پاشا بو محاصره‌نك اجراسنه تعیین ایدیلمرك معیتنه قرق بیك کشی ویرلدی . هه‌للاده‌نك باشلیجه شهرلرندن بری اولان لپانتو (نوپاقتوس) بیزانس ایمپراطورلغنك هنکام زوالنده وندیکلیلره ویرلمش ایدی. وندیکلیلر شهری تزیین واحکام ایتمش اولدقلرندن بوراسی اونلرك یونانستان اوزرینه حاکمیتلرینی تأمین ایدن باشلیجه مستملکه‌لری عد اولنوردی آنتوان لوره‌دانو، سلطان محمدك تصوراتندن خبردار اولدیغندن اوتوز ایکی قادرغه ایله لپانتو کورفزینه کیتدی ، سناتو دخی بوشهری تهدید ایتمکده اولان تهلکه‌یی خبر آلمش اولدیغی ایچون برچوق عساکر معاونه کوندره‌رك قلعه‌یه عسکر ومهمات ادخال ایلدی . بو تدابیر احتیاطیه هنوز اتخاذ ایدلمش ایدی‌که عثمانلی اردوسی قلعه اوکنده ظهور ایده‌رك محاصره‌یه باشلادی . سلیمان پاشانك بطاریه‌لری پك آززمان ایچنده سورلری تخریب ایده‌رك رخنه آچدی . کدك کافی درجه‌ده وسعت پیدا ایدنجه هجوم ایدلدی ، لکن عثمانلی عسکری شدتله کری پوسکوردلدی . سلیمان پاشا بالذات عسکرینك باشنده تکرار هجوم ایلدی ایسه‌ده عساکر محافظه ، دونانمانك معاونتیله هجوملری تأثیرسز براقدی . سلیمان پاشا ، عثمانلی دونانماسی اشتراك ایتمکسزین موفق اولهمیه‌جغنه قانع اولدیغندن محاصره‌یی رفع ایلدی و حدتی تسکین ایچون ذاتاً متروك بر قاچ قلعه‌یی تخریب ایده‌رك اورالرده‌طاش طاش اوزرینه براقلدی[۹].

لپانتو محاصره‌سنی متعاقب قرویا محاصره‌سی باشلادی . ارناوودلق سنجاق بکی علی بك قلعه‌یی سکز بیك کشی ایله قوشاتدی ، پیه‌ترو وه‌توری بتون یاز موسمی ظرفنده مدافعه ایلدی . عثمانلیلر — تیران وادیسنده قرویانك مبنی اولدیغی —

(۱) اینه بختی. (مترجم)

تپه‌لرك انكلرنده اردو قورمشلردی . ۲ ایلول ۱۴۷۷ ده ، وندیك سناتوسی قلعه‌یی قورتارمق و هیچ اولمازسه — ذخیره‌جه نقصان حس ایدلمكه باشلانلدیغی جهتله — ارزاق ادخال ایتمك اوزره والی فرانچه‌سقو قونتارینی درت بیك بش یوز سواری و بر قول ارناوود پیاده‌سیله كوندردی . مقصدی تأمین ایچون محاربه ایتمك لازم ایدی. قونتارینی عثمانلیلرك خطوط عسكریه‌سنی قیره‌رق اونلری طاغلره فرار ایتمكه مجبور ایتدی و آقشامه طوغری اردوكاهی ضبط ایده‌رك یغما ایلدی . محصورلر درحال شهردن چیقه‌رق غالبلرله برلكده مال غنایمی تقسیم ایتدیلر. تركلر بولندقلری تپه‌لردن ، خرستیان عسكری آره‌سنده‌كی انتظامسزلغی كورنجه تكرار تجمع ایده‌رك یغماجیلر اوزرینه هجوم ایله اكثریسنی قتل ایلدیلر وقالانلری اسیر ایتدیلر ؛ فرانچه‌سقو قونتارینی اسیر ایدیله‌رك باشی كسلدی . بر قاچ ساعت ایچریسنده هم مغلوب ، هم غالب اولان تركلر محاصره‌یه دها بیوك بر غیرتله باشلادیلر . آرناوودلر محاربه‌دن صوكره داغلمش ایدیلر ؛ ایتالیانلرده بیك كشیدن زیاده غائب ایتدیلر (۱) .

بو بوزغونلقدن هتوز برآی كچمش ایدی كه بالذات وندیك جمهوری تركلرك قریول خطه‌سنه استیلا ایتملرینه معروض قالدی . بو خبر اوزرینه وندیكلیلره بیوك برمأیوسیت كلدی. بری غرادیسقاده، دیكری قوغلیاناده تأسیس ایدلمش اولان ایكی مستحكم اردوكاه ایله آكیله قربنده ایزونزو منصبندن گه‌رچه قدر امتداد ایدن فاصله‌سز خط اوزرنده‌كی خندقلر تركلرك استیلالرینه قارشی طورمق ایچون یاپلمش ایدی؛ لكن ۱۴۷۷ تشرین‌اول ابتداسنده غرادیسقا اردوكاهنده عثمانلیلرك ورودندن هنوز خبر آلنامش اولدیغی حالده اونلر گه‌رچ كوپریسنی ضبط ایلمش ایدیلر. بو سنه سنجاق بكی عمر بك (۲) بو كوپری اوزرندن بیك سواری كچیردی ؛ ایكنجی بر فرقه‌ده نهری دیكر برطرفدن یوزه یوزه كچه‌رك بوصویه كیردی. ایرتسی كونی عمر، وندیك جنرالی ژه‌رونیمو نوواللویه میدان اوقویه‌رق اوده محاربه‌یی قبول ایلدی. ایلك مصادمه‌ده تركلر قاچارك كورندیلر. نوواللونك اوغلی — پدرینك اخطاراتنه

(۱) سابه‌للیقو، چیپیقو.

(۲) سیزموندی، ۱۱، ص ۱۳۹. سابه‌للیقویه نظراً، ۳، ۱۰، ص ۲۲۸. سیزموندینك آوروپالی مورخلرجه ماربك دینیلن ذاتك صدراعظم كدك احمد پاشا اولدیغنی سویلمسی یاكلشدر. عثمانلی مورخلرینك یازدقلری وجه ایله بو، طورخانك اوغلی عمر بكدر.

رغماً — عثمانلیلری تعقیبده اصرار ایلدی وبوصورتله — برکون اول حاضرلانمش اولان — پوصویه دوشدی. کندیسیله رفاقتنده بولنانلر عموماً قتل ایدلدیلر. بووقعه، بتون وندیك اردوسنك مغلوبیتنه سبب اولدی؛ اردو داغیلهرق هرکس فرار ایتدی. ایکی نوواللو میدان حربده قالمشلر ایدی؛ کندیلرینی قورتاره بیلن پك آز کیمسهلرده جوارده کی قلعهلره التجا ایلدیلر. عمر، سواریلرینی درحال ایزونزو ایله تاغلیامنتو آرهسنده کی اووه یه بایدی؛ بونلر بر آی مملکتی یغما ایتدیلر. ذخیره انبارلری، اورمانلر، شهرلر، قلعهلر هپ برعمان آتش ایچنه غرق اولدی. مورخ سابهلیقو بووقایعی اودین جوارنده بر قعهنك طابهسندن کورهرك نقل ایتمشدر (۱). ترکلر، ایتالیا محاربهلرنده — کاه جبراً کچنلره، کاه کچمك ایستینلره قارشی شجیعانه مدافعه ایدن — او قدر جنرالارك فوق العاده حرکاتیله شهرت بولان تاغلیامنتو نهرینی مرور ایتدیلر. بو دفعه نهرك ساحلنده عسکر یوق ایدی، عثمانلیلرده هیچ سلاح آتمهدن کچهرك بو نهر ایله پیاو نهری آرهسنی قولایجه استیلا ایلدیلر. وندیکلیلر جسیم بر یانغینك کویلرینی، سرایلرینی نصل یاقدیغنی قلهلرینك اوزرندن تماشا ایلدیلر(۲). رئیس حکومت، الندہ بولنان بالعموم قوای ولومباردیا ایالتنك عسکرلرینی علی العجله کوندردی. یالکز وندیك اهالیسی ایی مسلح درت یوز عسکر چیقاردی. ۲ تشرین ثانی ۱۴۷۷ ده بو قوای مختلفه شهردن چیقهرق دشمنی تعقیبه قویولدیلر. بو اثناده عمر بك، تشبثنك پك جرأتکارانه اولمسندن قورقمغه ونتایجندن اندیشه ایتمکه باشلایهرق رجعت امرینی ویرمش ایدی: لکن سواری عسکری یغما کرلك حرصه قاپیلهرق صارپ واوچورومارله محاط قیالقلرك تپهلرینه قدر کیتمشلردی. بونلر اردویه قاووشمق ایستدکلری زمان، آتلرینی چیقدقلری یوکسك یرلردن ایندیرمك ایچون پك چوق مشکلات چکدیلر؛ نهایت بر چاره بولدیلر: اسیرلرك روبهلرینی اوزون اوزون کسهرك قولان یاپدیلر، وآتلرینی قرنلرندن بونلره باغلایهرق وقیادن قیایه کوتورهرك اووه قدر ایندیلر. عمربك، ایزونزویی تکرار کچدی وآز بر مدت صوکره قریولی بسبتون تخلیه ایتدی؛ لکن آرقهسنده براقدیغی خرابهلر مرورینه نشانه اولهرق قالدی. بر فلاکت عظمی اولمق اوزره

(۱) سیزموندی، ص ۱۴۱، سابهلیقویه عطفاً، کتاب مذکور، ورق ۲۲۴.
(۲) ساندی، وندیك تاریخ مدنیسی، ۸، فصل ۹، دارو، ۲، ۴۷۷.

وباده ظهور ایتدی . کانون اول ظرفنده خسته‌لق جمهورك پای تختنه کیردی ، و مدهش بر خسار اجرا ایتدی (۱) . ۱۴۷۷ سنه‌سی شو صورتله ختام بولدی. بو سنه ظرفنده ترکلر ایلك دفعه اوله‌رق تاغلیامتو ساحلنده کورندیلر ؛ ماتیاس قوروینوس ویانه‌یی محاصره ایتدی. بورغونیا دوقه‌سی پرواسز شارل اسویچره‌لیلرله محاربه‌سنده تلف اولدی ؛ عجم شاهی اوزون حسن — که اوده شارل کبی پرواسز لقبیله تلقیب اولنه بیلیر — بش اوغلنك آره‌سنده چیقان منافرات ومخاصمانی تسکین ایده‌مدیکندن والتنجی اوغلنی‌ده بر اوق ایله اولدیرتدیکندن دولایی کدر واضطرابدن وفات ایلدی . اوزون حسنك ختم حیات ایلدیکنی ذکر ایدن شرق وقایعنامه‌لری تیموروشاهرخ تاریخلرینی یازمش اولان مورخ فارسی عبدالرزاق ومورخ عربی ابن شحنه‌نك [۱۰] دخی وقایع عظیمه ایله مالی اولان بو سنه ظرفنده ارتحال ایلدکلرینی بیلدیررلر. (۲)

قرویا محاصره‌سی بر سنه‌یه یاقین بر زماندن بری دوام ایدر ایکن محمد ینه — محاربه‌ده موفقیتی استحضار ایچون صلحه کیریشمکدن عبارت اولان — سیاست معتاده‌سنه مراجعت ایلدی. بو محاربره‌یه بالذات باشلامنی تصمیم ایتمش ایدی . بناءً علیه یهودی‌یه لوره‌دانو ایله قرویاده کوروشمك اوزه مأذونیت کامله ویردی . یهودی حامل اولدیغی تعلیماتی تبلیغ ایلدکدن صوکره وندیکه کیتمك ایچون مساعده وبر قدرغه ایستدی . لوره‌دانو بو مطالبی درحال اسعاف ایتدی . لکن مذاکره‌یه کلن یهودی قاپو دیستریا تپه‌سنه کلنجه فجئةً ترك حیات ایتدی . مع‌هذا ، سناتو محمدك تشبثندن خبردار اولمش وکندیسی ایچون موجب فلاکت اولان بر حربك بارینه یالکز باشنه تحمل ایتمکدن یورولمش اولدیغندن — او آره‌لق وندیك دوقاماسی اوزرنده نظارت وظیفه‌سنی ایفا ایدن — توماس مالیپیه‌ری یه درعقب استانبوله عزیمت امرینی ارسال ایلدی . مالیپیه‌ری مأذونیت کامله‌یی حاملاً ۱۴۷۸ کانون ثانیسك ایلك کونلرنده قسطنطینیه‌یه واصل اولدی . بو ایلچی قرویا شهرینی، لمنی اطه‌سنی ، مورەنك براچیو دی مانیا دینیلن قسمنی پادشاهه ترك ایتمکه مأذون ایدی . بوندن ماعدا ، جمهور حربك ابتداسندن بری عثمانلیلردن آلنان بتون مواقعی ، بتون اراضی‌یی اعاده ایتمکه راضی ایدی ؛ الك صوکره‌ده ، محمدك

(۱) دارو، ۲، ص ۴۷۷ .
(۲) جنابی .

— شاب معدنلری بدل التزامی اولهرق — چوقدن بری طلب ایتدیکی یوزبیك دوقه‌یی تأدیه ایتمکی تکلیف ایدیوردی . بو تکالیف سلطان محمد طرفندن قبول ایدلدی . پادشاه، عهد نامه‌یی نتیجه‌لندیرمك ایچون وندیکك هرسنه کندیسنه اون بیك دوقه ویرکی ویره‌جکنك‌ده درج ایدلمسنی ایستدی . مالییه‌ری بوشرطك قبولنی تعهد ایده‌میه‌جکنی بیان ایلدی . بونکله برابرسناتو ایله‌استشاره‌وتعلیمات جدیده ایله‌عودت ایلمك اوزره ۱۵ نیسان ۱۴۷۸ ه قدر ایکی آیلق برمتارکه طلب واستحصال ایلدی.

بوائناده جمهور — یاقینده برازدواج ایله ربط‌منافع‌ایتمش اولان — مجار وناپولی قرالرینك سلطان محمد ایله عقد صلح ایتمك اوزره اولدقلرینی خبر آلدی . ماتیاس قوروینوس مجارستانده تسخیر ایتدیکی یرلری پادشاهه اعاده ایتمکی تعهد ایده‌جك ایدی . مجار قرالی بویله بر صلحی قبولدن نفرت کوستریورسه‌ده قاین پدری آراغون قرالی‌فردیناند، پادشاهك تکلیف‌ایلدیکی‌معاهده نامه‌یی‌امضا ایده‌رك‌دامادینك ترددلرینی ازاله ایلدی. [۱۱] محمد ایله ناپولی قرالی آره‌سنده باشلامش اولان روابط دوستی‌یه اغریبوزك ضبطنی متعاقب قرال طرفندن نهایت ویرلمش ایدی ؛ پادشاه خرستیان حکمدارلری آره‌سنده منافرت پیدا ایتدیرمك ایچون هر وسیله‌دن استفاده ایلدیکی جهتله فردیناند تأمینات احترامکارانه ایله مالی بر مکتوب یازه‌رق یکی فتحنی اخبار ایتمش‌ایدی. لکن او وقت فردیناند ، سلطان محمدك اوروپاده‌کی موفقیاتندن هر برینی بالذات کندی حکومتنه اورلمش بر ضربه کبی تلقی ایلدیکندن شو جوابی ویردی : « عثمانلیلرك پادشاهی خداوند امجد واکرم محمده بعنایةالله سجلیا ، قدس شریف ، مجارستان قرالی فردیناندن سلام اولسون ؛ اغریبوزك ضبطنی اعلام ایله مظفریتك کندیلرینه القا ایلدیکی مسرتدن حصه‌دار اولمقلغمز ایچون سفیرلری واسطه‌سیله کوندرمش اولدقلری نامه‌لری اخذ ایلدك . سنین اخیره‌ده تبعه‌مزك نزد همایونلرنده مظهر حمایه اولدقلرینی وحسن معامله‌دن بشقه بر شی کورمدکلرینی بیلدیکمزدن بر سفیر کوندرمکده وحیثیت ودیمز ایله متناسب اوله بیله‌جك روابط دوستی‌یه دوام ایتمکده مشکلات اظهار ایتمه‌مش ایدك . لکن ذات سعادتمأبلرینك خرستیانلره وبالخاصه دوستلریمز ومتفقلریمز اولان وندیکلیلره قارشی اجرا ایتدکلری حرب ظالمانه‌یی خبر آلنجه ذات شوکتلری ایله آره‌مزده جایکیر اولان حسن معاشرتی محافظه ایتمك بزم ایچون امکانسز اولمشدر . بناءً علیه تام بر خرستیانك وظیفه‌سی اولمق اوزره ، بتون قوتمزله ذات سعادتمأبلرینه قارشی حرب ایتمکه قرار

ویردك ؛ وندیکك شریعت خرستیانیه‌یی ودین مقدسمزی مدافعه ایتمسنه یاردم ایتمك اوزره دونانمالریمزی اونك دونانمالرینه الحاق ایده‌جکز . ذات شوکتلری — کمال حمیتله سالك اولدیغمز — دین عیسویناك بزه امر ایلدیکی وظائفی اونوده‌رق — بتون محبتمزه لایق اولان — وندیکلیلره قارشی خیانت ایده‌جکمزی ظن ایدیورلرسه خطا ایتمش اولیورلر . بونك ایچوندرکه اغریبوزك ضبطندن دولایی بزم ایله برلکده نشوه‌دار محظوظیت‌اولمق ایستملرینه متحیر قالدق؛ بو بزم ایچون انجق بر سبب اضطرابدر . ناپولی ، ٤ ایلول ١٤٧٠ (١) » .

بو مکتوبده مندرج تهدیداتك اجراسی ایکی حکمدار آره‌سنده‌کی مناسباتی بر قاچ سنه بسبتون قطع ایتدی . لکن واصل اولدیغمز تاریخده ، فردیناندك سیاستی باشقه‌بر استقامته‌توجه ایتمش‌ایدی ؛ بونك‌ایچون‌محمدك تکلیفاتی مساعده‌کارانه قبول ایده‌رك ترك‌سفینه‌لرینك ناپولی‌لیمانلرینه سربستجه کیرمسنه رخصت‌اعطا ونهایت طرف شاهانه‌دن تکلیف اولنان عهد نامه‌یی قبول ایلدی . بو مذاکرات ایچون ناپولی‌یه اعزام ایدلمش اولان سفیر ، افندیسنك نزدینه معاهده‌نك تصدیقنامه‌سی وکرانبها هدایا ایله عودت ایلدی . بو عهد نامه ، بر خرستیان دولتیله عیسی اسمنه حرمت ایدن هر شیئك دشمن عانیسی اولانلر آره‌سنده اتفاق ایدلمسنك تاریخ سیاستده ایلك مثالیدر . فردیناند عهد نامه‌یی امضا ایدرکن وندیکلیلره قارشی کیزلیجه بسلدیکی غرضدن ماعدا بر شی دوشونمه‌مش ایدی .

او وقت وندیك دخی پادشاهك شرائطنی — نه‌قدر آغیر اولورسه اولسون — قبوله مجبور بر حالده ایدی . ناپولی سیاستنك تعقیب ایتدیکی استقامت ، ایرانده اوزون حسنك وفاتندن بری ظهور ایدن فترت ، قرویا شهرینك صوك درجه‌ده اوغرادیغی ضرورت ، پاپا دردنجی سیقستك جمهوره — دشمن عیسویت اولانلره قارشی — محاربه ایچون یاردیم ایتمکده کوستردیکی رخاوت ، خلاصه بتون وقایع وندیکك صلحی قبول ایتمسنی ضروری قیلیوردی . بنابرین توماس مالیپیه‌ری ١٤٧٨ مایسنك اوچنجی کونی قسطنطینیه‌یه عودت ایلدی . لکن پادشاه آرناوولق اوزرینه کیتمش ایدی ؛ مالیپیه‌ری پادشاهه صوفیه‌ده التحاق ایچون مسارعت ایلدی. اوراده ایسه پادشاه، سوزینی کری آلمش‌اولدیغنی، وندیك سفیرینك غیبوبتی اثناسنده طرفینك موقعلری تبدل ایده‌رك قرویا شهری جسیم بر اردو

(١) لوژیه، ٧، ٢٧نجی کتاب، ص ٢٤٣ .

طرفندن وهر یاندن احاطه ایدلمسیله بو قلعه‌یی شمدیدن کندی تحت حکمنده عد ایتمکده بولندیغنی ؛ وندیك صلحی حقیقةً ایستیور ایسه اشقودره شهرینده ویرمسی لازم کله‌جکنی بیان ایلدی [۱۲] . مالیپیه‌ری بویله بر طلبه راضی اولمق ایچون مأذون بولنمدیغندن تکرار وندیك یولنی طوتدی ؛ محمدده ارناوودلق اوزرینه حرکتنه دوام ایلدی .

ازمنهٔ قدیمه‌دن بری اسقودرا تسمیه ایدیلن اشقودره شهرینك اسمی — قسطنطینیه‌نك قارشیسنده بولنان اسکدار شهرینك اسمی کبی — بر یولك منتهاسی (۱) یاخود بریول اوزرنده توقف محلی معناسی افاده ایتدیکی محتملدر. ترکلر اشقودره‌یی اسکندریه یعنی اسکندر بك شهری تسمیه ایدرلر (۲). اشقودره، بوکون زه‌نتا، اشقودره، یاخود، اورادن نبعان ایدن نهرك نامنه اضافتله بویانه توسیم ایدیلن — تیت لیوك لابه آتیس تسمیه ایلدیکی — بیوك بر کوللك جهت شرقیه‌سنده کائندر . قدیماً باربانا (۳) تعبیر ایدیلن بویانه نهری کولدن وشهرك جنوب غربیسندن چیقار ؛ شمال شرقیسندن کوچك درینا نهری (٤) اینه‌رك کولده بر آز ایلریده بویانه‌یه دوکیلور . اشقودره‌یه کیریله‌جکی زمان اوزرندن کچیلن اخشاب بر کوپریی صولرك فیضانی صیق صیق تخریب ایدر ؛ لکن یاقینده بر کویك اهالیسی کوپریی دائما صاغلام بر حالده محافظه ایتمکه مجبور طوتلمشلردر (٥) ؛ کول باشی، دریواستو یاخود درقوز، قسابیاقو (شابیباق) اسمنده اوچ قلعه شهرك آز بر مسافه خارجنده کائن اولەرق اشقودره‌یه ایصال ایدن اوچ طریقه حاکم بولنورلر (٦) . ایللیریاده واقع اولان ایکی محاربه رومالیلره بو موقعك اهمیت عسکریه‌سنی آکلاتمش ایدی . بونلرك برنجیسنی سه‌نیوس فولویوس چه‌نتیاوس. قرالیچه توتادن(۷) روما سفیرلرینك قتلیله

(۱) ایرانده پوسته موقفلرینه اسکدار دینیلیر؛ یونانیلر بوکله‌یی تحریف ایله Σκόδρα یاپمشلردر .

(۲) بیوك اسکندره نسبت ایدرلر، نصلکه ایلریده ایضاح اولنه‌جقدر. (مترجم)

(۳) تیت لیو، ٤٤، فصل ۳۱ .

(٤) تیت لیوك قلوزولا. پلینك دریلوس تسمیه ایتدکلری نهر. حاجی‌قالفه‌نك روم‌ایلیسنه مراجعت، ص ۱۳۷ .

(٥) حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسی .

(٦) صولاق زاده، ورق ٦۲؛ سعدالدین، ۲، ص ۳۳٦ . حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسی، ص ۱۳۳ و ۱٤٦ . بارله‌تیوس.

(۷) فلوروس، ۲، ۱۳ .

جمهورك بر قاچ سفینه‌سنك احراقی انتقامنی آلمق ایچون اجرا ایتمش ایدی . دیکر حربده پره‌تور (١) آنیجیوس طرفندن ایقاع ایدلمش وسه‌ناتو حربك باشلادیغندن خبردار اولمه‌دن ختام بولمش ایدی ؛ برادرینی قتل ایدن ژه‌نتیوس رومالیلرك تقربی اوزرینه قورقه‌رق اشقودره‌یه آتمش و بورایی مدافعه بیله ایده‌مه‌مش ایدی (٢) . آسیا قرالرندن اوچی، یعنی آتالوس ، اومه‌ن، پروسیاس آنیجیوسك مظفریت آلاینده بولنمق ایچون رومایه شتاب ایلدیلر . ژه‌نتیوس ایله اوغللری آلایده داخل بولنه‌رق کردونهٔ ظفر اوکنده کیدیورلردی . او زماندن صوکره ، تاریخده ایلیریانك و حکمدارلرینك احوالنه دائر هیچ برشی براقلمامش و نهایت محنهٔ سیاستده عثمانلیلر ظهور ایده‌رك اسکندر بکك مظفریتلری ژه‌نتیوسك خجالتنی اونوتدیرمشدر.

اون دردنجی عصرك ابتداسنده بالش فامیلیاسنك اشقودره‌یه حاکم اولدقلری کوریلور . زه‌نتاکولی و بویانا نهری ساحللرنده‌کی اراضی‌یه مالك اولان بو عائله‌دن اوچ برادر اولا دوقاگین (٣) عائله‌سنی ، اسمنی ویرمش اولدینی اراضیدن اخراج ایلدکدن برآز صوکره سوفی عائله‌سنی قرویا شهرندن طرد و نهایت بوسنه قرالی اتیه‌نك قپانمش اولدینی راغوزه شهرینی محاصره ایلدیلر . بو اوچ برادر بوسنه حکمدارینی قبول صلحه مجبور و حکومتلرینی ناره‌نتا نهرینه قدر توسیع ایلدکدن صوکره آز زمان ایچنده -- بوکون آرناوود بلغرادی تسمیه ایدیلن — آلباغره‌قا، قاستوره‌آ (کسریه) ، آپولونیا (آولونیا) شهرلرینی ضبط ایلدیلر. اوندن صوکره، آره‌لرندن ایکیسی وفات ایدنجه‌یه قدر مملکتی سکونتله اداره ایتدیلر . اوچنجیسی آرناوود بلغرادی قربنده سااو ا اووه‌سنده ، مراد ثانینك قوماندانلرندن اورنوسه مغلوب اولدی . بو مظفریت نتیجه‌سنده عثمانلیلر آرناوودلغك باشلیجه اوچ قلعه‌سی اولان قاستوره‌آ ، آلباغره‌قا ، قرویایی ایلك دفعه آلدیلر (٤). آرناوود بلغرادی محاربه‌سنده تلف اولان پرنسك خلفی استراسیمهٔ بالش اشقودره ، دریواستو ، لیسوس یاخود آله‌سیو، آنتیواری اوزرینه حاکم قالدی . اونك اوغلی ژورژ [١٣]

(١) اسکی رومالیلرده محکمهٔ عالیه رئیسی وولایت والیسی. (مترجم)

(٢) تیت لیو، ٤٤، فصل ٣١ و ٣٢ .

(٣) حاجی قالفه‌نك روم ایلیسی، ص ١٤٥ .

(٤) مارینی بارله‌تی ، *de Scodrensi obsidione et expugnatione* ، لونجه‌روسده . ص ٣٢١ .

اشقودره‌یی مراد ثانی‌یه تسلیم ایلدی. لکن مرادثانی ژورژه — اقرباسندن اولان غایت کوزل بر قیری حرمنه کوندرمش اولمسندن دولایی — مکافات ایتمك ایستدیکندن اشقودره‌یی اوکا اعاده ایتدی؛ بالاخره ژورژ اشقودره‌یی وندیکلیلره ترهین ایایه‌رك بر دها رهنی قورتارمدی. اشقودره بو صورتله جمهورك بر مستملکه‌سی اولهرق ۱٤۷٤ ده اوچ آی محصور قالمش و بو محاصره اثناسنده خادم سلیمان پاشانك بتون مساعیسنی ثمره‌سز براقمش ایدی. بو دفعه اشقودره‌یی محاصره‌یه — بتون عسکرینك باشنده‌اولهرق — بالذات محمد کلیور ایدی. لکن اشقودره شوهجومه منتظراولدیغندن شدتله مدافعه‌ده بولنمق ایچون هرشی احضار ایدلمش ایدی. شهر اهالیسی ایله بویانه نهرینه کیرمش اولان متعدد قادرغه‌لرك طائفه‌سی سورلری احکام واستحکاماتی تزیید ایتمك ایچون کیجه کوندوز چالشمشلر ایدی. سلاح استعمال ایده‌میه‌جك بر حالده بولنانلر باشقه بر یره نقل ایدلدیکندن اشقودره ایچریسنده اهالیدن بیك آلتی یوز ارکك ایله ایکی یوز اللی قادین قالمش ایدی؛ عساکر محافظه دخی آنجق آلتی یوز کشی‌یه بالغ اولیوردی. چوق‌کچمه‌دن، شهرك شمالنده‌کی تپه‌لردن صعود ایدن دومان ستونلری عثمانلیلرك ورودنی خبر ویردی؛ ۱٤۷۸ مایسنك ۱٤نجی کونی (۱) ایله ۱۵نجی کونی آره‌سنده‌کی کیجه، میخال اوغلی علینك قوماندامی آلتنده سکز بیك آقینجی کلهرك موقعی محاصره ایلدی(۲). علی بکك برادری یوسنه‌بکی اسکندر، [۱٤] درت بیك سواری ایله‌اونی تعقیب ایدیوردی. اوندن صوکره‌ده اوچ بیك خفیف‌سواری ایله صربستان سنجاق بکی (۳) مالقووچ کلیور ایدی. اوکوندن اعتباراً اشقودره‌نك بتون ارکك اهالیسی اوچ قسمه تقسیم ایدلدی؛ برنجیسی طابیه‌لری مدافعه ایدیور، ایکنجیسی سورلرك تعمیرنده استخدام اولنیور، رهبانك داخل اولدیغی اوچنجی بر قسم‌ده جمهورك حامیسی اولان سن مارق یله شهرك حامیسی اولان سن اتیه‌نك یالدیزلی سنجاقلرینی محافظه‌یه مأمور بولنیور ایدی. محاصره‌نك تأسیسنه کلن اون

(۱) هامەر بوبحثده عربی تاریخلری کوسترمه‌مشدر. لکن ۸۸۳ سنهٔ هجریه‌سی محرمنك ابتداسی ۱٤۷۸ میلادیه‌سی نیسانك دردینه مصادف ومحرمی ۳۰ اولدیغندن ۱٤۷۸ مایسنك اون دردی ۸۸۳ صفرینك اون بشینه تصادف ایدر. خواجه سعدالدین و کاتب چلبی دخی پادشاهك محاربه‌یه عزیمتی ومحاربه‌نك وقوعنی ۸۸۳ ده کوسترلر. (مترجم)

(۲) بارله‌تیوس، آقینجیلرك ایستدکاری وقت وپادشاهدن امر بکلمکسزین سفره چیقمق امتیازینه مالك اولدقلرینی سویلر.

(۳) عثمانلیلرجه مالقوچ اوغلی تسمیه اولنور.

بش بیك سواری ایسه عثمانلی اردوسنك آنجق طلیعه‌سی ایدی.

محمد ، اورنوس زاده احمد بك ایله طرخان اوغلی عمر بكه طوپلرك واشیا آرابه‌لرینك كچمسنه مساعد اولهجق درجده یوللر آچه‌رق تنظیم ویكیدن كوپریلر یاپدیرمقله برابر لزوم كورلدیكی حالده اسكیلرینی تعمیر ایتدیرملری ایچون امر ویرمش ایدی (۱) . قره‌مان وكفه فاتحی كدك احمد پاشا ابتدا بو سفرك باش قوماندانلغنه تعیین ایدلمش ایسه‌ده آرناوودلقده حربك مشكلاته تصادف ایده‌جكنه دائر مطالعاته بولنمغه جرأت ایلدیكندن محمد — خدمات سابقه‌سنی هیچ نظر دقته آلمقسزین — در عقب عزل ایلدی . بو دفعه دولتك اك بیوك منصبنه تعیین ایدیلن بر عسكری قوماندان دكل، متحیز بر رجل‌دولت وشاعر اولان — شاعر متصوف جلال‌الدین رومی احفادندن — نشانجی قره‌مانلی محمد پاشا ایدی . محمد پاشا قانونه آشنااولمق صفتیله شهرت عظیمه صاحبی اولهرق (۲) دولت عثمانیه‌ده بر چوق مهم قانونلرك واضعی ایسه‌ده نامنه شهرت عسكریه اضافه ایتمه‌مشدر . آرتق سلطان محمد سفرك باش قوماندانلغنی ذاتنه تخصیص ایلدی . ارناوودلغه داخل اولنجه كندیسی اچه حصار اوزرینه كیده‌رك اشقودره‌یه‌ده — خادم سلیمان‌پاشایه خلف اولان — روم ایلی بكلر بكی داود پاشایی اعزام ایتدی . پادشاه، داود پاشانك درت سنه اول اشقودره محاصره‌سنی رفعه مجبور وبغداده‌مغلوب اولمسنی عفو ایلمش ایسه‌ده لیانتو محاصره‌سنی رفع ایلمش اولمسندن دولایی بوغاز ایچنده روم ایلی حصاری زندانته آتدیرمش ایدی ؛ كدك احمد پاشا دخی اشقودره‌نك ایكنجی محاصره‌سنی تعهد ایتمكده تردد ایلدیكی ایچون ینه او جزایه دوجار اولمش ایدی (۳) . اوزمان، قرویا شهری بر سنه‌دن بری تحت محاصره‌ده بولنمقده ایدی (٤) ؛ شهرده بتون ارزاق صرف ایدلمش اولدیغندن اهالی آجلقدن آت ، كوپك ، كدی اتلرینی یمكه مجبور اولمش ایدی . محمد اورایه واصل اولدیغی وقت قرویا آرتق قورتیله بیله‌جك بر حاله

(۱) براتوتیده سعدالدین، ۲، ۳۰۵؛ اورنوس، صولاق زاده، ادریس، عالی.

(۲) تراجم احوال وزرا ، عثمان افندی . سعدالدین و عالی ، محمد ثانی زمان سلطنتنك وزراسی حقنده .

(۳) سعدالدین، كتاب مذكور، ص ۳۰۵، صولاق زاده .

(٤) اشبو قرویا ، یاخود آچه حصار تصور اولنه‌میه‌جق مناعت موقعیه‌یه مالك اولهرق اوزمانلر مؤثر طوپ سوق ده قابل اولهمدیغندن فاتحه قارشی مدت مدیده مقاومتی بوندن نشأت ایتمشدر. (مترجم)

دکلدی ، لوره‌دانونك دونانماسندن تفریق ایده بیله‌جکی معاونت جزئیه‌ده پك کفایتسز ایدی . اهالی ، اجلقدن اولمك ، یا شهرك هجوم ایله ضبط ایدلمدیکنی کورمك آره‌سنده قالدقلرندن ۱۴۷۸ حزیرانك اون بشنده پادشاه نزدینه بر هیئت مبعوثه کوندره‌رك حیاتلرینه طوقونیلمامق واشیالریله چکیله بیلمك شرطیله تسلیم اولمغی تکلیف ایلدیلر . مبعوثلر ، بالذات محمد طرفندن امضالی واونلرك اسعاف مطالبیله — پادشاهك لطف وحمایه‌سی آلتنده قرویاده قالمق ایستمدکلری حالده — آرزوایتدکلری یره کیده بیله‌جکلرینی متضمن بر کاغد اخذینه موفق اولدیلر. اهالیسنك کافه‌سی وطنلرندن صرف نظر ایلدکلرینی و وندیك جمهورینك کوسترمه‌جکی یره کیده‌جکلرینی بیان ایلدیلر . بونك اوزرینه قلعه‌یی تسلیم ایده‌رك — کندیلرینی سوقه مأمور اولان — هارون‌پاشانك نظارتی آلتنده حرکت ایلدیلر . لکن سورلرك خارجنه چیقارچیقماز هارون اونلری زنجیره‌اوردیره‌رق بوحال‌ایله سلطان محمده‌کوتوردی . محمد اسیرلردن متحیز اولان برقاچینی — چوقجه فدیهٔ نجات آلمق امیدیله — آییره‌رق دیکرلرینك کاملاً باشینی کسدیردی . اسکندر بکك الك صوك سلاح آرقاداشلری ده بو صورتله غائب اولدیلر . اسکندر بکك بتون ملتی دخی آز بر مدت صوکره اونی مزارنده تعقیب ایلدی (۱) .

سقوط قهرمانیسنی نقل ایلدیکمز قرویا — حاوی اولدیغی صو منبعلرندن دولایی — صو خزینه‌سی تسمیه ایدیلیردی (۲) ، ترکلر آق حصار (۳) تسمیه ایدرلر. قرویا صارپ قیالقلر اوزرنده کائن اوله‌رق — سه‌زار ایله پومپه‌نك فارسال میدانده رومانك استقبالنی ناقابل تحول بر صورتده تعیین ایدن محاربه‌یه باشلامازدن اول متقابلاً بربرینی ترصدایتمش اولدقلری — اووه‌لره حاکمدر. دراچدن(دیراشیوم) آنجق اون درت، اشقودره‌دن اللی یدی میل مسافه‌ده بولنان بوقلعه‌یی سوفی خاندانی پرنسلرندن بری انشا ایتدیرمش وصوکره بالشه ویرمش ایدی، بالش‌ده ترکلره تسلیم ایتمکه مجبور اولدی. اسکندر بك قروپانی حیله ایله ترکلرك النده آلمش اولدیغندن

(۱) بارله‌تیوس. *de Scodrensi expugnatione* ، ۲، ص ۳۹۹ . [بو فقره‌نك خرستیانلق تعصبیله یازلدیغی اونودلاملیدر، آقجه‌حصارلیلر بك فقیرآدملر اولدقلرندن اونلردن فدیهٔ نجات‌ده آلنه‌مازدی. مترجم]

(۲) قرویا آرناوودجه چشمه دیمکدر. (مترجم)

(۳) یازدیغمز وجه آقجه حصاردر. (مترجم)

قلعه مراد ثانینك و محمد ثانینك محاصره‌لرینه مقاومتله مشهور اولدی . اسکندر بك قرویایه یکرمی بش سنه‌حاکم اولدقدن‌صوکره پك‌اختیاراولدیغی‌ایچون شهری‌وندیکلیلره ویرمش ایدی [۱۵] . نهایت ، محمد قلعه‌یه کیده‌رك، صوك مدافعلرك کندیسنه تسلیم ایتمکه مجبور اولدقلری آناختارلری آلدی. بواثناده — اصلی آرناوود وکنجاکنده اسیر اولدیغی حالده دها ولیاقتی سایه‌سنده روم‌ایلی بکلربکی مقامنه قدر ارتقا ایتمش اولان — داود پاشا اشقودره سورلری اوکنده اردو قورمش ایدی . داود پاشا، حزیرانك ایلك کونلرنده سن مارق طاغنك تپه‌سنه چیقه‌رق اورادن شهری کشف ایلدی وبویانه نهری اوزرینه پایدردیغی کوپریدن درعقب یکرمی بیك سواری کچیره‌رك جوارلری یغما ایتدیردی . ۱٤۷۸ حزیرانك سکزنده آناطولی بکلربکی مصطفی آسیا عسکریله کله‌رك دریناس (دریلوس) (۱) اوزرنده اردو قوردی . اورادن — اشقودرهٔ بالا دینیلن تپه‌لر اوزرنده موقع طوتمق ایچون — اون آلتی بیك سواری عسکری کوندردی. ترك سواریسی بش قوله منقسم اوله‌رق سنجاقلرینك عدد و رنکلریله یکدیکرلرندن تمامیله تفریق ایدیلیرلردی. برنجی قولك — دردی بیاض ، بری یشیل، بری پنبه — آلتی سنجاغی ؛ ایکنجی ایله اوچنجی و دردنجی قوللرك ایکیشرارغوانی، ایکیشر یشیل، ایکیشرصاری؛ داود پاشانك‌بولندیغی بشنجی قولك‌ده — دردی پنبه، بری صیرمه ایشلمه‌لی پنبه، ایکیسی یشیل — یدی سنجاغی وار ایدی . اشقودره سورلری اوکنده تجمع ایتمش اولان آسیا عساکرینك قوهٔ مجموعه‌سی اوتوز بیك کشی تخمین ایدیلیوردی ؛ لکن محاصره اردوسی هنوز تمام دکل ایدی. ۱۵ حزیران ۱٤۷۸ ده افقده تموج ایلین درت بیاض سنجاق — معتاد اوزره پادشاهك اوکنده کیدن — درت بیك یکی چرینك ورودینی بیلدیردی. اوچ کون صوکره — که ۱۸ حزیراندر — ترك اردوسی، دریناس نهری اوزرینه قوریلان کوپری‌یی کچه‌رك اوبلیقا تسمیه ایدیلن (۲) و بویانا نهرندن ایلری‌یه قدر امتداد ایدن اووه‌ده‌کی کویلری اشغال ایلدیلر.

ایکی ترك اصیلزاده‌سی اشقودره محافظلرینه قرویا شهرینك سقوطی خبرینی کتیره‌رك وندیك والیسی آنتونیو دوله‌چه‌یی تسلیم اولمغه تشویق ایلدیلر . والینك

(۱) پلینك دریلوس، تیت لیوك قلوزولا تسمیه ایلدیکی نهر .

(۲) مارینی بارلەتی، *de Scodrensi expugnatione*، ۲ نجی کتاب؛ سانسووینو: *Istaria universale dell Origine guerre et Imperio de Turchi, I* .

رد ایتمسی اوزرینه ترکلر — هرکون کولدن بویانه نهرینه کچه‌رك محاصره ایله مشغول عسکره خسار عظیم ایراث ایدن آرناوود دونانماسنك مرورینه مانع اولمق ایچون — شهرك قارشیسنده قاتیلینا دینیلن موقعده ایکی قادرغه انشا ایتدیلر . ۲۰ حزیرانده عثمانلیلر — ایلك محاصره‌ده خادم سلیمان پاشا چادرلرینی اوراده قوردیرمش اولدیغی ایچون — پاشا طاغی تسمیه ایدیلن طاغ اوزرینه اخشاب برقلعه انشاسنه باشلادیلر. بو قلعه — طوپجیلرله حرب ماکنه‌لرینی محصورلرك آتشندن محافظه ایچون — ایچی طاش طولی درت قله ایله احاطه ایدلمش ایدی. ارزاق ایله طوپلرده اون بیك دوه ایله کتیریله‌رك پاشا طاغنك آرقه‌سنده کیروچایی قربنه ایندیرلمش ایدی. عثمانلیلر ۲۲ حزیران ۱۴۷۸ ده سورلری دوکمکه باشلادیلر: ایلك کونی الرنده بولنان ایکی بیوك طوپ ایله یدی دفعه آتدیلر ، فقط دائما شهرك اکبیوك قاپیسنه نشان آلندی. بو طوپلرك بری اوچ قنطارلق، دیکری درت قنطارلق کوله آتیوردی . بش کون صوکره — خندق دولدیرمغه مخصوص چالی‌یی حامل — آلتی بیك عرب واصل اولدی. اولجه پاشا طاغی اوزرینه یرلشدیرلمش اولان ایکی آغیر طوپ کونده آنجق یدی نهایت طقوز دفعه آتەبیلیور ایدی؛ لکن هرکوله‌سی درت‌قنطار چکراوچنجی بر طوپ کتیرلدی . اشقودره‌دن دریواستویه کیدن یول اوزرنده دیکرلرینك یانه یرلشدیریلن بوطوپ یالکز باشنه‌کونده‌یکرمی‌طقوزکوله‌آتیور ایدی. ۲۶ حزیرانده یکیدن ایکی بیك عرب کله‌رك چالی کتیردیلر ؛ بنه اوکون محاصرلر پاشا طاغنك اوزرینده سنت وتەراندا کلیساسی قارشیسنه یدی قنطارلق کوله آتار بر طوپ یرلشدیردیلر (۱) . ۱ تموز کیجه‌سی ، سکز یوز یوك حیوانی، پادشاهك اشیاسنی حاملاً دریناس کوپریسنی کچدی؛ روم‌ایلی واناطولی بکلربکیلری درحال‌پادشاهی استقباله چیقدیلر . ایرتسی کونی . سلطان محمد شهرك موقعنی کشفه چیقدیغی وقت ، بر طاغك اوزرنده‌کی استحکاملری کورنجه : « قرتال ، یاورولرینی صاقلامق ایچون نه اعلا یووا بولمش » دیدی . پادشاهك اردوکاهی ایکی میل مسافه اوزرنده طقوز چادردن مرکب بر دائره تشکیل ایدیوردی ؛ اردوکاهه یالکز بر طرفدن کیریله‌بیلیر و اوچ صیره یکی چری طرفندن محافظه ایدیلیر ایدی . قرق میل مسافه داخلنده بولنان تپه‌لر ترك چادرلرینك بیاضلغندن پارلایور ایدی . محصورلر دشمنك عددینی — شبهه‌سز مبالغه ایله — اوچ یوز الفی بیك کشیبه چیقاریورلردی .

(۱) بارله‌تیوس، کتاب مذکور .

اشقودره اهالیسیله محافظلرنده دشمنك او قدر کثرتلی قوتنه قارشی قویه‌جق جسارتلرندن باشقه برشیلری قالمامش ایدی. اپیرلی بارته‌له‌می‌نامنده بردومینیکن راهبی — ایکنجی برقاپیستران کی — مریم‌البتول کلیسانسه ایتالیانلرله آرناوودلری، اهالی‌ایله کیجیلری طوپلایه‌رق شجیعانه نطقلریله اونلره خرستیان شهداسنك قهرمانانغی القا ایدیور ایدی [۱۶] . ایکی کون صکره محمد بطاریه‌لرینه ، اولکیلر قدر قوتلی ایکی طوپ علاوه ایلدی؛ بونلر درینلك نهرینك اسقا ایلدیکی طاغك اتکنه وضع‌ایدلدی: برینك جاپی آلتی‌قنطار ایدی ، دیکری — که «محمد طوپی» تسمیه ایدیلیر ایدی — طاغك اوزرینه قونیله‌رق او ادن سن لازار کلیساسی اوزرینه — قسطنطینیه محاصره‌سنده استعمال ایدیلنلره مشابه — بیك ایکی یوز لیبره‌لق کوللهلر صاچیور ایدی. شهر، برقاچ کوندن بری نام‌شاهانه‌یه منسوب طوپك تحت تهدیدنده بولونیور ایدی ، برنجی قادین بو طوپك اذابه‌سی ایچون وارداتندن برقسمنی ویرمش ایدی. ترکلر بو محاصره‌ده — برنجی دفعه‌اولهرق — زیتون‌یاغنه باتیرلمش یوك ، بال‌مومی کوکورت و دها سائر بعض مواد مشتعله‌دن مرکب بر نوع مرمی استعمال ایلدیلر: بونلر کچدکلری یرده کیجه‌لری — نجم‌گیسودراك قویروغنه بکزر — پارلاق برایز براقیوردی ؛ اینانلماز برسرعتله آتلدیغندن هوایی پارارکن اینجه بر سس چیقاریور، هرنه‌یه طوقنسه یاقیور ، دوشدیکی منبعك ، قویونك صوینی قورودیور ایدی . محصورلر ، یانغینك اوکنی آلمق ایچون اولرك طاملرینی بیقدیلر ویالکز یانغینی چیقدیغی یرده باصدیرمغه مأمور ودلی قانلیلردن مرکب بر بلوك تشکیل ایتدیلر . ترکلر طوپلرك فتیلارینی یاقلاشدیردقاری وقت ، قهلرك اوزرینه مأمور ایدیلن نوبتچیلر چالك چالارلر ایدی . بو اشارت اوزرینه ، هرکس دقتلی بولنوردی . اهالی وعسکرلك وظیفه‌سیله مکلف اولمیانلر بر آلتارینه التجا ایده‌رك بوصورتله تهلکه‌دن آزاده بولنورلر ایدی . ۷ تموزده ، اون ایکی قنطارلق کوللهلر آتار یکی بر طوپ سن بله‌ز کلیساسی‌قارشیسنه یرلشدیرلدی؛ بوکوللهلر کچدکلری یرده هرنه‌تصادف‌ایدرسه پارچه‌پارچه ایدیور ویره دوشدیکی وقت اون ایکی الی‌آیاسی قدر درینلکه صاپلانیور ایدی: معهذا اثر تصادف اولهرق بونلردن یالکز ایکی کشی تلف اولدی. کوللهلرك پاتلامسی او قدر شدتلی ایدی که اوزاقلره قدر یر و ابنیه تیترر ایدی . ۷ تموزده ترکلر یدی یوز لیبره‌لق کوللهلر آتار یکی برطوپی ایشلتمکه باشلادیلر، ترکلر بوطوبی بویانا نهرینك دیکر ساحلنه کوتورمش، فقط — کوپری طوپك آغیرلغندن

قیریله‌جنی ایچون — کوپریدن دکل، نهرك ایچندن کچیرمشلر ایدی. ۸ تموزده بطاریه‌لره ایکی طوپ دها علاوه ایدلدی ؛ بری — که طوپچیلق تاریخنده ذکری کچن الك بیوك طوپلردندر — اون اوچ قنطارلق طاش کوله آتار ایدی. او قدر بیوك بو اولان طوپلرك هپسی محلنده ، پاشا طاغنك غربنده اذابه ایدلمش ایدی ، نهایت ، ۱۱ تموزده سلطان محمد اون برنجی وصوك بر طوپی یرلشدیرتدی ، بو طوپ اشقودره اهالیسندن برینك باغچه‌سنه اون بر قنطارلق کوله‌لر آتدی . اون بر عظیم طوپ ، برکون ظرفنده یوز یتمش سکز دانه آتار ایدی‌که بومقدار، ترکلرك اولکی محاصره‌لرینك هیچ برنده کورلمه‌مش ایدی [۱۷] . اشبو اون بر طوپك هر آتیلیشنده سکسان اوچ قنطارلق کوله انداخت ایدیلیر ایدی [۱۸] ؛ بو صورتله آتیلان کوله‌لرك عددی اوتوز کون ظرفنده ایکی بیك بش یوز اوتوز درده بالغ اولدی [۱۹] .

سلطان محمد، اشقودره‌یی هرنه‌یه مال اولورسه اولسون، ضبط ایتمك عزم ایتمش اولدیغندن هجوم عمومی ایچون — سنت مادله‌نه تخصیص ایدلمش و اشقودره‌ده دائما دینی بریورطی کونی اعتبار ایدلمش اولان — ۲۲ تموز ۱۴۷۸ تاریخنی انتخاب ایلدی. سورلرك بر قاچ یرنده مروره مساعد رخنه‌لر آچلمش اولدیغی کبی خندقلرده چالی وطاش ایله طولدیرلمش ایدی؛ محمد هجوم منظره‌سنی کورمك اوزره، پاشا طاغنك تپه‌سنه قرمزی بر چادر قوردردی. شهر اهالیسی کلیسالره طوپلانمقده ایکن درت طوپ صداسیله هجوم اشارتی ویردی. درعقب، یوزللی بیك ترك متین آدیملرله ایلریلیه‌رك درت طرفدن طابیه‌لری احاطه ایلدیلر . بر آز اول اهالی‌یی کلیسایه‌چاغیران چاکلرك آجی صداسی اشقودره محافظلرینی یرلرینه کتیردی . عثمانلیلر خندقلری کچه‌رك سورلره طیرمانمغه باشلامش وسنجاقلرندن بری الك بیوك قاپی‌یی مدافعه ایدن طابیه اوزرینه دیکلمش ایکن محافظلر دومینیکه‌ن راهبی بارتله‌مینك قوماندای آلتنده قوشه‌رق یاره‌لی آرسلان تهوریله دشمن اوزرینه هجوم ایدوب عثمانلیلری ضبط ایتمش اولدقلری طابیه‌دن اخراج ایتدیلر ؛ بو قدر شدتلی بر هجومدن قورقان ترکلر رخنه اوزرنده اوچ بیك وفیات براقه‌رق فرار ایلدیلر. بر آره‌لق کندیسنی قلعه‌یه حاکم اولمش ظن ایدن محمد ، بیوك قاپی‌یه قارشی ایکنجی دفعه اوله‌رق هجوم ایدلمسنی امر ایتدی . بو قاپی‌یی مدافعه ایدن ایکی یکباره قله محاصرلرك دائمی آتشی آلتنده بیقلمش ومحافظلرك اللرنده علی‌العجله انشا ایدلمش طوپراق برطابیه‌دن باشقه برشی قالمامش ایدی. لکن

حربك الك دهشتلیسی متعدد طوپلرك بربری آرقه‌سندن دوکمکده اولدقلری — قیا ایچلرنده آچلمش — بر خندق درونده کورلدی . ترکلرك مهلك آتشی محصورلری نهایت بو موقعی براقمغه مجبور ایده‌رك رایت هلال ایکنجی دفعه طابیه اوزرینه رکز ایدلدی. تهلکه پك قریب ایدی، او وقت شهرده‌کی موقعلرنده احتیاط اوله‌رق براقلمش اولان بر آلای دلی قانلی ایلریلیه‌رك وعثمانلیلری کری سوره‌رك — بر آز اول رایت عثمانی‌یه ترك موقع ایتمش اولان — سن مارق بایراغنی یرینه چیقاردیلر. کون بو صورتله ختام بولدی وبتون شرفی محصورلرده قالدی، محصورلر یالکزدرت یوز کشی غائب ایتمش اولدقلری حالده ترکلر اون ایکی بیك کشی‌یی خندقلر ایچریسنده براقمشلر ایدی. پادشاه، شو برنجی هجومك بوصورتله نتیجه ویرمسنه پك زیاده حدت ایده‌رك ایکنجی برهجوم ایله انتقامنی آلمغه وبودفعه دها انتظام ایله حرکت ایتمکه‌عهد ایلدی. هرکسك، هلال قمر کورنمکه باشلاینجه تکرار هجومه حاضر بولنمسنی اردوکاهده اعلان ایلدی . بش کون صوکره — که ۲۷ تموزدر — سن پانتاله‌ئون کونی ، ترك اردوسی ایکنجی هجومی اجرا ایلدی . بر کیجه اول اردوکاه « الله » و« محمد» ندالرینی‌هیچ کسمه‌مش ایدی، طابیه‌لراوزرنده‌ده اشقودره‌اهالیسی‌جناب‌حقدن، حضرت مریمدن ، سن مارقدن ، سن اتیه‌ندن نیاز ایده‌رك حربه حاضرلانمش ایدیلر. دومینیکن راهبی فرا بارتولومه‌ئو ایله سواریلرك رئیسی نیقولومونه‌تا آت ایله شهری طولاشه‌رق مدافعه ایچون هرشیئی احضار وهرکسی وظیفه‌سنی ایفایه تشجیع ایلدیلر ، کون طوغمغه باشلاینجه هرطرفدن ده هجوم باشلادی، یکی چریلر، طابیه‌لرك اوزرندن یووارلانان طاشلره وکندیلرینی احاطه ایدن اوق بلوطلرینه رغماً جسورانه کدیکلره چیقدیلر . خراب اولمش اولان استحکاماتی بویله‌جه کچدکدن صوکره — شهرك صوك دائره‌سی تشکیل ایدن — سور داخلی‌یه طیرمانمغه چالیشیورلردی، آرقه‌لرندن کلن یکی مهاجملر ایلك صفلری ایتیور و اونلری طابیه‌نك تپه‌سنه قدر عادتاً زورایله کوتورییوردی: لکن مهاجملر طابیه‌نك تپه‌سنه‌وارمه‌دن مزراق وقلیچ ضربه‌لریله دلیك دشیك اولیور ، دها حرب ایتمه‌دن ترك حیات ایله آرقاداشلرینك اوزرلرینه دوشیورلردی، فقط آرقاداشلری ده بوندن جسارتلرینی غائب ایتمیورلر ایدی (۱) . محمد او قدر معندانه بر مقابله‌یه تصادف ایلدیکندن دولایی پك زیاده

(۱) بارله‌تیوس ، کتاب مذکور ، ۲، ص ٤۲۰، ٤۳۲ . آندره‌آه ناواجیه‌رو، ص ۱۱۵۵ . سیزموندی، ص ۱٤۸ .

حدتلندیکندن اون بر طوپی بردن بیوك قاپی اوزرینه توجیه ایلك و — محاصره‌لری‌ده برلکده دوکمکدن قورقیه‌رق — محصورلر اوزرینه آتش ایتمك ایچون امر ویردی. بو امر ایفا ایدلدیکی وقت، شهر ایچریسنه کیره‌بیلمش اولان یکی چریلر، آرقه‌لرندن آکسزین کلن بوهجومدن قورقه‌رق توقف ایلدیلر وفوق‌العاده بربوزغونلق ایچریسنده فرارایتدیلر. محمد بونی کورنجه، ویرمش اولدیغی دهشتلی جدال امرینك فائده‌سز اولدیغنه قناعت کتیره‌رك و: « اشقودره‌نك اسمنی بیله‌هیچ ایشتمه‌ملی ایدم، بتون غیرتم بونك سورلری اوکنده عقیم قالدی! » [۲۰] دیه‌رك رجعت اشارتنی ویردیردی.

اشقودره‌یه برنجی وایکنجی هجوم محمد ایچون اردوسنك الك کزیده قسمندن ثلثنه یاقین برمقداره مال اولمش ایدی. پادشاه اوچ کون صوکره بر مجلس حرب طوپلادی، احمد اورنوس، [۲۱] افندیسنك ارزوسنی کشف ایده‌رك اشقودره محاصره‌سنی رفع وشهری یالکز آبلوقه ایچون عسکرك بر قسمنی ترك ایلکی تکلیف ایتدی [۲۲]. محاصرلرك هر درلو امید معاونتنی بسبتون محو ایتمك ایچون هرشیدن اول ایالتك بقیه‌سنی تحت اطاعته آلمغه وجوارده — هنوز وندیکلیرك الندہ بولنان — قلعه‌لردن باشلامغه قرارویرلدی. روم ایلی بکلر بکی، شابیاقك (قسابیاققو) ضبطنه مأمور ایدلدی. اشقودره‌دن قرق میل مسافه‌ده زه‌نتا کولنك صارپ ساحلی اوزرنده بولنان بومستحکم موقعه ژان چه‌رنوویچ حاکم ایدی؛ بو، هیچ محاربه ایتمه‌دن، الچاقچه تسلیم اولدی. بالعکس دریواستوقلعه‌سی اون آلتی کون، سورلری بیقیلوب‌ده بر خروجده سکز یوز کشی یعنی محافظلرینك قسم اعظمی اسیرایدیلنجه‌یه قدر مقابله ایتدی. بر طرفدن ترکلرك طوپلریله، بر طرفدن وبا ایله تلف اولان محصورلرك بقیه‌سی عددجه نقصانلرینی شجاعتله جبرایلدیلر، وهمان هپسی‌سلاح اللرنده اولەرق ترك حیات ایلدیلر. محمد قامه‌یی هجوم ایله ضبط ایتمك شرفنی محافظه ایتمش ایدی؛ قلعه‌یه قوماندہ ایدن ژاق دوموستو بش یوز اسیر واهالینك بقیه‌سی ایله برلکده اشقودره سورلری اوکنه کوتورلدی؛ پادشاه‌اشقودره اوکندہ، سکز بیك عسکرله عمر بکی براقمش ایدی. بو اسیرلرك هپسی — اشقودره‌ده محصور اولانلره، مدافعه‌ده دها زیاده‌اصرار ایلدکلری حالده عاقبتلرینك نه‌یه منجر اوله‌جغنی اکلاتمق ایچون — اونلرك کوزلری اوکنده اعدام ایدلدی. آله‌سیو شهرینی اهالیسی ترك

(۱) حاجی قالفه‌نك روم‌ایلیسی، ص ۱۳۸.

ایتمش ایدی ، بوراسی ده روم ایلی بکلر بکنك امریله احراق ایدلدی . یالکز آنتیواری قلعه‌سی ترکلرك بتون غیرتلرینه مقابله ایلدی . یاز موسمنك قسم اعظمی بومحاصره‌لرله کچمش ایدی. ۸ و ۹ ایلول ۱۴۷۸ آره‌سنده بولنان کیجه‌ده، محمد، پاشا طاغنده‌کی اردوکاهی‌قالدیره‌رق قرق بیك کشی ایله یورودی. روم ایلی واناطولی بکلر بکیلری ، آله‌سیو ایله درینو نهرینك منصبنده تشکل ایدوب محیطی یدی بیك میل اولان بیوك آطه‌نك ضبطندن صوکره اشقودره‌یه عودت ایلدیلر . اطه‌ده بغتةً اسیر ایدیلن ایکی قادرغه‌نك طائفه‌سی اولان اللی کشی‌یی اشقودره سورلری اوکنده اعدام ایتدیلر . بو ایکی عثمانلی قوماندانی شهرك اطرافنده وضع ایتدکلری صیق آبلوقه‌یه رغماً وندیك دونانماسنك بویانه نهرندن چیقه‌رق اشقودره‌کنارینه قدر کله‌بیلمسی‌منع ایتمك ایچون نهر اوزرینه قوردردقلری‌طابیه‌لی‌کوپری‌یی قانیلینا میدانی دینیلن محله قدر اوزاتدیلر ، ومحصورلره کله بیله‌جك هر درلو امدادی کسمك ایچون بو اووه‌نك کنارنده قلعه‌لر یاپدیردیلر. ۱۸ ایلولده ، موسم پك ایلریلمش اولدیغندن اناطولی بکلر بکی آسیا یولنی طوتدی ، تشرین ثانینك ابتداسنده‌ده روم ایلی بکلر بکی اردوکاهنی قالدیره‌رق قسطنطینیه‌یه عودت ایلدی. احمد بك اورنوس، آبلوقه‌یه دوام ایتمك ایچون ، قرق بیك سواری ایله اشقودره اوکنده قالدی . بو اثناده اشقودره ایچریسنده ذخیره نقصانی حس ایدلمکه باشلامش و محصورلرك اکمك ایله صودن باشقه بیه‌جکلری قالمامش ایدی . میلاد عیسانك عرفه‌سنده بر قاچ ایتالیان شهره کیروب بر وندیك هیئت سفارتنك قطعیاً صلح عقد ایتمك مأموریتیله قسطنطینیه‌یه کیتمك‌اوزره یولده بولندقلرینی سویلیه‌رك اهالینك شجاعتنی آرتیردیلر. بوخبر، اهالیی اضطرابه جسورانه تحمل ایتمکه تشویق ایلدی ؛ بر آی صکره صلح عهد نامه‌سنك اشقودره‌نك تسلیمی شرط مخصوصیله عقد ایدلدیکنی خبر آلدیلر. بوعهدنامه موجبنجه، محصورلر تابعیت‌عثمانیه ایله مستریحانه اشقودره‌ده قالمقده یاخود یاخود ایستدکلری یره چکلمکده سربست ایدیلر . فلوریا یونیانك بر نطق اوزرینه ، یالکز عساکر محافظه دکل ، اهالی دخی ایکنجی شتی ترجیح ایلدیلر . آنتوان دوله‌زه ، عهد نامه‌نك تماماً اجراسنی رهنلرله تأمین ایلدکدن صوکره بو خونریز محاصره‌دن برحیات قالان درت یوزاللی ارکك ویوز اللی قادین ایله‌اشقودره‌دن‌چیقدی. بونلر کلیسا اشیاسنی، ظروف‌مقدسه‌یی، طوپلری، ثروتلرندن قالان شیلری یانلرینه الهرق عثمانلی اردوسنك آره‌سندن — کندیلرینه هیچ

ایلیشیلمیه‌رك — کچدیلر، بو مصونیت اشقودره‌لیلرك شجاعتنك ترکاره القا ایلدیکی حرمتدن زیاده اونلرك اولجه تأمین ایتمش اولدقلری رهنلردن ایلری کلیور ایدی . محصورلرك عزیمتنی متعاقب عثمانلی اردوسی مظفراً اشقودره‌یه داخل اولدی (۱)(۲).

وندیك ایله حکومت عثمانیه آره‌سنده‌کی حربه ختام ویرن صلحك تفصیلاتنی سویلزدن اول ، اشقودره محاصره‌سی اثناسنده فریولده ، قارنیولاده ، قارینتیاده ، ایسترياده کچن وقایعه عطف نظر ایتملیز . آقینجیلرك ، رئیس ارنیلری میخال اوغلی علی بك ایله برادری اسکندر و مالقوج اوغلی قوماندانسنده اولهرق محاصره اردوسندن ایلری کیتدکلری و هرطرفی یغما ایتدکلری اولجه کورلمش ایدی ؛ آقینجیلر، داود پاشانك عساکر منتظمه ایله ورودینی متعاقب آرناوودلقدن حرکت ایده‌رك — بر سنه اول ایزونزو نهری سواحلنده اجرا ایلدکلری تخریباتی تجدید ایچون — فریول اوزرینه هجوم ایتمشلردی . ۱٤٦٦ — ۸۷۰ ده میشل سیلاجی وغره‌غوار لاباتانه قارشی مظفریتی و ۱٤۷٦ — ۸۸۰ ده ایکی دوسیلره قارشی

(۱) بارله‌تیوس ، کتاب مذکور، ۳، نهایتده .

(۲) اشقودره فتحنه دائر اولان بوتفصیلاتی هامه‌ر اجنبی مورخلردن آلمشدر. بزمکیلرك تلخیصی شودر: «کدك احمد پاشا آرناود اسکندریه‌سی تسخیرینه مأمور اولدیغی حالده اعتذار ایلدیکندن وزارت عظمادن عزل و بوغاز کسن قلعه‌سنده حبس ایدیلهرك ۸۸۳ ده پادشاه بالذات عزیمت ایلدی . اورنوس اوغلی احمد و طورخان اوغلی عمر بکلر یوللری ، کوپریلری تعمیر ایتمك ، لازم کلن یرلرده یکیدن کوپریلر قورمق اوزره اوکدن کوندرلمش ایدیلر. اثنای راهده آقجه‌حصار استیمان ایلدی. اشقودره‌نك برطرفندن درین جریان ایدر. اوج طرفی لش، درغوس، کول باشی قلعه‌لریله محفوظدر، لش، درین وبویانه نهرلرینك منصبنده، درغوس بر تپه‌نك اوزرنده ، کول باشی کولك آغزنده‌در . موکب همایون اشقودره‌یه واصل اولنجه، درین کمال طغیان حالنده اولدیغندن اوزرینه کوپری قورلدی . بوندن صوکره شهر محاصره ایدلدی و یك چوق باقیر کتیریله‌رك قلعه‌یه حاکم یرلرده « اژدرپیکر » طوپلر دوکلدی ، فقط حصار آلنه‌مدی . روم ایلی بکلربکی داود پاشا کول باشی قلعه‌سنی تسخیر ایلدکدن صوکره آناطولی بکلربکی سلیمان پاشا ایله برلکده درغوسی و مؤخراً لشی آلدیلر . لشلیلر کمی ایله نهردن قاچارکن عثمانلیلر نهره آتیله‌رق اونلری اسیر ایتدیلر. اشقودره‌نك قارشیسنده برقلعه انشا و محافظه‌سنه اورنوس اوغلی احمد بك مأمور ایدیله‌رك اردو استانبوله عودت ایتدی وسلیمان پاشا عزل ایله منصبی کویکو (کوکی) محمد پاشایه ویرلدی. آلتی آی صوکره اشقودره‌لیلرك مال وعیالله‌رینه تعرض ایدلمه‌مك شرطیله تسلیم تکلیفنده اولدقلری معروض اولهرق بو صورت قبول ایدلدی. اشقودره‌لیلر حصاری بوشالدوب بش وندیك کمیسی ایله کیتدیلر. تاج‌التواریخ، نخبه ، خبر صحیح . (مترجم)

عزیمتی ایله معلومدر اولان (۱) اسکندر، یازحصادینی متعاقب ایزونزو نهری ساحلنده ظهور ایلدی (۲). وندیك سناتوسی بوحرکتدن خبردار اولنجه او خط اوزرینه، پك زیاده حائز شهرت بر ضابط اولان شارل دومونتون (۳) قوماندهسی آلتنده برارادوکوندردی. اسکندر اردوسنی ایکی فرقهیه تقسیم ایتدی؛ برنجیسیله غرادیسقا قربندن نهری کچهرك دیکرینی — خط رجعتنی تأمین ایتمك اوزره — متقابل ساحلده براقدی. بو حرکت سوق الجیش قواعدینه موافق اولدیغی کبی اسکندر بك — سواریسیله غرادیسقا سورلری اوکنده سیر آلمش اولان — مونتونك محاربهیه کیریشهجکنی امید ایدیوردی؛ لکن وندیك جنرالی بر سنه اولکی فلاکتلردن عبرت آلمش اولدیغندن عسکرینك شدتی ضبط ایدهرك یرندن قیملدامدی. اسکندر بتون برکون بکلدکدن صوکره غرادیسقادن درت بیك آدیم مسافهده مهدهآ وقورمونس طاغلری آرهسنده اردو قوردی (٤). ایرتسی کون بو موقعی ده ترك ایله مانسان طرفندن کچهرك قارینتیا و آشاغی ایسترییا طاغلرینه دوغری کیدن یولی طوتدی. اوتوز بیك ترك — مملکتی هر طرفدن قطع ایدن یوللری بیلمدکلری حالده — قارینتیا یایلالری اوزنده دولاشدیلر واك صعب المرور محللردن شایان حیرت برجرأتله کچدیلر. یوللری بر قیالغه تصادف ایتدیکی وقت آتارینی قیادن قیایه ایپلرله چکرلر ایدی؛ عمودی بروضعیتده بولنان برقیالغی — که اوزرنده ایکی یوز آدیم برمسافهده هیچ کیمسه جالیلره طوتونمهدن مروره جسارت ایدهمهمشدر — بوصورتله کچدیلر. قارنیولادن قارینتیایه موصل یکانه دربند اولان لوابل موقعنه واصل اولدقلری وقت دربندی، مملکت اهالیسی طرفندن اشغال ایدلمش بولدیلر؛ لکن بونلر ترکلرك الك صارپ قیالردن نه قدرجرأتله آشدقلرینی کورنجه قاچارق مملکتلرینی دشمنك تخریبات ومظالمنه ترك ایلدیلر (٥). ۱۹ تموز ۱٤۷۸ ده ترکلر — اوچنجی دفعه

(۱) بونفینیوس، ۱، ٤، ص ٥٥٤و٥٨٢؛ سیزموندیده *Diarium Parmense* یه دخی مراجعه، ۱۱، ص ۱۵۰.

(۲) سابهالیقو، ۳، کتاب ۱۰، ورق ۲۲٦؛ قالقوندیلاسك لاحقهسنده، ص ۳۲۰، بال مطبوعی.

(۳) سابهالیقو بونی قارولوس فورتهبراچیوس تسمیه ایلر.

(٤) سابهالیقو: *Intra Medeæ montem et Cremonem*.

(٥) قالقوندیلاسده سابهالیقو، بال مطبوعی، ص ۳٤۰.

اولەرق — دراو نهری کنارنده ظهور ایله اورادن وایسنفەلس وویللاخه دوغری کیتدیلر، اورالردنده اون بیك اسیر کتیردیلر (۱) .

اشقودره عثمانلیلرك النه دوشمزدن اول ودریواستو ایله آلەسیو قلعەلرینك تسلیمه مجبور اولدقلری اثناده آنتیواری اونلره شدتله مقابله ایتمکدن کری قالمامش ایدی . مقدما لیسوس تسمیه ایدیلن آلەسیونی سیراکوزەلی دەنیس تأسیس ایلمش وبونکله آدریاتیك دکزی اوزرنده حاکمیتنی تأمین ایلك ایستەمش ایدی . ماکدونیا قرالی اوچنجی فلیپ آلەسیولی بر خدعهٔ حربیه ایله ضبط ایلمش ایدی . ایللیریا قرالی ژەنتیوس بو قلعەیی ومالیلره تسلیم ایتمش اولدیغندن اونلرده جمهور اهالیسندن اورایه مهاجر نقل ایتمشلر ایدی . پومپەنك جنرالرندن اوتاسیلیوس او موقعی بر مدت اشغال ایلدی، صوکره - تاریخ عثمانیده مثالرینه پك چوق تصادف ایدیلن — ظلم افعالندن برینی ارتکاب ایدەرك شهردن چیقدی: اوتاسیلیوس آلەسیودن تسلیح ایدلمش و اونك یمینه اینانەرق تسلیم اولمش اولان دونانمانك طائفەسنی غدارانه قتل عام ایتدیردی، بوندن صوکره اسکندر بکك، مظفریاتیله اورالره یکی رونق ویرنجەیه قدر تاریخ لیسوسك نه اولدیغنه دائر هیچ بر شی سویلمز . عثمانلیلر شهرك سورلری داخلنه کیردکلری وقت بتون اردو اسکندر بکك مزاری اطرافنه طوپلاندی . نعشی کمال حرمتله مزاردن چیقارەرق بقیهٔ عظامنه علائم حیرتله تماس ایلدیلر ؛ آرەلرندن بعضیلری بو عظامدن بر پارچه الده ایتمك بختیارلغنه نائل اولنجه یادکار مقامنده آلتون وکموش محفظەلره قویەرق — قوت وشجاعت ویرر نسخەلر کبی — بیونلرینه طاقدیلر [۲۳] . اسکندر بك نامنه مربوط اولان شجاعت ومظفریت فکری بودرجەلرده عظیم ایدی . اسکندر بکك ترکلر عندنده خاطرەسی او قدر بر حیات ایدی که — وقتیله اونك نامی قوتیله عثمانلیلره قارشی کندیسنی مدافعه ایتمش اولان — اشقودره شهرینك اسمنی — زمانمزده دخی حائز اولدیغی — اسکندریه یعنی اسکندر بك شهرینه تحویل ایلدیلر (۲) .

(۱) مەڤیسەر ، عثمانلی اردوسنك تعقیب ایلدیکی طریق و توقف ایلدیکی محللری تمامیله تعریف ایدر. بونفینیوس، کتاب ٤. ص ٦١٣ ؛ اوتوز بیك کشی دیر. مەلیتەنسەوقایعنامەسی (۱٤۷۸) ۸۸۲؛ قاتونادە دولوغوس، ۱۲ ص ۱٦٥.

(۲) حاجی قالفەنك روم ایلیسی ، ص ۱۳٦ . [خواجەیه نظراً عثمانلیلر اشقودرەیی آرناوود اسکندر بکه دکل ، ماکدونیالی اسکندر کبیره نسبت ایدیورلردی : « اسکندریه روم ایلی ولایتنك جانب غربیسنده برکوه بلند اوزره یاپلمش اسکندر ذوالقرنینه منسوب برحصن حصیندر.» سعدالدین، جلد ۱، ٥٦۳. «ذوالقرنین» تعبیری یاکلشدر. مترجم]

وندیك اشقودره حوالیسنی محمد ثانیه ترك ایتدیکنی مبین عهد نامه ۲۶ کانون ثانی ۱٤۷۹ (۸۸۳) تاریخنده وندیك وکلاسندن جیوانی داریو (۱) طرفندن امضا ایدلدی . جمهور بو عهد نامه‌ایله پادشاهه یالکز اشقودره شهرینی دکل، حرب اخیر ظرفنده ضبط ایتمش اولدیغی قلعه‌لرك کافه‌سنی ده — محافظاری سلاح واشیالریله چیقمق شرطیله — تسلیم ایتمکی تعهد ایدیوردی ؛ بوندن باشقه ، مخاصمات باشلامازدن مقدم پادشاهك شاب التزامی ایچون طلب ایلدیکی اللی بیك دوقه یرینه ایکی سنه ظرفنده یوز بیك دوقه تأدیه‌سنه موافقت ایلیوردی. سلطان محمدده ، محاربه‌دن اول ارناوودلقده ، موره‌ده ، دالماچیاده حاکم اولدیغی یرلری — اشقودره وقرویا ایله اورالره تابع اراضیدن ماعدا — کافهٔ اعادیه راضی اولیوردی . ایکی حکومتك حدودینی قطعی صورتده تعیین ایچون ایکی طرفدن مأمور مخصوص کوندریلمجك ایدی . پادشاه ، قسطنطینیه‌ده بر وندیك بالیوسی اقامت ایدرك وطنداشلری اولان وندیکلیلر اوزرنده مسائل حقوقیه‌جه حق قضاسی اولمسیله رضا کوسترمش ایدی. بونلردن باشقه وندیك سنوی اون بیك دوقه ویرکی ویرمکه مجبور ایدی؛ بو شرط باعث ذلت کوریلیرسه‌ده اساساً دولت عثمانیه کمرکلری ایچون برنوع آبونه‌دن باشقه برشی دکلدی: چونکه بو مبلغ مقابلنده، وندیك امتعه‌سی ذات شاهانه‌نك کافهٔ ممالکی کمرکلرنده سربستیٔ مخصوصه نائل اولمجق ایدی[*]. جیووانی داریو بر مهارت دها ابراز ایدرك بر مادهٔ مخصوصه ایله « شاید بر حکومت ، پادشاهك عساکری طرفندن هجومه دوچار اولمازدن اول کندی رضاسی ایله سن مارق بایراغنی آچه‌جق اولورسه پادشاهك اوحکومتی جمهورك تابعی، یاخود متفق طانیه‌رق اراضیسنه تجاوز ایتمه‌جکنی»ده قبول ایتدیردی. عثمانلی عساکرینك القا ایتدیکی دهشتی وندیك جمهوری شو صورتله کندی لهنه چویریوردی (۲) . صلح عقد ایدیلنجه جیووانی داریو حضور پادشاهی یه قبول اولنمرق کندیسنه ایشلمه‌لی چوقه‌دن اوچ قافتان اکسا ایدلدی . جیوانی داریو قرویا مدافع جسوری پیه‌ترو

(۱) لوژیه ، ۷ ، کتاب ۲۷، ۳٤۷ . دارو ، ۲، ص ٤۷۸ . سیزموندی ، ۱۰، ص ۱۵٤. سپاندوژینو، ص ٦۰. سابه‌للیقو سفیری به‌دیقتوس تره‌ویزانوس تسمیه ایلر.

(۲) آندره‌آ ناواجیه‌رو ، وندیك تاریخی ، ص ۱۱۵۹ — ۱۱٦۰ . قانته‌میر، ۳، ۱، باب ۳۲ . قالیماکوس : وندیکك عثمانلیلره قارشی سفرلری. ص ٤۱۹ . سیزموندی ، ۱۱، ص ۱۵۵. لوژیه، وندیك تاریخی، ۷، ۲۷، ص ۳٤۸ .

وه‌تورەنك سربستیستی‌ده استحصال‌ایده‌رك زوجه‌سی‌وچوجقلریله محبسدن چیقاردی. سناتو یکی بر سفیر انتخاب ایدنجه‌یه قدر داریونك قسطنطینیه ده بالیوس وظیفه‌سنی ایفا ایتمسی قرارکیر اولدی ؛ بو عهدنامه بلا اعتراض اجرا ایدلدی . وندیك مأمور مخصوصلری ترکلره موره‌ده خیمه‌را ، مانیا طاغلریله ستریمولی ، سارافونا ، رومپانا قلعه‌لرینی ترك ایتدیلر ؛ لمنی اطه‌سی دخی ترکلره ترك ایدلدی . ایکی طرفده کی اسیرلرفدیه‌سز براقلدیلر. سن‌مارق یورطیسی کونی، یعنی ۲۵ نیسان ۱۴۷۹ (۸۸۳)ده جمهورك اووقته قدراجرا ایتمش اولدیغی محاربه‌لرك کمدهشی‌اولان اون آلتی سنه‌لك بر حربدن صوکره وندیك رئیس حکومتی صلح ایچون یمین ایده‌رك عموم اهالی بونی مسرتله قبول ایلدی [۲۴] .

سلطان‌محمد، عهدنامه‌یی تأیید وباب هایون یله جمهور آره‌سنده‌کی روابطی توسیع ایچون متفق جدیدی نزدینه بر سفیر ارسال ایلدی [۲۵] . سفیر رئیس حکومتك نزدینه مطنطن بر صورتده قبول اولنه‌رق — مأمور اولدیغی اوزره — ایکی مات آره‌سنده تأسس ایدن مناسبات حسنه‌دن طولایی پادشاهنك محظوظیتنی تبلیغ ایتدی . سفیر ، محمد ثانینك رئیس جمهوره قارشی بر حرمت مخصوصه بسلدیکنه دلیل اولمق اوزره ، رئیسه مرصع بر کمر تقدیم ایده‌رك پادشاه بوکمری نه وقت کری ایسترسه درحال اعاده ایدلمسنی ارزو ایلدیکنی تبلیغ ایلدکدن صوکره اویولده برطلبك صوك عهدنامه‌نك وجمهور ایله باب هایون آره‌سنده منعقد باالجمله معاهدات نقضنه دلیل باهر اولهجغنی بیان ایلدی . سفیر بوندن باشقه برده بیوك آلتون قدح کتیرمش ایدیکه وندیکده اقامتی اثناسنده رئیس حکومتك سفره‌سنه هر دعوت ایدلدکجه ورئیس واون ایکی مشاور خاص ایله برلکده طعام ایتدکجه بو قدحدن ایچمك ایچون امر آلمش ایدی . وندیك اصیلزاده‌لری سفیری پك بیوك تشریفات ایله قبول ایلدیلر ؛ اوده بو تشریفاتی پك یوکسکدن تلقی ایلدی . دیاریوم پارمنسه مؤلفنك قولنجه سناتو دیکر بر عهد نامه امضا ایلدیکه بونك حکمنجه پادشاهك ممالکندن برطرفی دوچار هجوم اولدیجه جمهور اوراسنی مدافعه‌ایچون یوز قدرغه‌دن مرکب بر دونانما چیقارمغی تعهد ایدیوردی ؛ سفیرده ، جمهور طلب ایلدیکی زمان دولت عثمانیه حسابنه تسلیح ایدلمش یوز بیك سواری عسکری ویرمکی پادشاه نامنه وعد ایلدی [۲۶] (۱). بو خصوصده یالکز بر مورخك سوزینه اعتماد ایلك جائز

(۱) بتون ایتالیان مورخلری آره‌سنده یالکز دیاریوم پارمه‌نسه مؤلفی بواتفاق عهدنامه‌سندن بحث ایدر. لوژیه‌یه مراجعت. ۷، ص ۳۵۹ .

دکل ایسه‌ده جمهورك بوعهدنامه‌نك عقدندن اعتباراً اووقته قدر تعقیب ایتمش اولدیغی سیاستدن بسبتون باشقه بر خط حرکت اتخاذ ایتدیکی شبهه کوتورمز . وندیك سناتوسی قتولیك لقبیله یاد اولنان فردیناندك مثالنه تبعاً دشمنلرینه قارشی ترکلرك دوستلغیله کسب قوت ایلدی؛ سناتونك باب‌همایون ایله عقد ایتمش اولدیغی اتفاق اولا فردیناندك ، صوکره مجارلرك علیهنه دوندی . سناتو پادشاهك عساکرینی وندیك حدودندن اوزاق طوتمغه چالیشیرکن اونلری ممکن اولدیغی قدر دشمنلری اوزرینه سوق ایدیوردی. شوصورتله — «غایت خرستیان» قرال ایله خرستیانلق دشمنلری آره‌سنده عقد ایدیلن و آوروپاجه شهرت سیئه قزانان عهدنامه‌دن تقریباً یاریم عصر اول — ناپولی ایله وندیك منازعات واقعه‌لرنده عثمانلیلره اتکا ایدیورلردی ؛ دیکر طرفدن پادشاهده خرستیانلره کورکورینه وفاصله‌سز حرب ایده‌جك قدر مهارتسز اولمادیغندن زمانله کوره خرستیانلره ینه خرستیانلر علیهنه ، یاخود — عثمانلی مورخلرینك تعبیری وجه ایله — طوموزلره قارشی کوپکلره و کوپکلره قارشی طوموزلره (۱) پاردیم کوستردی.

(۱) هامه‌ر بونی هانکی مورخدن آلدیغنی سویلیورایسه‌ده مقتضای اعصار اولق اوزره اوزمان هرملتك تاریخلرنده بو درلو تعبیرات واردر. (مترجم)

اون یدنجی کتاب

ترکلرك ترانسیلوانیایه وآوستریا دوقه‌لغنه استیلاسی. — ذوالقدر خاندانك تاریخی. — ایتالیاایله مناسبات سیاسیه. — زانطه‌نك فتحی. — ترکلر ایتالیاده. — ردوس آطه‌سنك ازمنهٔ قدیمه‌ده وقرون وسطاده تاریخی. — ردوسك ترکلر طرفندن ایلك محاصره‌سی. — سلطان محمدك وفاتی، اوصافی، مظالمی، عظمت حقیقیه‌سی.

ترك آقین و یانغینجیلرینك موجات مخربه‌سنه وندیك معاهده نامه‌سیله فریول جهتندن برسد چکلمش اولدیغندن بونلر ینه ۱۴۷۹ - ۸۸۴ سنه‌سنده شدتلرینی بر قات دها آرتیره‌رق مجارستانه دوغری یوریدیلر. تشرین اول ابتداسنده قرق بیك کشیدن مرکب بر ترك اردوسی (۱) اون ایکی پاشانك قوماندا سنده اولدیغی حالده ترانسیلوانیایه استیلا ایلدی [۱]؛ ایکی میخال اوغلی علی واسکندر ایله ایکی اورنوس زاده حسن وعیسی بکلر ومالقوچ اوغلی بالی بك بو قوماندانلردن ایدی. لکن مجارستان ایچون بختیارلغی موجب احوالدن اولمق اوزره بورؤسا آره‌سنده آز وقت ایچنده اتحادسزلق چیقه‌رق اردوی ضعیف براقدی (۲). ترانسیلوانیاوویوده‌سی اتیه‌ن پاتور — مال غنائمی حاملاً قزل قله دربندندن عودت ایتمکه حاضرلانان — ترك اردوسنك طریق رجعتنی کسمك ایچون بتون عسکری علی العجله سلاحلاروسده (بروسق) طوپلادی. قرال ماتیاس قوروینوسك جنرالرندن بوهمیا ولهستان محاربه‌لرنده مظفریاتیله تمیز ایتمش اولان طمشوار قونتی امداده چاغیردی. ۱۳ تشرین اول ۱۴۷۹ تاریخنده قارلسبورغدن یکرمی بش بیك خطوه مسافه‌ده کائن کهنگه‌رمه‌زه اووه‌سنده ایکی اردو محاربه‌یه باشلادی. پاتور، ساقسونلری صول جناحه، چه‌که‌لیه‌نلری صاغ جناحه وضع ایلدی. اونلرك آرقه‌سنده افلاقلیلر، الی صوك صنده دخی مجار احتیاط

(۱) دولغوسه نظراً یوز بیك کشی؛ قرونستادده برکتابه‌یه نظراً آلتمش بش بیك؛ بونفینیوس واولاهوسه نظراً آلتمش بیك؛ صولاق زاده، سعدالدین، عالیه نظراً اوتوز بیك. قاتونایه مراجعت. ۱۶. ص ۲۴۰.

(۲) عثمانلی مورخلری اردونك مغلوبیتی رؤسانك اتحادسزلغنه عطف ایدر.

عسکری بولنیور ایدی. مرکزده بولنان آغیر سواریلر ایله ترانسیلوانیا پسقپوسی ولادیسلاس دوگه‌رهب معیتنده‌کی عسکرك قوماندانسنی بالذات ووبوه‌ده آلدی. محاربه‌دن اول اجرا ایتدیردیکی بر آیین دیتیده بتون عسکر حاضر بولنه‌رق آمرلرینك امری اولمقسزین ترك موقع ایتمیه‌جکلرینه یمین ایلدیلر. خرستیانلرك صول جناحی اولا مغلوب اولدی، اوچ بیك ساقسون کندیلرینی موروز نهرینه آتمرق بسبتون محو اولمقدن بوصورتله قورتلدیلر. بونك اوزرینه صاغ جناح رجعته باشلادی؛ لکن باتور، فراریلرینك اوکنه آتیلهرق اونلری ینه دشمن قارشیسنه کتیردی؛ باتورك آلتنده ایکی آت تلف اولهرق کندیسی‌ده آلدیغی آلتی یاره‌دن قان غائب ایتدیکی وعسکرینك تکرار ترك موقع ایده‌جکی صیره‌ده ایدی که طمشوار قونتی کینیسك کتیردیکی (١) عساکر معاونه تام وقتنده اولمق اوزره یتشدی؛ قونت شدتله میدان حربه آتلدی. کینیس یاره‌لیلرك خیریلتی وایکیلتیلری، محاربهٔ شدیده‌نك کورلتیلری آره‌سنده، کوك کورلمه‌سنه مشابه بر سس ایله «نره‌ده‌سك، باتور؟» دیه هایقیردی. باتور، اولوم درجه‌سنده اولدیغی حالده بو ندا اوزرینه قوتنی صوك دفعه اولهرق طوپلادی وعسکرینی حربه تشجیع ایتدی. بوندن صوکره طالع حرب دکیشه‌رك ترکلر عموماً منهزم اولدیلر. آره‌لرندن اوتوز بیك کشی میدان حربده قالدی(٢). مع التأسف، غالبلر مظفریتلرینی مظالم وحشیانه ایله اکمالدیلر. هونیاد، مزید بخت قارشی مظفریتندن صوکره یمك بر ایکن اسیرلری قارشیسنه کتیره‌رك بالطبع لاتمسنی امر ایلدیکی کبی کینیس‌ده مغلوبلرك جسدلری اوزرینه سفره‌سنی قوردیره ق (٣) — بو کبی بر تصورده بولندیغی خلفای اسلامیه تاریخنده کوریلن — ابوعبدالله السفاحه بکزه‌دی. شراب اولولرك قانله قاریشدی؛ غالبلر — انسان اتی یین وحشیلر کبی — موتالرك اوزرنده رقص ایلدیلر واونلری اياقلریله چیکنه‌دیلر. کینیس، کندیسی‌ده موتالردن برینی دیشلریله ایصیردی وبونی اویله‌جه طوتمرق حرب رقصنی اجرا ایلدی [٢]. ایرتسی کون کینیس دشمن اجسادینی اهرام شکلنده ییغدیره‌رق وبو حربده تلف اولان اتیه‌ن

(١) انکمل، مجارستان تاریخی، ٣، ص ٣٦٥. لیچه نظراً کینیس باتوره حسدندن دولایی مشیتی تأخیر ایتمشدر؛ لکن کینیسك ترجمهٔ حالنده بویله برظنه میدان ویره‌جك هیچ برشی بولنماز.

(٢) عثمانلی مورخلری بیله — اوتوز بیك تخمین ایلدکلری — اردولرینك قنم اعظمنك بو محاربه‌ده تلف اولدیغنی اعتراف ایدرلر.

(٣) بونفینیوس، ٤، فصل ٦، ص ٦١٢. *Super cadavera etratae mensae*

باتور ایله سکز بیك مجارك جنازه‌لرینه صوك وظیفهٔ تعظیمیه‌یی ایفا ایتدیردی . بونلرك قبرلری اوزرینه انشا ایدیلن معبد — مورته‌ن مزارستانلنك اسویچره‌لیلره اخطاری کبی — بوکون مجارلره اجدادلرینك شجاعتلرینی یادایتدیرمکده‌در؛ شوقدرکه اسویچره‌لیلر بابالرینك اویله بر ضیافتلرندن دولایی دوچار حجاب دکلدرلر .

لکن ترکلر ، موفقیتسزلکلرندن دها زیاده جسارت آلیورلردی . که نگه‌ر مه‌ژه مغلوبیتندن برسنه صوکره ، آفیجیلر قارنیولا ، قارینتیالا وایستریاده یه تجاوزه باشلادیلر . ۱۴۸۰ تموزینك ۲۹ نده قارنیولاده سیرکینج ولوگوش (۱) جوارینی یغما ایتدیلر ؛ اغستوسك بشنده صاوه نهرینی دردنجی دفعه‌اولمق اوزره‌کچه‌رك بتون قارینتیا ایچریسنه دهشت ویردیلر . رامبه‌رغ محافظی ژورژ دوشومبورغ ران‌قربنده آتلی کویلیلردن غلبه‌لك برعسکر طوپلایه‌رق بونکله کندی سواری عسکرینی تقویه ایلدی ؛ کیجه‌لین‌اوقدر ترامپته‌وبوری‌چالدیردی‌که ترکلر بونلری مقدار حقیقیسندن بك‌چوق‌ظن ایده‌رك‌چکلدیلر (۲). قارنیولاوقارینتیادن صوکره، آلتنجی دفعه‌اوله‌رق ینه ایستریایه استیلا ایلدیلر وبورایه ایکی‌طرفدن بردن کیردیلر (۳) . برفرقه قارنیولا طرفندن داخل اوله‌رق آشاغی ایستریاده مور نهری بوینجه غره‌چه قدر بتون مملکتی تخریب ایلدی ؛ دیکر برفرقه‌ده قارنیتیا طرفندن کله‌رك یوقاری ایستریاده اهالیدن بك چوقلرینی اسیر ایتدیلرکه بونلرك آره‌سنده بش یوزده راهب بولنیور ایدی . سه‌قاو باش کلیسالیله دها سائر کلیسالر یغما وتخریب ایدلدی [۳] . آقینجیلر ، ترکیه ایله شمال طرفندن هم حدود اولان ممالکی بوصورتله تخریب ایتمکده ایکن محمد، آزاق دکزی ساحلنده موطا قلعه‌سنك فتحنی دوناتماسنه ، ارمنستانده بایبورد و ارزنجان قربنده تورول یاخود تیرول(٤) قلعه‌سنك فتحنی‌ده‌اوغلی بایزیده امرایلدی. محمد ایله اوزون حسن آره‌سنده‌کی صوك محاربه‌ده ، بوقلعه‌نك حاکمی اوزون حسن طرفنی التزام‌ایتمش ایدی(٥). سلطان‌محمد، تقریباً ینه اوسنه‌طرفنده مدللی‌اطه‌سنده یکی برقلعه انشا ایتدیردی . ینه او سنه طرفنده‌درکه برعثمانلی حکمدارینك ـ ماتنك رفاهی

(۱) مه‌ژیسه‌ر، ص ۱۲۱۷ .
(۲) والواسور، ٤، ص ۳۷۸ .
(۳) *Documenti monastici in annalibus Styriae* ویولیوس سه‌زار، ایستریا تاریخ سیاسی و مذهبیسی، ٦، ص ۲٤٥ .
(٤) دورول ؛ شمدیکی آردانه قضاسی (طربزون ولایتنده). (مترجم)
(٥) سعدالدین، صولاق زاده، ورق ٦۳ — ۲. کذلك.

تزیید ایده‌جك — جزئیات امور اداره‌یه عطف نظر ایلدیکی کورلدی : پادشاهك — یونانیلر زمانده لمنیك بك زیاده شهرتنه باعث اولمش اولان — طین مختومك خواصنی تدقیق ایچون بو اطه‌یه طبیبلر کوندرمسی فاتحك ضبط ایلدیکی یرلردن ، کندندن اولکی صاحبلرندن دها زیاده استفاده ایتمسنی بیلدیکنی اثبات ایلر (١) .

دولت عثمانیه‌نك تأسیسندن بری عثمانلی پادشاهلری مصر سلطانلریله فاصله‌لی فقط دوستانه مناسباتده بولنمشلر ایدی ؛ ١٤٨٠—٨٨٤ سنه‌سندن اعتباراً ، بو ایکی دولت آره‌سنده اووقته قدر حیکبر اولان حسن آمیزشی اخلال ایده‌جك ایکی سبب حدوث ایتدی . سلطان محمد ، مکه یولی اوزرنده حجاج ایچون پایتش اولان بندلر ایله چشمه‌لری کندی حسابنه تعمیر ایتدیرمکی مصر سلطانی خوشقدمه تکلیف ایتمش ایدی. مصر سلطانلرنك نخوتی بومؤسسات خیریه‌نك اداره‌سنی ترك ایتمسنه مانع اولدیغندن محمدك تکلیفنه رد ایله مقابله ایلدی؛ بوده سلطان محمدك غرور موسوسانه‌سنی جریحه‌دار ایلدی. لکن ایکی دولت آره‌سنده قطع مناسباتی استلزام ایده‌جك دها آغیر برباشقه‌سبب ظهور ایتدی. بوده، سلطان خوشقدمك خلفی قایتبایك ذوالقدر تکلرینك امورینه شدتله مداخله ایتمسی ایدی . ترکمن زین الدین قره‌جه ذوالقدر بوکون مرعش سنجاغنی تشکیل‌ایدن قدیم قاپادوقیا قطعه‌سنده — تاریخی آوروپاجه شمدیه قدر نا معلوم [٤] و فقط عثمانلی پادشاهلرینك ازدواجلری مناسبتیله اثریمزده مذکور اولان — بر خاندان تأسیس ایتمسندن بری تقریباً بر عصر کچمش ایدی . سلطان محمد ثانی — برادری موسی‌ایله محاربا تنده قاین برادرندن عظیم خدمت کورن جدی سلطان محمد اول کبی — ذوالقدر خاندانندن برقیز ایله ازدواج ایتمش ایدی. ذوالقدر خاندانك عثمانلی پادشاهلریله صهریتلرینه و بوندن زیاده ذوالقدریه تاریخنك — بزی شمدی اشغال ایدن زماندن اعتباراً — اوتوز بش سنه ظرفنده دولت عثمانیه تاریخیله مناسبتی بولنمسنه مبنی بو خاندانك مبادیسی حقنده بوراده خلاصةً معلومات ویرمه‌مز ایجاب ایدر . ترکمن زین‌الدین ذوالقدر قره‌جه مرعش (٢) ، البستان یاخود البُستان (٣) شهرلرینی فتح ایده‌رك ٧٨٠ (١٣٧٩)

(١) جهانناما مراجعت ، ص ٦٠٠.
(٢) جهانناما مراجعت، ص ٦٠١ .
(٣) دوغریسی بانك ضمه‌سیله بستاندر، فارسینك بوستانی عربجه‌ده بوشکلی کیرر. الف ایله لام حرف تعریفدر. (مترجم)

سنه‌سنده سلاله‌سنك اساسنی وضع ایتمش ایدی [٥] . اونك اوغلی خلیل خرپوت، بهسنی (۱)، ملاطیه شهرلرینی ضبط ایده‌رك حاکمیتنی توسیع ایلدی. خلیل بك مصر اردولریله مظفرانه محاربه ایتدکدن صوکره ۷۸۸ (۱۳۸۷) سنه‌سنده کندی تبعه‌سنك الیله قتل ایدلدی . خلیلك خلفی وبرادری سولی بك ، قیزلرندن برینی سیواس بکی غازی برهان‌الدینه ، دیکرینی‌ده سلطان یلدیرمك کوچك اوغلی محمد کورشجی‌یه تزویج ایده‌رك قومشوسی بولنان حکومتلرك دوستلغنی تأمین ایتمش ایلدی. سولی بك، حما بکنی مغلوب ایده‌رك اونك طوپراغنی‌ده کندی حکومتنه الحاق ایتدی . لکن اونی اعدام ایلدکدن صوکره کندیسی ده — مصر سلطانی بر قوتلك پاره ایله سوق ایتدیکی — بر مسلمانك خنجریله مقتول اولدی (۸۰۰— ۱۳۹۸). سولی بکك وفاتی تاریخی بایزیداول اردولرینك باش قوماندانی تیمورطاشك بو حوالیده کی فتوحاتی زمانه تصادف ایدر . تیمور طاش او تاریخده کنغری یاخود قانغره (اسکی پافلاغونیا حکمدارلرینك مقری)، دیوریکی (قدیم نیقوپولیس) ایله دارنده‌یی ضبط ایلدکدن صوکره —ذوالقدریه حکومتنك اراضیسندن اولان— بهسنی، مرعش، ملاطیه شهرلرینی آلمش ایدی (۲). سولی بکك خلفی اولان یکنی ناصرالدین محمد قرق یاشنده تخته چیقه‌رق قرق سنه حکومت ایتمشدر. بو حکمدار مصر سلطانی بولنان ملك المؤید ایله بر مدت محاربه ایتدکدن صوکره اونکله تدافعی وتجاوزی بر معاهده عقد ایلدی و سلطانك معاونتیله ۸۲۲ (۱٤۲۰) ده قرمان بکی محمدی مغلوب ایده‌رك زنجیر بند اولدیغی حالده قاهره‌یه کوندردی. ناصرالدین ۸٤۰ (۱٤۳۷)ده ملاطیه والیسی واسطه‌سیله قرمان‌بکی ابراهیمه قارشی باب‌همایوندن استعانه ایلدی. اوزمان تخت نشین اولان مراد ثانی آماسیه عسکرینی کوندردیکندن ناصرالدین اونلرك معاونتیله ابراهیمدن قیصریه اراضیسنی آلدی. ناصرالدین. وفاتندن اوچ سنه‌اول مصره سیاحت ایده‌رك سلطان چاقماق طرفندن تعظیمات کامله ایله قبول ایدلدی (۳).. اوغلی سلیمان بك ۸٤٦ (۱٤٤۳) ده یرینه خلف اولدی، سلیمان بك هم کوزل قادینلره، هم‌ده کوزل یمکاره مجلوب ایدی . مراد ثانینك کوندرمش اولدیغی هیئت سفارت سلیمان بکك بش قیزینی کوره‌رك بونلردن پرنسس ستی‌یی (٤) انتخاب ایلدی، بوخانم

(۱) جهانناما یه مراجعت. ص ٦۰۱ .
(۲) یوقاریده، آلتنجی کتابه مراجعت.
(۳) نخبة التواریخ .
(٤) حاجی قالفه‌نك روم ایلیسی، ص ۱۰ .

محمد ثانی‌یه تزویج ایدلدی. سلیمان بك اون ایکی سنه سکون ایچنده سلطنتدن صوکره ۸۵۸ (۱٤٥٤)ده وفات ایتدی. آرسلان، شهسوار، شاه بوداق، علاءالدوله نامنده درت اوغلی هپسی بربرینی متعاقباً تخته چیقدیلر (۱). اولا آرسلان بك سلطنت ایتدی. پدری کبی اون ایکی سنه تختده قالدقدن صوکره جامعده نماز قیلار ایکن (۲) — برادری شاه بوداقك رجاسی اوزرینه مصر سلطانی خوشقدمك کوندردیکی — برقرمطی طرفندن قتل ایدلدی. شاه بوداق، یاخود بوداق بك خوشقدم طرفندن ذوالقدریه حکومتنه نصب ایدلدی (۸۷۰ ۱٤٦٦)؛ لکن مملکتك بکلری برادر قتلندن نفرت ایلدکلرندن بوداق بکك یرینه برادری شهسوارك اجلاسنی سلطان محمد ثانیدن ایستدیلر. محمد، برفرمان کوندره‌رك شهسواری رسماً ذوالقدر و بوزوقلو عشیرتلرینك رئیسی اولهرق طانیدی [٦]. بوداق، برادری طرفندن تختدن ایندیریلنجه مصره کیده‌رك مالکه‌ٔ چراکسه سلطانی قایتبایدن معاونت استحصال ایلدی (۸۷۲ — ٤٦۸). مصر عسکریله ذوالقدریه عسکری بر قاچ دفعه محاربه ایتدکلری حالده قطعی برنتیجه حاصل اولهمدیغندن قایتبای، محمد ثانی‌یه قیمتدار هدایا ایله بر سفارت ارسال ایده‌رك شهسواری حمایه‌ده دوام ایتمه‌سنی رجا ایلدی. کندیسی دشمنندن انتقام آلمق ایچون سربست براقلدیغی حالده شهسوارك ممالکنی عثمانلیلره ترك ایلمکی تکلیف ایدیور ایدی (۳). محمد بو تکلیفی رد ایتمه‌رك هیئت سفارته، شهسوار نصایحنی دیکلمدیکی حالده اونی کندی طالعنه براقه‌جغنی بیان ایتدی. قایتبای بو جواب اوزرینه کسب قوت ایده‌رك بونی ذوالقدر بکلرینه اخبار ایله اونلری حکمدارلرندن آیرلمغه تشویق ایلدی. مصر اردوسی یکیدن حربه باشلادی؛ شهسوارك معیتی کندیسنی ترك ایتدیکندن سامانتهٔ قلعه‌سنه التجایه مجبور اولدی (٤). شهسوار مصر اردوسی قوماندانلرنك مواعیدینه آلدانه‌رق قلعه‌دن چیقدی، قوماندان اونی قاهره‌یه اعزام ایده‌رك سلطانك امریله زنجیر بند اولدیغی حالده سویله قاپیسنده آصیلدی (٥). قایتبای سوزنده طوروب ده ذوالقدر طوپراغنی فاتحه ویرمش اولسه‌یدی، پادشاه احتمال که قاین برادرینك اعدامندن پك متأثر اولمیه‌جق ایدی. سلطان قایتبای عکسنه حرکتله شاه بوداغی

(۱) نخبة التواریخ.
(۲) کذلك، سعدالدین، صولاق زاده.
(۳) نخبة التواریخ، سعدالدین، صولاق زاده.
(٤) نخبة التواریخده قلعه‌نك اسمی ساماتی در.
(٥) نخبة التواریخه نظراً شهسوار بر قازیغه میخلانمشدر.

ینه تختنه اجلاس ایلدی. محمد ثانی اووقت آوروپاده پك مشغول اولدیغندن انتقامنی بالمجبوریه تأخیرایلدی. بوداق اوندن صوکره اون‌سنه‌اجرای‌سلطنت‌ایتمش ایکن پادشاه بغتةً — ذکری کچن درت برادرك دردنجیسی اولان — علاءالدوله طرفنی التزام ایلدی. علاءالدوله برعثمانلی اردوسنك معاونتیله بوداغی مملکتندن چیقاردیغندن اوده تکرارمصره التجایه مجبوراولدی (۸۸۵—۱٤۸۱). علاءالدوله‌دن بایزید ثانی وسلیم اول زمانلرنده تکرار بحث ایدیله‌جکدر (۱).

بوداق علیهندەکی سفر، محمدك آسیادەکی محاربانتنه ختام ویردی. سلطان محمد سلطنتنك‌صوك زمانلری اوروپانك یکی تشبثاتی وایتالیا وقایعی ایله کچدی. پادشاهك نظردقتی‌یالکز متفقلری اولان وندیك وناپولی (۲) طرفنه دکل، فلورانسه دوقه‌سی لوره‌نچودومه‌دیچی ایله سانتامورا، زانطه، کفالونیا حاکمی له‌ئوناردو طرفنه دخی توجه ایتمش ایدی. مه‌دیچیلر علیهندەکی فساد مشهوردین‌صوکره ارباب فساددن باندینو قسطنطینیه‌یه التجا ایتمش ایدی؛ لکن سلطان محمد ثانینك — کندیسی کبی علوم وصناعاتی حمایه ایلین — لوره‌نچویه حرمت مخصوصه‌سی اولدیغندن لوره‌نچونك برادری ژولیه‌نك قاتلی اولان بو شخص فلورانسه دوقه‌سنه تسلیم ایلدی. لوره‌نچو پادشاهه بر هیئت سفارت کوندره‌رك جمهور نامنه عرض تشکر ایلدی (۳). لوره‌نچوطرفندن قسطنطینیه مبانیٔ قدیمه‌سنك ترسیمنه مأمورایدلمش‌اولان فلورانسه‌لی رسام به‌للینوپادشاهك لوره‌نچوحقندەکی‌حسیات لطفکارانه‌سنك حصولنه غیرت ایتمش اولمسی محتملدر.

سلطان محمدك، جزائر یونانیه حاکمی بولنان ئوناردو حقنده ایسه‌او یولده بر توجهی یوق ایدی. ئوناردو اولاصربیه دسپوتی[قرالی] لازارك‌قیزی مه‌لیزایی تزوج ایتمش ایکن پرنسسك وفاتندن صوکره ناپولی قرالی ایکنجی فردیناندك اقرباسندن

(۱) سعدالدین، صولاق زاده.

(۲) وندیك مخزن اوراقنده ۱٤۷٦ سنه‌سندن هیچ بر ترك وثیقه‌سی یوقدر؛ لکن او تاریخده مصر سلطانی طرفندن وندیك رئیس حکومتنه بازلمش عربی بر مکتوب واردر؛ بوندن باشقه او مخزن اوراقده داریونك کتیرمش اولدیغی *Capituli della pace* صلح عهدنامه‌لری وسفرا اعتماد نامه‌لری واردر؛ عهدنامه‌لرك ایکیسی‌ده ترکجه دکل، روجه بازلمشدر. برنجیسنك تاریخی ۲۵، ایکنجیسنك ۲۹ کانون‌ثانیدر. بونلر وندیك ایله باب عالیون آرمسنده اك اسکی وثائق سیاسیه‌در.

(۳) روستوچه، لوره‌نچو دی مدیچی، ۱، ص ۱۹٤.

برقیز آلمش ایدی ؛ لکن — او وقت فردیناند ایله حال حربده بولنمسان — وندیك حکومتنك وباب همایونك بو خصوص حقنده مساعدهسنی استحصال ایتمهمش اولدیغندن پادشاه ایله جمهور آره سنده عقد ایدیلن معاهده نامه یه لئوناردو ادخال ایدلهمش ایدی ؛ مع هذا لئوناردو باب عالیه ویردیکی سنوی ویرکیدن ماعدا یانیه نك هریکی سنجاق بکنه — خرج راه نامیله — بش یوز دوقه التونی اهداسنه مجبور ایدی (۱). لئوناردونك اقرباسندن بری پاشالق پایه سندن سنجاق بکلکنه تنزیل ایدیلهرك یانیه حکومتنه تعیین ایدلمش اولمسیله مقرمأموریتنه کیتمك اوزره رانطه دن کچدی. لئوناردو یکی سنجاق بکنك نظر التفاتدن ساقط اولمش اولمسی و کندیسنك اقرباسندن بولنمسی بش یوز دوقه یی ویرمه مکه سبب اوله بیله جکنی تصور ایدهرك یانیه بکنه آچقه یرینه میوه کوندردی. سنجاق بکی بو معامله دن پك دلکیر اولهرق صورت علنیه ده رانتقام آلمغی عهد ایلدی. لئوناردونك وندیك ایله حرب اخیراثناسنده الالتندن دائما وندیك دونانماسنه معاونت ایلدیکنی وجمهور ایله دولت آره سنده منعقد عهدنامه ده لئوناردو داخل بولنمدیغندن کندیسنی جزالاندیرمق قولای اولهجغنی پادشاهه عرض ایلدی (۲). محمدك حرص شانه توافق ایدن مطالعات تأثیردن خالی قالمازدی. بنابرین درعقب یکرمی طقوز قادرغه دن مرکب بردونانماتجهیز ایدهرك — هرسك زاده نك استرحامی اوزرینه محبسدن چیقارلمش ویکیدن مظهر التفات اولهرق آولونیا پاشامی نصب ایدلمش اولان سابق وزیر اعظم کدك احمد پاشانك قوماندامسی آلتنه ویرلدی [۷]. عثمانلی عسکری سانتامورا وزانطه یه چیقدیلرسه ده لئوناردو خزینه لریله برلکده ناپولی یه فرار ایتمش اولدیغندن اونی بوله مادیلر (۳) .

کدك احمد پاشا دونانماسی جزائر یونانیه نك ایلری قره غوللری حکمنده بولنان بو ایکی اطه یی ضبط ایلدکدن صوکره ، سلطان محمد — او وقته قدر هیچ بر عثمانلینك آیق باصمامش اولدیغی — ناپولی سواحلنه هجوم تصور جرأتکارانه سنده اقوام وحشیه نك بونجه تخریباتندن صوکره دخی هنوز پك چوق مال غنایم امیدینی بسلین ایتالیایی، بو قدیم ملکهٔ دنیایی تحت اطاعته آلمق تصوری ، یونانستان

(۱) سپاندوژینو، ص ٦١ .

(۲) سپاندوژینو، ص ٦٢ .

(۳) سپاندوژینو، ص ٦٣ . مارینو سانوتونك وقایعنامه سنده ۱٤۷۹ تاریخیله شویله کوریلور: *Santa-Maura e Zante con armata acquistate*.

فاتح فخارینه چسپان بر فکر ایدی . مسلمانلرك لیگوریا سواحلنده ایلك ظهورلرندن، عربلرك ناپولی وجنوه سفرلرندن ، آوارلرك ایتالیا شبه جزیره‌سی شمالنده‌کی تخریباتندن [۸] بش یوز اللی سنه کچمش ایدی‌که ترکلر پوی [پولیا] ساحللرنده کوروندیلر . محمدك بو عزمنه اك زیاده وندیك سیاستی سبب اولدی : وندیك حکومتی او وقت ناپولی ایله حال حربده ولندیغندن قاتولیك فردیناندك اردوسنی باشقه بر طرفدن مشغول ایتمك اوزره پادشاهی سفره تشویق ایتمش ایدی. جمهور بو مقصدله ، سه‌ناتور سه‌باستیانو غریتی‌یی سفارتله قسطنطینیه‌یه اعزام ایلمش ایدی. سفیر، پوی وقالابرانك بیوك شهرلری شرق ایمپراطورلغنه عائد اولدرق یونان مهاجرلری طرفندن تأسیس ایدلمش اولدیغی جهتله یونان وبیزانس ایمپراطورلغی فاتحنك بو شهرلری کندی مالی اولدرق طلب ایتمکده حتی اولدیغنه سلطان محمدی اقناع ایچون مشکلات چکمدی . بونك اوزرینه محمد، کدك احمد پاشایه دونانماسنی درحال یوقاری آرناوودلق ساحلنده اولونیا لیمانه کوتورمسنی واورادن عسکر آلدرق پوی سواحلنه اخراج ایتمسنی امر ایلدی . عثمانلی دونانماسی یوز سفینه‌دن مرکب اولدیغی حالده ۱۴۸۰ سنه‌سی تموزینك ۲۸ نده اوترانتو لیمانه دمیر آتدی. قره‌عسکری همان شهری محاصره‌ایلدی ؛ اوترانتوبویله بغتةً هجومه دوچار اولمقله برابر شجیعانه مدافعه ایلدیسه‌ده اوزون مدت مقاومت ایده‌مدیکندن ۱۴۸۰ اغستوسنك ۱۱ نده هجوم ایله ضبط ایدلدی. شهرك سکنه‌سنی تشکیل ایدن یکرمی‌ایکی بیك کشیدن [۹] اون ایکی بیکی بی رحمانه قتل اولندی؛ کندیلرندن زیاده‌جه فدیهٔ نجات آلنه‌جغی امید ایدیلنلر ، کندیلرینی بهالی صاتین آله بیلنلر اسیر ایدلدیلر ؛ معبدلرده محرابلر پارچه پارچه‌ایدیلمك آیقلر آلتنه آتلدی ؛ مقدس‌بایراقلر چامورلر ایچنده سوروکلندی، اعزه تصاویری یاقلدی ؛ قیزلرك وقادینلرك عرضی بابالرینك ، قوجه‌لرینك اوکنده هتك ایدلدی ؛ ممه‌ده‌کی چوجقلر دیوارلرده ازیلدی (۱) ؛ باش پسقپوس ایله راهبلر واوترانت قوماندانی ایکیه بیچلدی (۲) (*).

(۱) به‌زولدی : *Historia regum Siculorum et Napolitanorum* (آرژه‌نتوراتی، ۱۶۳۶) ، ص ۱۱۴۲ ، بوفینیوسه نظراً کتاب ثانی. *De pudicitia conjugali*

(۲) ژاقوبی وولاته‌رانی ، *Diar. Rom* ص ۱۰۶ ، *Diar. Parmense* ص ۳۴۴ . مارینو سانوتو . *Vite de duchi di Venezia* . جلد ۲۲، ص ۳ سعدالدین، صولاق زاده، ورق ۶۲، عالی، ادریس، سیزموندی، ص ۱۷۷،

کدك احمد پاشا یوی ساحلنه هجوم ایتمزدن اول ، مسیح پاشا آلتمش قادرغه‌دن زیاده بر دونانما ایله ردوس اوکنده کورندی . فاتحك دهای بلندی خرستیانلغك ایتالیاده و آطه‌لر دکزنده ایکی مهم نقطهٔ عسکریه‌سنك ایکیسنی بردن فتح ایتمکی تصور ایتمش ایدی. ردوس، اهمیت تاریخیه‌سندن و آوروپا دولتلرینك ترکلر علیهنده‌کی محاربانده کورمش اولدیغی خدمتدن دولایی بوراده بر آز توقف ایتمه‌مزه شایاندر .

آسیای صغرانك جنوب غربیسندن آنجق اوچ ، درت میل جغرافی مسافه ایله آیرلمش بولنان بو جزیره ، ازمنهٔ قدیمه‌دن بری فنیکه ایله یونان آره‌سنده الك مهم نقاط رابطه‌دن بری‌ایدی. ردوسك ته‌لکینلری(۱) ازمنهٔ قدیمه‌ده هیکل تراشلقده سحربازلقده (۲) — کرید داقتیللرینك(۳) معدنجیلکده وسلاحجیلقده‌کی شهرتلری قدر — مشهور ایدیلر. بوزه‌ئیدون ایله ته‌لکینلرك همشیره‌سنك معاشقاتی و اونلرك قیزی اولان ردوس ایله هه‌لیوسك مناسباتی خرافه‌لری — که بومناسباتدن هه‌لیادلر(٤) تسمیه اولنان یدی ارکك چوجق حاصل اولمشیدی — جزیره‌نك دائما آفتاب ودریانك مظهر لطفی اولدیغنی لسان رموز ایله کوسترر. ردوس اطه‌سنك اسمی (لسان یونانیده کل، فنیکه لسانده بیلانلر معناسنه‌در (٥) که بوتسمیه یونان وفنیکه کمیجیلرینك اطه‌نی کللر وزواحف ایله مملو کورملرندن نشأت ایتمش اولسه کرکدر. هه‌لیوس ردوسه عاشق اولدیغندن اونی ستر ایدن دکیز دالغه‌لرینی تفریق ایتمش اولمسی خرافه‌سنه نظرا بو آطه‌نك — ده‌لوس کبی — دکیزك ایچندن ظهور ایتمش اولدیغی آکلاشیلیر. بوفرضیه ردوس اراضیسنك صورت ترکباتیله ثابتدر(*). یدی هه‌لیادلر مشهور منجم وکیمیجی ایدیلر . الك بیوکلری اولان کدقافس آخایا ، ده‌دال ، قوریدال اسمنده اوچ شهر ، اونك اوچ اوغلی‌ده — کندی اسملریله تسمیه ایدیلن — لیندوس، لالیسوس ، قامیروس پای تختلرینی تأسیس ایتمشلردی. قادموسك لالیسوسه کتیردیکی فنیکه مهاجرلری اوراده بوزه‌ئیدون نامنه برمعبد انشا

(۱) اساطیره کوره — ردوسده کندیلرینه احترام کوستریلان — آتش اوزرینه مؤکل بریلر. (مترجم)

(۲) دیودوروس سیکولوس، استرابونه نظراً ، ١٤، ته‌لکینلر کرید آطه‌سندن کلمشدر داقتیللر کبی اونلرده سلاحجیلقده مشهورایدیلر.

(۳) اساطیره کوره ارواح وآلهه . (مترجم)

(*) بلین، ۲، ۸۷ .

. *Bocharti Pl*

ایتدیلر ، آلتەمەنەسك قوماندەسی آلتنده کلن کریدلیلرده آتابیروس طاغنك اطرافنده و ژوپیتەر معبدی قربنده یرلشدیلر (۱) . لیندوسده دانائیدلر مشهور پاللاس معبدینی بنا ایلدیلر (۲) . بتون بو وقایع اومیروسدن مقدمدر . اومیروس بوآطەیی پك ایی بیلیور ایدی (۳) .

ایرانیلر ایله یونانیلر آرەسندەکی محاربانده ردوس دائما الك قوتلی اولان طرفی التزام ایدەرك بعضاً ایران ، بعضاً سپارت و آتنه عسکری آرەسنده حرب ایدردی. لیندوس، پالیسوس ، قامیروس شهرلری پەلوپونەز محاربەسنك صوك سنەلرنده بتون مساعیلرینی طوپلایەرق آطەنك شمال قسمنده بر پای تخت تأسیس ایتدیلر که پیره لیمانیله سورینی انشا ایتمش اولان معمار طرفندن آنفیته آتر شکلنده انشا ایدلدی (٤). جزیرەنك الك مهم موقعی اولان بو پای تختی — ایلك دفعه اولەرق — قاریا بیوك قرالیچەسی ایکنجی آرتەمیز ضبط ایدەرك موزولوس ایچون عشقنی عجائب سبعهٔ عالمدن بریله تأیید ایلدی؛ قرالیچه اهالیيه جبر ایدەرك هیکلنی بربنای ظفر کبی رکز ایتدیردی (٥). بعض ملاحظات دینیەدن دولایی، ردوسلیلر بالآخره — اونلر ایچون برخاطرهٔ شین اولان — بو بنایی تخریب ایتمدیلر؛ لکن هیکلك ایچریسنده بولندیغی معبدی بردیوار ایله ستراید یلر؛ بونك مانع دخول اولدیغی ایچوندرکه معبده آباتون (ممتنع الوصول) نامی ویرلدی (٦) .

جزیرەنك پای تختی اولان ردوس شهری ماکدونیا حکمداری اسکندره بلاحرب تسلیم اولدی (۷) ؛ لکن سوریه حکمداری آنتیغونك اوغلی دیمتریوس پولیورسەتە قارشی — محاصرات تاریخنده مشهور — برمقاومت شدیده کوسترردی. دیمتریوس پولیورسەت هەلەپول دینیلن مشهور حرب قلەسنی ردوس سورلری اوکنده

(۱) دیودوروس، ٥ .
(۲) سترابون، ١٤ .
(۳) اومیروس، ۲، ٥، ٦٥٦ و ٦٦٢ .
(٤) دیودوروس، ۱۳، سترابون.
(٥) ویتروو .
(٦) مورسیوسك ردوس اثرینه مراجعت.
(۷) دیودوروس سیکولوس، کتاب ۲۰، باب ۹۱، پلوتارك، دەمتریو اثرنده، ویتروویوس، ۱۰ ، ۲۲.

ایجاد ایتمشیدی. بو محاصره عملیاتنده اوتوز بیك کشی استخدام ایدلدی. اومدهش آلت حربك تأثیر ضرباتیله برنجی سور بیقیلنجه محصورلر معبدلرك ، تیاترولرك ، بیقامش بنالرك مواد انشائیه‌سیله ایکنجی برسور، بوده بیقلنجه بر اوچنجیسنی انشا ایتدیلر. یونان حکوماتندن اللی وکیل محاصرلرك اردوکاهنه کلهرك ردوسك لهنده بر صلح استحصالی ایچون مذاکره ایلدیلر ؛ دیمتریوس — کندیسنه یوز رهن وبراردو عساکر معاونه ویرلمك شرطیله — صلحه راضی اولدی. محاصره اثناسنده ردوس اهالیسی دیمتریوسه برهیئت مبعوثه کوندره‌رك شهرده، پروتوژه‌نك تصاویرندن الکوزل تصویرك بولندیغی قسمك مصون طوتلمسنی رجا ایتمشلردی . دیمتریوس جواباً، کندی باباسنك بر تصویرینی باقه‌بیلیرسه‌ده پروتوژه‌نك تصویرینی یاقه‌میه‌جغنی سویلدی . بو ، صنایع بدیعه محبتنك محاربه احتراصات وحشیانه‌سنه غلبه ایتدیکنه تاریخده الک قدیم مثالدر [١٠] .

ردوسلیلر — کندیلرینك شرف و شجاعتلریله ختام بولان — محاصره‌نك خاطره‌سنی تأبید ایچون هیکل جسیم مشهوری انشا ایتدیلرکه آچلمش ایکی باجاغی لیمانك آغزنده جسیم برقابی کبی کورینوردی (١) . بو هیکل جسیمك یوکسکلکی سکسان یدی آرشون و آغیرلغی طقوز بیك کنتال ایدی . شو اثر خارق‌العاده‌یه لیندوس شهرلی خاره‌س باشلایه‌رق ینه او شهردن لاخه‌س اکمال ایلدی . لکن او هیکل جسیم ، انشاسندن اللی آلتی سنه صوکره بیقلدی؛ طقوز عصر صوکره‌ده انقاضی طقوز یوز دوه یوکی طوتدی [١١] (٢). اوهیکلدن صوکره ژوپیته‌رك نامنه یوزیکرمی قدم یوکسکلکنده برهیکل جسیم ایله — هربری برشهری تزیینه کافی — یوز قدر هیکل دها یاپلدی . شهرده بونلردن باشقه — نادراً تصادف اولنه‌بیله‌جك درجه‌ده کوزل — اوچ بیك هیکل ایله آثار نفیسهٔ سائره وار ایدی . بوانافس آثاردن یالکز آقراغاسك خفیف قبارتمه طرزنده‌کی باکوس (شراب‌الهی) مریده‌لری اثریله (یاریسی انسان ، یاریسی آت شکلنده) قنطورس هیکلی ، میسوسك باکوس معبدنده‌کی سیله‌ن وعشق هیکللرینی وبالخاصه لیزیپك کونش قوادریقاسنی (درت آتلی آرابه) ذکر ایده‌جکز؛ بوقوادریقا — روما جنرالی قاسیوسك ردوسده براقدیغی — پك نادر آثار نفیسه‌دن بریدر. پروتوژه‌نك مشهور تابلوسی روماده یانوس معبدینه

(١) استرابون، ١٤، پلین؛ ٣٤ ، ٧ .

(٢) بر دوه یوکی اون کنتال [٥٠ کیلو] حساب ایدیلیر.

قوتلش وبش عصر صوکره بریانغینده یاشمشدر. بنه اوصنعتکارك اومشهور تابلوسیله آثار سائره‌سندن ماعدا ردوسده یونانك الك مشهور رساملرینك انافس آثاری، ازجمله آپه‌لك مه‌آندر و اوله‌ئوس تصویرلری، زوقسیسك مه‌له‌آغر، هه‌رکول، په‌رسه تابلولری وار ایدی. ردوسده‌کی رساملرك، هیکلتراشلرك، صناعتکارلرك، بلغانك، حکمانك مدرسه‌لری. دارالصناعه‌لری، اعمالاتخانه‌لری ایله‌قوتلی دونانمالر ردوس حکومتنه ازمنهٔ قدیمه‌ده عظیم و محتشم عنوانلرینك ویرلمسنه سبب اولمشیدی (۱). ردوس حکومتنك شکلی حکومت اشراف ایدی؛ سه‌ناتورلره ماستری، رئیس حکومته پریتانیس عنوانی ویریلیر ایدی. ردوس حکومتی اسپانیاده‌کی ردوسده، یونانستانك پارته‌نوپ، سجلیانك آغریژانت، کیلیکیانك سولی ایالتلریله باله‌آر آطه‌لرنده ودها سائر مملکتلرده مستملکه‌لر تأسیس ایتمشدر. جزیره‌یی تخریب ایدن حرکت ارضدن صوکره ژه‌لالی هیه‌رو — مملکتنك مربوط اولدیغی جزیره‌یه منتدارلق کوستره‌رك — ردوسه هیکللر وضیاعنك برقسمنی تعمیر ایچون برچوق پاره‌لر کوندردی.

ردوس، قومشولری اولان سوریه حکمدارلرینی قوهٔ بحریه‌سنك الك تهلکه‌لی دشمنی اوله‌رق تلقی ایلدیکندن آنتیوکوسه قارشی رومالیلرله اتفاق ایتدی. ردوسدن طرد ایدلمش اولان پولیقسه‌نیده‌س آنتیوکوس طرفندن قبول ودونانماسنه قوماندان تعیین ایدلمش ایدی. پولیقسه‌نیده‌س، قوریکوس بوغازی حذاسنده وایونیا ساحلنده رومالیلره مغلوب اولدی (۲)؛ لکن ردوس دونانماسنی قاریا طرفنده و پانارموس قربنده مغلوب ایده‌رك انتقام آلدی (۳). ردوسلیلر بو محاربه‌ده کنجلرینك الك کزیده‌لریله دونانما قوماندانی پوزیستراتی وامری آلتنده بولنان دونانمانك همان کافه‌سنی غائب ایتدیلر؛ ردوسلیلر — برخیانتدن نشأت ایتمش اولان — بومغلوبیتدن دولایی زیاده حدت ایده‌رك (٤) یکی بر دونانما انشا وروما دونانماسنه الحاق ایتدیلر. روما قوهٔ بحریه‌سنك قوماندانی لیویوس، ردوسلیلرله مذاکره ایتمکسزین هیچ برشی یاپمامق اوزره امر آلمش ایدی (٥). پاتارانك محاصره‌سنه قرار ویرلدی؛ لکن بر آز

(۱) هوراس، ۱، پیندار، ۷، *Olymp. Ciceron prodege Manillà*.
(۲) تیت لیو، ۳٦، فصل ۱٥.
(۳) کذلك، ۳۷، فصل ۱۱.
(٤) کذلك.
(٥) کذلك، ۳۰، فصل ۱٦.

صوکره محاصره رفع وردوس دونانماسی هیچ برایش کورمه‌دن اعاده ایدلدی (۱). آنتیوکوس صلح تکلیفاتنده بولندیغندن لیویوسك خلفی اولان آمیلیوس ره‌گیلوس، متفقلری اولان برغمه قرالی اومه‌ن و ردوسلیلر ایله اتخاذ ایدیله‌جك قراره دائر استشاره ایلدی . اومه‌ن ایله ردوسلیلر ، یکدیکرینه مخالف رأیده بولندقلرندن حرب دوام ایلدی (۲) . اوتوز ایکی عدد درت صیره کورکلی قادرغه ایله درت عدد اوچ صیره کورکلی قادرغه‌دن مرکب بر ردوس دونانماسی ، آنیبالك راکب اولدیغی سوریه دونانماسنه قارشی چیقدی. قرق یدی سفینه‌دن مرکب اولان بودونانما یامفیلی ساحلنده واقع سوداده (۳) ایکن ردوسلیلر هجوم ایتدیلر . محاربه مدهش اولدی ؛ مظفریت بر چوق مجادله‌لردن صوکره جزیر نك قوهٔ بحریه‌سی قوماندانی اوداموس طرفنده قالدی ؛ بو مظفریت آنیباله قارشی استحصال ایدلدیکی ایچون بر قات دها شرف ویریور ایدی. روماده و ردوسده بیوك شنلکلر یاپلدی . یکرمی ایکیسی ردوسه و سکسانی رومایه عائد اولمق اوزره یوز سفینه‌دن مرکب دیکر بر دونانما قوریکوس بوغازی حذاسنده سوریه دونانماسنی بر دها مغلوب ایده‌رك اولجه ینه اوصولرده ظهور ایدن موفقیتسزلك عاریتی بسبتون محو ایلدی. رومالیلر سفینه‌لرینك متانتی و عسکرلرینك شجاعتی ایله سوریه‌لیلره فائق ایدیلر ؛ لکن ردوسلیلر کمیلرینك خفیفلکی وعلم سیرسفائنده ومانو. ه‌لرده‌کی مهارتلریله رومالیلری ده، سوریه‌لیلری ده کچیورلر ایدی (٤) . ل. چیپیون. آنتیوکوس علیهنده‌کی سفرینه هه‌رموس محاربه‌سیله ختام ویره‌رك آسیاده طوروس طاغلرینك بری طرفنده‌کی قسمك ترکی شرطیله صلحه راضی اولدی. لکن رومانك ایکی متفقی اولان برغمه قرالیله ردوسلیلر آره‌سنده منافرت حادث اولدی؛ برغمه قرالی طوروس طاغلرینك بریسنده کندی حکومتیله محدود اولان ممالکی طلب ایتدیکی کبی ردوسلیلرده آسیانك اوقسمنده‌کی

(۱) تیت‌لیو، فصل ۱۹ .

(۲) کذلك، فصل ۲۳ .

(۳) کذلك، فصل ۳۰ .

(٤) لیویوس، ۳۰، فصل ۲۹ و ۳۰. *Robore navium et virtute militum Romani longe regios præstabant ; Rhodiæ naves agilitate etarte gubernatorum et scientia remigum et erant Rhodiæ longe omnium celerremæ tota classe .*

یونان شهرلرینك سربستیسنی ایستیورلر ایدی (۱). سناتو، چیپیونك مبعوثیله آنتیوکوسك، اومه‌نك، ردوسك سفیرلرینی دیکلدکدن صوکره آسیاده طوروسك بری طرفنده‌کی ممالکك اومه‌نه تابع، لیسیا وقاریا ساحللرینك‌ده — تهلیسوس وسولیس شهرلری مستثنا اولمق اوزره — ردوسلیلره عائد (۲) اولمسنه قرار ویردی. ردوس سفیرلری بو استثنایه اعتراض ایلدیلرسه‌ده فائده ویرمدی. ردوسلیلر رومایه معاونت ایتمکده‌کی احتیاطسزلقلرینی پك کچ آکلادیلر؛ رومالیلرده برآز صوکره متفقلرندن شبهه‌یه دوشدیلر. پهرسه ایله حرب اثناسنده، روما آسیاده‌کی شهر و آطه‌لره سفیرلر کوندره‌رك بونلرك جمهوره قارشی مربوطیتلرینی تقویه ایلدی. او وقت ردوس پرینائیسی، یعنی رئیس حکومتی اولان هه‌کلیزوکوس همشهرلرینی لیمانده بولنان قرق کمینك سفیرلرك امرینه مهیا ایدلمسی ایچون تشویق ایلدی ایسه‌ده ردوسلیلر رد ایتدیلر؛ لکن پهرسه‌نك تکلیفاتنی رد ایتمه‌مش اولمقله برابر علناً روما علیهنده بولنمغه‌ده جسارت ایده‌مدیلر (۳). مع‌هذا روما بو درلو بی‌طرفلغی و علی‌الخصوص ردوسك روما ایله پرسه آره‌سنده توسطی تکلیفنی اونوتمادی. پهرسه‌نك انقیادندن صوکره سه‌ناتو مظفریتی تبریکه کلمش اولان ردوس هیئت مبعوثه‌سنه: «سفارتك زمان لزومندن کچ قالمش و یونانستانك منفعت عمومیه‌سی، یاخود رومانك فائده‌سی ایچون دکل، مجرد پهرسه‌یه خدمت مقصدیله کلمش اولدیغی» جوابنی ویردی (٤). ردوس اشرافی بوجواب اوزرینه تلاش ایتدکلرندن روما ایله باریشمق ایچون الرندن کلنی یاپدیلر؛ اشراف — سوریه‌یه کیدرکن یوللری اوزرنده و ردوسك قارشیسنده‌کی لوریما (الیوم مرمریس) شهرینه اوغرامش بولنان — روما سفیرلری س. ده‌چیمیوس ایله س. پوپیلیوسه، ردوسده‌کی احوالی کورمك اوزره اورایه کلمرینی رجا ایتدیلر. پوپیلیوس، محاربه اثناسنده پهرسه‌یه خدمت ایتمش اولمرندن دولایی ردوسلیلری شدتله تعییب ایلدی. رفیقی ده‌چیمیوس یالکز — ملتی اغفال ایتمش اولان — برقاچ مفسدی تقبیح ایله اکتفا ایتدی. ردوس سناتوسی درحال فعلاً ویاخود قولاً روما علیهنده بولنمش اولانلرك عمومی حقده اعدام قراری ویردی. بونلردن برقاچی

(۱) لیویوس، فصل ٥٣ و ٥٤.
(۲) کذلك، فصل ٥٦.
(۳) کذلك، ٤٢، فصل ٤٥.
(٤) تیت لیو، ٤٥. فصل ٣.

سفیرلرك وردوی اوزرینه شهردن چیقمشلردی ؛ بعضیلری‌ده انتحار ایلدیلر (۱) . شو صورتله ردوس -- او وقتدن اعتباراً -- آنجق لفظاً مستقل قالدی؛ روما ایله میتیریدات آره‌سنده‌کی محاربادده ایسه ردوس — آنجق مجبوریتندن دولایی — رومایه صداقت واومحاربه‌لر اثناسنده بتون یونان آطه‌لرندن یالکز بوجزیره میتیریداته قارشی اوزون و قهرمانجه بر مقاومت کوسترمشدر. سه‌زار ایله پومپه آره‌سنده‌کی محاربه‌لرده جزیره‌نك دونانمالری کاه بری، کاه دیکری طرفنده حرب‌ایتمکله برابر(۲) هر محاربه‌ده نمیز ایلدیلر (۳) . فارسال محاربه‌سنی متعاقب ردوسلیلر پومپه فرقه‌سنه و صوکره — ردوسده تحصیل ناطقه پردازی ایدن بروتوس آره‌لرنده بولنمقله برابر — سه‌زارك قاتللرینه سدابواب ایلدیلر(٤). قاسیوس، ردوسی محاصره ایده‌رك بر خیانتله شهره کیردی؛ اوکنه کلنی اولدیره‌رك اهالیدن جبرو تهدید ایله هرنه آله‌بیلمك ممکن ایسه جمله‌سنی آلدی (٥) . ایمپراطور قلود زمانده ردوس ، روما وطنداشلرندن بعضیلرینی چاریخه کره‌رك صلب‌ایلدیکی ایچون استقلالنی غائب ایتدی (٦)؛ لکن یه او حکمدارك زمان سلطنتنك صوك سنه‌لرنده تکرار اکتساب استقلال ایلدی (۷) . نهایت وه‌سپازیه‌ن زمانده استقلالنی بسبتون غائب ایده‌رك رومانك بر ایالتی اولمق اوزره اعلان ایدلدی (۸) .

قسطنطین زمانده ، ردوس اناطولی ساحلندن بعض بلادك تشکیل ایلدکلری هیئت مجتمعه‌یه ومؤخراً اونبش پسقپوسلغی حاوی برباش پسقپوسلغه مرکز اولدی؛ بیزانس تاریخی ردوسدن یالکز ایاصوفیه‌نك انشاسی مناسبتیله بحث ایدر ؛ آیاصوفیه

(۱) تیت‌لیو ، فصل ٤ .

(۲) *Hirtii de bello Alex, XI* .

(۳) سه‌زار ، *de bello civili* ۳ ، ۱۰۲ ؛ بو فقره مورسیوسده یوقدر ؛ لکن مورسیوس، له‌نتولوسك بر مکتوبندن (۱۵ ، ۱۲ *Epistol . Cicero,*) آلدیغی دیکر بر فقره‌یی نقل ایدرکه بوراده له‌نتولوس ردوس قاپیلرینك کندیسنه قارشی قپانمش اولمسندن شکایت ایلر .

(٤) اوره‌لیوس ویقتور، *in Marco Bruto* .

(٥) آپیانوس . *de bello civili* ۷۲،٤ .

(٦) *Anno ab urbe condità 97*. دیوقاسوس، کتاب ۹ .

(۷) کذلك، ۸۰٦. تاسیتوس ۱۲. سوئه‌تونیوس، *in vità Claudii* فصل ۲۵.

(۸) سوئه‌تونیوس، *in Vespas.* فصل۸. سه‌قستوس‌روفوس. پاولوس دیاقونوس. اوتروپیوس، *in Vespasino* .

قبه‌سنده ردوسده‌اعمال ایدیلن بیاض وخفیف طوغله‌لر استعمال ایدلمش ایدی[۱۲]. معاویه‌نك سلطنتنده — که قسطنطین زمان سلطنتنك اون ایکنجی سنه‌سنه تصادف ایدر (٦٥٣) — عربلر ردوسی ضبطایلدیلر . هیکل جسیم انقاضنك طقوز یوزدوه یوکی اوله‌رق کوتورلمیده اوزمانده‌در. بیزانس مورخلری عربلرك آطه‌دن چیقدقلری تاریخ حقنده قطعی معلومات ویرمزلر ؛ لکن ایرتسی سنه دونانمالرینك فنیکه قوینده مغلوب اولدیغی وقت چیقمش اولملری پك محتملدر (۱). هر حالده اللی سنه صوکره وایمپراطور آناستاز زمانده ردوس بیزانس دونانمالرینك موقع اجتماعی ایدی. روم ایمپراطورلغنك اهل صلیب طرفندن تقسیمی هنگامنده ردوس — اسمی تاریخده قالمامش اولان — بر ایتالیا پرنسنك حصه‌سنه تصادف ایتمش ایدی . ۱۲٤۹ ده ردوس جنویزلرك النه‌دوشدی،ایمپراطوریوانه‌س دوقاسك شرابداری ژان قانتاکوزه‌ن جزیره‌یی اونلردن آلمق ایستدی ؛ لکن — او آره‌لق مصرده سن لوئی نزدینه کیتمکده اولان — آخائیا پرنسی ویلهاردوئه‌ن کندی عسکرینی جنویزلرك عسکرینه الحاق ایتمش اولدیغندن قانتاکوزه‌ن چکلمکه مجبوراولدی. دوقاس بالآخره پروتوسه‌باست تئودوری کوندره‌رك اوده جنویزلری اخراج وردوسی یکیدن بیزانس حکومتنه تسلیم ایلدی(۲). مع‌هذا بیزانس ایمپراطورلرینك جزیره اوزرنده حاکمیتلری نوعا عارضی وضعیف ایدی؛ زیرا ردوس والیسی اولان قوآلا اصیلزاده‌لرندن بری اعلان استقلال ایلدیکی حالده ایمپراطور بو عصیانی تسکین ایده‌مدیکی کبی ترك قورصانلری ساقیز، سیسام ایله آطه‌لر دکیزنده کی سائر بعض جزائر کبی بو اطه‌یی‌ده ایستدکلری کبی تخریب ایدرلردی [۱۳] .

سن‌ژان طریقتی استاد اعظمی گیلیوم ویلاره، ردوسده‌کی قاریشقلقدن استفاده ایده‌رك ترکلری جزیره‌دن اخراج ایله کندی حسابنه تسخیر ایتمکه قرار ویردی . برادری وخانی اولان فولق دوویلاره بو تصوری موقع اجرایه قویدی ؛ بابابشنجی قله‌مانك وکوزل فیلیپك تصویبیله روم ایمپراطوری آندرونیکوسدن جزیره‌یی طلب ایلدی؛ بوکا مقابل ترك‌قورصانلرینی ردوسدن چیقارمغی(۳) وهرسنه ایمپراطوره اوچ یوز شوالیه‌دن مرکب برفرقه عساکر معاونه‌ویرمکی تعهدایدیوردی. تکلیفاتی تبلیغه‌مأمور

(۱) تئوفانه‌س، جلد ۱۳، ٦٥٤ .

(۲) نیسه‌فور غره‌غوراس، کتاب ۲، مارتینیه‌رك قاموس جغرافیسنه مراجعت .

(۳) وه‌رتو، کتاب ٤، پاخیمه‌ره‌سه نظراً، ۷. فصل ۳۰ و۳۱ وبه‌رناردوس کیدو.

اولان سفیرلر، بونلری قسطنطینیه‌ده قبول ایتدیره‌مدکلرندن شوالیه‌لر ردوسی محاصره وهجوم ایله ضبط ایلدیلر (۱)، ودرت کوندن آز بر مدت ایچریسنده بتون مملکته و نیسیروس، له‌روس، قالیمنو، اپیسقوپی، سیمبا، قوس کبی جواره‌کی جزائره حاکم اولدیلر (۲) .

قوس یاخود لونغو — که میوه‌لری وشرابلریله ، بقراط وآپه‌لك مسقط رأسی اولمقله معروفدر — بوجزائرك الك بیوکی ایدی. فولق دوویلاره اورایی — درت مربع قله ایله محاط بولنان — برقلعه ایله احکام ایتدیکی کبی اخلافی‌ده بوولایت وپسپقوسلق مرکزینی مرمر مبانیٔ بدیعه ایله تزیین ایلدیلر (۳). قوس لیمانی وقتیله سهل‌الدخول وامین اولدیغی حالده بوکون قوم ایله طولمشدر ؛ مع‌هذا شهرده بولنان یونان محکوکات عتیقه‌سندن و — بتون جزائر بحر سفیده‌کی چنارلرك الك کوزلی اولان — مشهور چنار آغاجندن دولایی سیاحلر قوسه رغبت ایدرلر (٤) . سیمیا — که مدار ثروتی بالخاصه شراب ایله کچیدر — همان قوسك عقیبنده کلیر ؛ سیمیا قدیماً — الك کوزل سفائن اعمال ایدن — طوغرامه‌جیلریله مشهور اولدیغی کبی بوکون ده — قعر بحرده (٥) سونکر تحری ایلین — دالغیجلریله معروفدر . استاداعظم — ردوس ایله‌قوس آره‌سنده واسطهٔ مخابرات اولمق‌اوزره — براشارت‌قله‌سی انشاایتدیردی (٦). تکرار ترك‌قورصانلرینك تحت حکمنه‌دوشمش اولان اپیسقوپی، ردوسك فتحندن اون سنه صوکره (۱۳۲۱ — ۷۲۲) (۷) ، قوماندور ژه‌رار دوپینونك‌قوماندەسی آتنده‌اون‌قادرغه‌لق‌بردونانما طرفندن‌تکرار ضبط‌ابدلدی؛ سلاح طاشیمغه قدرتی اولان ارکلرك کافه‌سی اولدیریلوب اختیارلرله قادینلر ، چوجقلر اسیر اوله‌رق صاتلدی [٤] .

(۱) وه‌رتو، ٦ .

(۲) کذلك، [نیسیروس، انجیر آطه‌سی ؛ له‌روس، له‌ریوس؛ قالیمنو، قالیمنوز ؛ سیمیا، سومبکی؛ قوس، استانکوی. مترجم]

(۳) کذلك، ص ٤٦١، آمستردام مطبوعی.

(٤) شوازول ـ غوفیه‌نك سیاحت غربیه‌سی، جلد ۱. [بوچنار آغاجی، بقراط زمانندن قالمش اولمقله معروفدرکه بر چوق لوحه‌لری ترسیم اولنمشدر. مترجم]

(٥) کذلك ، وه‌رتو ، شرقه بر سیاحت اثناسنده مشاهدات طوپوغرافیه، ص ۸۸ ، مؤلفی هامه‌ر .

(٦) وه‌رتو، ص ٤٦۲ .

(۷) بونلر، ازمیر وآیدین طرفلرنده‌کی طوائف ملوك ترکلریدر. (مترجم)

فولقك خانی و ردوسك فاتحی هه‌لیون دویانوو ، شهرك اسكیمش اولان سورلرینی تعمیر وكندی حسابنه یاپدیردیغی برطابیه‌ایله احاطه ایتدیرمكله برابر بالخاصه ردوسده وتوابعی اولان جزائرده متعدد مواقع عسكریه تأسیس و ادامه‌سیله مشغول اولدی (۱) . اون سنه صوكره ، برنجی اهل صلیب زمانلرنده ردوس قادرغه‌لری وندیك و قبریس قادرغه‌لریله برلشه‌رك ۱۳٤٤ تشرین اولنك ۲۸نده ازمیری ، آیدین بكی اومور بكدن ضبط ایلدیلر [۱۵] . هه‌لیون دوویانووك خانی ودراغون شوالیه‌سی خداوردی دوغوزون ۱٤۳٦ ده ایمروز حذاسنده بر ترك دونانماسنی بوزدی (۲) ، ردوسك خارجی محلاتنی سورلر ایله احاطه وقادرغه لیمانندهكی سدی دكیزه قدر تمدید ایلدی (۳) . دوغوزونك دراغون شوالیه‌سی لقبی جسیم بر ییلانی (احتمال كه ردوسك قدیم اسملرینه سبب اولان ییلانلردن بری (٤) در) اولدیرمسی اوزرینه ویرلدی وییلانك جسدی شهرك قاپیسی اوزرینه آصلدی [۱٦]. محمد اول ازمیری جنیددن ضبط ایلدیكی وقت بوشهرك قربنده سن‌ژان طریقتنه عائد قلعه‌یی‌ده آلمش ایدی. استاد اعظم فیلیبه‌ر دونایباق، بوخصوص ایچون نزد پادشاهی‌یه دعوت ایدلدیكندن مقابلةً ممالك عثمانیه‌نك دیكر برقسمنده اوكا معادل برمستملكه ایستدی. محمداول بوكا راضی اوله‌رق — فیلیبه‌رك ۱٤۱٤ده ضبطایلدیكی اولدینی — آلیقارناس لیمانی اوكا ترك ایتدی ؛ فیلیبه‌ر بولیمانی برقلعه ایله احكام ایلدی ؛ آلمان شوالیه‌سی پیه‌ر شه‌كه‌لهولد قلعه‌نك انشاسی ایچون ـ تام بر وحشی كبی ـ ملكه آرته‌میزك قبری بقایاسنی استعمال ایتدی(٥). ۱٤۳۷ده استاداعظم اولان ژان‌لاستیق، مقامنه اوتورر اوتورماز — مصرسلطانلرنك تجاوزتصوراتنه مانع اولمق مقصدیله — ردوسه یكیدن قلعه‌لر علاوه‌سیله مشغول اولدی . مصر سلطانی ردوس و قبریس آطه‌لرینك وقتیله عربلرك النده بولنمش اولمسنه استناداً بو جزیره‌لری كندی ملكی اولمق اوزره اعلان وتأیید مدعی ایچون اون سكز قادرغه‌دن مركب بردونانما ارسال

(۱) وه‌رتو، ٥، ص ٥۳۰ .
(۲) كذلك، ص ٥٥۳ .
(۳) كذلك، ص ٥٦۰ .
(٤) بونلرجه Oğouça فنیكه لسانده *Rod* رود، بوشاره نظراً .
(٥) دوقاسه نظراً ۲۱، ص٦۰و۲۲، ص٦٤. استاداعظم، په‌ترونیونی(قاستللومیه‌تری) كه زمانمزده بودروم تسمیه‌اولنور — آنجق پادشاهك مساعده‌سی اوزرینه انشا ایتدیرمشدر؛ بالعكس وه‌رتویه نظراً، ۷، استاد اوجه اوراده بولنان تاتارعسكرینی اخراج ایتمشدر.

ایتدی. دونانما — شوالیه‌لرك اوزرنده بر قلعه انشا ایتمش اولدقلری — کوچك قاسته‌لروسو آطه‌سنی(۱) ضبط و ۱٤٤۰ ایلولنك اون بشنده ردوس جزیره‌سنه هجوم ایتدی ؛ لکن پای تختی محاصره‌یه باشلایه‌مقسزین چکلمکه مجبور اولدی (۲) درت سنه صوکره ، یعنی ۱٤٤٤ آغستوسنده بر مصر اردوسی ردوسه چیقه‌رق شهری قرق ایکی کون محاصره ایلدیسه‌ده ضبط ایده‌مدی.

قسطنطینیه‌نك فتحندن آز بر مدت صوکره محمد ثانی ، ادرنه سرایینده آطه‌لر دکیزی حکومتلرینك سفیرلرینی قبول ایتدیکی صره‌ده ردوس ایلچیلرینك بولنمامسی نظر دقتی جلب ایتمش ایدی . محمد ، استاد اعظمك ویرکی ویرمکدن امتناع ایتمسنه ذاتاً حدت ایتمش اولدیغی‌جهتله اعلان حرب‌ایلدی . اوتوز سفینه‌دن مرکب بردونانما قاریا سواحلنی واستانکوی وردوس آطه‌لرینی تخریب ایله بر چوق غنایم واسیر کتیردی (۳). دها صوکره یوز سکسان سفینه ایله حمزه‌بك آطه‌لر دکیزنده‌کورندی، حمزه بك — محمدك اوائل سلطنتنده‌بحث ایتمش اولدیغمز وجه ایله — مدللی‌وساقیز آطه‌لرینه تجاوزاتندن صوکره استانکویده‌کی راخه‌ریا قلعه‌سنی (٤) یکرمی ایکی کون محاصره ایلدی؛ لکن قلعه‌یی آله‌مدیغندن سیمیا اوزرینه کیتمکه واورادن‌ده دونمکه مجبور اولدی. اوندن صوکره — استانکوی کبی‌سن‌ژان شوالیه‌لرینه عائد بولنان — ردوس ، له‌ریوس ، قالاموس . نیسیروس آطه‌لرینی تحریبه‌کیتدی . عثمانلیلر ردوس آطه‌سنه آرخانجه‌لون قریه‌سی جوارنده چیقدیلر (٥) ؛ لکن آقینلرینك نتیجه‌سی دلی‌قانلیلر ایله کنج قیزلری قالدیره‌رق اسارتله‌کوتورمکدن عبارت قالدی. استاداعظم ژاق دومیللی اووقت مملوکلر، ترکلر، وندیکلیلر ایله محاربه‌ده وقرق ایکی قادرغه‌دن مرکب وندیك دونانماسی ردوس لیمانینك محاصره‌سنده‌بولندیغندن محمد ایله مذاکراته کیریشدی ؛ محمد اولا، روم پسقپوسی ده‌متریوس نومفیلاتوسك قوماندور ساقونه ایچون ایستدیکی یول تذکره‌لرینی‌اعطایه موافقت‌ایتمدی (٦)؛ لکن‌بالآخره طرپزونك

(۱) فونتانوس .
(۲) وه‌رتو، ٦، ۲، ص ۸۸ .
(۳) دوقاس، فصل ٤۳، ص ۱۸۱ .
(٤) کذلك. وه‌رتو، دوقاسك یازدیغی فقره‌یی بیلمدیکندن، بوقلعه‌یی لاندیماکیو تسمیه ایلر. ۲، ص ۱۱۸ .
(٥) وه‌رتو، ۲، ص ۱۱۹ .
(٦) وه‌رتو، ۲. ص ۱۲۷ .

فتحنی تصویر ایتدیکندن تذکره‌لری‌ویردی . بونلر واصل‌اولنجه استاداعظم‌رایمون زاقوستا ، ویلفرانش قوماندوری مارشال کییونك ردوسلو ایکی روم ایله برلکده قسطنطینیه‌یه اعزامنه مسارعت ایلدی. کییوم ۱٤٦۱ده شوالیه‌لرایله ترکلرآره‌سنده‌کی ایلك متارکه‌یی عقد ایتمشدر . محمد بونی ایکی سنه ایچون امضـا ایله ویرکی طلبندن واز کچدی (۱) .

پادشاهك محاربات متواليه‌سی صلحی درت سنه دها تمدیدایلدی. لکن ۱٤٦۷ده اوتوز ترك قادرغه‌سندن ردوسه بر چوق عسکر چیقه‌رق‌لندوس، هه‌راقله، دریاندا، قاتودا قلعه‌لریله آرخانجه‌لون ونوبورغ قریه‌لرینی تخریب ایلدی (۲). ظاهرده ردوسه قارشی احضار ایدلمش اولان یکی بر ترك دونانماسی کله‌رك جزیره‌یه دهشت ویردی؛ لکن پادشاهك‌بویله برروایت اشاعه‌سندن مقصدی‌اغریبوزسفرینك اخفاسنه‌معطوف اولدیغندن جزیره عثمانیلرك وندیکلیلر ایله محاربه‌لری اثناسنده بر سکون موقته نائل اولدی . مع‌هذا ، جمهور ایله عقد ایدیان صلحدن صوکره عثمانلی‌دونانمالری ایشسز قالنجه پیه‌ردوبوسون بوعطالتك اوزون مدت سورمیه‌جکنی تخمین‌ایله برهجوم‌احتمالنه قارشی حاضرلانمغی دوشوندی. صوك استاداعظم ژان‌دورسینونك وفاتندن آزبرمدت اول پیه‌ردوبوسون — هنوز اووه‌رنی باش راهبی ایکن — مصارفنی بالذات تسویه ایده‌رك دکیز طرفنده ، لیمونیایه دوغری ایکی وسنت مارغریت جوارنده‌ده بر قلعه انشا ایتدیرمش‌ایدی(۳). پیه‌ردوبوسون، بالعموم‌کلیساباش‌دعاخوانلرینه مکتوبلر(٤) کوندره‌رك طریقتك‌هپ شوالیه‌لرینی‌خرستیانلغك برمرکزی‌اولان ردوسك مدافعه‌سنه اشتراکه دعوت‌ایتدی. محمد، استاداعظم‌نزدینه — اوغلی‌قره‌مان والیسی جم‌طرفندن سفیر عموان رسمیسیله — بر جاسوس کوندردی. بوسفیر رومدن دونمه ده‌متریوس سوفیان ایدی ، هر سنه ویرکی ویرلمك شرطیله صلح تکلیف ایتمکه کلیوردی . استاد، بوتکلیفك — دونانمانك تمامیله‌حاضرلانمسنه قدر وقت قازانمق‌ایچون — بر دسیسه‌دن باشقه‌برشی‌اولمادیغنی قسطنطینیه‌ده‌کی‌مأمورلری واسطه‌سیله‌خبرآلمش‌اولدیغندن حیله‌یه‌آلدانمش‌کبی کورونوردی؛ دوبوسون، اوروپادن ردوسی محافظه ایچون قوشوب

(۱) کذلك، ص ۱۳۱ .
(۲) کذلك، ۷، ۲، ص ۱٤۱ .
(۳) وه‌رتو، ۷، ۲، ص ۱٥٤ .
(٤) کذلك، ص ۱٦۰. وه‌رتو بو مکتوبلری عیناً نقل ایدر.

کلن شوالیه‌لرك سربستجه مرورینی تأمین مقصدیله، پادشاهك ویرکی طلبندن صرف نظر ایتمسی، یاخود کندیسنه — پاپا ایله خرستیان حکمدارلرینك مساعده‌سنی استحصال ایچون — هیچ اولمازسه اوچ آی مساعده ویرمسی ایستدی. ه‌ه‌متریوس سوفیان ایکنجی دفعه اوله‌رق ردوسه کلدی وپادشاهك ایستدیکی ویرکی نامنك — طریقتك حیثیتنی قیرمامق ایچون — هدیهٔ سنویه‌یه تحویلی تکلیفنی تبلیغ ایلدی. استاد اعظم، تکلیفك ردنده اصرار کوسترردی ؛ مع هذا یکیدن بر عهدنامه عقد ایله ورود ایدن ایکنجی بر ترك ایلچیسی طرفندن امضا و بونکله سربستیٔ تجارت تأمین اولندی (١٤٧٩) (١) .

بیه‌ردوبوسون امضا ایلدیکی شومتارکه‌یه اعتماد ایتمدیکندن مصرسلطانی وتونس بکی ایله علی العجله عقد صلح ایتدی؛ تونس بکی احتیاج حالنده تونس پای‌تختی لیمانندن اوتوزبیك مینوت بغدای چیقارلمسی ایچون مساعده کوسترمه‌جکنه صریحاً موافقت ایدیور. ایدی (٢٧ تشرین اول) (٢). طریقتك مجلس عمومیسی طوپلانه‌رق — یقینده ظهور ایده‌جکنی هرکسك حس ایتدیکی — حرب اثناسنده خزینه ایله قوای عسکریه‌نك ادارهٔ عالیه‌سی یالکز استادك النده بولنمسنه قرار ویرلدی . دوبوسون ، ردوس خسته‌خانه مدیرینی (٣)، آمیرالنی ، قنچلارینی، خزینه‌دارینی کندیسنه درت معاون اوله‌رق انتخاب ایلدی؛ بیوك برادری اولان مونته‌یل ویقوتی انتوان دوبوسونی باش قوماندان تعیین ایده‌رك سوار یعسکری قوماندانلغنی‌ده براندنبورغ باش‌دعاخوانی رودولف دووالهنبورغه ویردی. شهر خارجنده‌کی اولری، آغاجلری بیقدیردی؛ سنت‌انتوان وسنت ماری دوفیله‌ره‌موس کلیسالرینی بسبتون قالدیرتدی (٤). محمد بواستحضاراتدن خبردار اولمسیله دونانماسنك نمامیله تجهیزینی بکلمیه‌رك ١٤٧٩ کانون اولنك دردنده — جزیره‌نك احوالنی استکشاف ایچون — بر دونانما ایله مسیح پاشایی ردوسه کوندردی [١٧] . عثمانلی آمیرالی فانو قلعه‌سی اوکنده دمیرلیه‌رك ردوسك کویلرینه برقاچ سپاهی مفرزه‌سی کوندردی؛ لکن براندنبورغ دعاخوانی بونلری مفرزه‌لری کیلرینه عودته مجبور ایلدی . مسیح پاشا ردوسدن پوسکوردلدیکندن — ینه طریقته عائد

(١) وه‌رتو، ٧، ٢، ص ١٦ — ١٦٥ .
(٢) وه‌رتو، ص ١٦٧ .
(٣) طریقتك عنوانلرندن بری. (مترجم)
(٤) کذلك، ص ١٦٩ .

اولان — تیلو آطه‌سنه هجوم وقلعه‌نك ضبطنه تشبث ایلدی. لکن بوتصورینی اجرا ایده‌مدیکی جهتله فه‌نیقا (قدیماً فیسکوس) لیمانه کیده‌رك موسم بهارده بیوك عثمانلی دونانماسنك ورودینه منتظر اولدی. بو دونانما یوز آلتمش سفینه‌دن مرکب اولەرق ۱۴۸۰ نیسانده چناق قلعه بوغازندن چیقدی (۱)، وردوس ساحلندن کچه‌رك فه‌نیقا لیمانه دوغری کیتدی ؛ اورادە قره‌عسکرینی آلەرق ۱۴۸۰ مایسنك ۲۳ نده تکرار جزیره اوکنده ظهور ایتدی.

سن‌ژان شوالیه‌لرینه قارشی بو تشبث محمده اوج مهتدی طرفندن القا ایدلمش ایدی : بونلرك هر بری پادشاهه ردوس استحکاماتنك بر پلانی تقدیم ایتدیلر. هر اوچی‌ده بالآخره بر موت سفیلانه ایله خیانتلرینك جزاسنی کورمشلردر . بو مهتدیلر — ردوسك روم اصیلزادکانندن اولوب اتلاف ایتدیکی ثروتی ترك دین‌ایله تکرار اکتساب ایده‌جکنی امید ایتمش اولان انطوان مه‌لیغالو ایله — اغریبوزده طوغمش ، جم طرفندن استاد اعظمه کوندرلمش ، سحر ایله علوم خفیه‌ده شهرت بولمش اولان — ده‌متریوس سوفیان و هرکس طرفندن اوسته ژورژ [۱۸] اسمی ویریلن — علوم ریاضیه‌ایله طوپچیلقده معلومات وسیعه صاحبی برآلمان‌ایدی. بوآلمان اولا ردوسده بولنمش ، صوکره قسطنطینیه‌یه کله‌رك پادشاهك مظهر الطافی اولمش ایدی. شواوچ مهتدی ردوسك فتحنده لزوم وسهولت اولدیغنی مسیح پاشایه مصراً سویلدکلرندن مسیح پاشا بونلری پادشاهه تقدیم ایتدی ، اوچی‌ده شهرك استحکاماتی پلانلرینی و محاصره حقنده‌کی تصورلرینی عرض ایتدیلر . اوسته ژورژك ترتیباتی دیکرلرینه فائق کورلدیکندن هجوم بوکا کوره احضار ایدلدی. بومحاصره‌یی دوغری نقل ایده‌بیلمك ایچون ۱۸۰۳ده، تاریخ المده اولەرق موقعی قله‌قله واستحکام استحکام طولاشمش اولدیغم جهتله موقعك طوپوغرافیسنك صورت معینه‌ده تعریفی وه‌رتو ایله غوفیه‌نك دوشمش اولدقلری خطالرك تصحیحنه مدار اولور امیدنده‌یم.

ردوس جزیره‌سنك منتهای شمالیسنی تشکیل ایدن برون اوزرنده یه او اسم‌ایله مسمی اولان پای تختی [ردوس‌شهری] واردر. دکیزه دوغری اوزانمش ومنتهالرنده بر قوس کبی بوکیلەرك بریه یاقلاشمش اولان ایکی دیل ایسه امین، واسع، درین برلیمان تشکیل ایدر ، بونك ایچنده برسد یاپیلەرق صندالره مخصوص حوض‌ایله کیلرك کیردیکی اسکله یکدیکرندن تفریق ایدلمشدر. لیمانه‌داخل‌اولان کیلرك صولنده‌کی دیل،

(۱) عثمانلی مورخلرینه نظراً یالکز آلتمش قادرغه .

شهر استحکاماتنك خارجنده اولوب بتون طولنجه یل دکرمنلری انشا و نهایتنده ملکلر قلهسی دینیلن قله ایله محافظه اولنمشدر . دیکر طرفدهکی دیل اوزرنده دخی بر اوجندن بر اوجنه قدر هپ یل دکرمنلری بولنور ؛ قوسك — ملکلر قلهسنه یاقین اولان — منتهاسی شهرك سورلریداخلنده قالیر ؛ ردوس قلهلرینك الك مشهور واك مهمی اولوب اولا عربلر طرفندن احکام وصوکره استاداعظم ژاقوستا زماننده سن نیقولایه اضافه ایدلمش اولان قله دخی ینه اومنتهای قوس اوزنده‌در. بوقله‌زمانمزده ترکلرجه عرب قلهسی ، خرستیانلرجه سن نیقولا قلهسی تسمیه ایدیلیر . داخلاً بیوك لیمانی تشکیل ایدن اوایکی دیلك خارجنده ساحل قیوریله‌رق بر قوس ترسیم ولیمانه‌کیرن کیلرك صول‌طرفنده قوم‌ایله مالی برقوس، صاغ‌طرفنده دخی — قادرغه لیمانی دینیلن وبرجهتندن برقله [۱۹] ، دیکر جهتندن سنت ـ ان قلعه‌سیله محفوظ اولان — برلیمان تشکیل ایدر . بیوك لیمانك منتهای داخلنده وهمان دکیز کنارنده شهرك ایکی قات سورلری کوریلیر ؛ قادرغه لیمانك نهایتنده برمحله واردرکه شمدی والی‌قوناغی اوراده وسورلرك خارجنده بولنور. اشبو برنجی محاصره‌ده — مدافعه‌سی یدی لسانه منسوب (۱) شوالیه‌لره تودیع ایدلمش اولان — یدی طابیه ایله شهرك قاپیلرندن بحث ایدلمه‌مش اولدیغی ایچون بونلرك تعدادندن صرف نظر ایده‌جکز ؛ ذاتاً بونلرك موقعی ایکنجی محاصره تاریخنده اولدیغندن بوراده تعدادی زائد اولور. آغاجلقلی، منظره‌سی لطیف برتپه‌اوزرنده وشهرك یاریم میل‌شمالنده بولنان‌فیله‌ره‌موس کلیسانسدن مقدما بحث ایتمش ایدك . اولجه کلیسانك نامیله یاد اولنان اوتپه بوکون سنبللی تسمیه ایدیلیر (۲) .

شهرك برمیل‌غربنده ودکیزقربنده‌سنت‌اتیه‌ن‌طاغی‌بولنور. مسیح‌پاشا دونانماسی اورایه یاناشدی، وعساکر محافظه‌نك‌مدافعهٔ شدیده‌سنه رغماً اردوایله طوپلرك‌اخراجی عملیاتنی اجرا ایلدی . عثمانلی عسکری درحال او طاغك اوزرنده واتکلرنده موقع طوتدی . ایکی کون صوکره ترك قوماندانی — اولجه اوراده بولنوب ده یقلمش

(۱) ردوس طریقتده هرملتنده شوالیه‌لری هیئت‌مجموعه‌سنه «لسان» عنوانی ویریلیردی. مثلا فرانسز لسانی، فرانسز شوالیه‌لری دیمکدر. (مترجم)

(۲) ۱۲۰۱ (۱۷۸۷) سنه‌سنده ردوس حکومت شرعیه‌سنده بولنمش اولان مرحومك سنبلزاده خاندانندن ناظم مشهورتحفه‌صاحبی‌وهبی سواساله‌سیله اوموقعی برمسیره حالنه‌کتیرمش اولدیغندن اوکا نسبت اولنور. ترکیات ارضیه‌سندن دولایی آطه‌نك صولری پك ایی دکلدر؛ بالنسبه الك ایسی « سنبل صویی » در. (مترجم)

اولان — سنت - انتوان کلیساسنك یرنده وسن - نیقولا قلعه‌سنه مقابل اوچ عظیم طوپدن مرکب بر بطاریه تعبیه ایلدی. طوپلره، اوچ مهتدیدن اووقت برحیات بولنان اوسته ژورژ قوماندہ ایدیوردی. مه‌لیغالو آیاغنده‌ظهور ایدن برمرضدن دکیزده‌وایکنجیسی ده‌متریوس سوفیان دها محاصره‌نك ایلك کونلری ردوس اوکنده وقوع بولان بر مصادمه‌ده تلف اولمش ایدی. اوسته ژورژه کلنجه اونی‌ده شهرده بر جزای‌عادلانه بکلیوردی. ژورژ، فعلنه نادم برملتجی کبی کورونه‌رك سورلرك اوکنه کلوب قاپینك آچلمسنی رجا ایتدی. استاد اعظمك حضورینه کوتوریله‌رك اوراده تبدیل دین ایلمش ایسه‌ده صوکره حرکتندن صمیمی نادم اولدیغنی بیان ایلدی. لکن محاصرلرك قوتی وناقابل غلبه طوپلری حقنده پك چوق تفصیلات ویره‌رك ترکلرك عددنی یوز بیکه چیقارمسی وهم بری اون سکز قدم طولنده اولان وطقوز اون بارمق محیطنده کوللهلر آتان‌اوزون طوپلری مدهش بر صورتده تصویر ایتمسی‌اوزرینه شبهه‌یی‌دعوت ایلدی[۲۰]استاداعظم، ملتجی‌یی — کندیسنی‌هیچ بر آن نظردن غائب‌ایتمه‌مکله مکلف — آلتی عسکرك محافظه‌سنه ویره‌رك طابیه‌لر اوزرنده بالذات انتخاب ایلدیکی بربطاریه‌نك قوماندہ‌سنه مأمور ایلدی. ترکلر اووقته قدر سن - نیقولا قلعه‌سی اوزرینه اوچ‌یوزدن زیاده کوللهٔ آتمش وقلعه‌نك قره طرفنی بر انقاض بیغینی حالنه‌قویمشلر ایدی ؛ لکن استاد، رخنه‌یی یکی برخندق واخشاب بر طابیه ایله قپاده‌رق مدافعه‌سنی — ایتالیان لسانندن — قوماندور قاره‌ته ویردی. سن - نیقولا قلعه‌سندن سن‌پیه‌ر قلعه‌سنه کیدن سورك کناریه وشهرك آشاغی قسمنه برقاچ سواری بلوکی حمایه‌سنده پیاده نفراتی کوندردیکی کبی دکیزك — ترکلرك‌کچه بیلملری ممکن اولان — صیغ قسمنه‌دیکنلی تختهلر وضع ایلدی. ترکلر سنت - اتیه‌ن لیمانندن کتیرمش اولدقلری صندالرله قلعه‌یه هجوملرنده یدی یوز کشی‌غائب ایده‌رك رجعت‌ایتدیلر. استاد، دشمنه قارشی‌اکتساب ایدیلن شو موفقیتی — سنت - ماری دوفیله‌ره‌موسك تصویر معجزه نماسی موضوع اولان — کلیساده تمجید ایلدی. ایرتسی کون مسیح پاشاطرزحرکتنی‌تبدیل ودکیز طرفندن هجومی ترك ایله قره طرفندن تعرضه باشلادی. سکز بیوك طوپ ایله‌یهودی محله‌سنده رخنه آچدی ؛ طقوزنجی بر طوپ‌ده سدك منتهاسندن دیل اوزرنده‌کی یل دکرمنلرینه دوغرو توجیه ایدلدی. دوبوسون، درحال یهودی محله‌سی تماماً خاك‌ایله یکسان ایدیله‌رك انقاضیله، داخلاً ایکنجی بر سور انشاسنی وبونك‌ده بر خندق‌ایله

احاطه‌سنی امر ایتدی . شوالیه‌لرله کویلیلر، تاجرلرله اصناف، قادینلرله چوجقلر بو یکی سوری انشا ایچون غیرتده مسابقه ایتدکلری اثناده ترك طوپلری خارجی سوری اویله بر کورلتی ایله بیقیورلردی که طوپلرك صداسی ردوسك یوز میل غربنده‌کی استانکویدن ویوز میل شرقنده‌کی قاسته‌ل روسودن ایشیدلدی .

ترکلرك شهر ایچنه آتدقلری قومباره‌لر اهالیه آز خسار ایراث ایتدی: قادینلرله چوجقلر بونلرك نادراً یتیشه‌بیلدیکی بر قلعه‌یه التجا ایتمشلردی ؛ دیکر طرفدن عساکر محافظه دخی کلیسا و قلعه بود وملرینه قاچه‌رق بوقومباره‌لردن تحفظ ایدیورلردی . عثمانلیلر کیلردن اوزاتدقلری برکوپری ایله سن‌نیقولا قله‌سی اوزرینه تکرار برهجوم ترتیب ایتدیلر . آلتی کشینك یان یانه کچه بیلمسنه مساعد اوله‌جق درجه‌ده کنیش اولان بو کوپری دیلك — اولجه سنت ـ آنتوان کلیساسنك بولندیغی — زاویه‌سندن سن‌نیقولا قله‌سنه‌قدر امتداد ایدیوزایدی . ترکلر کمی دمیریله قره‌یه مربوط برخلاط ایله ، کوپری‌یی قله‌نك آلتنه قدر کوتوره‌بیلمشلردی. انکلیز کیجیسی ژه‌رواسیوس روژه ، کیجه‌لین دکزه آتیله‌رق خلاطی کسدی ؛ کوپری رابطه‌سز قالدیغندن دکیزه آچلدی ؛ لکن ترکلر صندالرله چکدرك تکرار سده باغلادیلر. ۱٤۸۰ سنه‌سی حزیرانك ۱۹ نده، فورطنه‌لی برکیجه‌ده سن‌نیقولا قله‌سنه هجوم باشلادی [۲۱] . ایکی طرفدن شدتلی برطوپ آتشی آچلدی: کیلردن پاپیلان کوپری آیرلدی [۲۲] ، محاصرلرك قسم اعظمیله درت دانه طوپ شالوپه‌سی دکیزه باتدی؛ قره‌یه چیقمق ایچون قوللانیلان صندالرك اکثریسی باندی. محاربه کیجه یاریسندن صباحك اونبه قدر خونریزانه وشدتله دوام ایتدی ؛ ترکلر نهایت ، ایکی بیك بش یوزکشی غائب ایتدکدن صوکره چکلمکه مجبور اولدیلرکه قسطمونی سنجاق بکی سلیمان‌ده بونلر آرەسنده ایدی (۱) .

مسیح پاشا ، هجومنده مجبور رجعت اولمسی اوزرینه هپ طوپلرینی بر نقطه‌یه طوپلادی . بوقوت جسیمه کاملاً ، شهرك‌سن ـ نیقولا قله‌سنه جواراولان قسمنه، یعنی ایتالیانلر استحکاماتیله یهودی محله‌سنه توجیه‌اولندی . اوچ بیك بش‌یوزکوله آز وقت ایچنده بیوك رخنه‌لر آچدی ؛ ردوسلر بو طوپلره مقابل اوزاقلره قدر

(۱) وه‌رتوده (Vertot) «مه‌رلابك، سلطان محمدك بر اوغلنك دامادی»؛ بره‌یدانباخ (Breidenbach) ده « *viri strenuissimi Turcoque dilecti* »، یعنی: ترك ممتاز امراسندن بری .

غایت بیوك طاشلر آتار ماکنه قوللاندیلر . بو ماکنه — که ترکلرك استحکاماتی تخریب ایله استحکاماتده چالیشانلری ازردی — سلطان محمدك ایستدیکی ویرکیدن کنایه اولهرق محصورلر طرفندن « ویرکی » تسمیه اولنمشدر . ماکنه، ترکلرك شهر درونده آتدقلری جسیم طاش کوللهلریله ، خندقلری طولدردقلری قایا پارچهلریله املا اولنوردی . ردوسلیلر پرا لتنده کی یوللردن کلهرك بوقایا پارچهلرینی آلیرلردی؛ اوصورتده که ترکلر خندقلرك هرکون نصل اولوب دهبوشالدلدیغنی بردرلو آکلایهمازلردی. پیهردوبوسون بر هجوم عمومیه منتظر بولندیغندن استحکاماتك اوزرینه کوکورت ، زفت ، بالموی ودیکر مواد مشتعله ، طاشدن اسطوانهلر، باروت وتیمور کسمهلریله مالی کوچك طوربهلر نقل ایتدیردی که بونلر دشمن اوزرینه آتیلهجق ایدی . اوسته ژورژی جلب ایله بوهجوم حال خطرناکنده نه یاپیلهجنی حقندهرأینی استفسار ایلدی . ژوژ محاصرلرك استحکاماتنی تخریب ایدهجك یکی بر منجنیق تکلیف ایتدی ؛ آنجق بو ماکنهنك صدماتی ترك بطاریهلرینی تخریب ایدهجك یرده شهرك سورلرینه طوقوندیغندن ژورژك دشمن ایله متفق اولدیغی حقندهکی شبهه آرتدی ؛ اشکنجهیه قونلمی اوزرینه اعتراف ایدهرك شبهه تمامیله کسب قطعیت ایلدی. ژورژ بلکه بو ایکنجی خیانت خصوصنده بری الذمه ایسهده باشی کسیلهرك برنجی خیانتنك جزای مایلیقنی بولدی . دیکر بر ملتجینك دخی خیانتده بولندیغی اکلاشیلیور ؛ بوده دها محاصرهنك ابتداسنده اشکنجهیه قونیلنجه مسیح پاشانك امریله استاد اعظمی زهرلهمك تصورنده بولندیغنی اقرار ایتمش وبونك اوزرینه باشی کسلمش ایدی [۲۳] .

محاصرین اردوسنك باش قوماندانی بتون هجوملرینك نتیجهسز قالدیغنی کورنجه شهرك تسلیمنی استحصال ایچون مذاکرات طریقنه تشبث ایدهرك بونك ایچون استاد اعظمه بر روم کوندردی. لکن اوده هیچ برشی یاپهمقسزین کری کلدی . مسیح پاشا بوکا زیاده حدت ایتدی؛ علی الخصوص که خستهلندن طولایی شهری تسلیم صورتیله آلوبده عسکرك هجوم طریقیله ضبط ایلدکلری حالده آلهجقلری عظیم مال غنایمی اونلره براقامق ایستردی . معمافیه بر هجوم عمومی امرایله یغمایه مساعده ایدهجکنی وعد ایلدی. او کبی احواله معتاد اولان استحضاراتدن ماعدا ، ترکلر یانلرینه غنایمی قویمق ایچون طوربهلر ، کنج قیزلری ودلی قانلیلری باغلامق ایچون ایپلر واستاداعظم

ایله شوالیه‌لری قازیقلامق اوزره سکز بیك قازیق آلمشلرایدی. هجوم عمومی کونندن اولکی کیجه ترك اردوکاهنده « الله ، الله ! » صدالری طنین انداز اولدی . سکز بیوك طوپدن مرکب بطاریه بر کون اول یهودی محله‌سنی اوقدر دوکدی که شهرك اوطرفده‌کی سورلری تماماً تخریب ایدلمش وخندقلر آغزینه‌قدر طولمش ایدی.

۱۴۸۰ تموزینك۲۸ نده — که عثمانلی دونانماسی‌ینه اوکون اوترانتویه‌یناشمش ایدی — طلوع شمسده ، بر هاوان طوپی ضربه‌سیله هجوم اشارتی ویرلدی (۱) . ترکلر غیر قابل مقاومت بر جسارتله رخنه‌لراوزرینه آتیلدیلر، اوچ بیك بش یوزی اوراده مدهش بر محاربه‌یه باشلادیلر . اونلرك آرقه‌سنده بولنان قرق بیك کشیلك بر اردو دحی کمال مسارعتله شهرك کافهٔ نقاطه یردن هجوم ایلدی ؛ هر ایکی طرف فوق‌العاده شجاعت کوسترردی. محاصرلر شهر اوزرینه — سعدالدینك تعبیری وجه ایله — « زنجیردن قورتولان ارسلانلر کبی » (۲) هجوم ایتدیلر ؛ محصورلرده — بره‌یدنباخك تعبیری وجه ایله — « دینلرینی وسربستیلرینی مدافعه ایچون ماقابه‌لر (۳) کبی» مجادله ایلدیلر (٤). مسیح پاشانك سنجاغی مزغالللر اوزرینه‌دیکلمش ویهودیلرمحله‌سنی ستراید یکرمی‌قدم(٥) ارتفاعنده‌کی سورك ایچ‌طرفنه درت‌مردیون قورلمش ایدی‌که‌مسیح پاشا «یغمایه مساعده ایدلمدیکنی وردوس خزینه‌لرینك‌پادشاهه عائد اولدیغنی» طابیه اوزرنده اعلان ایتدیردی. بواعلان، محاصرلرك غیرتنی بردن‌بره قیردی . دیشاریده بولنان عسکر ایچریده حرب ایتمکده اولانلرك امدادینه کیتمکدن امتناع ایتدی ؛ ایچریده‌کیلرده ، سورك کنارنده صف حرب اوزره دیزلمش اولان شوالیه‌لر طرفندن پوسکوردلدیلر. عثمانلیلرك قوردقلری مردیونلر بو دفعه محصورلرك ایشنه‌یارادی.بونلردن برینه‌بالذات‌استاداعظم‌چیقدی، شوصورتله‌محصورلراسکی‌موقعلرینی

(۱) بره‌یدنباخه نظراً ۲۸؛ وه‌رتویه نظراً ۲۷، کتاب ۷، ۲، ص ۱۹۷ .

(۲) سعدالدین، استانبول تمثیلی، جلد ۱، ص ٥٧٤ . (مترجم)

(۳) ماقابه‌لر بو جلدك ٦٥نجی صحیفه‌سنده‌کی حاشیه‌ده ایضاح اولنمشدی. (مترجم)

(٤) *Nec aliter pro fide catholica et republica christianorum pugnavere . quam olim gloriosi Machabœi pro cultu divino et Hebrœrum libertate prœliati sunt* . (متنك مأخذی)

(٥) سعدالدین، صولاق زاده، ورق ٦٤، عالی، ٣٥نجی باب. ادریس، ورق ۱۷۲. روضة الابراره، ورق ۲۷۱، یالکز عسکرك طعندن بحث ایدلمش اولوب پاشانك خسیسلکی هیچ مذکور دکلدر .

تکرار الده ایتدیلر. یکیدن برجنك باشلایه‌رق ایکی ساعت دوام ایلدی، لکن ترك عسکری هرطرفده مغلوب اولدیغندن سنجاغیله برابر برچوق تلفات براقه‌رق فرار ایتدی. ردوسلیلر مظفریتلرینی التوندن برصلیبك والنده قالقان ومزراق اولدیغی حالده برصورت مشعشعه‌ده حضرت مریمك وبرچوق افراد معیتی ایله بر شخص آسمانیك عیسی ، مریم ، یحیی سنجاقلری بولنان محلك اوزرنده کورنملرندن دولایی ترکلر آره‌سنده بغتةً ظهور ایدن خوف وهیجانه حمل ایتمشلردر . عثمانلی مورخلری ایسه اردونك مغلوبیتنه مسیح پاشانك خسیسلکی سبب اولدیغنی سویلمکده متفقدرلر، لکن — محاصره‌نك تاریخنی یازمش اولان — شوالیه‌لر طریقتی ایکنجی قنجلاری بو خصوصده برشی سویلزکه بوده — شبهه‌سز — شوالیه‌لرك شرفنی تنقیص ایتمه‌مك ایچوندر . صوك هجومده ترکلر کدکلر اوزرنده وخندقلر ایچریسنده اوچ بیك بش یوز مقتول براقمش ایدیلر ، بونلرك هپسی احراق ایدلدی . محاصره‌نك دوام ایتدیکی اوچ آی ظرفنده مسیح پاشا جمعاً طقوز بیك تلفات واون بش بیك مجروح ویرمش ایدی . عثمانلی اردوسی کمیلرینه بیندیکی وقت ایکی ناپولی سفینه‌سی کله‌رك ردوس شهرینه قوهٔ امدادیه و پاپانك دها زیاده معاونت ایده‌جکی وعدینی ایصال ایلدی . ترك قادرغه‌لری بو کمیلرك کیرمسنه مساعده ایتمه‌مك ایستدیلر : کمیلردن بریسی ایچه خسار کورمشیکن ینه لیمانه کیردی، دیکری بتون دشمن قادرغه‌لرینك آره‌سندن مظفرانه پریول آچدی، قادرغه‌لرك قوماندانی بو مجادله‌ده تلف اولدی. مسیح پاشا ، اردوسنك بقیه‌سیله‌فه‌نیقا لیمانه عودت ایلدی ، صوکره، آلیقارناسده په‌ترونیون قلعه‌سنی محاصره ایلدیسه‌ده اونده‌ده موفق اوله‌میه‌رق دوناماسنی قسطنطنیه‌یه کوتوردی. محمد . قوماندانلرینك مغلوبیتنی بر معتاد اعدام ویاحبس ایله جزالاندردیغی حالده مسیح پاشانی یالکز پاشا رتبه‌سندن کلیبولی سنجاق بکی رتبه‌سنه تنزیل ایله اکتفا ایلدی. مسیح، وزرایاخود اوچ طوغلی پاشالر جدولندن سیلنمکله بختیار قالدیغندن مقامی — او وقته قدر اناطولی وروم ایلی قاضیعسکرلکنی جمع ایتمش اولان — مغنیسا چلبیه ویرلدی. او وقتدن بری بوایکی مأموریت یکدیکرندن تفریق ایدلدی. ملا مصلح الدین قسطلانی روم ایلی قاضیعسکری، ملا حاجی حسن زاده دخی اناطولی قاضیعسکری نصب اولندی. ینه ردوس محاصره‌سی سنه‌سی محمد ثانی زمان سلطنتنك الك مشهور علماسندن بری اولان ملا خسرو ایله شیخ قطب الدین عطارزاده وفات ایلدیلر. ملا خسرو عثمانلی فقهنك امهات کتبندن

اولان درر الاحکام مؤلفیدر(۱)؛ قطب الدین ده، قسطنطینیه محاصره سنده ایوبك قبرینی کشف ایتمش اولان شیخ آق شمس الدینك الك مشهور تلامیذندن بریدر . ۱۴۸۰ سنه‌سی، عثمانلیلرجه، محمد اول زمانده تأسیس ایدلمش اولان نقیب الاشراف منصبنك لغو ایدلمسیله‌ده معروفدر (۲) .

محمد اردوسنك فلاکتندن، عسکرینك یالکز کندی قوماندامی آلتنده بولندیغی وقت هیچ مغلوب اولماز اولدیغنی دوشونه‌رك متسلی اولدی واردونك ردوس محاربه‌سنده غائب ایتمش اولدیغی رونق اعاده ایتمك ایستدی . ۱۴۸۱ بهارینك ابتداسندن اعتباراً ، پادشاهك طوغاری — آسیاده بر محاربه علامتی اولەرق — آناطولی ساحلنه رکز ایدلدی. محمد ، اتخاذ ایتمش اولدیغی قاعده‌یه توفیقاً — هدف عزیمتنی کیمسه‌یه سویلدیکی جهتله سفرك مصر سلطانی اوزرینه‌می. یوقسه ردوس اوزرینه‌می ترتیب ایدلدیکی مجهول قالدی . اردو اسکداردن کیکبوزه‌یه دوغری یورودی ؛ فقط بو ایکی شهر آره‌سنده بولنان خنکار جایرینه کلنجه — بر زماندن بری صحتی مختل اولمش اولان — پادشاه توقفه مجبور اولدی؛ فاتح، یکی برمظفریت ایله کسب عافیت ایده‌جکنی امید ایتمش ایدی؛ لکن ۱۴۸۱ مایسنك اوچنجی پنجشنبه کونی (٤ ربیع الاول) سلطنتنك اوتوزنجی سنه‌سنده واللی ایکی یاشنده اولدیغی حالده وفات ایلدی. سلطان محمد، بو صورتله صوك سفرینك هانکی دولته قارشی ترتیب ایدلدیکی حقنده عالمی متردد براقدی . عثمانلی تاریخنك محمده — دیکر پادشاهلردن تمییز ایچون — ویرمش اولدیغی فاتح عنوانی یالکز بیزانسی فتح ایتدیکی ایچون دکل، دولتك حدودینی هر جهتدن توسیع ایلدیکی ایچوندر . بعض آوروپالی مورخلر اسپاندوزینویه اعتماد ایده‌رك محمدك فتوحات ودهاسی حقنده پك مبالغه کوسترمشلردر، منصف برمورخك وظیفه‌سی متقدمینك شهاداتنی موازنه ایده‌رك اونلرك خطالرینی تصحیح ایتمکدر.

او مورخلر ، محمدك ایکی ایمپراطورلق ، اون درت دولت ، ایکی یوز شهر فتح ایتمش اولدیغنی اتیان وادعالرینی ینه محمدك اثر دهاسیله اثبات ایچون — سپاندوزینونك

(۱) « دولت عثمانیه‌نك تشکیلات واداره‌سی » نه مراجعت . ۱، ص ۹. [هامه‌رك فرانسزجه‌سنده *Dourer-al-Akham (les perles de la loi)* کوریلیور - سه‌ده غالبا مأخذی کندیسنی سهوه دوشورمشدر . معلوم اولدیغی اوزره کتابك اسمی «دررالحکام» وشرحنك اسمی «غررالاحکام» در. مترجم]

(۲) موراجه دوسون، ٤، ص ٥٦٢ .

سنك مزارنده محکوك دیدیکی — شو ، ردوسی آلمق ، ایتالیایی‌ده تسخیر ایتمك ایستردم ، سوزلرینی ایراد ایدرلر . محمد ، واقعا ایکی ایمپراطوزلغی ، یعنی بیزانس وطرابزون ایمپراطورلقلرینی ذ — ضبط ایتمش اولدیغی ممالکك بتون قصبه وکویلری داخل حساب ایدیلیرسه — ایکی یوزدن زیاده شهرضبط ایتمشدر ؛ قرالقلرك عددینه کلنجه : بونك یاریسی فضله‌در ؛ زیرا صربستان ، بوسنه ، آرناوودلق دولت عد اولندیغی کبی بغدان، موره، قرمان ، قسطلمونی‌ده برر دولت صایلسه بیله قصور ایدیسنی بولمق ایچون اغریبوزی. کفالونیایی، مدللی‌یی، لمنی‌یی، ایمروزی، طاشوزی‌ده دولت حساب ایتمك لازم کلیر. اسپاندوژینوك ، محمدك سنك مزارنده بولندیغنی سویلدیکی کتابه [۲٤] اطمئنان بخش اولمیان بر دلیله مستند و بر خیالدن عبارتدر ؛ محمدك کتابهٔ سنك مزارنده ردوسه وایتالیایه دائر هیچ برکلمه یوقدر. بوتربه، فاتحك قسطنطینیه‌ده انشا ایتدیرمش اولدیغی جامعك محرابی آرقه‌سنده‌در ؛ اسلافی اولان سلاطین، بروسه‌ده استراحت کزیندر.

تاریخده بی‌طرفلق، بعض مورخینك سلطان محمده اسناد ایلدکلری برطاقم حرکات ظالمانه‌یی قبوله‌ده مساعد دکلدر. مثلا، فقیر برقادینك خیارینی کیمك یدیکنی میدانه چیقارمق ایچون سرای خدمه‌سندن اون دردینك قارنی یاردیرمش اولدیغی ؛ اردونك، کندیسنك عطالتی حقنده‌کی شکایاتنی رفع ایچون ایره‌ن اسمنده سودیکی برجاریه‌نك کندی الیله باشنی کسدیکی ؛ اوغلی شهزاده مصطفایی — برپاشانك حرمنه تسلطندن دولایی — تسمیم ایلدیکی ؛ برحاکمی — امریله دیری دیری شیشه کچیریلن — باباسنك دریسی اوزرینه اقعاد ایتدیکی هیچ برصورتله شایان قبول دکلدر. سائر برچوق روایات کبی بونلرده (۱) افسانه قبیلندن عد ایدلمایدر. بو درلو مبالغه‌لر تاریخك جدیتنه یاقشماز ؛ تاریخ، محمدك مظالمی، احتراصات معیوبه‌سی، دماسی، تأسیساتی حقنده بی‌طرفانه برحکم ویرمایدر . واقعهٔ اولین سلطنتی اولان قتل برادر ، وظیفه‌لرینه صادق قالمش اولان عسکرك قتل عامی . طرابزون ایمپراطوری ، بوسنه قرالی ، مدللی و آتنه بکلری خاندانلرینك اعدامی — باشقه بر علاوه‌یه لزوم برافقه‌سزین علیهنده اولدقجه برکسك برصورتده رفع صوت ایتمکده‌درلر . ضبط ایلدیکی شهرلرده اصیلزادکان قادینلرندن الك کزیده‌لرینك حرمه آتیله‌رق پامال ایدلمسی ، یونانستان، پونت، جنوه، وندیك ، صربستان ، فلاق شبان ذکورینه طرح ایتمش اولدیغی سزاوار نفرین

(۱) اسپاندوژینو، ص ٦٧ و ٦٨ .

جزیه تمایلات مکروهه‌سنی درجهٔ کافیه‌ده اثبات ایدر . آرزولرینه مقاومت ، اعدام ایله جزا کورردی . قسطنطینیه‌نك فتحندن صوکره اعدام ایدلمش اولان ، غران دوق نوتاراسك اوغلیله اغربیوز محاصره‌سنده قتل ایدلمش اولان ئه‌ریجونك جسور واصیل قیزی و هنوز اون درت یاشنده ایکن دست احتراص و انتقامندن قورتیله‌مامش اولان، پروتووه‌ستیه‌ر فرانزه‌سك اوغلی بوصورتله ناموس ودینلرینك قربانی اولمرق ضایع اولمشلردر.

بیزانسلیلرله — بارله‌تیوس وقااورسه‌ن کبی — معاصر اولان اوروپالی مورخلر، رأی‌العین شاهد اولمرق تعریف ایتدکلری اشقودره‌وردوس محاصره‌لرنده کندیسنی الوان مظلمه‌ایله ترسیم وسیئاتنده مبالغه ایتدکلری کبی [٢٥]، سپاندوژینو، ژیوویو، سانسوویتو کبی دیکر بعض مورخلرده پك زیاده ثنا ایده‌رك حقیقت تاریخیه‌دن ، اولکیلر قدر اوزاقلاشمشلردر. مثلا، سپاندوژینو، محمدك، روم‌پطریق سقولاریوس طرفندن نیم خرستیانلغه میل اینـدیرلدیکنی ، وفاتندن آز اولکی زمانلرنده کلیسا اشیای‌مقدسه‌سنه زیاده حرمت‌ایلدیکنی، بونلرك اوکنده‌متمادیاً قندیل یاقدیردیغنی سویلر(١). ژیوویو دهاایلری کیده‌رك اسکندر کبیرایله ژولسه‌زار (٢) تاریخلرینك قرائتی بالخاصه سودیکنی، یونان، لاتین ، عرب ، عجم ، حتی کلدانی، لسانلرینی بیلدیکنی ادعا ایدر. بز — بتون بواصلسز روایات اوزرنده توقف ایتمکسزین — سلطان محمدك حائز اولدیغی دهاك او روایتدن دها بلیغ دلائلنی فتوحاتنده، دولتنی توسیعنده ، تأسیس ایلدیکی مکتبلرده ، جامعلرده ، خسته خانه‌لرده ، علوم وصناعاتی حمایه‌سنده. بالذات شعر وادبیات‌ایله اشتغالنده کوریرز . قوانین اداره‌سی، اصلاحات عسکریه‌سی ، تأسیساتی ، زمان سلطنتنه شعشعه ویرن بر چوق علمانك آثاری ایسه مظالمنی اونوتدیره‌ماسه‌لر بیله تاریخده کندیسنه برموقع ممتاز تأمین ایدرلر [٢٦] (٣).

(١) سپاندوژینونك کویا مدح ایچون یازدیغی بو سوزلر خیالدن و بونك حقیقتی فاتحك رومله عدل ولطف ایله معامله‌سندن عبارتدر. (مترجم)

(٢) شرقلیلر اسکندر کبیر تاریخنی آنجق بر حکایه یاخود داستان طرزنده بیلیرلر ؛ ژول سه‌زارك ایسه ادبیات عثمانیه‌ده آنجق اسمی معلومدر.

(٣) مترجك تذییلاتنده تنقید وعلاوهٔ مطالعه ایدیله‌جکدر.

اون سکزنجی کتاب

محمد ثانی دور سلطنتنك اوابدی. — مبانی. — مؤسسات. — قارداش اولدرمه‌نك قانون سیاسی حالنه قولمسی. — ارکان اربعهٔ دولت. — وزیرلر، قاضیعسکرلر، دفتردارلر، نشانجیلر. — اندرون وبیرون (ایچری، دیشاری) آغالری. — اردو ایله سرای خلقی. — علما. — مکاتب. — محمدك آلمش اولدیغی تربیه. — یدی وزیر. — علما، شعرا، فقها، اطبا، مشایخ.

سلطان محمد، قسطنطینیه‌یی فتح ایلدیکنی متعاقب باشلیجه سکز کلیسانی جامعه تحویل و صوکره یکیدن دها درت جامع تأسیس ایلدی. فاتحك اون ایکی جامعندن قبه‌لرینك یوکسکلکی وکوزللکیله اك زیاده شایان دقت اولانی — آیاصوفیه‌دن صوکره — نامنه منسوب اولهرق بلده‌نك یدی تپه‌سندن بری اوزرنده بنا ایلدیکی جامعدر. فاتح جامعی وقتیله حواریون کلیساسنك بولندیغی موقعده ودرت (اون) ارتفاعنده بر سطح اوزرنده‌در، حولیسی مربع الشکل و اوچ طرفی ستونلرله مزین اولهرق دردنجی جهت جامعك جبهه‌سیدر. بیوك قاپی محرابك خط مستقیم ایله مقابلنده‌در. قورشونله مستور قبه‌لر غرابت ومرمر ستونلر اوزرینه قورلمشدر. حولینك رواقی(۱) اوزونلغنجه مجللا مرمردن بر صفه موجوددرکه یالکز قبولرله فاصله‌دار اولمشدر. اورته‌ده قورشون قبه‌لی بر شادروان بنا اولنمش واطرافنه یوکسك سرولر مغروس بولنمشدر. حولینك خارجنده و تپه‌لرك یارمقلقلی پنجره‌لرك اوزرنده رنکارنك مرمر لوحه‌لر اوزرینه غایت کوزل یازی ایله قبارتمه‌لی اولهرق سورهٔ فاتحه حك اولنمشدر. جمله قپوسنده وکبودی برزمین اوزرنده فتح قسطنطینیه‌یه دائر اولان:

« لتفتحن القسطنطینیة فلنعم الامیر امیرها ولنعم الجیش ذلك الجیش »

حدیث شریفی قرائت اولنور [ ].

جامعك صحن تسمیه اولنان طیش حولیسنده سکز مدرسه بنا اولنمشدر. بونلرك هربرینك آرقه‌سنده طلبه‌یه مخصوص حجره‌لری حاوی برتمه واردر. بو مبانی‌یه متصل

(۱) صوك جماعت محلی. (مترجم)

عمارتلر موجوددرکه بونلردن محتاج اولان طلبه‌یه وسائر کسانه کونده ایکی دفعه یمك ویریلیر ؛ دارالشفا تسمیه اولنان خسته خانه، تیمارخانه دینیان دارالمجانین، سیاحلرك، یابانجیلرك بیتوتنه مخصوص و کاروانسرای یاخود خان اسمیله موسوم بنالر، نهایت اطفال ذکور ایچون مکتبلر موجوددر. کتبخانه جامع درونندهدر، بر اوطه تفریق ایله کتبخانه اتخاذ اولنمشدر . عثمانلیلرك استانبولده تأسیس ایلدکلری ایلك کتبخانه بودر. جامعی محیط اولان بومبانیدن باشقه یه جامعك اطرافنده، فقط دها اوزاق بر دائرهٔ ایچنده بر سبیلخانه . حماملر . بر کتبخانه، حدیث تدریسنه مخصوص برمدرسه، برصفه‌یی حاوی حولی، برتربه‌کوریلیر. محمدثانینك والده‌سی سلطان علیمه خاتمك قبری اونك قربنه‌در (١) .

سلطان محمد، فاتح تسمیه‌اولنان جامعدن باشقه شو اوچ‌جامعی دها بنااینمشدر: ابو ایوب انصاری‌جامعی‌که قبری قسطنطینیه محاصره‌سنده پك زمانده کشف‌اولنه‌رق مهاجمینه غیرت جدیده ویرمشدر ؛ شیخ اعظم بخاری جامعی‌که شهرك قربنده ادرنه قپوسنده واقعدر . (امیر بخاری مراد ثانی اردوسنی سورلر قربنه قدر سوق ایتمش ایدی)؛ یکی چریلر قشله‌سی قربنده کی یکی چریلر جامعی (اورته‌جامع) [٢]. دولتك ایکی‌پای‌تخت‌عتیقی اولان ادرنه‌وبروسه شهرلرنده محمداول ومراد ثانی‌طرفندن انشا اولنان بر چوق جوامع زینت بخشانك عدادینه کندیسی برشی علاوه ایتمدی. انجق سلطانلریله وزیرلری فاتحك سلطنتنده اوشهرلرده بعض اوابد انشا ایتمشلردرکه بوراده اونلری ذکرایتمکلکمز لازمکلیر: قاسم‌پاشا، ادرنه‌ده طونجه ساحلنده برجامع پادیرمشدرکه نامیله یاد اولنور ؛ بانیسنك تربه‌سی‌ده جامع درونندهدر (٢) . اون‌سنه مقدم فاتحك قیزی، عایشه سلطان یه ادرنه‌ده دیکر بر جامع بنا ایتدیرمش ایدی‌که کذلك بانیه‌سنك اسمنه منسوبدر؛ قاسم پاشا جامعنك انشاسندن درت سنه صوکره ذوالقدریه حکمداری سلیمانك قیزی وفاتحك حلیله‌سی ستی سلطانك جامعی اکمال ایدلمشدر (٣) . سلطان محمد اسکی ویکی سرایی ، عتیق بزازستانی (٤) ده انشا ویوقاریده کوردیکمز وجه‌ایله استانبولك خراب اولمش دیوارلرینی تعمیر ایتدیرمشدر.

(١) موراجه دوسون ، ٢ . ٥١١ . آوروپا مورخلرینك یازدقلری کتابهٔ سنك مزار صرف خیالیدر.

(٢) حاجی قالفه، روم‌ایلی، ص ٩ .

(٣) کذلك، ص ١٠ .

(٤) اوستی قاپالی چارشی .

شمدی مبانیٔ عمومیه‌دن اصول‌ادارهٔ مملکته کچیورز. شرقلیلر مملکتی برتمام خانه، یاخود تعبیراصح‌ایله برچادر کبی تصور ایده‌رك اداره‌نك باشلیجه شعبه‌لرینه شومفهوم استعاری‌یه مناسب اسملر ویررلر. بنای حکومتك اساسی شرع، عادت، حکمدارك اوامر مخصوصه‌سی، یعنی قانوندر. (قانی) لفظندن بالذات‌حکومت آ کلاشیلیر. چونکه اك اسکی زمانلردن بری ملل شرقیه مصالحی حکمدارلرك سرایلری قاپیلرنده تسویه اولنه‌کلمشدر (۱). قانی. مدافعه‌سنه مأمورعسکرله‌محافظه اولندیغی‌جهتله بومجاز یالکز حکومته (باب دولت، باب همایون) دلالت ایچون استعمال ایدلمیه‌رك عسکر ایچون‌ده قوللانلمشدر. اردونك اون دردہ بالغ اولان مختلف شعبه‌لرینه قاپی دینلمشدر (۲). بو کلمه‌نك اوچنجی بر معنای مجازیسی‌ده عمومیت اوزره دولته یاخود حکومته عائد اولمایوب خصوصیت اوزره سرای وحرم خلقنی کوسترکه باب‌حکومته، باب همایون سلطنت وباب دولت تعبیر اولندیغی حالده سرای وحرم ایچون دارالسعاده دینیلیر. شو صورتله حکومت مظهر اقبال، سرای ایسه مسعود معناسنی آلمش اولیور. باب دولت یاخود باب‌همایون اوکنده عسکر اقامه اولنه‌رق محافظه‌سی اونلره تودیع اولنمش وحکومت وزیرلره ویرلمشدر. باب‌السعاده‌دن مسعودیت آسمانی‌یه، یعنی سرایه، حرم دائره‌سنه کیدیلیر. سرای داخلنده اوطه تعبیر اولنان محلده خزینه بولنور؛ مالیه اداره‌سنه مأموراولانلراورادهطوپلانیر. دیوان، الکبیوك قانون‌مأمورلرینه مخصوصدر. دها کریده اولان دائره‌لر اصل سرای خلقنه تخصیص اولنمشدر. قانون، یعنی محمد ثانینك نظام اساسیسی — که صوك صدر اعظمی اولان قره‌مانلی محمد پاشا اونکله اداره‌یی تنظیم واصول تشریفات دولتی تعیین‌ایتمشیدی — حکومت ایله سرایك تقسیم وظائفنده‌درت عددنی‌اساس اتخاذ ایلمشدر. بوده حکمدارك مستنداولدیغی درت‌عموددن آلنمش اولدیغی کبی‌بر خصوص تاریخی‌یه، یعنی چاریار، درت خلیفه بولنمسه‌مستنددر. بو تقسیمه کوره اك اوکده دولتك درت عمادی بولنیورکه وزیرلر، قاضی عسکرلر، دفتردارلر، نشانجیلردر. اوندن‌صوکره بیرون اغالری، تعبیرآخرله استعمال ایتدکلری سلاحلره کوره مختلف عسکر قوماندانلری، دها صوکره اندرون اغالری، تعبیر دیکرله‌سرای مأمورلری. نهایت علما وفقها کلیور. انجق بنای حکومتك بو اقسامنی تعیین‌اولنان صیره‌یه‌کوره نظرملاحظه‌دن امرار ایتمزدن‌اول محمدثانی طرفندن

(۱) اقسوتوفون، *Cyropédie*.

(۲) قاپی خلق. وزرا وامرای عساکر مخصوصه‌سنه «قاپیسی خلق» دینیلیردی. (مترجم)

حکومتنه اساس اتخاذ ایدلمش اولان وقانوننامه دینیان نظام اساسیه عطف نظر ایتمك مناسب اولور .

قانوننامه درت بابه، تعبیر آخرله اوچ قسم مخصوصه منقسمدر، برنجیسی دولتك بیوك مأمورلرینك مراتبدن ، ایکنجیسی عادات وتشریفاتدن ، اوچنجیسی جرائمه مترتب جزالر ایله خدمات حکومته تخصیص اولنان عوائددن بحث ایدر. دولتده اصول ترقینك ماهیتنی کوسترمکده اولان برنجی بابك اهمیتی دها زیاده تفصیلات اعطاسنه سزاوار وبونك تمامیله اکلاشلمسی اولجه بعض معلومات اخذینه محتاجدر . بناءً علیه ایلریده بحث ایتمك اوزره شمدیلك اوندن صرف نظر ایدهرك قانوننامهنك ایکی باب اخیریله مشغول اولهجغز . باب ثانینك الك زیاده شایان دقت اولان نظاملری بایرام مراسمنه ، سفرهٔ همایونه، مهر سلطانیه، مراسم سلطنت اصولنه عائددر . برنجیسی یهودیلرك قامش بایرامنه ودیکری خرستیانلرك عید فصحنه مقابل اولان ایکی بایرام، عثمانلی تقویمنك الك بیوك ایکی ایام دینیهسیدر . سلطان محمد ، ماتم حسین آیینی ایله نوروزی ، تعبیر آخرله عجم پیل باشی رسمنی لغو ایدهرك او وقته قدر اجرا اولنان مراسم مشهورهنك عددینی شوصورتله نصفنه تنزیل ایلمشدر، لکن ایکی بایرامی سرای طنطنهلریله احاطه ایدهرك بونلره بر رونق جدیدعلاوه ایتمشدر . بو بایراملر ایچون: » اردهٔ شاهانهم بودرکه ایام عیددهدیوان اوطهسی پیشکاهندهکی عمومی میدانه برتخت قورولسون وراسمهٔ دست بوسیاوراده اجرا اولنسون ، وزیرلرم . قاضی عسکرلرم، دفتردارلرم آرقهمده طورمق لازم کلیر. خواجهم وزیرلرك، قاضی عسکرلرك اوکنده قائم بولنهجقدر . چاوشلر ایله معاش مخصصلری اولسون اولسون سنجاق بکلری ومتفرقهلر الاوپمك رسمنی ایفاایدهجکلردر» دیور. ایام عیدقانونی مختلفدرجهدهکی مأمورین حکومته نائل شرف دست بوسی اولمق مساعدهسنی ویرمکده سماحت کوسترديکی حالده سفرهٔ شاهانه نظامی بتون قوللری افندیلریله برلکده طعام ایتمك شرفندن بلا استثنا محروم ایدیور: بونك ایچوندهٔ ارادهٔ مخصوصهم ذات شاهانهمله برلکده هیچ کیمسهنك طعام ایتمهسیدر . اجداد عظامم مقدما وزیرلرینی سفرهلرینه قبول ایتمشلر ایدی ، بن بو عادتی لغو ایتدم (۲) .» دیمشدر. قانونك مهره متعلق حکمی قدرت

(۱) «دولت عثمانیهنك تشکیلاتی» (*La Constitution de l'Emp-Otto*) اثرنده قانوننامهٔ محمد ثانیه مراجعت .

(۲) کذلك .

عالیه نشانه‌سی دیمك اولان خاتم همایونك محافظه‌سنی صدر اعظمه تودیع ایلیور : «مهر همایونم وزیر اعظمك محافظه‌سنده بولنسون ؛ خزینه اچیلوب قپانمق اقتضا ایدرسه دائما اونك ودفتدارلریمك حضورنده آچیلوب قپانسون(۱).» اوزرنده طغرای پادشاهی محکوك اولان مهرهمایونك تودیعی اوزماندن بری دولتك الکبیوك منصبی اولان وزارت عظمانك توجیهنی تضمن ایدر. خزینه اوطه‌سنك تختیمندن ماعدا احواله مهرهمایونك استعمالی صدر اعظمك پادشاهه خطباً یازه‌جغی عریضه‌لره تخصیص اولنمشدر ؛ بتون معروضات اولجه وزیر اعظمك النده کچه‌جکی وذات شاهانه‌یه عرض حقی وزیر اعظمه منحصر بولندیغی جهتله پادشاه کندی مهرندن واجنبی حکمدارلری سفراسنك مثول رسمیلرنده تقدیم ایلدکلری اعتمادنامه‌لرده‌کی مهرلردن باشقه‌سنی کورمز. قوللرك مهرلری نظر شاهانه‌یه لایق دکلدر .

محمد ثانینك قانونلرندن الك مدهشی قارداش اولدیرمکی — هر پادشاهك تخت سلطنته بلامزاحم مالك اولمسی ایچون — دولتك برنظامی حالنده امروتأیید ایتمسیدر. اوروپانك اسکی جمهورلرینك وپادشاهلقلرینك تاریخی سیاسةً برادر اعدامنه امثال ارائه ایلیورکه بونلرا خلافك بحق نفرینه مظهر اولمشدر. آنجق آسیا حکمدارلرینك عصالرینی قانلاندیران بودرلوجنایاتك باشقه‌محلده امثالی یوقدر. عجم تاریخی صفحه‌لرنده مسطور جنایتلرك الکمخوف اولانلرندن بری هیچ شبهه‌سزکه دارا ایله اللی قارداشنك — طقسان باشنده‌کی بابالری ارد شیر اوزرنده ایقاع ایتدکلری — قتل پدر جنایتی وقارداشلری اوکوسك اللی قاتل ایله بونلرك بتون عائله‌لرینی اعدام ایتمك صورتیله آلدیغی انتقامدر . کیانیلر طرفندن کوستریلن مثاله خلفلری اولان ساسانیلرده امتثال ایتمشلردر . فرهاد رابع باباسنی ، بویوك اوغلنی ، اوتوز قارداشنی اشکنجه‌یه تسلیم ایتمشدر (۲). رومالی مورخ جوستینیوس، ایرانده پدرینك وبرادرلرینك جسدلری اوزرندن تخته‌چیقمق بر نوع شرف عد اولندیغنی بوبابده نظردقته عرض ایدر. انجق استبداد ایرانی برادر اعدامنی قانون حالنه وضع ایدوب ده برمعاملهٔ قانونیه عدایتمك درجه‌سنه چیقمامش وبو وحشیلك عثمانلیلرك حقوق سیاسیه‌سنه قالمش ایدی . قانوننامهٔ محمدی بو بابده دیورکه: « فقهانك اکثریسی اولاد واحفاد انجادمدن جالس تخت اولهجق

(۱) قانوننامهٔ محمد ثانی ص ۹۹.

(۲) جوستینیوس. ۱۰ و ۴۲ .

اولانلر عامه‌نك سلامتی ایچون قارداشلرینی اولدیره بیله جكلرینی بیان ایتمشلردر(۱). بناءً علیه اونلرده بویله‌جه حركت ایتمیدرلر». مؤسس سلطنت عثمان، عمجه‌سنی اوق ایله اورمق صورتیله اعضای خاندان برینی قتل ایچون ایلك مثالی كوسترمش ایدی، بایزید، قارداش اولدرمك مثالنی ارائه ایلدی ؛ اونی تقلید ایدن محمد ثانی بو جنایتی معاملهٔ قانونیه‌حالنه قویمق و برقانون مخصوص حالنه وضعیله اخلافنی اونكله مكلف قیلمق ایستمشدر[۳]؛ لكن بوقانون مخوف. موجدینك مستحق اولدینی عاری قلم خونین ایله یازمش اولدیغندن الی الابد كرك كندی ملتنك، كرك ملل متمدنه‌نك نظر استحقارینه عرض ایده‌جكدر [٤] .

شو صورتله قتلك قاعدهٔ اصلیه اتخاذ اولندیغی كورلدكدن صوكره قانوتنامه‌نك اوچنجی بابنده فقرهٔ آتیه‌نك اوقونمسی موجب تعجب اولماز: «صو باشیلرینك آله‌جقلری قان بهاسی قتل ایچون اوچ بیك ؛ كوز چیقارمق ایچون بیك بش یوز ؛ باش یارمق ایچون بش یوز آقچه‌در. » قان بهاسی عثمانلی عدلیه‌سی واردات‌نده برنجی درجه‌ده بولنور؛ اوندن صوكره خرستیان حكومتلری طرفندن تأدیه اولنان سنوی ویركیلر كایركه یكی ویركیلر تحمیلندن واسكیلرك تحصیلندن منفعت دار قیلمق ایچون پادشاه اشبو ویركیلری وزیر ودفتردارلریله مقاسمه ایدر: « اجنبی حكومتلری ركاب همایونه ویركی تقدیم ابتدا كلرنده وزیر و دفتردارلرم كندی حصه‌لرینی اخذ ایده‌جكلردر (۲)». بوباب، وزیرلرك، بكلربكیلرك، دفتردارلرك، سنجاق بكلرینك مخصصاتی دفترینی ترقیم ایلدكدن صوكره شوماده ایله ختام بولیور: «وزیرلرمك اولادی بكلربكی خدمتلرینه تعیین اولنه‌میوب آنجق نمادار سنجاقلره نصب اولنه‌جقلردر . سلطان محمد، بونكله، وزیرلره تزویج اولنمش سلطانلرك اولاد و احفادی سنجاق بكلكندن یوكسك بر مأموریته كچدكلری حالده دولتی تهدید ایده‌بیله‌جك مخاطرات حدوثی احتمالنك اوكنی آلمق ایستیوردی . لكن بو قانون سلطانلرك آنجق احفادی حقنده تطبیق اولنه‌بیلیر ؛ چونكه اولادلری حین تولدلرنده كوبكاری باغلانمامق صورتیله موته محكوم ایدیلیر . عثمانلیلرجه حالا مرعی اولان (۳) اشبو نوزادلرك اعدامی حقنده قانوتنامه‌ده برشی دینلمه‌مش اولمسی بونك چوقدن بری عادت حكمنه كچمش

(۱) *Osmanische Statsverfassung* دولت عثمانیه‌نك تشكیلاتی ، ۱، ص۹۹.
(۲) دولت عثمانیه‌نك تشیلاتی، ۱، ص ۹۹ .
(۳) مورخك زمانده. بومسئله مترجمك تذیلاتنده تدقیق ایدیله‌جكدر.

وقارداش اعدامی حقنده‌کی مادهٔ قانونیه‌ده ضمناً داخل بولنمش اولدیغنی اثبات ایدر. شو صورتله قتلك قانونیتی، پادشاهك یالکز برادرلری ایچون دکل (۱) ، یکنلری و حفیدلری ایچون‌ده تأیید اولنمشدر. عربلر پیغمبر اسلامدن اول قیزلرینی طوغار طوغماز بوغمغی عادت ایدینمشلردی ؛ [حضرت] محمدك انسانیت نظرنده الك بیوك محاسنندن بری بو عادت وحشیانه‌یی برآیت قرآنیه موجبنجه لغو ایتمش اولمسیدر. نصل تخمین اولنه‌بیلیردی‌که پیغمبرك قانونله اعلان متابعت و«امیرالمؤمنین» عنوانندن باشقه خلیفه عنوانیله‌ده افتخار ایلین حکمدارلر، قتلی وسائط دینیه ایله مجاز قیاسونلر وجالب نفرت اولان بو فتوالر صریحاً بر معصومك قتلنی منع ایدن و فقط الك واسع برمعناده تفسیری اعتباریله حقیقت حالده هرکدرلو قتلی تسویغ ایلین بر حکم قرآنی‌یه مستند بولنسونلر؟ (۲).

ارکان اربعهٔ دولت. — شمدی نظام اساسیٔ عثمانینك اقسام مختلفه‌سنی تفصیلاً تحلیل ایده‌جکز . درت عدد مقدمی (۳) — اولجه بیان ایلدیکمز وجه ایله — تقسیم مراتبك اساسنی تشکیل ایدر . جادرك درت دیرکی واردر ؛ قرآن موجبنجه درت ملك تختك مدار استنادیدرلر ؛ اقالیم جویه‌نك درت باشلی نقطه‌سنده درت روزکار حاکمدر ؛ عالم حیرت حیاتنك صورت دائمه‌ده مشترکاً موجود اولان الك مشهور درت استادی صوفیه طرفندن «اوتاد» تسمیه اولنمشدر؛ درت انجیل صاحبی اولدیغی کبی پیغمبرك‌ده درت شاکرد حکمتی بولنمشدرکه اسلامك ایلك درت خلیفه‌سیدرلر. محمد ثانی دخی دولتك درت عمادینی (ارکان دولت) بوعدده کوره تأسیس ایلمشدر . اونلرده وزیرلر ، قاضیعسکرلر . دفتردارلر، نشانجیلردرکه دیوانك ، تعبیر آخرله شورای دولتك عمادی اولوب دیولرك فعالیت و بصیرتنی حائز اوللری لازم کله‌جکلری جهتله « دیو [٥] » تسمیه اولنورلر.

وزیرلر . — دولتك ایلك ارکانی وزیرلر، یعنی حمالردر (٤) که بار مصالح

(۱) موراجه دوسون، ۳، ۳۱۰ .

(۲) مورخ بوراده « الفتنة اشد من القتل » دلیلنی عیناً — فقط لاتین حروفیله — ایراد ایلر. آنجق شرعاً احتمال اوزرینه دکل، حتی نیت اوزرینه جزا ترتیبنه امکان اولمادینی و احکام شرعیه‌نك اراقهٔ خون معصومی بروجه ایله تسویغ ایتدیکی کبی بیان ایلدیکی فتوالر دخی معلوم دکلدر. (مترجم)

(۳) بو قدسیت وقیاس مورخك کندی کوریشلرندن عبارتدر. (مترجم)

(٤) مقدما دخی اخطار اولندیغی اوزره وزیر لفظی « معاون » معناسنه آلنمق اقتضا ایدر . (مترجم)

عمومیه اونلرك اوزرینه یوکلندیکی ایچون بویله تسمیه اولنمشلردر . مقدما یالکز بر وزیر وار ایدی ؛ مؤخراً ایکیه ، اوچه چیقه‌رق محمد ثانی طرفندن درده ابلاغ اولندی . بونلرك آره‌سنده وزیر اعظم تفتیشه غیر تابع وعالی برصلاحیته مالکدر . وزیراعظم ، پادشاهك وکیلی ، بتون شعبات اداره‌نك الك بیوك آمری ، حکومتك مرکزی، هرشیئك حرکتی اوکا مربوطاولان قوهٔمحرکه‌در. شرقده هرزمان — «ظل الله فی الارض » اولان — حکمدارك قدرتی وزیراعظم وساطتیله اجرا اولنمشدر؛ بو صورتله‌درکه تاریخ شرقك الك اسکی زمانلری تورانده وزیر شهیر پیران ویسه‌یی، ایرانده زردشتك معاصری جاماسپ ، نوشیروان عادلك وزیری بزر جمهری (۱) ، فرعونك سراینده یوسفی ، سوزانك سراینده دانیالی ، سلیمانك وزیراعظمی آصفی، ملوکانه برعطالت وابوابی هرکسه قارشی مسدود برشوکت ایچنده بولنان حکمدارلرك ملتلر نزدنده وکیللری اولمق اوزره عرض ایدرلر (۲) . بو مأموریت مهمه‌نك خلیفه‌لر زماننده برمکیلر، سلجوقیلر زماننده نظام الملکلر، عثمانیلر زماننده چاندارلیلرده اولدیغی کبی بر عائله‌ده ارثاً بقاسی پك نادردر. وزارت عظمی بوصوك عائله‌ده مراد اوّلدن محمد ثانی‌یه قدر ارثی اولمش و سلطان محمد، خلیل پاشانك اعدامیله چاندارلیلرك قوتنی مؤبداً محا ایده‌رك اوندن صوکره یالکز پاشنه وبلااشتراك حکومت ایتمشدر. برسنه صوکره دیکر بر وزیراعظم تعیین ایتدیکی وقت اوکا یالکز اردونك قوماندەسنی تفویض ایله دیوانه کندیسی ریاست ایتمشدر. کفه ، قره‌مان ، اوترانتو فاتحی کدك احمد پاشانك وزیر اعظملغنده بر حادثهٔ مخصوصه بو منصبك امتیازات سابقه‌سنی اعاده‌یه سبب اولمشدر؛ برکون، پریشان قیافتلی بر ترکمن دیوان اوطه‌سنه کیره‌رك کندی قومنه مخصوص قابا برتلفظ ایله «دولتلی خونکر قانغوکوزدور؟ (۳)» دیه سؤال ایتدی. سلطان محمد بو سوزلردن منفعل اولمش و وزیراعظم فرصتدن استفاده ایله بوندن صوکره شخص مقدسنی شو صورتله بیلنمه‌مك حقارتنه عرض ایتمه‌مك ایچون مصالح دیوانیه‌یی وزیرلره برافق دها مناسب اوله‌جغنی عرض ایلمشدر.

(۱) مهر اعظم، خورشید اعظم، بیوك کونش دیمکدر؛ « بزرك » لفظنك صورت تلفظ دیکری اولان «بزرج» — بزرك کبی — بانك وزانك ضمه‌سی، راوکافك سکونیله‌در. (مترجم)

(۲) خوند زاده خوندمیرك تاریخ وزراسی ؛ ایکی یوزدن زیاده وزرانك تراجم احوالنی حاوی اولان بواثر نفیس قولکسیونمده موجوددر.

(۳) صولاق زاده، ورق ٦٤، اوسوزلری نقل ایدر ؛ « دولتلی خنکار هانکیکزدر؟» افاده‌سنك قبا برصورت تلفظیدر.

محمد، بورأی قبول ایلمسیله اووقتدن بری بتون اداره وزیرلرکوخصوصا وزیراعظمك النده بولنمشدر. متوالی درت کون، یعنی جمعه ایرتسی، بازار، بازار ایرتسی، صالی کونلری وزیراعظم — وزیرلر، قاضیعسکرلر، دفتدارلر، نشانجیلر کندیسندن اوّل عزیمت ایتمکده اولدقلری حالده — سرایه کیدرلردی. دیوان اوطه‌سی قاپیسنه ایلك واصل اولانلر اللرینی کوکسلری اوزرنده قاووشدیرمقله برابر کمال دقتله یکدیکری ایچنه صاقلایه‌رق اورادہ توقف ایدرلردی (۱)؛ وزیراعظم ارکان شورانك تشکیل ایلدیکی چفته صیره‌یی سلام ویروب سلام آله‌رق کچدکدن صوکره دیوانه کیرر و اونلرده — پیشکاه دیوانه ایلك کلنلر سدهٔ دیوانی الك صوکره کچمك اوزره — ایکیشر ایکیشر وزیراعظمی تعقیب ایلرلردی(۲). وزیراعظم کندینه مخصوص اولان مندر اوزرینه قعود ایله وزیرلرله قاضیعسکرلری صاغ، دفتدارلرله نشانجیلری صول طرفنه آلیردی. تقریر مصالحه مأمور اولان تذکره‌جیلر وزیراعظمك اوکنده آیاق اوزرنده ورئیس افندی‌مندرك کنارنده بولنوردی. باش ماینجی دیمك اولان قاپیجیلر کهیاسی ومابین مشیری دیمك اولان چاوش باشی دیوانده حاضر اوله‌رق معیتلرنده‌کی ماینجی و چاوشلری‌ده بولندیرمقله دیوانه برقات دها احتشام ویررلر ایدی. چاوش باشی محافظهٔ انتظامه مأمور اولدیغندن (دیوان‌بکی) عنوانیله تسمیه اولنوردی.

رتبه‌لرینه علامت اولمق اوزره وزیرك اوچ، بکلربکلرینك ایکی، سنجاق بکلرینك یالکز بر طوغلری واردر. بیزانسلیلرك «چوق یاشاره!» صدالرینك یرینه قائم اولان سلام مبارك باد (آلقیش) [٦] وزرایه مخصوص ایدی. وزیرلر آلتون دوکمه‌لی و صیرمه شریدلی قطیفه قافتان کیر؛ قیشین بونارہ سمور کورك قاپلانیر ایدی(۳). وزیرلرك ایرادلری فی‌الاصل یوز بیك اقچه‌دن عبارت ایدی؛ موخراً ایکی یوزبیکه ابلاغ ایدلدی. انجق کندیلرینه تخصیص اولنان زعامتلرده باشقه‌جه بو اقچه‌نك بش التی مثلنی کتیرر ایدی. وزیر اعظملره عائد اولان اون امتیاز بو مأموریته علی‌العاده وزیرلکلر آره‌سنده بر مسافهٔ بی‌نهایه بولندیغنی کوستر. وزیر اعظملرك

(۱) الری صاقلامق اکسه‌نوفونك زمانده دخی جاری ایدر. یونان تاریخنده، ۵، ۲، ۱. Loi ὀπέφθαν ὀπὸ τῆς χόρης τὰς χεῖρας. اکسه‌نوفون متعاقباً علاوه ایدیورکه: «زیرا یکلر ایچنده صاقلانمش اولان اللر هیچ برشیئه تشبث ایده‌مزلر.»

(۲) عالی.

(۳) عالی.

امتیازاتی شونلر ایدی : ۱ ، خزینه قاپیلرینی ودیوان کونلری اقشامی دیوانی تختیم ایدن مهر همایونك محافظی اولمق؛ ۲، مناسب کوردیکی زمان اوکلهدن صوکره باب عالی تسمیه اولنان کندی سرایینده خصوصی بردیوان عقد ایده بیلمك ؛ ۳ ، خانه سندن سرایه وسرایدن خانه سنه هر کیتدکجه رفاقتنده چاوش باشی وچاوشلر بولنمق ؛ ٤ ، چهارشنبه کونلری قاضی عسکر ودفتردارلر — سرایه عزیمتلرنده استعمال ایلدکلری رسمی قاووقلری کیمش بولندقلری حالده — کندیسنی زیارت ایتمك؛ ٥، بازار ایرتهسی کونلری دیوان اورتهسنده رکاب همایون مأمورلری طرفندن آلقیشلانمق؛ ٦، هرجمعه کونی جامعه کیدرکن — جملهسی رسمی کلاهلرینی کینمش اولمق اوزره — چاوشلر، چاشنیکیرلر ومتفرقه لر آلای تشکیل ایتمك؛ ۷، دیکر وزیرلره یالکز آیده بر دفعه کیدن یکی چری اغاسی طرفندن هرهفته زیارت اولنمق؛ ۸، استانبول قاضیسی ، یکیچری اغاسی ، بازارلرك اك بیوك مأموری دیمك اولان محتسب، شهر امینی دیمك اولان صو باشی کندیسنك رفاقتنده بولندیغی حالده شهرینی تفتیش ایتمك؛ ۹، دیکر وزیرلره پك نادر والیسهٔ عادیه لریله کیتمکده اولان مأمورین شریعت ایله سنجاق بکلرینك سرایده کیدکلری قاووق ولباسلریله تعظیمات اسبوعیه سنی قبول ایتمك؛ ۱۰، عیدینده وزیرلر، دفتردارلر، بکلر، علما، اردو قوماندانلری طرفندن صورت رسمیه ده تبریك ایدلمك(۱).

قاضیعسکرلر . — دولت و دیوانك ارکان ثانیهسی قاضیعسکرلر ، یعنی اردو قاضیلریدر. تأسس دولتدن محمد ثانینك ختام سلطنتنه قدر روم ایلی واناطولی ایالتلرنده تحدث ایدن دعاوینك رؤیت وفصلی اك صوك درجهده یالکز بر قاضیعسکره مفوض ایدی. لکن سلطان محمدك صوك سنهٔ حکومتنده بو وظیفه ایکیه تقسیم اولنمشدر . یوقاریده کوردیکمز وجه ایله مسیح پاشا ردوس محاصره سنی متعاقب عزل ایدلدی؛ اونك منصبی قاضیعسکر مغنیسا چلبیسنه ویریلهرك بوذاته ملا قسطلانی خلف اولدی. وزیراعظم قره مانی محمد پاشا — کهمجلهٔ جدیدهٔ عثمانیه نك قسم اعظمی اونك زمانینده تنظیم اولنمشدر — قسطلانینك خصم شخصیسی اولدیغی جهتله پادشاهه — بری روم ایلی دعاویسنه، دیکری اناطولی دعاویسنه باقق اوزره — ایکی قاضیعسکر تعیینی لزومنی عرض ایلدی (۲) . تکلیفی قرین قبول اولهرق حاجی حسن زاده قسطلانیه رقیب اولمق اوزره روم ایلی قاضیعسکرلکنه تعیین و اوته کینه یالکز اناطولی قاضیعسکرلکی

(۱) «دولت عثمانیه نك تشکیلاتی» اثرینه مراجعت، ۲، ص ۸۳ .

(۲) صولاق زاده ، ورق ٦٤ ؛ حاجی قالفه نك تقویم التواریخی، ص ۱۸۷ .

توجیه قلندی. اردو قاضیلغی مأموریتلرندن صوکره الیوکسك خدمات علمیه پادشاه و شهزاده معلملکی (خواجه) ایله احکام شرعیه‌یی درجهٔ اخیره‌ده تفسیره صلاحیتی اولان الك بیوك مأمور ایدی که مفتیلك دیمکدر . مؤخراً سلطان سلیمان قانونی زمانینده منصب افتا بتون مناصب شرعیه‌نك برنجیسی اولمشدر . اشتباه اولنان ماده‌لرده کندیسنه مراجعت اولنوب ده قاضی طرفندن معمول‌به اولمق اوزره برقرار ویرن هرفقیهه «قراری قطعی وناقابل استیناف معناسنه» اولهرق مفتی عنوانی ویریلیر [۷] . بو مفتیلردرکه بری حیاتنه ایلیشلمیه‌جکنه دائر اولان وعده رغماً بوسنه قرالنك اعدامنه مأذونیت ویرن ودیکری هرپادشاهك جلوسنده قارداشلرینك اعدامنی امر قانونی حالنه قویان ایکی فتوای مشهوری محمد ثانی‌یه اعطا ایتمشلردر . ایلك مفتیلك خدمتی قسطنطینیه‌نك فتحندن صوکره پای‌تخت جدیدك قاضیسی جلال زاده خضر بك چلبی‌یه توجیه اولندی ؛ مؤخراً ادرنه قاضیسی عبدالکریم افندی‌یه ودهاصوکره برمدرسه‌نك مدرسی علی‌العربی‌یه تفویض‌قلنه‌رق دائمی حالنی اکتساب ایلدی. لکن مفتیلر مؤخراً نائل اولدقلری نفوذه اووقت‌مالك اولمادقلری کبی سلسلهٔ مراتب علمیه‌ده روم‌ایلی واناطولی قاضیعسکرلرینك‌واونلری تعقیباً معلم سلطانی ایله استانبول قاضیسنك هنوز محافظه ایتمکده اولدقلری برنجی درجه‌یه ترفیع ایدلمه‌مش ایدیلر . قاضیعسکرلرك مخصصاتی کونده بش‌یوز اقچه اولمق اوزره حساب ایدلمش ایسه‌ده عیناً ویریلن ذخائر ایله بو مقدارك اون مثلنه بالغ اولوردی. اشبو بیوك مأمورلر اوزمان دیوان کونلری وزرای تعقیباً حضورشاهانه‌یه کیرمك حقنی حائز اولدقلری کبی صالی وچهارشنبه مستثنا اولمق اوزره هرکون اوکله‌دن صوکره کندی اقامتکاهلرنده خصوصی بر دیوان عقد ایله [۸] قاضی ومدرسلری قبول ایدرلر ایدی. قاضیعسکرلرك هربری کندی دائره‌لرنده بولنان قاضیلك و مدرسلکلرك توجیهاتنی اجرا ایلردی . فقط استانبول، بروسه، ادرنه قاضیلکلری کبی یومی یوز اللی اقچه وکذلك بلاد مذکوره مدرسلکلری کبی کونده قرق آقچه مخصصاتی اولان قاضی و مدرسلکلر مستثنی طوتیله‌رق بونلر بالذات وزیر اعظم طرفندن توجیه اولنوردی (۱) .

دفتردارلر. — عثمانلیلر امورادارهٔ حکومتده استعمال‌ایلدکلری استعاره‌یی تعقیب ایده‌رك مالیه نظارتنده دفتر طوتیجی دیمك اولان دفتردارلری دولتك ارکان ثالثه‌سی

(۱) عالی .

عد ایتمشلردر . ویرکی قیدیه مخصوص اولان دفتر کلمه‌سی رومارلردن (۱) عجمارهمی، یوقسه عجملردن رومارهمی کچمشدر، بونك تعیینی مشکلدر ؛ زیرا شرق مورخلرینه کوره — خزینه کبی(۲) — دفتردخی اسکی عجملرك تأسیساتندن ایدی[*]. انجق خسرولرك سقوطندن صوکره خلفانك زمان حکومتلرنده ویرکی قیودی ایچون ایرانده لسان فارسی وسوریه مصرده لسان یونانی استعمالنده دوام اولندی ؛ تا او وقته قدرکه خلیفه عبدالملك فارسی ویونانی یرینه لسان عربیی اقامه ایلدی. سلجوقیلر زمانده — که دفتر نویسلرك اکثری عجم ایدی — فارسی لسانی قبول اولندی ؛ نصلکه جنکیز خانك اعقابی زمانده ترکلر طرفندن اویغور لسانی ومصرده قبطیلرطرفندن قبطی لسانی استعمال اولنمشدر. ایکنجی کیخسرو غیاث‌الدین زمانده کندی اسمنه منسوب عائله‌نك مؤسسی اولان قرهمان الکانی عجم دفترنویسلرینی اعدام ایتدیکی وقت دفترلری قسماً فارسی ، قسماً عربی یازدیرمق یولنده بر تبدل احداث ایلدی ؛ حالا عثمانلیلرده بواصول تعقیب اولنور [۹]. محمد ثانی اوان سلطنتنده یالکز بر دفتردار بولنوردی (مؤخراً درت اولمشدر)؛ بوکا روم‌ایلی دفترداری دینیلیر واناطولی ایالاتی ایچون بر معاونی بولنور ایدی. ادارهٔ مالیه‌نك الیوم منقسم اولدیغی یکرمی یدی اوطه اختراع جدیددر . دفتردارلر هر صالی کونلری وزیرلرله برلکده حضور سلطانیه قبول اولنورلردی؛ انجق، وزیراعظملر طرفندن کوریلهرك اونلرك قبولنه نائل اولان معروضاتی عرض ایده بیلیرلردی (۳) .

نشانجیلر . — نام شاهانه اشارتنك کاتبی دیمك اولان نشانجیلر عثمانلیلرك بنای سیاستنك دردنجی رکنینی اکمال ایدرلردی . وضع اصلیسنده بونلر مستشار دولت و بو صفتله اعضای دیواندن معدود ایدیلر. رئیس الکتاب هنوز داخل مجلس دکل ایدی ؛ بر چوق زمان صوکره‌در که رئیس الکتاب نشانجیبه تقدم ایلمشدر ؛ بو صوك مأموریت، یعنی نشانجیلق مصالح عمومیه‌جه بر تأثیر حقیقیی حائز اولمایوب بر عنوان مفخرتدن باشقه بر شی دکلدر . مقدما نشانجی اشارت شاهانه‌یی ، یعنی طغرایی فرمان وبراتلرك اوزرینه بالذات وضع ایتمکه مجبور ایدی ؛ شمدی بو وظیفه ایله مکلف اولان ، کاتبلردر . دیوان همایوندن چیقان بوتون اوراقه شامل

(۱) Διὸ θεσα .
(۲) Ταζα .
(۳) عالی

اولان اشبو وضع طغرا خصوصنه «توقیع» تعبیر اولنور[*]. بو وظیفه خلفا زمانده مقدملری وزرا طرفندن ومؤخراً — بومناسبتله دیوان توقیع (۱) تسمیه اولنان — هیئت قلمیه‌نك رئیسی اولوب وزیر درجه‌سنده بولنان بر مأمور طرفندن ایفا ایدیلیردی . قانون عثمانینك ایلك ماده‌لرینه توفیقاً نشانجی ، رئیس الکتاب طرفندن تنظیم اولنان او امرو براواتی کوروب تصحیح و یازلمسنی امر ایتمکه مأمور ایدی. بوکون ایسه بالعکس، محرات دولتی نظر امعاندن کچیرمکه مأمور دیمك اولان ممیز ایله بکلکجی و رئیس محلرینی چکدکدن صوکره یالکز طغرای همایونی وضع ایتمکه مأموردر (۲) .

بیرون آغالری. — وزیر اعظم قاپیسندن (باب عالی) یکی چری آغاسی قاپیسنه کچیورز. یکی چری آغاسی ایله دیکر آغالر ، یعنی اردو جنرالاری — آنجق سرای همایونه مختص اولان — اندرون آغالری (آغایان آندرون) صنفنه مقابل اولهرق بیرون آغالری (آغایان بیرون) صنفنی تشکیل ایدرلر. بیرون آغالرینك برنجیسی یکی جری آغاسیدرکه فی‌الاصل آنجق یومی بش یوز آقچه تخصیصاتی وار ایدی؛ لکن آرپه‌لق [۱۰] نامنده‌کی منبع مخصوص ایراد ، معاش سنویسنی آلتمش بیك آقچه تزیید ایلردی. یکی چری آغاسی قوهٔ اجرائیه‌نك رئیسی اولمق صفتیله — استانبول قاضیسی روم ایلی قاضیعسکرینك امری آلتنده بولندیغی کبی — صدراعظمك امری آلتنده ایدی . علی‌العاده ، بو منصبدن روم ایلی بکلربکلکنه یاخود قپودان پاشالغه کچردی ؛ فقط اداره‌سی پادشاهك خوشنودیٔ تامنه مظهر اولهمامش ایسه قسطمونی سنجاق بکلکنه تعیین اولنوردی. نصل که نظر التفاتدن نیم ساقط اولان بر وزیرده کلیبولی سنجاق بکلکنه و دونانما آمیرالغنه (قپودان پاشالق) نصب ایدیلیردی. یکی چری آغاسی آسایش عمومینی اخلال ایدن احواله دائر معروضاتی دوغریدن دوغری‌یه وزیراعظمه، حتی پادشاهه تقدیم ایدردی؛ آنجق دیکر آغالرکبی اونك ده جزای نقدی آلمغه حقی اولمیوب بو صلاحیت ضابطه مأمورینه مخصوص ایدی. یکی چری ضابطلرینك توجیهاتی آغانك وظیفه‌سی داخلنده اولهرق شوقدرکه یکی چری کاتبی وزیراعظم طرفندن تعیین اولنور و آغانك اداره‌سنی تفتیش آلتنده بولندیره‌یلمك اوزره دائما یکی‌چری اوجاغنه منسوب اولیالردن انتخاب ایدیلیردی.

(۱) ابن خلدون، باب ۳٤ .
(۲) دولت عثمانیه‌نك تشکیلاتی، ۲، ۱۱۳ .

محمد ثانی زمانده یکی چریلرك مقداری، تأسیس اولندقلرینی متعاقب تعیین اولنان درجه‌یی کچمه‌مش ایدی(۱). اوجاغك انتظامی دکنك‌قوتیله تأمین ایدلمشیدی؛ بتون نفرات وضابطان بلا استثنا بوندن حصه‌دار اولور ایدی. قره‌مانه‌وقوع بولان برسفرده فاتح عصیان ایدن آلایلرك ضابطانی عموماً دوکدیرمش ایدی (۲). علی‌العاده اوتوز بیك مقدارنده (۳) اولان عزبلر ایله مسلملردن (٤). یایالردن، وویناقلردن اولجه بحث ایتمشدك؛ بوعسا کر مختلفه ضابطانك ایچنده اوعصر تاریخنك بحث ایلدیکی یالکز عزبلر آغاسیدر (٥) ؛ منتظم سوا ری سپاهیلرله سلحدارلردن مرکب بولنوردی ؛ درت بلوك آیلقلی وغربا — صاغ و صول جناح اعتباریله — سپاهی و سلحدارلر آره‌سنه‌تقسیم‌اولنوردی. بوفرقه‌لرك آلتی جنرالی سواری آغالری هیئتنی تشکیل‌ایلردی. اشبو آغالر کونده یوز آقچه و بوندن ماعدا آلتی بیك آقچه‌دن اون بدی بیك آقچه‌یه قدر آرپه‌لق آلیرلر ایدی ؛ فرقه‌لرك مقدار عمومیسی فاتح زمانده، مؤخراً ابلاغ اولندقلری مقداردن هنوز اوزاق ایدی . سپاهی و سلحدارلر آنجق تقریباً ایکی بیك نفر ایدی؛ درت بلوکك‌ده هربری بیك نفر اولدیغندن بتون منتظم سواری سکز بیکدن زیاده دکل ایدی [۱۱]. بوکا مقابل آقینجیلرك (٦) مقداری پك چوق ایدی؛ شو قدرکه اونلرك رئیسی بیرون آغالری یعنی منتظم اردو جنرالری عدادنده داخل دکلدرلر. طوپجی ، لوازم ، نقلیه ، اردوکاه جنرالری دیمك اولان طوپجی باشی، جبه‌جی باشی، طوپ آرابه‌جی باشیسی ، مهتر باشی بیرون آغالرندن معدوددر. بو اون ایکی جنرالدن باشقه پادشاهك یانده یوریمك امتیازینه مالك اولان اون ایکی رکاب همایون ضابطلری ده بیرون آغالرندندر . بو ضابطلر رکابداران لوای سلطانینك حاملی (میرعلم)، درت برنجی مابینجی (قپوجی باشی) ، ایکی (میراخور)، بر (چاشنیکیر باشی)، درت آوجی باشی یعنی ایکی (طوغانجی باشی) ایله ایکی (اتمه‌جی باشی) ایدی [۱۲] .

(۱) عالی .
(۲) موراجه دوسون، ۳۱، ص ۳۵۵ .
(۳) ادریس، ورق ۳۱ .
(٤) تسلیم یابندن اسم مفعول. (مترجم)
(٥) قالقوندیل، ۱، ٥ ، ص ۷۲، بال تمثیلی. *Azapides sub uno duce collecti stipendia faciunt.* (متنك مأخذیدر) .
(٦) ادریس ، ورق ۳۱ ، بونلرك مقدار معتادینی قرق بیك کشیه چیقاردکه مجار مورخلرینك افاداتنه تمامیله موافقدر.

اندرون آغالری . — اندرون آغالری دیکر مأمورین دولت کبی درت صنف مخصوصه منقسمدر . اندرون اغالرینك رئیسی سرای همایون ناظری دیمك اولان قاپی اغاسی یعنی باب همایون اغاسیدر . بو اغا بیاض بر خادم [آق آغا] اولهرق قاپی اوغلانی دینیلن وسرای خدمهسنه نظارته مأمور اولان اوتوزدن قرقهقدر خادم اغاسی بونك معیتنده بولنوردی. درت قاپی اوغلانی باش اغانك دوغریدن دوغری یه معیتنده ایدی که بونلرده مفتاح اوغلانی، پیشکیر اوغلانی، شربت اوغلانی، ابریق اوغلانیدر . قاپی اغاسی هروقت ذات شاهانه یه رفاقت ایدردی، یالکز آوه کیتدکجه برابر بولنمدینی کبی سرایدن اوزاق برمحله بحراً عزیمت همایون وقوعنده سرایك محافظهسی خدمتنده قالبردی. بنه اونك کبی بیاض خادم آغالرندن اولان و اونك کبی پادشاهك خدمت ذاتیهسنه مأمور بولنان خزینهدار باشی اندرون اغالرینك ایکنجیسی ایدی . بو ایکنجی آغا پادشاهه رسمی قاووغی تقدیم ایدر وجامعده — مسموم اولمادیغنی تحقیق ایچون، کندی حیاتنی مخاطره یه قویهرق برقاچ دفعه یره قاپاندقدن صوکره — پادشاهك نمازقیلهجنی سجادهیی سرر ایدی. خزینهٔ همایون مأمورلری بو اغانك معیتنده بولنور و آیلقلرینی اوندن آلیرلردی [۱۳]. اندرون اغالرینك اوچنجیسی کیلارجی باشی ایدی . اونك وظیفهسی پادشاهه هر یمك صحنی کتیرلدکجه اوکده کلمك، بالذات سفره یه وضع ایتمك، طاتلیلری ، شکرلهلری، شربتلری احضار ایتمك ، هردرلو تسمیم شبهاتنی تبعید ایچون اولا کندیسی طاتمق ایدی. دردنجیسی ده سرای اغاسی ایدی که سرایك محافظه واداره سیله مکلف ایدی . ترقی درجات آتیه اوزره وقوع بولوردی : سرای آغالغندن کیلارجی باشیلغه . او خدمتدن خزینهدار باشیلغه ، بوندنده قپو اغالغنه کچیلردی ؛ بو ترقیلرده کیلارجی خدمت محلولهسی قپو اوغلان کهیاسنه ویریلیردی. قپو اغاسنك التفاتدن سقوطی سرایدن تبعیدینی موجب اولدیغی حالده برمعتاد عهدهسنه بر بکلر بکلك توجیه اولنوردی. قاپی اغاسنك امری التندهکی بیاض خادملرك باشلیجه ایشلری اوچ سرای خدمهسی اوطهسنك محافظهسی ایدی که بونلرك برنجیسی واك ایچریده بولنانی خاص اوطه ، ایکنجیسی واك بیوکی بیوك اوطه، اوچنجیسی واك کوچکی کوچك اوطه تسمیه ایدیلیردی. خاص اوطه باشی پادشاهی صویوب کیندیرمك خدمتیله مکلف اولدیغندن بو وظیفهسی اقتضاسنجه ذات شاهانه ایله دوغریدن دوغری یه مناسبت کسب ایدهرك هرنهقدر قاپی آغاسنك تحت امرنده ایسهده اوکا مساوی بر موقعده بولنمش اولوردی . دیکر اوچ اغانك باشنده بولنهرق اونلرله برلکده اندرون اغالرینك بر

ایکنجی صنفی تشکیل ایدردی . خدمت خصوصیهٔ سلطانیه مأمور اولان بو درت اغا : خاص اوطه باشی، شمدیکی تعبیر معروفی ایله باش ماباینجی، پادشاهك قاپیجنی کوتورن سلحدار، مراسمده پادشاهك خروانیسنی کوتورن چوقه‌دار، یاخود برنجی اوطه خدمتکاری ؛ اوزنکی بی طوتمرق ذات شاهانه‌نك آته بینمسنه معاونت ایدن رکابدار ایدی (۱) خاص اوطه خدمه‌سی بیوك اوطه‌نك وبیوك اوطه خدمه‌سی کوچك اوطه‌نك خدمه‌سی میانندن انتخاب اولنوردی . جوجه و دیلسزلر ، مغنی وموزیقه‌جیلر خدمه‌صنوفنه تقسیم اولنمشیدی. بتون اندرون اغالری معین معاشلرندن باشقه قاووق وقوشاق بهاسی نامیله تخصیصات سنویه آلیرلرایدی؛ بواڤچه بیرون اغالرینك ارپه‌لغنه معادل ایدی. چونکه بیرون اغالرینه حیوانلرینی بسلمك ایچون آرپه نه‌قدر لازم ایسه سرای مراسمی ایچون اندرون اغالرینه‌ده قاووق وقوشاق اودرجه‌ده مقتضی ایدی . خاص اوطه باشی عرسنه پادشاهك بالذات کیدیکی البسه‌دن باش طاقمی الیرایدی. سرایده ایکی طاقم محافظ بولنه‌رق قاپیلرك وحوليلرك محافظه‌سی قاپجیلره بانچه وقاپیقللرك محافظه‌سی بوستانجیلره تودیع اولنمش ایدی . قاپجیلرك ضابطلری یعنی قاپجی باشیلر همان همان اوروپا سرایلرینك ماباینجیلرینه معادلدر . بونلرك رئیسی قاپجیلر کهیاسی یعنی بیوك ماباینجیدر که اونك بسبتون خارجی اولان وظیفه‌سی داخله‌کی باش خزینه‌دار خدمتیله قارشدیرلمامق لازم کلیر. قاپجیلر کهیاسیله اوروپانك سرای مشیرلرینه معادل اولان چاوش باشی، دیوان کونلری کوموشلی باستونلرینی یره اوره‌رق ارکان دولتك اوکندن کیدرلر. بوستانجی باشینك معیتنده برچوق بوستانجیلر بولنه‌رق هم حدائق خاصه‌نك زراعتی، هم‌ده محافظه‌سی ایله مشغول اولدقلری کبی پادشاهك نظارتی سیاه خادملره [زنجی اغاره] مودوع اوله‌رق بونلرك رئیسی اولان قیزلر اغاسنك اکثریا بیرون اغالرندن ورکاب اغالرندن زیاده نفوذی واردر [۱٤] .

محمد ثانی زمانندہ اردونك، عدلیه‌نك، سرایك، خزینه‌نك . پای تختك تشکیلات اداریه‌سی بو صورتده ایدی . ولایاتك اداره‌سی بکلره، بکلر بکلره مفوض اوله‌رق بونلر — تیمار وزعامتلرینك شرائط توجیهه‌سی ایجابنجه زمان حربده سواحلك خدمتیله

(۱) ایچ اوطه‌لرك بو درت خدمتندن باشقه کیلار ، آناختار، شربت، ابریق خدمه‌سی ضبطانی وار ایدی ؛ بونلردن دها دون بر صنف اولق اوزره ده چماشیرجیلر ، بربرلر ، سفره‌جیلر، آت خدمه‌سی، طرناقجیلر بولنوردی. دولت عثمانیه‌نك تشکیلات واصول اداره‌سنه، ۲ . ص ۱۵ .

مکلف اولان — تیمار وزعامت صاحبلرینك بالطبع ریاستلرنده بولنور، وتیمار وزعامت صاحبلرینی سنجاقلری التنده جمع ایدرلردی اوزمان عثمانلی دولتنك روم ایلی قطعه‌سنده‌کی اوتوز التی سنجاغنك هر برندن تقریباً درت یوز سواری چیقار ایدی [۱۵] . اردونك سواری وپیاده قوهٔ عمومیه‌سی یوزبیك کشیدن زیاده‌یه بالغ اولوردی؛ دولتك واردات معاده‌سی ایکی ملیون دوقه التونی متجاوز ایدی [۱۶] . بوتخمینده یالکز ویرکیلر، خرجلر، کمرك رسملری، رسوم سائره ، حکومات مختلفه‌دن استیفا ایدیلن مقطوع ویرکیلر ومعدن حاصلاتی داخلدر.

سلسلهٔ علما .— هیئت تدریسیه‌دن یعنی علمادن بحث ایتمه‌مز قالیر . علما هم علم کلام ، هم‌ده فقه ایله اشتغال ایدرلر. مدرس و قاضیلك خدمتلری کندیلرینه مخصوصدر . تدریجاً الك بیوك شریعت مأموریتلرینه یعنی اردو قاضیلکلرینه ومفتیلکه ارتقا ایدرلر . علمانی اوروپانك یالکز علم کلام ایله اشتغال ایدن رهابینی کبی عد ایتمك بر بیوك خطادر. علما فی الحقیقه علم کلام ایله‌ده اشتغال ایدرلر؛ زیرا اسلامده کافهٔ حقوقك اساسی — ممالك عثمانیه‌ده احکام فقهیه‌نك منبع اصلیسی اولان — شریعته، یعنی قرآنه مستنددر؛ انجق اوروپالیلرك راعب لفظنه ویردکلری معنا علما حقنده جاری دکلدر. مع‌هذا، معنای واسعیله علمادن صایبلان ائمهٔ جوامع و واعظلر یعنی شیخلر اوروپانك کلیسا مأمورلرینه معادل طوتیله بیلیر؛ مؤذنلر ایله جمعه‌کونلری، تخت حکومتده بولنان پادشاه ایچون دعا ایدن خطیبلری، قیملری دیکر خدمهٔ جوامی‌ده اونلره علاوه ایتمك لازم کلیر ؛ لکن بونلر منحصراً مدرس وقاضیلرك تشکیل ایتدکاری هیئت علمیه‌دن بسبتون خارج اولوب معاشلی خدمات علمیه‌یه کچمکه صلاحیتلری یوقدر(۱). هرنه‌قدر سلطان اورخان دولت عثمانیه‌ده ایلك تأسیس ایلدیکی مدرسه‌ده مدرسلکلر وضع ویلدیرم بایزید قاضیلرك الهجقلری رسوم مقدارینی تعیین ایتمش ایسه‌ده هیئت علمیه‌نك تشکیلاتی انجق محمد ثانی زمانندن باشلار ؛ قاضی ومدرسلکلرك سلسلهٔ مراتبی و — بربرینه تمامیله مربوط اولان — بو ایکی شعبهٔ اداره‌ده اصول ترقی‌نی فاتح تأسیس ایتمشدر. خدمهٔ جوامع . مؤذنلر، اماملر ایله واعظلرك نفوذی ترکیه‌ده هیچ بردن آزدر. علمانك ایسه چیندن باشقه هیچ بر حکومتده دولت عثمانیه‌ده اولدیغی قدر قدرتلری یوقدر. اولجه اورخان سلطنتنده دخی موضوع بحث اولان درویشان

(۱) موراجه دوسون، جلد ٤، قسم ثانی، ص ٤٣٥. دولت عثمانیه‌نك تشکیلات واصول اداره‌سی، ۲، ص ۳۹۲ .

ومشایخ، مأمورین جوامع ایله علما آره‌سنده برهیئت متوسطه تشکیل ایدرلر ؛ انجق هیئت علمیه‌نك بتون مناصبندن کچمش اولمدقجه، الك یوکسك خدمات شرعیه‌یه ایصال‌ایدن مدرس وقاضی موقعلرینه نائل اوله‌مزلردی. الك یوقاریده‌کی خدمت‌علمیه‌یی الك آشاغی مرتبه‌ده‌بولناناره ربط‌ایدن اشبوعثمانلی دارالفنونی ترقیٔ تدریجی و منتظمی سلسلهٔ علما دینیان اصولی تشکیل ایدرکه دولت عثمانیه‌ده ایلك دفعه اوله‌رق محمد ثانی زمانده وضع ابدلمشدر، بونك سلسلهٔ مشایخدن فرق اصلیسی ظاهردر [۱۷]. سلسلهٔ علما بتون ادارهٔ عثمانیه‌یی سیر واحاطه ایتدیکی وخیلی وقتدن بری خراب اولمق تهلکه‌سنده بولنان بنای علمینك ارکانی حالا بونکله باقی اولدیغی جهتله دولتك مستند بولندیغی اساسلری اکلامق وفاتحك مقنن صفتیله حائز اولدیغی مزیتی تقدیر ایده‌بیلمك ایچون تشکیلاتنك معنای صریحنی ارائه ایتمك اهمیتدن خالی دکلدر. بونك ایچون ایراد ایدیله‌جك برقاچ سوز بو تاریخده سلسلهٔ علمانك واوني تشکیل ایدن مختلف حلقه‌لرك موضوع بحث اوله‌جغی صحائفك سهولت تفهمنی موجب اوله‌جقدر.

مکاتب وتدریس. — محمد ثانینك قسطنطینیه‌یی فتح ایدراتمز باشلیجه کلیسالردن سکزینی جامعه تحویل وهربرنده بر مکتب عالی (مدرسه) تأسیس ایلدیکنی مقدما کورمش ایدك؛ یرلرنده بنا اولندقلری کلیسالرك وارداتنی‌ده بوجامعلره تخصیص ایتمش ایدی. وقتا که مؤخراً کندی‌نامنی حائزاولان جامعی‌انشاایلدی، اوزاده سکزمدرسه تأسیس ایتدی‌که جامعك موقعی اطرافنده بنا اولندقلری جهتله ثمانیهٔ صحن‌مدرسه‌لری عنوانی‌الدیلر؛ بونلرك مدرسلرینك تخصیصاتی‌اوزمانه قدر، دیکرمدرسه‌لر مدرسلرینه تعیین اولنان مقداردن زیاده‌ایدی. شعبات تعلیمیه ومراتب علمیه‌نك تشکیلاتی وزیر اعظم محمود پاشانك اثریدرکه کندیسی‌ده عالم اولدیغی جهتله بو تأسیسه همت تامه ایله صرف مساعی ایتمشدر. مدرسه‌لرك متعلمینی طالب (طالب علم) وعلم عشقیله یانمه‌لرندن کنایه اوله‌رق خلق آره‌سنده (سوخته) تسمیه اولندیلر. سکز مدرسه‌یه‌متصل اوله‌رق تمه تعبیراولنان بنای‌مخصوصلرده اطعام واسکان اولنورلردی[۱۸]. درسلری نظام واصول تحتنده تدریس اولنور وعلم نام عمومیسی آلتنده اون درسی احتوا ایلردی: علم‌صرف، علم‌نحو، علم منطق، علم کلام، علم اداب، علم بدیع، علم معانی، علم بیان، علم‌هندسه، علم‌هیئت [۱۹]. بوعلومك هیئت مجموعه‌سنی تحصیل ایدنلر دانشمند عنوانی الهرق بوصفتله یاخود معید عنوانیله کنیج متعلمینی تعلیم ایدرلر. دانشمندلر، تعبیر اخرله صنوف عالیه‌دن یتیشن متعلملر دها اشاغی درجه‌ده بولنان مکتبلره

معلم یاخود امام اولورلر و بو حالده دها یوکسك بر تحصیله محتاج اولمازلر، انجق انجق شوتقدیرده مدرسلك وملالق مناصب رفیعه‌سنه ارتقا حقندن کندیلرینی اسقاط ایتمش اولورلر. بو خدمتلره انتخاب اولنه بیلمك علم حقوق تحصیلنه ودرجات مختلفهٔ علمیه‌یه نائل اولمغه منوطدر. او خدمتلره نامزد اولانلره ملازم تعبیر اولنور. مدرسلر، کونده یکرمیدن التمش اقچه‌یه قدر تخصیصات آلیر. معاشلرینك نسبتنه کوره یکرمیلی، اوتوزلی، قرقلی، اللیلی، التمشلی نامیله یاد اولنورلر[*]. محمد ثانینك سکز مدرسه‌سنه مأمور اولان مدرسلر هرنه‌قدر کونده اللی اقچه اخذ ایدرلرسه‌ده بونلره « ثمانیه » دینلدیکی کبی مدرسه‌لری تاریخ عثمانیده « ثمانیهٔ جنات علوم » عنوان افتخاریله ذکر اولنور. محمد ثانی دیکر ایکی مدرسه یعنی ایوب وایاصوفیه مدرسه‌لرینی تأسیس ایده‌رك برنجیسنك مدرسلرینه یومی اللی وایکنجیسنه التمش اقچه تخصیص ایتمشدر. معاشلری مساوی اولان مدرسلر اره‌سنده امتیاز فخری تأسیس اولنه‌رق داخل وخارج قسملرینه تقسیم اولنمشلردر. مراتب ترقیلرینه نظراً الك دون درجه‌دن باشلایه‌رق برنجیسنه واصل اولمق اوزره درجه‌لری بروجه آتیدر: خارج، داخل، ثمانیه، واك یوقاریده التمشلی [۲۰]. مدرسلرك رتبه ومعاشلری تدریس ایتدکلری درسلرك اهمیتی درجه‌سنده ایدی. یکرمیلیلر علم کلامدن، اوتوزلیلر علم بساندن، قرقلیلر علم فقهدن، اللیلیلر حدیث نبویدن، التمشلیلر تفسیر قرآندن بر اثر ایضاح وشرح ایدرلردی. طبقات عالیه مدرسلری، مبادیسی ایلك صنفلرده اوکره‌نیلن علم بیان وعلم کلامك درجات عالیه‌سندن باشقه علوم شرعیه‌نك درت شعبه‌سنی، یعنی علم کلام، علم فقه، علم حدیث، علم تفسیر تدریس ایدرلردی[۲۱]. یدی سنه بو مختلف درسلری تعقیب ایله شدتلی برامتحانده موفق اولمش اولانلر، مدرس وقاضی خدمات عالیه‌سنه کسب استحقاق ایدر. بیایر، زیرا ایلك مرتبه‌ده کی قاضیلر، تعبیراخرله نائبلر — که تخصیصات یومیه‌لری یکرمی بش اقچه‌دن عبارتدر — انجق دانشمندلك درجه‌سنده تحصیل ایله مکلفدرلر. مدرسلرك الك صوك پایه‌سی مخرج ملالغیدر. ملا عنوانی یالکز برنجی صنف قاضیلره مخصوصدر، بونلر هیئت علمیه‌نك بش صنفندن برنجیسنی تشکیل ایدرلرکه اونلره التی قسمه منقسمدرلر [۲۲].

مکاتب تشکیلی ومدرسلره مراتب رفیعهٔ شرعیه مسلکینك کشادی حقنده کی بو مساعیٔ مؤسسانه، محمد ثانی زمانینده علومك ترقیسنی وعلمانك کمال حرمته مظهریتنی اثبات ایلر. کندیسی ده برتربیهٔ ممتازه کورمش ومکاتب واشعاری عثمانلی شاعرلری

میانده تعداد ایدلمکه صلاحیت ویرمشدر زمان سلطنتندن اعتباراً، خواجه دینیلن معلم سلطانی خدمتی — که یالکز شهزاده لری دکل، بالذات پادشاهی ده اوقوتمغه مأمور ایدی — الك بیوك مرتبه ده کی علمایه مخصوص بر منصب اولمشدر. محمد ثانینك کنجلکندن خاتمهٔ ایام حکومتنه قدر بو مقامده اوزمانك الك بنام علماسندن — یا کندیسنه، یاخود ولی عهدی بایزیده منسوب — اون ایکی قدر عالم بربرینی استخلاف ایلمشلردر[۲۳]. ملا کورانی، ملازیرك، خواجه زاده، خطیب زاده، ریاضی، میرم چلبی بوذاتلردندر. دیکر بر ریاضی وهیئت شناس — که علی قوشجیدر — سفرلرده پادشاهه رفاقت واوزون حسن سفرنده علم هیئتدن «فتحیه» یی تألیف ایلمشدر. بو اثر زمانمزده دخی، محمد ثانی وقتندن بری عثمانلیلرك علم هیئت ترقیاتنجه هانکی حدوده توقف ایتمش اولدقلرینی کوسترر. سلطان محمد، جلوسندن اول او زمانك ترقیات علمیه یی حمایه ایدن منورالافکار حکمدارلریله مخابره ایدردی. بوصورتله درکه تیمورك حفید وحفید زاده سیله، یعنی اولوغ بکك قارداشی بایسونغور واولوغك اوغلی اولوب اوروپاجه نامنه منسوب هیئت جدوللریله معروف بولنان عبداللطیف ایله، قره قیونلو خاندانی حکمداری جهانشاه ایله، شروان حکمداری شروانشاه ایله تأسیس مناسبات ایتمشدر[*]. منشأت فریدونده کی مکتوبلرندن بر قاچی بلکه بالذات شهزادهٔ عثمانینك محصول قلمیدر: بو ملاحظه یی شو سببله ایراد ایدیورزکه: مؤخراً قسطنطینیه، موره، کفه فتحلریله اوزون حسنك مغلوبیتی متضمن اولهرق ایران شاهنه، مصر سلطانه، قسطمونی وقریم بکلرینه، شریف مکیه، هندستان پادشاهنه محرر مکتوبلرك بالاسنده — ملا کورانی وملا کریم کبی — منشیسنك اسملری مندرجدر. بو ایکی عالم اوزمان، نامه نویسان ایرانك مثال امتثالی و — کعبنه یتیشه مدکلری ایچون — مستوجب مأیوسیتی اولان، هندستان حکمداری بهمن شاهك وزیری وکندیلرینك معاصری خواجه جهان ایله رقابت ایدیورلردی[۲٤].

محمد ثانی زمانمنده یالکز فقها دکل، علما دخی تحصیل علومه مشغوفانه صرف مساعی ایده رك آثار علمیه وافعالریله، علمك ارباب سیف ورجال دولتك مزیتی اعلا ایلدیکنی ومناصب عالیه اصحابنك دولتلر ایچون برسرمایهٔ مسعودیت اولدیغنی بارلاق بر صورتده اثبات ایلمشلردر. مزیتی اولجه بیان حقانیت شناسلغنده بولندیغمز وزیر اعظم محمود پاشادن باشقه بش وزیر ودیکر بر وزیر اعظم دخی علومده کسب امتیاز ایتمشلردر: سنان پاشا، ایکی احمد پاشالر، یعقوب پاشا، جزری پاشا، وزیر اعظم قرمانی محمد پاشا.

خضر بکك اوغلی سنان پاشا کنجلکنده او درجه‌ده شکوك پرورلك کوستردی که باقرك باقیر اولمسندن اشتباه ایتدیکی ایچون باباسی برکون باقیر صخنی باشنه فیرلاتمش ایدی. مؤخراً ریاضیاته بذل مساعی ایده‌رك معلم سلطانی و وزیر اولمشدر. صوکره‌لری سنان پاشا نظر التفاتدن سقوط ایله مجنونلقدن قورتارملق بهانه‌سیله هرکون مقدار معین دکنك اورلمسی پادشاه طرفندن امر اولندی؛ نهایت هیئت علما، لهنده مداخله ایتملریله مدرس صفتیله سیوری حصار وادرنه‌یه کوندرلدی؛ هیئته، علم کلامه، اخلاقه دائر مؤلفاتیله، حکایه‌لریله معروفدر [۲۵] (۱). سنان کبی قاضی خضر بکك اوغلی اولان احمد ویعقوب پاشالر پاشالق رتبه‌سنی کندی مزیتلرندن زیاده بابالرینك، قارداشلرینك مزیتلرینه مدیون کورینورلر (۲). ولی‌الدین زاده احمد پاشا اولا شهزادکان معلمی، صوکره وزیر تعیین اولنمش؛ نجاتینك کندیسنی سبقت ایتمسنه قدر عثمانلیلرك برنجی شاعر ربابیسی اولمشدر، نصل که نجاتی‌ده باقی کچمشدر [۲۶]. جزری قاسم پاشا صفی نامیله احمد پاشانك غزللرینه رقابت ایلدی، محمد ثانینك صوك وزیر اعظمی محمد پاشای قرمانی باب همایونده هنوز نشانجی بولندیغی صیره‌ده پادشاهك اوامری اوزرینه ایران شاهنه پازدیغی خیالات شاعرانه ایله مالی نامه‌لردن دولایی اوقدر نائل توجه اولدی که وزارت عظما مسندینه قدر ارتقا ایلدی. شعرده مأموریتنه نسبتله نشانی تخلص ایتمشدر؛ واقف العلوم مستشاران دولتك مقدمهٔ طهوریدر که بونلردن اوچ مورخ اثرلرینك درجات اهمیتنه کوره بیوك، اورته، کوچك نشانجی عنوانلرینی آلمشلردر. فاتحك ادبادن اولان یدی وزیرینك [۲۷] دردی شاعر ایدی. بو وزیرلرك اره‌سنده دخی ایکی وزیراعظم — که بری سلسلهٔ علمانی تنظیم ایدن محمود پاشا؛ دیکری ادارهٔ داخلیهٔ دولتی تشکیل ایدن محمد پاشای قرمانیدر — الك زیاده جلب انظار اعتبار ایتمشلر ایدی. اوروپاده زیزیم نامیله معروف اولان، محمد ثانینك ایکنجی اوغلی شهزاده جم دخی موفقیتله شعره اختصاص ایتمش؛ علوم وصناعاتك حامی عظیمی اولمشدر. ادارهٔ حکومتنده، سرایینك مناصب رفیعه‌سنده شاعرلر بولنوردی. بونلردن نشانجیسی سعدی‌یی، دفتردارلری حیدر وشاهدی‌یی ذکر ایده‌جکز. محمد ثانی اشعارنده عونی تخلیص ایتمش وملی واجنبی شعرایه بلا تفریق ابدال ایلدیکی معاونتله مخلصنه استحقاقنی کوسترمشدر.

(۱) سنان پاشانك ترجمهٔ حالی مورخك ۲۵ نومرولو ذیلنك ترجمه‌سی صیره‌سی کلدیکی زمان مترجم طرفندن تفصیل اولنه‌جقدر.

(۲) شقائق نعمانیه. یعقوب پاشا وقایه ومواقفه حاشیه شرح یازمشدر.

بو شاعرلردن اوتوزی قید حیات معاش آلیر ، زماننده هندستانك برنجی صاحب قلمی اولان خواجه جهان ایله ایرانك صوك بیوك شاعری ملا جامی‌یه سنوی بیك دوقه التونی کوندرر ایدی [۲۸] .

شعر عثمانی بو صورتله نائل التفات اولهرق بر ترقیٔ سریع کسب ایلمشدر. بروسه‌ده (۱) قسطمونیده (۲) بر چوق شاعر ربانی یتشمشدرکه بونلردن بری‌ده زینب نامنده بر شاعره‌در (۳). آنجق جامی و میرعلی شیر کبی فارسی وچغتای بیوك شاعرلرینك بونلر اوزرنده‌کی تأثیراتی اولمامش اولسه‌یدی سلطان محمدك تخصیصات ویردیکی اوتوز شاعردن هیچ بری قازاندیغی شهرت درجه‌سنه ارتقا ایده‌میه‌جکی ظن اولنور . مراد اول زمانی خسرو وشیرین منظومه‌سنده ایران شاعر شهیر ربابیسی نظامی‌یی تنظیر ایدن شیخی کبی یوسف و زلیخا ایله لیلا و مجنون [۲۹] منظومه‌لرینك ناظمی شاعر حکایه سرای عثمانی حمدی — خمسه‌وسبعه‌سنده بوموضوعلری تصویر ایدن شاعر ایرانی جامی‌یه امتثال ایلمشدر . [*] عثمانلیلرك برنجی شاعر ربابیسی احمد پاشا ارتقا ایلدیکی درجهٔ مهارته آنجق میرعلی شیرك غزللریله ملهم اولدقدن صوکره واصل اوله‌بیلمشدر (٤) . جمالی دخی میر علی شیرك هما و همایون منظومهٔ افسانه‌کاریسنی تقلید ایلمش وا ثرنده او عنوانی محافظه ایلمشدر (٥). شهدی، عثمانلی تاریخی فردوسی طرزنده نظم ایتمك ایستمش ایسه‌ده درت بیك بیت یازدقدن صوکره موت ایله شعر ینه فاصله ویرمشدر(٦). جلال‌الدین رومینك مثنویسنه [۳۰] امتثال ایدن شیخ کلشنی او موضوعده قرق بیك بیت یازمشدر. نهایت شاعر متصوف لهی — که قبری واردار یکیجه‌سنده زمانمزده دخی زیارتگاه عامهٔ انامدر — بخارا ده طریقت نقشبندیه‌یه انتساب ایلدکدن و شاعر مشهور فارسی جامی ایله مدت مدیده برلکده

(۱) حریری، رسمی، داعی، صانعی، علوی، کتابی، مهری. لطیفی، عاشق حسن ایله قنالی زاده‌نك ازهار بلاغت عنوانلی اثری واونلردن نقلاً عالی .

(۲) سنایی، جامی، داعی، شهری، حمدی، ترابی، خاکی. لطیفینك تراجم احوال شعراسی، ص ۱٤٤ و ۱٤٦ .

(۳) تراجم احوال شعرا، شابه‌رك ترجمه‌سی، ص ۱۹۰ .

(٥) کذلك ، ص ۷٤ . عمدی ، سهی ، عاشق حسن . قنالی زاده مجموعهٔ منتخباتنه دخی مراجعت.

(٥) عاشق حسن، عالی.

(٦) کذلك .

بولندقدن صوکره وطنی منظوم ومنثور آثار متصوفانه ایله ثروتدار ایتشدر [۳۱]. سلطان محمد شاعرلرك ، خصوصا عجم شاعرلرینك مجلس مصاحبتندن پك خوشلانیردی [۳۲]. اونلری کرچه احوال سفیهانه‌لرندن دولایی بعضاً حبس وسرایندن تبعیدایله جزادیده ایتش ایسه‌ده حقلرنده دائما پك مسامحه‌کارانه معامله ایدردی (۱). پادشاهه اقتفاءً محمود، قره‌مانلی محمد، احمد، قاسم پاشالر کبی وزیرلری‌ده اطرافلرینی شاعرلرله محاط بولندیره‌رق اونلری بزم محبت خصوصیه‌لرینه قبول ایتشلردر (۲).

فقهادن آلتمش قدر ذات فاتحك تخصیصات ویردیکی اوتوز شاعر ایله رقابتده اظهار مزیت و اکتساب شرف ایتشلردر. بونلرك جمله‌سندن محمد ثانینك هنوز مغنیسا والیسی ایکن معلم سلطانی خدمتنده بولنان ملاکورانی‌یی صورت ممتازه‌ده ذکر ایتمکه مجبورز. محمدثانی هنوز پك کوچك‌یاشنده اولمغله بردرلو قرآن اوقومق ایسته‌مزدی (۳)؛ پدری مراد ثانی کورانی‌یی مغنیسایه کوندردی والنه بردکنك ویره‌رك شهزاده‌نك تعلیمی ایچون استعمالنه رخصت کوستردی. کورانی انحنا قبول ایتمز، سرای مقربلرینك مداهنه‌سنی بیلمز برطبیعتده اولدیغی‌جهتله سلطان مراددن آلدیغی تعلیماتی محمده بیان ایتدی. محمد جواب اولمق اوزره خواجه ایله استهزایه قالقشدی؛ لکن ملاکورانی بر دکنك ضربه‌سیله مرادك او امرینی اجرایه مبادرت ایلدیکندن شهزاده معلمنك متانتنی درحال تجربه ایتمش اولدی. محمد، تخته جلوس ایتدکدن صوکره معلم قدیمنه وزارت منصبی توجیهیله مکافات ایتمك ایستدی؛ فقط کورانی رد ایتدی. فقیه عالم، اردو قاضیسی واوقاف همایون متولیسی‌اولمرق شاکردیله وزرادن هیچ برینك کوسترمیه‌جکی درجه‌ده سربستانه معامله ایلردی. پادشاهك حضورینه چیقدیغی زمان یره قاپانمازدی؛ یالکز ، کندیسیله مساوی پرشخص کبی (السلام علیك) دیه‌رك ساده‌جه النی اوزادیردی. کورانی سرایدن ناخوشنود اولمرق مصره عزیمتله سلطان قایتبای طرفندن پك بیوك حرمتلره نائل اولدی . اوندن صوکره آناطولی‌یه عودتله علمنك وطبیعت ذی‌استقلالنك جلب‌ایلدیکی احترام‌ایله محاط‌اولدیغی حالده ارتحال ایلدی [۳۳] . رومی الاصل اولان ملاخسرو — که ملاکورانینك رقیبیدر — علمجه ، عزنفسجه. شرخه اوندن اصلا کری قالمازدی . غرورودرر

(۱) لطیفی، اثر مبحوث عنه، ص ۳۸۳ .
(۲) کذلك، ص ۱۳۳ .
(۳) یعنی علی‌الاطلاق اوقومق ایسته‌مزدی. (مترجم)

نامنده‌کی کتابی فقه عثمانینك (۱) اثر اساسیسیدر . خسرو ، استانبول وحوالیسی قاضیسی اولدقدن صوکره مفتیلك منصبنه ترفیع اولنه‌رق اون اوچ سنه بونی محافظه ایلدی. آیاصوفیه‌یه‌داخل اولدقجه خلق تعظیمکارانه صف باغلایه‌رق محرابه قدر آره‌لرندن یول آچارلردی ، پادشاه ، بالدفعات ، خلقك کندیسنه توقیرینی کوره‌رك یانینده بولنانلره « زمانمزك ابوحنیفه‌سیدر » دیمش ایدی. بر سنت دوکونده سلطان محمد ملا کورانی‌یه صاغنده وملاخسروه‌صولنده تعیین مقام ایلدیکندن خسرو بونی شاشه شین عد ایده‌رك همان بروسه‌یه کیتمش و اوراده بر مدرسه بنا ایتدیره‌رك بالذات تدریس ایله اشتغال ایتمشدر [۳٤] . خواجه زاده، (بروسه تجارندن برینك اوغلی)، خطیب زاده، یالکز اثرلریله [۳۵] دکل ، مسائل مختلف فیها حقنده حضور سلطانیده مناظره‌لریله کسب شهرت ایلمشلردر. هر ایکیسی‌ده — فتوحاتی آره‌سنده دائما اونلردن اخذ علومه وقت بولمقده اولان — فاتحك معلمی اولمشلردر ، اجرا ایلدیکی محاربه‌لرك یورغونلغنی علمانك دها سکون پرورانه اولان مجادلاتیله آلیردی. برکون سلطان محمد خواجه زاده‌یه « بنمله مباحثه‌یه جرأت ایده‌بیلیرمیسك ؟ » دیه سؤال ایتمشیدی ، خواجه زاده « معلمك صفتیله جرأت ایدرم. » جوابنی ویردی؛ پادشاه بو جوابدن انفعال ایله درحال عزل ایتدیسه‌ده برمدت صوکره مظهر التفات ایلدی (۲) . خطیب زاده بر چوق مباحث مهمه اوزرینه مناظره ایتمش و ازجمله علاءالدین عربی ایله بر مباحثه‌ده بولنمشدر. علاءالدین عربی — اوزمان هنوز امور عدلیهٔ عثمانیه‌نك الك یوکسك منصبی اولمایان — مفتیلکه ایکی دفعه ارتقا ایلمشدر. ابن مغنیسا (۳) ایله برابر محمد زمانینك الك بیوك علماسندن معدود ایسه‌ده یالکز بربیوك اثر براقمشدر، فقط شوراسنی سویلمك موافق حقانیتدرکه اوکا مقابل طقسان طقوز چوجق ترك ایلمشدر. ابن مغنیسا بتون مساعیسنی برمقصده، یعنی وزیر اولمغه حصر ایتدیکندن تألیفاته موفق اوله‌مامشدر. اردو قاضیعسکرلکی مقامنده قسطلانی و حاجی حسن‌زاده، ابن مغنیسایی استخلاف ایلمشلردر [۳٦] که اولجه سویلدیکمز وجه ایله او زمانه قدر ایکیسی بر اولان آناطولی قاضیعسکرلکنی مقاسمه ایتمشلر

(۱) علمای عثمانیه طرفندن تألیف اولنان کتب فقهیهٔ اسلامیه‌نك ایکی مهم اثریدر.
(۲) شقائق ، عالی ، سعدالدین . ملا علی عربی ۹۰۱ (۱٤۹۵) ده وفات ایلمشدر. تقویم التواریخ .
(۳) « الشهیر بابن مغنیسا » سعدالدین، ۲، ص ۵۰۰ . اسمنی یازمیور. (مترجم)
(٤) تقویم التواریخ، حاجی قالفه .

ایدی (۱). بیوك فنارینك بر اوغلیله بر حفیدی اثرلریله اصلارینه لیاقتلرینی کوستر- مشلردر [۳۷] . حاجی بابا یالکز نحوی و واعظ صفتیله دکل ، شعرده نشانی تخلص ایدن محمد پاشای قرمانینك پدری صفتیله جلب نظر دقت ایلر (۲). وزیر عالم سنان پاشا ایله بوسنه قرالنك جلادی مصنفکدن اولجه بحث ایتمك فرصتنه مالك اولمش ایدك . محمد ثانینك عهد سلطنتنه رونق ویرن علما دفترینك صوك یدی اسمی طبیبلردر بونلردن دردی عجم ، اوچیده ترك (۳) ، عرب (٤) ، موسوی (٥) ایدی. بو صوك ذکر ایتدیکمز طبیب،دینی ترك ایتمزدن اول دفتردارلق منصبه ارتقا واهتداسندن برمدت صوکره وزارت مرتبهسنه صعود ایتمشدر. اکر قرمانلی محمود پاشا ، طبیب ایرانی لاریناك (٦) تدابیر رقابتکاریسنه اتباع ایچون بادشاهی اقناع ایتمهش اولسهیدی طبیب مهتدینك تجربه وعلمی بلکه محمد ثانینك ایام حیاتنی تمدید ایلردی . کذلك ایرانی الاصل اولان قطبالدین ، ایلك دفعه اولهرق — هر ایکی جنسدن اسیرلرینه صرف ایتدیکی — شهری ایکی بیك آقچه معاش ایله محمدك مجلس طبیبسنه ریاست ایتمشدر (۷). شکرالله شروانی تفاسیر قرآنیه و آثارسائرهسیله، عطاءالله معلومات ریاضیهسیله پادشاهك توجهنه مظهر اولمشلردر . شهزاده بایزیدك معلمی ایرانی علی قوشجی ، میرم چلبی ، وعلی قوشجینك شارحی قره سنان کذلك علوم ریاضیه وطبیعیهده ممتاز اولمشلردر [۳۸، ۳۹]. نهایت حسین تبریزی دخی اطوار نجیبانهسیله، علمیله سلطان محمدك نائل توجهی اولمشدر [٤۰] .

مشایخ . — سفرلرنده فاتحه رفاقت و آیات قرآنیه واحادیث نبویهیی تفسیر ایله عسکری تشجیع ایلین مشایخدن قسطنطینیه محاصرهسنده ایوبك قبرینی کشف ایدن

(۱) ۹۰۱ (۱٤۹٥)ده ارتحال ایدن قسطلانینك عقائدنسفی اوزرینه حاشیهسی و مواقفدن یدی اشکالی واردر. [شرح عقائده برحاشیهٔ مقبولهسی واردر وشرح مواقفه بررساله تعلیق ایدوب یدی اشکال درج ایتمشدر.» سعدالدین، جلد ۲، ص ٤۸۲. مترجم]

(۲) حاجی بابا کافیهیی شرح ومصباحی تحریر ایتمشدر؛ عوامل ایله دیکر آثار نحویهنك وشمسیهٔ تفتازانی اوزرینه برشرحك صاحبیدر، شقائق النعمانیه، سعدالدین، عالی.

(۳) آلتونجی زاده ، یاخود قیوجی زاده .

(٤) حکیم عرب .

(٥) حکیم یعقوب .

(٦) شقائق و عالی .

(۸) کذلك .

ومحمدك ترجان محاربه‌سندن اول رؤیاسنی [٤١] تعبیریله معلومزبولنان آق شمس‌الدینی طبیب ، موسیقی شناس ، مؤلف اولمق نقطهٔ نظرندن‌ده طانیمقلغمز قالیر [٤٢] . آق شمس‌الدین عثمانجقده شیخ اعظم بایرامدن ، حلبده شیخ زین‌الدین خافیدن — که ایکیسی‌ده کندی نامارینه منسوب برر طریقت مؤسسیدر — تعلم ایلدیکی حکمت صوفیه‌یه درت شاکردی ایله یدی اوغلنی انتساب ایتدیردی. بونلرك یدیسی‌ده محمد اسمنده ایدیلر؛ اك کنجی — یوقاریده دخی ذکری کچدیکی وجه اوزره — حمدی مخلصیله یوسف وزلیخا منظومهٔ حکائیسنی ترتیب ایلمشدر. آق شمس‌الدین یدی دفعه حج ایتمشدر؛ اوندن صکره کوینکه چکلمشدر . مزاری بر چوق زوار جذب ایدر. بوذاتك رقیبی(۱) ابوالوفادرکه فاتح اونك شرفنه برجامع بنا ایتدیرمشدر. تاریخ عثمانیده شعر وموسیقی‌یه وقوفی و — انزوا کاهنده پادشاهك کندیسنی زیارتی منع ایله اثبات ایلدیکی — علو طبعی ایله مذکوردر (۲) . حکیم متصوف شیخ حاجی خلیفه ، اسلامده ارادهٔ الهیه‌یه تفویض امورك صورت مقبوله وصورت باطله‌سنه دائر، یعنی « جبر منقح وجبر مقلد » حقنده بر کتاب تألیف ایتمشدر . شعرادن بحث ایدرکن الهی وکلشنی‌یی یاد ایلش ایدك. نهایت درویشان خلوتیه شیخی حاجی چلبیدن بحث ایتملی‌یز. محمد ثانینك ارتحالندن صوکره حق وراثتك کیمه عائد اولدیغنی بوذات تعیین ایلمشدر . شهزاده جم یالکز وزیر اعظم قرمانی محمد پاشا مساعد ایدی . حاجی چلبی اوکا مخالفتله بایزید طرفنی التزام و کندیسنه منسوب اولان قرمان درویشان ومشایخنك آراسنی تأمین ایلمشدر؛ ایکیسی‌ده قرمانلی اولان بوایکی صاحب اقتدارك احداث وتحریك ایلدکلری مسئله حاجی چلبینك ایستدیکی کبی حل‌اولنه‌رق شیخ وزیره غلبه ایتمشدر (۳) .

(۱) آق شمس‌الدین قدر معروف ومحترم معناسنه آلنمالیدر. (مترجم)
(۲) شقایق، سعدالدین، عالی .
(۳) شقایق، سعدالدین، عالی .

اون طقوزنجی کتاب

بایزیدك استانبوله وصولی، جلوسی. — برادری جمك برحربدن صوکره مصره فراری، عودتله تکرار محاربه‌سی . — جمك مغلوباً ردوسه التجاسی . — اسیر اولهرق فرانسه‌یه اعزامی. — ناپولید، مسموماً ارتحالی.

وزیر اعظم نشانجی محمد پاشا، سلطان محمد ثانینك وفاتنی — وارث مشروعك وصولنه قدر — عسکردن، پای‌تختدن صاقلامغه‌تشبث ایتدی. بوتصورجرأتکارانه‌نك عدم موفقیتی ولی عهدك سلطنتندن ، وزیر اعظمك حیاتندن محرومیتنی ایجاب ایده‌بیلیردی . نشانجی ، خطاسنی قانیله تأدیه ایلدی ؛ بالطبع بو بابده شکایته‌ده حق اولهمازدی .

فاتح ختم انفاس ایدنجه، نعشی قاپالی بر آرابه ایچنه قونیلهرق واطرافنی بر معتاد محافظلر احاطه ایده‌رك — اعادهٔ صحت ایچون پای تختده استحمام ایده‌جك ایمش کبی — استانبوله نقل اولندی. وزیر اعظم بر طرفدنده مابینجی (۱) ککلك (۲) مصطفایی تعلیمات خفیه ایله فاتحك بیوك اوغلی اولان اماسیه والیسی شهزاده بایزیده کوندرمش ایدی ؛ لکن بوتشبث رسمیی اجرا ایتدیکی صیره‌ده شهزاده جمی بیوك قارداشنك یرینه تخته اجلاس اسبابنی تهیئه مقصدیله محرملرندن بر آدمی‌قره‌مانه اعزام ایتدی . وزیر اعظم تشبثنده دها ایلری‌یه کیتدی ؛ شهزاده جمه محبتی سائقه‌سیله استانبول قاپیلریله اردونك بولندیغی اناطولی ساحلنك مداخلنی قاپاتدیغی کبی پای‌تخت ایله عسکرك مخابره‌سنی منع ایچون بتون کمیلری توقیف ایتدیردی. عجمی اوغلانلرینه، یعنی یکیچریلك ایچون تعلیم ایدلمکده‌اولان عسکره — اردوکاه همایون‌قربنده‌کی فیل چایری کوپریسنك [۱] (۳) تعمیری بهانه‌سیله — استانبولی ترك ایتمك اوزره امر

(۱) « حجاب باب سعادتمأبدن » سعدالدین، «خدمهٔ خاصه‌دن» خبر صحیح. (مترجم)
(۲) نشری وسعدالدین. عالی، لیلك مصطفی دیور.
(۳) « فیل چایرندن آقان نهر اوزره یاپیلان (نسبنه) کوپریسی. » سعدالدین، جلد ۲، ص ۳. سهو ترتیبه دوچار اولمغله صحیحی (نسبتیه) اولمسی خاطره کلیر. (مترجم)

ویرلدی. پادشاهك وفاتی خبری بونلردن شیوع بوله‌رق اناطولی طرفنده‌کی عسکره انتشار ایلدی. بونك اوزرینه یکی‌چریلر طوپلانه‌رق علنی عصیان چیقاردیلر؛ پندك اوکنده تیمور اوزرنده بر قاچ کمی‌یی ضبط ایله اسکداره یاناشدیلر ؛ اورادن استانبوله کچه‌رك یهودیلرك، زنکین اهالینك خانه‌لرینی یغما ایتدیلر؛ بوغارتلردن صوکره‌ده وزیراعظمی اولدیردیلر. ایشته قره‌مانلی محمد پاشانك نتیجهٔ‌حالی بوکا منجراولمشدر. محمدپاشا قانیله بریول چیزمش اولدی؛ اخلافنك بر چوغی اوطریقده کندیسنی تعقیب ایده‌جکدر. شو مخاطره‌لی زمانده — فاتحك مدت غیبوبتنده استانبول حکومت ومحافظه‌سنه‌براقمق اوزره سلفکدن‌جلب ایتمش اولدیغی — اسحاق پاشا. ادارهٔ اموری دردست‌ایلدی. وزرا طرفندن کندیسنه مأذونیت کامله ویریله‌رك بوصیره‌ده کوستردیکی متانتله هیچ اولمازسه موقتاً اعادهٔ اسایشه موفق اولدی . عصیان شوندن دولایی دها زیاده کسب دهشت ایدیوردی‌که سرایده فاتحك ایکی حفیدی وار ایدی : بری بایزیدك اوغلی قورقود ، دیکری جمك اوغلی اوغوز خان. بو ایکی شهزاده محمد ثانی‌یه — کندی اوغللرینك صداقتنی تأمین ایتمك‌اوزره — رهن‌حکمنده ایدیلر. قورقود هنوز حال صباوتدن چیقیوردی ؛ اوغوز چوجق ایدی ، چونکه باباسی یکرمی ایکی یاشنده بولنیوردی . قره‌مانلی محمد پاشا دائما شهزاده جم طرفنی التزام ایتدیکی ایچوندرکه اردو دها زیاده سهولتله شهزاده بایزید طرفنی طوتدی. بناءً علیه ۸۸٦ ربیع‌الاولنك بشنجی کونی (٤ مایس ۱٤۸۱) بایزیدك مدت غیبوبتی ایچون قائممقام سلطنت‌اعلان اولندی [۲] .

فاتحك خبرارتحالنی شهزاده‌جه ایصال ایده‌جك آدم —بایزیدك برهمشیره‌سنی(۱) تزوج ایتمك جهتیله منافعی اونکله متحد اولان — اناطولی والیسی [بکلربکی] سنان پاشا طرفندن توقیف‌واعدام اولندی (۲). بایزیده کوندریلن نامه‌رس یوزالتمش فرسخ مسافه‌یی سکزکونده قطع‌ایله اماسیه‌یه [۳] واصل‌اولدی(۳). کچلك‌مصطفانك‌وصولنك

(۱) لابوین، ایکی طرفدن اوله‌جقدر. (مترجم)

(۲) سعدالدین، ص ٤۳۳، ۳، وبانه کتبخانهٔ ایمپراطوری وقرالیسنده، نومرو ۱۲۲.

(۳) سعدالدینه نظراً کچلکده‌کی مکتوب ارکان دولت طرفندن ایدی، بالکز قره‌مانینك دکل. ثانیاً خواجه‌نك «کبك کهساری» یه تشبیه ایتمکی اونوتمادینی کچلك مصطفی — که استانبولدن فاتحك‌وفاتی تاریخی اولان ٤ ربیع‌الاول پنجشنبه‌دن صوکره‌چیقمش ایدی — آماسیه‌یه سکزکونده دکل، ربیع‌الاولك سکزنجی کون واصل اولدی. (مترجم)

ایرتسی کونی (۱) (۱۳ ربیع الاول ۸۸۶ پازار) بایزید درت بیك سواری استصحابیله استانبوله متوجهاً یوله چیقدی، طقوزکون صوکره اسکداره وصول بولدی. روم ایلی و آناطولی آره‌سنده روی دریا بر چوق سفائن ایله مستور ایدی (۲). اکابر دولت، رؤسای عسکر پادشاه جدیده عرض تعظیمانه کلیورلردی. مع‌هذا یکی چریلرله طولی صندالر ایکی طرفدن پادشاهك قادرغه‌سنی صاردیلر. حمزه بك اوغلی مصطفی پاشانك تبعیدینی پادشاهدن طلبی متضمن قاریشیق سسلر ایشیدلدی. اسحاق پاشا، کندیسنك آرزوکش اولدینی وزارت عظمی منصبی مصطفی پاشایه نصیب اولور قورقوسیله، رقیبنی یکی چریلره معاشلرینك تزییدینه معارض بیلدیرمش ایدی. بایزید قورقه‌رق دها قره‌یه آیاق باصمه‌دن یکی چریلرك هپ مسئوللرینی اسعاف ایلدی؛ ککبوزه قربنده‌کی عسکر آره‌سنده اعادهٔ انتظام ایده‌بیلمك امیدیله وزیری مصطفانی اناطولی‌یه کوندردی (۳). بوتدبیرلردن صوکره باشنه سیاه برقاووق قویه‌رق وسیاه رنکده کتان البسه کیه‌رك پای‌تخته کیردی (٤). سرای قاپیسنه کلنجه صف حرب اوزره طورمش اولان یکی چریلر ضابطلری واسطه‌سیله بر عرضحال ویردیلر. بونده نشانجی محمود پاشایی اعدام وشهری یغما ایتمش اولملرندن دولایی عرض معذرت ایتمکله برابر (۵) معتاد صورتنده دکلسه بیله بخشش فوق‌العاده صورتنده تخصیصاتلرینك تزییدینی ایستیورلردی. پادشاه بوکاده مساعده ایتدی. یکی چریلره ویریلن جلوس بخششنك

(۱) سعدالدین، بایزیدك ککلك مصطفانك ورودندن اوچ کون صوکره [استانبول تمثیلی، جلد ۲، ص ٤، دردنجی کون] حرکت ایتدیکنی یازار؛ لکن بوافاده بایزیدك ۲۱ ربیع الاول ۸۸۶ ده (۲۰ مایس ۱٤۸۱) ده اسکداره وصولیله توافق ایتمز. [ککلك آماسیه‌یه وصولی، ۸ ربیع الاول؛ بایزیدك حرکتی، ۱۱ پنجشنبه ویاخود ۱۲ جمعه، اسکداره وصولی متعاقب اسکداردن استانبوله عبور، ۲۱، پازار. خواجه‌دن آلدیغمز حساب صحیح بودر. بونده تناقض یوقدر. مترجم]

(۲) «کیلردن دکیز کورنمز اولدی؛ سفینه‌لر کورك کورکه بربرینه چاتدیلر؛ عسکرك البسهٔ رنکارنکندن روی دریا سبزه‌زاده دوندی؛ کیلرك سرنلری سروشمشاد کورندی.» سعدالدین. (مترجم)

(۳) مصطفی پاشا قایق ایله اسکداره کچیرلدی، سعدالدین. (مترجم)

(٤) سلطان بایزید ماتم لباسیله شهره کیردی. عمامه‌لری شمله ایدی؛ بکلر، پاشالر، آغالر شمله قوشاق صارینوب ماتم کیرلکده پادشاهه متابعت ایلدیلر. سعدالدین. (مترجم)

(۵) جرملرینی «بانك عصیان میزندناقوس استغفارما» سوزینك تمام ماصدق اولەرق جبرا عفو ایتدیردیلر، خبر صحیح. جلد ٤، ص ۳. (مترجم)

ایکنجی مثالی بودر. شووقعه تصادفی کبی کورنمکله برابر بایزیدك سلطنتندن اعتباراً بر شکل منتظم آلەرق ١٧٧٤ (١١٨٧) سنه‌سنه قدر هر سلطنتك بدایتنده تکرر ایتمشدر ، بونك ایچون صرف اولنان اچەلر مصارف دولت صیره‌سنده ویکی چریلر عوائدی میانسده کوریلور (١). بوعادتی ایلك دفعه محمدثانی ادخال ایلمش وهرسلطنت تبدل ایتدکجه بخششك مقداری آرتمشدر. شو آچه هرنه قدر بو مناسبتله روما آلایلرینه توزیع اولنان مبالغ عظیمه درجه‌سنه اصلا وارمامش ایسه‌ده دولتك مالیه‌سنی خراب ایده‌جك قدر کلیتلی ایدی. بوسیئه‌نك قبولندن اوچ یوز سنه صوکره‌درکه سلطان عبدالحمید [اول] روسیه‌محاربه‌سی صیره‌سنده دفعةً لغوایلدی[٤]. بایزیدك یکی چریلرله معامله‌سی قلودیوسك عساکر خاصه ایله معامله‌سنه بکزر : ضعفنك ناقابل رد اولان برهانی بالذات امضا ویکی چریلرك انتخاب حکمداران خصوصنده کندیلرینه ویردکلری امتیازی بردرجه‌یه‌قدر تصدیق ایتمشدر. بوموافقت مشئومه، اومغرور عسکر بی‌انتظامی هرسلطنت جدیده‌ده عائداتی تزییدایتدیرمکه سوق ایلمشدر. بایزیدك استانبوله دخولنك ایرتسی کونی (٢٢ ربیع‌الاول ٨٨٦ - ٢١ مایس ١٤٨١) جنازه الایی اجرا اولنمش ونمازده شیخ ابوالوفا امامت ایلمشدر. بایزید وزرا و امرا ایله برلکده بالذات تابوتك التنه‌کیرمش ونعش، محمدثانی طرفندن انشا اولنان جامعك آرقه‌سنده‌کی تربه‌یه قدر بو صورتله کوتورلمشدر. مراسم دفنیه برچوق صدقات توزیعیله ختام بولدقدن صوکره بتون سرای خلقی جامهٔ ماتمی چیقاره‌رق الکمحتشم لباسلریله پادشاهه عرض تعظیمات ایلمشدر. اسحاق پاشا وزارت عظمی مسندینه تعیین وپادشاهك اسکدار دن استانبوله کچرایکن اناطولی‌یه کوندردیکی مصطفی پاشامغنیسا چلبیسنك عزلیله منحل اولان وزارته اصعاد اولندی (٢) . محمد ثانینك وضع ایلدیکی قانون دولتك تحت سلطنتده‌کی حکمدارك برادرلرینی اعدامه دائر اولان فقره‌سی بایزیدك جلوسنده تطبیق اولنه‌مادی . پادشاه جدیدك قارداشی یالکز شهزاده جم ایدی؛ اوده پای تختدن اوزاق اولمقله برابر ساده حیاتی محافظه‌یه دکل، تخت سلطنت ایچون منازعه‌یه حاضر کورینیوردی. اوروپاجه

(١) موراجه دوسسون، ٧، ص ١٢٢ .

(٢) سعدالدین، ٣، ٤٣٧. [پادشاه جلوسنك اوچنجی کونی اسحاق پاشانی وزیراعظم نصب ایله تسکین فساد ایچون ورودندن اول ویردیکی ترقیاتی قبول ومصطفی پاشانی اسکداردن جلب ایله وزیر ایده‌رك مغنیسا چلبیسی مدارس عثمانیه‌دن برینه مدرس تعیین ایلدی. سعدالدین. (مترجم)

دها زیاده زیزیم نامیله معروف اولان شهزاده جم ذاتاً صاحب قلم وشاعر اولمق صفتیله مستحق اولدیغی نظر اهمیتی منحصراً سرگذشتیله ده جلب ایتمکه شایاندر (۱). شهزاده — مقدما یازدیغی اوزره — هردرلو ممارسات بدنیه ده ، خصوصاً مصارعه ده ماهر ایدی ، لکن اکثریاً سفاهت درجه سنه واران بر معیشت اذواق پرستانه یه منجذب ایدی [٥] . قرمانده کی اقامتگاهنده بر چوق کنجلر ایله محاط ایدی ؛ بونکله برابر شوحیات شهوت پرستانه شعرایی مجلسندن چیقارماز ایدی. سراینده برچوق شاعرلر مناصب رفیعه ده بولونیوردی ؛ ازجمله حیدر مهردار ، سعدی دفتردار ایدی . پدرینك ارتحالی ووزیراعظم نشانجی محمدپاشانك اعدامی خبری اوزرینه جم مسارعةً بر مقدار عسکر طوپلایه رق پای تخت قدیم دولتی ضبط ایتمك نیتیله بروسه اوزرینه یوریدی. بایزید دخی اسکی لالاسی ایاس پاشا قوماندهسنده ایکی بیك چریی پیشدار اولهرق مدانیه یولی اوزرینه کوندردی ؛ کندیسی ده اردوسنی طوپلامق اوزره بالذات اسکداره کچدی . ایاس پاشا بروسه قاپلیجه لرنده ، جم عسکرینك قوماندانی کدك نصوح بیلدیرم بایزید جامع وتربهسی قربنده توقف ایلدی . بو ایکی قوماندان شهره داخل اوله بیلمك اوزره اهالی ایله مذاکره یه کیرشدیلر ؛ انجق بروسه لیلر بیلدیرم بایزیداولادینك محاربه لرندن دولایی اوغرادقلری فلاکتی تخطر ایده رك واخیراً یکی چریلر طرفندن وقوعه کتیریلن استانبول یغماسی صفحاتنك بروسه ده دخی تکررندن قورقه رق ایکی طرفك ده تکلیفاتی رد ایتدیلر ؛ بونکله برابر شهزاده جم عسکرینه ذخیره وقوهٔ امدادیه ویره رك شو صورتله فکر خفیلرینی اظهار ایلدیلر . متعاقباً بروسه حصارلری التنده بر محاربه وقوعه کله رك یکی چریلر مغلوب وایاس پاشا داخل اولدیغی حالده برچوقلری اسیر اولدیلر اوچ کون صوکره جم اردوکاهه واصل اولدی ؛ شهر ، قاپیلرینی آچدی . جمك ایلك ایشی سرایده کی خزینه لری تحت محافظه یه آلمق اولدی. کندیسنی عثمانلیلرك پادشاهی اعلان ایده رك سکه ضرب ایتمك ونامنی خطبه لرده یادایتدیرمك حق حکمداریسنك استعمالیله اجرای سلطنته باشلادی. شهزاده اون سکز کون بو خیال سلطنتدن مستریحانه استفاده ایتدی ؛ لکن متعاقباً خبر آلدی که بایزید بتون اردوسیله یوریوب کلمکده در. استقبالنه چیقمادن اول پادشاهه

(۱) لطیفینك تراجم احوالنه مراجعت، شابه رك ترجمهسی ، ص ٦۲ . عهدی ، سهی ، ریاضی ، قنالی زاده تذکره لری . جمك دیوانی برلین کتبخانهٔ قرالیسنده دیه زك ال یازیلری مجموعه سنده در، نومرو. ۱۲۹ .

بر هیئت سفارت کوندردی : هیئتك مأموریتی روم ایلی ولایاتی بایزیده قالمق اوزره اناطولی ولایاتنك جمه ترکنی تکلیف ایدهرك دوستانه فصل نزاعه چالشمق ایدی . هیئت سفارت ملا ایاس، حمدی چلبی (١) ایله سلطان محمد اولك قیزی، فاتح سلطان محمدك خالهسی، یکی رقیبك دهبیوك خالهلری اولان اختیارسلجوق خاتون سلطانلدن مرکب ایدی. سلجوق خاتون جم لهنده بایزیدك احتساسات اخوت کارانهسنی تحریك چالشدی (٢). بایزید «لا ارحام بین الملوك» ضرب مثل عربیسنك ایرادیله اکتفا ایلدی . اوندن صوکره کندی عسکرینك مقدارندن زیاده قارداشنك اردوسنده بر خیانته استناد ایدهرك بروسه اوزرینه یوریدی : چونکه جمك باش مابینجیسی [لالاسی] آشتین اوغلی یعقوب بکه خفیاً کوندردیکی مکتوبده شهزادهنك قرهمانه رجعتنه مانع اولهرق یکی شهر صحراسنده منتظر قالمغه اقناع ایتمك اوزره یوزبیك اچه تخصیصات ایله اناطولی بکلر بکلکنی وعد ایتمش ایدی (٣) . یعقوب بو تکلیفه منجذب اولهرق جمی رجعت ایتمهمك قرار ویردیرمش ایدی. تمهٔ فلاکت اولمق اوزره جم، اردوسنی ایکی فرقهیه تقسیم ایتدی: برنجیسنی کندك نصوح قوماندهسیله ازنیقه کوندردی، ایکنجیسنك قوماندانسنی بالذات الهرق یکی شهر اوزرینه رجعت ایلدی (٤). معهذا بایزیدك بیوك اوغلی اولوب فاتح زمانندہ مغنیسا والیلکنده بولنان شهزاده عبدالله، عسکریله باباسنك اردوسنه التحاق ایلمشدی. عبدالله ، جمك بروسه اوزرینه یوریدیکنی خبر آلنجه

(١) شکرالله اوغلی احمد چلبی. سعدالدین. (مترجم)

(٢) سلجوق خاتون پادشاهك الی اوپدکدن صوکره «جان برابر برادر قانی دوککدن و اسلام آرهسنده جنك چیقارمقدن ایسه روم ایلی ایله اکتفا ایدیکز ؛ جمده بوندن صوکره سزه مخالفت ایتمز. » دیدیسهده بایزید طرفندن لاارحام بین الملوك جوابیله الزام اولنمدی. سعدالدین. یعنی، بایزیدك جوابی بوضرب مثلك حکمنی کوسترردی. (مترجم)

(٣) مکتوب امر بایزید ایله کوندرلش ایسهده بالذات پادشاه طرفندن دکل ، یعقوبك اشنالری طرفندن یازلمش ایدی. یوزبیك آچه محصوللی قریهلر تملیك اولهجق ایدی. (مترجم)

(٤) نشریه نظراً یکیشهره عزیمت نصیحتی فناری زاده حسن چلبی طرفندن ویرلمشدر. ورق ٢٣٩. سعدالدین وصولاق زاده ادریس ونشرینك روایتی نقل ایدرلر. [فناری زاده چلبی بو نصیحتی — نتیجهٔ سیئهسنی بیلهرك ویرمش ، شهزادهیی قصداً اغفال ایلش اولدیغی حالده سعدالدینك «کزیدهٔ موالیٔ روم، جامع اشتات علوم» وصفریله توصیف ایتمش اولمسی مسئولیتنی تزیید ایدر . راوینك — اتکنده آرپه وارکی کوسترهرك حیوانی آلداتدیغی ایچون — اوندن آلدیغی حدیثلری چیزن امام محقق ایله بویله عادی بولیتیقه جیلق ایدن عالمی دوشونمیلدر. « بین تفاوت ره از کجاست تا بکجا ! » مترجم]

اولا اورایه توجه ایلمش ایدی ، لکن ایاس پاشانك مغلوبیتنی ایشتدکدن صوکره بالیکسری اوزرینه رجعتله مرمره ساحللرینه اینهرك کمی ایله کلیبولیه چیقمش واورادن قسطنطینیه ، اسکدار ، ازمید طریقیله پدرینك نزدینه عزیمت ایلمشدر (۱). ازنیق دیوارلری التنده‌کی دیکیلی طاشده اردو قورمش اولان کدك نصوح ، اناطولی بکلر بکی سنان پاشاسردارلغیله کوندریلن طلیعه‌یی کورنجه آزواد دربندینه چکلدی. بکلر بکنك فرقه‌سی بوغازه کیره‌رك کدك نصوحك عسکرینی بوزدی ویکی شهره‌قدر قدر تعقیب ایتدی. بایزید دخی اوکون بالذات ازنیقه واصل اولهرق کیجه‌یی آزواد بوغازلرنده کچیروب صباحی یکی شهرده کورندی . ایتالیا سفرندن هنوز عودت ایتمش اولان کفه واوترانتو فاتحی کدك احمد پاشا اوراده پادشاهه عرض تعظیمات ایلدی. احمد پاشا ، جلوسندن اول سلطان بایزیده کسب انتساب ایلمش اولدیغی کبی بو دفعه‌ده خدمت ایلیه‌جکنی تأمین ایده‌رك نائل توجه اولدی . بویله مشهور بر قوماندانك التحاقی وجم اردوسندن بر قسمنك بوزلمسی بایزید اردوسی ایچون فال خیر اولدیغی حالده یکی شهر اووه‌سنده وادیی اسقا ایدن نهرك صاغ طرفنده (۲٦ ربیع الاخر ۸۸٦ (۲) — ۲۰ حزیران ۱٤۸۱) بر محاربه وقوعه کلدی [٦]. جم اردوسنك بر جناحی اناطولی سواریلرینك هجومیله ضایعات کلیه‌یه اوغرامش اولدیغی بر صیره‌ده آشتین اوغلی یعقوب کندیسنه وعد اولنان والیلکی قزانمق ارزوسیله — بایزید اردوسنك نهردن مرورینی منع ایتمك اوزره — اردونك اك کزیده قسمیله مقابلهٔ خصمه کیتمك ایچون شهزاده‌دن رخصت ایستدی . جمك موافقتنی آلنجه بایزید اوزرینه یوریپور کبی کورینه‌رك قوماندانسنده‌کی عسکری تسلیم وشوصورتله پادشاهك مظفریتنی تأمین ایلدی؛ محاربه صباحدن اوکله وقتنه‌قدر دوام ایتمش ایدی؛ نتیجه‌سی تظاهر ایتدیکی زمان کدك نصوح طرفندن بروسه‌ده اسیر ایدلمش اولوب‌ده شمدی فرجهٔ فرار بولان ایاس پاشا یکی جریلرینك قوشوشدقلری کورلدی . جم اردوسنی تشکیل ایدن ترکمنلر ، قره‌مانلر ، طورغودلر ، وارساقلر اره‌سنده بوزغونلق عمومی اولدی . مدعیٔ سلطنت دخی او قدر سرعتله قاچدی‌که اوکون هنکام غروبده — موقع محاربه‌یه‌ایکی کونلك مسافه‌ده اولان — ارمنی دربندینه یتشدی . فراری

(۱) سعدالدین، ۳، ٤۳۸ .

(۲) هامه‌رك فرانسزجه‌سنده ۲٦ ربیع الاخر اولمسی سهو ترتیب اولهجقدر . [٦] اشارتلی ذیلك علاوه‌سنده کوریله‌جکی اوزره دوغریسی ۲۲ در. (مترجم)

اثناسنده بر آت تکمه‌یله باجاغندن الدینی یاره‌یی باغلامق ایچون اویوجقده (۱) توقف ایتدی. بتون کیجه یوریه‌رك ایرتسی کون اسکی‌شهره واصل اولدی. محاربه‌ده هپ خزینه واشیاسنی غائب ایتمش اولمقله برابر قورتاره بیلمش اولدیغی اثنادا ارمنی دربندنده ترکمنلر طرفندن یغما ایدلمش ایدی؛ او حالده‌که مابینجیسی [قپوجی باشیسی] سنان بك کیجه رطوبتندن محافظه ایچون شهزاده‌یه کندی کپه‌نه‌کنی ویردی (۲) . جم بر هفته‌ده (۳) قونیه‌یه واصل اولمغرق اوچ کون استراحت ایتدکدن صوکره والده‌سی وحرمیله برلکده سوریه ومصره متوجهاً عزیمت ایلدی (۱۰ جمادی‌الاولی ـ ۲۸ حزیران) . باغدار طاغنده ایکن ارقه‌ده قالمش اولان بعض فراریلر التحاق ایتدی؛ لکن اویوزبك طاقمی اورالرینی خساره‌اوغراتمقده اولدیغندن شهزاده‌یه خیلی مضرت ویردیلر؛ برچوق زحمت چکیله‌رك وبر طاقمنه حق مرور وبر طاقمنه استمالت ویریله‌رك شهزاده طرسوس صحراسنه چیقدی . طرسوس حاکمی ومؤخراً آطنه‌ده رمضان خاندانندن ترکمن بکی فراری‌بی احترام ایله استقبال ایلدیلر. مصرك حلب وشام بکلر بکلری شهزاده‌یه فلاکتنی اونوتدیرمق ایچون خدمتده قصور ایتمدیلر؛ شامده اوچ یوزه بالغ اولان معیتی خاقیله برلکده قصر ابلقه قوندیرلدی . یدی هفته اوراده قالدقدن صوکره قدسی زیارتله هبرون وغزه طریقیله قاهره‌یه واصل اولدی. بتون شهروسرای خلقی استقباله چیقدیلر(٤). شهزاده جم، چرکس حکمدارلرینك وزیر اعظمی دیمك اولان دیویتدار(٥)سراینه ایندیرلدی. ایرتسی کون تشریفات عظیمه‌ایله سلطان قایتبایك سراینه کوتورلدی. سلطان، اوغلی کبی قبول‌ایله قوجاقلیوب کمال محبتله اللرینی صیقدی وتسلی ویردی؛ کندی سرایلرندن برینی‌ده اقامتگاه کوستردی (٦). یکی شهر محاربه‌سندن صوکره، بایزیدقارداشنی ایزندن تعقیبه‌ابتدار ایلش ایدی. ارمنی بوغازینه‌وصولنده او طرفك ترکمنلری حضورینه چیقه‌رق ـــ شهزاده جمك بیتوتت ایتدیکی کیجه

(۱) سعدالدینده ایوه‌جك. (مترجم)

(۲) یاغمورلق کبی اك اوسته کیبلیر ر لباس. (مترجم)

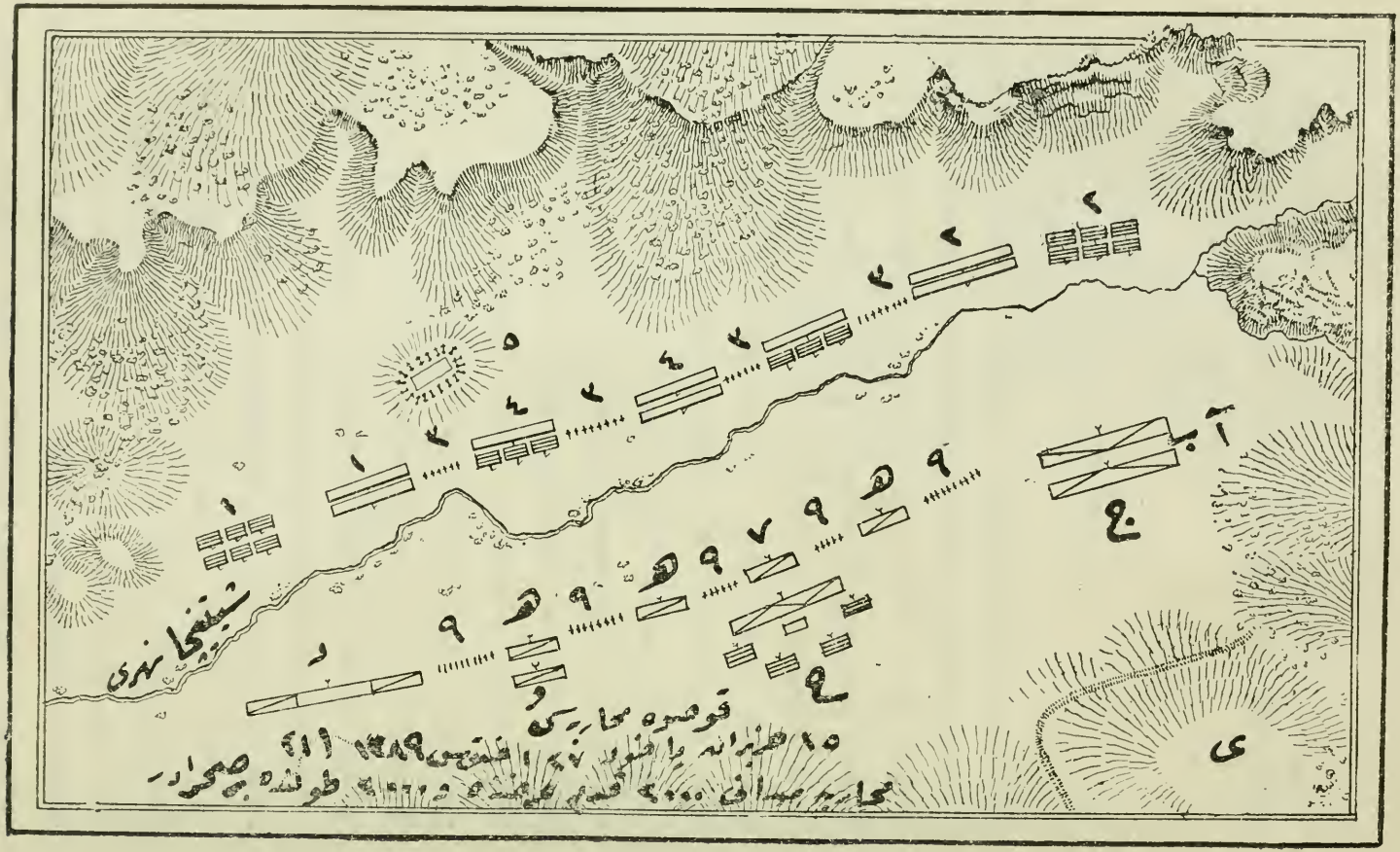
(۳) ۲۷ ربیع‌الاخر. (مترجم)

(٤) غرهٔ شعبان . سعدالدین . (مترجم)

(٥) دویداریه‌یه قوندردیلر . سعدالدین (مترجم) .

(٦) سلطان مصر برشاهانه کاشانه‌ده قوندیروب کلی رعایتلر ایلدی ؛ رمضان کیجه‌لری اکثریا افطاره دعوت ایدوب انبساط کوستردی . برلکده تفرج ایدرلردی . سعدالدین . (مترجم)

شیلتخانه نهری
آ
ب
ج
د
ه
ی
توصیه محاربه
۱۵ طیاره با صفوف ۲۰ از ارتفاع ۱۲۸۹ (۱۱)
محاربه صدای ۲۰۰۰ قدم علیه ۱۰۰۰ طوله بصحرا

قوصوه محاربه‌سی پلانك ایضاحاتی

(۱) محاربه‌نك یوم وقوعی حقنده اوچنجی جلده مترجم تذییلاتنه مراجعت

مراد اول قوماندەسنده عثمانلیلر

آ. شهزاده بایزید قوماندەسنده صاغ جناح (روم‌ایلی عسکری) .

ب. قورد آغا قوماندەسنده عزبلر. } صاغ جناح متممانندن

ج. آوره‌نوس بك قوماندەسنده سپاهیلر. }

د. شهزاده یعقوب قوماندەسنده صول جناح (آناطولی عسکری).

ه. (صولدن برنجی ه) صوباشی آینه بك قوماندەسنده‌کی عسکر. } صول جناح متممانندن

و. صاریجه پاشا قوماندەسنده‌کی پیاده فرقه‌سی. }

۷. بالذات پادشاهك قوماندەسنده مرکز (یکیچریلر).

ه. (صولدن ایکنجی واوچنجی ه) کذلك.

ح. پادشاهك عساکر محافظه‌سی.

۹. مختلف فرقه‌لر آره‌سنه یرلشدیریلن طوپجیلر.

ی. عثمانلی اردوکاهی.

صربیه قرالی لازار قوماندەسنده متفقلر

۱. قرالك یکنی وواق برانقوویچ قوماندەسنده صاغ جناح (صربیه وآرناوودلق عسکری).

۲. بوسنه قرالی قوماندەسنده صول جناح (بوسنه وبلغار عسکری).

۳. طوپلر .

٤. لازار قوماندەسنده مرکز (مجارلر، افلاقلیلر ایله برفرقه هرسك عساکر معاونه‌سی).

٥. اثقال .

(عثمانلیلر نهرك بوطرفنده ، متفقین نهرك قارشی طرفنده ایدیلر.)

اوزرینه هجوم ایله اسیر ایتمك درجه‌سنه کتیرمش ومعیتی خلقنك اشیاسنی یغما ایتمش اولمرندن دولایی — رسم وویرکیلردن معفویتلرینی طلب ایلدیلر. پادشاه‌حرکتلرینی تصویب ایدر کبی کورندی ؛ مستحق اولدقلری مکافاتی الق اوزره باب دولته مراجعتلرینی تبلیغ ایتدیردی. بر چوغی سائقهٔ طمع ایله اثبات وجود ایلدیلر. فقط کلنلرك جمله‌سی دردست‌وصلب اولندی. بایزید بوخصوصده، برادری سلیمانك قاتللرینه اویله بر جزا ترتیب‌ایتمش اولان شهزاده موسایه‌امتثال ایدیوردی. سعدالدین، سلطان بایزیدك بونلره شویله‌خطاب ایتدیکنی یازار: «رعایانك سلاطین‌امورینه دخل‌وتعرض نه‌وظیفه‌سیدر؟ انلره لازم اولان سلطنت‌کیمه نصیب اولورسه ربقهٔ اطاعتنه رقبه‌لرین ادخالدر ؛ سلاطینه رعایا قلیچ چکمك مستوجب نکالدر . ایکی وارث ملك بر بریله منازعه ایدرسه اجنبینك نه مدخلی وار ؟ اراذل وادانینك اعالی‌یه سل‌سیف ایتمکه نه‌الی وار ؟» بایزید قونیه‌یه وصولنده فیلیبات اووه‌سنده توقف ایله کدك احمدپاشایی جمك تعقیبنه مأمور وقره‌مان ایالتنی اوغلی عبدالله تفویض ایلدکدن صوکره ایلغین طریقیله استانبوله توجه ایلدی .

بروسه‌یه تقربنده یکی چریلر — اهالینك سلاح ارقداشلرینه قاپیلری قاپامش وایاس پاشایه قارشی جم اردوسنه معاونت ایتمش اولمری بهانه‌سیله — شهری یغما ایتمکه رخصت ایستدیلر . پادشاه ممانعت ایتمسی اوزرینه بتون اردو عصیان ایلدی . بایزید: « جسور محاربلر! بو شهری بکا باغشلاییکز ! » دیوردی . لکن هر سوز تأثیرسز قالدی ؛ هر یکی چری‌یه بیك اقچه احسانی صورتیله بلده ایچون فدیهٔ نجات ویرلمدکجه اعادهٔ انتظام قابل اولهمدی .

کدك‌احمدپاشا. جمه‌یتیشه‌مکه‌زین ارکانی‌یه واصل‌اولدی. اوراده درت آلایی‌شهزاده عبدالله براقوب‌ده‌دیوانده‌کی موقع وزارتده‌بولنمق‌اوزره استانبوله عودت ایتك‌اوزره امر آلدی . احمد پاشا مغرور ومعتد او قله برابر محمد ثانی زمانده وزارت عظمی مسندنده وبرچوق فتوحاتده بولنمش اولمسندن‌درلایی مفتخر بولندیغی‌جهتله بودفعه‌ده بایزیدك انفعالنی جلب ایده‌رك سرایده قاپیجیلر وظه‌سنده حبس ایدلدی . بورادن علی‌العاده انجق مقتله کیدیلیردی . معهذا سلطان بایزید وزیر اعظم اسحاق پاشانك رجالرینه وقره‌مانده اعادهٔ‌اسایش ایچون احمد پاشانك دست اقتدارینه احتیاج اولهجغنی حس ایتمسنه بناءً عفو ایلدی (۱) . قره‌مان خاندانندن صوك وارثی اولان قاسم

(۱) اسحاق و هرسك اوغلی احمد پاشا شفاعتلریله عفو اولنه‌رق وزارتده ابقا اولندی سعدالدین . (مترجم)

بك قره‌مان بكلر بكی وشهزاده عبدالله‌ك مشاوری خادم علی پاشایی پروانه‌محراسنده مغلوب ایتدكدن صوكره قونیه‌یی محاصره‌یه كلمش ایدی (۱) . كدك احمد پاشا وزیرمصطفی پاشانك القاآتی اوزرینه حبس ایدلدیكی وانجق كندیسنه احتیاج‌اولمسندن دولایی حبسدن چیقارلدیغنی بیلدیكی جهتله خصمندن بارلاق بر انتقام المادقجه سفره كیتمك ایستمدی . یكی چریلردن معاونت كوره‌رك مصطفی پاشانك توقیفنی طلب ایتدی ، موفقوده اولدی . اوندن صوكره اوغلنی رهن صداقت ارامق اوزره باب سلطنته براقه‌رق ایكی بیك یكی چری ، درت بیك عرب ایله قاپیسی خلقنی آلوب اناطولی‌یه توجه ایلدی. خبر تقربی اوزرینه‌قاسم بك‌قونیه محاصره‌سنی رفع‌ایله‌طاشلی كیلیكیایه [طاش ایل] قاچمش ایدی . احمد پاشا اردوسی قره‌مانده بولنان عساكر عثمانیه ایله برلشه‌رك فراری قاسم بكی سلفكیه قدر تعقیب ایتدی . لكن ذخائرك آزلنی جهتله خادم علی پاشایی اردودن آیره‌رق موطه كیتمكه اجبار ایلدی . قاسم بك طرسوس اوزرینه رجعت ایتمكده اولدیغی حالده بوندن خبر اله‌رق علی پاشایه هجوم ایتمك اوزره عودت ایلدی. علی پاشا خصمك بو حركتنی تخمین ایتمش‌اولدیغی ایچون كدك احمددن استمداده وقت بوله بیلدی . قاسم بك عثمانلی اردوسنك قوهٔ مجتمعه‌سنه مقابله‌ده عاجزاولمقله برابر رجعتی‌تمامیله ستراپچون كیجه اردوكاهنده اتشلر یاقوب‌براقه‌رق بولندیغی موقع مشكلدن كندیسنی بوصورتله قورتاره‌بیلدی وطرسوس یولنی طوتدی. سوریه وقره‌مان حدودی اوزرنده تكه نهرینه قدر بی فائده‌خصمنی تعقیب ایتمش‌اولان احمدپاشا اوندن صوكره ایلاس (۲) قلعه‌سی اوزرینه دونه‌رك یرله یكسان ایدوب غنائمی عسكرینه تقسیم ایتدی. بوآره‌اق علی‌پاشا سلفكه قلعه‌سنه ذخیره ویرمش‌اولدیغندن كدك احمدپاشا بهاره انتظارایتمك اوزره‌لارنده مشتاسنه‌چكلدی(۳).

مصر سلطانك سرایه التجا ایتمش اولان جم بو استراحت مجبوریدن استفاده ایله مكه ومدینه بلدهٔ مقدسه‌لرینی‌زیارت ایتمك ابستدی (٤). درت آی قدر قاهره‌ده

(۱) یوفورك قره‌مانیه‌سی، ۲۱۳ ، ۲۱٤ .

(۲) نه یوفور، نه‌ده جهانما ایلاس قلعه‌سنك موقعنی تعیین ایتمزلر . . یوقلعه بلكه لاماس (لاتموس) نهری اوزرنده كائندر، یوفور، ص ۲٤٥ .

(۳) سعدالدین، ۳، ورق ٤۳۳ . ادریس، ورق ۱۲۲، ۱۲۳، صولاق زاده، ورق ٦۷ . نخبة التواریخ، ورق ۱۰۷ .

(٤) خاندان عثمانیدن حج ایدنلر شهزاده جم ایله وزیر اعظم ابراهیم پاشانك متروكه‌سی بولنان، سلطان محمد اولك برقیزندن عبارتدر، موراجه دوسونه مراجعت، ۳، ص ۲۵٦ .

قالدقدن صکره مکه‌یه (۲۸ شوال ۸۸۶ – ۲۰ کانون اول ۱۴۸۱) وایکی آی صوکره روضهٔ پیغمبری‌یه عزیمت ایلدی . مدینه‌یه ۲۲ ذی‌الحجه ۸۸۶ – ۱۱ شباط ۱۴۸۲ تاریخنده واصل اولهرق ۲۱ محرم ۸۸۷ – ۱۲ مارت ۱۴۸۲ تاریخنده قاهره‌یه عودتنده یکیدن تجربهٔ طالعه دعوت اولندی . کندیسنی چاغیرانلر یالکز قاسم بك اولمیوب محمد ثانی زمانسنده یکی چری اغالغنده بولنان انقره سنجاق بکی محمود(۱) دخی داخل اولمق اوزره بیوك تیمار وزعامت صاحبلرندن بر چوقلری‌ده برابر ایدی ؛ بونلرك جمله‌سی میراث پدری دردست ایتمك اوزره حال حاضرك وقت مساعداولدیغنی عرض ایلدیلر. جم، بونلرك مواعیدینه فریفته اولهرق قاهره‌دن مفارقت والتی هفته صوکره حلبه مواصلت ایلدی (۱۷ ربیع الاول ۸۸۷ – ٦ مایس ۱۴۸۲) . محمود بك ایله خدمت پادشاهیدن واحمد پاشانك مشتاسندن فرار ایتمش اولان دیکر اشخاصی اوراده بولدی. بایزید، بو خبر مشئومی آلمسی اوزرینه — عسکردن بر قسمنك فرارینی کدك احمد پاشایه اسناد ایتمکده بولندیغی جهتله — پاشانك شهزاده عبداللهی قره حصاره کوندره‌رك کندیسنك حضورینه عودت ایتمسنی امر ایلدی . پادشاه بالذات اناطولی‌یه کچه‌رك ایدوس صحراسنده سنجاقلرینی قوردی ، اردونك مختلف فرقه‌لری اوراده اجتماعه مأمور اولدیلر . بو آره‌لق جم کیلیکیایه واصل اولمشدی. اطنه‌ده قاسم بك ایله ملاقاتنده اونك معاونتیله قارامانشندن سلطنتنی آلمغه موفق اولورسه قاسم بکی اجدادینك تختنه اجلاس ومحمد ثانینك الدینی ولایاتی اعاده ایتمکی یمین ایله تعهد ایلدی . ایکی پرنس قوتلرینی برلشدیره‌رك ارکلی اوزرینه کیتدیلر . اورادن جم، مابینجیسی سنان بکی تکلیفات صلحیه ایله احمد پاشایه کوندردی. بوندن مقصدی احمد پاشانی کندی طرفنه جلب ایتمکدن زیاده اونی حال غفلتده بولندیرمق ایدی؛ چونکه اوته‌دن بورایه قاچمش اولان محمود بك کدك احمد پاشا ایله شهزاده عبداللهی بغتةً دردست ایتمك ایچون بر سواری فرقه‌سیله سنان بکی تعقیب ایدییوردی . احمد، پادشاهك اوامرینه توفیقاً لارنده‌دن چیقمش وقونیه‌ده اردو قورمش ایدی. اورادن شهزاده عبداللهی قره‌حصار قلعه‌سنه کوندره‌جك ایدی. چوقورجمن یایلالرنده جم سواریسنك قوماندانی محمد ایله احمد پاشا فرقه‌لری بر برینه طوقشدیلر ایسه‌ده هر ایکی طرف ایچون بر نتیجهٔ قطعیه حاصل اولمدی . بو مصادمه‌دن صوکره احمد حرکت رجعیه‌سنه دوام ایده‌رك سید غازیده عساکر پادشاهی‌یه ملاقی اولدی . جم

(۱) انکوریه بکی طرغونلی محمد بك. سعدالدین، جلد ۲، ص ۱۹. (مترجم)

ایله قاسم بك قونیه پیشکاهنه واصل اولهرق هرطرفدن محاصره ایتمش ایدیلر (۱۸ ربیع‌الاخر — ٦حزیران ۱۸٤۲). انجق علی پاشانك مدافعهٔ جسورانه‌سی شهری هجوم ایله المقدن محاصرینی نومید ایلدیکی جهتله محمود بك — انقره‌ده براقمش اولدیغی زوجه وچوجقلرینی‌المق اوزره — بیك‌اتلی ایله‌انقره‌یه قدر کیتمك ایچون‌شهزاده‌دن رخصت ایستدی . انقره‌یه وصولنده ، بونلرك امر پادشاهی اوزرینه استانبوله نقل ایدلمش بولندیغی‌خبر آلهرق متألم اولدی . بو انفعال اوزرینه — اماسیه بکی اولوب بایزید اردوسنه التحاق ایتمك اوزره انقره قربندن کچمکده اولان — سلیمان پاشا اوزرینه آتلدی. نتیجهٔ جدال (۱) محمود بك حقنده وخیم اولهرق رأس مقطوعی پادشاهه کوندرلدی . جم ، سلیمان پاشایی بغتةً اورمق ایچون او طرفه عزیمته مسارعت کوستردیسه‌ده محاربه‌نك وقوعندن ایکی کون صوکره انقره‌یه کله بیلدی . شهزاده اوراده پادشاهك‌تقرینی خبر آلدی. اردوسی دوچار هراس اولهرق‌داغیلوب کندیسی‌ده ایکنجی دفعه اولهرق طاش ایلنه دوغری قاچدی . بش بیك کزیده سواری ایله‌تعقیبنه مأمور اولان اسکندر پاشا اق‌سرایه قدر خصمدن اثر کورمدی. اوراده جمك ارکلی‌یه کیتدیکنی خبر آلهرق‌اوده ارکلی‌یه کیتدی. لکن ارکلی‌قربنده بر سازلق ایچنده قالدیغی کیجه آتلر اورکه‌رك جمعیتی تارمار اولدیغندن طاغلقدن ایلری کچه‌میوب پادشاهك ورودینه منتظر اولدی ؛ بایزیدك ارکلی‌یه ورودنده جمك قره‌مان اوغلی ایله برلکده‌طاش ایلنه تحصن ایتدکلرینی عرض ایلدی (۲) . سلطان بایزید، سکبان باشی‌لی(۳) جمه کوندره‌رك بر صورت ائتلاف قرارلشدیرلمق اوزره ایلچی ارسال ایتمسنی تبلیغ ایلدی . جم اولا لالاسی سنان بکی صوکره دفترداری محمدبکی کوندره‌رك‌بونلری اناطولیدن بعض ایالاتك کندیسنه ترکی شرطیله مذاکرهٔ صلحه مأمور ایلدی . بایزید ، ایلچیلره بخشایش و امام علی (٤) واسطه‌سیله : « عروس دولت ایکی رقیب‌آره‌سنده قابل تقسیم اولمدیغندن‌آتنك ایاقلرینی ولباسنك

(۱) محاربه چبق اوواسنده وقوع بولمشیدی. مورخ‌نك محمود دیدیکی سعدالدینك‌استانبول تمثیلنده هپ محمددر. (مترجم)

(۲) سعدالدین، ۳، ص ٤۱۵. سیزموندی سهواً، ۱٦ حزیران ۱٤۸۲ ده جمی قونیه قربنده سرویجه‌ده بوزدیغنی یازار . [سیزموندینك یازدیغی چبق اووه‌سنده‌کی محاربه اولمق محتملدر. مترجم]

(۳) سعدالدین «قوجه سکبان باشی» دیور. (مترجم)

(٤) بخشایش اغااوغلی امام‌علی. سعدالدین. هامه‌ر بواسمی‌سهواً ایکی‌آدم ظن‌ایدر. (مترجم)

اتکنی خون معصوم مسلمین ایله لکه‌دار ایتمه‌رك قدسده وارداتیله سکون ایچنده امرار حیات ایتمسنی » جواباً تبلیغ ایلدی (۱) . بو تکلیفات رد اولنمسیله هرسك احمد پاشا اناطولی سواریلریله کیلیکیایه کیردی . جم هنوز وقت مساعد ایکن بر التجاکاه ارامق لزومنه قانع اولەرق بو بابده قرەمان اوغلی قاسم بك ایله مذاکره ایتمش ایدی [۷] . قاسم بك شهزاده‌نك ایرانده یاخود عربستانده التجاکاه آرامق تصورینك علیهنده‌بولنەرق بایزید اولك اوغلی موسی کبی روم‌ایلی ولایاتی کندی لهنه قیام ایتدیرمك اوزره اوروبا طرفنه فرار ایتمسنی توصیه ایتدی (۲). جم بو رأیه تابع اولەرق محرملرندن عن اصل فرنك‌اولان سلیمانی هدایا تقدیم ایتمك وکندیسنك قبولیله برابر روم ایلنه مروری‌وسائطنك تدارکنی طلب ایتمك اوزره ردوس استاد اعظمنه کوندردی .

جمك ایلچیسی ردوس‌شوالیه‌لری طرفندن برملاقات رسمیه ایله قبول اولندی، سفیر چکلدکدن‌صوکره مأمور اولدیغی خصوص شوالیه‌لرمجلسنده مذاکره اولنەرق مسلمان شهزاده‌سنك اسعاف مطالبی، طریقتك حیثیت وسیاستی اقتضاسندن اولدیغنه قرار ویرلدی (۳) . بو مذاکرات اثناسنده ، جم — یانده یالکز اوتوز کشی اولدیغی حالده — کیلیکیا ساحللرنده قورقوس (قوریکوس) لیمانه (٤) واصل

(۱) سعدالدین، ۳، ٤٤٦. قااورسینه (Caorsin) نظراً، «*Pollicetur Bagya-zit 200 millia nummorum regium supellectilem, pueros viginti, si extra regni fines deget.*» [سعدالدینك عباره‌سی شودر: کشور روم پرسپوشیده «عروس پر ناموسدرکه ایکی داماد خطبه‌سنه تاب کتورمز و مشارکت قهرین کوتورمز . برادر کریم کرامکز بویله التماس ایدرلرکه یدآموزلر سوزین کوش ایتیوب بیهوده یره سم سمند اقدامکری فرسوده ودامن عصمتکزی بونجه مسلمانلرك خون ناحقیله سوده ایتمه‌سز وعزوسعادتله قدس شریف مجاورتنی اختیار ایدوب اول ارض مقدسه‌ده ارام ایده‌سزکه شمدیه دك خزانهٔ عامره‌کز وارداتی نه ایسه هرسال حضورشریفکزه ارسال ایتمکی تعهد بیورمشلردر» سعدالدین، جلد ۲، ص ۲۲ . مترجم]

(۲) قرەمان اوغلنك مقصدی بو ایدیکه « روم‌ایلی جانبنده فترت ظهوری خداوندکار حضرتلرینك اول طرفه توجه بیورمه‌لرین ایجاب ایتمکله کندوسی فراغ خاطرایله قرمان ولایتنه دسترس بولمغه قادر اولا». سعدالدین، جلد مذکور، ص ۲۱ و ۲۲ . (مترجم)

(۳) Senatus consultum: *Regem excipiendum, alendum, fovendum.* Caoursin (متنك مأخذیدر) .

(٤) سعدالدینده کرکوس، ص ۲۳ . (مترجم)

وردوسدن کلهجك جوابه انتظاراً بر قرمان کیسنه راکب اولمش ایدی [۸] . ایرتسی کون (۳ جمادی‌الاخری ۸۸۷ـ ۲۰ تموز ۱٤۸۲) اناموز اچیقلرنده‌ایلچینك سفینه‌سی کوروندی سفیر، استاد اعظمك رخصتنامه‌سنی کتیردیکی کبی جمی آلمق اوزره قاستیل‌داعیٔ کبیری‌دون آلوارز دوزونیغا قوماندەسنده کوندریلن بردونامایله برلکده کلیوردی . شهزاده بر مدتجك سلیمان ایله استشاره ایتدی. سلیمان ، استاد اعظمك افادەسی پك‌ده شایان امنیت کورلمدیکنی سویلدی ایسەده جم طریقتك قادرغه‌لرندن برینه بینمکه قرار ویردی واوچ کون قطع مسافه ایتدکدن‌صوکره [۹] ردوسه وصول بولەرق احترامات عظیمه ایله قبول اولندی . شهزاده‌نك کیدن آت اوزرنده چیقه‌بیلمسی ایچون ساحلدن قادرغه‌یه اون سکز قدم طولنده ودرت قدم عرضنده ، قیمتدار قماشلرله مستور بر کوپری اوزادلمش ایدی . قره‌یه چیقنجه موکبنده برابر کلمك اوزره شوالیه‌لری کندیسنه منتظر بولدی . الایك کچه‌جکی سوقاقلر قالیچه‌لرله ، چیچکلرله ، مرسین دالرله مزین ایدی؛ پنجره‌لر ، بالقونلر سوق‌مراق ایله‌تماشا ایچون طوپلانمش قادینلرك البسهٔ رونقداریله‌پارلایوردی؛ دراچه‌لرتماشا کرانك ثقلتیله اهتزاز ایلیوردی . یورطی روباسی کیمش خدمه وموسیقه‌جیلر اوکدن یول آچمقده وفرانسزشرقیلری تغنی ایدلمکده‌ایدی. «هیه‌روزو لومیته‌ن» دینیلن‌دلی‌قانلیلر ایپکلی لباسلریله اونلری تعقیب ایدیورلردی. نهایت صولنده استاد اعظم وآرقه‌سنده ارکان طریقت بولندیغی حالده شهزاده کلیور ایدی . عزیز اتیه‌ن میدانه مواصلت ایدلدکده استاداعظم دو بوسون اشارت پارماغنی اوچ دفعه کوکسی اوزرینه قویه‌رق شرق اصولنده شهزاده‌یی سلاملادقدن صوکره صاغ الی اوزاتدی . اثنای راهده ترجمان واسطه‌سیله‌قونوشه‌رق ــ شهزاده‌نك اقامتنه تخصیص اولنان فرانسزلسانی(۱) سراینه قدر رفاقت ایتدی [۱۰] . شهزاده‌نك محرملرندن علی بك جمك اشیاسنی ، زوجه‌سنی ، چوجقلرینی ، بتون معیتی خلقنی کلیلیکیا ساحلندن آلوب کتیرمك اوزره بر قادرغه ایله قاسم بکه کوندرلدی (۲). بر مدت آو، جرید اویونی، موزیقه شهزاده‌یی اشغال ایلدی . متعاقباً ایکی سفیر کلدی . بری قرمان والیسی طرفندن کلیوردی ؛ دیکری وزیر احمد پاشانك بر مکتوبنی حامل اولەرق طریقت عقد صلح

(۱) بوقاریده دخی یازلدیغی اوزره شوالیه طریقتی ملیت اوزرینه شعبه‌لره منقسم اولوب هرشعبه‌یه لسان Langue تعبیر اولنوردی. (مترجم)

(۲) سعدالدین، ۳، ٤٤٦ .

ایچون ایلچی کوندردیکی حالده اوزون بر مدتله مصالحه ایدیلهجکنی بیان ایلدی. استاداعظم وارکان طریقت، منفعتلرینی ووظائف مسافر پروریی نظر اعتنایه آلهرق و جمك اعادهسی تکلیف اولنهجغی محقق اولوب بوکا مخالفت ایدلسه بیله خنجر ویاخود زهر استعمالی صورتیله حیاتنك دائما تهلکده بولنهجغنی دوشونهرك شهزادهیی جزیرهدن تبعید ایله طریقتك فرانسهده بولنان مالکانهلرندن برینه اعزامه قرار ویردیلر (۱). مع‌هذا، استاداعظم جمك جالس تخت اولمسی احتمالنه بناءً شهزاده ایله برعهدنامه امضا ایتدیکه بونکله جم ممالك عثمانیهنك هپ لیمانلرینی طریقتك دونانمالرینه کشاده بولندیرمغی، هر سنه اوچ یوز خرستیانی بدلسز آزاد ایتمکی، کندیسی ایچون ایدیلن مصرفه مقابل یوز الی بیك دوقه ویرمکی تعهد ایدیوردی (۲). ۱۴۸۲ آغستوسنك صوك کونی شهزاده جم، اوتوز خدمهسی و اسارتدن صاتین آلنمش خیلی ترکلرله برلکده استاد اعظمك یکنی شوالیه بلانشفورك قومانده‌سی آلتنده بولنان بر کمیه راکب اولهرق سفینه ۱ ایلولده دمیر آلدی [۱۱]. بنه اوکون شوالیهلردن گووی دومونت، آرنو، دوپرا طریقتك سفیری صفتیله سلطان بایزید نزدینه عزیمت ایلدیلر. بونلر احترام ایله قبول ایدیلهرك بایزیدك مرخصلری اولان وزیراحمد ومقدما ردوسی محاصره ایتمش اولان مسیح پاشالرله همان مذاکرهیه کیریشدیلر. احمد پاشا بدایت مذاکرهده طریقتك بر ویرکی قبولیله برابر شهزادهنی اعاده ایتمسنی طلب ایلدیکندن وطریقتك شرفی بو اساس اوزرینه مذاکرهیه مساعد اولمدیغی جهتله پاشانك تکلیفاتی رد ایدلدیکندن آز دها مکالمه منقطع اولهجق ایدی. آنجق مسیح پاشا پادشاهك نه قدر آغیره مال اولورسه اولسون طریقتله مصالحه آرزوسنده بولندیغنی کدك احمد پاشایه اخطار ایتمسی اوزرینه وزیر جنك جو انمام

(۱) قااورسهن، وهرتو، ۱، ۷. [مرحومك کیمسهیه ویرمین شوالیهلرك شهزادهیی قبول ایچون سوز ویرملری اونی اللرنده بولندیروبده پادشاهدن پاره قوپارمق مقصدینه‌مبنی ایدی، شهزادهیه کوسترمکلری حرمتده بومقصدك ایجابتندندر. بناءً علیه مورخ قااورسهن ووهرتونك جم‌ردوسده بولنورسه غدراً اولدیریلهجکنه دائر، شوالیهلرك مذاکرهلرینه‌معطوفاً بیان ایتدکلری احتمال صوکره‌دن دوشونلمش بر عذردر. مترجم]

(۲) «شهزاده جمك ایله امضا ایدلمش اولان بو عهدنامه حالا مالطه خزینهٔ اوراقنده محفوظدر، ۸۸۷ رجبنك بشی تاریخیله مورخ اولهرق بزم اصول تاریخیه‌مزه کوره ۱۴۸۲ سنهٔ مبارکهسی آغستوسنك اوتوز برینه تصادف ایدر.» وهرتو، ۱، ۷. بونده سهو واردر. ۵ رجب آغستوسك اوتوز برینه دکل، یکرمیسنه تصادف ایدر.

مذاکره وظیفه‌سنی رفیق آشتی خواهنه ترك ایده‌رك مکالمه‌دن چکلدی . عهدنامه‌نك مبتنی اولدیغی اساسلر شونلردر: براً وبحراً مصالحه، طرفین ایچون سربستئ تجارت، بوندن باشقه هرایکی حکومت آلدقلری اسیرلری — تبدیل دین ایتمه‌مش اولدقلری حالده — متقابلاً اعاده ایتمکی و تبدیل دین ایتمش ایسه‌لر بدلنه یکرمی ایکی دوقه ویرمکی تعهد ایدیورلردی ؛ آلیقارناسده (۱) واقع سن پیه‌ر قلعه‌سنه التجا ایده‌جکلر محفوظ قالمق اوزره بو قلعه‌نك تعرضدن مصونیتی دخی جملهٔ شرائطدن ایدی [۱۲] . سفیرلر هدایای ثمینه‌یی حامل اولدقلری حالده بر ترك ایلچیسی ایله برلکده ردوسه عودت‌ایلدیلر؛ بوایلچی جمك‌شخصنه متعلق‌اولەرق استاد اعظم ایله بر عهدنامهٔ‌خفی‌عقدایلدی‌که اونك‌حکمنجه پادشاه برادرینك‌طریقت النده‌کی‌یرلردن برنده توقیفی ضمننده هرسنه‌نك‌اغستوسنده‌قرق‌بش‌بیك دوقه اعطاسنی‌تعهدایدیوردی[۱۳].

جمك فرانسه‌یه متوجهاً عزیمتندن ایتالیاده غدراً وفاتنه قدر اون سنه کچمش وشهزاده بو مدتی آز چوق صیقی بر اسارت ایچنده وشوالیه‌لرك ، فرانسه قرالنك، پاپانك دست‌تملکنده کچیرمشدر. بایزید سلطنتی وقایعنده وبرچوق آوروپاحکمدارلری سیاستنده‌کی تأثیراتندن، فلك زده‌لر حقنده بالطبع حس اولنان شفقتدن دولایی بو شهزاده‌نك سرنوشتی برآن توقف ایتمه‌مزه شایاندر [۱٤] . جمك راکب اولدیغی قادرغه مخالف روزکارلره تصادف ایتدیکندن طقوزکون صوکره استانکویه یاناشمغه مجبور اولدی . ذخیره‌سنی اتمام ایچون مسینایه وصولنده (۲ تشرین اول ۱٤۸۲ – ۱۸ شعبان ۸۸۷) بلانشفورك ردوسدن حرکتندن بری برماه مروراتمش ایدی . سفینه یکیدن دکیزه آچیلەرق کوندوز یونس بالقلرینك صو آتمه‌لری ، کیجه اتنا برکانتك فورانلری منظرهٔ لطیفه‌سی شهزاده‌نك نظر حیرتنی جلب ایتمکدن خالی قالمیوردی . (۱) بر اقشام شهزاده طعام ایدرکن کوورته اوزرنده بر

(۱) مخالفت هوا ایله طقوز کونده استانکویه کلدیلر . ۸ شعبانده چچلیا [سجلیا] آطه‌سنه ورود ایله زاد وزواده تدارکی ایچون ایکی کون قالدیلر . اوندن مسینه آدلی شهر اوکنده برکون طوروب چچلیا بوغازین کچدکده بنارآطه دیمکله معروف جزیره نمایان اولدی: « برکوه بلنددرکه صباحدن اخشامه‌دك کاه سیاه وکاه کبود دود پیچان اولوب مقعرفلکه صعود ایلر واخشامدن صباحه‌دك کوه مثال اتش زبانه‌لری بیدا اولوب هوا یوزنده طاغیلور.. عجائب بحردن چوق نسنه‌یه ایردیلر. جمله‌دن بری کشتی بازکون [ترسنه چویرلمش کمی] کبی عظیم حوتلره ملاقی اولدیلرکه دم اوردقده جوشان اولان آب ایکی نیزه قدندن زیاده بلند اولوردی. » سعدالدین، جلد ۲، ص ۲۵ . (مترجم)

چوق فانوسلر اشعالی احتیاطسزلغنده بولنلدیغندن کوچك برناپولی یلکنلیسنك نظر دقتنی جلب ایتدی. اکرچم کورلمش اولسهیدی بلکه ناپولی قرالنك النه دوشهجك ایدی . بتون اوروپا حکمدارلری ثروت عظیمهنی موجب اولهله بر اسیری دردست ایتمکه حریص اولدقلری کبی ناپولی قرالیده شهزادهنی اله کچیرمکه خواهشکر ایدی. بلانشفور شهزادهنی وبتونمعیتنی قادرغهنك ایچریلرینه دولدیرهرق طریقتك بایراغیله یولنه دوام ایتدی، آرتق نه او کمی طرفندن، نهده پولیه ساحللرنده تصادف ایتدیکی دیکر اون یدی سفینهدن بر تعرض کورمدی . اباهی مستلزم اولان بو حالدن صوکره کوورته اوزرنده فانوس یاقمقدن دقتله اجتناب اولندی (۱) . التی هفته یولجیلقدن صوکره قادرغه، نیس لیمانینه واردی (۲) . جم بو شهرك اطراف لطیفهسنی دولاشمق ارزوسنده بولنمش ایسهده بر مدت صوکره — نظرهٔ احتراصنك منعطف اولدیغی — روم ایلیهعزیمت املنی کتم ایدهمدی . کمینك قپودانیله شوالیهلرفرانسز طوپراغی اوزرنده بولندیغی جهتله فرانسه قرالنك موافقتی اولمدقچه عزیمتی قابل اولهمیهجغنی شهزادهیه اخطار ایله معیتندن بر آدمی ارکان طریقتدن بری رفاقتیله قرالك سرایینه کوندرمسنی تکلیف وبو آدمك اون ایکی کون ظرفندهعودت ایدهبیلهجکنی بیان ایلدیلر . بونك اوزرینه جم، خطیب زاده نصوح چلبیی پارسه کوندردی . خطیبزاده، ایکی مرحله کیتدکدن صوکره توقیف ایله کوزحبسنه النمدی. نصوحك عودتی انتظاریله درت آی کچدی . جمك شعره میلانی بومدت ایچنده سرمایهٔاشتغال اولهرق بعض اشعار وخصوصا نیس حقنده بر بیت نظم ایتدی . نیس شهری شو صورتله بر ترك شاعری، علی الخصوص برشاعر شهزاده طرفندن اطرا ایدلمش یکانه خرستیان بلدهسی اولمق اوزره شئون عثمانیهده نامنی تأبید ایتمشدر [۱۵] .

---

(۱) کوورتهده موم یاقلدیغنك ایرتسی صباحی کوردیلرکه بر «کوکه» — برسرنی کوکه چیقمش، بال و پرآچوب، اوچوب کلیر ؛ بونلر جنك ایچون آماده اولدیلر ؛ جمی، خلق ایله انباره قویدیلر؛ اوتهکی کیدن آدم کوندروب جمی صوردقلرنده «ردوسده براقدق» دیدیلر. کلن آدملری هدیهلرله کوندرهرك آیروق(آرتق) شمع وآتش یاقدیلر. سعدالدیندن تلخیص، ص ۲۶ . (مترجم)

(۲) رمضانك اوچنده سوایه مملکتنك [ساووآ Savoie] بر لیمانه لنکر آتوب ایرتسی کون « نیسه (نیس) نام شهره کلدیلرکه خوبلری چوق ، باغچهلرینك حسابی یوق ، بر خوشنما شهردر. » سعدالدین، ص ۲۶ . (مترجم)

بو درت ایلق انتظار مدید ایچنده جمك حیات یك طرزنی اخلال ایدن حادثهٔ یکانه ، محرمی سلیمان بکك اوغرادیغی مخاطره‌در : سلیمان عثمانلیلرجه ، عفوی قابل بر خطا اولمق اوزره تلقی ایدیلن وفقط شوالیه‌لرجه جزای اعدامی مستلزم اولان برجنایت‌ایله اتهام ایدلمش ایدی(۱). شهزاده، سلیمانك جزاسنی بالذات ترتیب‌ایده‌جکنی بیان ایده‌رك محکمه مأمورلرینك الندن کوچ حال ایله آله بیلدی ؛ جم ، فی‌الحقیقه سلیمانی خزینه اوطه‌سنده حبس ایتمش ایسه‌ده فرنك قیلغنه کیره‌رك رومایه فراری اسبابنی تدارکده تأخر ایتمدی. او صیره‌ده نیس وجوارینی دوچار خسار ایدن وبا ، طریقتك جمی ایچریلره طوغری سوق ایتمسنه بر سبب مناسب تشکیل ایلدی (۲۷ ذی‌الحجه ۸۸۷ — ۵ شباط ۱۴۸۳) (۲). اثنای راهده شهزاده، ایلچیسی نصوح چلبی‌یه تصادف‌ایتدی وسن ـ ژان ـ دوموریه‌ن(۳) طریقیله شامبه‌ری‌یه‌کوندرلدی. شامبه‌ری والیسی دوق دوساووا دایسی بولنان فرانسه قرالنی زیارته کیتمش ایدی (٤). برقاچ‌کون صوکره جم طریقته عائد برقه‌یی حاوی اولان روسیبونه (٥) دوغری یولنه دوام ایلدی . جم اورادن مصطفی واحمد نامنده ایکی صادق بکی بر قاچ جسور آدم رفاقتیله — تصور ایتدیکی فراره طوتمه‌جنی یولی استکشاف ایتمك وامنیتلی‌اولوب اولمدیغنی‌اکلامق‌اوزره — فرنك قیافتنده مجارستان‌قرالنه کوندردی؛ انجق یولك امین‌کورونمدیکی اکلاشیلیر، چونکه بردها، جمك‌ادملرندن بحث‌اولندیغی ایشیدلمه‌مشدر . بتون روسیبون جواری کویلیلری (٦) استانبول فاتحنك اوغلی اولان شهزاده‌یی کورمکه قوشوشدیلر. اون درت یاشنده کوزل بر کنیج اولان‌دوق دوساووا دخی‌شامبه‌ری‌یه عودتنده روسیبوندن کچدی. جم، پرنسك حسننه مسحور

(۱) فرنك سلیمانی «زبان شناسدر» دیه جزئی بهانه ایله اولدرمك ایستدیلر. سعدالدین، ص ۲۷. کورینورکه سلیمانه اسناد اولنان تهمت یاقیشدیرمه‌در. (مترجم)

(۲) ذی‌الحجه‌نك یدنجی‌کونی لنك بی‌دم وشکسته سم [طوپال، قویروقسز، طرناغی‌قیریق] بارکیرله سوار اولوب الشیره‌نام شهره کلدیلر. سعدالدین، ص ۲۷. هامه‌ر الشیره‌یی اکزیت (Exites: تخمین ایدر. (مترجم)

(۳) سعدالدینده سنجوان.

(٤) سوایه‌نك (ساووا ایالتنك) تختکاهی اولان چمبری (شامبه‌ری) شهرنده قونلدی. حاکمی اولان « باقجه دوقه دی » [دوقه‌سی‌اولسه‌کرك] دایسی اولان فرانسه بکنی عیادته کیتمش ایدی. سعدالدین، ص ۲۷ . (مترجم)

(٥) سعدالدینده رچلیه، ص ۲۷ . (مترجم)

(٦) سعدالدینده «فرنك بکجکزلری» . (مترجم)

اولەرق التون ایشلمەلی برشام سلاحی اهدا ایتدی (۱). دوق، شهزادەیی شوالیەلر الندن قورتارمق ایچون الندن کلنی پاپەجغنی وعد ایلدی . بر قاچ کون صوکره جم ایزمر نهری اوزرنده ومؤخراً پوئی یه کیتمك ایچون (۲۱ جمادی الاولی ـ ۲۷ حزیران) رون نهرنده کمی یه بیندی. (۲) مقدما مأموراً ردوسه کلمش اولان حسین بك سفارتله فرانسه سرایینه کیتمك اوزره شامبەری یه واصل اولدیغی اوراده خبر آلندی . لکن قرال، ترك ایلچیسنك وصولندن اول وفات ایلدیکندن (۳۰ اغستوس ۱۴۸۳) (۳) شوالیەلر — قرالق ایچنده قاریشیقلقلر ظهور ایده جکی جهتله — برتدبیر احتیاطی یه لزوم کورولدیکنی بیان ایله بدبخت شهزادەیی ادملرندن آییردیلر. جمك معیتی خلقنی سکز یوز زرهلی احاطه ایله یکرمی طقوز کیشی یی — بردفترینی پاپەرق — برابر کوتوردیلر. جمك اخطاراتی، قارداشنك ایلچیسنی کورمك طلبی بیهوده اولدی؛ کندیلرینك صورت حرکتی جمك حصول تصوراتنی تسریع ایچون الثانی طریق اولدیغنی ومعهذا ادملرینك معاملهٔ حسنه کوره جکلرینی دیپلوماتلق طرزنده بیان ایلدیلر . جمك معیتی اکمورته (٤) واورادن نیسه کوندریلوب نیسدن دخی ردوسه متوجهاً سفینه یه ارکاب ایدلدیلر (سلخ رمضان ۸۸۸ — غایهٔ تشرین اول ۱۴۸۳)؛ انجق جزیره یه اوچ آی سورن زحمتلی بریولجیلقدن صوکره قیش اورتەسنده واصل اولەبیلدیلر (۲۹ ذی الحجه — ۲۸ کانون ثانی) .

جمك تخصیصاتنی تأدیه ایچون سکز آی مقدم (مایس ۱۴۸۳) ردوسه کلمش اولان حسین بك استانبولدن عزیمتنده پادشاهك حرمت مخصوصه سنه علامت اولەرق طریقته واستاداعظمه اهدا ایدلمك اوزره ایپکدن برقماشه صاریلی وسرودن معمول برکوچك قوطی ویرلمش ایدی ؛ ایلچینك افاده سنه کوره بونك درونده یحیانك صاغ الی

(۱) «هنوز اون درت یاشنده، کوزللك افسری باشنده ، برسرو آزاده وچهرهٔ کلکونی هم رنك باده ایدی. خیال شکل موزونی ضمیر شهزادهٔ محزونی نشیمن ایدنمکین شامده الی فلوری یه آلنمش بر دمشق چوماق کوندردی . سعدالدین، ص ۲۷ . (مترجم)

(۲) [رجلیه دن] ۲۱ جمادی الاولاده کوچوب غرانبله صویندن کی یه بیندیلر؛ الیوندن کلن رونه نام صویه کلوب برنیجه شهر کچدکدن صوکره دلفنات نواحیسنده کیدن چیقەرق پویات حصارینه قوندیلر. سعدالدین، جلد ۲، ص ۲۸ . غرانبلەنك ایزمر ، دلفناتك دوفینه، پویاتك پوی اولدیغنی هامەر بولمشدر. (مترجم)

(۳) سعدالدین سهواً ۱۸ رجب (۲۸ آغستوس) دیور.

(٤) سعدالدینده ایغومرت . (مترجم)

بولنیوردی. بو حال ایله یحیانك باشی مقدما قسطنطینیه یه کتیریلهرك بش عصر پتره یون مناسترنده موقع احترامده طوتلمش ایدی. قسطنطینیه یهنك ضبطنده مزراق، سونکر، دیکندن معمول تاج ایله برابر خزینهٔ همایونه آلندی. ید معجزه نما سرایدن ردوسه کوندریلهرك اوراده حضرت یحیی کلیساسنك دائرهٔ مخصوصه سنده خرستیانلرك انظار احترامنه وضع اولندی[۱۶]. جم، معیتندن آیرلمش اولدیغی حالده [۱۷] برقاچ آی دها پویده قالهرق بعده برقیا اوزرنده کائن قلهیه اورادن ساسناژه نقل ایدلدی. اوراده فیلیپین الهن نامنده کوزل برقیز ایله معاشقه و مکاتبه سی حال اسارتنده براکلنجه سرمایه سی اولدی [۱۸]. بر قاچ آی کچدکدن صوکره شهزاده پیهر دوبوسونك مسقط رأس ومالکانه سی اولان بورغ ـ نوف موقعنه کوتورلدی. جمك یانده براقلمش اولان رفقای فلاکتندن جلال بك خسته لانهرق بورغ ـ نوفده قالمغه مجبور اولدی. شهزاده، یولنده دوام ایله مونتوئل و موره سته یولندن نهایت ساحل دریاده واقع وبوقالیمی بکنه عائد برقلعه یه واردی. بوقدراوزون برمدت قلعه نشین اولمق وخصوصا آرقاداشدن محروم بولنمق جمده صبر وطاقت براقمدیغندن محافظلرینی آلداتمق ایچون هرصورتله چالشدی؛ صوفی حسین بکی فرنك قیافتیله بوربون پرنسنه کوندردی؛ شهزادهنك او بندهٔ صادقی اوچ سنه — بی فائده اولهرق — مکالمه لرده بولندی. بورغ ـ نوفده قالان جلال بکك عودتنده جم اونکله برلکده فرار ترتیباتنه باشلادی (۱): فرانسه قرالی، مجارستان قرالی، پاپا، ناپولی قرالی — بایزید علیهنه تصور ایتدکلری سفرده اردونك باشنده بولندیرمق امایله — کندیسنی استخلاص ایچون دوبوسون ایله مذاکره ده بولندقلرینه مطلع اولدیغی جهتله فرارینك حسن نتیجه ویرهجکنی امید ایلیوردی. لکن دوبوسونك سیاست خدعه کارانه سی — شهزادهنك حصول سربستیسنده علاقه دار اولان حکمدارانك مساعیسنه رغماً — بو تصورلرك حصولنه مانع اولدی. سلطان بایزیدك تأدیه ایلدیکی تخصیصاتدن ماعدا استاداعظم، شهزادهنك قریباً عزیمتنه مقتضی مصارفك تسویه سی بهانه سیله شهزادهنك مصره چکلمش بولنان والده و زوجه سندن ده یکرمی بیك دوقه دولاندیرمغه موفق اولدی. عثمانلی مو خارینه نظراً دوبوسون کرك بو پارهلرك اخذی تشبثاتنده، کرك احوال سائره ده شهزادهنك نشانجیسنی اغفال ایله دردست ایتمش اولدیغی آچیق کاغدلردن استفاده ایدهرك بونلری ایستدیکی کبی املا ایتمش ایدی. شهزادهنك اسیر اولمایوب شوالیهلرك اراضیسنده کندی آرزوسیله اقامت

(۱) سعدالدین، ۳، ورق ۴۵۰؛ صولاق زاده، نخبة التواریخ.

ایلدیکنی مثبت اولهرق شهزاده طرفندن آوروپا حکمدارلرینه خطاباً یازلمش مکتوبلری بوصورتله تدارك ایتمش ایدی.

بومکتوب ساخته‌کارلغی زمانك سیاستنه واستاداعظمك تشبثات‌مظلمه‌سنه موافق اولمقله برابرجمی تمالك‌داعیه‌سیله بربرینه رقابت‌ایدن حکمدارلرك هیچ بری شهزاده‌نك اسارتنده شبهه ایتمش اولدیغی بحق ظن اولنه‌ماز . دوبوسونك هنوز پاپا و ناپولی قرالی ایله مذاکره‌ده بولندیغی صیره‌ده بو ایکی حکمدار آره‌سنده اتفاقسزلق ظهور ایده‌رك جمك فرانسه‌ده اقامتی بو صورتله اوچ سنه دها امتداد ایلدی . شوالیه‌لر شهزاده‌یی مخصوصاً بنا ایتمش اولدقلری یدی قاتلی مستحکم برقلعه‌یه(۱) نقل ایلدیلر: مخزنك اوزرنده بولنان برنجی قاتده کیلار، ایکنجیسنده خدمه اوطه‌لری، اوچنجی و دردنجیسنده شهزاده‌نك دائره‌لری ، صوك قاتلرده محافظه‌یه مأمور شوالیه‌لرك اقامتگاهلری بولونیوردی [۱۹] . بو محبوسیت کیتدکجه شهزاده ایچون ناقابل تحمل برحاله کلهرك فرار ایتمکی جداً دوشوندی. برآز وقت اول، استاداعظم — اووقته قدر ردوسده محبوس طوتلمش‌اولان — سنان واياس بکلرله شهزاده‌نك بقیهٔ معیتنی، اعتذاری وقریباً سربست براقیله‌جغی مواعیدینی شامل مکتوبلرله اعاده ایتمش ایدی. آنجق بو وعدلر اجرایه مقارن اولمادیغندن جم و رفقای فلاکتی فرار ترتیباتنده بولندیلر. بوتشبثك روح اداره‌سی جمك اعاده‌سنی، یاخود سربست براقلمسنی تکلیف ایچون بایزیدك یکیدن فرانسه سراینه‌کوندرمش‌اولدیغی حسین‌بك ایدی. ایلچی آلتون و احجار قیمتدار برینه — قسطنطینیه‌نك تسخیرندن بری خزینهٔ سلطانیده محفوظ اولان —اعزه‌اشیای‌مقدسه‌سندن هدیه‌لر کتیرمشیدی. آنجق روملرك آوروپایی‌ساخته مقدسات طولدرمش اولمای ترکلرك کتیردکلری بو درلو شیلرك‌ده صحتی حقنده آز شبهه ویرمدی . بنابرین ، سکزنجی شارل ایلچیی قبول ایتمدکدن باشقه (۲) پاپانك و طریقتك مذاکره‌یه مأمور آدملرینه ، حکمدار روحانینك ترك شهزاده‌سنی النده بولندیرمسندن دولایی خرستیانلغك خیرینه استحصال ایده‌بیله‌جکی منافعدن محظوظ اولدیغنی ، افاده ایله جمی ایتالیایه کوتورملرینه مساعده کوستردی. بوندن ماعدا اللی فرانسز شوالیه‌سندن مرکب بر قوهٔ محافظه شهزاده‌نك امنیت آلتنده

(۱) سعدالدینده « غروس طور » .

(۲) « بناءً علیه پادشاهك ایلچیسی — فلیب قومینه‌سك راپوری اوزرینه . — قرالی کورمکسزین وبرشیئه نائل اولمقسزین اعاده اولندی.» وه‌رتو، ۱، ۷ .

بولنسنه نظارت ایتمسی واکر پاپا، کندیسنك موافقی اولمقسزین جمی دیکر برحکومته تسلیم ایده‌جك اولورسه بونك مقابلنده اون بیك دوقه ویرمسی مقاوله ایلدی [۲۰]. روما سرایی، اوزمانه قدر شوالیه‌لرك پادشاهدن آلمش اولدقلری قرق بش بیك دوقه تخصیصات سنویه‌نك بوندن صوکره‌سنه مقابل طریقته مهم‌سربستلیر وامتیازلر احسان ایلدی [۲۱]. دوبوسون خدمات واقعه‌سنه مکافاةً قاردینالق شاپقه‌سنه نائل اولدیکه محاربك و استاد اعظمك (۱) باشنه یاقشمیورسه‌ده حیله‌کار پاپاسك و پك وجدانلی اولمیان پولتیقه‌جینك باشنه چوق اویغون کلیوردی.

جم، شو صورتله یدی سنه اسارتدن صوکره طریقتدن پاپانك ید ضبطنه کچدی. ۱٤۸۸ تشرین ثانیسنك طقوزنده (٥ ذی‌الحجه ۸۹۳)، شهزاده قله‌سندن چیقه‌رق مارسلیا طریقیله طولونه کیده‌رك اورادن آدملریله برلکده ایکی ردوس قادرغه‌سنه راکب اولدی. یکرمی کون صوکره چیویتاوه‌کیایه کله‌رك رومایه نقلنه انتظاراً پاپا سکزنجی اینوسانك اوغلی فرانچسقو چیبونك قله‌سنه کیتدی. ۱۳ مارت ۱٤۸۹ (۱۰ ربیع‌الاول ۸۹٤) تاریخنده رومایه صورت رسمیه‌ده داخل اولدی. جمك معیتی اوکده کیدییوردی؛ پاپانك پیاده محافظلری، سراینك خدمه‌سی، قاردینالرك وروما اصیلزادکانك خدمه‌سی ایکنجی‌صیره‌ده بولنیورلردی. استاد اعظمك قارداشی ویقونت دومونته‌یل — که ردوس محاصره‌سنده جسارتیله شهرت‌یاب اولمشدر — آت ایله پاپانك اوغلی‌چیبونك یانینده کیدییوردی. اوندن صوکره آغیر طاقم اورلمش بر آتك اوزرنده‌جم کلمکده واووه‌رنی کلیساسی‌دعا خوانیله‌محافظه‌سنه مأمور فرانسز شوالیه‌لری شهزاده‌یی تعقیب ایتمکده ایدیلر. الك نهایتده پاپانك باش ماباینجیسی، پاپاسلر، قاردینالر بولونیوردی. جم، واتیقان سراینه یرلشدیریله‌رك ایرتسی کون اووه‌رنی دعاخوانی‌وفرانسز ایلچیسی طرفندن‌پاپایه تقدیم‌اولندی تشریفات‌مأمورینك هردرلواصرارینه رغماً وقور عثمانلی قاووغنی چیقارمغه ودیزاوستی چوکمکه مخالفت کوسترردی. باشنی آچمقسزین واکیلمکسزین دوغریجه پاپانك تختنه کیده‌رك اونك وقاردینالرك اوموزلرینه صارلدی (۲). اوندن صوکره غایت مختصر ووقار نجابت

(۱) « فی‌الحقیقه قاردینالق بیوك بر مأموریت ایسه‌ده بو مأموریتك شاپقه‌سی بر جنك آدمنه وخصوصا بر حکمدارك شخصنه پك مناسب دکل ایدی.» وه‌رتو، اثر مبحوث عنه.

(۲) « *Diario di Stefano Infessura* » نام اثر، ص ۱۲۲٥؛ « *Diarium Rurchardi apud Rainaldum Annal, eccles.* ۱٤۸۹؛ بوزیو وقااورسه‌ن؛ اونلردن نقلاً وه‌رتو، ۷؛ سیزموندی، ۱۱، ص ۳۲۸.

ایله مالی سوزلرله کندیسنی اینوسانك حمایه‌سنه تودیع ایده‌رك خصوصی بر ملاقات ایستدی . پاپا موافقت کوستردی . بو ملاقاتده شهزاده یدی سنه‌دن بری چکدیکی اسارت مصائبنی ، حال‌اسارتده والده‌سندن، حرمندن، چوجقلرندن افتراق الیمنی حکایه واونلری تکرار کوره‌بیلمك ایچون مصره عزیمت ارزوسنده بولندیغنی افاده ایتدی. طالعسز شهزاده‌نك نخطر آلام ایله اغلادیغنی کورنجه پاپاده کوزلرندن یاش کلمجك درجه‌ده متأثر اولدی . آنجق مصره سیاحتی شمدیلك باباسنك تختنی آلمق تصوربنه موافق اولمادیغنی ، مجار قرالی کندیسنك روم ایلی حدودنده بولنمسی آرزوسنده اولدیغنی ، وهر شیدن اول خرستیان دینی قبول ایتمسی لازم کلمجکنی اخطار ایلدی . جم ، پك محق اولمق اوزره جواباً « شو صورتله فقهای اسلامك کندی حقنده ویردکلری فتوای اعدامی تأیید ایتمش اولمجغنی » و « نه عثمانلی سلطنتی ایچون ، نه‌ده بتون دنیانك پادشاهلغی ایچون دینی ترك ایتمیه‌جکنی » بیان ایلدی. اینوسان اصرار ایتمیه‌رك شهزاده‌یه تسلیت آمیز کلمات ایله رخصت ویردی [*] .

بو صیره‌ده روماده مصر سلطانك بر ایلچیسی بولنیوردی‌که جمك وصولنده استقبالنه چیقمش وحضورنده اوچ دفعه یره قاپانه‌رق آلنی یره سورمش وآتنك آیاغنی اوپمش ایدی(۱). جم، سیاحتنه مقتضی قادرغه‌لری تجهیز ایتمك بهانه‌سیله استاد اعظمك مصر سلطانندن یکرمی بیك دوقه‌یی نصل دولاندرمش اولدیغنی اوندن اوکرندی . مصر ایلچیسی بو پاره‌نك اعاده‌سنی ردوس شوالیه‌لرندن طلب ایتدی . لکن پاپا وکذلك روماده بولنان ، سلطان بایزیدك سفیری مصطفی مداخله ایده‌رك طریقت یالکز بش بیك دوقه تأدیه‌سیله بورجدن قورتلمش اولدی (۲) . عثمانلی سفیری مأموریت رسمیه‌سی‌اولمق‌اوزره‌پاپایه، سرکه‌یه باتیریلوب‌ده یسوعك صوسزلغنی دفع ایتمش اولان سونکری وبر طرفنی دلمش اولان مزراغی تقدیم ایده‌جك ایدی ؛ انجق صورت خفیه‌ده دخی جمك — مقدما تعیین اولنان مقداردە ، یعنی قرق بش بیك دوقه (۳) تخصیصات سنویه ویرلمك شرطیله — پاپا ممالکنده قامه بند ایدلمسنی مذاکره‌یه مأمور ایدی . هم بو مصرفدن ، هم‌ده مصروف لهندن قورتلمق ایچون

(۱) Dia.-di Stefano Infes.، ص ۱۲۲۵ ؛ سیزموندیده، ۱۱، ص ۳۲۸ .

(۲) سعدالدین، ۳، ص ٤۷۱ .

(۳) رەنالد، شئون، ۱٤۹۲ ؛ بوزیوس دوقروس، ۱، باب ۱۱؛ اوندن نقلاً دارو، وندیك تاریخی، ۳، ص ۱٤٦ .

کویا بایزید جم ایله باباپی اولدرمکه مأمورلر کوندرمش، بوروایت اوزرینه قریستوف ماقرینو ده‌ل‌قاستانیو استجواب ایدیلەرك بایزیدك تحریکی اوزرینه بو ایکی قاتلی جنایت تصورنده بولندیغنی اعتراف ایلدی(١). ترك سفیرینك عزیمتنده جم، خاطرات الامنه مغروقیتله‌قرداشنه‌خطاباً یازلمش برمکتوب ویردیکی‌بونده اطاعت کامله ونا قابل‌انفصام صداقت تامیناتی عرض ایدییوردی . اوچ سنه، شهزاده ، اینوسانك سرایندە یاشادی. باپاپی مزاره‌کوتورمش اولان خسته‌لق‌اثناسنده جم سنت‌ـ‌آنژ قله‌سنده‌شدتله محافظه اولندی. آنجق یکی پاپا آلکساندر بورجیانك انتخابندن صوکره ینه واتیقانه کلدی [٢٢] . عثمانلی پادشاهنه سفیر کوندرمش اولان پاپا، یالکز بورجیادر: بایزیده، سنوی قرق‌بیك دوقه ویرلمك اوزره برادرینك توقیفنده دوام‌ایدلمسنی یاخود برکره ویرلەجك اوچ‌یوزبیك دوقه مقابلنده اولدیرلمسنی تکلیف ایلیوردی(٢). بورجیانك سفیری، تشریفات مأموری ژوژ بوچیاردو ایدی. بایزید ، پاپانك دوستانی تأمیناتندن اوقدر جرأت آلدیکه بر پاپاس ایچون قاردینال شاپقه‌سی ایستدی [٢٣] .

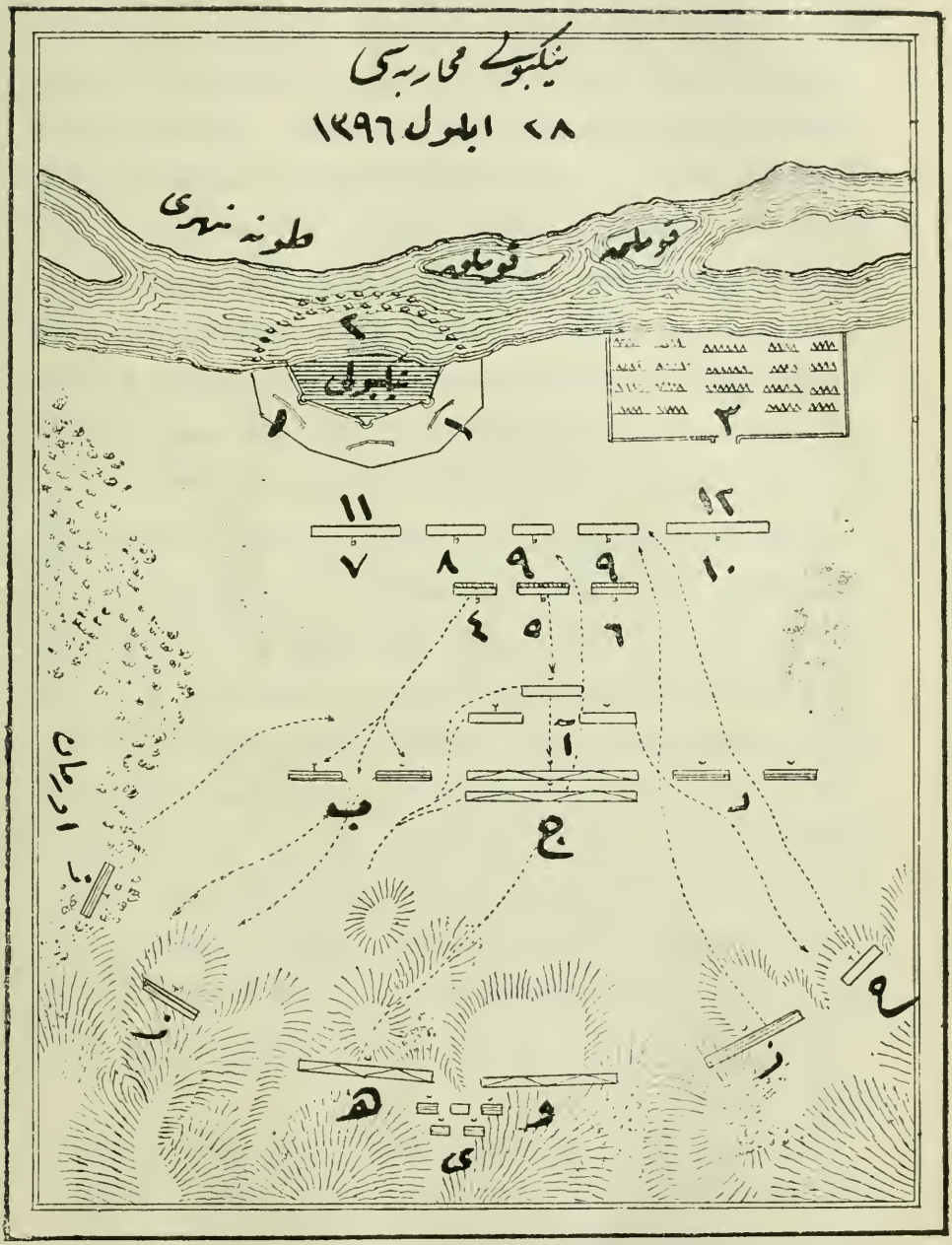
رومانك ایلچیسی قسطنطینیه‌ده جمك اسارت ویاخود امانه‌سنی مذاکره ایتدیکی صیره‌ده سکزنجی شارل بر فرانسز اردوسیله ایتالیایه داخل اولیوردی (١٨ ایلول ١٤٩٤) ؛ الکساندرك تکلیفاتنه بایزیدك ایلك ویردیکی جوابك وصولی قرالك آستی پیشکاهنه ورودینه تصادف ایلدی . اشبو ١٤٩٤ سنه‌سنك صوك کونی — که فلورانسه‌نك مه‌دیچیلری طردایتدیکنی وپیزانك‌فلورانسه‌لیلر ربقه‌سنی بوغازندن آتدیغنی کورمشدر — فرانسزلر رومایه کیردی، پاپا، جمی برابر آله‌رق سنت ـ آنژ قله‌سنه التجا ایتمشیدی (٣) . سکزنجی شارل رومایه دخولندن اون بر کون صوکره التنجی الکساندر ایله بر صلح عهد نامه‌سی اساسلرینی قرارلاشدیردی ؛ بالخاصه جمك شروطندن بری عثمانلی شهزاده‌سنك — استقباله عائد تصورات تسخیریه‌سنی اجرا ایچون بر آلت اولمق اوزره استعمال ایتمك ایسته‌ین — فرانسه قرالنه تسلیمی

(١) کلیسا شئونی، دیاریو، ١٤٠٠؛ واوندن نقلاً سیزموندی، ١١، ٣٣ وروسقوئه، « ایکنجی لئون » ، ١، ٤٠ .

(٢) « آلتنجی آلکساندر ایله بایزیدك مخابراتی » اثرینه ؛ روسقوئه‌ده اوتنجی لئون؛ (Leo X) Der Fundgruben ك بشنجی جلدنده ص ١٨٣ ، بەزانسونده بەلین طرفندن بولنەرق فرانسه حکومتنه کوندرلش مکتوب .

(٣) سیزموندی، کوویچیاردینی، سعدالدین، ٣، ٤٧٣ .

نیکبولے محاربہ سی
۲۸ ابلول ۱۲۹۶
طونہ ندی
قوملمہ
قوملمہ
نیکبول
۱
۲
۳
۴
۵
۶
۷
۸
۹
۹
۱۰
۱۱
۱۲
ا
ب
ج
د
ہ
ی

نیکبولی محاربه‌سی پلانینك ایضاحاتی

(محاربه‌نك یوم وقوعی حقنده اوچنجی جلدده مترجم تذییلاتنه مراجعت)

سلطان بایزید قوماندەسنده عثمانلیلر، ۱۵۰,۰۰۰

آ. صاریجه پاشا قوماندەسنده عثمانلی پیشدارلری، عزبلر.	برنجی خط
ب. آناطولی منتظم سواریسی، یعنی سپاهیلر (آناطولی بکلربکی تیمورتاش پاشا قوماندەسنده صول جناحی تشکیل ایدر.)	ایکنجی خط
ج. یکی چریلر وآناطولی عسکری.	
د. رومایلی منتظم سواریسی، یعنی سپاهیلر (علی پاشا قوماندەسنده صاغ جناحی تشکیل ایدر.)	
ه. یکی چریلر.	اوچنجی خط
و. یکی چریلر.	
ز. سپاهیلر.	
ح. پرنس لازار قوماندەسنده صربلیلر، ۵۰۰۰	
ی. پادشاهك عساکر محافظه‌سی.	

مجارستان قرالی سیگیزموند قوماندەسنده متفقلر، ۶۰,۰۰۰

۱. قونت دونه‌وەر قوماندەسنده نیکبولیی استیلایه مأمور فرانسز خطی.	
۲. مجار ایچه دوناماسی.	
۳. مجار و آلمان اردوکاهی.	
٤. ژان دوویەن ، هانری دوبار، دوقوسی، ترومویل قوماندەسنده فرانسزلر.	برنجی خط
٥. مانژقونتی ایله فیلیپ دارتواز و فیلیپ دوبار قوماندەلرنده فرانسزلر.	
٦. مارشال بوسیقولت قوماندەسنده فرانسزلر.	
۷. اتیەن لاسقوویچ قوماندەسنده مجارلر. (صاغ جناح ۱۱)	ایکنجی خط
۸. غارا پالاتینی وسیکیزموند قوماندەلرنده مجارلر.	
۹. قونت دوسیللی و قونت دونوره‌مبرغ قوماندەلرنده باویرا ، بوهمیا. ایستیریا اجرتلی عسکرلری.	
۱۰. پرنس میرچه قوماندەسنده افلاقلیلر. (صول جناح ۱۲)	

ایدی (۱) . شارل ، بورجیا ، جم آره‌سنده وقوعه کلن ملاقاتده پاپا شهزاده‌نك کندیسنی برابر آلمق ایسته‌ین فرانسه قرالیله برلکده کیتمك آرزوسنده بولنوب بولنمدیغنی سؤال ایدرکن ایلك دفعه اولمق اوزره « پرنس » عنوانی ویردی. جم : « بن پرنس معامله‌سی کورمه‌دم ؛ ایستر فرانسه قرالی کوتورسون ، ایستر بوراده اسیر قالیم، اهمیتی یوق.» جوابنی ویردی. پاپا، جمك بومقابله‌سی اوزرینه شاشه‌لایه‌رق «الله کوسترمسین که سز بوراده اسیر صاییله‌سکز، ایکیکزده پرنسسکز، بن آره کزده بر ترجماندن باشقه برشی دکلم.» دیه هایقیردی (۲). اوچ کون صوکره (۳) ایکنجی برملاقاتده پاپا، جمی قراله تسلیم ایده‌رك اوده سرای مارشالنك محافظه‌سنه تودیع ایلدی. ایرتسی کون جم، بورجیانك اوغلیله برابر رومادن عزیمتله وولتری‌یه واصل اولدی و اوراده بش کون قالدی . اثنای راهده مونته فورتینو ومونته‌سان‌جیووانی مناظرخون آلودینه شاهد [۲٤] و ۲۲ شباط و ۱٤۹٥ده فرانسز اردوسیله برابر ناپولی‌یه داخل اولدی. معهذا جنویز بوچیاردو، بایزیدك برایلچیسی، رفاقتنده اولدیغی حالده آنقونه واصل اولمشیدی ، آنجق — مؤخراً ایکنجی ژولیه‌ن اسمیله پاپا مقامنه کچن قاردینال ژولیه‌ن طرفنی طوتمش اولان — سینیغاغلیا والیسی ژان‌رووه‌ر بونلری وبایزیدك ایکی سنه‌لك تخصیصات اولدقلرینی درست ایلدی. عثمانلی ایلچیسی، مانتو مارکیسی فرانسوا غونزاغه التجا ایتدی، مارکی، اوزمان دولت عثمانیه ایله مناسبات دوستانه‌ده بولندیغی جهتله استانبوله عودتی تسهیل ایلدی (٤).

بورجیا شو صورتله وعده‌سی حلول ایدن سکسان بیك دوقه ایله استقبالاً آله بیله‌جکنی غائب ایتدیکندن تسکین حرص ایچون جمك نعشنی بایزیده صاتمق صورتندن عبارت قالان واسطه‌یه مراجعت ایلدی . ایتالیان وترك مورخلری شهزاده‌یی یواش یواش تأثیر ایدر برزهرك مزاره ایصال ایلدیکنی بیانده متفق ویالکز بونك صورت استعمالنده متخالفدرلر. ایتالیانلرك روایتنه کوره شهزاده‌نك استعمالنی اعتیاد ایتدیکی

(۱) سیزموندی، کوویچیاردینی.

(۲) سعدالدین ، پاالولوجیووانی‌یه نظراً جم قرالك الی واوموزینی اوپمش وپایدار قرالك حمایه‌سنه تودیع ایتمسنی رجا ایلمشدر.

(۳) سعدالدین، ۱ جمادی‌الاولی تاریخی ویریور (۲۷ کانون‌ثانی) ؛ لکن بو سهودر؛ چونکه « آله‌غره‌تی » نك *Diar. Fanesi* اثرنده ۸۲۳ صحیفه‌یه نظراً سکزنجی شارل رومایی ۲۳ کانون‌ثانی تاریخنده ترك ایلمشدر.

(٤) سعدالدین، ٤۷٤. پاولوجیوویو ایله سیزموندی‌یه مراجعت.

شکره بیاض برتوز قاریشدیرمقله تسمیم اولنمشدر ، بورجیا قاردیناللرینی بو صورتله بولجی ایتدیکی کبی کندیسنی ده اوتوزایله زهرلهمشدر [٢٥]. ترك مورخاری ایسه بالعکس زهرلی بر استره‌نك آچدیغی بر چیزکیدن سم تلقیح ایدلدیکنی ظن ایدرلر (١) . جمك بربرینی مصطفی نامیله تسمیه ایدرلرکه رومدن دونمه اولوب پاپا طرفندن صاتین آلنمش وبو آدم اووقتدن اعتباراً حرکتنی بایزیده تقدیرایتدیره‌رك درجه‌درجه وزارت عظمی مسندینه قدر چیقمشدر [*]. جم ناپولی‌یه واصل اولدیغی زمان اوقدر ضعیف ایدی‌که والده‌سنك مصردن یازمش اولدیغی بر مکتوبی نه اوقویه بیلدی ، نه‌ده اکلایه بیلدی. روایته کوره صوك سوزلری بو اولمشدر : « یارب ! دین دشمنلری اهل اسلامه مضر تصورلرینه بنی آلت ایتمك ایستیورلرسه دها زیاده یاشاتمه، روحمی برآن اول حضور سرمدیتکه آل.» ٢٤ شباط ١٤٩٥ (٢٩ جمادی‌الاخری ٩٠٠)، پازارایرتسی اقشامی، صالی کیجه‌سی ختم انفاس ایلدی. شهزاده‌نك ماینجیلری سنان وجلال‌بکلر درحال جنازه‌یی بیقایوب دعالر اوقودیلر؛ عاقبت الیمه‌سنه جداً اسف‌خوان اولان فرانسه قرالی نعشنی بهارات‌ایله تحنیط ایتدیره‌رك غائتده دفن ایتدیردی (٢)، جلال وایاس بکلر قبرك محافظه‌سنه مأموراولدقلرینك برادرینك ارتحالنی بایزیده خبر ویرمك‌اوزره برباشقه‌قیافتله استانبوله‌عزیمت‌ایلدی. شارل، فلك‌زاده شهزاده‌نك متروکاتنی الصادق‌خدمتکارلرندن خطیب‌زاده نصوح معرفتیله‌مصرده بولنان والده‌سنه کوندردی؛ لکن هوانك مخالفتندن، یاخود خطیب‌زاده‌نك صداقتسزلکندن دولایی سفینه اسکندریه‌یه‌کیده‌جك‌برده استانبول‌یه‌نه‌دمیر آتدی. بایزید، جمك‌حین‌ارتحالنده نعشنك ارض اسلامه دفن ایدلمسی حقنده‌کی وصیتنی دیندارانه اجرا ایلدی (٣). بر ترك سفارتی اراغون قرالی فرەدریقدن شهزاده‌نك جنازه‌سنی ایستمکه کلدی ، نعش کلیبولی‌یه واوراده — مراد ثانینك قبرینه دفن اولنمق اوزره — بروسه‌یه نقل اولندی (٤). فاتح سلطان محمدك ایکنجی شهزاده‌سی جمك نتیجهٔ حالی ایشته بودر ؛

(١) سعدالدین، ٣، ورق ٤٢٤. ادریس، ورق ٢٢٦. صولاق‌زاده، نخبة التواریخ، عالی.

(٢) ایتالیا مورخلری جمك تاریخ دفنی ٢٦ شباطده کوستریورلر ؛ شهزاده‌نك تسمیمی حقنده روسقوئه، اونجی لئون، ١، ذیل، ٥١، مراجعت.

(٣) سعدالدین، ٣، ٤٧٥؛ صولاق‌زاده؛ نخبة التواریخ؛ عالی؛ حاجی‌قالفه. روسقوئه‌نك شهزاده قاپو، بوترینتو، تراچینه، ناپولی شهرلرندن (Capoue. Butrinto, Terracine) هانکیسنده ارتحال ایلدیکی حقنده‌کی شبهه‌سی عثمانلی مورخلرینك افاداتیله مرتفع اولور.

(٤) سعدالدین، ٣، ورق ٤٧٥؛ صولاق زاده؛ نخبة التواریخ؛ عالی؛ بلیغ بروسوینك اثرنده شهزاده‌نك ترجمهٔ حالی.

اوتوز التی یاشنده، اون اوچ سنه اسارتدن صوکره — برلشه‌رك زوالنه قسم خوان اولان ترك وخرستیان سیاستنك، دوبوسونك کوستردیکی خیانتك، سکزنجی شارلك استیلا تصورلرینك ، دردنجی آلکساندرك حرص نفود ووحشتنك قربانی اولمق اوزره — وفات‌ایلدی. سرنوشت قضا، شهزاده‌یی بواوچ حکمدارك النه دوشوردی؛ حال‌بوکه ناپولی واسپانیا قرالری اولان ایکی فردیناند، ماتیاس قوروینوس. وندیك جمهوری اللرینه کچیرمش اولسه‌یدیلر ، کندیلرینك منفعتی دخی سربست براقمازلرمی وپدرینك تختنی آلمسنه معاونتلرینی ایجاب‌ایده‌جك ایدی(۱). جمك فلاکتلری فرانسز مملکتلرنده خواطر مؤثره براقمشدر . جم ، بر صرپلی والده‌دن دوغمش اولدیغی ایچون بو مملکتلر حقنده نفرتدن زیاده توجهی وار ایدی . اشعاری مملکتنده خاطراتنی تأبید ایلمشدر. صادق فلاکت آرقداشلرندن الك مشهورلری نشانجیسی حیدر و — غزالریله مشهور اولان — دفترداری سعدیدر. سعدی، افندیسنك اوغرادیغی نتیجهٔ فاجعه‌دن آز وقت مقدم اونك کبی بر فلاکته دوچار اولدی. جم، سعدی‌یی — اکابر دولت و یکی چریلر نزده بر مأموریت خفیه ایله — فرانسه‌دن ممالك عثمانیه‌یه کوندرمش ایدی ؛ آیدینده بیلنه‌رك پادشاهك امریله بوغازینه برطاش باغلانوب دکیزه آتلدی. جمك آسیاده، آفریقاده، آوروپاده سیاحت واقامتی اثناسنده سعدی دائما برابر بولنه‌رق شهزاده‌نك اشعارینی طوپلامشدرکه بونلردن بر چوغی ، خصوصاً فرانسه اوزرینه برنظمی شهرت شایعه‌یه مظهردر [۲٦] [*] .

(۱) سیزموندی، ۹، ص ۳۲٦، کلیسا شئونندن نقلاً، ۱٤۸۱ سنه‌سی؛ وه‌رتو، ۷ .

اوچنجی جلددن متنك ختامی

تذيلات

مورخك حواشی وایضاحاتی

اوچنجی جلد

اون اوچنجی کتاب

۱ ص ۸ — فتحدن صوکره دردنجی کون دوقاسه کوره ۳۱ مایسه، فرانزه‌سه کوره ۱ حزیرانه تصادف ایدر. دوقاس، کندی حسابنه کوره دردنجی کون اولان ۱ حزیران وقایعی مسکوت کچر؛ لکن فرانزه‌س اوچنجی کتابك صوك بابنده تفصیلاً ذکر ایدر (مترجك تذیلاتنده استانبولك تاریخ فتحی بحثنه).

۲ ، ص ۱۱ — استانبول یغماسنه شاهد اولان سپاندوژینو قاتاکوزینو بو بابده شویله یازار: « Quinti a certi giorni Maometto fece intendere, che tutti quelli, i quali havessero potuto provare la lor nobilita e gentilezza di sangue, sarebbono stati vie meglio provisti sotto il suo governo che sotto quello de gl' Imperadori Cristiani, affermando ch' egli non era cosa giusta: che le personne nate di nobil sangue dovessero haver disagio et andare accettando per Dio. E così alcuni di loro male avedutti s'andarono a far scrivere quel giorno, ch' era disegnato a questo effetto, nel qual si pensavano che si dovesse far loro provigione, che fù il dì di San Pietro. Quivi raunati per commissione di sultan Maometto, a tutti fu tagliata la testa.» (تەئودور سپاندوژینو قاتاکوزینونك شرحی، فیرانزه‌س، ۱٤٥۳، ص ۳۷) سپاندوژینو، بونلرك بر حیات قالوب‌ده کندیسی کبی ترکلرك دوستی اولملرندن‌شبهه ایدیله‌رك دردنجی آدریه‌ن زمانی‌بتون ممالك خرستیانیه‌ده محبوس وسفیلانه حیاته محکوم اولان رومللرندن دها آز آجینه‌جق بر حاله بولنمش اولدقلرینی یازار.

۳، ص ۱۳ — جمهور طرفندن فراری خرستیانلره کوستریلن مسافرپرورلك اکرچه بالدفعات عثمانلیلرك حدتنه سبب اولمش ایسه‌ده بو دفعه کلوب التجا ایدن

روملری جمهور اصلا رد ایتمهمشدر. قولهتی (Coleti)یه اینانلق لازم کلیرسه را گوزه اهالیسی قومنهلری، لاسقاریسلری ، پالهئولوغلری ، قانتا کوزهلری دوستانه قبول و هردرلو معاونت ممکنهیی ایفا ایتمشلردر. » انگهلك راگوزا تاریخی , *Engel* (*Geschithte des Freystats Ragusa)* ص ١٧٦ .

٤، ص ١٦ — ترکجه دکل، روجه محرر اولان وثیقهٔ آتیه — که برنسخهسی اوستریا خاندان ایمپراطوری وقرالیسی خزینهٔ اوراقنده وندیك اوراق حکومتی آرهسنده محفوظدر — بورایه نقل اولنمغه هروجه ایله شایستهدر. اولا اصلی دوچ ایدیورز:

Τοῦ μεγάλου αὐθεντὸς καὶ μεγάλου Ἀμηρὰ Σουλτάν Μουχαμέθ πρὸς τοὺς κατὰ πάντα ἡμετέρους τῆς αὐθεντίας μου ἄρχοντας. Ἐν πρώτοις ἄρχον κὺρ Σφαντζῆς μὲ ὅλλους τοὺς ἐδικοὺς τοὺ, καὶ κὺρ Μανουὴ Ραουλ με ολλους τοὺς εδικοὺς τοὺ, καὶ κὺρ Σωφιανὸς μὲ ὅλλοὺς τοὺς ἔδικούς του, καὶ Λάσκαρις κὺρ Δημήτριος μὲ ὅλλους τοὺς ἐδικούς τοὺ, καὶ Διπλοβατζέοι, Καλακέοι, Παγομενέοι, Φργκοπουλέοι, καὶ Σουρομαλαίοι, καὶ Μαυροπάπις καὶ Φλανθροπηνέους, καὶ Περομπουΐειοι καὶ εἰς ὅσοι ἄλλοι θελὴσουν ναρθοῦν. ὅλλους χαιρετὰσας ἡ αὐθεντία μου. Νὰ ἐγνωρισετε τὸ πῶς ἦλθεν ἐδῶ ὁ τημιμένος μου Ἅγος ὁ Χασάμπεΐς καὶ ἀνέφερεν τῆς αὐθεντίας μου τὸ πῶς θέλεται ναρθῆται νὰ ἤστε εδικει μου. Εἰς τοῦ το γυρεύεται ὁρισμὸν τῆς αὐθεντίας μου. Εἰς τοῦτο στέελνοσας τόν αὐτὸν μου ὁρισμὸν. καὶ ὁμνέγ: σας εἰς τὸν μέγαν μας προφήτην τὸν Μουαμέθ τὸν πιστεύομεν ἡμεῖς οἱ Μουσουλμάνοι καὶ εἰς τὰ ἑπτά μας μουσάφια καὶ εἰς τάς ρκδ χηλιάδας προφήτας μας, καὶ εἰς τὸ σπαθὶ ὅπευ ζώνοαμι καὶ εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ πατρὸς μου τοῦ χοδοβεδικιάρε, ὁτι ἀπὸ τὰ πράγματα σας καὶ ἀπὸ τὰ παιδιὰ σας, καὶ ἀπὸ τὰ κεφάλια σας καὶ ἀπὸ πᾶσα σας πράγμα τίποτας νὰ μένε σάς ἐγκίσω, ἀμὲ νὰ σάς ἀναπαύσω νὰ ἤσθαι κά λιον παροῦ πρώϊν καὶ διὰ τό ἀξιόπιστον ἐδώθι ὁ αὐτός μου ὁρισμὸς καὶ ἑπερ ανοθη καθῶς ἄνωθεν εἴρηται μηνι Δεκεμβρίου Κς ἔνδων Κωνσταντινουπολεως.

ترجمهسی : (سلطان محمد ثانینك طغراسی) « دولتمزك بتون آرخونتلرینه ؛ اولا بتون معیتیله برابر آرخونت کیر سفانتازمسه، بتون معیتیله کیر مانوئل رائوله، بتون معیتیله لاسقاری کیر دیمتریوسه، دیپلوباتهزیلیلره، (١) قالکهلیلره، پاغومهنیلره،

(١) باتهزیلیلر، یاخود واتهزیلیلر هراحتماله کوره روم ایمپراطوری واتازونك اعقابیدر، دیپلو باتهزیلیلر ایسه ترك آنا ، کرك بابا جهتندن اولق اوزره اونلردن کلنلردر. قروسیوسك روم ـ ترك کتابندهتودور زیغومالایه باقیکز. اوراده مؤلف نجابت ممتازه صاحبی اولان بوعائلهلردن ورالهس، موزالون، نوتاراس، قرزولوراس، مامالهس، لاسقاریس، اوکنیوس ایله قانتاکوزندن ایندیرمکده اولدیغی زمانلك دیکر عائلهلرندن بحث ایدر.

پرانقو پولهلیلره، پهروپونیلیلره ودیکر عودت آرزوسنده بولنانلره! ذات همایونم سزه سلام ایدر؛ اشبو فرمان سزه اعلام ایده جکدرکه محترم آغام خاسامبه ئیس (حسن بك) بورایه کلمش وسزك عودتله تبعه مدن بولنمق آرزو ایتدیککزی حضور شاهانه مه عرض ایله کری چاغیرلمکزی لطف همایونمدن استدعا ایتمشدر ؛ بناءً علیه طلب ایتدیککز رخصتنامه یی کوندریورم. مسلمانلرك معتقد اولدقلری نبی اعظم محمد ویدی قرآن (۱) ویوز یکرمی درت بیك پیغمبریمز وبلزه قوشاندیغمز قلیج نامنه وپدرم خداوندکار روحنه یمین ایدرم که نه سزه، نه اولادیکزه، نه اموالکزه هیچ برفنالق ایتمیه جکم؛ بالعکس سزی آسایش حال اوزره یاشامغه ترك ایده جکم، او حالده که هر وقتدن دها ایی بولنه جقسکز. بونیتده اولدیغم حالده اعتماد تامه شایان اولان اشبو امرنامهٔ همایونی امضا ایلدم. قسطنطینیه، ۲۶ کانون اول.»

۵، ص ۱۸ — نشری یه کوره اوچ یوز بیك آچه ، ورق ۲۰۰ . بو ایسه موراجه دوسونه نظراً اوتوز بیك دوقه ایدر. «صربیه ویرکیسی ۱٤٥٤ ده اوتوز بیك دوقه یه ابلاغ اولندی.» جلد ۳، ص ٤۳۸ .

٦، ص ۱۸ — ادریس، ورق ۸۸. عثمان زاده نك حدیقة الوزراسی. موراجه (۳، ص ۳۲٦) وزارت عظمی منصبی آنجق سکز آی خالی قالدیغنی بیان ایتمیله آلتی آی سهو ایدر . حاجی قالفه تقویم التواریخده اسکی سرایك انشاسنی ۱٤٥٦ کانون اولنك یکرمی دردنده باشلایان ۸٥۲ سنه سنه وضع ایدر . نشری ایله ادریس محمود پاشانك وزیراعظم تعیین اولندیغی زمان تمللری آتلدیغنی ظن ایدرلر، دوقاس ۱٤٥٤ سنه سنه چیقارر. بومورخ دها زیاده اعتماده لایقدر، خصوصیله حاجی قالفه نك دیکر بر سهو ایله قسطنطینیه نك فتحنی ۱٥ ربیع الاوله ، یعنی ۲۹ مایس یرینه ۲٥ مارت تاریخنه چیقارمسی ایله تطبیق اولنورسه . (استانبولك تاریخ فتحی حقنده تذییلات مترجمه مراجعت) .

۷ ، ص ۲۰ — حاجی قالفه نك روم ایلیسی ، ص ۱٤٤ . بو شهر مارتینیه رك قاموس جغرافیسنده دخی اوته لیوس ایله له وانقلویه عطفاً مندرجدر، لکن بو ایکی مؤلفك غیرمعین براقدقلری موقعی آنجق حاجی قالفه طرفندن تعیین اولنمشدر؛ نووو به ردا، اکثریا، بوسنه نك بر بلده سی اولان نووی بازار (یکی بازار) ایله قاریشدیرلمشدر ؛

(۱) هامهر ، یدی قرآنك نه دیمك اولدیغنه دائر بعض احتمالات درمیان ایدیورسه ده « سبع المثانی » مقابلی اولق اوزره یازلمش اولدیغی درکاردر. (مترجم)

حتی ساقیزلی ایزیدورك طابعی لهکووی بونی مجارستانده‌کی نهٔوغراد ظن ایتمکه قدر وارر .

۸، ص ۲۱ — براتوتیده سعدالدین ، ۲، ص ۱۷۳ . نشری ، ورق ۲۰۱ . ادریس، ورق ۹۰ . روضة الابرار، ورق ۲٦٤ . تقویم التواریخ ، ۸۵۹ سنه‌سی. صولاق‌زاده، ۹۲ وعالی. عالی، سلطان محمدك، ذوق ایله مشغول اولمق ایستیورکبی، فقط اهالی حقنده اجرا اولنه‌بیله‌جك هر درلو تعدیاتی حضوریله منع ایتمك مقصد خفیسنه بناءً استانبولدن سلانیکه عزیمت ایلدیکنی یازار . صربیه دسپوتنك بقیهٔ ممالکنی قورتارمق اوزره درحال اوتوز بیك دوقه تأدیه ایلدیکنی بزه خبر ویرنده عثمانلی مورخلری میانسده یالکز عالیدر.

۹، ص ۲۹ — مغفرتی متضمن امرنامه اوفه‌دن اصدار ایدلمشدر. قاتونا، ۳، ۱۰۷۸ ؛ آنجق محاربه ۱٤ تموزده واقع اولمش اوله‌ماز ؛ چونکه پاپانك وکیلی ۱۳ حزیرانده اردو ایله بلغراد دیوارلری آرقه‌سنده بولونیوردی‌که ایرتسی‌کون خرستیان اینجه دونانماسی عثمانلی دونانماسنی مغلوب ایتدی . بوراده برآیدن زیاده تاریخ سهوی واردر. قاتونا، انگهل، پره‌ی بوکا دقت ایتمه‌مشلردر. بو خصوصده بهرینونك پاپانك ترکلر علیهنده محاربه‌سنه دائر خاطرات تاریخیه‌سنده *Memorie historich di ciò che hanno operato i sommi pontifici nelle guerre contra i Turchi* (Roma, 1686) پك امنیت اولنه‌ماز؛ چونکه محاصره ۱٤۵٦ده پاشلادیغی حالده او ۱٤۵۵ ده واقع اولدیغنی یازار.

۱۰، ص ۳۲ — بلغراد محاصره‌سنی تصویر ایدن آوروپا مورخلری شونلردر: رومانلردن قالقوندیل، دوقاس، فرانسه‌ز، لهستانلی دولغوس ، مجار توروچ، ایتالیان پیقولومینی (انه‌آس سیلویوس). هونیاد، قاپیسترانو ، تاغلیقوچو ایله نیقولا دوفارانك — پره‌ی و قاتونا طرفلرندن جمع وانگهل ایله‌که بهاردی طرفندن استفاده ایدلمش اولان — راپورلرینه دخی مراجعت . بونفینیوس ، اثرنده توروجك نقلنی ترجیح ایلدیکندن اونکبی غایت‌شبهه‌لی تاریخلرکوسترر. بناءً علیه محاصره‌نك ٦ آغستوسده رفع اولندیغنی ظن ایدر. حال‌بوکه بلغرادك استخلاصی کونی یازلمش اولان هونیادك و قاپیسترانونك راپورلری ۲۲ تموز تاریخیله مورخدر . قالقوندیل قاپیسترانونك دها اولکی وقایع حیاتیه‌سنی یازدیغی محله قدر معین تاریخ کوسترر ؛ لکن تفصیل آتی‌یی ترجمه‌دن بولمش اولدیغنی آکلامق مشکلدر : « Boemos pragam urbem mag-

nam inahabitantes, qui colebant Apolinem.» ص ۱۳٤. دها صوکره‌کی شوعباره‌سنك کذلك مأخذی بیلنه‌مز: «Boemos, qui ex sexta videbantur infecti, ut ignem colerent, nec vellent inde receder, et veram religionem apprehendere.» ص ۱۲٤. محاصره‌یی یازان عثمانلی مورخلری بونلردر: ادریس، ورق ۹۱؛ نشری، ورق ۲۰۱؛ پراتوتیده سعدالدین، ۲، ص ۱۷٤؛ عالی، ۹نجی باب؛ صولاق زاده، ورق ۹۲؛ روضة الابرار، ۲٤٦، ۲٤۷؛ حاجی قالفه، تقویم التواریخ؛ لطفی، نشانجی، نخبة التواریخ، طورسون بك، هزارفن، عاشق پاشا زاده. لطفی ایله نشانجی یالکز، پادشاهك تسخیر قلعه‌یی ناقابل کورمکله عودت ایلدیکنی یازارلر. هزارفن تقرب شتا اردونك رجعتنه سبب اولدیغنی بیان ایلر؛ حال بوکه محاربه تموز اواسطنده ایدی. دیکرلری‌ده هپ آز چوق مبهم تعبیرات ایله بیان ایدرلر.

۱۱، ص ۳۵ — فاتحك علی‌الطوسی‌یی مدرسلکنه تعیین ایلدیکی جامع، قدیما پانتوقراتور کلیسای ایدی‌که قسطنطنیه‌نك تاریخ قدیمنده مشهوردر. فتحده بالتحویل زیرك جامعی نامنی آلمشدر. (استانبول وبوغازایچی اثرینه مراجعت، ۱، ص ۳۷۸. مناسترك قرق حجره‌سی طلبه‌نك اقامتنه تخصیص اولندی؛ فاتح بونلری — وزیراعظم محمود پاشا برلکده اولدیغی حالده — اکثریا حضورنده مناظره ایتدیرردی. مساعیٔ واقعه‌لرندن ممنون اولەرق پادشاه، مدرسه بیك آقچه‌لك برکیسه وخلعت اعطاسیله مکافات ایلدی. فاتحك امری اوزرینه علی‌الطوسی وخواجه‌زاده امام غزالینك تهافتی اوزرینه برر کتاب یازه‌رق اثرلرینه مکافاةً اونر بیك آقچه آلدیلر. آنجق خواجه زاده‌نك کتابی ترجیح اولنمسی اوزرینه علی‌الطوسی انفعال ایله ممالك عثمانیه‌یی ترك و ایرانه عودت ایلمشدر؛ اوراده علم کلام، منطق، احادیث نبویه وتفسیر قرآنه دائر اولان درت بیوك اثرك — که مواقف، مطالع، تلویح، کشافدر — شرحلرینه حواشی تعلیق ایلمشدر. (طاش کوپریلی زاده‌نك تراجم احوال علماسنه مراجعت).

(طوسی، مراد ثانی زمانندە ممالك عثمانیه‌یه کلدی؛ بروسده پادشاهك بابای سلطان محمد اول مدرسه‌سنه کونده اللی آقچه ایله مدرس اولدی. فاتح جامعه تحویل ایلدیکی سکز کلیسادن برینی — کەزیرکدر — بومی یوز آقچه ایله طوسی‌یه ویردی. برکون سلطان محمد ثانی محمود پاشا ایله برابر درسنه کلمشیدی. مدرس، شریف جرجانینك عضد شرحنه تعلیق ایتدیکی حواشیدن درس ویریوردی. حضور سلطانیدن تشوق ایتمسیله پادشاه درسندن پك محظوظ اولدی. طوسی‌یه اون بیك آقچه ایله خلعت فاخره، طلبه‌سنه بشر یوز آقچه ویردی. صوکره

برابر عبدالکریمك درسنه کیتدیلر . عبدالکریم ، طوسینك حضورنده درس اوقوده‌مدی. طوسی ایسه «بالذات شریف جرجانی حاضر اولسه درس ویررردم.» دیدی. مؤخراً مراد ثانینك ادرنه‌ده‌کی مدرسه‌سنه یه اوقدر وظیفه ایله تعیین‌اولندی. امام‌غزالی ایله حکمانی محاکمه ایتمك اوزره امامك تهافتی طرزنده برر اثر تحریری امر اولنمغله خواجه زاده درت و طوسی آلتی آیده اکمال ایلدی . طوسینك اثری « ذخر » عنوانندەدر. علمای عصرك تقدیری اوزرینه ایکیسنه‌ده اونربیك آقچه وفقط خواجه‌زاده‌یه برده استر احسان‌اولنه‌رق طوسی انفعال ایله‌تبریزه کیتدی. بر آرالق اورادن ماوراء النهرده شیخ عبید الله نقشبندیٔ سمرقندی نزدینه عزیمت واصلاح باطنه جهد ایلمشدر. ذخردن باشقه اثرلری: شریف جرجانینك شرح مواقفنه، عضد حواشیسنه، مطالع حواشیسنه ، کشاف شرحنه، تلویح تفتازانی‌یه حاشیه‌لر یازمشدر ؛ شرح مطالع قطبی‌یه دخی فارسی حاشیه یازه‌رق دیباجه‌سنی فاتحك نامیله تصدیر ایتمشدر. سعدالدیندن خلاصه، جلد ۱، ص ٤٥٦ . علاوهٔ مترجم)

۱۲، ص۳۵ — (هامه‌رك‌حاشیه‌سنه بدل سعدالدیندن تلخیص اولنمشدر.) خضر بك چلبی سیوری‌حصارده متولددر. ملا یکاندن تدرس ایدوب اوکا داماد اولمشدر. مراد ثانی عصرنده بروسه‌ده چلبی سلطان محمد مدرسه‌سنده مدرس ایدی . خواجه زاده کبی ، خیالی کبی علما اومدرسه‌دن یتشمشدر . استانبولك ایلك قاضیسیدر. ۸٦۳ (۱٤٥۸) ده (سنت دوکونندن ایکی سنه صوکره) ارتحال ایلمشدر . عربی ، فارسی، ترکی نظمی واردر . عقایده بر قصیدهٔ نونیه‌سی مقبول و متداولدر، خیالی اونی شرح ایلمشدر. بر مستزادندن :

یامن ملك الانس بلطف الملکات،	فی حسن صفات،
حرکت جنونی بفنون الحرکات ،	یاجنة ذاتی.
العارض والخال واصداغك حفت	اطراف محیاك،
والجنة کیف احتجبت بالشهوات،	من کل جهات.

۱۳، ص ۳۵ — سنت دوکونك تفصیلاتی و بو صیره‌ده اجرا اولنان ممارسهٔ بدنیه اویونلرینی یازان قالقوندیل اول وقت وزیر اعظم وروم‌ایلی بکلربکی اولان محمود پاشا حقنده Machumetes, filius Michaelis, materno genere» Tryballus, paterno Græcus.» (میخال اوغلی محمود پاشانك والده‌سی تریبالی [صرپ]، پدری رومدر) دیور (بال تمثیلی ص۳۷). تاقتال (Tactale) دن بحث ایدرکه الیوم استانبولك برمحله‌سنك اسمی اولان تحت القلعه‌در (استانبول و بوغازایچنه مراجعت). نهایت جانبازلردن بحث ایله فقط بو کلمه‌یی Taqueçin (تامه‌زین) حالنه وضع ایدر.

۱٤، ص۳۷ — سعدالدین، نشری، ادریس، صولاق‌زاده. بوبابده قالقوندیل‌ده عثمانلی مورخلریله متفقدر. قالقوندیل، اسیرلرك نقل وپادشاهه تقدیم اولندیغنی سویلر: « Rex profectus est in Scopiorum urbem, et ibi moratus est, ut audiret si quid novarum rerum instituerent Pannones — Commisso autem prælio, in fugam versi sunt, paucis eo prœlio amissis; quidam Capti ad regem abducti sunt » بال تمثیلی، ۱۰، ص ۱٤٤.

۱۵ ، ص ۳۸ — قالقوندیل ، محمود پاشانك برادری میشلك صربیه بویارلری طرفندن ریاسته انتخاب اولندیغنی شو افاده‌سیله یازار : - Verum Tryballi confluebant ad Machumetis fraterem Michaelem, qui apud Trybalorum principem egreat. ۹، ص ۱٤٤ . انگه‌ل بوخصوصده بیان اشتباه ایدرسه‌ده مصیب دکلدر، چونکه محمودك‌والده‌سی صرپلی اولدیغنه دائر قالقوندیلك یدنجی کتابنده‌کی «Materno genere Tryballus» سوزلرینی‌اوده‌تصدیق‌ایدر. بوجهت اك اسکی عثمانلی مورخلری اولان نشری وعاشق‌پاشازاده حفید زاده‌سی شهادتلریله‌ده مؤیددر. اونلر سمندره حاکمنك محمودپاشایه والده جهتندن قارداش اولدیغنی سویلرلر.

۱٦ ، ص ٤۲ — قالقوندیلده Μουχλα (موخله) ؛ فرانزه‌سده Μυχλων (موخلو) . سعدالدین، نشری، صولاق زاده میخلو یازارلر . موخلیا Mochlia، یاخود موخلیون Mochlion تریپولیچه‌دن مانتینه‌یه کیدن یول اوزرنده کائن Moukli موقلی قصبه‌سیدر . دفتردار طورسون بك ، تاریخنك ۷۵نجی ورقده اشبو موره سفرنده سله‌منك ، خولومیچ، (خلومیچا)، غاردیك، یلدیز حصار، طوپراق حصار، میخلو قلعه‌لرینك آلندیغنی بیان ایدر .

۱۷، ص ٤۷ — قالقوندیل، ۹، ص ۷۷ . یانیه والیسی علی پاشا بو قتل عامه واقف اولمق کرکدرکه غاردیکی قربنده برخانه‌کی آرناودلری قتل عام ایتدیکی زمان اوکا رقابت کوسترمشدر. (قتل‌عامك تفصیلاتی‌ایچون پوکویله مراجعت، ۳، ص۳۹۲).

۱۸، ص ٤۷ — فرانزه‌س، ٤، باب ۱۸، ص ۹۰، دیورکه: «وزیراعظم محمود پاشا آنا طرفندن صرپلی ، بابا طرفندن روم اولدیغی جهتله صرپلیلرك رئیسی آبوغوویچ کندیسنك قارداشی اولدیغی کبی بو خاله‌س نامنده‌کی قادین ه آنادن همشیره‌سی ایدی.»

۱۹ ، ص ٤۸ — ۱۸۲٤ ده هال شهرنده « ۱۸۲۱ روم انقلابی رأی العین

کورن بر شاهدك مکتوبلری» عنوانیله نشر اولنان اثرك مؤلفی قانتاکوزه‌ن ۹۳نجی صحیفه‌ده « ترك سفیرلرینك ورودنده موره محاربه‌لرینی قرائتله مشغول اولدیغی حالده مالوازیانك ۱۳۷۵ ده برقانتاکوزه‌ن طرفندن تسخیری فقره‌سنده توقف» ایتدیکنی یازار . بیزانس مورخلرنده بوزعم اولنان فتحه دائر بر اشارت یوقدر ؛ حال بوکه فرانزه‌س مالوازیانك محمد ثانی طرفندن فتحنه و بوشهره ویردیکی تأسیسات سیاسیه‌یه دائر بر چوق تفصیلات تحریر ایتمشدر.

اون دردنجی کتاب

۱، ص ۵۵ — براتوتیده سعدالدین وقالقوندیل (۱، ۸، ص ۱٤٦) بوخصوصده متوافقدرلر. بارله‌تیوس عیسی یرینه ایساق (Isaac) یازار ، لکن « اسکندر بکك محاربه‌لری» اثری تاریخلری غریب برصورتده قاریشدیره‌رق بوحادثاتی ۱٤۵۳ده وقوع بولان قسطنطینیه‌نك فتحندن مقدم کوسترر، حال بوکه اسکندربك برات محاصره‌سنده ۱٤۵٦ وقایعندن اولان بلغراد محاصره‌سندن بحث ایتدیکی کبی متعاقباً ناپولی قرالی الفونسك ۲۷ حزیران ۱٤۵۸ ده واقع اولان وفاتنی ذکر ایتمشدر . بارله‌تیوس ، ورق ۱۷۱ .

۲ ، ص ۵۷ — عثمانلی مورخلری اماصره ، سینوب ، طربزون شهرلرینك هپ بر سنه ظرفنده فتح اولندیغنی یازارلر . دوقاس برنجیسندن هیچ بحث ایتمیوب دیکر ایکیسنك بربرینی متعاقب تسخیر ایدلدیکنی تحریر ایدر. قالقوندیل، عثمانلیلرك اماصره سفرینی وسینوب وطربزونك فتحیله نتیجه‌لنمش اولان سفری بربرندن آییره‌رق برنجیسنی ۱٤٦۱ ده کوسترر . لکن ظاهردرکه آلدانیور : چونکه فاتح ۱٤٦۱ ده موره‌یی ضبط ایلمشدر . عثمانلی مورخلری‌ده پادشاهك سینوب وطربزونه دخولنی ۸٦٤ (۱٤۵۹) سنه‌سنده ارائه ایتمکله خطا ایدرلر ، زیرا طربزون ایمپراطورینه تسلیم تکلیف اولندیغی زمان محمود پاشا دسپوت دیمتریوسه تخصیص اولنان اینوز واردانندن بحث ایدیبور ایدی ؛ بو ایسه ۱٤٦۰ نهایتلری شئونندندر [*] .

۳ ، ص ٦۰ — قالقوندیل ، ۹ ، ص ۱۵۵ و ۱٤۷ بال تمثیلی ؛ دوقاس ، ٤۵، ص۱۹۲. قالقوندیل سفیرك زمان ورودنی شویله تعیین ایدر: « Rex, cum eo tempore nuntiatum esset quid in Asia moliretur Chasanes

Longus, pacem dare (Despotæ Thomæ) haud abnuit, ut posset liberius arma inferre Chasani et Ismaili Sinopes principi —Hinc ira exardens rex expeditionem adversum Thomam sumpsit, et bellum contra Chasanem rejecit in futuram æstatem, et ontra Peloponesum accingebatur.» توماس ودیمتریوس علیهنده‌کی محاربه ۱٤٦ ده آچلمشدر. بو صوك فقره دخی اماصره‌نك سینوب و طرزون فتحی سنه‌سی تسخیر اولندیغنه دلیل جدیددر؛ مکرکه سلطان محمد، موضوع بحث اولان سفیری اماصره‌یی محاصره‌سی صره‌سنده قبول وموره‌یه کچمك اوزره اماصره‌یی ترك ایتمش اولدیغی فرض اولنسون. حال بوکه بو تخمین خطادر ؛ زیرا ترکلر موره‌یه مایس آینده داخل اولهرق سنه نهایتنه قدر قالدیلر . فرانزه‌س ، ٤ ، باب ١٦ ، ص ٨٨ .

٤ ، ص ٧٠ — ادریس ، ورق ١٠٧ . عالی ، باب ١٥ . بو امرانك صاغ جناحده‌می ، یوقسه صول جناحده‌می طوردقلرینك اهمیتی آزدر ؛ فقط اباً عن جد دولتك الك بیوك مأموریتلرنده بولندقلری جهتله اسملرینك اوکره‌لمسی مقتضیدر . بونلر : اورنوس ، طورخان ، مالقوج ، میخال اوغلی ایدی .

٥ ، ص ٧٠ —انکه‌ل افلاق تاریخنده بواسیرك بالذات پادشاه طرفندن استجواب اولندیغنی سویلمکله سهو ایدر . بو سهوك منشأی شودرکه قالقوندیل محمودی ماکومه‌تس (Machumetes) یازار ؛ معهذا پادشاهی دائما (Rex حکمدار) عنوانیله یازه‌رق تفریق ایدر . مدللی اطه‌سی محاصره‌سی مناسبتیله‌ده ینه او صورتله Rex Itaque bombardas sistens pergebat consilio Machumetis دیور.

٦ ، ص ٧٢ — حاجی قالفه‌نك تقویم التواریخنه نظراً ٨١٩ (١٦ ١) ده . انکه‌لك افلاق تاریخنه مراجعت ، ص ١٣٦ . قانته‌میر ، عثمانلی مورخلرندن نقلاً افلاق اوزرینه وضع اولنان ویرکی‌یی تاریخ صحیحیله یازار ؛ لکن پیه‌ر راره‌ش (Pierre Raresch) ایله پیه‌ر آرون (P. Aaron) ك زمان سلطنتلرینه عائد وقایعی بر برینه قاریشدیردیغی کبی بونده دخی آلدانه‌رق بغدانلیلرك ایلك دفعه ویردکاری ویرکینك زمان اعطاسنی سکسان سنه صوکره کوسترر. پیه‌ر راره‌ش ١٥١٦ سنه‌سنده برحیات ایدی، بغدانلیلر ایسه ١٤٥٦ ده پیه‌ر آرون زمانده بوویرکی‌یه تابع ایدیلر. انکه‌لك بغدان تاریخنه مراجعت ، قرومره نظراً .

٧، ص ٧٦ — فلورانسه‌نك بو تعقیب ایلدیکی طریق سیاستك شاهدی ماغلیابه‌چیانا کتبخانه‌سنده *Cronache di Firenze del Dei* نام اثرك ٢٥ نجی طاقمدن

٤٠نومرولو ال یازیسنده بولنورکه قونت پامپه‌یولیتا طرفندن مورخه تبلیغ اولنمشدر.
اوندن مأخوذ عباره: « The galeazze fiorentine giunsero a Cp. ove furono cortesemente ricevute dal Gran Signore, ed ottennero da esso molte grazie e privilegi I Fiorentini che erano sulle galeazze manifestarono al Gran Signore i preparativi de' Cristiani contro di lui, e come avrebbe potuto diffendersi dai loro sforzi, e gli promisero di far il possibile per scioglere la lega de' Cristiano, e render inutili i loro tentativi: a tanta iniquità li indusse l'odio, che portavano ai Veneziani, e la speranza di poter essi soli esser padroni del commercio nei paesi che il Turco conquistava. Il Gran Signore fece poi grandi preparativi per la guerra contro i Cristiani col consiglio e disegno de' Fiorentini, pudet meminisse! Il Gran Signore nel 1461 fece grazie e privilegi ai Fiorentini in prejudizio de Veneziani, e nelle guerre dal 1462 al 1466 intercettarono fino le lettere de Veneziani, e le portarono al Gran Signore, e deidero ad esso consigli.»

۸، ص ۷۸ — قالقوندیلك بوفقره‌سنده اورنوسك اوغلی اسحاق‌واسکوب حکومتنده اوکا خلف‌اولان اسحاقك اوغلی عیسی حقنده‌کی افاده اشتباهدن عاری صورتده واضح ایسه‌ده بو مورخ—ساندمل، ایساق ایله پوله عائد اولان — ایللیریا، بوسنه، صربیه ایالتلرینك حدودی حقنده او قدر واضح سویلمز. هیچ برمجار، بوسنه، خرواتستان مورخی، نه‌پره‌ی، نه‌شیمه‌ك، نه‌گه‌بهاردی بو بابده ایضاحات مقنعه ویرمه‌مشلردر.

۹، ص ۷۹ — غایت نادر اولان اثـبو : *Itinerarium Wegrais e K Hayst postschafft gen Constantinopel zue dem Turkischen Kayser* Am Sambstag den : اثرده فقرهٔ آتیه‌اوقونور *Soleman,ano XXX.*(1531) 3 Septembris von Gelosch über einen hohen Berg bis zu des KAYZERS PRUNN gekomen darumb also genant das ung færlich vor LXXIV. Jaren, so der türkisch KEYSER BOSSEN uber kommen at, ist er sampt seinem Volk zu dem prunnen, und nit weyter kommen, Aber seine Wascha gen GLUTZSCHLOSS mit Hœreskraft geschickt, und den küng, so das bosnisch knuigreich gehapt, der sich danu auch im

Schloss Glutz belægern lassen, uberwunden, GLUTZ und CAMERGRAD eingenommen, nachmals inn ein DORF GERSONO daselbst beliben. »

۱۰، ص ۸۰ — قالقوندیل بو بکلری ستانتیس، قاریا قوس، پا اولوس (Stantis, Cariacos et Paulus) تسمیه ایدر. براتوتیده سعدالدین، ۲۷۲، ونشری ورق ۲۱۵، قوواچ وپاولوباقلی اولق اوزره یالکز ایکی اسم یازارلر (۱). بناءً علیه شیمك، ص ۱۵۱، قاریاقوسك ترکچه قره‌گوز کلمه‌سندن محرف اولدیغنی ظن ایتمکله خطا ایدر. عثمانلی مورخلرینك پاولوباقلی دیدکلری پول دوشانمیدر، (شیمك، ص ۷۵۹)، پول دوتورمیدر (کذلك ۱۲۵)، یوقسه پول رادازمسمیدر، بوراسنی تعیینه جرأت ایده‌میز. ژوریچك سلیمان قانونی یه کوندردیکی هیئت مبعوثه‌دن لاتین ترجمانی بهنوا کوریپه‌چیچ دورامبورق (Benoît Curipeschitz d'Orembourg) راغیچا، نام دیکر چلبی پازارده مزارینی کورمش و کتابه‌سنی اوقومشدر که حرفیاً ترجمه‌سی بودر: « بن، بو مملکتك صاحب وحکمداری اولان پا اولوچ رادازه‌ل بو مزارده استراحت ایدییورم؛ عثمانلی پادشاهی نه لطف ایله، نه تهدید ایله، نه‌ده سلاح ایله مملکتمی ترك ایتدیره‌مدی؛ دینمی ترك ایتمکی‌ده خاطره کتیرمدم؛ جناب حق بکا ترکلر اوزرینه بر غلبه احسان ایلدی. »

۱۱، ص ۸۱، س ۱۵ (متنده اشارت ایدلمسی اونوداشدر.) بو وقعه اهمیتنه رغماً هیچ بر اوروپالی مورخ طرفندن نقل اولنمامشدر؛ یالکز قالقوندیل شو عباره‌سیله بونی ایما ایدر کبی کورینور: « Tradunt regem propinas inter- ficieendum Illiriorum regem *Persœ* præceptori suo »بین‌الناس مضنفك نامیله معروف اولان بو عالم شهیر «الشیخ علی بن مجدالدین محمد بن محمد بن مسعود ابن محمود بن محمد بن الامام الهمام فخرالدین محمد بن مسعود بن محمود بن عمر الشاهوردی البسطامی الهروی الرازی الصدیقی الفاروقی» در. صوك بش صفت اجدادینك فی‌الاصل بسطامده اقامت ایلدکلرینی، کندیسنك هراتده دوغدیغنی،

(۱) سعدالدینك عباره‌سی بودر: « بوسنه ولایتنه متصل قواج ایلی وپاولی ایلی دیمکله معروف ولایتلرك حاکملری — که قواج اوغلی و پاولی اوغلی نامی ایله مشهور ایدیلر — بوسفر ... ده بند اولنوب قاپوجیلر اوده‌سنده حبس اولنمشلر ایدی. روزقتل قرالده [بوسنه قرالی] آنلر دخی قتل اولنوب مملکتلری ... الحاق اولندی. بوسنه ولایتی بالتمام تسخیر اولنوب ایالتی منت بك اوغلنه ارزانی بیورلدی.» ج، ۱، ص ۴۹۵. (مترجم)

امام فخرالدین رازی سلاله‌سندن اولدیغی، عمر کبی فتوی اوزرینه بیان رأی ایلدیکندن حکمی قطعی بولندیغی، او حکمی بالذات قلیجیله اجرا ایلدیکنی بیان ایدر (۱). آثار آتیه‌یی تصنیف ایتمشدر. عربی: ۱ ، تحفهٔ محمودیه ، ۲ ، شرح ارشاد ؛ ۳ ، شرح مصباح ؛ ٤، اداب بحث؛ ٥ ، نحوذن لبابه شرح ؛ ٦ ، تلویحه حاشیه ؛ ۷ ، قصیدهٔ برده شرحی ؛ ۸ ، حاشیهٔ مطول ؛ ۹ ، ابو علی سینانك قصیدهٔ روحیه‌سنه شرح ؛ ۱۰، فقهدن وقایه‌یه شرح؛ ۱۱، شرح هدایه ؛ ۱۲ ، شرح مصابیح ؛ ۳ ، شرح مفتاح علامهٔ جرجانی‌یه حاشیه ؛ ١٤ ، منطقدن شرح مطالعه حاشیه ؛ ۱٥ ، اصول پزدوی‌یه [قسماً] شرح ؛ ١٦ ، تفسیر قرآندن کشافه شرح . فارسی : ۱۷ ، انوار-الاحداق ؛ ۱۸ ، تحفة السلاطین؛ ۱۹، حدائق الایمان لاهل العرفان؛ ۲۰ ، منطقدن شمسیه‌یه شرح . ۸۰۳ (١٤٠٠) ده تولد و۸۷٥ (١٤۷٥) ده وفات ایتمشدر . سعدالدین وشقائق النعمانیه‌یه مراجعت .

۱۲ ، ص ۸۱ . — نشرینك افادهٔ ساده دلانه‌سی بودر : « مصنفك فتوایی ویروب بونلرك کبی کافرلری اولدیرمك غزای اکبردر دیيوب قیلنجن چیقاروب اوّل کندو چالدی قرالی تپه‌لدی وهم اول ایکی کافرك (قوواج وپول) دخی قپوجیلر چادرنده قیدلرین کوردیلر.»

[مصنفکك فتواسی اورته‌ده اولمدیغندن بوسنه قرالنك اعدامی حکمنی نه‌یه‌استناد ایتدیردیکی معلوم دکلدر . استیمانی قبول ایدلمش بر آدمی اولدرمك شرعاً تجویز اولنه‌میه‌جغی درکار اولدیغندن قرالك بعدالاستیمان اعدامنه بر سبب محق بولنمش اولسه بیله مصنفکك بالذات جلادلق وظیفه‌سنی اجرا ایتمسی سزاوار تقبیحدر. سعدالدینك روایتنه کوره قلیجی بر قاچ کره چالدیروب کسدیره‌مه‌مشدر . فقیه متبحر ، عجمی بر جلاد درکه‌سنه قدر اینه‌ملی ایدی. عجبا جزای اعدامی بالذات ایفا ایتمسی عهدنامه النده کلمش اولان قرالك باشنی کسمکی کیمسه‌نك قبول ایتمه‌سندن می نشأت ایلدی؟ اکر بویله ایسه اردوده بر بیوك حق شناسلغك وجودی ا کلاشلمقله برابر مصنفك حقنده نفرین زیاده‌لشیر .]

۱۳ ، ص ۸۳ — نشری ، ورق ۲۱۷ . بونفینیوس ، عشره ٤ ، ص ٥۳۷، ایزوورنیق ، زوانیجوم ؛ سرپرنیکی سترەوەرنیکوم یاپار . مع هذا قرالك علی العجله

(۱) الصدیق الفاروق، عمر الفاروق سلاله‌سندن دیمکدر؛ هامه‌سی بو صوك ایکی کلمه‌ده یا کلمشدر. (مترجم)

رجعتنه‌دائر افاده‌سی خرستیان اردوسنك مغلوبیتنه وعثمانلیلرك آلدقلری غنائم کثیره‌یه دائر نشری وسعدالدینده بولدیغمز تفصیلاته پك‌موافقدر . «Æ quam hic ali- qui utrique prencipi volunt fuisse fortunam, quippe quæ veluti ad Jayzam solo adventantis Corvini nomine Maumethem machinas æneas et impedimenta deserere; ita sub zoinichi mœnibusad Turci famam Ungaros autore Emérico turpem fugam capessere jusserit » ص ۱۳۷ . ماتیاس ، وندیك دوجنه اولان مکتوبده دیرکه : « Sed quum novissimæ hiemis asperitate discedere et trajecto amne Savo ad regnum redire cogeremur. عالی،صولاق‌زاده‌یائیچانك مجارلر طرفندن تسخیرینی و ایزورنیقك محاصره‌سیله ماتیاسك فرارینی مسکوت کچرلر . حاجی قالفه بو وقایعی ۸۷۰ سنه‌سنده عبارهٔ آتیه ایله یازار : « سفر فاتح بجانب انکروس برای استخلاص یایچه ونزول قرال برازورنیق وانهزام کفار بهجوم وزیر عالی مقدار » ۸۷۰ سنهٔ هجریه‌سی ۱٤٦٥ اغستوسنده باشلادیغی جهتله بو مورخ طرفندن کوستریلن تاریخ موضوع بحث اولان وقایعك زمان حدوثندن بر سنه صوکره‌در [تقویم التواریخك عباره‌سی عیناً کندیسندن آلندی. کاتب چلبی ۸٦۹ ده دخی « استیلای انکروس بحصار یایچه » دیمشدر .]

۱٤. ص ۸٦ — قالقوندیل «*Jesu Albanis filium*» دیور. ژه‌زو، عیسی مقابلیدر، آلبانیس، اوره‌نوسك محرفندن باشقه برشی دکلدر، فیلیوم ایسه اورانوس عائله‌سندن اولدیغنی تضمن ایدر.

۱۵. ص۹۱— ادریس، عالی، صولاق‌زاده، سعدالدین روایت ایدرلرکه سلطان محمد طرفندن طربزون ایمپراطورینه آچیلان سفرك ختامنه دوغری قزل احمد اوزون حسنك تکلیفاتی رد ایلمشدر. لکن بیان اولنان مورخلر، خصوصا صولاق زاده بالعکس یازارلرکه قزل احمد اوزون حسن نزدینه التجا ایتمش و بو خبر اوزرینه پادشاه اونك قارداشی اسماعیلی فلبه‌یه کوندرمشدر. بوروایت اخیره دوقاس وقالقوندیلك روایتلریله توافق ایدیور.

۱٦ ، ص ۹۱ — خریطه‌لره مراجعت . مانه‌ر اخطار ایدرکه آق شهر قدیم تیمبریوم (Thymbrium) دن باشقه بر یر دکلدر. آپامه‌آ (Apamea آفیون قره‌حصاری) دن دکیزه کیدن یول قونیه‌یه دکل طوروس طریقیله سید غازی‌یه کیدر. *Jahrbücher der Litteratur* ك اون‌دردنجی جلدنده ٦۲و٦۳ صحیفه‌لره مراجعت.

آنفره
آنفره
جمعه آباد
جمعه آباد نهری

آنقره محاربه‌سی پلانك ایضاحاتی

(۱) محاربه‌نك تاریخ وقوعی ایچون جلد ثالثده مترجك تذییلاتنه مراجعت

سلطان بایزید اول قوماندە عثمانلیلر ۱۲۰,۰۰۰

آ. صاغ جناح (آناطولی عسکری) شهزاده سلیمان شاه قوماندەسنده .
ب. پرنسلری اتیه‌ن لازار قوماندەسنده صول جناحی تشکیل ایدن صرب عساکر معاونه‌سی.
ج. سلطان بایزید قوماندەسنده اون بیك یکی چریدن متشکل مرکز.
د. تیمورتاش وفیروز بك قوماندەلرنده عزبلر.
ه.و پادشاهك عساکر محافظه‌سی.
ز. شهزاده محمد چلبی قوماندەسنده قوهٔ احتیاطیه .
ح. عثمانلی اردوکاهی.

تیمورلنك قوماندەسنده مغوللر ۸۰۰,۰۰۰

۱. میران شاه قوماندەسنده صاغ جناح.
۲. اوغلی میرزا ابوبکر قوماندەسنده پیشدار (۱ رقمنك یوقاریسنده) .
۳. شاهرخ وخلیل وشاه حسین قوماندەلرنده صول جناح.
٤. میرزا محمد سلطان وعمر شیخ ومیرزا پیر محمد واسکندر قوماندەلرنده جله‌سی بر رنکده البسه ایله ملبس سکسان الایدن مرکب مرکز.
٥. (بش رقمنك آلتنده‌کی قطعه) تیمورلنك قوماندەسنده عساکر احتیاطیه .
٦. (بش رقمنك اوستنده ایکی قطعهٔ عسکریه) ایکی آلای زرهلی.
۷. اوتوز ایکی رأس هندستان فیلی.
۸. مغوللرك مستحکم اردوکاهلری.
۹. قوهٔ مترصده .

١٧ ، ص ٩٦ — سلطان محمدك او وقت اسكندر بكه مكتوب يازديغى صحيح ايسه بارلەتيوسك ١٩٩٩نجى ورقنده مندرج اولوب قهرمانلك بتون نطقلرى كبى محصول خيال مورخ اولان مكاتيبه بكزەمەسنى لازم كلير. « *Lettere del gran Mahumetto imperadore de Turchi; ridotte nella volgar voce da M. Lodovico Dolce Moreme con letere di falaride, triaano dellt Agrigentini* وندیك ، ١٥٦٣ . » عنوانيله نشر وفاتحه استاد اولنان مكتوبلرە اينانمق كلمز. بو مكتوبلرك برى آمازونلر قرالیچەسنه خطاباً يازلمش و دەلفى شهرى اهاليسنه خطاباً محرر اولان ديكر برنده فاتح كاهن آپولوندن و « طبك موجدى » اسقولاپدن بحث ايتمكده بولنمشدر!

١٨، ص ٩٦ — « Achrida Bulgariæ archiepiscopatus ut nos- cunt omnes Sebastocrator eo Provehitur , dein Deabolim movet quæ se dedit cum universa circumjacenti regione» (Prespa, Pelagonia, Soscus, Moliscus Acropolita , ٩٢) پرسپا شمديكى پرسپەدر (حاجى قالفەنك روم ايليسى، ص ١٤١). پەلاغونيا، بر خطەنك قديماً مركز ادارەسى اولان قاستوريبايى، يعنى شمديكى كسريه قضاسنى حاويدر. حاجى قالفه، اثرمذكور، ص٩٧. صوسكوس و موليسكوس، ناسليچ و بهلشته اولق ملحوظدر (كذلك، ص ٦٧) . دەآبوليس تولى مناستر اسميله مسمى اولوب هنوز بعض خريطەلرده بەتوغليا ناميله مقيددر (كذلك، ٩٦) (١). قانتاكوزەن ديوركه: « Albani qui habitant Τὰς Διαβολείς, Τας Πολωνείας, et juxta Achridem. Imperator Achrida discedens relicta Castoria in Pelagoniam venit , » ٥٥. آخريسك بدرينا ياخود تورەسيوم شهرى اولوب اولديغنى تدقيق وژوستنيانا ـ پريمانك موقعنى تعيين ايتمك اوزره ، نيسەفور غرەغوراسك اثرينه دوقائز طرفندن يازيلان حاشيەلردەكى تحريات فائدەسز قالمشدر . زيرا اليوم رهين موقع ثبوتدركه قدمانك آخريدا ديدكلرى اوخريدر وژوستنيانا كوستنديلدر. مانەر، ٧، ص١٠٨. آنويل ذكر اولنان كوستنديلك وجودينه دائر هيچ برطرفده اماره بولەمديغنى يازار. حاجى قالفەنك روم ايليسنده ٨٧نجى صحيفەنى آچمش اولسه اوراده بولوردى.

١٩، ص ١٠١ — بو آقين ايستيريا مورخى ژوليوس سزار طرفندن اونودلمش

(١) مناستر ولايتنك مركزى اولان مناستر شهرى . فقط اسكى بەتولياكوچوك بركوى ايدى. شمديكى مناستر عثمانليلرك اثر عمرانيدر. (مترجم)

ایسه‌ده دره‌شه‌لر (Dreschcler)، دولغوس، بونفینوس طرفلرندن ذکراولنمشدر. برنجیسی ۱۴۶۹ سنه‌سنده ذکر ایله شویله یازار : « Eodem tempore multi Christianorum in Styria et aliqua parte Germaniæ a Turcis capti et abducti sunt » دولغوسده شوفقره اوقونور : « Turcorum ingens exercitus terras Hungarorum et Slavorum invadens usque ad Ciliæ regionem, croatis transitum eorum non impedientibus nec Hung. rege Mathia, depopulatus est. Nec imperator Fredericus, cujus regiones magna ex parte vastabat, aliquam opponebat resistentiam; ex quo factum est, ut prope viginti millia animarum de Christianis barbaries aut trucidavit, aut in miserabilem servitutem secum traduxit. » بونفینیوسه‌ده مراجعت ، عشره ٤ ، ۱ ، ۲ ، ص ۵۵۹ .

۲۰، ص۱۰۴ — قونت دارو، سلطان محمدك بوطرز اعدامی استعمال ایلدیکنده بیان اشتباه ایدرسه‌ده خطا ایدر. قوماندان له‌ئونتاری وقالاوریتا ایله اوچ یوز دکیز خرسزی وبش یوز ارناودحقنده تطبیق اولنمشدر. سانوتو بوبابده بر شی سویلیورسه وندیکك دیکر مورخلری واز جمله « اغریبوزك ضبطی » عنوانلی اثرك محرری غیر معین (autore incerto) طرفندن بیان ایدلمشدر . عثمانلی مورخلرینه کلنجه اونلر کرك جانیلر، کرك معصوملر حقنده اجرا ایدیلن مجازاتدن بحث ایتمزلر [*] .

۲۱، ص ۱۰۵ — بووقعه‌نك مراحتاله نظراً — اوروپا مورخلری طرفندن او قدر تکرار اولنان — ایرمن حکایه‌سی تولید ایتمش اولمسی محتملدر . فقط بو درلو حکایه‌لرلاصلا شایان اعتماد دکلدر، ساقیزلی له‌ئوناردك طابع اخیری ثه‌قوی (Ecuy) پاپاسنك بوبابده باندەلی کبی برکوچك حکایه‌لر مؤلفنك شهادتنه استناد ایتمسی آکلاشیلیر برشی عد اولنه‌ماز .

۲۲، ص ۱۰۶ (خاتمهٔ بابه قونیله‌جق اولان بو اشارت اونودلمشدر) . سلطان محمد، ۱۴۲۷(۸۲۳) سنه‌سنده دوغدیغی جهتله ۱۴۷۰ده قرق‌ایکنجی یاشنه وجلوسنده یکرمنجی سنه‌سنه کیریوردی . اخطار ایدرزکه فاتحك مدت سلطنتنی هجری‌به توفیقاً ۸۵۵ دن ۸۷۵ سنه‌سنه‌قدر حساب ایتدك. عثمانلی مورخلری اغریبوز فتحنی۱۴۶۸ (۸۷۳) ده کوسترلر. وندیك مورخلری و اونلره امتثالاً لوژیه ودارو ۱۴۷۰ ده « اغریبوز ضبطی » اثرینك مؤلف نامعلومی ۱۴۷۱ ده کوسترلر. بو فتح ، نشری

طرفندن تاریخ عثمانینك الك پارلاق فتوحاتندن بری اولمق اولمق اوزره یازلمشدر . براتوتیده سعدالدینه (۲، ص۲٤٤) ؛ ادریسه (ورق۱۲۹)؛ صولاق زاده‌یه (ورق ۵۷)؛ عالی‌یه (محمد سلطنتنك ، ۲۲ نجی فصلی) ؛ نخبةالتواریخه ؛ روضةالابراره ؛ تقویم‌التواریخه (۸۷۳سنه‌سی)؛ لطفی پاشایه (ص٦۱)؛ جهانمایه (ص٦۸۷) مراجعت. وندیك معاهداتی حاوی بیوك قطعه‌دیدی‌جلد اوزرینه مرتب مجموعه‌دهکی (*Libri dei patti*) وثائق لاتینلرك قسطنطینیه‌یی‌ضبطلرندن اغریبوزك فاتح‌طرفندن تسخیرینه قدر اولان مدته عائد اغریبوز تاریخی بر درجه‌یه‌قدر تنویر ایدرلر . جزیره اولا ، راوه‌ن قارچه‌ریو، یاخود بووثائقك دیدیکی‌کبی راوانوس دوقاچه‌ریبوس (Ravanus de Caceribus) طرفندن اداره اولنمشدر . جزیره‌نك اوکا تفویضنی حاوی برات دوج زیانی طرفندن ممضی و ۱۲۰۹ مارتی تاریخیله مورخدر؛ راوه‌ن ۲۱۰، شباطی تاریخیله امضاایتدیکی برمکتوب موجبنجه جمهوره اوامر کذارلغنی تصدیق ایتدیکنی (مجموعهٔ مذکوره، جلد ۲ ، ورق ۲۱۱ و ۲۱۲) یازار . التی سنه صوکره ، مجموعهٔ مبحوث عنهـانك ٤ نجی جلدنده ۳۰۱ نجی ورقه‌ده مندرج دیکر بر وثیقه موجبنجه اوچ پارچه‌یه تقسیم اولنمشدر. نهایت، ویلهلم دو وه‌رون ایله وندیك دوجی رائینه‌رو ژه‌نو آره‌سنده ، بالیوز مارقو غراده نیقو معرفتیله منعقد ۷ کانون ثانی ۱۲۵٦ تاریخلی بر اتفاق عهد نامه‌سی موجبنجه اغریبوزحاکمی آخائی پرنسی علیهنه شدتله محاربه‌یی تعهد ایدیور .

اون بشنجی کتاب

۱ ، ص ۱۰۷ — عثمانلی مورخلری بو صیره‌ده ایقاع اولنان مظالمی صریحاً بیان ایدرلر: « اول ستم پیشه همیشه جور وظلمی عادت ایدوب... » ؛ دها صوکره: « عاقبت ایتدوکی ظلم وفسادك کندو داخی جزاسنی بولدی. »

۲ ، ص ۱۱٤ — ۸۷۷ سنهٔ هجریه‌سی ابتداسی ۱٤۷۲ میلادیه‌سی حزیرانك طقوزینه تصادف ایدر ، بناءً علیه صفرك عشر اولی اواسط تموزه مصادفدر. [متنده فریدونلدن نقلاً ، فاتحك اوغلنه براتی تاریخی۸۸۷ کوسترلمش ایسه‌ده بوندن‌سهوواردر. دوغریسی۸۷۷ اوله‌جقدر ، نصل‌که تقویم‌التواریخ‌دخی برسنه صوکره‌کی‌اوزون‌حسن

محاربه‌سی ۸۷۸ده کوستر. اوزون‌حسنك انهزامنه تاریخ اولان «بطلان کیدالخائنین» عباره‌سی ایله «وینصرك الله نصراً عزیزاً» ایت کریمه‌سی بونك ایکی برهان‌اقواسیدر. «خائنین» لفظنك همزه‌سی یا = ۱۰ حساب اولنمليدر. هامه‌ر هرنه قدر ۸۷۷ ابتداسنی ۹ حزیرانه تصادف ایتدیرمش ایسه‌ده غازی مختارپاشا حضرتلرینك اصلاح التقویمنه نظراً حزیرانك سکزینه متصادفدر].

۳، ص ۱۱۹ — [هامه‌ر بوراده اوزون حسنك فاتحه مقدما کوندردیکی بر مکتوبك خلاصه‌سنی یازیور. تعبیرات احترامیه و سائره‌دن قطع نظرله فقرات اساسیه‌سنی اصلندن نقل ایدیورز:]

«بتاریخ غرهٔ اخرالر بیعین جهانشاه لشکریان وفرزندان خودرا جمع نموده، برسر آق قیونلو عزیمت ساخته، ازراه موش کوچ کرده، بچاقچور — که بدین بنده تعلق داشته — نزول نمود. این بنده نیز مقدار هفت کوچ با او مقابله نمود. وموازیٔ دوسه فرسخ راه درمیان مشارالیه واین بنده مانده. سرراه کرفت وفرزند اعز خلیل رابا مقدارسه هزار نفر مرد سوار بقره غولی فرستاده. ومان روز بامیر قاسم پروانجی — که اعظم امرا بود — بامقدارسی نفر امراء نامدار وپنج هزار مرد استوار ایشان نیز بقره غولی آمده بودند، ملاقات نمودند ... و برسپاه دشمن ظفر یافتند، و قاسم مجروح کردانیده. خیلی امراوبسیار سواررا بقتل اوردند وبعضی درآب فرات غرق کشته. مشارالیه بعد ازسه روز دیکر ازینجا کوچ کرده ودرولایت کینی فرود آمد. واین بنده نیزدرپی اوکوچ نموده وبمقدار دوفرسخ راه باومقارن کشت. ویکچند کس را بقره غولی فرستادکه چون ازینجا کوچ نماید اعلام دوهدکه درپی ایلغارکنند. روز دیکر ازانجه‌کوچ وعزیمت نمودکه بازرنجان وکاخ وقره‌حصار و طرف بالا رود ... این بنده درپی مشارالیه ایلغارکرد و بتاریخ ۱۳ شهر مذکور سنه ۸۷۲ وقت بین الصلوتین با اوملاقات نموده. بعداز محاربهٔ بسیار ... دشمن منهزم کشته. و جهانشاه وولد اوتحمدی رابا جمیع امراء نامدار چنانچه یك شخص ازامرا رهانشد تامقدار پنج هزار نفر مسلح الچین دار بقتل آمده وامیر یوسف میرزا با بعضی امراء نامدار مقید و محبوس کردانیده. وسرهاء ایشان را طقوز طقوز بممالك فرستاده وسرجهانشاه بسلطان ابوسعید کورکان فرستاده وسرتحمدی ورستم تواجی دبیرسال حاکم دیوانرا بدرکاه عالمپناه آن حضرت ارسال کردانیده شد ...» ج ۱، ص ۲٦۷.

هامه‌ر شو ملاحظه‌یی علاوه ایدر: اوزون حسنك بویله مقتولینك باشلرینی کوندردیکنی بیان ایتمسی تحقیری متضمن ایدی؛ زیرا پادشاهك حسب‌المنافع مناسبات دوستانه‌ده بولندیغی ذواتك اسملرینی سویلیور «دبیرسال حاکم دیوان» ك رأس مقطوعنك محمد ثانی‌یه ارسالی قره‌قیونلو عائله‌سنك استمدادی متضمن فاتحه یازدیغی مکتوب اونك قلمندن چیقمش اولمسنه مبتنی اولسه کرکدر [*].

٤، ص ۱۱۹ — « اوزون حسن (سلطان مصره) مکتوب کوندروب خیلی تخویف ایتدی وآنی مخالفتدن تحذیر ایتدی. » جنابی، ص ۲۲۸. وندیك ایلچیسی اوغورلو محمدك (کورلومانمك Gurlumamech!) سلطان ابوسعیدی، بویونده ایپ، وموته محکوم اولهرق سوق ایتدیکنی مصور براوحه کوردیکنی حکایه ایدر.

٥، ص ۱۲۰ — قالقوندیل ۳نجی کتابك خاتمه‌سنده اشبو بایسنقوری پاژانگور (Pajancur) تسمیه ایدهرك خطاءً چوقینك اوغلو دیر. ایکی چوقی وار ایدیکه بری بایسنقورك قارداشی، دیکری یکننك برادری اولان اولوغ بکك حفیدیدر. (تیمور خاندانی جدول انسابنه مراجعت، جلد ۲، ص ۳۸۳. بایسانقور، یاخود بایسانقور (Baïsankour, Baïsankor) — که تاتار اسمیدر — جوستینیانوسك ۲نجی کتابنده ٤نجی بابده (Rex Scythiæ mittit filium *Panasagorum*) دیه یازدیغی اسم اولمق لازم کلیر.

٦، ص ۱۲۰ — منشأت فریدونك ۲۲۳ نومروسنده مندرج اوزون حسن مکتوبنك بر سهو مادی اثری اولهرق سلطان محمده یازلدیغی عنوانده محرر ایسهده فرمان اوغلی پیراحمد بکه کوندرلمشدر. چونکه درونده پیراحمده خطاب اولنیور. [بزدهکی فریدونده سلطان محمده خطاب اولنمشدر. استانبول تمثیلی ص۲۶۹—۲۷۱] اوزون‌حسن مکتوبك خاتمه‌سنده ایلك بهارده اسعاف مطلوبی ایچون، یعنی محمد علیهنه معاونت ایچون حدوددده کورونه‌جکنی بیان ایدر.

٧، ص ۱۲۱ — « The town of Jezira ul Omar, the ancient roman fortress of Bezabde, is situated in low sandy island in the Tigris, about three milies in circumference, and surrounded on all sides by mountains. It occupies the greatest Part of this island, and is defended by a wall of black stone now fallen to decay. (Macd. Kinneïr, *Journey*. London, 1818, P. 449 et 450.)

٨، ص ۱۲۵ — موراجه دوسون، جلد ۱، براتوتیده سعدالدین، ۲، ۲۷۰. صولاق زاده، ورق ۵۸. [هامهر بوندن صوکره پادشاهك کوردیکی رؤیا حقنده وزیراعظم محمود پاشایه کوندردیکی عربی بر مکتوب ایله آق شمس‌الدینك — کذلك عربی — تعبیر مکتوبی منشأت فریدونده مندرج اولدیغی بیان ایله تعبیره دائر ایضاحات ویریلورسه‌ده بزم منشأت فریدونه نظراً پادشاهك اویله عربجه بر مکتوبی اولمایوب آق شمس‌الدینك — بری کندی کوردیکی رؤیانك، دیکری ده سلطان محمدك رؤیاسنك

تعبیرینه دائر — ایکی عربی العباره مکتوبی واردر ، هامهرك سهو ایتمش اولدیغی آکلاشلمقده اولدیغندن رؤیایه متعلق خواجه‌نك افاداتی و ذکر اولنان ایکی مکتوبك مندرجاتی مترجمك ذیلنده تلخیص اولنه‌جقدر] .

۹ ، ص ۱۲۶ — اك اسکی مورخلره اعتماداً ۱ ربیع‌الاول ۲۶ تموز ۱۴۷۲ دینامش ایسه‌ده اوروپا مورخلرینك اتفاقی اشبو اوزون‌حسن محاربه‌سنك عالی وحاجی قالفه‌نك بیانی وجه ایله ۸۷۷ ربیع‌الاولنك اون آلتیسنه (۲۱ آغستوس ۱۴۷۲) مصادف اولدیغنی کوسترر. [یوقاریده سویلندیکی اوزره محاربه‌یه تاریخ تصادف ایدن، «وینصرك الله نصراً عزیزاً» ایت کریمه‌سی و «بطلان کیدالخائنین» عباره‌سی حسابنجه وعثمانلی مورخلرینك اتفاقی موجبنجه سنهٔ وقوعی ۸۷۸ اولدیغی کبی اوزون حسن جهانشاهه وسلطان ابوسعیده چهارشنبه کونی غلبه ایلدیکندن فاتحلهده محاربه ایچون اوکونی اختیار ایلدیکی سعدالدینده (جلد ۱، ص ۵۴۳) منقول و فی‌الحقیقه ۸۷۸ ربیع‌الاولنك ابتداسی صالیه واون التیسی چهارشنبه‌یه متصادفدر. تاریخ میلادیسنه کلنجه بو دخی ۱۴۷۳ اغستوسك اون برینه تصادف ایدر که کذلك اوکونك چهارشنبه اولدیغی عندالحساب آکلاشیلیر. الحاصل محاربهٔ مذکوره ۱۶ ربیع‌الاول ۸۷۸ = ۱۱ اغستوس ۱۴۷۳ چهارشنبه کونی واقع اولدیغی اصلا شبهه کوتورمز. مترجم]

۱۰ ، ص ۱۳۰ — بر چوق ال یازیلرنده «عدنی» برینه « عدلی » کوریلور . عدنی ، سلطان بایزیدك اشعارنده مخلصیدر. عاشق وحسن پاشا زاده بو پادشاهك بعض ابیاتی یازارلر [*] .

۱۱ ، ص ۱۳۲ — وندیك جمهورینك اوزون حسن نزدنده‌کی سفیری زه‌نو، اوزون حسنك زوجه‌سنك یکنی بولنان‌حرمندن دولایی آق‌قویونلو عائله‌سنه صهریت پیدا ایتمش ایدی. ۱۴۷۱ ده ژوزافات باربارو اوکا خلف اولهرق ایکی سنه صوکره دخی برینه امبزوجیو قونتاره‌نی تعیین اولنمشدر . سیاحتنامه‌لری مدققانه یازلمش بر چوق معلومات جغرافیه‌یی حاویدر. بو بابده سیزموندینك ایتالیا جمهوریتلری تاریخنه مراجعت ، ۱۰ ص ۲۸۹ .

۱۲ . ص ۱۳۲ — وندیکده سان ـ جیوانی وپائولو کلیساسنك مقبرنده موجه‌نیغونك مزاری اوزرنده زیرده عیناً نقل اولنان شو کتابه محرردر :

« Pietro Mocenigo Leonardi filio omnibus non minus optimi quam eloquentissimi senatoris muneribus domi forique functo,

maris Imperatori, qui Asia et faucibus Hellesponti usque in Cyprum ferro ignique vastata, Caramannis regibus, Venetorum sociis, Othomano oppressis; regno restituto, piratis undique sublatis, Cypro a conjuratis non minori celeritate quam prudentia recepta, Scodra ducta et auspiciis sui obsidione liberata, quam Rempublicam feliciter gessisset, absens divi Marci Procurator inde Dux grato patrum consensu creatus est, vixit annos 70, mens. 1, dies 20, obüt non sine ingenti populi gemitu, anno salutis 1476. »

۱۳ ، ص ۱۳۳ — بوفورك قرمانیه‌سی ، لوندره ۱۸۱۷ ص ۱۲۶ جهاتما ص ۶۱۱ ، مانهر ، ۶ ، ۲ ، ۱۲۹ . سید خرابه‌لری (بوفور ص ۱۷۶) شمدی اسکی آدالیه‌تسمیه اولنور. مانهرك‌طنه‌کوره بوموقع یزانسلیلرك وغه‌نه‌آس‌سیلوبوسك قانده‌لوروم ، یاخود سقاندالوروم (Candelorum, Scandalorum) دیدکلری شهر اوله‌جقدر .

۱۴، ص ۱۳۳ — بو زنجیر الیوم رومادہ سن پیهر کلیساسی البسه اوطه‌سنده تحفهٔ حرب اولمق اوزره معلقدر . موضوع بولندینی محلده کتابهٔ آتیه محرردر : «Smyrnam, ubi Oliverius Cardinalis Caraffa Sixti IV, Pontificæ classis dux vi occuaasset, in Sataliæ urbis Asiæ portum, vi irrupit, ferramque catenam inde extraxit, et super valvis hujus Basilicæ suspendit.» برینو ، ص ۱۳۱ ؛ واتیقان اوراق جدیده‌سی مجموعه‌سنده دخی بوندن بحث اولنمشدر (جلد ۳ ، ص ۱۵۹۹ و جلد ٤ ، ص ۱۷٤۵) .

۱۵ ، ص ۱۳۵ — Sigi era lontano dal Curcho non più che « vinti mglie سینیوم، آنویلك خریطه‌سنده‌کی سیسه (Sicœ) در ، جهاتمك سین‌دیدیکی‌ده بودر . قورقوس، کلمهٔ اشتقاقنه نظراً قدیم قوریکوس (Corycus) اولملیدر ، مانهر ، ۶ ، ۱ ، ص ۱۷٤ . ایلریده جمك تاریخنده قورقونك کورقوس تسمیه اولندیغنی کوره‌جکز . باربارو ، ص ٤۶ ، قورقونك ارمنیجه کتابه‌لرندن بحث ایدر . مانه‌توده بولنمش وقونت قاستیغلیونینك «ایتالیان کتبخانه‌لری» اثرینك ۲۸ نجی جلدنده۷۳ نجی صحیفه‌ده ایضاحاتی ویرلمش اولان مزار طاشنك بومحاربه‌دن بر تحفه اولدیغنده شبهه یوقدر، بو طاشك ۱۲۹۶ سنه‌سنده سوغر (Soghr) ، یعنی

کیلیکیا حدودینی تاراج ایدن حرب مقدس اشخاصندن موپابیت (Mopabith) نامنده برمحارب ایچون رکز اولندینی ا کلاشیلیر .

۱۶ ، ص ۱۳۵ — لوژیه ، وندیك تاریخی ، ۱۶، ۲۶ ، ص ۲۵۹ . چیپیقو دخی اوزون حسنله بربرینی متعاقب واقع اولان ایکی حربی تفصیلاتیله نقل ایدرکه برنجیسنده روم ایلی بکلر بکی مراد پاشا درت بیك کشی ایله برابر ضایع اولمش وایکنجیسنده آق قویونلو خاندانندن زینل بکك وفاتی وقوع بولمشدر . چیپیقو یالکز بر نقطه‌ده یاکیلیور: بو ایکی محاربه‌یی فرق سکز ساعت ایچنده واقع اولدی صانیر . عثمانلی مورخلری ایسه ایکی محاربه آره‌سنده التی کون کچوب سلطان محمدك بومدتی دشمن اوزرینه یورییمکله کچیردیکنی بیانده متفقدرلر.

۱۷، ۱۳۷ — شهزاده مصطفانك وفاتی موجب‌اولان خسته‌لغی حقنده عثمانلی مورخلرینك اتحاد روایاتی پیتی دولاقروانك تاریخنده موقع اعتماده قویدیغی حکایه‌نك ردی‌ایچون‌باشلی‌باشنه برهان‌کافیدر. بوحکایه شودرکه: سلطان‌محمد — وزیراعظم احمد پاشانك حرمنه تجاوزندن‌دولایی — بحق‌حدتلنه‌رك شهزاده‌یی اعدام ایتمش. حال‌بوکه احمد پاشا محمود پاشانك اعدامندن صوکره وزیر اعظم اولمشدر . محمودپاشا ایسه شهزاده‌نك ارتحالنده بر حیات ایدی. یوقسه نصل اوله‌بیلیردی‌که شهزاده‌نك وفاتندن ممنون اولسون ؟ پیتی دولاقروا مصطفانك وفاتی ۸۸۲ ده کوسترمك ایله‌ده خطا ایدر ، ارتحالی اوچ سنه صوکره‌در .

اون آلتنجی کتاب

۱، ص ۱۴۲ — صولاق زاده وبراتوتیده سعدالدین، ۲، ص ۱۹۷، ایکیسی‌ده بو وقعه‌یی ذکر ایدرلر. مارینی سانوتونك شئونده ایسه یالکز شو عباره واردر: « Ungaria scorsiscata dai Turchi passati il Danubio. » هر احتماله کوره بومالقوچ زاده بالی بك مه‌سیگر (Mesiger) ك قالاپان (Calapan) دیدیکی و بر سنه اول قلاگه‌نفورت (Klagenfurt) حصارلری اوکنده ظهورینی یازدیغی شخص اوله‌جقدر. ۱۴۶۹ ده قارنیولا استیلاسنی عهد ایدن پاشانك کیم اولدیغنی تعیین ایتمك مشکلدر، والواسور بونی ویح (Veih) تسمیه ایدرسه‌ده اصل اسمی بو اولدیغنی تأمین ایتمز. بوکله «ویس» اولسه کرکدر.

۲، ص ۱٤۳ — بو آمیرالك سکسان یاشنده ووفاتندن آنجق برقاچ آی اول ترکلره غلبه‌سنه سان فرانسسقو ده‌للاوینیا کلیساسنده‌کی کتابهٔ سنك مزاری شهادت ایدیور : «Triadano Gritto, senatori optimo Andreæ, Ducis avo, Venetæ classis imperatori, post superatos ad amnem Boliana Turcos, et soluta Scodræ obsidione Catari extincto publicoque funere ob rem præclare Gestam elato Andreas Grittus dux, f. f. j. decessite octogenarius, 1474.

۳، ص ۱٤٥— انگه‌لك بغدان تاریخنده ۱۳۹نجی صحیفه‌یه نظراً ستیریقووسکی ۱۳۷۵ده کچرکن بوتپه‌یی کورمشدر. بونلر، پادشاهك ایرتسی سنه بغدانلیلراوزرینه قازاندیغی محاربه تحفه‌لری اولمق اوزره عثمانلی مورخلرینك ذکر ایتدکلری شیلراولمق کرکدر . بو مورخلر سلیمان پاشانك مغلوبیتی تسلیم ایدییورلر ، فقط بو مغلوبیتی مستلزم اولان محاربه ایله ایرتسی سنه ترکلرك قازاندقلری محاربه‌یی قاریشدرییورلر . او صورتده‌که ایکی محاربه برسفرده وقوع بولمش کبی کورینیور. حال بوکه اره‌لرنده خیلی زمان واردر . یالکز حاجی قالفه زمانلری تفریق ایله سلیمان پاشانك مغلوبیتی ۸۸۰ (۱٤۷۵) وسلطان محمدك افلاق سفرینی وبغدان اردوسنی محو وبتون مملکتی تخریب‌ایتدکدن صوکره استانبوله عودتی ۸۸۱ (۱٤۷٦) سنه‌سنده کوسترر. [کاتب چلبینك عیناً افاده‌سی بودر : ۸۸۰ ، انهزام سلیمان پاشا درجنك قره بغدان، ۸۸۱، توجه فاتح سلطان محمد بقهر قره‌بغدان وعودتش بعداز قتال عظیم وغارت . مترجم]

٤ ، ص، ۱٥۰ — جنابی، ص ۱۸۱. یکی روسیه تاریخی مؤلفنك زعمی وجه ایله جنابی دخی حاجی گرایك اوغللرینی اون ایکی یرینه سکز کوسترر، آنجق حاجی گرای ۸۸٤ ده اولدیرمکله خطا ایدر . حاجی گرای کفه ومنکوب قلعه‌لرینك سنهٔ مذکوره‌ده واقع اولان فتحندن آز اول وفات ایلمشدر .

٥، ص ۱٥۱ — عجم وترك مورخلری قریم خانلرینی «تاتار خانلری»، یاخود « تاتار بکلری » دیه یاد ایدرلرکه دوغری دکلدر ، حقیقت حالده بو اهالیه حکم ایدن خانلر تاتار اصلندن‌اولمایوب ترك ایدیلر. قلاپروت (*Asia polyglatta*) اثرنده بو سهوی تصحیح ایلمشدر، لکن غیرصحیح اولمقله برابرتون شرق‌وغرب مورخلری طرفندن « تاتار خانلری » دیه یاد اولندقلرندن بز دخی بو تاریخده اویله یازدق ، واویله دوام ایده‌جکز .

۶ ، ص ۱۵۱ — بونفینیوس، عشره ٤، باب ۳، ص ۵۷۸. قاتونادە دولغوس توروچ، ۱۵۰، ص ۷۷۹، بونفینیوسك «Sabacz, quod Turcica lingua mirabile quid significat» سوزلرینی (كه ساباچ تركلسانندە شایان حیرت دیمكدر مألندەدر) سیسموندی ایتالیا جمهورلری تاریخنك اونجی كتابنك ۳۸۰ نجی صحیفەسندە «ساباچ یاخود شایان حیرت» دیه ترجمه ایدر . حال بوكه ساباچ ترجمەده بو معنایه كلمز ؛ ذاتاً عثمانلی مورخلری بو قلعەیه اوقدر آز اهمیت ویررلر كه تسخیرینی بیله ذكر ایتمزلر. ساباجك ترجمەسی بگوردلندر. [فارسیده شاباش كلمهٔ تحسین، یعنی «كوزل ! » دیمك اولمغله بونفینیوس بوندن الدانمش اولەجقدر . مترجم]

۷، ص ۱۵۵ — صولاقزادە وراتوتیده سعدالدین. بو بابده عثمانلی مورخلری مجار مورخلریله متفقدرلر . صولاق زادە وسعدالدینك كوستردكلری تاریخلره نظرا بو آقین بغدان بوزغونلغندن ایكی بچق آی صوكره وقوع بولمشدر (۲۶ تموز). لكن شو مدت محاربەنك تاریخ وقوعندن دكل ، سفرك ختامندن حساب ایدلمليدر . براتوتی [اخشاب دیمك اولان] چوبین كلمەسنی اكلامدیغندن قوپن قلعەسی دیه ترجمه ایتمشدر .

۸ ، ص ۱۵۸ — سینوب ، قسطمونی ، طربزون ، قریمده كفه ، منكوب ، مدللی اطەسندە مدللی شهری، قرەمانده قونیه ، لارندە، آق سرای، یوناندە آتنه، آرقادیا ، بوسنەده بوبودیسقا.

۹ . ص ۱۵۹ — لوژیه ، وندیك تاریخی ، جلد ۷ ، ۱ ، ۲۷ ، ص ۳۵٤ . دارو، وندیك تاریخی، ۲، ص۱۷۶. سیسموندی، ۱۱، ۳۷، سابەلیقوو ناویجیەرویه نظراً. ناویجیەرو بوشهرك محاصرەسنی بحق ۱٤۷۷ده كوسترز. سابەلیقونك صاندیغی كی ۱٤۷۵ده اولەمازدی، زیرا او سنه سلطان محمد قریمه دونانمامی اعزامندن اول یكی بر متاركه مساعدەسندە بولندیغی كی اشقودرە محاصرەسنك ایرتسی سنەسی روم ایلی بكلر بكی سلیمانك بغدانه كیتدیكی كوریلور.

۱۰ ، ص ۱۶۳ — تقویم التواریخ. عبدالرزاق، «مطالع السعدین» نامندە بر بیوك تاتار تاریخی مؤلفیدر . این شحنه «روضة المناظر فی علم الاوائل والاواخر» اثرینك‌ده صاحبیدر. بواثر غایت معتبر اولەرق كتبخانهٔ شرقی صاحبی هەربولو اوندن پك چوق اقتباس ایتمشدر .

۱۱، ص۱۶۳ — سیسموندی ولوژیه دیرلركه: ماتیاس قورویتوس سلطان محمدك

تسخیر ایلدیکی ممالکك ترکنی تصدیق ایتمشیدی . لوژیه ، ص ۳۱۰ ، پادشاه ایله ماتیاس آره‌سنده منعقد برعهد نامه‌دن بحث‌ایدرکه فردیناندده‌خی بوکا ادخال‌اولنمشدر لکن مجارستان تاریخنده بو روایتی تصدیق ایده‌جك بر سوزه تصادف اولنمیور .

۱۲، ص ۱٦۵ — لوژیه ۸، ۲۷، ص ۳۱۹ و۲۸ ۰. بو مورخ، مالیپیه‌ری‌یی، ص ۳۱۹. استانبوله اعاده ایتدیکی حالده براز صوکره ص، ۳۲۸ ، صوفیه‌دن ایلری کیتمدیکنی بیان ایتمسیله‌تناقض کوسترمش اولور. بوایکی‌روایتدن ایکنجیسی‌دوغری کورینور ؛ چونکه وندیك سناتوسنك پادشاه ایله مذاکره ایتمه‌مکه قرار ویرمسی ۳ مایسده ایدی وپادشاه ۱۵ مایسده صوفیه‌ده بولونیوردی .

۱۳ ، ص ۱٦٦ — بو ژورژ ، ایلیریا پرنسلرینك آله‌سیوده ایلك اجتماعلرنده کورنمش اولان ژورژدر .

۱٤ ، ص ۱٦۷ — اسکندر . بونفینیوسك ایکی سنه مقدم بوزازیس محاربه‌سنده اهلاك ایلدیکی ، میخال اوغلی علی بك قارداشیدر . سپاندوژینو بونی او سنه ظرفنده فریوله استیلا ایدن عسکرك قوماندانی اولمق اوزره کوستر .

۱۵، ص۱۷۰ — مارینوس بارله‌تیوس (de Scodrensi expugnatione). عثمانلی وترك مورخلری اقجه حصارك اشقودره‌دن آز اول تسخیر اولندیغنی افاده ایتملرینه نظراً (سعدالدین وصولاق زاده) حاجی قالفه‌نك روم ایلی جغرافیاسنده وتقویم‌التواریخده اقجه حصار وایلبصانك ایکیسی بر وقتده انشا اولندیغی حقنده‌کی افاده‌سنی «ایلبصانك اقجه حصاره قارشی انشاسی» صورتنده آکلامایدر . [فی‌الحقیقه تقویم‌التواریخ ۸۷۱ده بناء قلعهٔ اقحصار وایلبصان بعداز قهر ارباب طغیان» دیورسه‌ده اشقودره‌نك تسلیمی ۸۸۳ ده واقع و آقجه حصارك ضبطی آز مقدم اولمسیله هامه‌رك دیدیکی کبی تأویله محتاجدر . مترجم]

۱٦ ، ص ۱۷۲ — بارله‌تیوسك‌اوقدر طار بر زمانده راهبه سویلتدیکی نطق، فرانزه‌سك استانبول محاصره‌سنده مخاطره‌لی بر وقتده ایراد ایتدیکی نطقدن موثوق دکلدر . اکر شجیع ارناود راهبی، همشهریلرینك جسارتی تحریك ایچون اوزون نطقلر ایرادینه لزوم کورمش ایسه اونلرك طبیعتی ایی اکلایه‌مامش دیمك اولور . بارله‌تیوسك بو نطقی ایراد ایتدیرمکدن مقصدی ، عثمانلیلرك تسخیر ایلدکلری ممالك ایله عثمانلی عسکر و قوماندانلری حقنده کی معلوماتی کوسترمکدر . شو صوك نقطهٔ نظر اعتباریله برفقره‌ستی اخذ وممکن اولدیغی قدر ایضاح ایده‌جکز: Veniat»

igitur Meumet'us ille, quem tot et tanta gessisse ferunt, cum Spaolanis suis, Charassariis, Angurriis, Polluis, Cotagiis, Menteliis, Sarchanis, Aidinis, Caracilis, Pigiis, Prusiis, Macrinis, Alajis, Amasiis, Concellis, Menesseniis, Giagidis. Veniant Caramani auxiliares et socii sui; veniant Urcatinogli, Candelorii, et omnes Asiaitci; veniant item, Turcambei, Auranes, Castoriæ, Serræ, Constantini, Sophiæ, Nicopolæi, Zachariæ, Zermai, Zurulli, Callipolei, Sfircæ, Scopiæ, Coiaziæ, Garrippides, Salvatarii, Magullides. Veniant præterea Ottomanus ipse longe stipatus Saleftariis suis, Olofanziis, Muselinis, Asapis, Mikhiis, Caripiitleriis, Dochanziis, Achanziis, Janizaris universaque cohorte sua.» ترجمه‌سی: «اوقدر بیوك ایشلر کوردیکی سویلنیلن بو محمد، قره‌حصار، انقره، بولی، کوتاهیه، منتشا، صاروخان، آیدین، قورالی [قره ایلی]، بیغا، بروسه، مکری، علائیه، اماسیه، سپاهی اوغلانلریله کلسین!» (Consellii, Menesenii, Giagidi کله‌لرینك اصلی تعیین اولنه‌مادی.) «قره‌مانلر ودیکر یاردیمجیلر کلسین! موئه‌دین (۱) اوغللری، قونیه خلقی وبتون آناطولی خلقی کلسین! طورخان واورنوس اوغللری، کسریه، سیروز، استانبول، صوفیه، نیکبولی، زغره، چورلی، کلیبولی، صربیه، اسکوب خلقی‌ده کلسین!» (Zermai, Coiaziæ, Salvatarii هانکی مملکتلر اولدیغی تعیین ایدیله‌مدی.) Magullides مغله‌لیلر اولمق کرکدر. Garrippides، بارله‌تیوسك براز صوکره Carripiitdleri دیدیکی وکله‌نك اصلی دوشونمکسزین آیری آیری ایکی نوع عسکر عسکر یاپدیغی محاربلردر (۲). «عثمانلی پادشاهی سلحدارلریله، علوفه‌جیلریله، عزبلریله، میکیسلریله (نه اولدیغی اکلاشیله‌میور) غربیلریله [غربا]، طوغانجیلریله، آقینجیلریله، یکی چریلریله، صایسز طابورلریله محاط اولهرق کلسین!» «Venian' præterea a'nbo Bassæ et novæ Romæ, et Asiæ cum omnibus legionibus et copis suis» ترجمه‌سی: «نهایت، بتون آلای وعسکرلریله ایکی روم ایلی واناطولی پاشالری کلسین! یکی چریلر، غربیلر یاخود غربا، سلحدارلر، علوفه‌جیلر، سپاهیلر Καρπιῶες, Νεωτοι, قالقوندیلك سکزنجی کتابی خاتمه‌سنده Σπακιῶες, Αλλοφαξιῶες, Σιδικτοριῶες کله‌لریله ترجمه‌اولنوب سنجاقلره دینلمشدر «Σημαια».

(۱) Moueddin، محی‌الدین اولمق خاطره کلیرسه‌ده لاتینجه‌سنده مقابلی بولنه‌مادی. (مترجم)

(۲) بونلرده غربا، یعنی هر ملت افرادندن عسکره یازیلان افراد اوله‌جقدر. (مترجم)

۱۷ ، ص ۱۷۳ — « Eo die centum septuaginta octo ictibus , quod nunquam antea, urbem admodum vexarunt . » لونچه روسده، بارله‌تیوس ، ورق ، ۲٤۹ (۱) . سانسووینونك ایتالیانجه‌یه مترجمی تموزك اونونده ایکی یوز سکسان کوله آتلدیغنی یازیورسه‌ده اصلنده یوز درت Centum et quatuor در .

۱۸، ص ۱۷۲ — اشقودره محاصره‌سنده طوپلرك پرلشدیرلدکلری تاریخلر:

۳	قنطارلق	کوله آثار	۱ نجی طوپ	۲۲ حزیران
٤		»	۲ »	
٤		»	۳ »	۲٦ »
٦ ۱/۲		»	٤ »	
٦		»	٥ »	٦ تموز
۱۲		»	٦ »	
۱۲		»	۷ »	۷ تموز
۷		»	۸ »	
۱۳		»	۹ »	۸ »
٦		»	۱۰ »	
۹ ۱/۲		»	۱۱ »	۱۱ »
۸۳	قنطارلق			

۱۹، ص۱۷۳— بارله‌تیوسه نظراً محاصره‌ده طوپلرك هرکون آتدقلری کوله‌لر:

۲۲	حزیران	۷	۲	تموز	۳۵	۱۲	تموز ۱۸۷
۲۳	»	۹	۳	»	٤٤	۱۳	» ۱۸۳
۲٤	»	۸	٤	»	٤۷	۱٤	» ۱٦۸
۲٥	»	۷	٥	»	٤	۱٥	» ۱۸۷
۲٦	»	۲۹	٦	»	٤۲	۱٦	» ۱۸۲
۲۷	»	۲۸	۷	»	٥۷	۱۷	» ۱۹٤
۲۸	»	-	۸	»	٤۲	۱۸	» ۱۳۱
۲۹	»	۱	۹	»	۷٦	۱۹	» ۱۹۳
۳۰	»	۳٤	۱۰	»	۱۰٤	۲۰	» ۱٤۸
۱	تموز	۳٦	۱۱	»	۱۷۸	۲۱	» ۱۷۳
		۱٥۹			٦۲۹		۱۷٤٦

مجموعی : ۲٥۳٤ طوپ کوله‌سی.

(۱) اولکی محاصره‌لرك هیچ‌برنده کورله‌مش اولدیغی حالده عثمانلیلرك بودفعه یومی ۱۱۷ کوله اتدقلرینی متضمن متنده‌کی افاده‌نك مأخذیدر . (مترجم)

۲۰، ص ۱۷۵ — بارله‌تیوس اسکندر وسزاردن دخی بحث ایتدیرر. سانسو- وینو . بارله‌تیوسك سلطان محمد ایله مونه‌تایه اسناد ایلدیکی نطقلری کچمکی مناسب کوره‌رك ترجمه‌نك ایکنجی قسمنی اختصار ایلمشدر .

۲۱ ، ص ۱۷۵ — وزارت عظمادن عزل ایله حبس ایدلمش وحالا محبوس بولنمش اولان کدك احمد دکل. وندیك مورخلری واونلردن نقلاً قنول(Knolles) وسیسموندی اورنوس اوغلو احمدایله کدك احمدی قاریشدیررلر. سیسموندی (۱۱، ص ۱٤٦) سلیمان پاشانی روم‌ایلی بکلربکی کوسترمکله دیکر برسهو یاپار . بارله‌تیوسك افادهٔ صریحه‌سنه نظراً بومأموریت داود پاشا عهده‌سنده ایدی؛ ذاتاً عثمانلی مورخلری سلیمانك اول وقت حبسده بولندیغنی سویلیورلر .

۲۲ ، ص۱۷۵ — بارله‌تیوس، احمدبکه ایراد ایتدیردیکی نطقده معلومات‌جغرافیه‌سنی اورته‌یه قویمغه بر وسیله دها بولمرق سلطان محمدك فتح ایلدیکی اون ایکی حکومت ایله ایکی یوز شهری صورت مطنطنه‌ده تعداد ایلر. بو اون‌ایکی حکومت شونلردر: ۱، پونت؛۲، بیتینی؛ ۳، قپادوقیه؛ ٤، پافلاغونیا؛ ٥، کیلیکیا؛ ٦، پامفیلی؛ ۷، لیسی؛ ۸، قاری؛ ۹، لیدیا ؛ ۱۰، فیرژیا ؛ ۱۱، نیقومه‌دی؛ ۱۲، نیسه‌وبروسه. اونجی‌یه قدر تعداد اولنان محالر برر حکومت اولمایوب Cyropédie اثرنده واضحاً تعیین اولنان آسیا تقسیمات قدیمه‌سی ایجابنجه برر ولایت اولمسیله برابر فاتح طرفندن‌فتح اولنمش اولمق اوزره تعداد اولنه بیلیرسه‌ده صوك ایکی خطه‌ده بیان اولنان اوچ شهر فاتحدن چوق زمان‌اول تسخیر اولنمشدر. متعاقباً تعداد ایلدیکی شهرلر ایچنده قرمان بکلربنك اقامتکاهی اولمق اوزره سقانده‌لوروملك یکیدن یازلدیغی کوریلیور . بونك قونیه اولمسی محتمل کبی کورینور؛ خصوصیله‌که ایقونیومدن ایریجه بحث ایتمه‌مشدر. آنجق قبریس فتحنه دائر وندیك ایلچیسنك راپورلرندن اکلاشیلیورکه سقانده‌لوروم ساحل دریاده ایدی ؛ چونکه بوشهرك لیمانندن سفائنه ارکاب اولنمش عسکردن بحث اولونیور . [اسکندرون ؟]

۲۳ ، ص ۱۷۹ — بوحکایه بارله‌تیوسك «اسکندر بکك حیات وافعالی» اثرنده سکزنجی کتابك خاتمه‌سنده‌در؛ آنجق اومؤلف هرنه‌قدر موثوقیتنی تأمین ایدیورسه‌ده اسکندر بکك سلطان محمده قیلیجنی کوندرمش وپادشاهك‌ده قلیجی قوللانان الك کوندرلمدیکنی موقع‌تأسفده اتیان‌ایلمش اولدیغنه‌دائر سپاندوژینونك یازدیغی روایتدن دها زیاده شایان وثوق دکلدر . حتی موزهٔ ایمپراطوریده اسکندر بکك اولمق اوزره

کوستریلن قلیجك حقیقةً اسکندره عائد اولدیغنی ظن ایتمك‌قولای دکلدر. میرآلای ویالا سومیمهر « قره طاغه سیاحت تاریخیه وسیاسیه » سنده دیکر بر افسانه یازار : کویا سلطان محمد اسکندربکك مزارینی آچدرمش‌ده تتره‌یه‌رك وصارارو‌ب کوزی یاش ایله‌دولەرق چکلمش. میرآلای ویالانك بوتفصیلات فجایع نمونی‌نره‌دن آلدیغنی بیله‌م؛ بارله‌تیوس بوکا دائر بر سوز سویلیور ؛ ذاتاً آله‌سیو بالذات پادشاه طرفندن تسخیر اولنمیوب روم ایلی پاشاسی طرفندن ضبط واحراق ایدلمشدر .

۲٤، ص۱۸۱ — سیسموندی، ۱۱، ص ۱۵۷. آرناودلق سفرینی واشقودره فتحنی یازان عثمانلی مورخلرندن شونلری ذکر ایتمایدر : ۱ ، نشری ، ورق۲۳٤؛ ۲ ، ادریس ، ورق ۱٦۵ — ۱٦۸ ؛ ادریس ، روم ایلی بکلر بکی سلیمان ووزیر اعظم کدك احمد پاشالرك نظر شاهانه‌دن ومأموریتلرندن نصل دوشمش اولدقلرینی تفصیل‌ایدر. آنجق سلیمانه داود پاشا دکل، کوبکو[کووه‌ی] محمدپاشانك خلف‌اولدیغنی واشقودره محاصره‌سنی قوماندان اولمق اوزره‌اورنوس اوغلو احمدك اداره ایلدیکنی یازار . بو احمد بك ، اوروپا مورخلرینك بعضاً وزیر اعظم کدك احمد پاشا ایله (Amatbeg یاخود Mat) ، وبعضاً طورخان اوغلو عمر بك ایله (Marbeg) قاریشدیردقلری ذاتدر ؛ ۳، براتوتیده سعدالدین ، ۲ ، ص ۳۰۵ ؛ ٤، عالی ، محمد ثانی سلطنتندن ۱۹ نجی فصل ؛ ۵ ، صولاق زاده ، ورق ٦۲؛ ٦، روضةالابرار ؛ ۷، حاجی قالفه ، تقویم‌التواریخ ، ۸۸۳ — ۱٤۷۸ ؛ ۸، هزارفن ؛ ۹ ، کوچك نشانجی ؛ ۱۰ ، لطفی، ورق ۳۲؛ ۱۰ ، نخبةالتواریخ ، ورق ۱۰۱؛ حاجی‌قالفه‌نك روم ایلیسی ، ص ۳٦ .

۲۵ ، ص ۱۸۱ — بو سفیر وندیك مورخلرینك واونلردن نقلاً لوژیه‌نك (جلد ۷ ، ص ۳۵۷) یازدیغی کبی بر پاشا اولمادیغنده شبهه یوقدر . چونکه اون برنجی عصرك ابتدالرینه قدردولت عثمانیه‌نك تبلیغاتنی ایصاله انجق‌چاوش ومتفرقه‌لر مأمور اولورلردی؛ حتی اون ویکرمی‌سنه صوکره پادشاهلروندیکه سپاهیلر وترجمانلر ارسالیله اکتفا ایتمشلردر .

۲٦ ، ص ۱۸۱ — وندیکلیلرك ترکلری‌ایتالیایه کتیرمك وترکلرله اتفاق ایتمك ایچون‌واقع اولان‌مساعیسندن ایلریده‌صیره‌سی کلدکجه بحث ایده‌جکز، انه‌ك (Enek)ك شئونده مندرج بر فقره‌یه نظراً وندیکلیلر ۱۵۷۰ سنه‌سندن اعتباراً ، یعنی سلطان محمدله منعقد بر متارکه‌لری اثناسنده پادشاهك مجارستانه اجرا ایلدیکی سفرده مهمات

تدارك ایتمشلردر ؛ ماتیاس قوروینوس ساباجی آلدقدن صوکره ، جمهورك مهرلریله مختوم و اوقلرله مالی ایکی‌فیچی بولمش. انجق بونك صحتی تسلیم اولنسه‌ده تاجرلرك ایشی اولمق لازم کلیر . انگه‌لك مجارستان تاریخنده ، جلد ٦، ص ٨٠٥ ، وندیکك یکرمی‌درت‌ایلچیسی وعثمانلی ایلچیسی‌طرفندن ایقاع اولنان‌خسار ومناسبتسز حرکات وسائره حقنده سویلدیکی شیلر اساسدن عاریدر .

اون یدنجی کتاب

۱، ص ۱۸۳ — ماتیاس، باپادردنجی سیقسته یازدیغی‌مکتوبده عثمانلی امراسندن دردینی ذکر ایدر : Elibeg علی بك ، Scanderbegمیخال اوغلی اسکندربك ، Esibeg عیسی‌بك، Marchos rit مالقوچ. مورخ اولاهوس (Olahus) بونی دها دوغری اولمق اوزره بالی بك تسمیه ایدر . لکن مجار مورخلرندن دولوغوسك کندی لسانه عائد اسملری بوزه‌رق مثلا Bathor Istuan باتور استوآنی Batheystwan باته‌یستاون، پول کینیسی پول Xyacz قزیاچ یاپدقلری کوریلنجه بو مورخلرك عثمانلی اسملری‌املاسنی بوزملرینه تعجب اولنورمی؟ ماتیاس بودرت ذاتدن صوکره دها «یدی وویوده» دن بحث ایتمسنه کوره انگه‌لك مجارستان تاریخنده زعمی کبی بش دکل ، جمعاً اون بر امرای عثمانیه ذکر ایتمش اولیور .

۲ ، ص ۱۸٤ — «Incalescent Baccho militarem Pyrrhicham saltarunt». بونفینیوس، عشره ٤ ، باب ٦، ص ٢ ٦ ، بو وقعه کینیسك ترجمهٔ حالنده مندرجدر ؛ «*Taschenbuche* für die vaterlandische Geschichat» (تاریخ ملی ایچون المناخ). بونك ۷۰نجی صحیفه‌سنده شویله قرائت اولنور: «اوتوز سنه (اوتوزیدی)مقدم مجارسیدینك بنه بومحاربه میدانینده الدینی لطمهٔ تعرضك شوصورتله انتقامی آلندی.» آنجق طعام‌اثناسنده اسیرلری‌اولدیرمك اوقدر ایچه بروحشیلکدرکه نه اسپانیول سیدی (Cid) قامپادور ، حتی نه‌ده اونك اسمنك مأخوذ منهی اولان سید عربی بطال بوکا اصلا جسارت ایده‌مزلردی .

۳، ص۱۸۵— ترکلر بوندن اول بش دفعه ایستیریا ایچریلرینه کیرمش ایدیلر : ۱ ، ۱۳۹٦ ، نیکبولی محاربه‌سی متعاقب (شیلد بهرگره مراجعت)؛ ۲ ، ۱٤۱۸ . برادکه‌سبورغ محاربه‌سی زمانینده ؛ ۳ ، ۱٤٦۹ ، سیللی‌یه قدر کیتدیلر ؛ ایستیریا

ده دیا بطانلی
قره دیکن

وارنه محاربه‌سی پلانلرنك ایضاحاتی

(محاربه‌نك تاریخ وقوعی ایچون جلد ثالثده تذییلات مترجمه مراجعت)

مراد ثانی قوماندەسنده عثمانلیلر

(و). حرفك یوقاریسنه کلن ایکی قطعهٔ عسکریه. روم ایلی بکلربکی طورخان قوماندە صاغ جناح.

(ه). حرفك یوقاریسنه کلن ایکی قطعهٔ عسکریه. آناطولی بکلربکی قره‌جه پاشا قوماندەسنده صول جناح.

(روم ایلی سواریلری صاغ جناح ایله، آناطولی سواریلری صول جناح اله براکلمه ایدیلر. اشبو صاغ و صول جناح برنجی خطی تشکیل ایدیوردی.)

ه. ایکنجی خطدن: عزبلر.

و. ایکنجی خطدن [هانکی عسکر اولدیغی معین دکلدر].

ز. قازیقلرله محافظه ایدلمش خندق.

ع. یکی چریلر.

ط. مراد ثانی ایله عساکر محافظەسنك موقعی.

ی. اثقال.

هونیاد قوماندەسنده اهل صلیب

١. صول جناحك مبدأی اولوب ایکی قطعهٔ متعاقبه دخی بو جناحك تمەسیدر.

٠. صاغ جناحك مبدأی اولوب ایکی قطعهٔ متعاقبه دخی بو جناحك تمەسیدر.

٣. بش آلای مجار سواریسی.

٢. ٤,٠٠٠ افلاق عساکر معاونەسی.

٤. بایراقدار فرانقو قوماندەسنده مجار سیاه بایراغی.

٥. ئەرلو پسقپوسی باندیرەسی.

٦. قاردینال ژولیەن سزارینی قوماندەسندەکی اهل صلیب.

٧. بان (اصیلزاده) ثالوج قوماندەسنده خرواتلر.

٨. واردەن پسقپوسی باندیرەسی.

٩. اتیەن باتوری قوماندەسنده قوال بایراغی (مجار).

١٠. لاسقوبونیچ قوماندەسنده اهلیلر.

١١. مجار قرالی ولادیسلاس، بش یوز عساکر خاصەسی و مجار کنج اصیلرادنیله.

١٢. ١٣. } آرابەلر سدی، طوپلر، اثقال.

١٤. عساکر مترصده.

مورخلری بو آقیندن وبایزید سلطنتندهکی برنجیسندن بحث ایتمزلرسهده اشبواوچنجی آقین دولوغوسك اثرنده ۱۰ ، ۱۳ ، ص ٤٥٤ ، دره‌شلهر شئوننده واوندن نقلاً قاتونادە ، ٦٥ ، ٤٠ ، بیان اولنمشدر . ٤ ، ١٤٧٣ ، وینديشغراچه ، سیالی‌یه ، وولویه، ژوسته‌ینه، رانه قدر کیتمشلردر ؛ ٥، ١٤٧٥، رانی سورلرنده مغلوب‌اولدیلر. ترکلرك یوقاری ایستیریاده (١٤٨٠) آقینلرینه دائر سه‌قو کلیساسی مخزننده بر وثیقهٔ قیمتدار واردر ؛ بو آقین حقنده مورخ ژولیوس سه‌زار (جلد ٦، ص ٢٤٦٣) والواسور ایله ایستیریا وقایعنامه‌سنك (جلد ٣، ص ٥٦٤) ویردیکی معلوماتدن فضله‌سنه دسترس اولهمامشدر. وثیقهٔ مذکوره‌نك وجودندن بکا الك اول خبرویرن ارشیدوق ژانه متشکرم؛ مؤخراً وثیقه‌نك مودوع بولندیغی سه‌قو راهبی بکا برصورتی ارسال ایلمشدر. اصلی غایت بیوك قطعه‌ده (١٤ پارمق طولنده و١٢ عرضنده) ایکی ورقه پارشمندن مرکبدر ؛ بری اللی بر، دیکری اوتوز طقوز سطری حاوی ایکی صحیفه‌ده باشلانغیچ‌حرفلری صناعتکارانه ترسیم‌وکاغدك خالی طرفلری پك کوزل نقوش عربیه ایله تزیین اولنمشدر ؛ یالکز بر قسمی ترکلرك آقینلرینه متعلق اولوب ٩ آغستوس تاریخنده پهلس ، آلهرهیلیگه‌ن ، شونبه‌رغ ، غالده واقع سن ـ پهتر ، ماریابوخ ، اوبداخ ، وه‌یسکیرخه‌ن، سنت ـ آندره، سن ـ ماقسیملیان، فه‌یستریچ ، قراوبات ، سن ـ میقائل، تروفاژاخ، موتهرن، فره‌یزاخ، آلتوفه‌ن، نومارقت موقعلرینه ایراث ایلدکلری خسارلردن بحث ایدر.

٤، ص١٨٦ — ده‌گینی دخی ذوالقدر خاندانی حکمدارلرینك آدلرینی یازماز. له وانقلونك تاریخ اسلامنك جدول انسابنده وار ایسه‌ده شخصلر قاریشدیرلمش ، آدلر یوزلمشدر. مثلا محمداوللك قاین برادری ناصرالدین محمدبن‌خلیل باشقه‌باشقه ایکی آدم کوسترلمشدر ؛ بونك خانی آرسلان بك — که سلیمان بکك بیوك اوغلیدر — وبوداق بك له‌وانقلونك تماماً مجهولیدر . ذوالقدر بکلرینك ترتیب حکومتی شودر: ١، زین‌الدین قره‌جه ذوالقدر . ٧٨٠ (١٣٧٨) ده خاندانك مؤسسی ؛ ٢ ، اوغلی خلیل بك، ٧٨٨ (١٣٨٦) ، ترکمنلر طرفندن مقتول ؛ ٣. سولی بك ، قره‌جه‌نك اوغلی وخلیل‌بکك قارداشی. مصر سلطانی برقوقك امریله قرامطه‌دن بری‌طرفندن ٨٠٠ (١٣٩٧) ده مقتول؛ ٤. ناصرالدین محمد بن خلیل‌که محمد اوللك قاین برادری اولوب ٨٤٦(١٤٣٩) سنه‌سنده سکسان یاشنده وفات ایلمشدر؛ ٥. ناصرالدینك اوغلی سلیمان‌که قیزی ستی‌سلطانی محمدثانی‌یه تزویج ودرت اوغل براقه‌رق ٨٥٨ (١٤٥١)ده

وفات ایتمشدر ؛ ٦، ارسلان بك؛ ۷، شهسوار؛ ۸ ، بوداق ؛ ۹ علاءالدوله . بونلر بربرینی متعاقب جالس تخت اولدیلر . اوندن صوکره اوتجیلری وصوکلری شهسوار زاده علی بك کلیرکه ذوالقدریه خاندانی — یوز یکرمی برسنهٔ قمریه‌لك برموجودیتی متعاقب — بونده منطوی اولور . علی بك عثمانلیلره تابع اولمق اوزره مرعش سنجاق بکی اولهرق بر قاچ سنه دهاادارهٔ حکومت ایلمشدر. حاجی قالفه‌نك تقویم التواریخه ونخبة التواریخه مراجعت .

۵، ۸۷ — س ـ مارتن، ارمنیه‌یه دائر خاطرات تاریخیه و جغرافیه‌سنده ، ص ۱۹۲، ره‌نل، کیخسرو اسفارنده، ص ۳۵، ماقدونال کینه‌ئیر، آسیای صغری، ارمنیه ، کردستان سیاحتنامه‌سنده ؛ ص ۵٦۰ ، البستانك قدیم قومانا اولدیغنی ظن ایدرلر، آنجق قومانا، ساروس (سیحان) اوزرنده کائن ایدی؛ البستانك ایسه کینه‌ئیرك بیانینه کوره هالیس، (قزل ایرمق) اورته‌سندن کچر. دیکر طرفدن مناسك الحجه تظراً، ص ٤۲، جیحان، البستانك شمالنده‌کی طاغلردن نبعان ایدر؛ قزل ایرمق ایسه سیحان، یعنی ساروس اولمق لازم کلیر. ترك وعثمانلی جغرافیونی آره‌سنده‌کی بواختلاف علینك حلنی مستقبل سیاحلرینه بر قالیدر. ماقدونال کینه‌ئیر ، خریطه‌سنده معدن شهرینی اسکی قومانا خرابه‌لرنده تأسیس ایدر.

٦، ص۱۸۸ — نشانئ عالم تاجی بك قلمیله محرر اولان بوبرات قولکسونمده موجود بایزید سلطنتی محررات دولتی انشاسنده ٤۳ نومروده مندرجدر . بوندن باشقه ۲۰ نومروده ، موفقیت اخیره‌سندن دولایی شهسوارك یازدیغی تبریکنامه‌یه جواباً سلطان محمد طرفندن محرر بر مکتوب واردر. بو مکتوبده آماسیه قاضیسنك مأمور مخصوص صفتیله ذوالقدریه و قرمان حکومتلری حدودینك آرسلان بك وابراهیم زمانلرنده تعیین اولندیغی وجه ایله تفریقنه مأمور اولدیغی ذکر اولنمشدر.

۷ ، ص ۱۹۰ — سعدالدین ایله عالی و صولاق زاده‌یه نظراً کدك احمد پاشا ۱٤۷۸ بهارنده پادشاهك اشقودره‌یه عزیمتی صیره‌سنده محبسدن چیقارلمشدر . بو مورخلر احمد پاشانك اوزمان آولونیه سنجاغنه تعیین اولندیغنی ظن ایدرلر.

۸، ص ۱۹۱ — « Ecosi veniva l'Italia in questi tempi ad esser maraviglio samente afflitta , sendo combattuta di verso l'Alpi dagli Unni e di verso Napoli dai Saraceni » هونلر شرق مورخلرنجه خونشوارلر، یعنی هون آوارلری تسمیه اولنور. «La cità di Genova et tutte

le sue riviere frrono in quesfi tempi da Saraceni disfatte, — le quali cose seguirono negli anni della Christiana religione 931 . »
(نیقولا ماکیا وه‌للینك فیورانتینه تاریخی ، کتاب ۱) . بعض آلمان مورخلرینك عربلرك اشبو ایتالیا استیلاسنه نصل اولوب‌ده دقت ایتمدکلری بیلنه‌مز.

۹، ص ۱۹۱ — لوژیه‌نك وندیك تاریخی ، ۷، ۷۷، ص ۳۷۱ ، ناویجیه‌رویه نظراً . اومؤلف بوسفری، ترکلرك ردوس اوکنده اوغرادقلری مغلوبیتدن دولایی انتقام آلمق مقصدینه عطف ایتمکله زمان وقوعنجه آچیق بر خطاده بولنور ؛ زیرا ردوس محاصره‌سی دها صوکره‌در. سیسموندی دخی (جلد ۹، باب ۷۸، ص ۱۰۳) بر طاقمی آپولی ساحللرینه ، دیکری ردوسه کیتمك اوزره عثمانلی دونانمالرینك اوتاریخده تجهیز اولندیغنی بیان ایتمکله اویله بر خطا ایقاع ایدر . حال بوکه ایکنجی قسم دکیزه چیقمغه حاضر اولمازدن اول برنجیسی سن ـ مور وکفالونیا آطه‌لرینی تسخیر ایتمش ایدی .

۱۰، ص ۱۹٤ — پلینیوس، ۳۵، ص ۱۰ . بولوحه ژالیسوس ایله برستونك آیاغنده اوتورمقده اولان و یاننده بر کوپك بولنان آناپاوومه‌نوس اسمنده‌کی ساتیری (۱) کوستریر. رسام پروتوژه‌ن کوپکك آغزنده‌کی کوپوکك رنکنی ویرمکه چالیشوب‌ده موفق اولمامیغنجه فیرچه‌سنی لوحه اوزرینه آتمش وتصادف هنرك یاپه‌مدیغی برشیئی یاپیویرمشدر . روایته کوره رسام بولوحه ایچون یدی سنه امك ویرمش و بومدتجه صوده خاشلانمش فصولیه‌دن باشقه برشی یمه‌مشدر.

۱۱، ص ۱۹٤ — ۱۲٤نجی اولیمپیادك اوچنجی سنه‌سی (قبل‌المیلاد ۲۸۲) ایله میلادك ٦٥٦نجی سنه‌آره‌سنده کچن مدتی طقوز یوز اوتوز سکزسنه حساب ایده‌جك یرده بیك اوچ یوز آلتمش سنه حساب ایدن بیزانس مورخلری تهئوفان وقسطنطینك جهالتلرینی ژیبون ٥نجی جلدك ۳۲۱نجی صحیفه‌سنه عائد اللی بر رقملی حاشیه‌ده بیان ایتمشدر . آنجق مورخ سه‌دره‌نوس ، جلد ۱ ، ص ۱۵۱ ، ردوس هیکل جسیمنك بر حرکت ارض ایله اسکندر کبیرك ولادتی سنه‌سی، یعنی انشاسندن یتمش درت سنه مقدم (!) منهدم اولدیغنی بیان ایتدیکی حالده ژیبون و حتی مورسیوس بوخطای زمانیه دقت ایتمه‌مشلردر. بوانهدام روایتی اسکندرك فلیپك سرایته التجا

(۱) اساطیرده یاریسی انسان ، یاریسی تکه اولق اوزره اورمانلرده بولنور نیم آله، یاخود جنی .

ایتمش بولنان، قرال نه‌قتابونك اوغلندن متولد اولدیغی حاکی « وقایع رذالت نما » یه مستنددر .

۱۲ ، ص ۱۹۹ — بو فقره پائولوس سیلانتیاریوسك کوزینه ایلیشمه‌مشدر ؛ دیه‌ز طرفندن نشر اولنان ترك بحریه اطلسی مؤلفی اونی روم مؤلفلرندن استنساخ ایتمشدر . دیه‌زك بیانته کوره آطه سن ژان شوالیه‌لری طرفندن عربلرك فتحندن مقدم ضبط اولنمشدر . حال بوکه عربلر آطه‌یی قسطنطینیه ایمپراطورلرندن و ترك قورصانلرندن آلمش ایدیلر.

۱۳ ، ص ۱۹۹ — پاخیاره‌س، ۱ ، ٤ ، باب ۲۹ ، ص ۲۵۷ ، بونلر آیدین، صاروخان ، قره‌سی ، منتشا بکلری طرفندن اطرافده طولاشمق اوزره کوندرلمش ترك قورصانلرندن عبارت اولدیغی حالده دیه‌ز عرب صانمشدر . وه‌رتونك عثمانه اجرا ایتدیردیکی بوردوس محاصره‌سی حقنده ژیبون دیورکه: That pleasing writer betrays his ignorance , in supposing that Othman a free-boster of the Bithynien hills cauld besiege Rhodes by sea and land» باب ٦٤ ، جلد ٦، ص ۳۱٤ . بو محاصره ردوسك ساووآلی بشنجی آمه‌ده طرفندن مدافعه‌سی روایتنه بکزرکه بو آمه‌ده‌نك خاندانی اولان F. E. T. R. حرفلرینی وه‌رتو Fortitudo ejus tenuit Rhodame صورتنده تفسیر ایلمشدر. بوصورت تفسیره کلنجه لامارتینیه‌ر، بونك مکان وزمانه‌نسبتله موافق حقیقت‌اولدیغی صورت کافیه‌ده اثبات ایلمشدر . پك‌ده وجدان پرور اولمیان وه‌رتونك نقل ایلدیکنی تعیب ایتدیکمز بوحکایه‌لرله شیله‌رك « دراغون ایله مجادله » عنوانلی برر قصلی اویونه سرمایه اولان ووه‌رتو طرفندن تفصیلاتیله نقل ایدیلن دراغون افسانه‌سی آره‌سنده مشابهت واردر . مؤخراً استاد اعظم اولان شوالیه خداوردی غوزونك مدافعه‌یه مجبور اولدیغی وه‌رتونك ذکر وتمساح ظن ایلدیکی اشبو دراغون بر بیوك بیلاندن باشقه برشی اولمامق کرکدر. ردوسك هروقت زواحف ایله مالی اولدیغنه بو حکایه ایله‌ده استدلال اولنه‌بیلیر. شوالیه غوزون طرفندن اولدیریلن اشبو دراغون حکایه‌سی کویلو ستوباخ افسانه‌سی کبی سن ـ ژورژك دراغون ایله مجادلهٔ موهومه‌سی حکایه‌سنك تکرارندن عبارتدرکه بوخیالده اسکی برخرافه‌یه‌کوره تریوباسك اوغلوفورباسك غایت جسیم برزاحفه ایله مجادله‌سندن اقتباس ایدلمشدر. مع‌هذا ردوس‌جزیره‌سی، هروقت، اراضیسی اوزرنده برچوق زواحفك ایقاع تأثیر ایتمش اولمسیله اشتهار ایتمشدر.

۱٤، ص ۲۰۰ — وەرتو ، ۱ ، ۵ ، ص ۵۲٤ . بو مورخ عثمانك بر چوق كيلرى بولنديغى زعم ايدرسەده او زعمى اثبات و ياخود تفسير ايدەجك هيچ بر دليل ايراد ايتمز . خانى اورخانك سكسان يلكن كيسنه مالك اولەرق بونلرله ردوسى محاصره ايتمش اولديغى بيان ايتمسيله‌ده يكى بر سهوده بولنور. بو دونانمانك وجودى — ليقا اونى و فيرژى خطه‌لرينك اورخان طرفندن تسخيرى كبى — خياليدر (وەرتو، ص ۲۷۳) .

۱۵، ۲۰۱ — وەرتو ، آيدين بكى اومور بكك اسمى — همان بتون آوروپا مورخلرى كبى — بوزمشدر، مورباسان (Morbassan) يازار.

۱٦، ص ۲۰۱ — تەوەتو بوجاناوارك باشنى كورمش اولديغى حكايه ايله شويله تصوير ايدر: برآتدن دها بيوك ودها عريض ايدى، آغزى قولاقلرينه واريوردى، قالين ديشلرى ، بيوك كوزلرى ، مدور ياناق چقورلرى وار ايدى ، جلدى بياضه مائل بوز رنكنده ايدى . نوميديا محاربه‌لرنده اله كچيرلمش اولان آفريقا پيلانى روما معبدندن غائب اولديغى كبى شواليه غوزونك تحفهٔ غالبيتندن‌ده اثر قالمامشدر، ردوسده اقامتم اثناسنده بوندن اماره بولمق‌ايچون چوق‌چالشدم ايسه‌ده برشيئه‌دسترس‌اولەمادم.

۱۷ ، ص ۲۰٤ — مسيح پاشا ، كدك احمد پاشانك وزارت عظمى مسندينه اصعادنده اونك خلفى اولەرق دونانما آميراللغنه [قپودان پاشالغه] تعيين اولندى. آوروپا مورخلرى بو ذاتى بعضاً سيسموندى كبى مەزيتەس (Mesithès) و بعضاً وەرتوكبى ميساخ (Misach) تسميه ايدر. برنجى اسم مسيح پاشادن محرف اولديغنده اشتباه يوقدر، ايكنجيسى ميخال اوغلندن آلنمەدر ، احتمالكه وەرتو ايله ديكر بعض مورخلرى مسيح پاشايى پالەئولوغ خاندانندن برمهتديدر ظننه سوق ايدن بوتحريفدر. لكن بو مورخلر نه عثمانلى مورخلرينك، نەده — مسيح پاشانك مؤخراً عدادينه داخل اولديغى — وزيراعظملر مترجمين احوالنك هيچ برشهادتيله استدلال ايتميورلر.

۱۸، ص۲۰۵ — وەرتويه‌كوره ژورژك عائله اسمى فرايان (Frapan) ايدى. آلمانجه اولمايان بو اسم مجارلرك فرانژيپان (Frangipan) اسمندن مرخم اولەبيلير. فقط اوحالده ژورژ آلمان دكل، مجار اولمق لازم كلير.

۱۹ ، ص ۲۰٦ — « بيوك ليمانه حرب سفينه‌لرى ، كوچكنه قادرغه‌لر كيرر . بيوك ليمانك ايكى منتهاسنك يانلرنده سن‌ژان وسن‌ميشل قله‌لرى واردر، سن‌نيقولا وسنت‌ئلم طابيه‌لرى ايكنجيسنى مدافعه ايدر.» (مناظر طوپوغرافيه، Topogra-

phische Ansichten ، ص ٦٥) . وەرتویه نظراً سن-ژان قلەسی دیلك اوجنده ، سن-نیقولا طابیەسی خطنك خارجنده ایمش . لکن سن-نیقولا، سن-میشل قلەسنك قارشیسنده بیوك لیمانك منتهاسنده کائن اولدیغندن سن-ژان قلەسنك مطلقا قادرغه لیمانك داخلنده ویل دکرمنلری حذاسنده سنت-ئەلم استحکامنك قارشیسنده اولمسی ایجاب ایدردی.

۲۰ ، ص ۲۰۷ — وەرتو ، ردوسك تعریفنده برەیدنباخ ایله قا اورسەنك متنندن ایستدیکی کبی انحراف ایتمشدر . برەیدنباخ « *Classem eam, quam diximus machinas se decim devixisse* » دیدیکی حالده وەرتو طوپلری محلنده دوکدیرەرك « جزیرەیەوصولندن بری اون ایکی بیوك طوپ اصاغه ایتدیردی.» دیور . حال بوکه از بر مدت ظرفنده بونی یاپمق پك مشکل ایدی . برەیدنباخ ، دها صوکره « *Globos saxeos rotunditatis palmorum novem plerosque undecim torquent* » دیدیکی حالده وەرتو، طقوزدن اون بربالە قدر اولان مقداری ایکی اوچ قدم محیطنده یاپەرق « ایکی یاخود اوچ قدم محیطنده کوللەلر آتان» دیور، چونکه طقوزدن اون پالە قدری کندیسی مبالغەلی عد ایتمشدر . لکن بو طوپلر قسطنطنیه محاصرەسنده استعمال اولنان غایت بیوك طوپ چاپنەدرکه ساقیزلی لەئونار « Lapide qui palmis undecim ex meis ambibat ingyro » دیورکه اشقودره محاصرەسنده استعمال اولنانلر کبی اون ایکیدن اون اوچ قنطار اغرلغنه قدر کوللەلر آتاردی دیمکدر.

۲۱، ص ۲۰۸ — *Tertio decimo Calendas Julii* ، یعنی ۱۹ حزیران، وەرتونك ایلك هجوم ایچون کوستردیکی وجه ایله ۹ دکل. وەرتو ایکنجی هجوم تاریخنی صریحاً تعیین ایتمدیکی و برەیدنباخ برنجیسنك تاریخی یازمادیغی جهتله ۹ حزیران تاریخی بوهجومك زمان وقوعنه واوزمانك حادثاتنه نظراً خطا آلود اولمق محتملدر.

۲۲، ص ۲۰۸ — عثمانلی مورخلری دخی بوکوپریدن بحث ایدرلر: « دریادن اکا (عرب قلەسنه) وارنجه کوپری یاپوب» حاجی قالفه، تاریخ اسفار بحریه ، ورق، ۸ . سعدالدین .

۲۳ ، ص ۲۰۹ — وەرتو دیورکه :« ارناود توقیف اولندی ؛ اشکنجەده شریك تهمتی سویلدی ؛ هر ایکیسی موقع جزایه کوتورلمزدن اول خلق طرفندن پارەلاندی . » لکن بو روایت برەیدنباخك افادەسنه موافق دکل ، او دیورکه :

Damnatus perfuga securi percussus interiit, alter a quibusdam vix confoditur, unde perterritus at Turcam revertit » بوده‌وه‌رتونك شو محاصره حقنده‌كی بیكلرجه یاكلشلقلرندن بریدر .

۲٤ ، ص ۲۱۳ — كتابه‌نك صحیحی قومیدانك « استانبول طپوغرافیاسی اثرنده مندرجدر . ردوس قنچلار معاونی كیلیوم قااورسه‌ن طرفندن محمد ثانینك وفاتی مناسبتیله شوالیه طریقتی ارکانی حضورنده ایراد اولنان نطق فاتحك نعشی حقیقةً مزاری درونده‌بولنمندن شبهه‌یی متضمن‌كبی كورینور . قااورسه‌ن بسبتون شرقی بر مجاز استعمال ایده‌رك او صره‌ده وقوعه كلن حركت ارضك محمد ثانینك نعشنی حفره‌دن حفره‌یه، قعر (....)ه (۱) قدر آتدیغنی سویلر (۱٤۹۵ ده ئولم شهرنده ژان‌رایه‌ر معرفتیله مطبوع قااورسه‌نك اثری، حزیران ۱٤۸۱ كونی وقایعی). قااورسه‌نك عیناً سوزی بودر: « Arbitramur enim tam scelestum , tam fetidum, tam sevum, cadaver terram inter sua viscera minime continuisse, sed amplissimo hyatu dehiscentem præcordiis apertis ad centrum demisisse, et in Damnatorum perpetuum Chaos dejecisse, circa enim dies excessus sui frequentes terræ motus editi. »

[اوزمان آوروپالیلرك نه قدر تعصب حالنده بولندقلری آكلاشیلیر . تعصب بر طرفدن‌ده — بالطبع — جهل‌كشیف ایله محاط ایدی. برنعشی مزاردن چیقاره‌جق وحفره‌دن حفره‌یه آته‌جق قدر شدتلی حركت ارض وقوع بولمش اولسه استانبول شهرندن اصلا اثرقالمامق اقتضا ایدردی! لله‌الحمد والمنه بلدهٔ طیبه‌نك بیكلرجه جوامعی مناره‌لرنده اذان محمدی تزیین سوامع ایتمكده اولدیغی كبی روح علویٔ حضرت فاتح هرآن ، فتح ایلدیكی بلده‌نك بو ترتیلات روح افزاسیله روضات جنات عالیانده طائردر. مترجم]

۲۵ ، ص ۲۱٤ — قااورسه‌نك او نطقندن مستخرج فقرهٔ آتیه فاتح علیهنده مبالغه‌نك بر مثالیدر: «Merito enim truculentissimo mansio hæc confusionis æternæ nephandissimo tyranno debetur, qui tot parvulorum animas perdidit, quos ad fidei abnegationem compulit, qui tot sacras virgines deo dicatas divinis obsequiis abdicavit , qui tot nobiles virgines prostituit , qui tot castissimas matronas

(۱) قااورسه‌نك تعصب عامیانه اثری اولان بوكلمه‌سنی قلم بازه‌مادی . (مترجم)

fœdavit, qui tot adolescentes juvenes senes decrepitosque trucidavit, qui tot sanctorum reliquias prophanavit. qui tot catholica phana devotaque cenobia horrido Mahumetæ sectæ ritu polluit, qui tot sancta matrimonia solvit, qui tot mulieres abortum ob seviciam facere coëgit, qui patrimonia absorbuit, qui tot regna, tot principatus, tot urbes delevit, oppressit, occupavit, qui imperialem urbem quidem præclaram Constantinopolim suæ ditionis fecit, ubi quæque crudelitatis genera, masculorum concubitus, homicidia, sortilegia, superstitiones dæmonum atque invocationes, rapinas, crapulas, obscenitatesque nulla lege, nulla ratione, nulla etiam æquitate exercuit.»

٢٦، ص ٢١٤ — فاتحك شمائلنامه‌ده مندرج تصویری اوقدر غریبدرکه آنجق تذییل صورتیله نقل‌ایلدك: «برونك اوجی قیوریق ایدی، یناقلری طولغون‌ومدور، قرمزی وبیاض ایله ملون ایدی ؛ صقالی آلتون تللری کبی قالین ایدی ؛ بینی کل غنچه‌لری اوزرینه قونلمش پاپراقلری کبی دوداقلرینی تزیین ایلردی؛ آغزی طبیعی اوله‌رق قاپالی ایدی؛ بالدیرلری عضلی، قوللری قوتلی واتلی ایدی؛ نرمان (رستمك بیوك باباسی) کبی آته بینه‌جك صورتده بر بنیه‌یه مالك ایدی . » فاتحك اشکال عضویه‌سندن الك زیاده جلب دقت ایدنی برونی اولدیغی آکلاشیلیر ؛ اوست دوداغنك اوزرینه قیوریلیر واوروپا مورخلرینك روایتنه کوره آغزینی همان همان اورتردی . عثمانلیلر ، کراس اوزرینه قونلمش پاپاغان غاغه‌سنه تشبیه ایدرلردی . قاووغی ایچون باباسی مراد ثانینك وبیوك باباسی محمد اولك استعمال ایتدکلرندن باشقه بر شکل اتخاذ ایلدی ؛ دلبند ، یاخود موصلینك ، اطرافنه صارلدیغی کلاه صیرمه‌لی ویوقاریلرنده مدور اوله‌جق‌یرده اسطوانی‌شکل آلمش والوان مختلفه ایله‌تلوین ایدلمشدر. اوزماندن بری صیرمه‌لی کلاه سرایك خدمه‌سنه ودیکر آدملرینه مخصوص اولمشدر .

اون سکزنجی کتاب

١ ، ص ٢١٥ — « استانبول وبوغاز ایچی » نه مراجعت ، ١ ، ص ٣٩٣ ، اولیا وغره‌لویه نظراً . جامعه کیریله‌جك محله حریم تعبیر اولنور ؛ جامعك باغچه‌سی، بنانك خارجنده محرابك آرقه‌سنه دوشن محلدر. حریمده مؤمنین ، بر معتاد آبدست آلیرلر ؛ باغچه، جامع مؤسسنك تربه‌سنی حاویدر؛ « صوك حکمه انتظار ایتمك‌اوزره،

دنيا سياحتندن اوراده آرام كزيندر. » حريمدن محل عبادت اولان جامعه (جمع ايديجى) كيريلير؛ جمعه كونى، صلات مخصوص ادا اولندينى جهتله مؤمنلرك طوپلاندينى كون ديمكدر. درونده هر جمعه، پادشاهه دعا اولنان و ديكر نمازلره مخصوص مساجددن تفريق ايچون مسلمانلر طرفندن جامع تسميه ايديلن بنالرك اقسام داخليه‌سى شونلردر: محراب كه اوراده برمصحف شريف محفوظ(١) واطرافنده غايت بيوك بال مومللرى موضوعدر؛ محفل كه مؤذنلر اوراده قامت ويررلر؛ پادشاهه مخصوص مقصوره (٢)؛ منبر. منبر محرابه متصل اولوب يوكسك وايكى سنجاق ايله مزيندر. جامعك اورته‌سنده واعظ كرسيسى بولنور. هر حريمده ابدست ايچون بر شادروان واردر ؛ باغچه‌سنده (روضه‌سنده) بانى جامعك مزارى (تربه) بولنور .

٢ ، ص ٢١٦ — محمد ثانى طرفندن جامعه تحويل وجوارنده مدارس تأسيس اولنان ديكر سكز خرستيان كليساسى شونلردر : ١ ، آياصوفيه كه درونده بر كتبخانه وضع ودرت مناره علاوه ايلمشدر ؛ ٢ ، كوچك آياصوفيه كه مقدما سن باكوس وسرجيوس [جرجيس] كليساسى اولمق اوزره آياصوفيه پلانته كوره ايمپراطور ژوستينيه‌ن طرفندن بنا اولنمشدر ؛ ٣ ، كليسا جامعى كه مقدما پانتوقراتور (Pantoctator) كليساسى ايدى؛ لاتينلر شهرى آلدقدن صوكره اردوكاه عموميلرينى اورايه قورمشلردى؛ ٤ ، فتحيه جامعى كه مقدما پانته پوپتو (Pantepoptu ، هر طرفدن كورينلن) كليساسى ايدى؛ قسطنطينيه‌يى لاتينلرك ضبطندن اول، مورزوفله‌س چادرلرينى اوراده قورمش ايدى؛ ٥ ، قهريه جامعى كه مقدما Τῆς χώρας كليساومناسترى دينلديكى حالده تركلر قهريه يا پمشلردر ؛ نصل كه Ἐπώπτου ى فتحيه‌يه قلب ايلمشلردر . ٦ ، كل جامعى كه ايمپراطور رومانوس ارگيروس تريا قونتوفيلوس طرفندن بنا اولنمش كليسا ايدى . ٧ ، آلتى مرمر جامعى كه قديم اكزاسبونيومك يرنده بنا اولنمشدر ؛ ٨ ، ابوالوفا جامعى كه ايمپراطور آرقاديوس واوغلى تئودور زمانلرنده روما وطنداشلرندن سفوراجيوس طرفندن يا پلمش بر كليسا ايدى . «قسطنطينيه وبوغاز ايچى» نه مراجعت، ١ ، ص ٣٧٥ - ٣٩٩ .

٣ ، ص ٢٢٠ — محمد اول ومراد ثانى‌ده قارداشلرينى اتلاف ايتمشلر ايدى .

(١) محرابك يان طرفلرنده رحللر اوزرنده‌كى مصاحف شريفه اولەجقدر . (مترجم)
(٢) خنكار محفلى اولەجقدر . (مترجم)

لکن اونلر بونلری سلاح بدست، عصیان علنی حالنده بولمش ایدیلر. حتی محمد اولك کندیسنه اسناد اولنان جنایتله متهم اولدیغی یولده مشکوکدر. لکن محمد ثانی قارداشنی هنوز ممده ایکن ، بویله بر حرکت وحشیانه‌یی معذور کوسترمه‌جك هیچ بر سبب اولمادیغی حالده اعدام ایتدیرمشدر ! بونکله برابر تابی زاده کبی بر طاقم عثمانلی مورخلری واردرکه بووقعه‌یی سلطان محمد اوله سرمایهٔ شرف عدایدرلر وکورشجی عنوانی — قارداشلری یای کیریشلریله قتل اولنمسندن کنایه اولهرق — کیریشجی صورتنده تلقی ایله او شرفی تزیید ایتمك ظننده بولنورلر . تابی زاده‌نك بو فقره‌سی ایچون « ژورنال آزیاتیك » ه مراجعت ، جلد ۵ . ص ۱۲۰ .

٤ ، ص ۲۲۱ — عثمانلیلرده قارداش اولدرمك قانون اصلیسنه دائر بك آز شهرت بولمش بر کتاب واردرکه عنوانی بودر: *Dissertationem politicam de Parricidio Osmannidarum, præside viro præclarissimo Dno. M Michael Liebentantz, siles. Ampliss. Facult. Philos. Adjuncto dignissimo, fautore suo honoratissimo , in illustri Academia Wittenbergensi publici examinandum sistit Gottlob Becker , Stolpensis. Misn A. D. 31 Aug anni christiani 1664: (Typis Mich.* Wendt.)

٥ ، ص ۲۲۲ — دیو ، مفرد . دیوان لفظی بوندن کلیرکه دیوك جمعیدر . فرهنك شعورینك، بوکلمه‌نك اصلی حقنده ویردیکی معلوماته کوره بر عجم حکمداری، حال اجتماعده بولنان مجلسی اوکندن کچرکن یانده کیلردن برینه «ایشان دیو اند»[*] دیمش و اوکوندن اعتباراً دیوان مجلسی وکلایه علم اولمشدر . دیو، رجل دولت کبی شاعره القای افکار ایتدیکی ایچون برشاعرك مجموعهٔ اشعارینه ده دیوان تعبیر اولنمشدر.

٦، ص۲۰۳— «الله عمرلر ویره افندیمزه!» بویزانسلیلرك πολυχρονιζειν دعای عوامیسیدر . یوقاریده ذکر اولنان دعا پوکویلك ظن ایتدیکی کبی پادشاهی سلاملامغه مختص دکلدر (یونانستانك احیاسی ، ۲ ، ص ۲۱٦) ؛ وزرا حقنده دخی استعمال اولنور . دولت عثمانیه‌نك تشکیلاتنه ، ۲ ، ص ٤۱۷ .

۷، ص ۲۲۵— اصلنده قاضی ایله مفتی آره‌سنده‌کی فرق انکلتره‌ده *judge* ایله *council* آره‌سنده‌کی فرق کبی ایدی. آووقاتلر *Attorneys* عثمانلیلرجه مجهولدر [ایدی]؛ بونکله برابر اشبو [انکلیزجه] آتورنه‌ی کلمه‌سی زندوستا ایله شاهنامه‌ده کوریلن آتوریان کلمه‌سندن مأخوذدر .

۸ ، ص ۲۲٦ — ایرانده‌کی فتوحات مناسبتیله اناطولی دعاویسی تکثر ایتمیله

اناطولی قاضیعسکری دیوانی ایکی قسمه تقسیم اولندی : بری مصالح اشرافه، دیکری مصالح اصنافه باقاردی. برنجیسنه‌بالذات قاضیعسکر، ایکنجیسنه ملازمادن بری‌ریاست ایلردی . بو دیوانلر کون آشیری طوپلانیرلردی (عالی) .

۹ ، ص ۲۲۶ — قیرمه، فارسیده شکسته. لطفینك اوغوز نامه‌سنده شو فقره اوقونور: « اول ایامه‌دك ممالك رومده حالا بغداد کبی عجم دفتری یازیلیردی. قرمان اوغلی اول طرفك ماهرلرین قتل ایدوب اشبو ایام شریفده معمول به اولان دفتری پیدا ایتدیردی‌که بعض عبارات لازمه فارسی ایله اولوب اکثریسی ترکجه‌در . » نخبةالتواریخه دخی مراجعت. [بو درلو عبارەلرك مثال مشهوری : « این قدر عربه درراه طوتره‌قان قیرلمش شده » در ؛ لطفینك « عبارات لازمه » دیدیکی هرکسك بیلمسی مطلوب اولمیان سوزلردر . مترجم]

۱۰ ، ص ۲۲۷ — آرپه‌لق، آرپه کلمه‌سندن؛ پوکویلك «یونانستانك احیاسی» کتابنده ایکی‌دفعه‌بیان ایلدیکی کبی روجه‌نك αρπαζω کلمه‌سندن دکل. پوکویل، بو ظننه بناءً پاشاره هرشیئی یغما ایتمك امری ویرلدیکنی استدلال ایدر .

۱۱ ، ص ۲۲۸ — ادریس . ادریسك بو افاده‌سنی نقل ایدن عالی ، بالمقابله کندی‌زماننده اردونك بالغ اولدیغی مقدارك حسابنی کوسترر (۱۱۰۶ — ۱۵۹۷) مختلف اردولرك هر بری: ۷,۰۰۰ سپاهی ؛ ۵,۰۰۰ سلحدار، ۱,۸۰۰ منتظم معاش آلان صاغ جناح سواریلری (علوفه‌جیان یمین)؛ ۱,۵۰۰ صول جناح (علوفه‌جیان یسار) ؛ ۱۰۰۰ صاغ جناح غرباسی (غربای یمین) ؛ ۸۰۰ صول جناح (غربای یسار)؛ جمعاً ۱۷,۱۰۰ که کرك کرك عساکر محافظه وکرك یکی چریلر تشکیلاتنده فی الاصل قبول ایدلمش اولان ۸,۰۰۰ عددینك ایکی مثلنی بولیوردی . محمد ثانی زماننده ۷,۲۰۳ سپاهی ؛ ۶,۲۴۴ سلحدار ؛ ۴۱۰ معاشلی صاغ جناح سواریلری ؛ ۳۱۲ صول جناح، ۳۰۰دن ۴۰۰ نفره قدر هرجناحده غربا. بو صورتله هپ منتظم سواریلرك مقداری ۱۵,۰۰۰ کشیی بی تجاوز ایدردی . دولت عثمانیه‌نك تشکیلات واصول اداره‌سنه مراجعت ، ۲ ص ۲۴۰ و ۲۴۱ .

۱۲، ص۲۲۸— بوز رنکلی طوغان (falco lanarius) محافظلرینه طوغانجی، آق‌طوغان محافظلرینه شاهینجی، آق‌بابا (palum barius) محافظلرینه چاقیرجی، آتمه‌جه (nisus) محافظلرینه آتمه‌جی دینیلیر . عینینك قانوننامه‌سنه نظراً احمد اول زمانده ۳۰ طوغانجی ، ۲۷۰ شاهینجی ، ۲۷۰ چاقیرجی ، ۴۵ آتمه‌جی واردی . پادشاهك

هپ صید خدمه‌سی التی یدی یوز کشیدن عبارت ایدی (دولت عثمانیه‌نك تشکیلات واصول اداره‌سنه، ۲ ، ص ۳۷). بیلدیرم بایزیدك ایسه بر قاچ بیك صید خدمه‌سی وار ایدی. *Aiunt Pajazitem habuisse septem millia virorum, qui accipitres curarent, præterea aluisse canes sexies mille* قالقوندیل ، ۳ ، بال مطبوعی ، ص ۵ .

۱۳ ، ص ۲۲۹ — عالینك زمانده بر قاچ بیك دانه وارایدی ، خزینه‌دار دفتردارلردن باشقه‌وظیفه‌یی حائزدر ، نصل‌که‌انکلتره‌ده مالیه‌ناظری (شانسه‌لیه دوله‌شیکیه) وظیفه‌سی خزینه اداره‌سی ریاستی وظیفه‌سندن آیریدر . خزینه‌نك ادارهٔ داخلیه‌سی حقنده دولت عثمانیه تشکیلات واصول اداره‌سنه مراجعت ، ۲ ، ص ۲۱ وعالی .

۱٤ ، ص ۲۳۰ — بیرون اغالری بونلردر: ۱، یکی چری آغاسی؛ ۲ ، عزب آغاسی ؛ ۳ ، سپاهی آغاسی ؛ ٤ ، سلحدار آغاسی ؛ ۵ ، علوفه‌جیان یمین آغاسی ؛ ٦ ، علوفه‌جیان یسار آغاسی ؛ ۷ ، غربای یمین آغاسی ؛ ۸ ، غربای یسار آغاسی ؛ ۹، طوپجی باشی؛ ۱۰، جبه‌جی باشی؛ ۱۱، طوب آرابه‌جی باشی؛ ۱۲، مهتر باشی.— رکاب آغالری : ۱ ، میر علم ؛ ۲ ـ ۵ ، درت مابینجی ؛ ٦ ، ۷ ، ایکی میراخور ؛ ۸، چاشنیکیر باشی ؛ ۹ـ۱۲؛ درت‌صید آغاسی . — اندرون آغالری: ۱، قپوآغاسی؛ ۲ ، خزینه‌دار باشی ؛ ۳ ، کیلارجی باشی ؛ ٤ ، سرای آغاسی ؛ ۵ ، خاص اوطه باشی ؛ ٦ ، سلحدار باشی ؛ ۷ ، چوقه‌دار ؛ ۸ ، رکابدار ؛ ۹ ، قپوجیلر کهیا [کدخدا] سی ؛ ۱۰ ، چاوش باشی ؛ ۱۱ ، بوستانجی باشی ؛ ۱۲ ، قیزلر اغاسی . بو صورتله بیرونده قپوجیلر کهیاسی خدمتی اندرونده خاص اوطه باشی وظیفه‌سنه وکذلك قپو اوغلان کهیاسی (قپو اوغلانی آق خادم دیمکدر) خدمتنه معادلدر . قپوجیلر کهیاسی خزینه قپوسنه نظارت ایدر ، قپو اوغلانلری خزینه‌نك درونده خدمت کوررلر .

۱۵ ، ص ۲۳۱ — قالقوندیل ۸ نجی کتابك نهایتنده محمد ثانینك اردوسی حقنده‌کی نظرهٔ احصائیه‌ده دیرکه: *Asiam autem distribuit in semœas, sive signa* (سنجاق) ; *singulæ semœ sive signa continent præfectos quadragenos* (ایلقلی- واریار) فی‌الحقیقه اناطولی‌سنجاقلرینك مقدارینی تعیین ایتمزسه‌ده بین‌النهرین (مه‌زوپوتامی)، کردستان، سوریه هنوز تسخیراولنمادیغی‌جهتله روم‌ایلیده‌کی سنجاقلردن زیاده اولدیغی ظن اولنه‌ماز. بو ملاحظه‌یه وادریس وعالی ایله‌قالقوندیلك

حسابنه نظراً دولتك شو قدر عسكری اولق لازم کلیردی: ١٢,٠٠٠ یکی چری ، ٣٠,٠٠٠ عزب ، ٧,٠٠٠ سپاهی ، ٥,٠٠٠ سلحدار، ١,٨٠٠ معاشلی سواری، ١,٠٠٠ غربای یمین، ١,٨٠٠ معاشلی سواری، ٨٠٠ غربای یسار، ٤٠,٠٠٠ آقینجی، ١٤,٤٠٠ تیمارلی سواری، مجموعی ١٠٣,٥٠٠ عددینه بالغ اولور. بو مقدارك اوزرینه اناطولی ولایاتی ایچون دخی — روم ایلی ولایتلرینك چیقاردیغی بالاده محرر ارقامه متقارب — تیمارلی سواری علاوه اولنه‌بیلیرکه منتظم وغیر منتظم اوله‌رق مجموع قوهٔ عسکریه یوز یکرمی بیکه وارر. (١)

١٦ ، ص ٢٣١ — قالقوندیلك تنظیم ایلدیکنه کوره دفتر واردات بودر :

Tributum, quod rex ex Europa capit, complectitur nonaginta myriades staterum.	900,000
Redditus vectigalium continet circiter triginta myriades. . .	300,000
Redditus quem inquilini solvunt, viginti quinque myriades. .	250,000
Ab armentis equarum circiter quinque myriades	50,000
Trajectum et farum suppeditari circiter viginti myriades. .	200,000
A reliquis accipit redditibus circiter viginti myriades	200,000
Redditus metallorum attingit decem myriades.	100,000
Ab oriza et reliquis vectigalibus quæ Januæ milites exiguus, et in Chasia (khass) secernunt, viginti myriades.	200,000
Tributum principum et regum circiter decem myriades . . .	100,000
	2,300,000

بو مختلف ویرکیلرك مقداری انجق ایکی ملیون اوچ یوز بیك غروش ایسه‌ده قالقوندیل علاوه‌ایدیورکه: «Etiam maximus redditus venit ab emporiis, trajectu, metallis, oriza, aere, alumine, et quinta parte mancipiorum. Non dubium est, quin is, maximus sit, si quis eum ad calculos revocet» بوفقره پرنج ترلالری، انهار مروریه‌سی، معدنلر التزامندن حاصل اولان مبالغدن بحث ایدر. یالکز اسرادن آلنان ویرکیلر (٢) داخل دکلدر شوحاله قالقوندیلك ٢٣٠ میریددن ٤٠٠ میریاده نصل واردیغی بیانه‌مز: «*Summa itaque universorum redditnum quos modo memoravimus . — complectitur circiter quadringentas myriades aureorum staterum.*» موراجه دوسونه نظراً، جلد ٣ . ص ٣٧٢ ، محمد ثانی زماننده واردات دولت ١٠,٠٠٠,٠٠٠ غروشه بالغ اولوردی. الك بیوك مأمورلرك (وزرا) معاشلری قالقوندیلده سنوی ٢٠,٠٠٠ دوقه

(١) کوستریلن رقملرك یکونی ١١٣,٨٠٠ در ؛ مفرداتنده سهو اولدیغدر. (مترجم)

(٢) پنجك رسمی، یعنی هر اسیرك بدلندن خمس. (مترجم)

تعیین اولنمشدر. *Horum, qui præcipui fuerunt, capiunt stipendii nomine a rege duas myriades aureorum staterum plus minusve.* ادریس وعالی. ۲۰۰,۰۰۰ اقچه تخمین ایدرلرکه طقوزنجی کتابك تذییلاتنده کوسترـ دیکمز حسابه (اوحسابجه برترك دوقه‌سی اون آقچه‌دن‌زیاده طوتمان) تمامیله موافقدر. عالینك ویردیکی معلومات بزم درهم حقنده ویردیکمز حسابلری تأیید ایدر ؛ اونك موجبنجه بر درهم درت آقچه واوچ درهم بر دینار (آلتون) ایدی؛ شو صورتله یوز یکرمی آقچه بر غروش اولوب اول وقت غروش اون ایکی دوقه ایدی.

۱۷، ص ۲۳۲ — موراجه دوسون سلسلهٔ علما ایله سلسلهٔ مشایخ آره‌سنده‌کی فرقی صورت کافیه‌ده تعیین ایتمه‌مشـدر . قره چلبی زاده‌نك دولت عثمانیه تاریخنده بوندن بالدفعات بحث اولنمشدر (استانبول مطبوعی ، ورق ۱۱٦ ، ۱، ٥). سلسلهٔ نقشبندیه حقنده رشحات عین الحیاته مراجعت (استانبول مطبوعی) .

۱۸ ، ص ۲۳۲ — هرتمه‌ده سکزحجره‌اولوب هرحجره‌ده اوچ طالب بولنوردی. بنابرین یوز طقسان ایکی طالب عالـمه یر بولنمش اولیوردی . طلبه جیب خرجلغی اولەرق آیده اون ایکی آقچه آلیرلردی . هرکون پرنج چورباسی و ات خاشلامه‌سی توزیع اولنوردی (عالی) .

۱۹، ص ۲۳۲ — بو اون علم، صناعات عالیه تقسـیمنده اوچنجی و دردنجی درجه‌یه معادل اولوب دها یوکسك صنفلرك اعدادیسی حکمنده‌در. علوم مذکوره‌ده علوم شرعیه داخل دکلدر . بنابرین تدریسات عالیه‌نك جزء لاینفکندن زیاده ایلك اساسی‌عد اولنمق‌لازم کلیر. ترك مکاتبنده تدریس اولنان علوم‌حقنده پیتی دولاقروانك ویردیکی وتوده‌رینینك کتبخاسنده یازدینی معلوماتی بوکا کوره تصحیح‌ایتمك اقتضاایدر.

۲۰، ص ۲۳۲ — سلیمان قانونی سلطنتنده سلیمانیه جامعی مدرسه‌لرینك تأسیسی مناسبتیله بو تصنیف مجدداً توسیع اولنمشدر (موراجه دوسون ، ۳ ، ص ٤۸۹). محمد ثانی زماننده « خارج » و داخل » مدرسـلریله ثمانیهٔ صحن مدرسـلری وبرده —یومی التمش اقچه وظیفه الملرندن دولابی —آلتمشلیلر وارایدی. ایوب مدرسلری انجق اللی آقچه آلیرلردی ؛ فقط بر « داخل مدرسی » محمد ثانینـك صحن ثمـانیه مدرسندن دها آز بردرجه‌ده عد اولنوردی (عالی) [*]

۲۱، ص۲۳٤ - صنوف مختلفه‌مدرسلرینك تدریساتنه اساس‌اولان کتابلری‌عالی بروجه آتی تعداد ایلر : ایلك درجه‌ده‌کی مدرسه‌لرده (بقعه مدرسه) تجریدومفتاح

اوزرينه درس ويريلير. قرقلى، الليلى خارج مدرسلرى اوچ صنفه منقسمدر: اوچنجى صنف تلخيص، ياخود مفتاح اوزرينه شروح اوقودرلر. ايكنجى صنف مواقف، برنجى صنف هدايه تدرس ايدرلر. الليلى داخل مدرسلرى دخى كذلك اوچ صنفه منقسمدر: اوچنجى صنف — خارج مدرسلرينك برنجى صنفى كبى — هدايه يى شرح ايدرلر. ايكنجى صنف صحيح وتلويحى، برنجى كشاف وبيضاوى يى اوقودرلر. اولكى سلطنتلرده تدريسات عثمانيه نك اساسنى تشكيل ايدن باشليجه اون ايكى اثرى برنظرهٔ عموميه ده بيان ايله اثار مذكوره دن بحث ايلديكمز جهتله بوراده دخى عثمانليلرده قرائتى معتاد اولان باشليجه علومك اساميسنى بروجه زير يازيورز: ١، علم معانى وبيان وخطابتدن مفتاح العلوم، اثر سراج الدين ابى يعقوب يوسف ابن ابى محمد السكاكى، ف ٦٧٩؛ تلخيص المفتاح، اثر محمد جلال الدين محمد بن عبدالرحمن القزوينى، المعروف بخطيب الدمشقى، ف ٧٣٩ [مفتاحدن بر برقسمنك تلخيصيدر، تلخيص — معلوم اولديغى اوزره — يالكز خلاصه ديمك دكلدر، زوائدينى طى ونواقصنى اكماله دخى دينيلير.] ٢، علم كلامدن، تجريد الكلام، اثر نصير الدين ابى جعفر محمد بن محمد الطوسى، ف ٦٧٢؛ مواقف الكلام، اثر عضدالدين عبدالرحمن ابن احمد الايجى [ايج شهرندن]، ف ٧٥٩ . ٣ ، عقائددن ، عقائد النسفى ، وفات مؤلف ، ٥٣٧ ؛ عقائد العضدى (عضدالدين الايجى) ؛ منار الانوار . اثرابى بركات عبدالله ابن احمد، المعروف بالنسفى، ف ٧٠. ٤، فقهدن، هدايه. وقايه، صدر الشريعه، قدورى. (دولت عثمانيه نك تشكيلات و اصول اداره سى اثرينه مراجعت ، ١ ، ص ٦) . ٤ ، حديثدن، صحيح بخارى (١)، تلويح كه صحيح بخارينك اك مشهور شرحلرندن بريدر . ٦ ، تفسيردن ، الكشاف من حقائق التنزيل، اثر زمخشرى، ف ٥٣٨ ؛ انوار التنزيل واسرار التأويل فى التفسير ، اثر بيضاوى ، ف ٦٨٥ .

٢٢ ، ص ٢٣٣ — هيئت علميه نك بش صنفنك صنف اولى بيوك ملالردن [اكابر علمادن] متشكل اولەرق بروجه آتى انقسام ايدر: ١، سابق ولاحق روم ايلى

(١) صحيح بخارى مقدما زهدى پاشا مرحومك معارف نظارتنده — حاجى ذهنى افندى حضرتلرينك علماى اسلامى تا قيامت منتدار ايده جك همت مخصوصه لريله — كاملاً مشكول، يعنى حركه لى اولەرق مطبعهٔ عامره ده غايت كوزل و برحرف وحركه سهودن محفوظ اولەرق طبع اولنديغى كبى اليوم معارف ناظرى عبدالرحمن بك افندى — ينه فاضل مشار اليهك همتلريله — صحيح مسلمى اولكنك اسلوبنده طبعه ابتدار ايتديرمشلردر . كتب ستەنك كاملاً بو وجه ايله طبعى محمد على مرحومك بولاق مطبعه سنده كى هم علويه سنى تنظير ايده جكدر. (مترجم)

قاضیعسکرلری، ۲، آناطولی قاضیعسکرلری؛ ۳، استانبول قاضیلری؛ ٤، مکه ومدینه قاضیلری(۲)؛ ٥، ادرنه، بروسه، قاهره ودمشق قاضیلری؛ ٦، غلطه، اسکدار، ایوب (بلاد ثلثه) (۳). شونلری‌ده علاوه ایتملیدر: نقیب الاشراف، سرایك خدمت تعلیمیه و سائره‌ده مستخدم بش مأموری که رتبه‌لرینه کوره درجه درجه ترقی ایدرلردی. بونلرده معلم سلطانی (خواجه)، حکیم باشی، منجم باشی، ایکی خزینه‌کار امامی. دوغری اولیه‌رق کوچك ملالر صنفی دینیلن ایکنجی صنف مرعش، بغداد، بوسنه سرای، صوفیه، بلغراد، عینتاب، کوتاهیه، قونیه، فلبه، دیاربکر ملالریدر(٤) صنف ثالث بش اوقاف مفتشی حاویدرکه اوچی استانبولده، بری ادرنه‌ده، دیکری بروسه‌ده مقیمدر. صنف رابع بلاد سائره قاضیلریدر. هر خطه‌ده مقدارلری متخالفدر. روم ایلی قطعه‌سنده یوز سکسان یدی، آناطولیده یوز یکرمی اوچ، مصر و آفریقاده یکرمی اوچدر. بشنجی صنف نائبلردر. صنف اوله چیقمق ایچون مدرسلکه مقتضی کافهٔ علومی تحصیل ایتمك لازمدر، دیکر درت صنفه کلنجه دانشمند اولمق، یعنی ایکنجی درجه‌ده تعلیمه مقتدر بولنمق کافیدر. واعظ، امام، خطیب، مؤذن، قیم ایچون آنجق معلومات ابتدائیه کافی اولوب طریقته دخول ایچون‌ده باشقه برشی آرانماز. بونلر علوم مرتبه‌یی تدرس ایتمش دکلدرلر. درویشان دخی علوم مرتبه‌یی کورمکه مجبور اولمایوب تفکر وتحیر طریقیله [قال ایله دکل حال ایله] حقیقته واصل اولمش عد اولنورلر.

۲۳، ص ۲۳٤ — ابن تمجید، ملا کورانی، ملا خیرالدین، ملا زیرك، خواجه زاده، ولی‌الدین زاده احمد، خطیب زاده، حسن سامیسونی، سنان پاشا پادشاهك معلمی ایدیلر. دیکرلری، یعنی میرم چلبی، صلاح‌الدین ازنیقی. ملا عبدالقادر الحمیدی — که وزیر اعظم محمد پاشانك خدعه‌لریله نظردن ساقط اولمشدر — شهزاده بایزیدك معلمی ایدیلر.

(۲) ندیمك بر قصیده‌سندن ازجمله شو بیتلری :

نه روضه، عرش اعلا آستانندن کنایتدر * نه روضه، روضهٔ جنت فضاسندن عبارتدر.
ملوك آل عثمان خدمتیله فخر ایدرلرکن * قضای رتبه‌سن دون ایلمشلردی، نه حکمتدر.
بحمدالله شمدی پادشاه آسمان مسند * آنی هم رتبه‌قیلدی مکه‌یه، حقا کرامتدر.

دلالت ایلدیکی اوزره مدینهٔ منوره مولویتی شاعرك ممدوحی اولان احمد خان ثالث زمانده ترفیع اولنمشیدی. (مترجم)

(۳) ادرنه وسائره بلاد خمسه، غلطه ودبکر مولویتلر مؤخراً علاوه اولنانلر ایله برابر مخرج مولویتلریدر. (مترجم)

(٤) بونلر دوریه مدرسلکلریدر. (مترجم)

٢٤ ، ص ٢٣٤ — فاتحك منشأت فريدونده مندرج مكتوبلرى زيرده بيان اولنور [استانبول مطبوعى فريدون ايله مقابله اولنمرق يازلدى.]

مورخك نومروسى	استانبول تمثيلنك صحيفه نومروسى	
١٨٦،١٨٧		سلطان محمد ثانيدن پدرينه وجوابى.
	٢١٤–٢١٦	محمد ثانيدن شاهرخ ميرزايه وجوابى.
١٨٨–١٩١	٢١٦–٢١٩	محمددن ايران حكمدارى جهانشاهه وجوابلرى.
١٩٢،١٩٣	٢١٩–٢٢٠	آچهسى عاملنه ويريان برزرهك پادپرلمسنه دائر محمددن شيروان شاهه مكتوب وجوابى (١).
١٩٤،١٩٥	٢٢٠–٢٢١	پادشاهدن ارزنجان حاكمى قليج آرسلانه وجوابى.
١٩٦،١٩٧	٢٢١–٢٢٤	اولوغ بك زاده عبداللطيف ميرزانك مكتوبى وجوابى.
١٩٨،١٩٩	٢٢٤–٢٢٦	شاهرخك اوغلى بايسنغرك مكتوبيله جوابى.
٢٠٠،٢٠١	٢٢٦–٢٢٨	قرهمان اوغلو ابراهيم بكه وجوابى.
٢٠٢،٣٠٣	٢٢٨–٢٣٠	استانبول فتحنده ملا كورانى انشاسيله عزيز مصر ايتال شاهه يازيلان نامهٔ همايون وجوابى.
٢٠٤	٢٣٢و٢٣٣	شريف مكهيه استانبول فتحنامهسى.
٢٠٥،٢٠٦		مصر سلطانندن سلطان محمده جوابى.
	٢٣٣–٢٣٦	شريفه كوندرلمك اوزره عزيز مصره ارسال قلنان فتحنامه وجوابى.
٢٠٧،٢٠٨	٢٣٨–٢٤٣	خواجه كريمى انشاسيله ايران شاهى جهانشاه ميرزايه قسطنطينيه فتحنامهسى وجوابى.

(١) هامر ، بورايه قدر اولان اوراق محمد ثانى قبل الجلوس شهزاده ايكن يازلديغنى سويليور. ١٨٦ — ١٨٧ نومرو استانبول تمثيلنده يوقدر. استانبول تمثيلنده شاهرخه اولان مكتوبك « سلطان مرادك اوغلنى استخلاف ايله كندينك محاربهيه عزيمتنده انكروس فتحنه دائر» اولمق اوزره سلطان محمد طرفندن يازلديغى مقيد و اولوغ بك زاده عبد اللطيف ميرزانك مكتوبيله جوابنك سلطنت اولاده اولديغى مندرج و ديكرلرى حقنده اويله بر قيد مفقوددر . آخى قليج آرسلانه وقرهمان بكنه اولان زبردهكى مكتوبلر ٨:٨ تاريخيله مورخ اولديغندن بونلرده سلطنت اولاده اولمق لازم كلير . صورت ترتيبه كوره استانبول فتحنامهسنه قدر اولانلر سلطنت اولاده اولهجقدر ؛ فقط بزده كيلرك هيچ برى فاتحك شهزاده لكنده دكلدر. مورخكده شهزاده لكده دعمى « پدرينك حال حياتنده » ديمك اولسه كركدر. (مترجم)

مورخك نومروسی	استانبول تمثیلنك صحیفه نومروسی	
٢٠٩، ٢١٠	٢٤٣-٢٤٤	سنت‌دوکونندعوت ایچون قسطمونی حاکمنه وجوابی
٢١١، ٢١٢	٢٤٤-٢٥٠	جهانشاه میرزانك بغداد فتحنامه‌سی وجوابی.
٢١٣، ٢١٤	٢٥٠-٢٥١	چکرکه صوبی طلبنه دائر سلاطین اعجامه وجوابی.
٢١٥، ٢١٦	٢٥١-٢٥٥	خواجه جهان انشاسیله بهمن شاهدن وجوابی.
٢١٧، ٢١٨	٢٥٥-٢٥٧	جهانشاهه موره فتحنامه‌سی وجوابی.
٢١٩، ٢٢٠	٢٥٨-٢٦١	عزیز مصر ابو سعید چاقمغه وجوابی.
٢٢١، ٢٣٦		اوزون‌حسن محاربه‌سی مناسبتیله مورخك بحث ایلدیکی مکتوبلر.
٢٣٧	٢٨٢	کفه فتحنه دائر قریم خانی احمد کرایه (مورخك اجمال ایلدیکی اوزون‌حسن محاربه‌سی مخابراتیله اونك یازمدیغی دیکر اوراق)
	٢٦٢	اناطولی بکلر بکی عیسی پاشایه برات.
	٢٦٣و٢٦٤	بایزیدك‌لالاسی فناری‌زاده احمدبکه حکم‌شریف‌وجوابی.
	٢٦٤و٢٦٥	وزیر احمد پاشایه برات شریف.
	٢٦٦	بایزیدك خاصلرینه‌ترقی‌ویریله‌جکندن نه‌لری ایستدیکنك استفسارینه دائر حکم شریف وجوابی.
	٢٦٦و٢٦٧	ایران‌شاهی‌جهانشاه میرزانك‌اوزون حسن‌ایله خصومتنه دائر نامه‌سی.
	٢٦٧و ٢٦٨	اوزون حسنك جهانشاهی بوزدیغنه دائر مکتوبی.
	٢٦٨و ٢٦٩	جهانشاه‌میرزایی‌واوغلی‌اولدیردیکنه‌دائرافتخارنامه‌سی.
	٢٦٩-٢٧١	یادکار محمدی هراته کوندردیکنه‌وکندیسی خرم آبادی الدیغنه دائر ینه اوزون حسندن.
	٢٧١-٢٧٢	اوزون حسنك مباهاتنامه‌سی وجوابی (تاریخه نقل اولنمشدر، ص ١٢٢، ١٢٣)
	٢٧٢و٣٧٣	سلطان مصطفی‌یه برات وجوابی (ص١١٣-١١٦)
	٢٧٣و٢٧٤	اق شمس‌الدینك کوردیکی رؤیایه دائر محمود پاشایه تعبیر نامه‌سی.

مورخك نومروسی	استانبول تمثیلنك صحیفه نومروسی	
	۲۷۴و۲۷۵	پادشاهك کوردیکی رؤیانك اق شمس الدیندن تعبیر نامه‌سی.
	۲۷۵	اوزون حسن اوزرینه واریله‌جغنه دائر قاضیلره حکم.
	۲۷۶–۲۷۹	اوزون حسنك بوزلدیغنه دائر شهزاده جمه‌وخراسان شاهی حسین بیقرایه وممالك عثمانیه‌یه تبشیرنامه.
	۲۷۹–۲۸۲	آق‌قیونلو رقیه خاتونك اوغلنی استخلاص ایچون کدك احمد پاشایه ویادشاهه مکتوبلری ومشارالیهایه ایکی نامهٔ همایون.

مورخده، جمعاً: ۵۰ ؛ [هامه‌رده ۵۲، استانبول تمثیلنده ۶۲]

۲۵ ، ص ۲۳۵ — سنان پاشانك آثاری : ۱ چغمینینك اثر ریاضیسنه حاشیه، ۲ ، مواقف عضدالدینه شرح ، ۳ ، معارف سنان ، ٤ ، تذکرة‌الاولیا . سعدالدین وعالی، طاش کوپری زاده‌نك شقائقندن نقلاً . [شرح مواقفی سعدالدینده مندرج دکلدر.]

۲۶، ص ۲۳۵ — احمد پاشا حقنده لطیفینك تراجم احوالنه مراجعت، شابه‌رك ترجمه‌سنده، ص ۷٤. بتون منتخبات مجموعه‌لرنده اشعاری مندرجدر. بلیغ بروسوی (ورق ۱۸٤) احمد پاشادن بحث ایله بروسه‌ده تأسیس ایلدیکی جامع قربنده مدفون اولمق جهتیله بروسه شعراسنك سردفتری اوله‌رق قید ایدر. ف۹۰۲(۱٤۹۶) برکون پادشاه، احمدپاشا ومصاحبلردن بری ایله آت اوزرنده کزرایکن مصاحبك یوزینه چامور صیچرامسی اوزرینه احمدپاشا بر آیت کریمه‌دن اقتباس ایله «لیتنی کنت تراب» صورتنده تحسر ایتمش وکوزللکی درجه‌سنده ذکی اولان مصاحب فاتحك «نه دیور؟» سؤالنه جواباً آیت کریمه‌یی اولیله برابر اوقویه‌رق «ویقول الکافر یالیتنی کنت ترابا» دیمشدر.

۲۷ ، ص ۲۳۵ — طاش کوپری زاده‌یه نظراً وزیراعظم مقتول خلیل پاشانك اوغلی ملا ابراهیم پاشا فاتح زمانده وزیر اولمشدر . بو سهودر ، ابراهیم پاشا انجق بایزید زمانده صاعد مقام وزارت اولدی .

۲۸ ، ۲۳۵ — تذکرهٔ لطیفی‌یه (ترجمه‌ده ص ۵۰) و رشحات عین الحیاته (تمثیل قسطنطنیه، ص ۲۷۹) مراجعت . فاتح خراساندن حجه کیتمسی ایچون ملا جامی‌یه بش بیك دوقه آلتونی حاوی بر صره کوندرمش وسرایده اقامته دعوت ایتمشدر. خواجه عطاءالله کرمانی ایصال نامه‌یه مأمور ایدی . فقط او، شامه واصل

اولدیغی زمان جامی خراسانه توجه ایتمشیدی ؛ او صیره‌ده اوزون حسنك ممالکندن کذار ایدیوردی. اوزون حسن‌ده زیاده اکرام ایتمشدر. بو روایت منبع موثوقدن آلنمش اولدیغندن — مترجمین احوالندن برینك ژورنال آزیاتیکده یازدیغی کبی — ملا جامینك فاتحك سرایننده اقامتی وقوع بولمش دکلدر .

۲۹ ، ص ۲۳٦ — تذکرهٔ لطیفی، ترجمه‌ده ص ۱۳۹ . بو ایکی منظومه‌سندن باشقه مولد روحانی ، تحفة‌العشاق نامنده اثرلری ومنظوم قیافتنامه‌سی واردر .

۳۰ ، ص ۲۳٦ — تذکرهٔ لطیفی، ص ۵۰ . ابراهیم کلشنینك، کلشنی طریقتی مؤسسی اولوب دها صوکره دنیایه کلمش وقاهره‌ده مدفون بولنمش اولان درویش کلشنی ایله بر عد ایدلمه‌مسی عالی اخطار ایدر .

۳۱ ، ص ۲۳۷ — « آلهی » در، شابه‌رك تذکرهٔ لطیفی ترجمه‌سنده (ص٤٦) یازدیغی کبی « الـهی » دکل . باشلیجه اثرلری: ۱، زادالمشتاقین، ۲، نجات الارواح، ۳، مسلك‌الطالبین والواصلین. آلهی ۸۹۵ (۱٤۸۰)ده وفات‌ایتمشدر. تقویم‌التواریخه مراجعت، [تقویم التواریخده کوریلیورکه تاریخ وفاتی بودر:

چورحلت کرد زین دار خرابه * بشد تاریخ ، « رحمت بر الـهی » ۷۹٦ .

دیمك اولورکه هامه‌ر برسنه سهو ایتدیکی کبی شابه‌ری خطاءً تخطئه ایتمشدر. مترجم]

۳۲، ص۲۳۷ — شاعر‌لالی اولا ایرانی ظن‌اولنه‌رق بوظن‌ایله مجلس پادشاهی‌یه داخل اولمش ایسه‌ده اصلی آکلاشیلیر آکلاشلماز اوزاقلاشدیرلمشدر. بوندن دولایی ابیات آتیه ایله اخذ انتقام ایلمشدر (اصلندن آلندی) :

کوهره قیمت اولیه کانده * در بهاسن بوله‌می عمانده ؟
سویلنور نکته ومثلدر بو * کولورالبت‌چراغ دیی قراکو.
اکر آدمده معرفتسه مراد * نه فضیلت ویررمش اکا بلاد؟
طاشدن‌صادر اولدی کرچه کهر * معتبردر ولی نیته‌که هنر .
رومده کلمنسونمی عجم ؟ * اولدی بو عزتیله چون اکرم.
عجمك هر بری‌که رومه کلیر ، * یا وزارت، یا سنجاق‌اومه کلیر.

هامه‌رك فرانسزجه‌سنده ترجمه‌سی‌ده بودر :

«Pour être bien reçu, tu dois venir de l'étranger; le diamant est sans prix tant qu'il est caché dans la mine; l'or n'a de valeur qu'offert par Osman. Rappelle-toi bien ce proverbe: le cierge qui projette la lumière, reste lui-même obscur dans son intérieur. Si tu cherches le génie dans l'homme, ne t'inquiète pas de

quel pays il sort. Il en est de l'ame comme de la pierre précieuse, leur grossière enveloppe n'altère pas leur beauté Que des persans accourent vers le pays de Roum, la gloire les attend ! que des persans viennent à la cour du sultan, ils seront faits sandjaks et vizirs. [عمان کلمه‌سنك عثمان اوقونمسی ایچه غریبدر!]

۳۳ ، ص ۲۳۷ — [هامه‌ر ملا کورانینك آثارینی و بعض مناقبنی یازیور. مشارالیهك ترجمهٔ حالی ذیل مترجمده تفصیل اولنه‌جقدر.]

۳٤، ص۲۳۸ — ملا خسروك باشلیجه‌اثری اولان غرر ودرر حقنده «دولت عثمانیه‌نك اصول واداره وتشکیلاتی» اثرینه مراجعت. [کذلك ترجمهٔ حالی تذیلات مترجمه‌در.]

۳۵، ص ۲۳۸ — [کذلك تذیلات مترجمه]

۳٦، ص ۲۳۸ — حاجی حسن زاده سورهٔ انعام تفسیرینه و تلویحك درت مقدمه‌سنه حاشیه‌لر یازمش ومیزان التصاریف نامنده بر اثر نحوی براقمشدر . شقایق وعالی‌یه مراجعت. حاجی حسن زاده‌نك وزیر اعظمه خطاباً تنظیم ایلدیکی شو بیتلر ترجمهٔ حالنده مندرجدر:

اغوبة فی آخر الایام * تبدیك صحة طفرة النظام.
وفساد آراء الحکیم لانها * فی الان قطع مسافة الاعوام. (۱)

۳۸ ، ص ۲۳۹ — یوسف فناری زاده علی کافیه‌یه ، وقسمینك تجنیسنه شرح یازمشدر. محمد الفناریسنك اوغلی بولنان عمجه‌سی حسن چلبی تلخیص شرحی مطوله وشرح مواقفه وتلویحه حاشیه‌لر یازمشدر . شقائق ، سعدالدین ، عالی .

۳۸ ، ص ۲۳۹ — شکرالله شیروانی بهجة التواریخ نامنده ۸۵۱ (۱٤۵٦) تاریخیله یازلمش کوزل بر اثرك صاحبیدر. حاجی قالفه بونك مندرجاتی تفصیلات کامله

(۱) بونده هامه‌ر سهو ایتمشدر. بیتلر شرح عقائد صاحبی خیالینکدر. حاجی حسن‌زاده کلیبولی قضاسنده ایدی ، خیالی اونی استرقاب ایله وزیراعظم محمود پاشایه بیتلری کوندرمش ایدی. محمود پاشا « خیالی اوذاتك قدرینی بیلمیور » دیدی. مؤخراً ازنیق مدرسی تاج‌الدین زاده وفات ایتمکله بوندن متأسف اولان پادشاهك چالشقان بر مدرس طلب ایتمسی اوزرینه محمود پاشا خیالیی توصیه ایده‌رك خیالینك قدرینی تقدیر ایلدیکنی کوسترمدی . سلطان محمد « شرح عقائدی سنك نامکله تصدیر ایدیمیدر؟ » دیوب « اوت » جوابنی آلمسیله همان خیالیی ازنیق مدرسلکنه تعیین ایدی . فاتح کبی زمانی علماسنك آثارینی بیلن بر پادشاه زمانده علوم نصل ترقی ایتمز؟ (مترجم)

ایله تعداد ایدر. شکرالله بونك تألیفی ایچون اك معتبر عجم وعرب مورخلرندن یکرمی ذاتك اثارندن اقتطاف ایلمشدر .

۳۹ ، ص ۲۳۹ — ایلك ترك ریاضیمی ، قاضی زادهٔ بروسویدر که ترك وطن ایله اولوغ بك نزدنده علمنه لایق حسن قبول کورمشدر . اسمی محمد ثانی زمانك علماسی میانده کورینن همنامندن اول دنیایه کلمشدر . بو ایکی ذات ایله محمد رابع عصرندن ایلك دفعه اولهرق فتاوی مجموعه‌سی ترتیب ایدن قاضیخان بربرینه قاریشدیرلمالیدر. قاضی‌زادهٔ ریاضی اولوغ بك ایچون چغمینی اسمنده‌کی ریاضیات کتابنه شرح یازمش وتأسیس الاشکالی ترجمه ایتمشدر. اشکال مذکوره اوقلید (اقلیدس)ك اشکال خمسه‌سیدر . علی قوشجی‌فتحیه نامنده‌کی اثرنی فاتحك اسمیله تصدیر ایتمشدر. بو اثر قسطنطینیه‌ده ۱۸۲٤ ده طبع ایدلمشدر. کذلك محمدیه نامنده بر اثری‌ده محمد ثانی نامنه اتحاف ایلمشدر . میرم چلبی فتحیه‌یه شرح یازمشدر . بوندن ماعدا قبله‌یه دائر بر اثری واولوغ بکك زیجنه شرحی واردر . قره ستان ایله سنان پاشا ملخص چغمینی‌یه شرح یاقمشلردر . شقائقده مراد ثانی ، محمد ثانی ، بایزید ثانی دورلرنده قاضی زاده ، علی قوشجی ، میرم چلبی ترجمهٔ حاللرینه مراجعت .

٤۰ ، ص ۲۳۹ — برکون حضور پادشاهی‌یه چیقه‌رق برمعتاد ذات شاهانه‌نك الی اوپمك ایستدی . پادشاه لطف مخصوص اوله‌رق النك ایچ طرفنی اوزاتدی . ملا ساکتانه باشنی اکمسیله فاتح « نه دوشونیورسك؟» دیدی. «دوشونیورم‌که ذات شاهانه‌لری بنی آیاصوفیه‌یه مدرس تعیین بیوریورسکز » جوابنی ویردی. آیا کلمه‌سیله ال ایچی دیمك اولان آیه‌یی وصوفیه کلمه‌سندن « صوفیه » یی قصد ایتمش اولیوردی. بوبدیهه، فاتحك خوشنه کیدەرك حسین تبریزی‌یی آیاصوفیه مدرسلکنه تعیین ایلمشدر.

٤۱. ص ۲٤۰ — سلطان محمدك وزیراعظم محمودپاشایه مکتوبی و آق‌شمس‌الدینك تعبیری منشأت‌فریدون‌ده ۲۲۸و۲۲۹ نومرولرده مندرجدر [بوجلدك ۲۸۵نجی صحیفه‌سنده ایضاح اولنمشدر]. آق‌شمس‌الدین ۷۹۲(۱۳۸۹)ده متولداولدیغندن ۸۷۷(۱٤۷۲)ده یعنی ترجان محاربه‌سنك وقوعی زمانندە قمریه حسابیله سکسان بش یاشنده اولمق لازم کلیردی ، عالینك ظنی کبی التمش التی دکل. [محاربه ۸۷۸ ده‌در ؛ آ کلاشیلان عالی سکسان آلتی دیه‌جك ایدی] .

٤۲، ص ۲٤۰ — آق شمس‌الدین طبه دائر بعض آثار ، لسان عربده نوریه

نامیله برکتاب، تلخیص فی دفع المطاعن عنوانلی براثرایله اولیا نامه‌یی یازمشدر. شقائق وسعدالدین ایله عالی‌یه مراجعت (۱) .

اون طقوزنجی کتاب

۱، ص ۲٤۱ — اردوکاهده بولنان نشری، وزیر وقاضیعسکرلرك، محمدثانینك آرابه‌سنه رفاقت ایتمك اوزره استانبوله قدر عزیمت ایتمکده اولدقلرینی کورن خلقده فاتحك ارتحالی ظنی حاصل اولدیغی وعجمی اوغلانلرینك اردوکاهه وصولی بوظنی اعتماده تحویل ایلدیکنی صفوت کارانه بیان ایدر. نشری، ورق ۲۳۷ .

۲ ، ص ۲٤۲ — قانته‌میره اسناد اولنه‌بیله‌جك خطالرك الك بیوکلرندن بری بایزیدك ارتحال پدری اوکره‌نجه مکه‌یه عزیمت ایتدیکنی و بو سیاحت ایچون طقوز آی استعمال ایلدیکنی بیان ایتمسیدر. واقعا جنابی واوندن نقلاً هزارفن بوسیاحتدن بحث ایدرلرسه‌ده بایزیدك آماسیه‌دن مکه‌یه‌دکل، استانبوله کلدیکنی وطقوز آیده دکل طقوز کونده [دها آزمدتده] مواصلت ایتدیکنی بیان ایدرلر. نشری، سعدالدین، ادریس، عالی، صولاق زاده، لطفی بوبابده متفقدرلر. فضله اوله‌رق نشری پادشاهك استانبوله دخولنی کورمشدر . پیتی دولاقروا و آوروپا مورخلری قانته‌میرك روایتنه امتثال ایتمشلردر. جنابی‌یه کلنجه اونك افاده‌سنه شوندن دولایی ده معنی ویریله‌مزکه بر قاچ سطر صوکره بایزیدك ۲۹ جمادی الاولی ۸۸٦ تاریخنده پای تخته واصل اولدیغی یازار ، بو تاریخ ایسه محمد ثانینك وفاتندن ایکی بچق آی صوکره‌سنه مصادفدر. قانته‌میر، فاتح طرفندن شهزاده قورقودك بایزید یرینه آماسیه والیلکنه تعیین قلندیغنی بیان ایتمکله‌ده خطا ایدر.

۳، ص ۲٤۲ — استانبولدن آماسیه‌یه اون بش کونلك یول حساب اولنورکه تقریباً یوز آلتمش فرسخدر (کینه‌ئیره مراجعت). بوحالده مصطفی سکز کون، یکرمی درت ساعتده یکرمی ساعت کیتمش وبایزید دخی درت بیك سواری ایله بومسافه‌یی اوقدر ساعتده قطع ایتمشدر [متنده اشارت اولندیغی اوزره فاتحك ارتحالی ٤ ربیع‌الاولده‌در ، ککلك مصطفانك آماسیه‌یه وصولی ۸ کونده دکل ، ۸ ربیع‌الاولده‌در.

---

(۱) فن طبده نافع تألیفاتی واردر... تصوفده « رسالة النور »ی، دفع مطاعن صوفیه‌ده بر رساله‌سی واردر ، طبده مجرباتنی جمع ایده‌رك کتاب نافع اولمشدر. سعدالدین، جلد ۲، ص ۵۱۹ و ۵۲۲ . (مترجم)

اسکی تاتارلرك سرعتی دوشونیلیورسه فوق‌العاده مهم بر خبر کوتورمکده اولان «ککلك» مصطفانك یکرمی درت ساعتده، یکرمی ساعت دکل، منزل منزل حیوان دکشدرمك و بر ایکی ساعت اویقویه قناعت ایتمك صورتیله کونده قرق ساعت قطع ایله درت کونده واصل اولدیغی اشتباه کوتورمز. تلغرافك ایجادیله تاتارلرك اسکی زمانلرده‌کی قدر سرعتلرینه لزوم قالمدیغی حالده شمدی دخی پوسته تاتارلری ایکی ساعتی برساعتده کسرلر. مع‌هذا ٤ و ٨ تاریخلری برلکده حساب اولنورسه مدت سفربش کونه چیقار. بایزیدك درت بیك سواری ایله ککلك قدر یول آله‌مامش اولدجغی بدیهیدر. مترجم]

« Claudios, raised by the soldiers to thEem- — ٤، ص ٢٤٤
pire, Was the first who gave a donative : he gave quina dena 120 L. (فلودیوسده سوئه‌تون، ٢، باب ١٠) When marcus, with his colleague Lucius Verus, took quiet hossession of the throne, he gave vicena 160 L. to each of the gards. » اوغوست تاریخی، ص ٢٥، (دیون ١٠، ٧٣، ص ١٢٣١). ژیبون، باب ٥، حاشیه ٦.

٥، ص٢٤٥ — قدس عزیز یحیی طریقتی قنچلار معاونی قااورسه‌ن — که جمی ردوسده‌کورمشدر — شهزاده‌نك اشکالنی تعریف ایدر، بوکا، شهزاده‌نك یاشی بش زیاده کوسترمسندن باشقه بر اعتراض ایدیله‌مز. جم ١٤٥٩ ده دوغمش اولدیغندن ١٤٨٢ ده سنی ٢٨ یرینه یکرمی بشدن زیاده دکل ایدی: « 28 annorum, statura

parva, valetudine prospera, ferox vultu, oculis parumper obliquis et cæruleis, denso supercilio nasi radice fere utroque cohærente, sinistrum in frontem elevatur, dextrum ad oculum vergit, os parvum, labra grossa, quorum ritus sinistrorsus contrahit gestuque ipso sinistram palpebram inclinat paulo post elevat; nasus aquilinus in medio paulo eminentior, cujus extremitas in sinistrum tendit, mentum exile. Lutio colore ut nucis castaneæ; barba rara non promissa sed ad cutem forcipe tonsa, obesa cervice, parvis auribus; corpus carnis sarcina onustum, obesitas ventrem projectum magis per posteriora gravat quam cætera membra; brachia, tibia, crura ac pedes proportione sunt compacti nec adipis pondus officit,quominus saltando venando atque sagittando agilis sit, corpus enim haud secus gestat ac si gracilis esset et obesitas non gravaret. Si quid molesti affertur oculorum motu acutaque voce iracundiam repente indicat; at si vir gravis adsit temporis puncto facies temperatur. Simulationis dissimulationisque gaudet officio. Dum excanduit vocem edit acutam caprinæ haud dissimilem. Cum quieto loquitur animo gravis rursus est temporatus et modestus sed rarus. Hic quamvis profugus et extorris a principis dignitate non cadit. Cibi plurimi est, voracissimoque stomacho tanquam fornace fervet. Vinum respuit

nisi aromate confectum, quod alteratum speciemque mutasse arbitratur, ut acetum quod ex vino gignitur quæque originis speciem alterat. Avidius bibit comeditque quam principem deceat, ut vorare potius quam edere illum arbitreris. Nec edulia satis dente ferit quæ in os indita inglutit, ac minime trita raptim aperto hyatu vorat. Assa appetit, lixa fastidit. Melones, uvas, pyra atque poma et cujusque generis fructus appetentissime mandit. Modico pane vescitur, aqua usui est in potu saccharo indito, quod paulatim liquefit. Calore, algore, inediaque impatientissimus; affatim sudat, fluuntque tunc a fronte et genis sudoris guttæ copiosissimæ. Veste gaudet illustriori. Thermis balneisque assiduis utitur; lavato in thermis corpore demum e gelida aqua perfunditur, natantique artem callet, quotiescumque in pelagus se mergebat adstantibus cunctis irreverecunde natabat. Circumstantes oculis lustrat. Subtristis et cogitabundus semper videtur. Si lætitiæ indicia dedit ut præsente magistro maxime efficit. Religiosissimus in Mahomettis legem, cujus cultor observantissimus est. Si quem ex suis vino madentem conspexit, in eum furibundus irruit. Instabilis est adeo, ut loco eodem se continere non possit et diu cellulas omnes lustravit ut cubaret, nec domorum superiorem planitiem contempsit. Quin immo cubile parato noctes aliquot illic somnum ad aurem capit. Thurcorum lingua præstantissimus, ingenium a juvenili ætate litteris applicuit ita, ut gesta scribere non ignoret. Res quoque genitoris gestas litteris mandavit. Matrem, inclyta regum Serviæ familia natam, duosque liberos marem et fœminam tenellæ ætatis apud Carras (Cairo) reliquit. »

٦، ص ٢٤٧ — سعدالدینه کوره ٢٢ ربیع الاخره مصادف بر جمعه ایرتهسی کونی ایدی. بونده بر سهو واردر؛ چونکه ٢٢ ربیع‌الاخر جمعه‌در. اکر جمعه ایرتهسی دوغری ایسه ٢٢ رقمی یاکلشدر؛ ٩، یا ١٦، یاخود ٢٣ ربیع‌الاخر اوقونملیدر. هرنه حال ایسه، بالذات بایزید طرفندن قارداشی علیهنه آچیلان بومحاربه جنابی وهزارفنك یازدقلری مکه سیاحت موهومه‌سنی رد ایتمکه کافیدر [*].

٧، ص ٢٥٣ — قاسم بك، قاورسه‌نده دائما *Ciliciæ rex* یعنی کیلیکیا قرالی تامیله ذکر اولنمشدر. بومورخ «*Regis Ciliciæ verba ad Zyzymi; respon-sio Zyzymi*» دیه‌رك جم ایله قاسم بك آره‌سنده تعاطی اولنان سوزلری و«*Zyzymi soldanum alloquitur*» دیه‌رك شهزاده ایله مصر سلطانی آره‌سنده وقوعنی روایت ایتدیکی مکالمه‌لری نقل ایدر. قاورسه‌ن جمك مکه‌یه عزیمتی‌ده بروجه آتی یازار: «*Zyzymi ad Mecham proficiscitur*». ژان رایه‌ر (Jean Rayer) ك اولم (Ulm) طبعنه مراجعت آ. د. ١٤٩٦، ٢٤ تشرین اول تاریخی.

٨. ص ٢٥٤ — وه‌رتو، جم طرفندن قارداشنه یازلمش وبراوقه ساحله آتیله‌رق

شهزاده‌نك تعقیبنه کوندریلن سپاهیلرك اورته‌سنه دوشمش اولان بر مکتوبی نقل ایدر. هردرلو ظواهر احواله نظراً بومکتوب مصنعدر.

۹، ص ۲۵٤ — سعدالدین « اوچنجی » یرینه « اون اوچنجی » یازار؛ کوزل موسملرده کیلیکیه‌دن ردوسه نهایت اوچنجی کونی واریلیر. اوندن باشقه سعدالدینك جمك مواصلتنه کوستردیکی تاریخ دوغری عد اولنسه شهزاده اورادہ قرق ایکی کون قالمش اولهمازدی.

۱۰، ص ۲۵٤ — قااورسه‌ن بیان ایلدیکمز شرحده : « Zyzymi ad Ma-gistrum Verba; responsio Magistri. » دیه‌رك شهزاده‌نك نطقی و استاد اعظمك جوابنی یازار. قااورسه‌نك، جمی زیزیمی آکلامسی و زیزیمی کلمسنك عشق (Zyzymy, qui amor interpretatur) معناسنه کلدیکنی بیان‌ایتمسی قابل تفسیر دکلدر جم کلمسی دها زیاده، جمجاه لفظندن آلنمش کورینور؛ لکن جمجاه برلقبدرکه جمشید کبی قوتلی معناسنی افاده ایدر. زمانمزده دخی پادشاهك القابندن بریدر. سعدالدین، بایزیدی یکانه وارث سلطنت عد ایتدیکی جهتله بو عنوانی یالکز بایزیده ویرر. اوصورتله‌که جمشاهه (شهزاده جم) مقابل اولهرق بایزید، جمجاه (جمشید کبی قوتلی) لقبیله یاد اولنمشدر. [جم، جمشیدك مختصری. دها دوغریسی جمشید، جمدن مأخوذدر؛ بوده اسکی ایران‌حکمدار مشهوریدر. شاه جمجاه، پادشاه جمجاه، جم‌قدر رفعت قدره مالك دیمکدر. سعدالدینك بایزید حقنده جمجاه تعبیرینی استعمال ایتمسی اسکی جم تشبیه و یکی جم تلمیح معناسنی متضمن اولمغله برابر پادشاه لفظنه قافیه اولمسندندر. جمك، زیزیم اولمسنه کلنجه شویله اعلال ایدیله‌بیلیرکه : قااورسه‌ن و اونك کبی مورخلره تبعاً بر چوق آوروپالیلر بونی جیمك کسره‌سیله اوقومش وکندیلکلرندن برجیم دها علاوه ایتمش، صوکره جیملری زا یاپمشلردر. ترکجه‌ده جیجی کلمسی — چوجقلر لسانندن اولمق اوزره — کوزله اطلاق ایله « کوزلم » دیه‌جك یرده جیجیم دینیلیر، عجبا قااورسه‌ن بو کلمه‌یی اوروب چویره‌رك عشق معناسنه‌می کتیرمشدر؟]

۱۱، ص ۲۵۵ — سعدالدینه کوره، ۳، ورق ٤٤۷، رجبك اون بری ۲۶ آغستوسه مصادفدر. قااورسه‌نه نظراً « *navis oneraria parata Calendis septembris portusolvit.* » عباره‌سی حکمنجه کمی ایلولده حرکت ایتمشدر. قااورسه‌نك بو عباره‌ده « *postquam dies 42 moram traxisset* » دیمسی، جمك

وصولی ۲۲ تموزده کوستون سعدالدینك افاده‌سیله تماماً توافق ایدر. ۲۲ تموزدن ۱ ایلوله قدر شهزاده‌نك وصول وحرکتی کونلری داخل اولدیغی حالده قرق ایکی کون واردر [*] .

۱۲ ، ص ۲۵۶ — قااورسه‌ن بو عهدنامه‌نك باشلیجه ماده‌لرینی تعیین ایدر: «Fœderis conditiones: Miles gladium ne stringito, nec pelago armis locum dato. Classem offensam salutato negociator ; commercia libera, commeatum sumito, litem pro tribunalis more decidito ; Servum profugum si in lege versatur restituito ; si extra legem 22 nummis auri exolvito . Arx S. Petri perfugis patens esto . Superstite Bajazit principe pacem servato.» *Guil. Caoursin Rhodiorum Vic-Cancellarii de celeberrimo fœdere cum Thurcorum rege Bagyazit per Rhodios invto .*

۱۳ ، ص ۲۵۶ — وه‌رتو ، شهزاده جمك مخصصاتی تعیین ایدن ایکنجی عهدنامه‌یی برنجیسنه ربط ایلر. لکن قااورسه‌ن، قرق بش بیك دوقه تخصیصاتك ترك ایلچیسی طرفندن آنجق خرستیان ایلچیلرینك ردوسه عودتندن صوکره وعد اولندیغنی بیان ایتمیله ایکی عهدنامه‌یی بربرندن واضحا تفریق ایدر.

۱٤، ص ۲۵۶ — «Si quæque suis temporibus reddere voluero interrum pendæ sunt res Asiæ ; quas utique ad fugam mortemque Darii in conspectu dari, et sicut inter se cohærent tempore ita opere ipso conjungi haud paulo aptius videri potest . » Curtius, l. vI .

۱۵، ص ۲۵۷ — لطیفی (شابه‌رك ترجمه‌سی، ص ٦۵)، عاشق پاشا زاده‌یه نظراً اوبیت شودر:

« عجاب شهر ایمش بو شهر نیتسه * که قالور یانه هرکشی نیتسه . »

[بوبیتی هامه‌ر، «بونیس نه عجیب مملکتدر. انسان چیقمق ایستدیکی حالده چار و ناچار اوراده قالیور » صورتنده تفسیر و بیتك لطافتی اصل قافیه‌ده اولدیغنی ایراد ایلمشدر. فکرعاجزانه‌مجه بیت شومعناده‌درکه: جم نیسك عجائب برشهراولدیغنی متحیرانه سویلدکدن صوکره کندی حالنه و اوندن صوکره بایزیدك حالنه انتقال ایله کشی نه ایش ایشلرسه اونك کندیسنه قاله‌جغنی ، یعنی اونك قارشیلغنی کوره‌جکنی بیان ایدیور. مترجم]

۱٦ ، ص ۲٦۰ — بایزیدك ایلچیسی طرفندن کتیریلن بو هدیه اوزرینه قااورسه‌ن، عزیز یحیانك النك تاریخنه وبونك ردوسده انظار حیرت عمومیه‌یه نه قدر طنطنه ایله عرض اولندیغنه دائر شوعنوان ایله غایت شایان دقت بر شرح یازمشدر: *Guilelmi Caoursin Belgæ Duaci Rhodiorum Vice-Cancellarii de translatione sacræ dextræ sancti Joannis Baptistæ præcursoris rex Constantinopoli in Rhodum*

۱۷ ، ص ۲٦۰ — قااورسه‌ن بایزیدك ایلچیسنك عودتندن آز وقت مقدم طریقت هیئت مجتمعه‌سی حضورنده جمك فرانسه‌ده اسارتی حقنده بر نطق ایراد ایلمشدر (۱۹ ایلول). بونطق، قااورسه‌نك اثرنده «de admission regis Zyzimi in Gallia» عنوانیله کوریلور .

۱۸ ، ص ۲٦۰ — سعدالدینده ساسوناژ (یعنی ساسناژ Sassenage) یرینه ساسونار . سعدالدینك ، جم ایله ساسناژ شاتوسی صاحبنك کوزل قیزی آره‌سنده‌کی معاشقه‌یه دائر طوپلادیغی تفصیلات قیزك هویتی حقنده اشتباهه محل براقماز ؛ بوندن ماعدا وقعه‌نك خواجه سعدالدینك تاریخ مخصوص عثمانیسنده ذکر ایدلمسی فرانسه‌ده نشر اولنان *(Zizimi, prince Ottoman, amoureux de Philippine Hélèn) de Sassenage, Histoire dauphinoise par L P. A. A.* Grenoble, 1673, chez Jean Nicolas, in 12.) وشمدیه قدر برروماں نظریله کوریلن اثرك تفصیلاتنده دکلسه‌ده اساسنده دوغری اولدیغنی کوسترر. تاریخ سعدالدینده شو عباره کوریلور : « اول حصار بکنك بر بدیعة الجمال دختری وار ایدی، شهزاده‌یه میل ایدوب میانه‌لرنده معاشقه ومراسله واقع اولدی.» [هامهر، بوفقره‌نك ترجمه‌سنده معاشقه‌یه مناسبت خفیه معناسی ویریور، متعاقباً مراسله کلمه‌سی ذکر اولنمسنه کوره معاشقه‌نك نه درجه‌یه واردیغی بیلنه‌مز . بوده کوسترر که جم فرانسزجه اوکرنمش ایدی. عجبا دها باباسنك زماننده السنهٔ اجنبیه‌یه آزچوق کسب وقوف ایتمه‌مشمی ایدی؟ حتی ردوسه کیتمسنده لسانلرینه آز چوق واقف اولمسنك دخل یوقمی ایدی؟]

۱۹ ، ص ۲٦۱ — وه‌رتو دخی بو قله‌دن وشهزاده‌نك فرار ترتیبندن بحث ایدر : « آرقاداشلق ایتمك بهانه‌سیله کندیسنی تحت محافظه‌ده بولندیران شوالیه‌لر ، بایزیدك تشبثاتنه قارشی محفوظ طوتمق ایچون وبلکه‌ده شهزاده‌یی الارندن قورتلمقدن و — مؤخراً شهه‌لرینه محل ویردیکی وجه ایله — فرار ایتمکدن منع ایچون مخصوص بر قله یاپدیرمشلردی. » (۷،۱)

۲۰، ص۲، ۲ — سعدالدینده دخی بواون بیك دوقه‌دن بحث اولنور، ورق ۱۵۰، لکن ردوس شوالیه‌لری اون بیك دوقه‌یی جمی قورتارمق ایچون الدقارینی کوستره‌جك صورتده افاده ایدر . سعدالدین، ایلچی حسین بکك شهزاده‌نك مابینجیسی سنان بك ومیراخوری ایاس بك ایله بالمذاکره ترتیب ایلدیکی فرار صورتنك خیانتله نصل میدانه چیقوب منع اولندیغنی تفصیلاتیله یازار ؛ لکن عثمانلی مورخنك عزیز یحیی طریقتیله پاپا آره‌سنده قرارلاشدیریلان شروطی — وه‌رتونك بیلدیکی کبی — بیله مه‌مسی طبیعیدر [*].

۲۱ ، ص ۲۶۲ — « مزار مقدس » و « عزیز لازار » طریقتلرینك « عزیز یحیی» طریقتیله برلشدیرلمسی؛ بوطریقتلره عائد دائره‌لرك پاپا متمتعاتی دفترینه یازلمامسی؛ روماده منحل اوله‌جقلر دخی داخل اولمق اوزره قومانده‌ری (۱) توجیهاتنه پاپانك قاریشمامسی کبی .

۲۲ ، ص ۲۶۴ — وه‌رتویه نظراً آلتنجی آلکساندر جمی سنت ـ آنژقله‌سنه کوندردی. لکن سعدالدین بالذات شهزاده‌نك روزنامهٔ حیاتنه‌استناداً بو قاله‌ده یکرمی کون توقیف اولندقدن صوکره ایلك اقامتکاهی اولان واتیقانه اعاده اولندیغنی یازار. [سعدالدین، «پاپای جدید نصبنده شرائطی تمام اولنجه شهزاده‌یی یکرمی کون مقداری بر محل مضبوطده حفظ ایلدیلر؛ صوکره کیرو واولکی مکانته ایلندیلر؛ بر قاچ ییل دخی اسلوب سابق اوزره آنده قالدی. وامتداد حبس تاب وتوان آلدی» دیورسه‌ده بو افاده شهزاده‌نك روز نامهٔ حیاتنه معطوف اولدیغنی تصریح ایتمز . جلد ۲ ، ص ۳۵ . مترجم]

۲۳ ص ۲۶ — صوك عصرك اواسطنه دوغری دالماچیالی بر فرانسیسکن پاپاسی بو معاملهٔ سابقه‌یه استناداً قاردینال شاپقه‌سی استدعا ایله بادشاهدن پاپا نزدنده توسط ایتمسنی استرحام ایلدی ؛ آنجق دیوان همایون قلمنی بر توصیه نامه تحریری زحمتندن قورتارمق ایچون استدعاسنی مروج توریه‌لی برکاغد ویردیکه هم پاپایه، هم بادشاهه خطاب اولیوردی. مألی شودر؛ « اب اقدس ! ن. ن . اسمنده‌کی کوچك قارداشی [کوچك راهبی] قاردینال پایه‌جقسکز. پایمدیغکز حالده قدس قارداشلری [راهبلری] قازیغه اوریله‌جقدر. » [!]

۲۴، ص ۲۶۵ — سعدالدین «مونتفوردین نام حصاره دوشدی، خلقی اطاعت ایتمك ایچون قاهر اولوب قتل‌عام ایتدی.» دیور؛ پاولوچیو ویویه نظراً سیسموندی

(۱) طریقتك املاکی اوزرنده بر نوع مأموریت.

دخی (جلد۸، ص ۱۶۹) «بتون اهالیسی قتل عام ایدلدی» دیه یازیور. مختلف زمان ومکانلرده یازان مورخلرك بواتفاق کلامی وقایعك حقیقتنه الك ایی شاهدلردر. | «خلق اطاعت ایتمیجك (یعنی ایتمینجه) قهراً آلوب» عباره‌سنی هامه‌ر بروجه محرر یاکلش آلمشدر] .

۲۵ ، ص ۲۶۶ — آلتنجی آلکساندر مؤخراً بر چوق قاردیناللری آخرته کوندرمك و نهایت کندیسنی تسمیم ایتمك ایچون بو زهری استعمال ایتمشدر. پاولوجیوویویه نظراً سیسموندی ، ۱ ، ۲ ، ص ۴۷ . برناردی اوریچه‌للاریئی (B Oricellarii) شرحی ، ص ۶۴ . بمبو (Bembo) وندیك تاریخی، ۱، ۲. گوویچیاردینی، ناپولی تاریخی، ۴ .

۲۶ ، ص ۲۶۷ — وه‌رتو، آمستردام مطبوعی اولان اثرندن ایکنجی جلدك نهایتنده «ایکی مورخ حقنده‌کی تدقیقات» مقاله‌سنده دوبوسونك خیانت کارانه حرکتندن بحث ایدرکن شهزاده جمك تاریخی یازمش اولان طریقتك قنچلار معاونی قالورسه‌ن ایله پیه‌ر دو بوربونك کاتبی ژالینی‌نك افاده‌لری موافق حقیقت اولمسندن شبهه ایدر. بوشبهه‌لرعثمانلی مورخلرینك قرائتیله تماماً تأییدایلر. قالورسه‌ن افادهٔ‌ظریفانه‌سیله، ژالینی منقح وواضح بیانیله بالدفعات وقایعی تحریف ایتمشلردر مثلا ژالینی بایزیدی جمدن کوچك کوسترمکله خطا ایدر . بایزید ۸۵۱ (۱۴۴۷) ده ، جم ایسه ۸۶۴ (۱۴۵۹) ده تولد ایتمشدر . حاجی قالفه‌نك تقویم التواریخنه و سعدالدینه مراجعت. بایزید، ولی عهد ثانی اولان قارداشندن اون ایکی یاش بیوك ایدی . ژالینی ، جمك کندیسنی تعقیب ایتمکده اولان بایزیدکیلرندن قورتلمق ایچون ردوسه قاچوب قورتلدیغنی ده بیان ایده‌رك بو خصوصده قالورسه‌ن ایله برابر بتون عثمانلی مورخلرینه معارض بولنمش اولور. اومورخ شهزاده ایلچیسنك قبول اولندیغی ملاقات رسمیه‌نك نتیجه‌سی اولان سناتو قرار نامه‌سنی بزه نقل ایدر ؛ دیکرلری — آز چوق تفصیلات ایله — جم طرفندن استاد اعظمه کوندریلان نامه‌دن ، بر یول رخصتنامه‌سی ویریله‌جکنه دائر ایلچی‌یه ایدیلن وعددن، نهایت ایلچینك استاد اعظمك خیانتنه قارشی افندیسنی ایقاظ ایتمك ایستدیکندن بحث ایدرلر . سعدالدینك بر فقره‌سی: « اگرچه ردوس بکی عهد نامه‌سنده مؤکد ایمان و محکم یمان ایله اعانت وامداد ایتمکه تعهدین درج ایتمشدی». سلیمان بك، استاداعظمك صدق مقالنه اعتماد ایدیله‌میه‌جکنی بیان‌ایدیوردی واستادی جمدن ایی طانیقده اولان مهتدینك تمامیله‌حقی وار ایدی.

SULTAN MAHOMET KHAN Ier
CINQUIEME EMPEREUR DES TURCS OTTOMANS

[سعدالدینك افاده‌سنك بقیه‌سی شودر:

... درج ایتمشدی، لکن فرنك سلیمان وضعلرندن نیرنك مشاهده ایتمکین آنلره اعتماد ایتمکی تجویز ایتمیوب «آنلرك اطوارندن خیر آثارین فهم ایده‌مدم. عهدوکفتدن مرادلری همان شهزاده حضرتلرینی اله کتورمکدر، بو بابده بندن استشاره بیورلسه بو توجهی وجیه کورمز ایدم» دیدی. شهزاده دخی تردد کوستریجك سائر رفقاسی اول قلبی قاسی ... ك پیمان وایمانته [یمینلرینه] فریفته اولوب «... اونلر عهدلری اوزره مصر اولورلر» دیو شهزاده‌نك عزیمتی دومتن ردوس جانبنه توجیه ایتدیلر.]

اوچنجی جلددن تذیلات مورخك ختامی

مترجمك تذییلاتی

هجری ومیلادی سنه‌لرك تطبیقی

هامهر ، اکثریا سنهٔ میلادیه ایله برابر سنهٔ هجریه‌یی‌ده کوسترمش وهجریه‌لردن بعضیلری ترجمه‌ده علاوه اولندیغی کبی مورخك بعض ارقامی تدقیق ایله سهو طبع اولدیغنه قناعت‌حاصل اوله‌رق تصحیح ایدلمش ایسه‌ده تواریخ هجریه ومیلادیه‌یی تطبیق ایچون قارئین کرامه سهولت اولمق اوزره ۶۰۱ سنهٔ هجریه‌سندن ایکنجی جلدك خاتمهٔ وقایعنی تشکیل ایدن ۸۵۷ سنه‌سنه قدر — دولتلوغازی احمدمختار پاشا حضرتلرینك اصلاح التقویمندن اقتباساً — جدول مختصر آتی تنظیم اولنمشدر : (۱)

هجری	میلادی	هجری	میلادی	هجری	میلادی
۶۰۱	۱۲۰۴	۶۹۰	۱۲۹۱	۷۶۱	۱۳۵۹
۶۲۱	۱۲۲۴	۶۹۱		۷۸۱	۱۳۷۹
۶۲۳	۱۲۲۶	۷۰۱	۱۳۰۱	۷۹۰	۱۳۸۸
۶۲۴		۷۲۱	۱۳۲۱	۷۹۱	
۶۴۱	۱۲۴۳	۷۲۳	۱۳۲۳	۸۰۱	۱۴۰۰
۶۵۶	۱۲۵۸	۷۲۴		۸۲۱	۱۴۱۸
۶۵۷		۷۴۱	۱۳۴۰	۸۲۴	۱۴۲۱
۶۶۱	۱۲۶۲	۷۵۷	۱۳۵۶	۸۲۵	
۶۸۱	۱۲۸۲	۷۵۸		۸۵۷	۱۴۵۳

ایکی هجری‌یه مقابل بر میلادی یازیلان خانه‌لرده ایکی سنهٔ هجریه‌نك ابتداسی بر میلادیه‌ده داخل دیمك اولور. آنجق بومثللو مختصرجدوللردن بولنه‌جق میلادی سنه‌لرده — سنه ابتدالرینك تخالفندن دولایی — برسنه یاکلشلق اوله‌بیلیر. اوچنجی جلدك وقایعی دها چوق وسنه‌لری دها معین اولدیغندن بو جلد ایچون هر سنهٔ هجریه‌نك ابتداسی میلادیه‌نك هانکی آی وکونینه دخی تصادف ایلدیکی بیلنمك اوزره جدول آتی تنظیم اولندی :

---

(۱) میلادی طرز جدید تقویمنك (N. S.) تاریخ استعمالی اولان بیك بش یوز سکسان اوچ سنه‌سنه قدر اولان تاریخلر بالطبع طرز عتیق (O. S.) اوزره‌در.

٨٥٦	٢٣	كانون ثانى	١٤٥٢	٨٧٢	٢	آغستوس	١٤٦٧
٨٥٧	١٢	»	١٤٥٣	٨٧٣	٢٢	تموز	١٤٦٨
٨٥٨	١	»	١٤٥٤	٨٧٤	١١	»	١٤٦٩
٨٥٩	٢٢	كانون اول	١٤٥٤	٨٧٥	٣٠	حزيران	١٤٧٠
٨٦٠	١١	»	١٤٥٥	٨٧٦	٢٠	»	١٤٧١
٨٦١	٢٩	تشرين ثانى	١٤٥٦	٨٧٧	٨	»	١٤٧٢
٨٦٢	١٩	»	١٤٥٧	٨٧٨	٢٩	مايس	١٤٧٣
٨٦٣	٨	تشرين ثانى	١٤٥٨	٨٧٩	١٨	»	١٤٧٤
٨٦٤	٢٨	»	١٤٥٩	٨٨٠	٧	»	١٤٧٥
٨٦٥	١٧	»	١٤٦٠	٨٨١	٢٦	نيسان	١٤٧٦
٨٦٦	٦	»	١٤٦١	٨٨٢	١٥	»	١٤٧٧
٨٦٧	٢٦	ايلول	١٤٦٢	٨٨٣	٤	»	١٤٧٨
٨٦٨	١٥	»	١٤٦٣	٨٨٤	٢٥	مارت	١٤٧٩
٨٦٩	٣	»	١٤٦٤	٨٨٥	١٣	»	١٤٨٠
٨٧٠	٢٤	آغستوس	١٤٦٥	٨٨٦	٢	»	١٤٨١
٨٧١	١٣	»	١٤٦٦	٨٨٧	٢٠	شباط	١٤٨٢

هرسنهٔ هجريه‌نك غرهٔ محرمى، حذاسنده‌كى يوم وشهر وسنهٔ ميلاديه‌يه مصادفدر. هرسنهٔ هجريه ايامنك هانكى سنهٔ ميلاديه‌نك قاچنجى آينك قاچنجى كونينه اصابت ايلديكنى حساب ايچون الك يكى و الك مكمل جدول اصلاح التقويمدر. بوندن صوكره‌كى جلدلر ايچون‌ده — جناب حق مراد ايتمش ايسه — بويله جدوللر ياپيله‌جقدر.

قوصوه محاربه‌سنك تاريخ وقوعى

قوصوه محاربه‌سنه ٧٩١ شعبانك اون دردنجى پازار ايرتسى كونى حاضرلانيلوب ايرتسى كون محاربه وقوع بولديغنك خداوندگار شهيد نامنه ميدان محاربه‌دن يازيلان فرمان همايونده مندرج اولديغى برنجى جلدك تذييلات مترجم قسمنده ٣٨٢نجى صحيفه‌ده يازلمشيدى. جلد مذكورك نشرندن صوكره آرناودلغه سياحت شاهانه مناسبتيله قوصوه محاربه‌سندن بحث اولنديغى صيره‌ده بعض اوراق حوادث محاربه‌نك تاريخ وقوعنجه تردد آميز ملاحظه‌لرده بولنمسنه واخيراً قوصوه، نيكبولى، آنقره، وارنه محاربه‌لرينك پلانلرى بو تاريخك قارئلرينه توزيع ايدلمسنه مبنى ديكر محاربه‌لرك تاريخلرى تدقيق ايديله‌جكى كبى قوصوه محاربه‌سى تاريخى حقنده دخى تفصيلات آتيه‌نك اعطاسنه ابتدار اولنور :

سنه احدی وتسعین وسبعمائه (۷۹۱) شعبانك اون دردی واقع اولان دوشنبه (بازارایرتسی) کونی قوس‌اوه‌محراسنده ... صفوف قتال‌مهیا قیلنوب اول کیجه‌صبحه قدر هرکس اویانیق بولنه‌رق ایرتسی کون فریضهٔ صبحدن صوکره امر تعبیه اجرا قلنـدیغی فرمان مذکورده محرر و فرمان اواسط شهر شعبان المعظم ۷۹۱ تاریخیله مورخدر. وقعهٔ شهادتی متضمن یلدیرم بایزیدك فرمانی دخی کذلك اوتاریخی حاویدر. (فریدون بك منشأتی، تمثیل استانبول، جلد ۱، ص ۱۱۲—۱۱٤) .

۷۹۱ محرمنك ابتداسی پنجشنبه‌یه وشعبانك ابتداسی بازار ایرتسـنه مصادف اولدیغندن اون دردی بازار اوله‌جق ایدی . آنجق تقویم حسـابندن تکمیل ثلثین ورؤیت حسابنك برکون تأخری پك چوق واقعدر. شوحالده تقویم حسابیله محاربه ۱٦ شعبان ۷۹۱ اوله‌جقدر . چونکه کونك ، یعنی محاربه‌دن برکون اولکی یومك دوشنبه = بازار ایرتسی دینلمسنده یا کلشلق اوله‌ماز . تاریخ مذکورك میلادیه‌سی حسابنه کلنجه : ۷۹۱ محرمنك ابتداسی ۱۳۸۸ کانون اولنك ۳۱نجی کونـده واقع اولدیغندن شعبانك اون‌آلتنجی صالی کونی ۱۳۸۹ آغستوسنك اونجی‌کونـه اصابت ایدرکه آغستوسك ابتداسی بازار اولدیغندن اونی صالی‌یه تصـادف ایده‌جکی جهتله شو حسابك صحتی بونکله‌ده آکلاشیلیر.

دیمك اولورکه وثائق قدیمه‌مز موجبنجه‌قوصوه محاربه‌سنك‌تاریخ وقوعی شودر:

۱۵ (تقویم حسابی ۱٦) شعبان ۷۹۱ = ۱۰ آغستوس ۱۳۸۹ صالی کونی.

هامه‌مر، صربلیلرك روایات وتواریخنه کوره ۱۵حزیران ۱۳۸۹ اولدیغنی ویالکز سعدالدین، سلطان مراداولك وفاتنی ۲۷ آغستوس کوستردیکنی یازار (هامه‌رترجمه‌سی جلد۱، ص ۳٤۵). بو خصوصده صرپلیلره‌می اینانه‌لم، بزم وثیقه‌لره‌می؟ بزم وثیقه‌لر البته مرجح کورینور . خصـوصیله‌که اردودن سـلطان مراد نامنه ، فرمانی یازان ذات پك هنرور بر منشـیدرکه پادشاهك شهادتنی غایت اسـتادانه ایما ایتمشدر. (جلد۱، ص۳۸۱). شوصورتجه صربلیلرك کوستردیکی تاریخ، محاربه‌یه عزیمت زمانی اوله‌بیلیر. (حزیرانك اون بشی‌ده صالی‌یه مصادف ایدی ، هر حالده یوم حربك بر صالی اوله‌جغی اصلا مدار اشـتباه اوله‌ماز .) ۲۷ اغستوس تاریخنه کلنجه : خواجه سعدالدین، سلطان مراد «ارتحال ایتدکده» ۷۹۲ رمضانك دردنجی کونی یلدیرمك جلوس ایتدیکنی ومحاربنه احسانلرایده‌رك ادرنه‌یه عزیمت‌ایله «بریوم مسعوددده ادرنه تختنه یمن وسعود ایله صعود » ایلدیکنی یازیور . هامه‌رك ۲۷ آغستوس دیدیکی بو

تاریخ اولهجقدر. حال بوکه خواجهنك ۷۹۲ (اثنین وتسعین وسبعمائه) دیمسی مطلقا یاکلشدر. محاربهیی کاتبچلبی دخی ۷۹۱ده ضبطایلدیکی کبی هپ روایات ووقایع ۷۹۱ حسابنه کورهدر. بو یاکلشلقدن صرف نظر ایله ۷۹۱ رمضانك دردی آلینیرایسه بزم حسابمزجه آغستوسك یکرمی سکزینه کلیر . فقط خواجهنك کوستردیکی تاریخ اساساً سلطان مرادك شهادتی تاریخیدکلدر، ادرنه تختنه جلوس تاریخی اولمسی محتملدر. شو احتمال، وثائق ایله خواجه آرهسندهکی اختلافی رفع ایدر .

نیکبولی محاربهسنك تاریخ وقوعی

یلدیرم بایزیدك نیکبولی محاربهسنده مظفریتنه دائر ممالك عثمانیهیه تسطیر اولنان اواسط صفر ۷۹۸ تاریخلی فتحنامهسنده (فریدون ، جلد ۱ ، ص ۱۲۰ ـ ۱۲۲) « سنه ثمان وتسعین وسبعمائه صفرینك اونبری واقع اولان جمعه کونده طرفیندن صفوف، باغلاندیغی بیان و محاربهٔ واقعهنك تفصیلاتی اتیان اولنمشدر. لکن بحسب التقویم جمعهیه تصادف ایدن، صفرك اون بری دکل اون ایکیسیدر؛ اشبو برکون فرق — یوقاریده یازلدیغی اوزره — تقویم ایله تکمیل ثلثین ورؤیت اختلافندن متحدث اولهبیلیر. بناءً علیه محاربهنك تقویم حسابیله تاریخ وقوعی ۱۲ صفر ۷۹۸ جمعهکونی اولمق لازم کلیر .

بو تاریخك میلادیهسی ۱۳۹۵ سنهسی تشرین ثانیسنك یکرمی التیسیدر. تشرین ثانی ابتداسی پازار ایرتسی کونی اولدیغندن یکرمی التیسی جمعهیه متصادف وحسابك صحتنی مؤیددر.

هامهر ایسه (ترجمه. جلد۱، ص۳۵٤) بومحاربه ایچون بر آوروپا وقایعنامهسنده ۲۵ ایلول، بونفینیوسده ۲۹، فرانسزلر طرفندن ۲۸ کوستردیکنی بیان ایتمشدر . پلانده ۲۸ تاریخنی اختیار ایدیوردی . ئهنگهلك یوم محاربهیی صالی کوسترمسنه (ص ۳۵٤) وصالینك یکرمی سکزه مصادف بولنمسنه نظرا سبب اختیار وترجیح بو اولمق اقتضا ایدر .

فتحنامهده کوستریلن عربی تاریخك میلادیسیله هامهرك کوستردیکی تاریخلری توفیق ایتمك قابل دکلدر. بو حالدهینه هانکیسنی معتبر طوتمق لازم کلهجکی مسئلهسی یوزکوسترر. مادامکه فتحنامهنك تاریخی اواسط صفر ۷۹۸ اولمقله برابر بروجه محرر

یوم وقوعی ۱۱ صفر اولمق اوزره درونده مندرجدر و بویله بر غلبهٔ عظیمه‌نك درحال اعلانی‌ده امر طبیعی اولهرق آیلرجه تأخرینه امکان یوقدر ، بو وثیقه‌نك معتبر اولمسی طبیعیدر. برده اکر ۲٤، ۲۸، ۲۹ ایلول تاریخلرندن بری آلنسه محاربه ۷۹۷ ذی‌الحجه‌سنده وبایرام کونلرنده اولمق لازم کلیردی . فتحنامه‌نك مقدمه‌سنده « کچن سنه » قسطنطینیه اوزریته وارلدیغی محرر اولهرق محاربه‌نك ۷۹۸ ده وقوعی بوافاده ایلهده مؤیددر. مع‌هذا اکر محاربه بایرامده اولسه‌یدی فتحنامه‌ده مطلقا بوکا دائر بر اشارت اولوردی.

تفصیلات محرره‌دن‌صوکره نیکبولی محاربه‌سنك — هامه‌رك آوروبا مورخلرندن آلدیغی روایتلر کبی — ۲٤ ، ۲۸ ، ۲۹ ایلول تاریخلرندن هیچ برنده دکل ؛ ۱۱ (تقویم حسابنجه ۱۲) صفر ۷۹۸ ، ۲٦ تشرین ثانی ۱۳۹۵ ، جمعه اولدیغنی افاده ایده‌بیلیرز .

آنقره محاربه‌سنك تاریخ وقوعی

آنقره محاربه‌سنك تاریخ وقوعنی الك زیاده تعیین ایدن عرب شاهدرکه اونك « وكانت هذه المعكره ، على نحو ميل من مدينة أنقره ، يوم الاربعاء سابع عشرين ذي‌الحجه، سنة اربع وثمانمائه جمه ، وقد قتل غالب العسكر العطش والضمور، لانه كان ثامن عشرى تموز» دیدیکنی ۲نجی جلدك ۳۲۰نجی صحیفه‌سنده یازمش ایدك.

طبیعیدرکه آلدانلمسی الك آز محتمل اولان «اربعاء»، یعنی چهارشنبه تصریحیدر. حال‌بوکه ۸۰٤ ذی‌الحجه‌سی بر موجب تقویم بازاردن باشلار. بو آیك چهارشنبه‌لری ٤، ۱۱ ، ۱۸ ، ۲۵ تاریخلرینه اصابت ایدر ؛ اولجه یازلدیغی اوزره تکمیل ثلثین ورؤیت ایله تقویم آره‌سنده برکون اختلاف اولهبیلیر وبالطبع تکمیل‌ورؤیت حسابی تأخر ایدر. شوحالده تکمیل‌ورؤیت حسابیله ۱۷ تاریخی چهارشنبه‌یه دوشر؛ عرب شاهك ترکجه مختصر ترجمه‌سنده ۱۷ ذی‌الحجه دینلدیکنی‌ده سالف الذکر ۳۲۰نجی صحیفه‌ده کوسترمش ایدك. واقعا بزده‌کی نسخه‌یه ومورخك نقلنه اعتماداً ترجمه‌ده سهو اولهجغی بیان‌ایدلمش ایسه‌ده ترجمه‌یه اساس اتخاذ ایدیلن نسخه مطبوعه‌ندهما دوغری اولمق‌محتملدر. بوتاریخ، یعنی تکمیل‌ورؤیت حسابنجه ۱۷، تقویم‌حسابنجه ۱۸ ذی‌الحجه ۸۰۲ تموزینك اون طقوزینه اصابت ایدر ؛ ۱۹ تموزك چهارشنبه اولهجغی حساباً

ظاهر اولدیغندن (چونکه ۱۴۰۲ کانون ثانیسنك ابتداسی پازار و تموزینك ابتداسی جمعه ایرتسیدر) شوده حسابك صحتنی تأیید ایلر. عرب شاهك «ثامن عشری» کلهلرندن «یا» سهو ترتیب اولهجنی کبی عرب مورخنك تقویم میلادیده برکون آلداندیغی فرض اولنورسه ۱۹ تموز تاریخی چیقار. تفصیلات محرره یه کوره مترجمك الك محتمل کوردیکی تاریخ:

۱۷ (تقویم حسابیله ۱۸) ذی‌الحجه ۸۰۴، ۱۹ تموز ۱۴۰۲، چهارشنبه‌در.

وارنه محاربه‌سنك تاریخ وقوعی

سعدالدینك یوم محاربه‌یی ۸۴۸ رجبنك طقوزنجی صالی کونی کوستردیکنی یازمش ایدك (ترجمه، جلد ۲، ص ۲۲۱، حاشیه). خواجه‌نك عباره‌سی عیناً بودر: «بو غزای سرور افزا سنه ثمان و اربعین وثمانمائه رجبنك طقوزنده یوم ثلثاده وقوع بولوب...»

هامه‌ر سن‌مارتن یورطیسندن برکون اول طرفین عسکری صف‌حرب اوزره دیزلدیکنی بیان ومحاربه ایچون ۱۰ تشرین ثانی ۱۴۴۴ تاریخنی ارائه ایتمشدر. ۸۴۸ رجبی چهارشنبه ایله باشلادیغندن طقوزی پنجشنبه‌یه اصابت ایدر، بناءً علیه صالی نه تقویم حسابنه، نه‌ده تکمیل ورؤیت حساب احتمالیسنه اویار. بوندن قطع نظر رجبك طقوزی ۱۴۴۴ تشرین اولنك یکرمی ایکیسنه کلیر و هامه‌رك تاریخنه توافق ایتمز. لکن اهل صلیب سن‌مارتن یورطیسنده آلدانه‌مازلردی. سن‌مارتن ایمپراطور قونستانسك آلایلرندن برنده برعسکردرکه اعزه صیره‌سنه ادخال اولنمش ویورطیسی ۱۰ تشرین ثانی‌یه مصادف بولنمشدر. اهل صلیب، محاربه‌نك بو عسکردن منتخب عزیزك کونله تصادف ایتمسیله پك ممنون اولمش اولهجقلر ایدی. ۱۰ تشرین ثانی تاریخی آلیرسه‌ق «رجبك طقوزی»، «رجبك یکرمی طقوزی» اولهجنی خاطره کلیر؛ لکن ۲۹ رجب ۸۴۸ چهارشنبه کونله دوشر، محاربه صالی کونی اولهجقدر. چونکه خواجه «صالی» دیدیکی کبی هامه‌رك کوستردیکی ۱۰ تشرین ثانی ۱۴۴۵ کونلك صالی اولدیغی عند الحساب آکلاشیلیر. شو حالده خواجه‌نك صالی کلمه‌سنی وهامه‌رك روایتنی اساس اتخاذ ایدرسه‌ك شو تاریخ چیقار:

۲۸ رجب ۸۴۸، ۱۰ تشرین‌ثانی ۱۴۴۴، صالی.

سلطان محمدك وارنه مظفریتنه دائر شاهرخ میرزایه مکتوبی (فریدون ، تمثیل استانبول، جلد ۱،ص ۲۱٤ و ۲۱۵) ۸٤۸ رمضانك اواخری تاریخیله مورخدر؛ یوم محاربه‌یی کوسترمز، فقط تاریخ مکتوب، محاربه زمانه‌قدر تقرب ایدرسه احتماله‌ده اوقدر تقرب ایدر .

استانبولك تاریخ فتحی

فاتح طرفندن خواجه کریمی انشاسیله ایران شاهی جهان شاه میرزایه کوندریلن فارسی العباره فتحنامه‌ده (فریدون، تمثیل استانبول، جلد ۱، ص۲۳۸-۲٤۱) ۸۵۷ بهارینك اولنه مصادف۱۲ ربیع‌الاول‌جمعه کونی ادرنه‌دن حرکت‌اولندیغی، ربیع‌الاولك یکرمی التنجی جمعه کونی قسطنطینه‌نك محاصره آلتنه آلندیغی ، اللی درت کون کیجه کوندوز محاربه‌دن صوکره جمادی الاولانك یکرمنجی صالی کونی شهرك فتح ایدلدیکی مندرجدر.

بو حسابك محتنده هیچ شبهه یوقدر. چونکه :

اولا، ۸۵۷ محرمنك غره‌سی جمعه‌یه‌وربیع‌الاولنك غره‌سی پازارایرتەسی‌یه مصادف اولدیغندن ربیع‌الاولك اون ایکیسی جمعه‌در .

ثانیاً ، ربیع‌الاولك یکرمی التیسی‌ده‌بالطبع جمعه‌در. (ادرنه‌دن‌اردونك باخصوص غایت‌جسیم‌طوپلرله استانبوله‌کله‌بیلمسی‌وموقعنی طوتمسی‌ایچون‌ایکی‌هفته‌کچمسی‌طبیعیدر)

ثالثاً، جمادی‌الاولانك غره‌سی پنجشنبه‌اولدیغندن یکرمیسی صالی‌یه تصادف ایدر.

رابعاً ، ۲٦ ربیع‌الاول جمعه ایله ۲۰ جمادی‌الاولی صالی آره‌سنده مبدأ و منتهی داخل اولمق اوزره تام اللی درت کون واردر. «اللی درت کون محاربه‌دن صوکره» دیمك‌ده مبدأ ومنتهی داخل اولمسی کوسترر ؛ زیرا محاربه‌نك باشلادیغی و شهرك الندیغی کونلرده دخی البته محاربه ایدلمشیدی. بوتاریخلرك حساب میلادیسنه کلنجه:

۲۰ جمادی‌الاولی ۸۵۷ ، ۲۹ مایس ۱٤۵۳ تاریخنه تصادف ایدر؛ ۱٤۵۳ سنهٔ بسیطه‌سی پازارایرتسی ایله باشلادیغندن مایسنك ابتداسی ویکرمی‌طقوزی‌ده صالیدر.

۲٦ ربیع‌الاول ۸۵۷ ، ٦ نیسان ۱٤۵۳ جمعه‌یه دوشر .

۱۲ ربیع‌الاول ۸۵۷ ، ۲۳ مارت ۱٤٦۳ جمعه‌یه متصادفدر. خواجه کریمینك «اول‌بهاره دیمسی نوروز دکل، بهارك اولی، یعنی ابتدالری دیمك اوله‌جغی آکلاشیلیر.

فتحك دردنجی جمعه کونی — که آیاصوفیه‌ده فاتح سلطان محمد نامنه ایلك خطبه اوقوندیغی کوندر — بالطبع دوقاسك دیدیکی کبی ۳۱ مایسه دکل ، فرانزه‌سك دیدیکی کبی (ترجمه جلد ۳، ص۲۶۸، ذیل ۱) ۱ حزیرانه مصادفدر. وثیقه وحسابه مستند تدقیقات محرره‌دن صوکره اقوال متخالفه‌نك وبونلره نظراً هامه‌رك مطالعات وتنقیداتنك (ترجمه، جلد ۲، ص ۳۷۷ وجلد ۳، ص ۲۶۸) حکمی قلماز. مورخ مدقق کاتب چلبیده « ۸۵۷ فتح قسطنطینیه ، در منتصف ربیع‌الاول ، با پنجاه ویك روز محاصره دینلمسی» حقنده شوقدرسویلك کافیدرکه منتصف ربیع‌الاول اردونك ادرنه‌دن حرکتیدر، تقویم‌التواریخی ابراهیم متفرقه طبع‌ایدرکن جدوللری براقدیغی کبی «هوامش‌وحواشیده‌اولان» منهواتی اکرچه درون‌کتابه آلمش ایسه‌ده آکلاشیلان بونلردن بعضیلرینی‌ده دوشورمش ویا کلش آلمشدر تقویم‌التواریخك متعدد نسخه‌لری مقابله ایدیله‌رك مجدداً طبعی آرزو اولنورسه‌ده نفس کتاب و بو آرزو ورق مهر ووفا قبیلندندر.

ملاکورانی انشاسیله عزیز مصره ارسال اولنان فتحنامه‌ده دخی « نزلنا علیها فی السادس و العشرین من ربیع‌الاول من شهور سنة سبع و خمسین وثمانمائة ... وجری بیننا وبینهم القتال اربعة و خمسین یوماً ولیلة ... فمتی طلع الصبح الصادق من یوم الثلثاء یوم العشرین من شهر جمادی‌الاولی هجمنا ... قد من‌الله تعالی بالفتح قبل ان ظهر الشمس من مشرقها » فقره‌لری مندرج وخواجه کریمنك انشاسنه تمامیله موافقدر. شریف مکیه اولان فتحنامه‌ده دخی تاریخ فتح ۲۰ جمادی الاولی کوسترلمشدر.

اوچنجی جلده عائد تذییلات

ص ۱۱، س ٤ — ۱۸ حزیران ۱٤۵۳ = ۹ جمادی الثانیه ۸۵۷ .

ص ۱۱، س ۲۰ — فتح قسطنطینیه‌دن بر قاچ کون مرورنده وزیر اعظم ابراهیم پاشا زاده خلیل پاشا توابعیله حبس اولنوب بر اربعین چیقاردقدن صوکره قتل اولنه‌رق توابعی اطلاق اولندی. نخبه‌دن تلخیص، ص ۲۸ . مترجمك فکرنجه خلیل پاشانك قباحتی سلطان مرادك تکرر جلوسی صیره‌سنده فاتح حقنده مغفلانه معامله ایتمسیدر. احتمال که پاشانك بو خصوصه‌کی مساعیسی سلطان محمدك پك کنج

اولمسندن دولایی مراد ثانینك تکرر جلوسنده مطالعه ایلدیکی فائده‌یه مبنیدر ، لکن پادشاه جدید آرتق کندیسنه امنیت ایده‌میور و معاملهٔ سابقه‌یی اونوده‌میوردی . یوقسه بیزانسلیلرك پاشایه بالقلر ایچنده التون کوندرمسی افسانه قبیلندن کورندیکی کبی نوتاراسك اخباراتی‌ده موثوق عد اولنه‌ماز . عثمانلی پادشاهلغنك الك بیوك رتبه‌سنی احرازایدن خلیل‌پاشانك، جانی دوداغنده اولان بیزانس حکومتنه حامی اولمسنه نصل اینانیله‌بیلیر ؟ پاشانك کندیسی متهم ایسه توابعی نه‌دن حبس اولندی ؟ فقط فاتح یینه بالنسبه عادلدرکه بونلری اطلاق ایتمشدر . اعدامنك قرق کون صوکره‌یه براقلمسی ادرنه‌ده افکار خلقك آکلاشلمسی مطالعه‌سندن نشأت ایتسه کرکدر .

ص ۱۸، س۸ — استروویچ، یاخود استرووپچه سعدالدینده — نشری کبی — سیوریجه حصاردر (جلد، ۲ ص ٤٤٩). هامه‌رك اون سکزنجی صحیفه حاشیه‌سنده اوهول دیدیکی قلعه سعدالدینده (ص ٤٤٩) امواله حصاریدر.

ص ۱۹ ، س ۷ — ۱۸ نیسان ۱٤٥٤ = ۱۹ ربیع‌الثانی ۸٥۸ .

ص ۱۹ ، س ۱٥ — چریجی، چوقه وسائره‌یی باصان ارباب صنعت، چریجی چاپری نه‌دیمك اولدیغی بومعنادن آکلاشیلیر. savetiers لغته‌اتباعاً قوندره اسکیجیلری دیه ترجمه اولنمش ایسه‌ده علی‌الاطلاق آیاق قابی اعمال ایدنلر اولمق لازم کلیر .

ص ، ۲۰ ، س ۹ — نووبه‌ردابی سعدالدین نوابرده املاسیله ضبط ایتمش ومقدما سلطان مرادثانی طرفندن تسخیرنده «فتح شه‌دادگر حصن نوابرده‌را» عنوان منظومیله وزنه کتیرمشدر .

ص ۲٦ ، س ۸ — تروا (Troie) آسیای صغرانك منتهای شمال غربیسنده واقع وشمدیکی بیغاسنحاغندن عبارت‌اولان تروادہ قطعه‌سنك مرکزی وتروادولتنك پای‌تختی. اخیراً بشیکه قوینك اون کیلومترو شرقنده وقلعهٔ سلطانیه‌نك قرق کیلومترو جنوب غربیسنده حصارجق قریه‌سنده (اسکی استانبول) آلمانیالی دوقتور شلیمان طرفندن کشف اولنمشدر. قاموس الاعلام، ش. سامی.

ص ۲۷، س ۱۷ — فره‌جك قاضیسی درکاه پادشاهی‌یه کله‌رك « ایپصاله وفره خلقی اینوزلیلردن بیزار قالدیلر ، اسرا اونلره التجا ایدیور ، بدلنی آلمادقجه کری ویرمیورلر ، پادشاهك خاصی اولان طوزله‌یه‌ده تعرض ایدیورلر » یولنده شکایت ایتدی. فاتح، « چاره‌سنه باقارز » جوابیله قاضیی اعاده ایلدی. متعاقباً خاص یونسی چاغیروب کندیسی‌ده براً اینوز فتحنه کیده‌جکنی بیان ایله یونسك اون پارچه‌یه

(قادرغه) عزب طولدیره‌رق — محل توجهنی کیمسه‌یه خبر ویرمکسزین — اوطرفه کیتمسنی امر ایلدی. « یونس بك حوت کردار کشتی‌یه یونس وار کیروب، اینوزه کیتدی. متعاقباً پادشاهك سنجاقلری اینوزده کورندی. اینوز بکی قلعه‌یی تسلیمه مجبور اولدی، یونس بك امر پادشاهی ایله کیده‌رك طاشوزی‌ده آلدی. بعض تاریخلرك روایتنه کوره اینوز بکی سمادیرکه قاچدی، اینوزك تسخیرندن صوکره ادرنه‌یه عودت همایونده برصاحبة الجمال قیزینی هدایا ایله تقدیم ایده‌رك کندیسنه زخنه (زیخنه) تیماری ویرلمش ایسه‌ده یولده محافظلرینی اغفال واعدام ایله « فرنك جانبنه » قاچدی . سعدالدینن تلخیص. جلد۱، ص۴۵۱. سعدالدین، بووقایعك تاریخی تعیین ایتمیورسه‌ده ترجمه‌نك اون طقوزنجی صحیفه‌سنده ختام بولان ایلك، صربستان سفرینی و محمود پاشانك وزارت عظمایه تعیینی متعاقب یازار . هامه‌ر ایسه نووبه‌ردا، مدللو سفرلرندن صوکره کوسترر.

ص ۳۲، س ۵ — بلغراددە صوك محاربه کونی ایچون هامه‌رك اختیار ایلدیکی ۲۲ تموز ۱۴۵۶ تاریخی ۱۸ شعبان ۸۶۰ تاریخ هجریسنه تصادف ایدر . سعدالدین ودیکرلری شهر وسنه تعیین ایتمیورلرسه‌ده سفرك ستین و ثما نمائه (۸۶۰) بهارنده باشلادیغی سعدالدینده دخی مذکوردر. سعدالدینك روایتنه کوره قره‌جه پاشاطونه‌نك اوته یاقه‌سنه کچوب‌ده بلغرادایله قرال آره‌سنه حائل اولمق اوزره رخصت ایستمش ایسه‌ده پاشانك بوتدبیر ماهرانه‌سی خلافکیرلرینك اعتراضیله رد اولنه‌رق دوغریدن دوغری‌یه بلغراد اوزرینه هجوم اولنمشدر . بو سوء حرکتك نتیجه‌سی ایسه قره‌جه‌یی ضایع ایتدی. صوك محاربه کونی فاتح، اوزرینه هجوم ایدن « اهرمن پیکر » دشمنك باشنه اوقدر شدتله قلیچ اورمشدرکه سعدالدینك تعبیر منظومنه کوره « نای حلقومنه‌دك اولدی ایکی پاره سری ! » . نای حلقوم = بوغاز ، غیرتلاق . سعدالدین بلغراد موفقیتسزلکنی (استانبول مطبوعی، جلد ۱، ص ۴۵۴—۴۶۰) تفصیل ایدر.

ص ۳۵ ، س ۵ — مجود (اصول تجویده واقف) و حافظلر ترتیل قرآن ایتدیلر و نعت شریف اوقودیلر. قرائت اولنان آیات کریمه‌یه و علوم عقلیه‌یه متعلق مباحث جریان ایتدی. حلویاتدن هرملانك حصه‌سی اوکنه قونیله‌رق صوکره خانه‌لرینه کوتورلدی. سعدالدینن خلاصه، جلد ۱، ص ۴۶۲. فاتح. بلغراد موفقیتسزلکنك اهمیتی اولمادیغنی کوسترمك ایچون تام بر آی سورن بو دوکونه اعتنا ایدیوردی.

دوکونده دخی مباحثهٔ علما ایله وقت کچیرمسی پادشاهك علمه نه قدر محبتی اولدیغنی کوسترر .

ص۳۵، س۱۰ — ایکنجی کون مشایخ دعوت اولنه‌رق ذکر وتوحید اولندی. «کلمات ذوقیه ومصاحبات شوقیه‌لرندن» پادشاه منشرح اولدی (سعدالدین، کذلك).

ص ۳۵ ، س ۱۲ — اوچنجی کون ملوك وامرایه وسپاهه ضیافت ویریله‌رك سلاحشورلر هنرلر عرض ایتدیلر. آت قوشوسی اجرا اولنه‌رق اوکدوللر ویرلدی؛ کمانکشلر نعللر وپولاد لوحه‌لر دلدیلر؛ تیر اندازلر آت قوشار ایکن یوکسك صیریقلره دیکلمش آلتونلی مشربه‌لره نشان آله‌رق بونلر مکافاةً اورانلره ویرلدی. دردنجی کون فقرا ، ارامل، ایتام، عموم خلق اطعام اولندی دوکون برآی سوردی . صوکره ایکی شهزاده منصبلرینه کیتدیلر. سعدالدیندن تلخیص، ص ٤٦٢ و ٤٦٣ . سور ختان بایزید، در ادرنه، ۸٦۱، تقویم التواریخ .

کاتب چلبی ۸٦۲ ده « ظهور یکی دنیا بمباشرت قولون [قولومب اوله‌جق] افرنجی ازطرف اسپانیه » دیه قید ایدر.

ص ۳۹ ، س ۹ — سکزنجی سطرده‌کی املاك ویرکیسی « اراضی ویرکیسی » اوله‌جقدر. چفت باشنه ابلاغ اولندیغی مقدار، سعدالدینه نظراً ۲۳ دکل ، ۳۳در: « رسم چفت یکرمی ایکی ایکن اوتوز اوچ قلندی.»

ص۳۹، س۱۱ — جمك تاریخ ولادتی: ۲۷ صفر ۸٦٤، جمعه ایرتسی کیجه‌سی.

ص ۵۱ ، س ۱۱ — یونانك استقلالی ، اول وقت آوروپانك یاکلش تقدیر احوال‌ایتسی نتیجه‌سیدر، لورد آبه‌ردینك ۱۸۵٤ تاریخنده پارلامنتوده ایراد ایلدیکی نطقده اعتراف حقیقت اولنمشدر (جودت تاریخی، جلد ۱۲، ص ۲۸۵). حصول استقلالده ناوارین دخی اونودلماملیدر. معمافیه بونلر ماضیه عائد وعثمانیلرجه احوال حاضره‌نك قبولی طبیعی‌اوله‌رق منفعت استقبالیه ایسه دولت‌عثمانیه ایله یونان دولتنك مصافات کامله‌سنده وحتی اتفاقنده‌در.

ص ٦۱ ، س ۹ — « اشبو قویونلی حصار ، قره حصار شرقی سنجاغنده اولوب الحالة هذه‌قویله حصار دینیلن محل اوله‌رق اوزمانلر لواء مذکورك مرکزی ایمش. » خبر صحیح، فاتح دوری، ص ۱۷۸ . حاشیه .

ص ٦۱ ، س ۱۳ — اوزون حسن « والده‌سی ساره خاتونی چمشکزك حاکمی کرد شیخ حسن ایله ومعتبر بکلریله » کوندردی . سعدالدین، جلد ۱ ، ص ٤۷۹ .

(هامه‌ر شیخ حسین یازمش ایدی) . پادشاهك ساره‌یه آنا دیدیکی سعدالدینك «مادر دیو خطاب بیورمغله» سوزندن دخی آکلاشیلیر، ص ۴۸۰. خبر صحیح «شاه آناه دیور، ص۸۲ ». لکن پادشاهك کردیکنه بابا دیمسی ترکجه مأخذلریمزده کوره‌مدك. ساره، پادشاه آناسی ایدی، چمشکزك بکی اونك‌قدر حرمت بوله‌مازدی. سعدالدینك افاده‌سنه کوره ساره خاتون آغلایه‌رق پادشاهی آجندیروب صلحه اماله ایتمشدر ؛ دیکر طرفدن اوزون‌حسن «محمود پاشایه دخی‌نهانی‌ضراعت نامه کوندروب استدعای شفاعت ایتمشیدی.» سعدالدین، ص ۴۷۹.

ص ۶۱، س ۲۰ — فاتح ایله ساره خاتونك مشافهه‌سی: «شاه اوغلم، طربزون قلعه‌سی بو قدر زحمته ، کندیکزی یورمغه دکرمی؟ خصوصیله بورالرده قحط وار، عسکره ذخیره، حیواناته علف بولنه‌میور...» — « شاه آنا، المزده‌کی سیف اسلام ایله دائما جهاده مأمورز . زحمتمز مظفریت اولماز ؛ بو قدرجق یورغونلق بزی وظیفه‌مزدن کری براقه‌ماز. » خبر صحیحدن تلخیص، ۱۸۲ و۱۸۳. «ساره خاتونك — علاقهٔ‌مصاهرت تقریبی ایله [یعنی طربزون ایمپراطورلرینك اوزون‌حسن عائله‌سنه قیز ویرملرندن دولایی] — کلامی غرض آلود » ایدی . سعدالدین ، ص ۴۸۱ . خواجه ، ارزنجان ایله طربزون آره‌سنده واقع اولوب پادشاهك عظیم زحمت ایله کچدیکی طاغی بلغار طاغی توسیم و « نه خطوط شعاعیه ریسمانی ایله رفعتی مقدارین اولچمك میسر، ونه ربع دائره واصطرلاب ایله آلمق متصوردر.» دیه تصویر ایده‌رك شو بیتلری علاوه ایلر .

ملاعب جنة ، لوسار فیها * سلیمان لسآر بترجمان

[یعنی عقل آله‌جق دولامیاجلی یوللر! حاکم‌عالم‌والسنهٔ طیوره دخی واقف اولان سلیمان پیغمبریله اورادن کچمك‌ایچون ترجمانه محتاج اولوردی. « سار » « ساره » نی تلمیح ایدر!]

وهم ازو افتان‌وخیزان، رفتی‌ار، رفتی‌برون! عقل‌ازوترسان ولرزان، دادی ارادی‌نشان!

[قوهٔ واهمه دوشه‌رك قالقه‌رق قاچار، بوطاغه کیدرسه‌ك کندیکی ضایع ایتمش اولورسك. عقل اوندن قورقار وتتر ؛ بو طاغدن خبر ویرمك ایسترسه‌ك عقلکی ویررسك!]

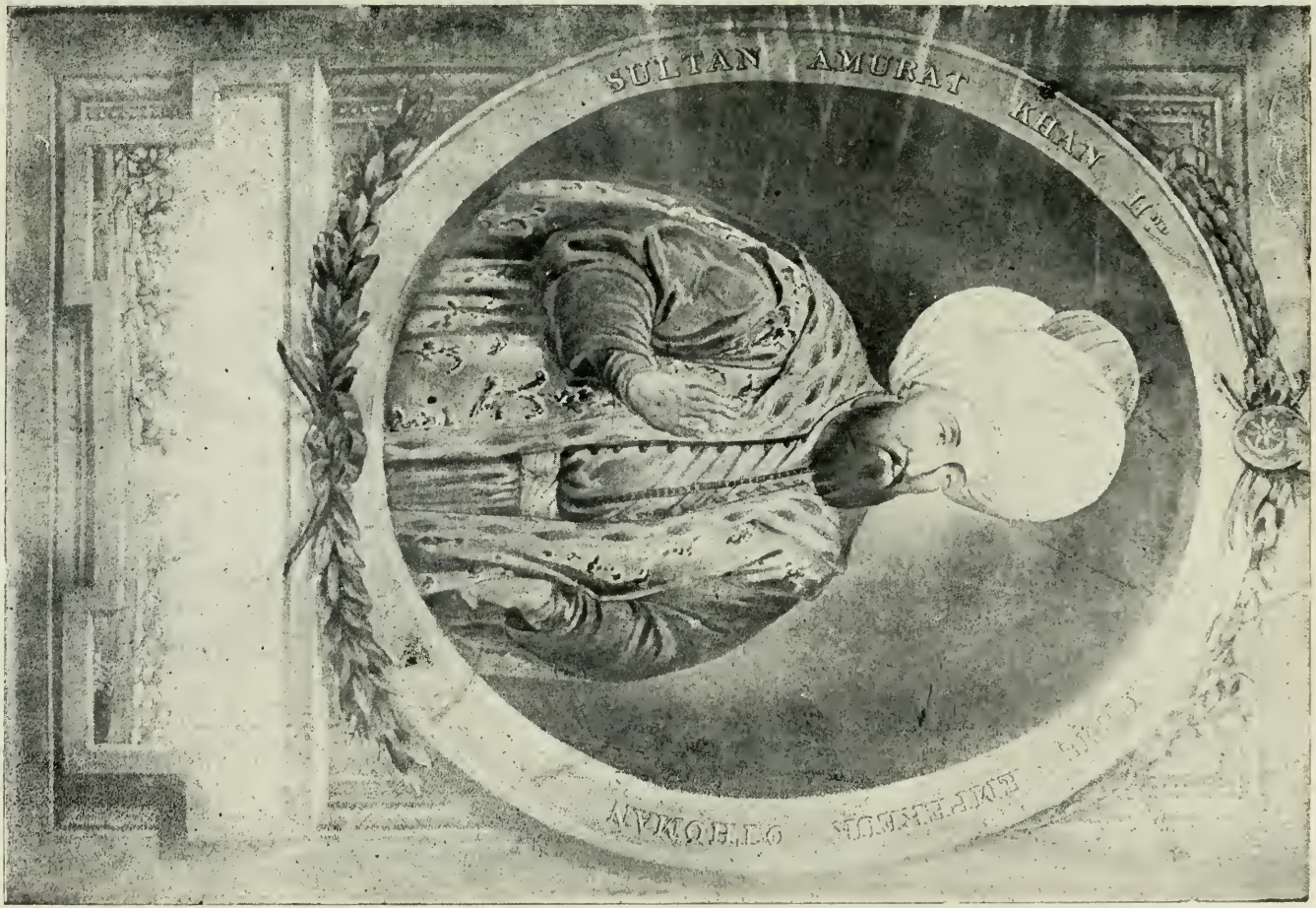
حسابجه زیغانه طاغی اوله‌جقدر. آلتی یوز مترو ارتفاعنه قدر چام اورمانلری بولنورکه کیتدکجه خراب اولمسی اغلانه‌جق احوالدندر. التی‌یوز مترونك‌کچدیکی چام آغاجلرینك خط مستقیم اوزره نابود اولمسندن آکلاشیلیر. زیغانه‌نك یول اوزرنده‌کی اك یوکسك تپه‌لری بیك ایکی یوز مترویی کچر. شوسه وار ایسه‌ده خرابجه ومیلی زیاده‌در، قیشین کچیله‌مدیکی زمانلر اولور. مترجم خیلی زحمتله تشرین ثانی افرنجینك یکرمی اوچنده کچمشدر.

ص ٦٤ ، س ١٣ — طربزون ایمپراطوری اردوی همایونده ساره خاتوندن مصاهرت حسبیله شفاعت ایستیه‌رك اوده رجاده بولنه‌جق اولمش ایسه‌ده فاتح سکوت ایله کچشدردی . سینوبده‌کی دوناتما طربزون اوکنه کلنجه ایمپراطورده تحمله طاقت قالمادی. سعدالدین، جلد ١، ٤٨٧ .

ص ٧٦ ، س ٣٠ — عهود عتیقه‌نك (les Capitulations) ایلك خطوه‌سی بو اوله‌جقدر.

ص ٩٤، س ١٤ — اشبو اون بیکلر شهزاده کیخسروك قله آرق (Cléarch) نامنده بر سپارتلی معرفتیله یونانستانده سرسری طاقدن یازدیردیغی قوهٔ معاونه‌درکه ایران اوزرینه سوق اولندقلری حالده اکسه‌نوفون قوماندا سنده رجعته مجبور اولمشلر ایدی .

ص ١٠١ ، س ٦ — قسطنطینیه‌نك قدیم بیوك سرایی ، شهرك برنجی تپه‌سی اوزرنده کائن ایدی . اشبو برنجی تپه آت میدانی، سلطان احمد، آیاصوفیه جامعلریله طوپ قپو سرایی حاوی اولان محلدر . قدیم سرایك محیطی ٣٠٠,٠٠٠ مترو مربعنده ایدی . لاتینجه و فرانسزجه‌ده تریقلینیوم (Triclinium) ورومجه‌ده Τὸ τρίκλινον دینیلن دائرهٔ مشهوره‌سنده ایمپراطور اکابر دولتی قبول ایدر وایمپراطوریچه‌لر بوراده تتویج اولنوردی. ایمپراطورك سکز کوشه‌لی (Octagone) صالونی ایله کیتون (Kiton) نك تریقلینیوم ایله اتصالی وار ایدی . اون طقوز یتاقلی تریقلینیوم دینیلن صالونده دخی ایمپراطور واون طقوز مدعوینی — رومالیلرده اولدیغی کبی — یتاقلرینه اوزانمش اولدقلری حالده یمك یرلردی. سرای اوآتون، سیغما، مونوتیرون، پانتاکوبیکولوم (Oaton, Sigma, Monothyron, Penta-cubiculum) نامله‌رنده‌کی مبانی ایله دها بر چوق آثاری شامل ایدی. اشبو سرای جسیمك مشتملات وتعریفاتی استانبول آثارعتیقه‌سنك مهم بربحث مخصوصنی تشکیل ایدر. بوسرای اون ایکنجی عصرمیلادیدن وبلکه دها مقدمندن بری خراب اولمش وعثمانیلر اوندن اثر بولمامشدر. بیزانس ایمپراطورلری اسکی بیوك سرایك اکثر تزیینات و انقاضنی بو قوله‌ئون (Boucouléon) و بلاکه‌رن (Blaquernes) سرایلرنده استعمال ایتمشلردر. تفصیلات آلمق ایستیلره — بو ذیله مأخذ اولان — آنژه‌لو زانوتی (Angelo Zanotti) نك استانبول سورلری اطرافنده (Autour des murs de Constantinople، پارس، ١٩١١) نام اثری توصیه اولنور. بوکا دائر

SULTAN AMURAT KHAN II
EMPEREUR OTHOMAN

آوروپا لسانلرنده‌کی آثار متقدمه‌دن واز جمله دوقتور مورتمانك کتابندن دخی اثر مذکورده استفاده ایدلمشدر، زانوتینك اثری مؤلفات مبحوث‌عنهاده ومحللرنده رهبر تدقیقات اتخاذ اولنه‌بیلیر.

ص ١٠١ ، حاشیه — بوراده موضوع بحث اولان یکی سرای « طوپ قپو » سرای همایونیدر. فاتح قسطنطنیه‌یی فتحنده شمدیکی حربیه نظارتنك بولندیغی محلده بر سرای بنا ایتدیرمش ایدی (ترجمه، جلد ٣، ص ١٩) . بونك « اسکی سرای » نامی زمانمزه قدر قالمشدر . استانبول قلعه‌سنك « طوپ قپو » اسمنده اولان ایکی قاپیسندن برى سرای برونی ساحلنده ودیکری قره طرفنده ایدی . عثمانلیلرك ایلك داخل اولدقلری « طوپ قپو » قره طرفنده کیدرکه حالا او اسم ایله موجوددر . فاتحك دکیز کنارنده‌کی قاپینك جوارنده مؤخراً انشا ایتدیردیکی طوپ قپو سرایی اوته‌کینك « اسکی سرای » ، « سرای عتیق عامره » اسملرینه مقابل « یکی سرای » « سرای جدید عامره » اسمنی آلمشدر . الیوم خرقهٔ سعادت دائره‌سی ، ضربخانه، موزه‌خانه، برچوق مبانی بونك محیطی داخلنده‌در. آیاصوفیه طرفنده‌کی باب‌همایونك — که الایلرده ومراسم تشریفاتیه‌ده کیریلوب چیقیلان سلطنت قاپیسیدر — اوسته‌نده بر دائره ایچنده خط مثنی ایله — یعنی مصرچارشیسنده کوریلن چفته واوکی — بروجه زیر بسمله وآیات کریمه محرردر :

« بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم . ان‌المتقین فی جنات‌وعیون * ادخلوها بسلام آمنین * ونزعنا ما فی‌صدورهم من‌غل اخواناً علی سرر متقابلین * لایمسهم فیها نصب وماهم منها بمخرجین . » [سورة الحجر]

بعده — زیرده‌کی کبی — درت سطر اوله‌رق کتابهٔ آتیه کوریلور :

«هذه‌قلعة مبارکه اسس بنیانها علی تأییدمن‌الله ورضوان ورصص ارکانها بتشیید منه‌بالامن والامان بامرسلطان‌البرین وخاقان‌البحرین ظل‌الله‌فی‌الثقلین عون‌الله‌بین‌الخافقین قهرمان‌الماء والطین فاتح‌قلعة قسطنطینیة ابوالفتح سلطان محمد خان بن سلطان مراد خان بن سلطان محمد خان خلدالله تعالی سلطانه واعلی‌علی فرق‌الفرقدین قدرمکانه فی‌تاریخ شهر رمضان‌المبارك سنه‌ثلث وثمانین وثمانمائة»

زیرنده‌یه بردائره ایچنده‌سلطان محمودخار ثانینك طغراسی وطغرانك یوقاریده‌کی کشیده‌لری حذاسنده « عدلی ٢٣٠ » وزیرنده « کتبه راقم » یازیلیدر.

صاغ طرفده بر مستطیل درونده « السلطان‌ظل‌الله فی‌الارض » صول‌طرفده کذلك بر مستطیل‌ایچنده « یأوی الیه کل مظلوم . صدق حبیب‌الله » وبونك زیرنده « ١٢٨٥ عبدالفتاح » محرردر.

قاپیدن ایچری کیریلیرکن صاغ طرفده دائره ایچنده‌خط مثنی ایله « نصر من‌الله وفتح قریب . وبشرالمؤمنین یامحمد » ، صول طرفده کذلك دائره ایچنده وخط مثنی ایله « کتبه اضعف‌العباد علی بن مزیدالصوفی » مرقدر .

قاپینك طرف مقابلنده ، یعنی ایچ طرفده بر دائره درونده خط مثنی ایله‌دیکر طرفده اولدیغی وجه ایله بسملهٔ شریفه و « ان المتقین... الخ » مندرجدر . آلتنده خط جلی ایله « نصر من‌الله وفتح قریب وبشر المؤمنین یا محمد » وزیرنده سلطان عبدالعزیز خانك طغراسی نقش اولنمشدر . یان طرفلرنده برر مستطیل درونده « لااله الاالله ملك الحق‌المبین محمد رسول‌الله صادق‌الوعدالامین » محرردر .

ترجمه‌نك یوز برنجی صحیفه‌سنده هامه‌رك یازدیغی کتابه یوقاریده‌کی درت سطرك نقل مألندن عبارت اوله‌جغی آکلاشلمشدر .

ایکنجی سطرده‌کی « عون‌الله » فاتحك شعرده عونی مخلصنه اشارتدر .

(سرای حقنده تفصیلات ایچون تاریخ عثمانی انجمنی مجموعه‌سنده عبدالرحمن شرف بك افندی حضرتلرینك مقاله‌لرینه مراجعت)

ص ١١٣ ، س ٦ — ٣١٤نجی صحیفه حاشیه‌سنده یازلدیغی اوزره هامه‌رك فاتح شهزاده ایکن یازدیغی سویلدیکی بعض محررات سلطنت اولا سنده‌در . شهزاده سلطان مصطفایه یازیلان برات . عنوان واسلوبنه نظراً دیوان همایون قلمندن یازلمش اوله‌جق ایسه‌ده فاتحك امر وتعریفیله تسطیر اولندیغنده شبهه اوله‌میه‌جغی کبی بعض عباراتی سلطان محمد ثانینك لسانندن صادر اولدیغی وجه ایله ، بلکه پادشاهك قلمیله یازلمش اوله‌بیلیر (١) .

ص ١١٥ ، س ١٦ — « ربیع‌الاولك اون دردی واقع اولان شنبه کونی » اصلدن عیناً آلنمشیدی . هامه‌ر بونك صالی اولمق اقتضا ایده‌جکنی بیان ایدیورسه‌ده اصلاح التقویمه نظراً ٨٧٧ سنه‌سی — هامه‌رك یازار دیمسنه مخالف اوله‌رق — یازار ایرتسی ایله باشلادیغی وربیع‌الاول غره‌سی پنجشنبه‌یه تصادف ایده‌جکی جهتله ربیع‌الاولك اون دردی چهارشنبه اولور (تقویم ایله تکمیل ثلثین و رؤیت اختلافی

(١) فرمانده مندرج « نورحدیقه » ترکیبنده‌کی « نور » کلمه‌سنك (نونك فتحی وواوك سکونیله) آغاج و نبات چیچکی معناسنه اوله‌جغی — اشبو ترجمه‌یی نظر مطالعه‌لرندن امرار بیورملری باعث شرف اولان — بر ذات عالینك اخطاری اوزرینه ترجمهٔ قاموسه مراجعتله تحقیق اولندیغی ١١٠نجی صحیفه‌نك ٢ عددلی حاشیه‌سنك برفقره‌سنی تصحیحاً بیان اولنور.

اولمادیغی حالده) . شو حالده «شنبه» کلمه‌سندن «چهاره» سقوط ایتمش اوله‌جقدر. ۱۴ ربیع‌الاول ۸۸۷ = ۱۹ آغستوس ۱۴۷۲، چهارشنبه .

ص ۱۲۱ ، حاشیه ۳ — اوزون حسنك بو مکتوبی — که هامه‌ر فاتحه دکل، قره‌مان اوغلی محمدبکه یازلدیغنی بیان ایدر — آق‌قویونلو حکمدارینك درجات سطوتی مشعر اولمغله اخلاصیات واحترامیاتدن باشقه مندرجاتی بروجه آتی نقل اولنور:

« امیر بك نوکر آن عزیز آمد ... حسین بیقرا که حاکم هرات شده بود ، ایلچیان باتبرکات لایقه فرستاده ، اظهار موافقت نمود . . قاضی صدرالدین علی لشکر نویس را فرستادیم ... بعد ازان وقوف پیوست که درموافقت ثابت قدم نبوده ... پادشاه زادهٔ اعظم یادکار محمد را تقویت نمودیم وممالك خراسان که موروثیٔ اوبود نامزد کرده ، هم راه فرزند اعز سلطان خلیل بهادر، وامراء نامدار یوسف بك وشاه منصور بك وعلیجان بك بمشتاق روانه گردانیدیم ... آن ممالك مسخرگردانیده وبجناب شهزاده سپرده ... فرمودهٔ (جاءتهم ریح عاصف ...) مصدوقهٔ حال سلطان حسین شد ... شهزاده امان داد ... شهر هرات تاکنارآب امویه وسرحد هندوستان بدومسلم داشتیم ... مملکت مازندران ومجموع طبرستان چون ساری واستر آباد وبلاد قوم وخراسان ودمغان وبسطام وسمنان وفیروزکوه ولارجان بفرزند اعز محمد بك ارزانی داشتیم ، وباسی هزار مرد درین سرحد گذاشتیم ، واولکا وسویهٔ اوگردانیدیم . فرزند اعز زینل بك بهادرکه والیٔ مملکت کرمان و سرجان تا ساحل بحر عمان است ، واز ممالك مرغوب عراق مثل سلطانیه ودیگر ولایت بدو ارزانی داشتیم، درین اوقات متوجه خراسان گشته. تون وطبس وقاین وجابر باسارجان تحت تصرف درآورد، واورا بابیست هزار مرد دران سرحد تعیین کرده گذاشتیم ... وشاه سیستان که بعداز باسقون سلطان ابوسعید میرزا در قره‌باغ بدولت بساط بوسی مشرف گشته بود ، اکنون درلشور نیروز بموجب منشور دلفروز والی و حاکم شده ، اونیز ازان طرف توجه نموده . درمقام اطاعت ثابت قدم است ... امیراعظم ناصرالدین عمر بك را باچند امراء توبان وقشونات بضبط ویسامیشی ممالك فارسی درشیراز گذاشتیم ... قلعهٔ خرم اباد درلورستان، باوجودانکه درزمان شاهرخ میرزا چند نوبت محاصرهٔ آن التفات نمودند میسرنشد ، و چه نشاه میرزا که بکرات باستیصال آن توجه کرده فتح دست نداده ، بر دست عساکر ما مسخر شد ... جزیرهٔ که تحت کردستان بود آن نیز فتح شد ... درین ممالك هیچ نوع خاطر نگرانی نمانده ... زمستان دراذربیجان قشلا میشی فرمایم و فصل بهار زمام عزیمت بصوب آن ممالك معطوف فرموده . مقاصد آن عزیز درخاطر باشد ... خاطر خودرا من کل الوجوه مرفه دارند...»

(فقرات اخیره مکتوبك قره‌مان اوغلنه یازلدیغنی مثبتدر . عنوانده « نظام الدوله سلطان محمد » دینلمسندن مقصود قره‌مان اوغلی اوله‌جقدر.)

ص ۱۲۲ ، ۱۲۱ دن باشلایان ۵ عددلی حاشیه‌نك نهایتی — فاتحك سلطنت اولاسنده اولدیغی ۳۱۳نجی صحیفه‌ده ۱ عددلی حاشیه‌ده ایضاح اولنمشدر. ۱۲۲نجی

صحیفه‌ده « جهانشاهك حال شبابنده الخ... » عباره‌سنك دوغروسی « جهانشاهك، فاتحك حال شبابنده » اوله‌جقدر.

ص ١٢٢ ، حاشیه ٢ — ١٩٨ و ١٩٩ نومرولو مکتوبلر شاهرخك اوغلی بایسونقور طرفندندر (٣١٣نجی صحیفه‌یه مراجعت).

ص١٢٣، س ١٧ — فاتحك اوزون حسنه مکتوبنك‌دخی «شوال مبارکده... فتاح ذوالمنن دستوریله لشکر منصورم برله قلعهٔ قره‌حصارك اوزرینه وارزین » کبی عباره‌لری پادشاهك عیناً سوزلری ویاخود اثر قلمی اوله‌جغی بی‌اشتباهدر.

ص ١٢٨ ، س ١٣ — شهزاده جمه ، حسین بایقرایه، ممالك عثمانیه‌یه اوتلق بلی مظفریتی‌تبشیرنامه‌لری فریدونك استانبول‌تمثیلندن ٢٧٦—٢٧٩ صحیفه‌لرده‌مندرجدر، نصل‌که ٣١٥نجی صحیفه‌ده‌کوسترلمشدر. قسطمونی والیسی شهزاده جمه‌اولان مکتوبده مظفریتك « اول ماه ربیعك نصفندن چهارشنبه کونی » وقوع بولدیغی وتاریخ سالی (وینصرك‌الله نصراً عزیزاً) آیتی ایله مورخ اولدیغی مذکوردر . ربیع الاولك نصف اخیرینك ایلك چهارشنبه‌سی ٢٨٦نجی صحیفه‌ده ٩ نومرولو حاشیه‌ده‌کی حسابه موافقدرکه مقصد بو اوله‌جغی سعدالدینك افاده‌سندن استدلال اولنور . شهزاده‌یه مکتوب ترجمه، حسین بایقرایه‌فارسیدر، لکن فریدونك « ممالك محروسه‌یه » دیدیکی فتحنامه دخی فارسیدرکه بونك فارسی اولمسی امثالنه مخالفدر ، بنابرین بوده دیکر بر آسیا حکومتنه اولمالیدر .

ص ١٢٩، س ٧ — شهزاده سلطان مصطفی‌محمود پاشانی سومزدی. شهزاده‌نك ارتحالنده محمود پاشا، انزوا کاهندن (١) تعزیه ایچون استانبوله کلدی. خصماسی ینه وزیر اعظم اولمسندن قورقیوردی . شهزاده ایله خصومتنی ، پاشانك شدتی سویندیکنی سویلدیلر. خانه‌سنه‌کوندریلن برجاسوس، محمودپاشانك شطرنج اویناماقده اولدیغنی خبر ویردی . اون یدی کون یدی قلعه‌ده حبس اولندقدن صوکره [متنك حاشیه‌سنده اشارت اولندیغی اوزره] ٨٧٩ ربیع‌الاخرینك اوچنده اعدام اولندی. نامیله مصدر اولان کتابلر، حسنات وخیراتی، ازجمله «محمود پاشا» جامع ومدرسه‌سی معارف پرورلکنه، علوهمتنه دلیلدر. کندیسی‌ده اصحاب‌معارفدن ایدی. سعدالدینن

(١) شمدی بلغارستانده اوزونجه اوه خاص کوینکه هواسی غایت کوزلدر ، قولرادن مصون اولمقله معروفدر. فی‌الحقیقه ٨٢ قولراسی اوجواره کلدیکی حالده‌خاص کویه کیرمه‌مشدر. محمود پاشانك اوراده دخی اوقافی وار ایدی .

خلاصه ، جلد ١، ص ٥٥٣. وفاتنه سويلنيلن (تاريخ طيار زاده، جلد ٢، ص ٨) تاريخ آتى عصرك حريت افكارينه دليلدر :

صاحب الخيرات ، محمود الخصال ، * منبع الالطاف ، ممدوح الكمال ،
صادق السلطان ، محمود الكريم، * راح مظلوماً الى دارالنعيم ،
فات مرحوماً وتاريخ بدا ، * مات محموداً شهيداً زاهداً. ٨٧٨

« تاريخ بدا » تركيبندن « بر تاريخ ظهور ايتدى » معناسيله تعميه — احتمال بعيد ايسه‌ده — محتملدر، بو حالده ٨٧٩ اولور.

ص ١٦٥ ، ١ عددلى حاشيه — اسكدار (همزه‌نك اوچ درلو حركه‌سيله لغت ايسه‌ده مشهورى ضم ايله‌در) — ضم كاف فارسى ايله منزلخانه‌يه ديرلر ومنزل آتنه دخى دينور وهر مرحله‌ده برى برينه الدن‌اله سرعت ايصالى مطلوب احكام پادشاهى وسائر مكاتيب ايصالى ايچون وضع وتعيين اولنان پياده‌لره واولاقلره دخى ديرلر واولاقلرك مكتوب وضع ايلدكلرى كيسه‌يه وخريطه‌يه دخى دينور، تركيده چوره‌زن تعبير ايدرلر. (برهان قاطع، تمثيل بولاق، ١٢٦٨) . خريطه، ايچنه كاغد قونيله‌جق ظرفدر. چوره‌زن، معناى اخيرده ترجمه‌سى اولماليدر.

ص ١٧٤، س ١٢ — ٢٧ تموز ١٤٧٨ = ٢٦ ربيع‌الاخر ٨٨٣ .

ص ١٨٩ ، س ٢ — « قوديسونلر ، شاه بوداغك باغى وار » ضرب مثلى اشبو بوداق بكدن قالمش اولسه كركدر ، باغ كلمه‌سندن دولايى « طاغ » و «شاخ» ده توريه‌يى متضمندر . آ كلاشيلان ، شاه بوداغك مرعشده‌كى باغى پك‌ده كوزل برباغچه دكل ايدى. ضرب مثل «شاه بوداغك باغى‌وار ديه‌جكلريا! بو قدرى كافى» معناسنده ايراد اولنور. « چيغير قره‌جه اوغلان، چيغير، طاش يرنده آغير! » ضرب مثلنده‌كى تركمن شاعر بلند صداسى‌ده مرعش طرفلرندن اولسه كركدر . ذوالقدريه‌ليلره ، مرعشك علماسنه ، شعراسنه ، باخصوص او طرفلرجه حالا لسانلرده دائر اولديغى آ كلاشيلان تركمن اشعارينه دائر معلومات جمعنه مرعشليلردن برينك همتى آرزو اولنور.

ص ٢١٤ ، ٣ نومرولو حاشيه — فاتحك آلتى لسان بيلمسى مستبعد دكلدر. حضورنده علمانى كونارجه مباحثه ايتديرردى. بومباحث هپ عربى اولان اصطلاحات علوم اوزرينه، واكثر مؤلفاتى لسان عربى ايله محرر كتابلر اوزرينه اولديغندن فاتحك يالكز عربيه دكل. اصطلاحات علميه‌يه، علومه واقف بولنمسى لازم كلير. ديكر طرفدن عربى ايله برابر فارسيده بهره‌سنه ترجمه شعرلريله‌ده استدلال اولنه‌بيلير. ذوق

معرفتدن حصه‌دار اولان وباسنك تكرار جاوسنده اوزون برمدت مغنیساده منزویانه عمر كچیرن برشهزاده اوزمانك اك شهرتلی دیكر برقاچ لسانی دها نه‌دن اوكره‌نمش اولسون؟ كندیسنه اسناداولنان احوالدن نوتاراسك اوغلی، ثه‌ریجونك قیزی، فرانزه‌سك اوغلی مسئله‌لری بی‌طرف شهادتلردن محروم اولدیغندن قسطنطینیه فاتحنك علیهنه — مجرد قسطنطینیه‌یی فتح ایتمش اولدیغی ایچون — اختراع ایدیلن دیكر افسانه‌لر قبیلندن صایلق اقتضا ایدر . خصوصیله اریجونك قیزی وقعه‌سی هیچ اینانیله‌جق برشی دكلدر، برعثمانلی پادشاهنك برقیزه نكاحسز تقرب ایتمسی، حقنده جالب نفرت اوله‌بیلیردی ؛ تعدد زوجاته مساغ اولدیغی جهتله بویله برشیئه لزوم‌ده یوق ایدی ؛ ثه‌ریجونك قیزی ایسه عثمانلی پادشاهنك زوجه‌سی اولمق شرفنی نیچون رد ایده‌جك ایدی؟ شهزاده احمدك سود امر بر یاشده محو ایدلمسنه، ابراهیم وخلیل پاشالرله قبول استیمانندن صوكره بوسنه قرالنك اعدامنه كلنجه : بونلر اخلاق قاعده‌لرینه توافق ایتمز، یالكز سیاسیاتك اخلاق دیمك اولمامسی نقطه‌سیله برابر احوال آتیه‌نك نظردقته آلنمسی ایجاب ایدر : شهزاده‌نك اولدیرلمسی — محمد ثانینك پدرینه ترك سلطنت ایچون اغفال ایدلمسندن حاصل اولمش — بر امنیتسزلكدن متحدثدر . پادشاه، كندیسندن بر درلو امین اولهمایان خلیل پاشا ایله دیكر امرانك بو شهزاده‌یی ترویج مرامه آلت ایده‌رك بر حادثه چیقاره‌جقلرینی دوشونیوردی . پدرینك خبر وفاتی آلنجه عزیمتده شتابی ده بونی كوسترر . فاتحك بر خرستیان پرنسندن دوغمش اولمسندن دولایی چیقارلدیغی آكلاشیلان شایعه‌لرده ضم اولنمالیدر. خلیل پاشا فاتحك توجهنی غائب ایتمش اولدیغی كبی محمود پاشاده، خصوصیله بوسنه قرالی مسئله‌سنده پادشاهك آرزوسنه ومقتضای سیاستنه مخالف حركت ایتمش ایدی . عثمانلی سلطنتنه، پای تختنی فاتح ویردیكی كبی اونك زمانه قدر ادارهٔ حكومتك غایت بسیط بر حالده بولنمسنه و مملكتك اسكی حكمدارلرندن بر چوغنك خاندانلری هر فرصتدن استفاده ایله دعوای حقوقه قالقیشه‌جق بر حالده براقلمسنه نظراً دولتك اصل مؤسسی — تأسیسات شاملهٔ قانونیه وضع ایدن و اسكی خاندانلرك رفعیله وحدت ملكیه‌سنی تأمین ایلین — فاتحدر . بوسنه قرالی‌ده بو سیاست مقتضاسیله اعدام ایدلمشدر. او زمانك حكمنه كوره بوسنه قرالی باشقه بر طرفده دها ایی بر معامله‌می كوره‌جك ایدی؟... اندلس هائله‌لری اووقتلر اجرا اولونیوردی . (*)

(*) قانون محمدینك ترجمه نسخه‌سی هنوز الده دكلدر ، شهزاده‌لرك ایالاته چیقارلمسی

ص٢١٥، س١٤ — حديث شريفده «لتفتحن» ده‌كى لام، لام قسميهٔ مفتوحه‌در؛ تانك ضمى، فانك سكونى، تاى ثانينك و حانك فتحى، ونون تأكيد مشدده ايله فعل مضارع، بناء مجهول، مفرد مؤنث غائبه‌در. حديث شريف «قسطنطينيه البته والبته فتح اولنه‌جقدر. اونك اميرى نه‌كوزل امير واوعسكر نه‌كوزل عسكردر» مألنده‌در. اشبو حديث شريف امام سيوطينك جامع صغيرنده امام احمدك مسندندن و حاكمك مستدركندن نقل اولنمشدر؛ بشرغنوى(ر.ع.) فخرعالمه ايصال ايدر. فتح قسطنطينيه، امام زاده اسعد افندى، تمثيل استانبول، ١٢٨٥. « ولايبعد من ان تكون هى التى نطق بها صحاح الاحاديث النبوية » (صلعم) « فيفتحون قسطنطينية فبينما هم يقتسمون الغنايم قد علقوا سيوفهم بالزيتون وغير هذا من الصحاح المشهورة.» (عزيز مصره فتحنامه‌دن) . « وفى آخر هل سمعتم بمدينه جانب منها فى البر وجانب فى البحر. قالوا نعم يا رسول الله. قال لاتقوم الساعة حتى يغزوها سبعون الفا. الحديث.» (ايران شاهنه فتحنامه‌دن)

ص ٢٣٣، س ٦ — مدرسينك شمديكى درجات اعتباريه‌سنده «ابتداى آلتمشلى، حركت آلتمشلى» تعبيرلرى بونلرك وقتيله يومى آلتمش آقچه وظيفه آلمالرندن قالديغى آكلاشيلير.

ص ٢٣٤، س ١٤ — فاتحك ترقيات علميه‌يه وقوف وهمتى واوزمان آسياده‌كى معارف‌پرور حكمدارلرله مناسبتى معلوم ايسه‌ده بونلرله مخابره اوراق موجوده‌سى — مقدما بيان اولنديغى اوزره — هپ سلطنت اولاسنده اولوب جلوسندن اوّل دكلدر.

ص٢٣٦، س ١٢ — آق شمس‌الدين زاده حمدالله حمدينك يوسف وزليخاسى معنى اعتباريله جامينك اثرينه ترجيح اولنه‌بيلير. شو قدركه جامينك اثرى لسان فارسينك تكملندن صوكره‌يه تصادف ايتمش اولديغى حالده حمدينك زمانندە عثمانلى لسانى هنوز تقرر ايتمه‌مش ايدى. بناءً عليه شيوه‌سى بزه بعضاً غريب كورينور. حمدالله حمدى يوسف وزليخايى يازوب صاتار، اونكله كچينيردى؛ تصادف ايديلن يازمه نسخه‌لر ناظمك خطيله ظهور ايتمك احتمالى واردر. اقتطاف، طبع نوين. قسم ١، بر نعت شريف آلتمشدر.

قاعده‌سى — كه فاتحدن صوكره خيلى زمان باقى ايدى — مرعى اولدقجه جلوسده قارداشلرك اعدامندن بيوك محذورلر چيقه‌جغندن فاتحك بونى قاعده اتخاذ ايتمسى مستبعددر. سلطانلرك اركك چوجقلرينك اولديرلمسى روايتى تاريخ جودتده تنقيد اولنمشدر.

ص ٢٥٤ ، س ٢٤ — منشأت فریدونده (استانبول تمثیلی ، جلد ١ ، ص ٢٨٤—٢٨٧) شهزاده جمك سلطان بایزیده ایکی مکتوبی وپادشاهك ایکی جوابی مندرجدر. برنجی مکتوبده شهزاده‌بیوك قارداشندن استدعای عاطفت ایدر. مکتوب فارسیدر ، بونك ترجمه جوابنك مألی شودر :

« آدمکز ایله مکتوب کوندرمشسکز . مقدما کوندردیکمز مکتوبه جواب مناسب ویرلمیوب مملکت استدعا اولنمشدی . اولجه بیلدیرلدیکی اوزره بو ممکن‌دکلدر. بر محلده اختیار فراغت ایدیکز . البته سزی اجانبه محتاج ایتمیز . » فراغت اختیار اولنورسه اشته سکا نقد اون کره یوز بیك اقچه سالیانه تعیین ایتدم ». بو صورته راضی ایسه‌کز بر آدم کوندریکز . »

بو مکتوبلرك تاریخی یوقسه‌ده شهزاده‌نك مصر طرفلرنده ویاخود مغلوبیتدن صوکره هنوز ممالك عثمانیه‌ده ایکن یازدیغی جوابدن آ کلاشیلیر . چونکه ایکنجی مخابره‌دن‌ده‌مستبان اولهجغی اوزره مؤخراً اختیار فراغت ایده‌بیلمسی قابل‌دکل‌ایدی.

شهزاده‌نك ایکنجی مکتوبنده — که ردوسدن کوندرلدیکی منشأنده اشارت اولنمشدر — ینه استعطاف اولنمش وجوابنده اکر کندیسنی افرنج النده تخلیص ایده بیله‌جك اولورسه اولجه تعیین اولنان سالیانه‌نك کوندریله‌جکی بیلدیرلمشدر . مکتوب وجوابی فارسیدر .

ص ٢٥٥ ، س ١١ — « بلانشفور » سعدالدینده ردوس بکنك « اقاربندن بکلر بکیسی اولان بیانکه فورت» در. سعدالدین ردوس بکنه مغال ماستوری دیرکه « استاد اعظم » ك رومجه‌سی اولان « مغالو ماستوری » در .

ص ٢٦٣، س ١٢ — سعدالدین، جمك بابا ایله ملاقاتی شو تلخیص وجه ایله یازار: بابا « مرصع قورونه‌سن » باشنه قویمش ، بارمقلرینه آغیر یوزوکلر کچیرمش ایدی. بکلرینك کیمیسی اوتوریور، کیمیسی آیاقده طوریوردی. فرانسه ، اسپانیا ، پورتقال، جنویز، وندیك، آلمان، انکروس، له، چه، روس ایلچیلری حاضر ایدی. سلطان جم معیتی ایله کیردی ؛ بابا کورنجه آیاغه قالقدی . شهزاده‌نك بیوتی ایکی طرفندن اوپدی. اوچ کون صوکره یالکزجه دعوت ایلدی. بورالره کلمکدن مقصدینی شهزاده‌دن صوردی . جم « بن روم‌ایلنه کچمك ایچون ردوسلیلردن عهد آلمشیدم ؛ سوزلرنده طورمدیلر؛ یدی بیلدر بنی حبس ایتدیلر » دیدی. بابا، شهزاده‌نك والده واولادینه اشتیاقندن دولایی آغلادیغنی کوره‌رك کندیسی‌ده آغلادقدن صوکره جمی

انكروس جانبنه كيتمكه تشويق و مؤخراً انكروسدن ايلچي كلمسي اوزرينه تشويق تكرير ايتدي. شهزاده «بن انكروسه كيتسهم علماى اسلام قتلمه فتوى ويررلر. دينمى عثمان مملكتى دكل، جهان سلطنتنه ويرم» ديدى. پاپا بو اصرار اوزرينه يوزنى چويروب كندى لسانجه مناسبتسز سوزلر سويلدى. شهزاده فرنكجه اوكرنمشيدى، «سزه كلن دها زياده حقارته مستحقدر» ديدى. پاپا، سزك خيريكزه دائر سوزيمزى رد ايتديككز ايچون بى‌اختيار صادر اولدى، ديه‌رك اعتذار ايلدى. جلد ٢، ص ٣٣ و ٣٤ .

ص ٢٦٤، س ١٤ — سعدالدينك روايتنه كوره ردوسليلر جمى اللرندن براقمق ايستمدكلرندن فرانسه‌وكلاسنه رشوت ويره‌رك شهزاده‌نك ايستلمسنه مانع اولورلرايمش. فرانسه قرالى جمى كورمك ايستدكجه «سزكله كوروشمك ايستمز.» جوابى ويرلديكى كبى شهزاده‌يه دخى « فرانسه قرالى مملكتنه ترك اياغى باصديغنه راضى دكل » دينيلير ايمش. فقط قرالك جم ايله ملاقات ايدن بر «قپودانى» ايچون بارسه كلوب‌ده كورمديكنى شهزاده‌يه سؤال ايتمى اوزرينه جم كنديسنه سويلنيلن سوزلرى نقل ايتمش . شهزاده پاپانك كنديسنه ويردىكى ايكى يورغه‌دن برينى بوذاته، «قپودانه» هديه ايلمش. فرانسه قرالى بو حيوانى كوره‌رك نره‌دن آلديغنى صورمسنه بناءً قپودان شهزاده‌نك اوصافنى خبر ويرمش ... فرانسه قرالى شهزاده‌يه غائبانه محبت ايتمكله برابر ممالك عثمانيه‌يه تعدى عزمنده بولنديغندن رومايه عزيمتله محاربه‌سى شهزاده‌يى الهكتيرمك مقصدندن منبعث ايمش . جلد ١، ص ٣٦ و٣٧ . (قپودان ، يعنى امراسندن)

٢٦٦ ، س ٢ — سعدالدين، پاپانك پوليه بكنى‌ده تسميم ايتديكى حقنده فرانسه قرالنه برخبر ويرلديكنى يازار. جلد ١ ، ص ٣٠ . كوريليوركه خواجه اوروپانك احوال تاريخيه‌سنه‌ده واقف ايدى .

ص ٢٦٦ ، س ١٨ — شهزاده مرحومك « الله ينصر السلطان جم ! » ديين طوطيسى « الله يرحم السلطان جم !» ديه‌رك باب سعادته ايردى، «سعدالدين ، جلد٢، ص ٥٠ . جمك وفاتنه لامعينك تاريخى :

بهار دولت جم چون خزانى‌يافت پيش‌ازصيف * رسيد ازغيب تاريخش زدنيارفت‌جم‌واحيف!

قاضيعسكر حسن زاده « تاريخ موت شاه جم عين نظام عالمست » ديمشدركه نظم كلمه‌سنك عين‌الفعلى اولان (ظ) طقوز يوزى كوسترر . جمك اوروپاده بولونيشى عثمانليلرك خط استيلاسنه عظيم برمانعه تشكيل ايتديكى‌دركار ايسه‌ده مسموماً ارتحالنك او يولده تفسيرى باقشمازدى .

ص ۲٦٦ ، س ٦ — جمك بربری مصطفی ، قوجه مصنی پاشادر . « حدیقة‌الجوامع » قوجه مصطفی پاشا جامعی استانبولده ایکی وایکیسی‌ده کلیسادن منقلب اولدیغنی بیان ایله خیلی تفصیلات ویردکدن صوکره بانیسی حقنده شوتلخیص اولنان معلوماتی ویریور (جلد۱، ص ۱٦۱ — ۱٦٦):

« افرنجی الاصلدر . دور بایزیدده سرای غلاملرندن ایکن باش تراش ایتمکده مهارتی اولدیغندن شهزاده‌جمك اعدامنه متعهد اولوب علی‌روایة قپوجی باشی‌اولدقدن صوکره «رومی مویدن عاری‌ایده‌رك‌هیئت‌افرنجی» اوزره درامه‌یه [رومه‌یه‌اوله‌جق] کیتدی وشهزاده‌نك خدمتنه کیردی . لسان افرنجه دخی واقف ایدی . آز مدتده سر تراشیلك خدمتنه نائل اوله‌رق شهزاده‌یی زهرلی استره ایله‌تراش ایتدی . متعاقباً قاچوب استانبوله کلدی . اخبار حال ایتدیکی صیره‌ده شهزاده‌نك وفاتی خبری‌ده افرنج طرفندن واصل اولدی. صوکره روم ایلی ایالتنه، دها صوکره وزارت‌عظمایه تعیین اولندی . جلوس سلیم خانیده شهزاده احمدی التزام ایتمش بولندیغی ایچون جنایت سابقه‌سی‌ده بوکا منضم اوله‌رق بروسه‌ده اعدام اولندی . مزاری بروسه‌ده مولویخانه مقابلنده‌در . »

مشهور اولان قوجه مصطفی پاشا جامعنده شیخ الاسلام افضل زاده سید حمیدالدین افندینك تاریخنده « مصطفی ، ذوالمناقب‌الاعلی » دینلمکله غالباً — ارادهٔ مفاد معکوس طریقیله — شهزاده جمك بربرلکنه اشارت ایدلمش اولسه کرکدر .

ص ۲٦۷ ، س ۱۷ — جمك فرانسه حقنده‌کی نظمی دوق دوساووا ایله کوروشدیکی زمانك احوالنی مصور:

«جام‌جم نوش ایله، ای‌جم، بوفرنکستاندر ،
هر قولك باشینه یازیلان کلیر ، دوراندر »

مطلعنده کی قصیده‌سی اوله‌جقدر . خبر صحیحك سرکذشت جم قسمنده دخی مندوجدر. بك مشهور اولمسیله نقله حاجت کورلمدی.

ص ۲۷۵، حاشیه ۲ — عثمانلی مورخلری اینوز سفرینی موره فتحنی متعاقب کوسترلر. جلد ۱، ص ۳۳۷ .

ص ۲۸۲، حاشیه ۲۰ — سلطان‌محمدك انسانلری ایکی‌یه پچمکدن متلذذ اولدیغی حقنده‌کی روایتدن قونت دارو اشتباه ایلدیکی کبی بزده بونی کلیاً رد ایدرز. سفر وحضرده مباحثهٔ علما ایله محظوظ اولان بر پادشاه بودرلو وحشتلرك تماشاسنه تحمل

ایده‌من بوبابده هامه‌رك برمحرر غیر معینی (Autore incerto) اشهاد ایتمسی غریب ودعوانك عکسنی مؤیددر. فاتحك بویله انسانلری ایکیه بولمك مراقی بلغراد محاربه‌سنده اوزرینه یوروین بر خصمك باشنی ضربهٔ تیغ حیدرانه ایله بوغازینه قدر ایکی پارچه ایتمش اولمسندن منتشر اولسه کرکدر.

۲۸٤ ، صوك سطر — قره قیونلو عائله‌سی رئیسنك ، یعنی جهانشاهك فاتحه مکتوبنده اوزون حسن «حسن آق قیونلو» تعبیر مختصریله یاد اولندیغی کبی ظاهر وباطنی بربرینه اویماز، عهد ومیثاقنی نقض ایدر اولمسندن شکایت اولنمشیدی.

۲۸٤، ۱۰ نومرولو حاشیه — بوحاشیه‌ده سلطان بایزیدك بربیتی ترجمه‌سی اولمق اوزره شو عباره مندرجدر: «Aie pitié de mes larmes, ne les dedaigne pas; ce sont des fils de l'homme (de la prunelle), enfantés par les yeux . »

بونك اصلی «کوزم یاشینه رحم ایت، سورمه دردن، که‌مردم زاده‌در دوشمش نظردن» مفردیدر . ترجمه‌ده ، ادبیات عتیقه‌نك مفتون اولدیغی اینجه‌لکلر ادا اولنه‌مامشدر. بیت ایسه — عدنی مخاصنده اولان — محمود پاشانك اولمق اوزره معروفدر. سلطان بایزیدك ترکیدن باشقه فارسی اشعاری‌ده واردر، بر بیتنی بر چوق شاعرلر تنظیر ایتمشلردر:

هر دودکه پیدا شود از سینهٔ چاکم، ابری شود وگریه‌کند بر سرخاکم. بایزید
هر ناوك نی کز تورسد بردل چاکم، نایی شود وناله کند بر سر خاکم. نجاتی
هر تیرجفا کز تورسد بر دل چاکم، سروی شود وسایه‌کند برسرخاکم. تاجی زاده
سودای خطت کزتورسد بردل چاکم، سنبل شودوگریه کند بر سرخاکم. ابن کمال
هرسنك جفا کز تورسد بردل چاکم، لوحی شودوسایه کند بر سرخاکم. مؤیدزاده
هر تیر سپرکز تور سد بردل چاکم، مرغی شود ورقص‌کند برسرخاکم. وصفی
هرغمزهٔ شوخی که رسد بردل چاکم، سوسن شود وبوی دهدبرسرخاکم. حاجی‌حسین‌زاده

ناصرالدین شاه زمانی ایرانده باصیلاق مجمع الفصحا بایزید ثانینك بیتنی یلدیرم بایزیده اسناد خطاسنده بولنمشدر.

ص ۲۸٦ ، حاشیه ۸ — فاتحك رؤیاسی حقنده سعدالدینك افاده‌سی تلخیصاً شودر : اوزون حسن کورشجی لباسیله کورنمش . پادشاهده صویونوب کورشجی روبه‌سی کیمش. مصارعه‌یه باشلامشلر. اوزون حسن فاتحی دیزاوستنه دوشورمش. پادشاه ایسه طرناقلریله اوزون حسنك جکرنی چیقاروب بر پارچه‌سنی قوپاره‌رق یره آتمش . ارباب فضلدن بری غلبه‌نك نهایت عثمانلیلرده قالمجغنی تعبیر ایله برابر

کندیسی قرأندن تفأل ایدەرك « وینصرك الله نصراً عزیزا » آیت کریمەسی ظهور ایتدیکنی، آیت کریمەنك ۸۷۸ تاریخنی کوستردیکنی، وکاف خطاب حضرت پیغمبره اشارت اولوب نام پادشاهی دخی محمد اولمغله نصرتك بوطرفده اولەجغنه دلالت ایلدیکنی سویلمشدر. خاص مرادك دوشدیکی ویاننده کی امرایه ترکمنلرك اوشدیکی خبری اوزرینه پادشاه بوسقوط جزئی بی مقدمهٔ رؤیانك تعبیرینه حمل ایله متسلی اولمش وفی الحقیقه موخر آمحاربەده حسنك جکرکوشەسی اولان اوغلی زینل مقتول اولمشدر. آق شمس الدینك محمود پاشایه ایکی مکتوبندن (فریدون جلد۱، ۲۷۳ — ۲۷۵) برنجیسنك مألی شودر : ۲۰ ذی الحجه کیجەسی عالم منامده بروسەده کی سید بخاری تربەسنی بالدفعات زیارت ایلمش وسادات دن حاضر بولنان بر ذات آق شمس الدینك تربەده بولنمادیغی بر زمان قبر یارلەرق سید بخارینك ظهور ایلدیکنی وکندیسی حضرت پیغمبردن استفساری اوزرینه غلبەنك بو طرفده قالەجغنه دائر تبشیر آلدیغنی سویلمش . صلحادن بری دخی رؤیاسنده بر مجلسده حضرت پیغمبره تلاقی ایتمش، صاغ طرفنده ابو بکر وعمر صول طرفنده علی وعثمان (علی فعثمان ، کذا ، فی الاصل) حضراتی بولندقلری کبی بر چوق اصحاب کرام حاضر ایمش . اخیاردن اوچ کشی سلطان محمدك اوزون حسنه غلبەسنی استرحام وجواب آلەماملری اوزرینه استرحامی تکریر ایلمشلر، حضرت پیغمبر بر مدت اسدالله ایله مذاکره ایلدکدن صوکره حضرت علی یوکسك سسله اوچ دفعه « قد غلب السلطان محمد علی حسن بك » دیمش. قونیه وقرەمان اولیاسی حسن بکی وابو ایوب انصاری وشیخ عربی وسید بخاری فاتحی التزام ایلمشلر . آق شمس الدین بو رؤیانك صدقنه دائر ایراد دلائلدن صوکره غلبەنك قان دوکلمکه حاجت اولمقسزین وقوعنی تمنی ایله برابر نهایت تعبیر نامەده سبی وقتل ونهب اموال ظهوره کلەمەسی حقنده پادشاهدن عهد ومیثاق آلدیغنی افاده ایدر . آق شمس الدین بو صورتله وظیفهٔ عالمانەشنی ایفا ایدیور . فاتحك رؤیاسنك تعبیرنی متضمن اولان ایکنجی مکتوبده رؤیانك صدقنه دائر کذلك دلائل ایراددن صوکره « تنین »(۱) مهیب ، مخوف، ظلوم برحکمدار اولدیغنی، تنین ایکی دیللی اولدیغندن سوزی بر اولمادیغنی، اوندن قورقمق دشمندن قورقمق دیمك اولەجغنی، اوچەرق هجوم ایتمسی سرعتنه واوچ دفعه هجومی اوچ محاربه وقوعنه، نهایت مهاجمك موتی زوالنه دلالت ایدەجکنی بیان ایله « کرتهورله کله اول سیل وار . سرنکون اولوب

(۱) تنین ، [کسرتا وکسرو تشدید نون ایله] ایله اژدر . ترجمهٔ قاموس .

دوشه اول خوار وزار » بيت تركيسنى ايراد ايلر. بعده پادشاهك تنينى لباسيله دفع ايتمى عساكر خاصه‌سندن استفاده‌سنه ، خنجر نائل مال وغنا اولمسنه ، باشنده‌كى «خرزه» (١) اعنى خزائن اولان جواهر ايستمسنه دلالت ايدوب پادشاهك طانيماديغى ياردمجينك رجالدن امداد خليفه‌يه مأمور برذات اوله‌جغنى افاده ايله صدقه ويرلمسنى وصلحادن استمداد اولنمسنى خاتمهٔ كلام اتخاذ ايدر. تفصيل رؤيا تعبيردن آكلاشيلير.

ص٣١٤، س١٥ — فاتحك فناری زاده احمد بكه‌حكمى، مصور افكارى اولمق جهتيله بعض فقرانى مألا واك زياده شايان دقت اولانلرى عيناً نقل اولنور:

اوغلم بايزيدك خدمتنده بولنان محمود وطلبه‌دن مؤيد زاده عبدالرحمنك بر چوق ناشايسته احوالى اولديغى، مقدما اوغورلى محمدك فرارينه و علاءالدوله‌نك محبوس وعاشق بكك مقتول اولمسنه و اوغلمك خزينه‌سنه بر طاقم شريرلرك ال اوزاتمسنه سبب اولدقلرى ، اوطرفلرده عوام و خواص كنديلرندن متأذى اولدقلرى تفصيلاً عرض اولنمشدر. «انواع خصوصياتله فسادلرندن غيرى بنم اوغلمى طبع ذاتى مقتضاسندن چيقاروب اسرار مهمله القا ايدوب خاطرشريفنه غبار حيرتدن انكسار مترتب اولمش ؛ معاجين غريبه ودخى برش وافيوندن مركب اولمش نجه مكيفات عجيبه كتوروب منافع كثيره و فوائد لطيفه عرض ايدوب دائرهٔ انسانيتدن چيقاروب مزاج شريفنه فتور طارى اولمش. ايمدى سن آنده نه مصلحت ايچون قونوب طوررسك ونه بكلرسن؟ » بونك كبى فضاحت آكلاشلمازمى؟ اكر مطلع اولوب‌ده تجاهل ايديورسه‌ك بوندن اشد خيانت اولورمى ؟ انتظام مصالح ايچون سكا سياست ايتديرمك مقتضى ايدى ؛ لكن اوغلمك شرف خدمتيچون ، اجداد بكك يوزى صويى ايچون عفو ايتدم . حكم واجب الامتثال واردينى كبى برآن تأخير و تراخى ايتميه‌رك مضمونيله عمل ايليه‌سن . فرمانم اولدركه « بو بدبختلرك وجودنا پاكى ... باى وجه كان زائل اوله . » « سن بنم اعتماد ايتديكم عبد مخلصمسن، طريق دفعنده رأى صائبه و فكر ثاقبه نوعا تردد واقع اولديغى اجلدن بو وضع لازم الدفع سنك تدبيريكه تفويض اولندى . بوندن غرض بودركه اوغلمك مبارك خاطرينه كاه اوله تغير كله. عاقبت كندولرك دولتى مصلحتى وعرض ناموسلرى محافظه‌سيچون اولديغنه خود مطلع اولسه كركدر . ايمدى نه طريقله ممكندر ؟ عتبهٔ عليه‌دن حكم همايون

(١) خرزه، [فتحات ايله] مطلق جوهره دينيلير، لعل ويا قوت والماس كبى. ترجمهٔ قاموس ٢٣—٧٢

کوندروب تیمار وجهت ویرلمکده‌می، یوخسه آستانهٔ سعادت آشیانه دعوت ایدوب سقامتلرینه ملایم علاجله‌می اولور ؟ اما سن بنم معتمد خدمتکارمسن ، سنك کمال تدبیریکه نهایت مرتبه اعتمادم واردر، سندن اومارین‌که اول بی‌تمیزلرك بوقدر خیانتلری ثابت وظاهر اولوب ولی‌نعمتلرینه ومخدوملرینه بد ناملق قصد ایدوب سبب اولنلری هلاك ایتمك عین ثوابدر، بلکه بو مقابله‌ده دنیوی واخروی نفع جمیل واجر جزیل بوله‌سن . بو تقدیرجه صواب اولدرکه بر تدارك ایدوب معجون ایله ویا اسرار ایله ویاخود غیری طریقله ایکیسنی دخی علی‌التعجیل هلاك ایده‌سن » . بکا « بوندن مهم مصلحت وانفع خدمت یوقدر . » « اول بدبختلرك صور قضایاسنی مفصل و اوغلم معاجین وافیون وبرش وحبوب ونه‌کیفیت‌ایله تناول ایتدیکنی ونه‌زماندنبرو مباشرت ایتدیکنی یازوب بیلدیره‌سن و حکم شریف عالیشان سکا نه کونده ونه وقتده ونه ساعتده ونه آنده واردیغنی وسنده نه جینده مباشرت و طریق دفعك قنی قسمنی اختیار ایتدیکنی یازوب بیلدیره‌سن و کمال احتیاط و فرط تیقظ اوزره اوله‌سن‌که مضمون شریفنه سندن غیری کمسنه مطلع اولمیه» ۱۰ محرم ۸۸٤ . بمقام قسطنطینیه.

اولا ، شهزاده مصطفانك ارتحالیله داغدار اولان فاتحك سلطان بایزیده نه‌قدر محبتی اولدیغی آکلاشیلیر . محمود ایله عبدالرحمن کنج شهزاده‌یی مکیفاته آلشدیرمقله دولته بیوك فنالق ایتمشلردر . ثانیاً ، فاتحك نه قدر تدقیق و تحقیقه مائل اولدیغی کورینور. فاتحك اراده‌سی بالطبع ضروری الانفاذ ایدی . لکن فناری زاده‌نك شهزاده‌یی کوجندیرمه‌سی لازم کلیردی. چونکه اونك کوجنمسی فناری‌زاده حقنده مستوجب وخامت اوله‌بیله‌جکی کبی شهزاده‌یی خبردار ایتمکسزین حکم فرمانی انفاذ ایتمسی کندیسنی فنا برموقعده بولندیرمش اوله‌جق ایدی. نه‌یاپیله‌جق ایسه شهزاده‌یه خبر ویرلمسی و خبر ویرلدیکنك‌ده پادشاهه عرضی اقتضا ایدیوردی ؛ محمود ایله عبدالرحمندن دولایی پادشاه کندیسنی تکدیر ایلدیکندن فرمانی تکذیب ایتمکسزین تبریهٔ ذمت‌ده ایجاب ایلیوردی. فناری‌زاده بورالرینی — شطرنجده یدنجی حرکتی دوشونن ماهر بر اویونجی کبی — تفکر ایله جواباً شو عریضه‌یی تقدیم ایتمشدر:

« درکاه معلا وبارکاه اعلایه لازال عالیا عرض بندهٔ بیمقدار وذرهٔ خاکسار بودرکه حالا حکم شریف واجب التشریف مضمون همایونده مندرج اولان شهزادهٔ نامدار طال بقاه ونال مناه حضرتلرینك مقربلرندن محمود نا محمود و مؤید زاده عبدالرحمن نام کسنه‌لرك بدبختلغی وواجب الحذف اولدقلرندن کیدرلمسی توجهله میسر ایسه تأخیر اولنمیه دیو بیورلمشدی. ذکر اولنان بدبختلر دیدکلرندن زیاده ایتدکلرنده شبهه یوقدر ؛ لکن شهزادهٔ سعادت دستکاه

حضرتلریله سدهٔ سنیه‌یه عرض‌اولندیغی قدر اختلاطلری اولیوب وفرمان واجب الاذعان اوزره کیدرلمسی خصوصی شهزاده حضرتلرینه عرض اولنسه انقیادی محقق اولمغین اخفا اولنمیوب حکمت کامله اوزره عرض اولندیغی کبی ردایدوب کیدرلسون دیو سعادتلو پادشاهك رضای شریفنه کوره عمل اولندیغی شولکه واقع حالدر سدهٔ مراحم بخشه عرض اولندی. بنده احمد»

«حذف» شایان دقتدر. بو حذف موافق معدلتیدر؟ سیاسیاتده بوراسی آرانماز.

ص ۳۱۷، حاشیه ۳۳ — ملا کورانی مصرده تحصیل ایتمشدر. ملایکان حجدن عودتنده ملا کورانی‌یی استانبوله کتیرمش ومراد ثانی «بزه نه کتیردیکز؟» دیینجه ملایی تقدیم ایتمشدر. در حال بروسه‌ده قاپلیجه و مؤخرا یلدیرم بایزید مدرسه‌سی ویرلدی، دها صوکره فاتحك تعلیمنه مأمور اولدی. فاتح وزیراعظم یاپمق ایستدیسه‌ده ملا کورانی «بوقدر امرا بومسند ایچون جالیشیورلر، اونلرك امیدلرینی کسمك جائز دکلدر» دیه قبول ایتمدی. قاضیعسکر و صکره اوقاف تولیتی ضمیله بروسه قاضیسی اولدی. فاتحك برامرینی «مخالف شرعدر» دیه‌رك یرتدیغی وکتیرن چاوشی قوغدیغی ایچون آزده برودت واقع اولهرق مصره کیتدی، لکن فاتحك آرزوسی اوزرینه کری کلدی، ینه بروسه قاضیسی اولدی. یومی ایکی یوز، شهری یکرمی بیك، سنوی اللی بیك آقچه آلیردی. وزرایی «محمود! داود!» دیه اسملریله چاغیردی. سلامی مصافحه‌دن عبارت ایدی. بربیرام کونی چاموردن اعتذار ایتمسیله فاتح باب سعاده‌یه قدر ارابه‌سیله کتیرتمشدر. سلطان محمده «حرامدن پرهیزایت» دیردی. برکون: ابر یمك یدیلر، فاتح «سزده حرامدن یدیکز» دیدی. ملا کورانی «بزم اوکه حلالی دوشمشدر» جوابنی ویردی. پادشاه صحنی چوردی، ملا کورانی اکلده دوام ایتمسیله فاتح «آرتق بودفعه حرام یدیککزده شبهه‌قالمادی» دیدی، ملا «خیر، سزك اوککزده حرام، بزم اوکمده حلال قالمادینی ایچون چوردیکز» دیه مقابله ایتدی. برکون فاتحه (تیمور بر طرفه اولاق کوندرمشیدی، بوآدم سعدالدینك اوتلامقده اولان حیوانلرندن برینی آلیر، سعدالدینك خدمه‌سی اولانی دوکرلر، تیمور بونی ایشیدنجه «بونی یاپان اوغلم اولسه‌یدی اولدیردم، لکن آثار قلمیه‌سی قلمروبمك خارجنده جاری اولان برآدمه نه یاپه‌بیلیرم؟» دیمشدر. بزم‌ده آثارم مکه‌ده اوقونسور) دیمسی اوزرینه پادشاه ظریف «اوت، فقط سز آثاریکزی کندیکز همت بیوروب کوندریورسکز، سعدالدینك آثارینی یازار، کوتورلردی» جوابنی ویرمشدر. وفات ایدرکن «بایزیده سویلیکز، عدالتدن ایرلمسون!» دیه وصیت ایتمشدر. پادشاه‌بتون بورجلرینی بلاشهود تأدیه‌ایتدکدن صوکره بالذات نمازنی قیلمشدر. ف۸۹۳. آثاری: غایة‌الامانی فی تفسیر السبع المثانی، الکوثر الجاری علی ریاض البخاری (صحیح بخاری‌یه شرح)، قصیدهٔ شاطبیه‌نك شرح جعبریسنه حواشی. عربی قسطنطینیه فتحنامه‌لری کمال فضلنه اشارتدر.

ص ٣١٧، حاشیه ٣٤ — ملا خسروك اصل اسمی محمددر؛ انشته‌سی خسرو بكك یانده تربیه اولنمغله «خسروك قاینی» واختصاراً «خسرو» دینلمشدر. پدری رومدن مهتدیدر. تفتازانینك تلمیذلرندن بولنان حیدر هرویدن تحصیل ایدوب ادرنه‌ده شاه ملك مدرسه‌سنه مدرس اولمش و مطول حاشیه‌سنی اوراده یازمشدر. خضر بكك وفاتندن صوكره ایوب، غلطه، اسكدار ایله برابر استانبول قضاسی ملا خسروه ویرلمشیدی. آیاصوفیه‌ده دخی درس ویررردی. طلبه‌سی خانه‌سنه كلوب یمك یرلر، مدرسی — آتنك اوكندن یورویه‌رك — جامعه كوتوررلر، صوكره بویله‌جه خانه‌سنه كتیررلردی. هپ خدمتنی كندیسی كوررردی. تدریس وقضا ایله‌برابر كتب اسلافدن كونده ایكی ورقه یازاردی. آثاری: حواشیٔ مطولدن ماعدا، تلویحه، عضد حواشیسنه، تفسیر بیضاوینك اوائلنه حاشیه؛ اصولدن مرقات وشرحی مرآت؛ غرر ودرر؛ سورهٔ انعام اخرینه تفسیر؛ ولایه متعلق رساله. استانبولده مسجدلری واردر. ف، ٨٨٥.

ص ٣١٧، ٣٥ نومرولو حاشیه — «تاجر زاده» معناسنه اولەرق «خواجه زاده» لقبیله اشتهار ایدن مصلح‌الدین مصطفی، كندیسنك مسلكنی طوتمادیغی ایچون پدرینك كونده بر آقچه اولمق اوزره تعیین ایتدیكی معاش ایله كمال ضرورت ایچنده تحصیل علوم ایتمشدر. خضر بكه معید، یعنی معاون اولدقدن‌صوكره مرادثانی زماننده بروسه‌نك اسدیه مدرسی اولمشیدی. فاتحك بر ادرنه‌یه كیدیشنده محمود پاشا دلالتیله شرف دست بوسه نائل اولەرق پادشاهه رفاقت ایدن زیرك زاده ایله مباحثه و غلبه ایتمسیله معلم سلطانی و صوكره محمد پاشانك استرقابیله قاضیعسكر اولدی. مؤخراً اللی آقچه وظیفه ایله بروسه سلطانیه‌سی مدرسلكنه تعیین ابدلدی. بو مدرسلكده ایكن استانبوله دعوت اولنەرق ملا زیرك ایله «برهان توحید» اوزرینه مباحثه ایلدیلر. خواجه زاده فاتحك حضورنده «دلیلی انكاردن مدلولی انكار لازم كلمز» دیدكدن صوكره یدی كون ملا زیركك بتون ایراداتنه جواب ویرەرك ملا خسروك تصدیق وحكمیله غلبه ایدوب ملا زیركك مدرسه‌سی عهده‌سنه توجیه قلندی. مؤخراً ادرنه واستانبول قاضیلكلرینه تعیین اولندی. قرهمانلی محمد پاشا «خواجه زاده استانبولك هواسی موجب نسیان اولمسندن متشكیدر» طرزنده بر خدعه ایله ازنیق مدرسه‌سنی ویردیردی. اورادن‌ده خطیب زاده ایله مباحثه‌یه چاغیرلدیسه‌ده سنان پاشا خطیب زاده‌یی محافظةً مباحثه‌دن صرف نظر ایتدردی. امام غزالی ایله جواباً حكمانی مدافعه ایدن ابن الرشدك محاكمهٔ اجتهاداتی متضمن «تهافت» اثر مشهورینك بر نسخه‌سی بایزید كتبخانه‌سنده استراحت كزیندر. اواخر حیاتنده صول

الندن باشقه اعضاسی حرکت ایتمدیکی حالده شرح مواقفه حاشیه یازاردی . مباحث وجوددده « لایتم المطلوب » کلامنده قالدی . طوالع و تلویحه دخی شرح وحاشیه یازمش ایسه‌ده مسوده‌ده قالمشدر . ارتحالی ۸۹۳ . خطیب زاده دخی فاتح زمانسنده معلم پادشاهی ایدی. سلطان بایزید زمانسنده کونده یوز آقچه ایله تقاعد ایدلمش اولدیغی حالده مفتی افضل زاده‌یه تقدم ایدردی. بربایرام کونی معایده‌ده خطیب زاده حضوره کیروب سلام وبردیکی زمان سلطان بایزید یدی خطوه ایلری کلمشدر. ف(۹۰۱) حاشیهٔ تجریده تعلیقاتی ارباب تدریس آره‌سنده متداولدر. صدرالشریعه وکشاف ایله شرح مختصر ابن‌حاجب حواشیسی اوائلنه تعلیقاتی واردر. شرح مواقف اوائلنه‌ده حواشی یازمشدر. تلویحك درت مقدمه‌سنی دخی تحشیه ایتمشدر. رؤیت بحثنه وفضائل جهاده متعلق رساله‌لری واردر. (سعدالدین خلاصه)

ص ۳۲۱ ، حاشیه ٦ — ربیع الاخرك یکرمی ایکیسی بزم حسابمزجه بازاره تصادف ایدر : سعدالدینك جمعه ارتبی دیمسی ، تقویم ایله تکمیل ثلثین و رؤیت حسابلرنده اختلافدن متحدث اولهبیلیر. هامه‌رك دیکر بعض حسابات تحویایه‌سنده دخی برر، ایکیشر کون سهو کوریلیورسه‌ده مهم اولمیانلرك تصحیحنه لزوم کورلمدی.

ص ۳۲۳، ۱۱ نومرولو حاشیه — (بو حاشیه‌نك برنجی سطرنده ٤٤٧ رقمی سوز نهایتیدر، ۱۱ رجبك ۲٦ آغستوسه تصادفی هامه‌رك کندی حسابیدر) سعدالدینه نظراً جم ردوسه ۱۳ جمادی الاخره‌ده واروب ۱۷ رجبده چیقمشدر . هامه‌ر قاوورسه‌نك افاده‌سنه توفیق ایچون ۳۲۲نجی صحیفه‌ده‌کی طقوزنجی حاشیه‌ده وصولی ۱۳ یرینه ۳ تاریخنه ارجاع ایله کیلیکیادن ردوسه کوزل موسملرده اوچ کونده کیدیلهجکنی بیان ایتمش ایسه‌ده هوانك مساعد بولنمش اولدیغی بیلنه‌مز، شهزاده ردوسده بزقاچ کون دها آز قالمش اولهبیلیر.

ص ۳۲۵، ۲۰نجی حاشیه — فرار تشبثنه دائرسعدالدینك ویردیکی تفصیلاتك تلخیصی: شهزاده — خواجه‌نك روایتنه کوره ردوس بکینك ۳۵۰۰ آلتون خرج ایده‌رك پدیرمش اولدیغی — غروس طوردہ ایکن بایزیدك ایلچیسی اورالره کلهرك وآیاس بك ، جلال بك، سنان بك ، شیر مرد آغا ایله بولوشه‌رق بر طاقم آناختارلر ویرمش . فرار ایچون تعیین اولنان کونده خیلی آت و سائره ایله حسین بك دخی حاضر بولنه‌جق ایمش. شهزاده‌نك آدملری بر معتاد سیره چیقدقلری صیره‌ده اون ایکی الی زنبرکلی ، یعنی توفکلی محافظك اللرندن لطیفه طریقیله توفکلرینی آلوب اولدرمکی قرارلاشدیرمشلر . لکن بونلردن بری محافظلردن بریله هم قدح اولهرق

سری خبرویرمش. محافظلرجه بوایش سنان‌پکدن بیلنه‌رك اونك اعدامنه قالقیشلدیغی حالده شهزاده پك کوچ قورتاره‌بیلمشدر. اوندن صوکره حبس تضییق اولنمش وشهزاده بوقلهده ایکی سنه قالمشدر. سعدالدین — کیم اولدیغی آکلاشیلهمیان — بر خرستیان بکنك فرار تدارکاتی ایچون یکرمی بیك آلتون قویدیغنی یازارسهده بو، مستبعددر؛ حسین بك، جم غائله‌سندن قورتلق ایستین سلطان بایزید حسابنه حرکت ایتدیکی آشکاردر. توآسنك «جم سلطان» اثرنده (*Djem-Sultan*, Thuasne. Paris, 1892) سابوتودن نقلاً، فرانسه قرالی شهزاده‌نك نعشنی سلطان بایزیده بش بیك دوقه التونه صاتدیغنی محرردر. شهزاده‌نك فرانسه قرالنك النه کچمسی اوزرینه استانبولده خیلی تلاش ایدلدیکی و بوغازلره استحکام ویرلدیکی وسرکذشت جمك تفصیلاتی اثر مذکورده مندرجدر.

علاوه

ص ۱۸۸، س ۲۲ — قاهره‌نك سویله قاپیسی «باب الزویله» در.

ص ۳۰۶، حاشیه ۵ — «دیو» کلمه‌سی لسان عثمانیده شیطانه و ماصالدرده‌کی قورقنج خیالی وجودلره اطلاق اولنورسهده فارسیده شجیع و بهادر معناسنه‌ده کله‌جکی برهان قاطعدن‌ده آکلاشیلیور.

ص ۳۰۹، حاشیه ۱۶ — قالقوندیلك دفترینك ترجمه‌سی:

	غروش
پادشاهك آوروپاده آلدیغی ویرکیلر،	۹۰۰,۰۰۰
خرجلردن حاصل اولان واردات، تقریباً،	۳۰۰,۰۰۰
اجانبدن آلنان ویرکی، [کمرك ؟]،	۲۵۰,۰۰۰
اغنام ایله قسراقلردن،	۵۰,۰۰۰
ذخائر اثمان و نقلیه‌سی، تقریباً،	۲۰۰,۰۰۰
دیکر ویرکیلر،	۲۰۰,۰۰۰
معادن و ارداتی،	۱۰۰,۰۰۰
پرنج چلتکاریله یکی چریلرك آلدقلری دیکر واردات وخاصلر،	۲۰۰,۰۰۰
پرنسلکاردن و قرالقلردن آلنان واردات،	۱۰۰,۰۰۰
	۲,۳۰۰,۰۰۰

[لاتینجه تعبیرات مالیه بیلنه‌مدیکی جهتله ترجمه‌نك تمامیله صحتی تأمین اولنه‌میور]

ص ۳۱۰، حاشیه ۲۰ — صحن ثمانیه مدرسلری درجهٔ اعتباریه‌سی شمدی دخی دیکر بر چوق درجه‌لردن یوکسکدر.

بتوفیق الله اوچنجی جلد ختام بولدی؛ دردنجی‌یه باشلاندی. ۲۹ ربیع‌الاخر ۱۳۳۰

اوچنجی جلدك فهرسی

صحیفه

۳ — ۵ تاریخك ایکنجی دورهسنك منابع شرقیه جدولی.

اون اوچنجی کتاب

۷ — ۵۱ پطریقك اقعادی . — استانبولك یکی مهاجرلرله شنلندیرلمسی . — وزیر اعظمك اعدامی . — موره ایشلری و امانتامهلر. — صربیهیه اردو سوقی. — صربیه و وندیك ایله صلح. — نووبهردانك ضبطی وبلغرادك محاصرهسی. — مجارستانه دخول. — صربیهنك کاملاً تحت اطاعته آلنمسی. — سنت دوکونی. — مورهنك فتحی. — مورهنك انقسامی. — ایکی دسپوت ایله صوك آننه دوقهسنك عاقبت قطعیهسی.

اون دردنجی کتاب

۵۲ — ۱۰۶ اسکندربکك غلبهلرینه عطف نظر. — محاربه ومحاصرهلر. — متارکه. — عقد صلح. — سینوب، امصره، طربزون فتحی. — قازیقلی وویوده ولاد . — مدللی، بوسنه . اکسامیلون ایله وندیکلیلر علیهنه محاربهده قورینتك تسخیری . — ایکنجی و اوچنجی قرهمان محاربهلری. — اسکندربك ایله صلحك فسخی. — سلطان محمدك اسکندربك اوزرینه عسکر سوقی . — هرسکك ضبطی. — ایستریا استیلاسی. — برقاج آطهنك ضیاعی. — محمد ثانیك انشاآتی. — اغریبوز فتحی.

اون بشنجی کتاب

۱۰۷ — ۱۳۸ التزام اصولنك احداثی. — توقاد اوکنده تخریبات. — محمودپاشانك ایکنجی وزیراعظملغی. — مکتوب پادشاهی. — آق قویونلو وقره قویونلو سلالهلری . — قرهمانه دردنجی سفر . — اوزون حسنك تاریخی . — اوزون حسنك بکلر بکی مراد پاشایه غلبهسی ، ترجانده پادشاهایله محاربهسنده هزیمتی. — اهل صلیب دونانماسنك تسخیراتی. — وزیراعظم محمودپاشانك عزل واعدامی. — آدالیایه هجوم. — قرهمان قلعهلرینك فتحی. — بشنجی سفرده تحت تابعیته آلنان قرهمانه شهزاده جمك والی نصبی.

اون آلتنجی کتاب

۱۳۹ — ۱۸۲ ساباج قلعهسنك تأسیسی. — آوستریا ایچریلرینه دخول. — اشقودرهنك ایلك محاصرهسی. — بغدان سفری. — کفه، آزاق، کیلی ایله آق کرمانك فتحی . — بغدانده سفر جدید . — طونه اوزرنده اوچ اخشاب قلعهنك تخریبی. — آوستریاده جولانلر، یغمالر. — قسطنطینیه سورلرینك تعمیری. — لهپانتو و آنجه حصار محاصرهسی. — ترکلر ایزونزو اوزرنده . — وندیك وناپولی ایله مکالمات. — اشقودرهنك ایکنجی محاصرهسی، وندیك ایله صلح عهدنامهسی اوزرینه قلعهنك تسلیمی.

اون یدنجی کتاب

صحیفه

۱۸۳ — ۲۱٤ ترکلرك ترانسیلوانیایه و آوستریایه استیلاسی . — ذوالقدر خاندانك تاریخی. — ایتالیا ایله مناسبات سیاسیه. — زانطه‌نك فتحی. — ترکلر ایتالیاده. — ردوس آطه‌سنك ازمنهٔ قدیمه‌ده وقرون وسطاده تاریخی . — ردوسك ترکلر طرفندن ایلك محاصره‌سی . — سلطان محمدك وفاتی، اوصافی، مظالمی، عظمت حقیقیه‌سی.

اون سکزنجی کتاب

۲۱۵ — ۲٤۰ محمد ثانی دور سلطنتنك اوایدی . — مبانی . — مؤسسات . — قارداش اولدرمه‌نك قانون سیاسی حالنه قونلمسی . — ارکان اربعهٔ دولت. — وزیرلر، قاضیعسکرلر، دفتدارلر، نشانجیلر . — اندرون و بیرون اغالری . — اردو ایله سرای خلقی. — سلسلهٔ علما. — مکاتب . — محمدك آلمش اولدیغی تربیه . — یدی وزیر. — علما، شعرا، فقها، اطبا، مشایخ .

اون طقوزنجی کتاب

۲٤۱ — ۲٦۷ بایزیدك استانبوله وصولی، جلوسی. — برادری جمك برحربدن صوکره مصره فراری، عودتله تکرار محاربه‌سی. — جمك مغلوباً اردوسه التجاسی. — اسیر اولهرق فرانسه‌یه اعزامی. — ناپولیده مسموماً ارتحالی.

۲٦۸ — ۳۲۷ مورخك تذییلاتی.

۳۲۸ — ۳۵۸ مترجمك تذییلاتی.

